

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM

NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Pelesz Nelli

**A szegedi Királyi Katholikus Tanítóképző Intézet
története a két világháború között**

Témavezetők:

Dr. Fizel Natasa intézetvezető főiskolai docens

Prof. Dr. Pukánszky Béla egyetemi tanár

Eger

2025

Nyilatkozat a munka önállóságáról, a szakirodalmi források megfelelő idézéséről

Alulírott Pelesz Nelli ezennel kijelentem, hogy **A szegedi Királyi Katholikus Tanítóképző Intézet története a két világháború között** című doktori értekezést magam készítettem és abban csak a szakirodalmi hivatkozások listáján megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva más forrásból átvettem, a forrás egyértelmű megadásával megjelöltem.

Eger, 2025. március 07.

.....
Pelesz Nelli

doktorjelölt

Tartalom

Bevezetés.....	5
I. A kutatás céljai	10
II. A kutatás módszerei és forrásai.....	11
II.1. Mikrotörténeti megközelítés, kutatástörténeti előzmények	11
II.2. Tartalomelemzés	18
III. Tanítóság és szakmasodás: professzionalizáció-elméleti kitekintés.....	21
IV. A magyar tanítóképzés történetének áttekintése	30
V. Az intézet története 1844-1938 között	37
V. 1. Az alapítás előzményei.....	37
V. 2. A tanítóképző intézet felállítása és az első évtizedek	45
V. 3. A négyévfolyamú képző felállításától az első világháború végéig	84
V. 4. Az első világháborút követő talpraállástól a líceumig (1920–1938).....	108
VI. Az intézet tanárai.....	118
VI. 1. A tanári kar összetétele.....	118
VI. 2. A tanárok képzettsége.....	122
VI. 3. Együttműködés a tanári karban.....	123
VI. 4. Vélemények a tanítóképzésről.....	125
VI. 5. A tanárok társadalmi - közéleti tevékenységei	129
VI. 6. Szegedi elképzelések a tanítói hivatásról - Becker Vendel munkássága	131
VII. Az intézet diákjai	144
VII. 1. A diákság a számok tükrében.....	144
VIII. 2. Előmenetel és fegyelmi ügyek.....	157
VII. 3. Egyesületi élet és tanórán kívüli tevékenységek.....	163
VIII. A Magyar Tanítójelöltek Lapja	171

VIII. 1. A diáksajtó mint pedagógiatörténeti forrás	171
VIII.2. A lap kvantitatív és kvalitatív mutatói	173
VIII. 3. Következtetések.....	204
 IX. A tanítás tartalma és módszerei	207
IX. 1. Az alapképzés tartalmai.....	207
IX. 2. A gazdasági szakoktatás	221
IX. 3. Az iskolán kívüli népművelés	228
IX. 4. Gondolatok a hivatásról - gyakorlati pedagógia.....	233
 X. Gyakorlati képzés	240
X. 1. A növendékek felkészítése.....	240
X. 2. A gyakorlóiskolai tanítók.....	244
X. 3. A képesítés	248
X. 4. A tanítóképző-intézeti tanárképzés	249
 XI. Az oktatás tárgyi feltételei.....	257
 Összegzés	264
 Köszönetnyilvánítás	269
 Irodalom	270
 Táblázatjegyzék.....	284
 Ábrajegyzék.....	285
 Melléklet.....	287

Bevezetés

Dolgozatomban a magyar tanítóképzés két világháború közötti időszakának változásait vizsgálom, elsősorban annak lokális dimenzióit, a szegedi Királyi Katholikus Tanítóképző Intézet működésének feltárásával. A vizsgált korban a tanítóság mintegy reprezentánsa, pregnáns képviselője volt azoknak a politikai, kulturális, nevelési–oktatási törekvéseknek, amelyek a korszakot jellemezték, egyszerre volt jelen világában a „pro és kontra”, az ellentétek gyújtópontjában megfogalmazott elmélet versus gyakorlat, tudomány versus módszer, középfok versus felsőfok szópárokkal jellemezhető kettősség.

A tárgyalt korszakban a pedagógusszakma lényegi változáson ment keresztül, a professzionalizálódás, a tanítói- tanári szakma valódi értelmiségi hivatássá válásának ideje ez. Az értékek és a politikai irányvonalak változásai, amelyek az oktatásügy területén zajló diskurzusokban a nyugati világ nagy részében bekövetkeztek, hatással voltak mind a tanári identitás kialakulására, mind a professzionalizáció folyamatára. (*Borgnakke és mtsai*, 2017, 204. o.)

A magasan iskolázott, szakértelmiségi csoportként való megjelenés több tényezőnek köszönhető: ugyan a kutatások számos különböző attribútumot sorolnak fel, abban azonban legtöbbször közös álláspontot képvisel, hogy az intézményesülési folyamat során a szaktudás konstruálása, a szakma öndefiníciójának, a szakmai feladatoknak, ún. munkarituáléknak kijelölése mellett ekkoriban megtörténik a tanítói munka szabályainak, a képesítési eljárásoknak, az alkalmazás feltételeinek, a bérezés stb. meghatározása is. Ezzel összefüggésben pedig a társadalom is meghatározza az egyes szakmák, köztük a tanító- tanárok társadalmi presztízsét: a társadalom, a közmegejtetés és a - Magyarországon a szférában sajátosan nagy súllyal bíró állami befolyás következtében - létrejövő szakmai szervezetek, amelyek egyfelől a szakmai összetartozás kinyilvánítására szolgálnak, másfelől viszont az egyes pedagóguscsoportok elkülönülésével saját, „egyéni” érdekeik képviseletét látják el. (*Fizel*, 2018, 29. o.) A tanítói - tanári szervezetek, egyesületek, gyűléseik, folyóirataik jelentették azokat a fórumokat, ahol a szakmát érintő kihívásokat pro és kontra elemezték, és amelyek mentén meghatározták az egyes csoportok egyedi álláspontjaikat: egyrészt a társadalom és a döntéshozók irányában képviselt nézeteiket, másrészt a szakmán belül, a speciális identitás és szaktudás körülhatárolására törekedtek. A szakértelem általánosságban a tudást, a képességet, a tapasztalatot, a készségeket és az értékeket foglalja magában.

A szakértelem pedagógiai kontextusban olyan mély tudást és készségeket jelent, amelyek lehetővé teszik a tanárok, oktatók vagy nevelők számára, hogy hatékonyan tanítsanak és támogassák a tanulás folyamatát. A szakértelem magában foglalja a következőket:

1. Tartalmi tudás: Az adott tantárgy vagy téma alapos ismerete, amely lehetővé teszi a tanár számára, hogy mélyebb összefüggéseket mutasson be a diákoknak.
2. Pedagógiai tudás: A különböző tanítási módszerek, stratégiák és eljárások ismerete, amelyek segítik a tanulók hatékonyabb tanulását.
3. Didaktikai tudás: A tanítási-tanulási folyamat tervezése és megvalósítása, beleértve a tananyag struktúráját és a tanulási célok meghatározását.
4. Kapcsolati készségek: A tanár képessége arra, hogy támogató és motiváló tanulási környezetet teremtsen, valamint kapcsolatokat építsen a diákokkal.
5. Reflexió és önfejlesztés: A szakértő pedagógus folyamatosan értékeli saját gyakorlatát, és nyitott a fejlődésre, új módszerek és technikák elsajátítására.

A szakértelem tehát nem csupán a tudásról szól, hanem arról is, hogy ezt a tudást hogyan alkalmazzák a tanítás során, és hogyan képesek a pedagógusok igazodni a diákok igényeihez és a tanulási környezethez. Összegezve, a pedagógiai szakértelem a szakmai - pedagógiai kompetenciában, a didaktikai és tanulásszervezési rendszerező és az attitűdökben válik láthatóvá. (Syring – Weiss, 2019, 45. o.)

A trianoni békeszerződés aláírása után az ország egészében, így a tanítóképzésben is átalakítások, a talpra állást segíteni, és a hatékonyságot növelni szándékozó korszerűsítési törekvések indultak el. A tanítóképzőt - a magyarországi hagyományokhoz híven - elsősorban gyakorlati jellegű szakiskolaként határozták meg, amely alapvetően a tanítói hivatásra készít elő mind tananyagának, mind oktatási módszereinek segítségével. *„A harmonikus tanítóképzés a gyakorlati kiképzésben csúcsosodik ki [...] a munkálkodás a mindenoldalú szemléltetés mellett a sokszínű cselekvésre épül.”* (Németh, 1990, 79. o.)

A húszas évek közepétől emelkedett az oktatás színvonala is, a mennyiségi és minőségi javulást szolgálták az egyre nagyobb számban megjelenő tanítóképzős tankönyvek. A tanítóképző-intézeti tanárokkal szemben megfogalmazódott az Apponyi Kollégium elvégzésével a szakszerű képesítés megszerzésének igénye. Ezzel együtt a növendékek előzetes iskolázottságának színvonala is emelkedett: a többség polgári iskolából jelentkezett ugyan, de egyre nagyobb számban érkeztek diákok a középiskolából vagy még magasabb szintű végzettséggel bírva.

Az oktatási szféra ezen szegmensének színvonala tehát több tekintetben is emelkedett, a megszorításokkal pozitívnak mondható mérleg ellenére a tanítóképzés korszerűsítésének ügye korántsem mutatott egyértelműen rózsás képet: továbbra is viták, sőt csatározások gyújtópontjában állt. Számos reformelképzelés született, közöttük is kiemelkedők a tanítóképzés felsőfokúvá tételét célzó javaslatok, hiszen ezek világosan rámutatnak arra a szakma intézményesülésével összefüggő jelenségre, melynek lényegi eleme, hogy egyes tanítói csoportok véleménye szerint a tanítóság presztízsét, közmegbecsülését csak attól remélhette, ha más értelmiségi hivatásokhoz hasonlóan, illetve a középiskolai tanárképzés analógiájára főiskolai rangú intézményekben nyerhető el a tanítói oklevél.

A két világháború közötti időszakról összességében elmondható, a korabeli tanítói generációk *viszonylag* jó helyzetben voltak a „kultúrfőlényből” fakadó előnyök és a kiemelkedően jó tanítói példaképek jelenléte miatt, ezzel együtt a megélhetés és a karrierépítés továbbra sem volt számukra egyszerű feladat. Alapvető díjazásuk és természetbeni juttatásaik, az ún. kommenció sem biztosított elegendő jövedelmet, ezért sokféle mellékfoglalkozást űztek. Ilyen volt például a számlálóbiztosi feladatok ellátása, méhészkedés, növénynemesítés, kántori teendők ellátása, selyemhernyó-tenyésztés stb. Megélhetésük minősége és közmegbecsülésük nagymértékben függött az őket foglalkoztató közösség eltartóképességétől, és a helyi notabilitásokkal (földbirtokos, pap, lelkész, jegyző stb.) való kapcsolattól is. *„Szokványosan új helyre kerülésük esetén a helyi előkelőségeknél kell először vizitre bejelentkezniük, nem véletlen, hogy a jobb képzőkben a bizonyítvány mellé rögtön névjegykártyát is illett csináltatni, hogy illendő legyen a bemutatkozás.”* (Mikonya, 2014, 42. o.) Folyamatosan bizonyítaniuk kellett rátermettségüket, értelmiségi voltukat, küzdeni kellett a többi, hasonló végzettségű és hivatású személy között az elismerésért. Sokszor használt kifejezés a korban a „nemzet napszámosa”, amely kiválóan példázza a kevés juttatás mellett is a hivatásának élő, elkötelezett pedagógusról alkotott, némileg sztereotip képet. *„Talán ebből az időszakból ered a tanítóság egy részére napjainkig is jellemző kishitűség, ami „kicsi gyermek-kicsi tudomány-kicsi bér” analógiában fejeződik ki.”* (Mikonya, 2014, 42. o.) A korszak tehát számos pozitív és negatív vonást egyesít magában, a második világháború utáni sajátos fejlődés megalapozásaként.

A klebelsbergi kulturális modernizáció kibontakozása során a szegedi egyetem professzora, Imre Sándor névével fémjelzett nemzetnevelés koncepciója, a Várkonyi Hildebrand Dezső által jegyzett pedagógiai-pszichológiai intézet magas színvonalú tevékenysége és Becker Vendel szegedi tanítóképző-intézeti igazgató gyakorlati tanítóképzésre vonatkozó javaslatainak tudományos igénnyel szerkesztett rendszere alkotják azokat a sajátos

szegedi vonásokat, amelyek nyomot hagytak a teljes magyar pedagógusképzés arculatán. Imre műveiben kifejtette a tanítás és az egyetem együttműködésének lehetőségeit, Várkonyi a lélektan újdonságait emelte be a pedagógusképzés tartalmába, míg Becker egy lehetőleg minden érintett számára kedvező, a korban idealizált „szilárd jellemű, polihisztor, nemzetnevelő tanító” képét szem előtt tartó tanítóképzés mibenlétének megfogalmazására tett kísérletet.

A nagynevű tudós pedagógusok mellett azonban a helyi tanítóképző, mint intézmény, mint szakmai közösség értékelése áll érdeklődésünk középpontjában. *„Amint azonban az emberiség történetében több apróbb esemény idővel korszakalkotó lehetett a nélkül, hogy ezeket a történetíró megörökítette volna, úgy van ez egy-egy intézmény történetében is. Sok gondolat, tépelődés, apróságnak látszó fáradozás, évekkel ezelőtt megindított kísérletezés apránként, később megérleli gyümölcsét. Az oktató-nevelő munkának sok a névtelen katonája, ismeretlen hőse, szürke vértanúja.”* (Értesítő, 1931, 19. o.) A hely szellemének és hangulatának megragadása nehéz, de az intézményben működő pedagógusok, mint gyakorlatközösség tevékenységének a feltárása közelebb vihet a téma megértéséhez.

A kulcs maga az ember, az oktatási folyamatban a pedagógus és a diák együttműködésén van a hangsúly. Az események, szervezeti és tartalmi kérdések értelmezése is elengedhetetlen ugyan a jelenség interpretálásához, mégis, elsősorban a közösség mindennapjait, gondolkodását és tevékenységét meghatározó résztvevők világának a mélyebb megértésére teszünk kísérletet. Az „iskolaethosz”, az intézmény egyéni arculata, a „szervezeti klíma” sajátosságai az emberek motivációin, szakmai identitástudatán, értékorientációján és kapcsolataik bonyolult szövedékének képletében érhetők tetten. Egy-egy iskola belső világa komplex és helyhez kötött, ugyanakkor csak makrokörnyezeti kontextusban értelmezhető. Az iskolával kapcsolatos társadalmi igények, a működésére ható szereplők, illetve működésében érdekeltek (fenntartó, szülők stb.), az intézményen belüli viszonyok és interakciók, szocializációs folyamatok, nevelői tevékenység, vagy akár az infrastruktúra mind olyan tényezők, amelyek megértése közelebb vihet a jelenségek mögött rejlő összefüggések tudatosításához.

Neveléstörténeti kontextusban óvakodnunk kell attól, hogy az egyedi meglátásokból általános következtetéseket vonjunk le, de ez nem akadályozhatja meg a kutatókat abban, hogy a regionális érvényességű vizsgálatok eredményeit elhelyezzék a tágabb megközelítések spektrumán. Ezen kívül további feladatot jelent a prezentizmus veszélyének, a múlt emlékezetpolitikai felhasználásának elhárítása is, ezért ki kell jelölni a jelennel való összekapcsolás határait. (Somogyvári, 2024) Meglátásom szerint az előbbi szempontok

figyelembevételével a lokális narratíváknak helyet kell biztosítani az aktuális és releváns kutatási eredmények között, éppen azért, mert - csak első látásra provinciálisnak tűnő - megállapításaik nélkülözhetetlenek országos jelentőségű oktatáspolitikai jelenségek megértéséhez, akár új megvilágításba is helyezhetik azokat. *„Azzal, hogy láthatóvá tesszük a történelmet, olyan nézőpontot kapunk, amely segítségével értelmet adhatunk a jelennek és feltérképezhetjük a jövőt. Az első szint a keletkezéstörténet: a múlt megértése segít megérteni, honnan erednek a problémák és kihívások, amelyekkel szembenézünk, és hogyan próbálták mások kezelni azokat. Ehhez kapcsolódóan a történelmi ismeretek eloszlatják az újdonság illúzióját, és inkább a fejlődésre hívják fel a figyelmünket: még a változások közepette is egy átfogóbb örökség, egy nagyobb történet részei vagyunk. A legfontosabb, hogy a múlt megértésének formabontónak kell lennie: a történelem komolyan vétele azt jelenti, hogy megkérdőjelezzük azokat az alapvető feltételezéseket és elfogadott mozzanatokat, amelyeket tényként fogadtunk el.”* (D’Amico Pawlewicz, 2020, 181. o.)

Napjainkban az új konstruktív pedagógiai paradigma talaján álló pedagógusképzés tartalmi megújításának folyamata során olyan kérdésekkel szembesülünk, amelyek sikeres és érvényes megválaszolásához érdemben járulhat hozzá a hasonló kihívásokra megoldást kereső elődök tevékenységének tanulmányozása.

I. A kutatás céljai

Kutatásom célja a Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet két világháború közötti működésének feltárása. A neveléstörténetírásban az iskolatörténeteknek tradicionális szerepük van, manapság néha azonban a viszonylag alacsony presztízssű, némileg „poros” -nak mondott műfaji kategóriába esnek. Mégsem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy az iskolatörténet műfaja idejétmúlt lenne. A kutatási paradigmák és módszerek megújítása magától értetődő elvárás, és szerencsére elvégezhető az iskolatörténeti műfaj esetében is. *„[...] a források gazdagsága, jól körülhatárolhatósága, sokrétiúsége és sokszínűsége biztosítja azt, hogy a kutató mintegy próbának vesse alá és aztán árnyalja azokat a megállapításokat, amelyeket a makroviszonyokat vizsgáló nagy feldolgozások tesznek.”* (Ugrai, 2019, 271. o.)

A vizsgálat során az események és adatok nem pusztán leírását, azaz analitikus, diakrón vizsgálatát tűztem ki célul - bár más szempontból annak is van létjogosultsága -, hanem szintetizáló, összevetéseken alapuló megértésre törekedtem. Ehhez szükséges volt a téma egyfajta speciális szempontrendszer szerinti megközelítése. Az ilyen jellegű kutatásokban ez lehet akár helytörténeti, kultúrtörténeti, szociológiai stb. megközelítés, a legfontosabb, hogy egységes szervezőerőként működjön a források válogatása és kritikája során. Jelen kutatásban a pedagógiai látásmód és szempontrendszer jelenti ezt a szervezőerőt: egy intézmény történetének áttekintésével, feltáró vizsgálataimat egy meghatározott időszakra korlátozva keresem azt a problémátörténeti csomópontot vagy csomópontokat, amelyek a történeti eszközökkel megvalósított neveléstudományi kutatás sajátjai.

Vizsgálataim során egyrészt professzionalizáció-történeti szempontokat kapcsoltam be, amennyiben a tanítóképzés felsőfokúvá tételével kapcsolatos elképzeléseket és vitákat is elemeztem, illetve a szakmai öndefiníciót támogató, tudományosan megalapozott tanítói tudás megszerzésének terepeként tekintettem vizsgálatom tárgyára. Másrészt az intézmény sajátos profiljának megrajzolásával az iskolaethosz, iskolai klíma megragadására is kísérletet tettem a tanárok és diákok világának közelebb hozásával.

A kutatás elsődleges célja a Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző-intézet két világháború közötti történetének bemutatása. További célt jelent az említett időszakra vonatkozó pedagógiai tevékenység feltárása, tartalmainak és módszereinek ismertetése, mozgatórugóinak ábrázolása, a pedagógusokat ért hatásrendszer összegzése. A helyi folyamatok országos keretben történő elhelyezése is a célok között szerepel: vizsgálom, hogyan jelentek meg az országos oktatáspolitikai vagy akár pedagógiai jellegű kihívások az

intézményben, milyen válaszokat fogalmaztak meg helyben, és hogyan hatottak vissza a lokális kezdeményezések a szélesebb körű szakmai diskurzusra. A vizsgálat tárgya az is, hogy tanítóképzés cél- és feladatrendszerének apró lépésekben történő átalakítása hogyan mutatkozott meg a Szegeden megvalósított hivatásra nevelésben, hogyan képzeltek el az ideális tanítót, miként vélekedtek a hivatásról a diákok és tanárok.

II. A kutatás módszerei és forrásai

II.1. Mikrotörténeti megközelítés, kutatástörténeti előzmények

„Michelangelo Antonioni Julio Cortázar egyik novellája alapján 1966-ban forgatott Nagyítás című filmje egy londoni fényképésről szól, aki készülékével véletlenül rögzít egy általa látott jelenetet, mely összefüggéstelen részletei miatt kezdetben érthetetlen a számára. Nyugtalanítja a dolog, ezért kinagyítja a képeket, mígnem egy korábban láthatatlan apró részlet nyomán a látottak új olvasatban tárulnak elé. A léptékváltás nyomán egyik történetből átléphetett egy másikba (sőt elvben akár továbbiakba is). A mikrotörténelem ugyanezzel a tanulsággal szolgál számunkra.” (Revel, 2000, 60. o.) A mikrotörténelem viszonylag jól körülhatárolható kisebb egységek (egy esemény, személy, család vagy szűkebb közösség) intenzív vizsgálatát jelenti, amelynek során a kutató nem *„teleszkóppal, hanem mikroszkóppal vizsgálja tárgyát.”* (Szijártó, 2021, 336. o.) A mikrotörténelem mégis több mint mikroszintre irányuló vizsgálat. A léptékváltás, azaz a vizsgálati lépték lekicsinyítése nem egyenlő a vizsgált tárgy mikroszintű voltával, a hangsúly a módszeren van: a dokumentációs anyag intenzív vizsgálatán. (Szijártó, 2003) A mélyfúrászerű kutatás mégsem pusztán esettanulmány, hanem a korlátok figyelembevételével mellett általános történeti kérdésekre is keresi a választ: *„Az eset nem a statisztikailag reprezentatívnak tekintett viselkedések illusztrációja, hanem kerete a társadalomban működő viszonyok megfigyelésének.”* (Szekeres, 1999) Ha elég közel megyünk a múlthoz, nemcsak olyan dolgokat vehetünk észre, amelyek távolról nem láthatók, hanem olyan dolgokat is, amelyek választ adhatnak az egészre vonatkozó kérdéseinkre. Ez az, amitől jobb lesz a mikrotörténész „képe”, az a reprezentáció, amelyet a mikrotörténész ad a múltból. (Szijártó, 2010)

Az ilyen jellegű kutatásokban kerülni kell, hogy a teljes egészre vonjunk le univerzális válaszokat, azonban a szélesebb körű jelenségek megértéséhez hozzájárulhat a kisebb hatókörű

vizsgálódás eredménye. A mikrotörténeti megközelítés azért is hasznos, mert a „*múltbéli embereket nem a mélyben működő nagy történelmi erők bábjaiként ábrázolja, hanem tudatos cselekvőknek tekinti őket.*” (Szijártó, 2021, 337. o.) Kutatásomban erre különös hangsúlyt helyezek. Az intézmény tanárait és diákjait számtalan kihívás elé állító kor vizsgálatokor megfigyelem, milyen egyedi válaszokat alakítottak ki, hogyan próbáltak alkalmazkodni vagy éppen különutasként boldogulni a változó körülmények között. Ez teszi lehetővé az egyéni arculat és helyi hagyományok megragadását. Magunk is egyetértünk azzal a kultúrtörténeti jellegű megközelítéssel, amely szerint „*nem szabad a történetírásban figyelmen kívül hagyni a történeti cselekvők világszlelését [...] a magyarázatra és a megértésre együtt kell törekedni.*” (Szijártó, 2021, 360. o.). Természetesen a megközelítés erősen kultúrtörténeti beágyazottságú, de nem annak egyik irányzata, hanem neveléstudományi szempontrendszer miatt egy speciális viszonyulást jelent.

A mikrotörténelem megjelenése alapvetően nem hozott újdonságot, persze csak ha a felszín tekintjük. „*Nagy emberek élete, rendkívüli esetek már a történetírás kezdeteitől fogva a történészi vizsgálódás homlokterébe kerülhettek, de az átlagemberekre, a köznapi eseményekre, a mindennapi életre sem csupán napjainkban irányul a figyelem.*” Ha a felszín alatti rétegeket vizsgáljuk, igazolást nyer az a megállapítás, amely szerint a mikrotörténelem „*új helyiértéket kapott*” azáltal, hogy a történészek jó része egyre inkább elismeri értékeit (Szijártó, 1996, 157. o.). A mikrotörténelem felfogható egyfajta érzékenységgé, jól meghatározható figyelem formájában, a történeti tárgyak kezelésének mikéntjeként, akár egyfajta attitűdként is értelmezhető (Simon, 2010). Az irányzat által fémjelzett munkák mikroperspektívából láttatják a helyi társadalom egyes csoportjait, ezáltal *minőségileg* új képet vázolnak fel az adott korról is. Az ilyen jellegű elemzések nem pusztán illusztrációk, hanem az értelmezésnek a kvantitatív módszerekkel egyenrangú, akár komplementer eszközei lehetnek. A makrovizsgálatok eredményeinek újfajta értelmezésére, egyenesen kontrolljára, vagy esetleg finomítására, módosítására is lehetőséget adnak (K. Horváth, 2010).

A mikrotörténelem szűkebb értelemben megegyezik az olasz microstoria iskolával, ami jelentős hatást gyakorolt a francia Annales körére és német társadalomtörténészekre. Szélesebb értelmezésben összefonódik a történeti antropológiával. A mikrotörténelem elnevezést saját munkájára már 1959-ben alkalmazta George R. Stewart amerikai és 1968-ban Luis Gonzales y Gonzales mexikói történész. Fernand Braudel az eseménytörténet megőrző fogalmának szinonimájaként használta, Raymond Quenau-nál ironikus, de már pozitív töltéssel bukkant fel. Tőle vették át a marxista gyökerű olasz történészek - Primo Levi - közvetítésével

önelnevezésként, akik a torinói Einaudi Kiadó Microstoria sorozata és a Quaderni Storici folyóirat körül csoportosultak. Carlo Ginzburg és Carlo Poni *A név és az eljárás* című programadó cikkükben körvonalazták, hogy a hosszú vizsgálati idősorok torzítanak, kilúgozzák az élet valóságát. Ehelyett „rendkívül jól körülhatárolt jelenségek - egy falu közössége, néhány család, sőt egy egyén- különösen közlőről történő vizsgálatát” javasolták. A források között egy adott személyt vagy az egyének egy csoportját követve megrajzolható az egyén társadalmi kapcsolatainak hálóját. Ezek alapján a microstoria kevésbé elméleti megfontolásnak, inkább gyakorlati kutatási eljárásnak tekintette önmagát. Két fő ága a társadalom- és a kultúrtörténeti irányultságú. Nemzetközileg legismertebb műve Carlo Ginzburg *A sajt és a kukacok* című munkája (Szijártó, 2003). A megközelítésnek nagy hatása volt a francia és német társadalomtörténetre, az Annales körében új történelem (nouvelle histoire) címke alatt jelentkezték a kultúra- és mentalitástörténeti kutatási irányok. Az Annales történészei fogékonnak bizonyultak a korábbi társadalomtörténeti szemlélet kritikájára, és elismerték a mikroszintű látásmód jelentőségét, de nem tulajdonítottak neki olyan mértékű elsődlegességet a történeti folyamatok értelmezésében, mint az olasz történészek. A francia történetírásban inkább egyfajta multiszkópikus látásmód alakult ki, amely a történeti folyamatokat több léptékben igyekezett láttatni. (Bódy, 1999)

A figyelem tehát a nagy társadalmi csoportokról az egyének interakcióira terelődött, nem a központi intézményeket, hanem a helyi politikát állították a középpontba, a helyi társadalom és központi hatalom kölcsönhatását vizsgálták. A mikrotörténet azért kritizálta a makrotörténetet, mert az nem tartotta tiszteletben a forrásokat, felszámolta a cselekvőket, adattá alakítva, mintegy eldologiasítva, gyakorlatilag egy sorozatba illesztve. Ezzel szemben a mikrotörténelem alapvető igénye az egyének, mint cselekvők ábrázolása volt, a történelmet, mint egyének cselekvéseinek sorát értelmezte. (Bódy, 1999) A vezető francia társadalomtörténészek véleménye szerint a társadalmi struktúra az interperszonális viszonyokon keresztül tárható fel. Az egyéni viselkedésekből indultak ki, innen haladtak a társadalmi szintű jelenségek feltárása felé. „Minden történeti szereplő részt vesz különböző szintű folyamatokban, s nem feszül ellentét a helyi és makroszintű történelem közt. A mikrotörténelem nem a társadalmi valóság valamely korlátozott értékű helyi változatát adja, hanem valami mást, mutat rá Jacques Revel. Csak a mikrovizsgálatban lehetséges a hit-, érték- és reprezentációs rendszerek megértése.” (Szijártó, 2003, 498. o.) A nagy gazdasági, társadalmi átalakulások nyomán megrendült a hit a nagy elbeszélésekben, metanarratívákban, saját történelmet követeltek például az etnikai kisebbségek vagy a nők. A mikrotörténelem

tulajdonképpen egyfajta „*módszertani elbizonytalanodásból fakad: a makrovizsgálatokkal szembeni kételyekből, az individuum szerepének figyelmen kívül hagyásából, a társadalmi változások elégtelen magyarázatából.*” (Pakot, 2010, 119. o.). A hagyományos társadalomtudományi megközelítés elleni legfőbb érv az, hogy megfosztja a történelmet minőségi aspektusaitól, és az emberi arc nélkül marad. A mikrotörténeti látásmód szerint a figyelemnek inkább a mindennapi élet kultúrájára, az átlagemberekre, és az ő tapasztalataikra kell irányulnia. A kultúra és a kisemberek tapasztalatai, megélt életének kell a figyelem középpontjába kerülnie (Szijártó, 2003). A kvantitatív társadalomtörténettel való elégedetlenség következtében a hetvenes évekre a mikrotörténelem megérett a szélesebb körű szakmai diskurzusra. Ha a történész mikroszkópot vesz a kezébe, a kis dolgokra való fókuszálás az ilyen vizsgálatoknak nagy intenzitást kölcsönöz. Siegfried Kracauer már a hatvanas évek végén javasolta ezt a megközelítést, amely akkor még visszhang nélkül maradt. Kracauer szerint a mikro- és a makrotörténelem egyszerre egymást kiegészítők és összemérhetetlenek. A történeti művek az általánosság magasabb szintjén ugyanolyan jelentősek, mint a részlettanulmányok. Azaz a mikrotörténelem alapvetően nem semleges, inkább célirányos fogalom: arra törekszik, hogy „*megértse a múlt embereit, mint saját célokkal és stratégiákkal rendelkező, cselekvő egyéneket.*” (Schlumbohm, 2000, 174. o.).

Az olasz történészek a már fentebb tárgyalt microstoria név alatt tették ismertté irányzatukat, míg a hetvenes években Le Roy Ladurie írt hasonló megközelítéssel, Lawrence Stone pedig egy teljesen új irányzat születését látta. Az új társadalomtörténet jelentős részét lehet mikrotörténelminek nevezni a fogalom szélesebb értelmezésével. Akárhogy is értelmezzük, tágan, vagy szűken, amikor az olasz microstoriával azonos, a mikrotörténelem mindenképpen az antropológia nagy hatását mutatja. A széles értelemben vett mikrotörténelem és a történeti antropológia közt tehát erős összefonódások mutathatók ki. Ugyanakkor ellentétek is: az antropológia szerint létezik egy mindenre kiterjedő, átfogó kontextus, kulturális univerzum, a szűkebb értelemben vett mikrotörténelem szerint viszont ilyen nincs, több, kisebb, több szintű kontextust és folyamatot tár fel, hiszen a múltbéli cselekvők egyszerre sok, több szintű folyamatban vettek részt. (Szijártó, 2003, 505. o.) Az új narratív történészek előnyben részesítették a mikrovizsgálatokat, mintegy behatoltak egy személy vagy egy kis közösség belső világába, úgy közelítve ahhoz, kvázi mint résztvevő megfigyelő (Burke, 1992). A történész viszont az antropológussal ellentétben nem lehet résztvevő megfigyelő, nála az emlékezet működik, sajátos gondolati mechanizmusokkal, alkotó tudományos fantáziával

dolgozza fel az anyagot. Az így megragadott átlagos, középszerű mindennapiság éppen átlagosságánál fogva tekinthető reprezentatívnak (Gyáni, 1997).

A mikrotörténelem azért is hathatott termékenyítőleg, mert megjelenése nyomán újfent olyan történetfilozófiai, történetelméleti viták bontakoztak ki, amelyek középpontjában a történelem objektivitásának a kérdése állt. Bizonyos vélemények szerint nem is önálló, objektív tudomány, hanem az irodalomhoz tartozik. A mikrotörténészek nem csak kutatási perspektívájukban különböznek, hanem az eredmények ismertetésének mikéntjében is: bevonják az olvasót a kutatás folyamatába, mintegy *„visszatérnek az elbeszéléshez”*. (Schlumbohm, 2000). A posztstrukturalista gondolkodók, Roland Barthes, és Jacques Derrida szerint a történeti szövegek elkerülhetetlenül tartalmaznak fikcióelemeket, a nyelv nem tükrözi a valóságot, hanem formálja, sőt egyenesen létrehozza azt (Szijártó, 2003, 500. o.). Jean-Francois Lyotard a posztmodern a nagy elbeszélésekkel szembeni bizalmatlanságként határozta meg. A történelem már nem akart megfelelni nagy rendező elméleteknek, helyette felértékelődtek az olvasó igényei. *„A „kis tény” önmagában néma, csak az interpretációba ágyazva, a narratíva részeként szólal meg.”* (Szijártó, 1996, 178. o.) A történeti tudás konstrukciója természetesen nem csak az elbeszélést jelenti. *„A források extenzív és intenzív feldolgozása, a perspektíva megválasztása és a bizonyítás ugyanis a conditio sine qua non, ezek nélkül el sem készülhetne a történeti elbeszélés. Vagyis azok, akik mindössze a történészek által írott szövegekből, nem pedig a történeti praxis egészéből óhajtják megérteni a történeti tudás létrejöttét, óhatatlanul elvétik céljukat.”* (K. Horváth, 2010). Ginzburg szerint *„a történelemről való gondolkodás helye a történeti gyakorlat maga.”* (K. Horváth, 2010) Mindez persze nem azt jelenti, hogy a posztmodern korban csak mikrotörténelmet lehetne írni, hiszen a különböző nézőpontok párhuzamosan működhetnek egymás mellett, ugyanúgy érvényesek.

A mikrotörténeti látásmódban a cselekvő egyén centrális szerepe vitathatatlan. *„A mikrotörténelmi kutatások [...] arra valók, hogy megmutassák, bizonyos cselekvő egyének hol, mikor és hogyan bánnak a képlékeny világgal, mit tesznek vele, milyen formációkat hoznak létre, és miképp, milyen keretek között, és egyáltalán, hogy mennyire tekintik képlékenynek a világot.”* (Szijártó, 2010, 41. o.). A mikrotörténelem gyakorlatilag új dimenziót ad a történelmi folyamatnak, és képes megjeleníteni a saját célokkal és stratégiákkal rendelkező cselekvő egyéneket, valamint azok életvilágát. Utóbbi alatt normák, értékek és szimbólumok egész rendszerét értjük, amely felfogható kulturális entitásként is. Richard von Dülmen szerint ezen túlmenően a kultúrát a társadalmi tapasztalatok, viszonyok és az életgyakorlat összessége alkotja. Előbbiek nem darabolhatók fel külön gazdaságra, politikára, kultúrára stb., mindez

együtt alkotja a hétköznapi életgyakorlat megnyilvánulásait. Az étkezés, ruházkodás, lakáson kívül pl. az egyén társas kapcsolatokban játszott szereprepertoárja alkotja ezt a dinamikus fogalmat. (Gyáni, 1997) Éppen ezért az események egymásutániségének bemutatása is célom, de nem csak a hagyományos, lineáris, historizáló felfogásban, hanem - némileg posztmodern megközelítéssel - a valamikori élmények, tapasztalatok megragadása által a helyi csoportidentitás, estünkben iskolai profil mibenlétére is rákérdezek (Biró – Pap, 2007).

Az iskolatörténet tematikailag összetett diszciplína, kutatása során vizsgálható az iskolakultúra, mint egész, illetve az azzal összefüggésben álló egyes tematikai elemek. Ilyenek például az intézmény alapítása, szervezetének változásai, irányítása, tárgyi feltételek, pedagógusok, diákok, tananyagok, módszerek (Bényei, 2012). Az iskolatörténeti kutatások regionális és országos szinten megfogalmazott következtetései egyrészt történelmünk alaposabb feltárását segítik elő, másrészt hozzájárulhatnak akár az iskolarendszer modernizálásához, vagy a szakmai identitástudat erősítéséhez is. (Fericván, 2000) Ugyanakkor igyekeztem óvakodni a „világ közepe effektustól”, azaz attól a hamis léptékváltástól, amely szerint minden lényeges történést helyi eredetűnek állítanánk be, a vizsgált intézményt origónak tekintenénk. (Somogyvári, 2024) Ezzel együtt - vagy épp ennek ellenére - kihangsúlyozom azokat a lokális cselekvéseket, amelyek viszont valóban egyediek és akár országos kontextusban is értelmezhetők. Bár a lokális vizsgálatok az alacsony presztízsű helytörténet szintjére voltak szorítva, lassanként elismertséget nyerhetnek a mikrotörténelemtől ihletve. (Szijártó, 2003)

Kutatásom során nagy segítséget jelentettek a magyar neveléstörténet írás mikrotörténeti látásmódú művei. Elsősorban Szabolcs Éva *Mikrotörténelem és pedagógiatörténet* című munkájának elméleti megfontolásai segítettek kijelölni a megfelelő irányt, de haszonnal forgattam Baska Gabriella *Iskola, gyermek és tanítói ideál a 19. és 20. század fordulóján* című írását is. (Szabolcs, 2013; Baska, 2011) Utóbbi Budai Elek tanító életútjának bemutatásán keresztül a dualizmus kori néptanítószag általános ismérveinek megragadására törekszik. Az emlékezetkultúra és a mikrohistorizmus eszközeinek bekapcsolásával különleges forrásokat, ún. egodokumentumokat dolgoz fel Szűts-Novák Rita *Mikro (nő)-történet* című kötete. (Szűts-Novák, 2024) A megközelítés és a források egyedisége speciális módon teszi lehetővé a kiváló neveléstudósok, Gyertyánffy István és Imre Sándor szellemi horizontjának újraértelmezését. A felsoroltakon kívül kiemelném még Kéri Katalin és Rébay Magdolna műveit is. Kéri Katalin elsősorban a nőneveléssel, Rébay pedig a magyar arisztokrácia nevelésügyével kapcsolatban végeztek olyan hiánypótló kutatásokat, amelyek nemcsak a konkrét kutatási témáikat illetően szolgáltak fontos új eredményekkel, hanem

módszertanilag, a forrásfeltárás és -értelmezés megújításához is nagymértékben hozzájárultak. (Kéri, 2015; Rébay, 2017)

A korábbi iskolatörténeti kutatások során összegzett eredményeket is felhasználtam, elsősorban a magyarországi tanítóképzők történetének áttekintésével: a nagy múltú egri¹, sárospataki², győri³, budai⁴, soproni⁵, bajai⁶, nagykőrösi⁷, pápai⁸ és más további intézmények⁹ krónikáit vizsgáltam. A szegedi képző történetét és működését feldolgozó munkák rendkívül hasznosnak bizonyultak. A Huszka László¹⁰, Bakacsi Géza¹¹, Csillik László¹², Gácsér József¹³ tollából származó művek, valamint a Szegedi Tanítóképzőt Végzetek Baráti Köre kiadványai is fontos segítséget jelentettek.

A kutatás során a neveléstörténet hagyományos módszerét követtem: az elsődleges források kiválasztása és feltárása történt meg a kutatás első szakaszában. Az interpretációhoz szükséges megfelelő szintű belső forráskritika érdekében tekintettel voltam az őszinteség és egzaktitás kritériumaira is. Az értelmezés szakaszában a korabeli és a későbbi másodlagos forrásokat, a szakirodalmi bázist is felhasználtam. Ezt követte a szintézisalkotás és a történeti expozíció.

A vizsgálat időhatárainak megállapításakor köztörténeti és pedagógiatörténeti eseményeket is figyelembe vettem. Az első világháború alatt nem adtak ki minden évben értesítőt, elmaradtak az értekezletek, rövidebb volt a tanév, többször költözött az intézet stb., ezért az érdemi vizsgálatot a viszonylagos konszolidáció idejétől, 1920-tól kezdem. 1938 kevésbé közéleti, inkább oktatástörténeti mérőföldkövet jelent a tanítóképzésben. Az intézetet kéttagozatú, líceumból és akadémiából álló intézménnyé szervezték át, azonban hamarosan visszatértek az ötéves képzéshez. Az 1938-as átszervezés ezért nem a két világháború közötti korszak fejlődéstörténetének betetőzése, sokkal inkább a 2. világháború idejének és az azt követő korszak közvetlen előzményének értékelhető. Meglátásom szerint helyesebb egy 1945

¹ Benkóczy, 1928; Dobos, 2005

² Ködöböcz, 1986; Fehér, 1997, 2007; Dienes-Ugrai, 2020

³ Kovátsné, 2008; Baranyiné-Fehér, 2019

⁴ Donáth, 2012; Cúthné-Endrődy-Pölcz, 2020

⁵ Varsányi, 2008; Baranyai, 2009

⁶ Molnár, 2009; Sztanáné-Zorn, 2020

⁷ Osváth, 2021

⁸ Éhártné, 1998; Huszár, 2006; Molnár, 2020

⁹ Koltai, 1939; Gábris, 1984; Regős, 1994; Gulyás, 1997; Dráviczki, 2000; László, 2008

¹⁰ Huszka, 1977, 1990

¹¹ Bakacsi, 1995, 2003

¹² Csillik, 1998

¹³ Csillik-Gácsér, 1994

utáni történéseket tárgyaló munkában részletesebben foglalkozni az 1938-as és az azt követő évek eseményeivel.

A kutatás alapvetően eddig kiadatlan elsődleges források feltárását és feldolgozását valósítja meg. Az iratok oroszánrésze a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltárában őrzött anyagból származik. A tanítóképzővel kapcsolatos nagyszámú dokumentum közül a vizsgált időszakra vonatkozóan sokszínű forrásanyag érhető el. Iskolai előmeneteli naplók, egyház- és iskolalátogatási jegyzőkönyvek, tanfelügyelői jelentések és levelezések, rendes havi és módszeres tantestületi értekezletek jegyzőkönyvei, hivatalos és magánlevelek, kimutatások, tervrajzok stb.

A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Levéltár anyaga is gazdag releváns dokumentumokban, a kutatás értékes forrásait képezték az itt őrzött püspöki leiratok, levelek, valamint az intézet igazgatójának, Becker Vendelnek a teljes irathagyatéka. Vass József hittanár publikálatlan kézírata is rendkívül hasznosnak bizonyult.

Jelentős számú információval szolgált az évről évre kiadott Értesítők, az 1920 és 1938 között napvilágot látott kiadványok tartalmát is részletesen vizsgáltam.

További fontos forrást jelentett az intézet diáklapja, a Magyar Tanítójelöltek Lapja. Vizsgálatát hagyományos szövegelemzéssel és számítógéppel támogatott tartalomelemzés során MaxQda2020 programmal végeztem el.

II.2. Tartalomelemzés

A professzionalizáció - valamint a tanítósággal kapcsolatban vizsgált szakmások - különböző folyamatainak elemzése a téma összetettségénél fogva megkívánja a neveléstudományi és szociológiai megközelítés mellett a számos társadalomtudományi terület által használt kvalitatív adatelemzés technikájának új módon történő bekapcsolását. A módszertani sokféleség lehet a garancia arra, hogy a hagyományos, továbbra sem nélkülözhető narratív szövegelemzés olyan megközelítésekkel egészüljön ki, amelyek „rögzítik és értelmezik a kontextusfüggően megjeleníthető eseményeket, képeket, szituációkat, melyekkel kapcsolatban egyedi állításokat, majd további vizsgálatok alapján általános érvényű kijelentéseket fogalmazhatunk meg. Továbbá kiválóan használhatók a rejtett és helyzetfüggő elemek feltárására, segítségükkel betekintést nyerhetünk az emberek mindennapi világának működésébe, megérthetjük azokat az ok-okozati összefüggéseket, amelyek a humán valóság konstruálásában láthatóan vagy rejtetten közreműködnek.” (Sántha, 2013, 11. o.)

A neveléstörténeti kutatásokban való felhasználása napjainkban egyre szélesebb körű, hiszen a fent megfogalmazott, a szöveg mélyét megközelíteni képes kvalitatív paradigma egyedi lehetőségekkel és speciális megoldásokkal kecsegtet. Ugyanakkor a történeti látásmód, a komplex módon szerveződő történeti tudás miatt a kutató reprezentációja jóval hangsúlyosabb, az ő - jelen kutatásban is alkalmazott - egyedi interpretációja megsokszorozza a felelősségét, az eredmények megbízhatóságának és érvényességének biztosítása érdekében, további kontrollt, az elemzett adatok mennyiségének növelését, illetve többszöri vizsgálatát teszi szükségessé. A kvalitatív adatelemzés - minden nehézsége ellenére - ugyanakkor az egyik legalkalmasabb módszertani eszköz arra, hogy a megfelelő mértékű kritika és megszorítások figyelembevételével feltárja akár már rég elmúlt korok embereinek, szakmai vagy más jellegű csoportjainak gondolkodásmódját, eszményeit, szemléletét, életmódját, mindennapi működéseit, ezek összetevőit és meghatározó hatóerőit.

Kutatásunkban mindezt speciális forrás, olyan sajtóanyag felhasználása teszi lehetővé, amely a számítógéppel támogatott tartalomelemzés kínált opciók maradéktalan kihasználását képes biztosítani. Elsősorban terjedelménél és a szöveg minőségénél fogva lehetséges a narratív szövegelemzés alapos és részletes megvalósítása, ezen kívül azonban - ugyanezen paraméterek miatt - a MaxQda 2020 szoftver is érdemi segítséget és szempontokat képes nyújtani a folyóirat anyagának többretegű feltárásához. Vizsgálataim a tanítói szakma változásait, és az azok mögött rejlő mozgatórugókat és összefüggéseket történeti kontextusban igyekeznek ábrázolni, folyamatjellegüknel fogva gyakorlatilag időbeli megkötés nélkül, azonban a fejlődés megértéséhez, a nagyobb léptékű keretek értelmezéséhez szükséges egy-egy korszak vagy jelenség kapcsán szűkebb körű, sajátos jellegzetességekkel bíró mozzanatok kiemelése és kvázi mélyfúrászerű vizsgálata is. Ez az általánosítás lehetőségét nemcsak, hogy nem akadályozza, hanem éppen részletessége által képes olyan következtetések megfogalmazására, amelyek megvilágíthatják a szakmasodási folyamatok nehezen megragadható lényegét.

A számítógéppel támogatott tartalomelemzés kvalitatív módszer, „*alulról építkezik, beszélget az adatokkal*”, (Horváth-Mitev, 2015, 12.o.) amelyek azonban nehezen strukturálhatók, a kutatás folyamatai nehezen egységesíthetők - minden szakasz jelentős tervezési munkát igényel -, az eredmények pedig kevésbé kézzelfoghatók. A kihívások ellenére ugyanakkor épp ez az a megközelítés, amely lehetővé teszi, hogy helyzetfüggő és részletgazdag adatok alapján megértsünk társadalmi csoportokat, helyzeteket, interakciókat, szerepeket, eseményeket. A kutató „*alámerül a mindennapokban, belép a résztvevő világába, és állandó interakciókon keresztül keresi az alany nézőpontjait és a jelentéseket.*” (Marshall és Rossman

1989)'' (Horváth- Mitev, 2015, 26. o.) Ebből következik, az ilyen jellegű kutatás a szokásosnál is nagyobb mértékben interpretatív, a statisztikailag létrehozott adatok hermeneutikus értelmezése nem nélkülözhető. A kutató szerepe kulcsfontosságú, mert önálló döntései nyomán kell feltárnia az adatokban rejlő mintázatokat, kategóriákat és témákat, valamint rendszereznie azokat. Az ily módon világosan észlelt szubjektivitás viszont lehetővé teszi, hogy közelebb jussunk az egyénekhez, megérthessük gondolkodásmódjukat, nézőpontjukat. A kvalitatív paradigma szerint haladó elemzéseket követve, a kódolás és kvalitatív elemzés, illetve a kódolás és kvantitatív, leíró statisztikai elemzés útvonalát igyekeztem követni, a fent vázolt kutatói felelősség, valamint a megbízhatóság és érvényesség biztosítása érdekében. (Sántha, 2022)

Utóbbi növelése érdekében a triangulációt sajátos módon valósítottuk meg: a többféle adatforrás és módszer alkalmazásával. A sajtó mellett a levéltári források sokasága, a tartalomelemzés során megvalósított statisztikai vizsgálat mellett pedig a narratív szövegelemzés elvégzése biztosítja a különböző módszerek és nézőpontok összhangját. A számítógéppel támogatott tartalomelemzés egyfajta felfedező folyamat, amely számos ponton érintkezik - de nem azonos vele, pl. jelentésalkotásra igen, de elméletalkotásra nem törekszik - a Glaser és Strauss-féle Grounded Theory irányzatával. A kategóriaállítás során a deduktív, induktív és a kombinált lehetőségek közül az utóbbit választottuk, valamint az adatvezérelt és elméletvezérelt megközelítés elemeit is ötvöztük. A kutatás elméleti keretei, professziótörténeti aspektusai ugyan fontos támpontot szolgáltatottak, egyfajta „elméleti lencseként” funkcionáltak, ám a szöveg maga tárt fel olyan új részleteket, amelyek szükségképpen módosították, kiegészítették az eredeti kiindulási alapokat. A dokumentumok többszöri újrakódolása, a kategóriaképzés felülvizsgálata pedig tovább formálta és új megközelítéssel egészítette ki az addig eredményeket. Ezt nagymértékben megkönnyítette, hogy a MaxQda2020 alapvetően „nem algoritmikus szabályokat használ, hanem a megértésre fókuszál az elemzési folyamat során. (Kuckartz és Rädiker, 2017)'' (Sántha, 2022, 76. o.)

A sokszínű forrásanyag, és a heterogén módszertan alkalmazásával megvalósíthatóvá vált a téma többdimenziós érzékeltetése, mikro- és makroszinten egyaránt érvényes eredmények kialakítása.

III. Tanítóság és szakmásodás: professzionalizáció-elméleti kitekintés

Jelen dolgozat nem törekszik a tanítói, sem a tanítóképző-intézeti tanári szakma korabeli professzionalizációjának teljes vizsgálatára, mindössze a vizsgált intézményben és korszakban végzett pedagógiai munka értékelése során kapcsol be bizonyos, a szakma intézményesülési folyamataival összefüggő elemeket (pl. a képzés szintemelési törekvései, tartalmának tudományos megalapozottsága, tanítói alkalmazás). Ugyanakkor témánk lehetőséget ad arra, hogy kísérletet tegyünk a professzionalizmus és a professzionalitás fogalmainak közelebb hozására. Előbbi a szakértői csoport kollektív eljárásrendjét jelenti, míg utóbbi az egyéni szakértők gyakorlatának megragadására alkalmas. Magunk is egyetértünk Garai Imre azon megállapításával, amely szerint a neveléstörténet területén „a két fogalom a képzőintézményeket (egyetemek és az ahhoz kapcsolódó intézetek), illetve a képzési követelményeket feltáró kutatásokban kapcsolódhat össze leginkább, hiszen mindkettő hatással volt a „professzió” és az egyéni szakértők működésére.” (Garai, 2020, 207. o.). Mindez szükségessé teszi a fenti, professzionalizációs perspektíva rövid, a tanítói szakma szempontjából releváns áttekintését.

A pedagógus professzió kutatása mind szociológiai, mind pedagógiai szempontból közelítve tulajdonképpen a szakmaiság általános jellemzőinek különböző hangsúlyokkal történő megfogalmazási kísérlete. A pedagóguskutatások által megfogalmazott szakmai kérdésfeltevés azzal, hogy a pedagógus szakma intézményesülésének szintjére, normarendszerére, annak identitásképző erejére kérdez rá, vagy azzal, hogy az iskola szerkezetét, a képzés tartalmát, a pedagógusképzés reformjának lehetőségeit például a személyiségfejlődés szempontjából vizsgálja, a mai tudomány és a praxis számára is releváns megállapításokat képes megfogalmazni.

A szociológia meghatározta az alapfogalmakat: munka, foglalkozás, hivatás. A fogalmak különbségeiről, a szakmai közösségekről az elsők között Emile Durkheim és Talcot Parsons írt, majd a későbbiekben számos kutató, vizsgálat és elmélet született (Fizel, 2018). Ezen koncepciók egyike a strukturalista-funkcionalista elmélet, amely a foglalkozási csoport társadalmi funkcióját emeli ki, míg a hatalomelméleti megközelítés a hivatások monopóliumokért folytatott küzdelmeit tárgyalja, a neo-institucionalista irányzat pedig a megoldandó társadalmi problémák felől vizsgálja a kérdést (Keller, 2010, 20. o.). Bevezették a

magasan képzett hivatalnoki elit fejlődési sajátosságainak szemléltetésére a professzionalizáció fogalmát. (Fizel, 2018). A szakmásodás és a professzionalizáció fogalmait el kell különítenünk, amennyiben magunk is egyetértünk Németh András meghatározásával: a professzionalizáció az egyetemen megszerezhető tudáskonstrukciós és intézményesülési folyamatokkal hozható összefüggésbe, míg szakmásodás alatt az alacsonyabb társadalmi presztízssű, középfokú szakiskolákban megszerezhető tudást biztosító, gyakorlatias szakmák (szakmunkás, tanító) intézményesülési folyamatait értjük. (Németh, 2013) A 19. században kibontakozott modernizációs folyamatok vezettek el a professzionalizációnak, mint történelmi folyamatnak a kibontakozásához. A fogalom segítségével értelmezhetjük az értelmiségi hivatások sajátos típusainak kialakulását. Az értelmezési keret jellemző vonásait jelentik az egyetemi tanulmányok keretében kialakított, tudományosan megalapozott szakmai felkészítés; vizsgák letételéhez, végzettséghez kötött szakmai képesítés, az adott szakma képviselőinek tevékenységét szabályozó közös viselkedési kódex léte, rangsoron alapuló szakmai karrier, magas társadalmi elismertség, monopolhelyzet kialakítására irányuló törekvés, a különböző kedvezmények és magas fizetések által biztosított átlagon felüli anyagi megbecsülés. (Németh, 2012).

Az általunk vizsgált korszakban a felsorolt jegyek többsége a középiskolai tanárság esetében érhető tetten, bár esetükben is sajátos, közép-európai dimenzióban. A professzióvá válás folyamata a legtöbb esetben nem lineáris, hanem szoros összefüggést mutat a Pierre Bourdieu által leírt kulturális tőke fogalmával, amely viszont az állami szereplők erős hatására mutat rá. (Bourdieu, 2002) A pedagógiai tudáskonstrukciós folyamatok értelmezéséhez ki kell emelnünk Michel Foucault vonatkozó megállapításait. Véleménye szerint a tudományos beszéd három, egymást követő szinten valósulhat meg: elsőként a téma alapfogalmai tisztázódnak, majd a tudományos küszöb átlépése következik be, végül a formációra kerül sor. (Németh, 2013) Harold L. Wilensky dolgozta ki azt a széles körben ismert többlépcsős fejlődési modellt, amely az értelmiségi hivatások fejlődési szakaszait ábrázolja (Wilensky, 2010). Az ő nevével fémjelzett szekvenciamodellben egymást követő, szükségszerűen összekapcsolódó lépcsőfokok követik egymást, többen éppen ezért kritizálták, hiszen a már említett linearitás számos szakma esetében nem érvényes. Az ún. félprofesszió fogalmát Etzioni vezette be, ezt a köztes jellegű, szemi-professziós álláspontot a tanítói szakmával kapcsolatban magunk is érvényesnek tartjuk (Fizel, 2018).

Az elméletek és megközelítésmódok nagyszámúak, és sok szempontból eltérnek ugyan, a professzió értelmezési lehetőségeit vizsgálva abban megegyeznek, hogy valamiféle,

elméletenként különböző, sokszor eklektikusnak tűnő attribútumlista kapcsolható az egyes hivatásokhoz. Ezekből pedig egyfajta „kritérium-katalógus” képezhető, olyan megállapítások, amelyek a szerzők többségénél szerepelnek: például a tudományos szakképzés, az egyesületek által ellenőrzött etikai normák, szakértői autonómia, társadalmi presztízs stb. Heinz-Elmar Tenorth a tanári szakma professzionalizációjának számtalan kérdésével foglalkozott, tevékenysége nyomán széles körű vita bontakozott ki és folyik ma is a tanárság hivatásáról, sőt, napjaink teoretikusai már deprofesszionalizációról is beszélnek (*Dietrich – Tenorth, 2003*). A folyamat tehát visszafordítható, ugyanakkor felfogható pozitív, haladó folyamatként is. Ebben az értelmezésben a különböző kritérium-katalógusokban megfogalmazott kitételek megvalósulása - esetünkben, a pedagógusszakmában való érvényesülése - közelebb vihet a tanítói-tanári hivatás megértéséhez, a professzionalitás mértékének kifejezéséhez.

A téma az utóbbi évtizedekben a hazai kutatók érdeklődésének homlokterébe került, vizsgálataik nagyobb része a kortárs vagy közelmúltbeli professzionalizációs folyamatokat elemezte¹⁴. Többen vizsgálták a jogászprofessziót¹⁵, az orvosi¹⁶, gyógyszerészi¹⁷ és egyéb segítő szakmákat¹⁸, a szociológusprofessziót¹⁹, a szervezetfejlesztő²⁰, tanácsadó munkaköröket²¹, de a politikus létet²², vagy a rendészeti szakmákat²³ is tanulmányozták. Kleisz Teréz összefoglaló munkája²⁴ összegezte az addig elért eredményeket. A 2000-es években zajlott kutatások eredményeit összefoglaló tanulmányban rendszerezte Nagy Péter Tibor²⁵. A tanítói szakma kialakulását és fejlődését több kutatás is vizsgálta, különösen a tanítóképzés történetét, ezeket külön fejezetben tekintjük át. Dolgozatunk témája elsősorban a tanítóképzés, de hangsúlyoznunk kell, kutatásunk szempontjából más pedagóguscsoportok vizsgálata során megfogalmazott eredmények is jól hasznosíthatók. A professziótörténeti kutatások során részletesen feltárták például a polgári iskolai tanári hivatás aspektusait²⁶, de elemzésre került a középiskolai tanári professzió története²⁷ is.

¹⁴ Magos, 2017; Keller-Kiss, 2021

¹⁵ Pekár, 2002; Fónai,-Barta-Gyüre-Pénzes, 2014

¹⁶ Molnár-Csabai-Csörsz, 2003; Simon, 2010

¹⁷ Magos, 2010

¹⁸ Nagy, 2009

¹⁹ Ruzsák, 2013

²⁰ Dobrai-Farkas, 2019

²¹ Lovász-Batáriné, 2003

²² Cieger, 2010

²³ Tátrai, 2022

²⁴ Kleisz, 2002

²⁵ Nagy, 2011

²⁶ Karády és Valter, 1990; Nagy, 2004; Fízel, 2013, 2014, 2015, 2017, 2018

²⁷ Keller, 2010; Garai, 2015

Ahhoz, hogy a pedagógusok magasan iskolázott, szakértelmiségi csoportként jelenhessenek meg, tehát több tényezőnek kell együtt állnia: az egységes tudáskonstrukció, szakmai öndefiníció, kijelölt szakmai feladatok, munkarituálék, kidolgozott szabályok, képesítési eljárások, alkalmazási feltételek, bérezés stb. (Fizel, 2018). Mindezek megléte általában hosszú fejlődési folyamat eredménye, amely nem független sem a társadalomtól, sem - és Magyarországon különösen nem - az államtól. A társadalmi közmegítélés és az állami szereplők hatékony befolyásolói a professzionalizáció során létrejövő szakmai szervezetek, amelyek egyaránt képesek a szakmai összetartozás kinyilvánítására, és saját - egyes pedagóguscsoportok egyéni - érdekeinek képviselésére. Az egyes tanítói-tanári szervezetek, ahogy ma is, a két világháború között is rendszeres gyűléseik alkalmával, folyóirataik hasábjain fejtették ki véleményüket, elemezték lehetőségeiket, és fogalmazták meg a kihívásokra adandó válaszait.

A korabeli neveléstudományi és praktikus pedagógiai diskurzus egyik fontos témája volt a fenti fórumokon a tanítóképzés felsőfokúvá tételének kérdése. A felsőfokú, tudományos szakképzés megléte, mely által - bizonyos csoportok szerint - a hivatás gyakorlóit autonóm, szakértői hatalommal felruházott, magas társadalmi és anyagi megbecsülésnek örvendő tagjai lehetnek a társadalomnak, a tanítóság régi álma volt a tárgyalt időszakban. A magyar tanítóság és tanárság eltérő történeti fejlődése, a tömegoktatás és elitképzés több évszázados dichotómiája miatt a magyar pedagógus szakmán belül az a sajátos helyzet állt elő, hogy a tanítóság és a tanárság egymástól sok szempontból különböző utat járt be a megelőző évszázadok során. A magyar tanítóképzés szakmai professziójának alapjait Mária Terézia egységes képzést előírányzó szabályozása (Allgemeine Schulordnung 1774) rakta le, ezzel mintegy százötven évvel megelőzve a középiskolai tanárképzés bevezetését (1924). A normaiskolai kezdetek után tovább fejlődő tanítóképzés középfokú tanítóképző intézetekben folyt még az általunk vizsgált korszakban is, ahol a hagyományoknak megfelelően elsősorban a módszertanilag felkészült, gyakorlatias szakmai műveltségű „mesterek” képzése volt a cél. (Németh – Pukánszky, 2004, 475. o.) A képzés tartalma, hossza, a gyakorlat aránya, a szak- és közműveltségi tárgyak kiválasztása gyakorlati szempontok szerint történt. Az elsődleges cél az volt, hogy a leendő tanító képes legyen a gyermekek szakszerű oktatására, nevelésére, valamint népnevelési feladatok ellátására is, ezért a szükséges ismereteken túl a metodika elsajátítására is nagy hangsúlyt helyeztek.

A gyakorlatközpontú középfokú tanítóképzéssel szemben a középiskolai tanárság eltérő utat járt be. A képzés az egyetemek bölcsészeti, ill. teológiai fakultásához kapcsolódva alakult

ki, a tanárok pedagógiai szaktudása ezért szoros kapcsolatban állt az egyetemen oktatott tudományokkal. A gyakorlati, oktatási feladatok, a pedagógiai felkészítés a középiskolai tanárképzésnek is hangsúlyos, identitásképző eleme volt, ám a képzés jellege alapvetően tudományos irányultságú, az egyetemi szférához szorosan kötődő maradt.

A tanítók és tanárok eltérő képzése, a gyakorlat és tudomány kettősségének kiemelése, az iskolatípusok és feladatok különbözősége ma is élő szembeállítás. Mindebből komoly anyagi különbségek és presztízsviták származtak. Az ifjak a középiskola első négy osztálya, vagy a polgári iskola elvégzése után jelentkezhettek a középfokú tanítóképző intézetbe, majd tanulmányaik befejeztével, 20 éves koruk körül megkezdhatták bő negyven-negyvenöt éves elemi iskolai, ill. népiskolai pályafutásukat. Ennek során alacsony társadalmi státusra és - az iskola egyházi vagy állami fenntartójától függően - még alacsonyabb, a községi segédhivatalnokok (pl. rendőr, titkár, írnok stb.) fizetési osztálya után következő, nagyjából 125–260 pengő körüli havi fizetésre számíthattak. A középiskolai tanárok ezzel szemben magas szintű tudományos képzettséggel rendelkező szakemberek voltak, a magasan kvalifikált és privilegizált állami tisztviselőkkel megegyező megbecsülésnek örvendtek anyagi értelemben is: fizetésük évi 1392 és 6600 pengő között mozgott. Ráadásul *„heti óraszámuk maximum 18 óra, szolgálati idejük 35 év [...] a fenti bérekhez minden esetben lakbérkiegészítés járt.”* (Németh – Pukánszky, 2004, 493. o.) Nem meglepő, hogy a tanítóság egyrészt a szakmai tartalmak színvonalának emeléséért, a tudományos megalapozottság elismeréséért, másrészt az anyagi megbecsülés, tehát magasabb fizetések biztosításáért indított harcot. Számos ötlet, kísérlet született a probléma megoldására, többségük sarkalatos pontja a felsőfokú szakképzés megteremtése volt. Elképzelésük szerint ugyanis a falusi notabilitások, az orvos, a pap és a jegyző vagy a gazdatiszt például, eltérő képzettségük és feladataik ellenére az érettségi vizsga birtokában tartozhatnak abba a társadalmi és fizetési osztályba, amely biztosítja számukra a kívánatos közmegebecsülést anyagiak tekintetében is.

Joó János egri rajztanár már 1841-ben megfogalmazott ilyen jellegű igényt, és az elképzeléssel az 1843–44. évi országgyűlés is foglalkozott. 1848 nyarán rendezték meg az első magyarországi egyetemes tanítógyűlést, ahol a közoktatás modernizációjának kérdéseit tárgyalták, többek között a tanítóság akadémiai képzését követelve. (Gombos, 2011). Az önkényuralom éveiben tanúsított passzív rezisztencia után végül az eötvösi népoktatási törvény rendezte átfogóan a közoktatási kérdéseket. A szabályozás a kiválasztás szempontjainak, a képzés tartalmának, a gyakorlati képzés vagy a felügyelet megszervezésének pontos

meghatározásával törekedett a tanítóképzés színvonalának emelésére, de alapvetően három évfolyamos, középfokú szakiskolában képzelte el azt.

A modern polgári közoktatás kialakulása mellett ez a tanítóegyletek létrejöttének és felvirágzásának időszaka is, amely egyben a szakma professzionalizációs folyamatainak előrehaladtát jelző fontos ismertetőjegy is. A tanítóegyletek ugyanis szakmai önképzést és tapasztalatcserét biztosító funkcióik mellett képesek voltak gazdasági-érdekvédelmi feladatok ellátására is, sőt, a huszadik század első évtizedeiben a politikai szerepvállalás sem volt idegen tőlük. A mindenkori kormányzat általában különböző ideológiai-politikai céltételezések mentén alkotta meg az éppen érvényes, tanítóságot érintő jogszabályokat, a tanítóegyesületek pedig az esetek többségében lojális magatartást tanúsítottak, de ha a megegyezés nem sikerült, összefogtak ellenzéki, vagy akár forradalmi mozgalmakkal is. (Donáth, 2010) A tanácsköztársaság idején egyes tanítói szervezetek által tanúsított politikai, sőt, egyenesen hatalmi szerepvállalás azonban a rendszer bukása után kompromittálta, sőt, lényegében diszkreditálta a tanítómozgalmak szereplőinek és követeléseinek jó részét is (Kelemen, 2007, 126.). Az érdekképviselői tevékenység, a reformjavaslatok kifejtésének fórumai a '20-as, '30-as években ezért inkább a tudományos, illetve szakmai szervezetek lettek. A két világháború között ugyanakkor felértékelődött a tanítóság szerepe: a tanító a kormány „kinyújtott karjaként” a falu lakosságának egyfajta szellemi vezetője, a szociális és nemzetiségi feszültségek avatott kezelője, a radikális mozgalmaktól a népet megóvni képes hatékony népnevelő megtestesítője volt. A fontos feladatok ellenére, a fent említett társadalmi közmegebecsülés és az alacsony fizetések miatt a tanítóság helyzetének javításáért, ennek részeként a felsőfokú tanítóképzés megteremtéséért folytatott küzdelmek továbbra sem lankadtak.

Már 1896-ban, a második országos és egyetemes tanügyi kongresszus tanítói szakosztálya javasolta a tanítók számára az érettségi vizsga megszerzésének lehetőségét, az egyetemi továbbtanulás lehetővé tételét, és a tanítói oklevélnek a középiskolai tanárokéval való egyenértékűségének elismerését. A végső cél a képzés felsőfokúvá, a különböző elképzelések szerint akadémiai, főiskolai, részben vagy egészen egyetemi keretek között történő megszervezése volt. Ilyen természetű javaslatokat a 20. század első felében egyre többször foglalmaztak meg. Kiemelkedő Köveskúti Jenő elképzelése 1908-ból, aki két évfolyamos pedagógiai akadémiák felállítását javasolta. Ekkor még leginkább elutasításra talált, ám 1918-ban, a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületének évi közgyűlésén már több neves pedagógiai szakember, köztük a magyar gyermektanulmányi mozgalom szervezője, Nagy László is támogatta az elképzelést. A tanítóság részéről jelentkező, a felsőfokú képzés

kialakítására irányuló törekvések elemi igényként való jelentkezését bizonyítja az is, hogy egészen különböző ideológiai háttérű tanítószervezetek fogalmaztak meg a fő kérdésekben azonos követeléseket. A Keresztény Szocialista Tanítók Szakszervezete, a Szocialista Tanítók Szakszervezete, a Magyar Tanítók Szakszervezete, a Nevelőmunkások Országos Szövetsége stb. (Gombos, 2011) A tanácsköztársaság nem valósíthatta meg ezeket az igényeket, bukásával azonban nem csökkent a felsőfokúvá tételért folytatott küzdelmek intenzitása.

Barcsai Károly 1921-ben Győrben tette közzé teljes körű reformprogramját „*A magyar tanítóképzés újjászervezése*” címmel, amelyben kéttagozatú, 4+2 évfolyamos tanítóképzők felállítását javasolja, ahol a felső két évfolyam főiskolai rangú. Előremutató gondolatai nem valósultak meg a gyakorlatban, bár a képzés hat évfolyamossá tételére történt ekkoriban kormányzati kísérlet. Az elképzelés viszont nem illeszkedett szervesen a közoktatás rendszerébe, és a háború utáni közállapotok sem tették lehetővé megvalósítását, így az 1923-as szabályozás végül öt évfolyamban stabilizálta a tanítóképzés idejét (Németh, 1990).

A képzés meghosszabbítása, az óraszámok növelése igyekezett javítani a problémákon, de az alapok érintetlenül hagyásával lényegében nem tudta megoldani azokat: a korai és zsákutcás pályaválasztás, a túl hosszú, sokféle tantárggyal túlsúlyolt képzés megmaradt. Molnár Oszkár, a Magyar Tanítóképző című folyóirat szerkesztője 1927-ben jelentette meg „*A tanítóképzés reformja*” című tanulmányát, amely a következő évben a harmadik egyetemes tanügyi kongresszuson, a tanítóképző-intézeti tanárok alkotta szakosztály állásfoglalásának alapját képezte. Elképzelése szerint a megvalósítandó egységes tanítóképzés megszervezésének leghelyesebb módja az lenne, ha hatévfolyamos, kéttagozatú intézményekben történne, úgy, hogy a negyedik évfolyam végén érettségit szerezhethetnének a leendő tanítók. A tanítóképző-intézeti tanárok érdekelték voltak a reformok megvalósításában, de a képzés meghosszabbításával, az óraszámok növelésével, több forrás bevonásával képelték el azt. Más szempontok mellett ez elemi anyagi érdekük volt, mivel sajátos, zsákutcás képzettségük, a tanítóképző-intézeti tanári végzettség birtokában nem állhatott előttük egyetemi karrier, sokuk számára egzisztenciális fenyegetést jelentett volna a tanítóképzés drasztikus átszervezése, különösen az érettségihez történő kötése. (Donáth, 2010) Többségük ugyanis eredetileg maga is tanító vagy polgári iskolai, esetleg középiskolai tanár volt, jó részük érettségivel sem rendelkezett, a felekezeti tanítóképzőkben pedig tanítóképző-intézeti tanári képzettség nélküliek is szép számban dolgoztak még a '30-as években is. Emellett gyakran hangoztatták, a tanítóképzés szervesen kimunkált tradícióit féltik, a gyakorlati szempontú „hivatásra

nevelést”, de a kántorképzés, a leánynevelés vagy a falusi gyerekek iskoláztatásának veszélybe kerülésével is érveltek, ezeket ugyanis gimnáziumi keretek között nem látták biztosítottnak.

A tanítóképzős szakosztály hiába képviselte a többséget, az ülésükön megjelent több száz tanító végül saját véleményét fogalmazta meg és fogadtatta el egyébként parázs hangulatban, puccsra emlékeztető körülmények között, hangos bekiabálásokkal, gúnyos megjegyzésekkel tarkítva. A tanítók kétéves tanítóképző főiskolák kialakítását követelték, ahová középiskolai érettségi birtokában lehetne jelentkezni. A középiskolák felső négy évfolyama mellett tanítói szemináriumokat szerettek volna kialakítani, amelyek a tanítóképző főiskolai tanulmányok megalapozására, végső soron a tanítói munka előkészítésére lettek volna hivatva. Mindez a középiskolai tanárképzés analógiáját jelenti, ugyanis az 1924-es reform óta az egyetem végzése mellett kötelező a tanárképző kurzusok felvétele is a középiskolai tanári képesítés megszerzéséhez, tehát a közműveltségi és pedagógiai tárgyak külön végezhetők. Meglátásuk szerint így a hivatásra nevelés, a pedagógiai tudás kialakítása is megvalósítható lenne, de az érettségi bizonyítvány és a főiskolai oklevél birtokában a tanítói szakma presztízsének jelentős mértékű emelkedése, társadalmi elismertségének fokozása is bekövetkezne. Létrejött tehát az a sajátos helyzet, hogy az érdekképviselőre hivatott szervezeten - a *szakmán* - belül alakult ki konfrontáció, két pedagóguscsoport szembenállása.

A tanítóság helyzetét és törekvéseit a két világháború között sok tényező befolyásolta, a neveléstudomány új eredményeitől a megváltozott társadalmi igényekig, a legkomolyabb hatást a gyakorlatban azonban - jellemzően német mintájú magyar sajátosságként - mégiscsak az állam, illetve az oktatáspolitikai fejtette ki. A húszas években Klebelsberg Kunó, majd a harmincas években Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszterek neve által fémjelzett időszakban a tanítósággal kapcsolatos döntéshozatal motivációit kettősség jellemezte. Egyrészt a klebelsbergi kultúrpolitika részeként, a kultúrfölény kiépítésének igénye nyomán a tanítókkal szembeni elvárások nagymértékben megnöttek, a tanítókra népművelési, leventeoktatói, egyházi szerepkörök és feladatok sora hárult, de rájuk számítottak például az analfabetizmus leküzdésében vagy a valláserkölcsei nevelés megvalósításában is. Kibontakozott a nagyszabású népiskolai program, ezért 1930-ban létszámukat is megemelték. A kormány mintegy exponenseiként számított rájuk, a kultúráközvetítés alapintézményeinek vezetőire, lojális falusi intelligenciaként, akiknek tagjai így lassan, de biztosan elindultak a társadalmi felemelkedés útján. A valódi ugrást, a főiskolai képzés megvalósítását, a magasabb fizetési osztályba való sorolást a fizetésrendezések ellenére sem sikerült megvalósítani. Számos más tényező mellett a legtöbbet az a tény nyomta a latban, hogy a gazdasági világválság kibontakozása miatt az

állástalan pedagógusok száma 1934-re elérte a tízezret, közülük legalább öt-hatezer volt a tanító. (Kelemen, 2007) Az 1934-es, az egységes középiskolát létrehozó gimnáziumi reform világossá tette, a kormánynak nem célja további állástalan érettségizettek képzése. A tanítóság tehát fokozatosan beletörődött az egyelőre megváltoztathatatlanba, a gimnáziumi reform után a felsőfokú képzés megvalósítása iránti igényüket ideiglenesen feladták, de a reform iránti igényeiket nem. A tanítóképzés reformjával kapcsolatos szegedi eredetű tervezetekkel a szegedi tanítóképző-intézeti tanárok munkásságát tárgyaló fejezetben foglalkozunk.

A következő fontos mérföldkövet a líceum létrehozása jelentette: az 1938. évi XIII. törvénycikk a gyakorlati irányú középiskoláról, és a XIV. törvénycikk a tanítóképzésről mintegy csomagként alkotta azt a reformot, amely megteremtette a négyéves - érettségivel záruló - líceumra épülő, két évfolyamos tanítóképző akadémiát. A már abban az évben el is indult új rendszerű oktatás tantervében, képzési tartalmát tekintve teljes mértékben igyekezett a tanítóképzés szolgálatába állni, ám így is sok kérdés, kritika vagy épp üdvözlő hang kísért az első lépéseket. *„Ezzel az intézkedéssel először mondta ki törvény Magyarországon, hogy a tanítóképzős tanulmányokhoz érettségi bizonyítvány szükséges.”* (Bollókné, 1988, 20. o.) Ez mindenképpen előrelépést jelentett, a különböző reformtörekvések elemeit igyekezett kiegyensúlyozott formában, mintegy kibékítve összegezni az eltérő álláspontokat, így mind az érettségit követelők, mind a kéttagozatú képzést preferálók kielégítő eredményt könyvelhettek el. Természetesen a kompromisszum sokakból mégis ellenérzést váltott ki, és ahogy az már lenni szokott, bírálatok és félelmek is megfogalmazódtak az új, sajátos szintézist megvalósító, önálló szervezetű iskolával kapcsolatban. A vitát végül az élet döntötte el: a líceum arculatának megformálására nem jutott idő, a háborús körülmények, a mozgósítás, és a forráshiány miatt 1941-ben a líceumi képzés továbbfejlesztése leállt, az akadémiákat nem szervezték meg. A tanítójelöltek végül egy felemás ötéves képzésben részesültek, a líceumi harmadik évfolyam után a tanítóképző-intézeti negyedik és ötödik évfolyamán folytatták tanulmányaikat, érettségi vizsgát nem tehettek. A háború, ill. az oktatás 1947–48-ban bekövetkezett reformja az addigától teljesen eltérő irányba terelte az elképzeléseket és a gyakorlati intézkedéseket is: sem a tanítók követelései, sem Becker Vendel és a tanítóképző-intézeti tanárok javaslatai nem valósultak meg. Mindennek ellenére nem lehet és ne is szabad figyelmen kívül hagyni a két világháború közötti történéseket, mert a korban feltett kérdések és témák napjainkban újult erővel és megnövekedett súllyal köszönnek vissza. A tömeg- és a minőségi képzés viszonya, helyük a felsőoktatásban, a képzések hossza, tantervei, tartalmi és módszertani kérdései mind a felső- mind a közoktatásban napirenden vannak.

IV. A magyar tanítóképzés történetének áttekintése

A magyarországi tanítóképzés intézményesülésének kezdetei Mária Terézia uralkodásának idejére tehetők. A Habsburg Birodalom a felvilágosodás eszméjének jegyében porosz mintára szervezte meg az úgynevezett normaiskolák rendszerét az 1770-es évek elején Ausztriában, majd a magyar területeken is törvénybe iktatta az I. Ratio Educationis 1777-ben. A normaiskola, azaz „normát nyújtó” mintaiskola Johann Ignaz Felbiger nevéhez fűződik, aki Sziléziában dolgozta ki sajátos metódusát. Az új intézménytípus kéttagozatú volt, az alsó tagozat háromosztályos népiskolát jelentett, a felső tagozat volt a tulajdonképpeni tanítóképző, ahol az alapvető ismereteket, és a módszertant sajátították el a jelöltek rövidebb-hosszabb idő, általában 3-6 hónap alatt. Képzésük végeztével bizonyítványt kaptak (*Pukánszky – Németh, 1996*).

Az 1806-ban kiadott II. Ratio Educationis nemcsak összegezte az addigi rendeletek intézkedéseit, „kijavította elődje hibáját” (*Pukánszky – Németh, 1996, 306. o.*), hanem új elemeket is bevezetett. Elrendelte 10 normaiskola felállítását, elindította a tanítónőképzést, de bővítette a tanítóktól elvárt tudásanyagot is, elsősorban pedagógiai-didaktikai ismeretekkel. A felkészült tanítók munkájára egyre nagyobb igény mutatkozott, erre leghamarabb a katolikus iskolaügy reagált. Pyrker László érsek 1819-ben Szepeskáptalanban létrehozta az első önálló magyarországi tanítóképzőt. Az intézet német nyelvű volt, de 1828-ban Egerben megnyílt a magyar nyelvű képző is, melyet több más katolikus képezde felállítása követett (Pécs, Esztergom, Zágráb). 1840-ben a tanügyi alap terhére létesítettek öt új képzőt (Pest, Szeged, Miskolc, Érsekújvár, Nagykanizsa), majd Esztergomban és Győrben is megnyitottak egy-egy új „mesterképző” szakiskolát. Ezek az intézmények már többek jelentettek a normaiskolánál, alapszintű tanulmányokra épülő középfokú intézménytípust testesítettek meg (*Németh, 1990*). A képzési idő két év volt. A protestáns felekezetek eltérő módon szervezték iskoláikat, ezek azonban ekkor még nem önálló intézmények voltak, hanem a gimnáziumhoz kapcsolódtak. Az 1830-as években indult meg a református tanítóképzés Debrecenben és Nagykőrösön, az 1840-es években pedig az evangélikusok felsőlövői iskolájában. Itt már elkülönítették a tanítók felkészítését a lelkészképzéstől.

A 19. század elején a tanítóság professzió-elemeinek intézményesülése előrehaladottabb volt, mint a középiskolai tanároké. (*Németh, 2012*) A reformmozgalmak a tanügyben is éreztették hatásukat, 1844-től az oktatás nyelve magyar lett. Felerősödtek a szakmacsoport emancipációs törekvései, követeléseiket tanítógyűlések alkalmával fogalmazták meg. Ezek

között a tanítói tevékenység törvényi szabályozásának igénye is megjelent. 1848-ban 17 pontos programtervet állítottak össze, ebben már egyéb más elképzelések mellett például a tananyag modernizálása, vagy a tanítók állami alkalmazásának igénye megfogalmazódott. A forradalom leverése után gazdasági és igazgatási modernizációs törekvéseket szolgáló intézkedéseket foganatosított az osztrák kormányzat, amelynek sikerességéhez szükségesnek bizonyult az oktatási rendszer korszerűsítése. A magyarországi átszervezések során a lojális állampolgár nevelését tűzték ki célul, a nemzeti szellemet háttérbe szorították. A felekezetek mellett nagyobb szerepet kaptak a községek, kiépítették az állami szakfelügyelet rendszerét (*Németh, 2012*). Nagymértékű tanítóhiány volt az országban, ennek érdemi orvoslására viszont csak a kiegyezés után nyílt lehetőség.

A legnagyobb mérföldkövet az 1868. évi 38. számú Eötvös-féle népoktatási törvény jelentette, amely a teljes magyar közoktatás új alapokra helyezését tűzte ki célul. A rendeletekkel történő irányítás helyébe a törvényi szabályozás lépett. A népoktatás ügyével együtt kezelte a tanítóképzést, mert a felkészült munkaerőt tartotta a megfelelő színvonalú elemi iskolai oktatás zálogának. A tanítóképzés egységes mederbe terelésének érdekében előírta husz tanítóképző felállítását, a leányok számára külön női képzők szervezését, gyakorlóiskolák létesítését, a képzés idejét pedig három évben határozta meg. Az első, budai állami képző alapítását számos más intézmény felállítása követte, számuk 1918-ra már 91-re nőtt (*Németh, 2012*). Rögzítették, hogy a tanítóképzőbe olyan, 15. életévüket betöltött diákok jelentkezhetnek, akik négy, előírt tárgyból (történelem, földrajz, számvetés, anyanyelv), legalább a gimnázium, a reál- vagy polgári iskola első négy osztályát elvégezték, és erről bizonyítványuk is van. Ennek hiányában felvételi vizsgával is be lehetett kerülni, a képzés elvégzése után pedig oklevelet kaptak, kizárólag annak birtokában lehetett a pályára lépni. A már végzett tanítók számára póttanfolyamokat szerveztek. Szabályozták a képzőkben tanítandó tantárgyakat, a tantestülettel szemben támasztott kívánalmakat, a fizetéseket és a vizsgáztatás rendjét is (*Gombos, 2011*).

A tantervi és a tantestületre vonatkozó előírások csak az állami intézetekre vonatkoztak, de más például a működtetés, tárgyi, oktatásszervezési és egészségügyi kérdésekkel kapcsolatos szabályozás a felekezeti képzőkben is érvényes volt. Az első miniszteri tantervet 1869-ben adták ki, ehhez csatlakozott 1870-ben a képesítővizsgálati szabályzat. Előbbi korrekciójára 1877-ben került sor, akkor már Trefort Ágoston minisztersége alatt. A képzési időt 1881-ben négy évre emelték, a következő évben az új struktúrához illeszkedő tanterv lépett életbe. A vezérelvek nem változtak, bizonyos mértékben nőtt minden tantárgy szerepe, de továbbra is - a szakiskolai jelleggel - összhangban a neveléstudományi és készségtárgyak domináltak

(Gombos, 2011). A 19. század második felében létrejöttek a különböző tanítóegyletek, járási körök, egyesületek, megjelent a Néptanítók Lapja. Az állami tanítók állami tisztviselővé, a községi és felekezeti tanítók köztisztviselővé léptek elő²⁸, nyomatékosítva ezzel állami függőségüket, „végrehajtói” szerepüket.

1911-ben korszerűsítették a tantervet, amely kiemelte a tanítóképző szakiskola jellegét, igyekezett elkerülni a tanulók túlterhelését, és célul tűzte ki a gyakorlóiskolával való összhang megteremtését. A tananyagot részletesebben, pontosabban írták elő, első ízben ekkor készítettek a tanterv mellé „utasításokat” is. A diákok túlterhelése azonban továbbra is fennállt, de a tantárgyi rendszert sikerült differenciálással korszerűsíteni (pl. történeti tárgyak helyett történelem, alkotmánytan, földrajz), új tartalmakat beemelni (pl. szlőjd), és megalapozni a modern gyakorlati képzést a gyakorlóiskolai tevékenység magasabb szintű integrálásával (Gombos, 2011). Praktikus, közismereti és szakmai műveltséget nyújtó tananyagot állítottak össze, ahol a tantárgyak és azok népiskolai feldolgozási módja jelentették a képzés fő pilléreit. Népművelési jellegű és mezőgazdasági tartalmakkal is ekkoriban kezdték kiegészíteni a képzést (selyemhernyó-tenyésztés, szőlőművelés, anya-csecsemő- és gyermekvédelem) (Németh, 1990).

1914-ben megújították a képesítés rendszerét. Befejező képesítő vizsgálatra a négy évfolyam sikeres elvégzését követően lehetett jelentkezni, ehhez viszont évről-évre osztályvizsgákon kellett számot adni tudásukról. A vizsgabizottságok tagjait is meghatározták: vallás- és közoktatásügyi miniszter által megbízott miniszteri biztos, az intézet igazgatója vehettek részt, és a tanári testület azon tagjai, akik az előírt tárgyat oktatták. Az állami előírások, a képesítés szabályozása, a fizetések és nyugdíjak rendezése valamelyest javított a pályára lépő és a pályán lévő tanítók életviszonyain. Eltörölték a különböző fenntartású iskolák tanítóinak fizetése közötti különbségeket²⁹, a felekezeti iskolák alkalmazottai fizetésekiegészítő államsegélyt kaptak. A népoktatás nagymértékű expanzió ment keresztül, a tanítók létszáma is növekedett, így míg a háború előtt egy tanítóra átlagosan 64, addig az 1930-as évekre már „csak” 47 tanuló jutott (Romsics, 2017). A tanítók tevékenységének szocializációs és műveltségközvetítő hatása kézzel fogható lett (Németh, 2012).

Az első világháború és az azt követő évek nemcsak a közéletben hoztak magukkal mélyreható átalakulást, hanem a tanítóképzésben is intenzív változások történtek. Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920-ban augusztusában kiadott rendeletének³⁰ értelmében

²⁸ „Lex Apponyi” 1907. évi 27. tc.

²⁹ 1893. évi 26. tc.

³⁰ 86377/1920. VIII. b. (Donáth, 2004)

már attól a tanévtől (1920–21), tehát viszonylag gyorsan és kellő előkészítés nélkül bevezették a hatéves tanítóképzést, átmeneti tanterv alapján (*T. Kiss, 1998*). A reform heves vitákat váltott ki, a szakmai közösség véleménye szerint még a régi képzési struktúra is jobb volt a hirtelen bevezetett újításnál. Nem értettek egyet azzal, hogy az új forma nem épít az előismeretekre, mindent az alapoktól kezd, és kárhoztatták a hosszú képzési időt, és az egy tagozatos felépítést. Inkább Fináczy Ernőnek egy régebbi javaslatát preferálták, aki kéttagozatú képzési struktúrát javasolt, bár a négyévfolyamos alsó tagozat az ő elképzelése szerint nem zárult volna érettségivel. A viták végére szakmai helyett gazdasági megfontolások tettek pontot, mivel legfőképp az anyagi háttér hiánya miatt az akkor már Klebelsberg Kunó által vezetett minisztérium döntése³¹ értelmében 1923-tól egytagozatú, ötéves képzést vezettek be. Bár egyéb középiskoláknál hosszabb volt a képzés, a diákok nem tanulhattak tovább felsőoktatásban, ezért a tanítóképző bizonyos értelemben továbbra is „vakvágányt” jelentett. A kibontakozó szakmai polémiaiak ellenére ez a struktúra és szabályozás egészen 1938-ig érvényben maradt (*Németh, 1990*).

1923-ban megjelent az új tanterv majd 1925-ben az ahhoz kapcsolódó utasítások. A korszak keresztény-nemzeti ideológiájának, a „kultúrfölény” gondolatának megfelelően az állami művelődéspolitikai kiemelt szerepet szánt a kultúrának és az oktatásnak. Az 1925-ös tanterv szigorúbb és differenciáltabb volt az előzőnél. A diákok testi, erkölcsi és értelmi nevelését tűzte ki célul, az előbbiekre helyezve a hangsúlyt. Rögzítették, hogy a tanítóképző a tanítói hivatásra előkészítő szakiskola, elsősorban a nevelőképzést szolgálja, nem meglepő, hogy a pedagógiai stúdiumokra helyezték a hangsúlyt, ezeknek növelték az óraszámát is. Részletesen előírták a tananyagot és módszertani javaslatokat is megfogalmaztak. A tantárgyak a következők voltak: hit- és erkölcstan, neveléstudomány és tanítási gyakorlat, magyar nyelv és irodalom, német nyelv, mennyiségtan, történeti, természettudományi és művészeti tárgyak, testgyakorlás, gazdaságtan, szlőjd/kézimunka. A magyar nyelv és irodalom, valamint a mennyiségtan óraszámja nem változott, ezeknek tartalmait egyenletesebben osztották el. A kézimunka és a művészeti tárgyak óraszámja csökkent, a többi viszont nőtt (*Gombos, 2011*). A készségtárgyak és a gyakorlatorientáltság továbbra is jelen volt, de visszaszorulóban, a képzés színvonalának emelése érdekében a fő tantárgyakra helyezték a hangsúlyt. A gyakorlati képzést a fokozatosság elve szerint írták elő, előbb 4. évfolyamon heti 2, majd 5. évfolyamon már heti 6 óra tanítási és 1 óra pedagógiai gyakorlatot kellett teljesíteni. Megjelentek a reformpedagógiai hatások, amennyiben például a gyermektanulmány kifejezés, és a tanulók megismerésének

³¹ 81986/1923. VKM rendelet

igénye is szerepel a tantervben. A gyakorló tanítójelöltek hospitálási és tanítási naplót vezettek, mintatanítások, tanítási vázlatok és tanítási tervezetek gyűjteményét állították össze. A képző pedagógia tanára és a gyakorlóiskola tanítója együtt vezette a gyakorlatokat. A hospitálások során a jelöltek bemutató órákon, „mintatanításon” vettek részt, majd „próbatanítást” tartottak. Az értékelésben és minősítésben a tanterv nem tartalmazott pontos előírásokat, nagymértékben a pedagógusok önálló döntéseire bízta.

A szintén 1925-ben napvilágot látott képesítővizsgálati szabályzat szerint a vizsgákon elnökölhettek a tanítóképezdek királyi főigazgatója (állami irányítója), a miniszter megbízottjaként a miniszteri biztos, részt vehetett az intézet igazgatója és a többi tanár és tanító. Tanítóképesítő-vizsgálatra azok jelentkezhettek, akik az intézet mind az öt évfolyamát rendes tanulókként sikerrel elvégezték, vagy azok, akik érettségivel rendelkeztek, és a középiskola felső, illetve a tanítóképző alsó négy évfolyama közti különbözeti vizsgát letették, majd az intézet ötödik évfolyamát rendes tanulókként elvégezték. Ebből látható, létezett bizonyos mértékű átjárás az egyes iskolatípusok között. (Gombos, 2011). A képesítő vizsga részét képezte a vizsgatanítás, az írásbeli és szóbeli vizsgák. Írásban kellett számot adniuk a tudásukról neveléstudományból, magyar nyelv és irodalomból és mennyiségtanból. Ezek sikeres teljesítése esetén lettek a jelöltek szóbeli vizsgára bocsáthatók, ahol a következő tárgyakból kellett megfelelniük: hit- és erkölcsstan, nevelés- és tanítástan, iskolaszervezetan, magyar történelem, magyar nyelv és irodalom, neveléstörténet, lélektan, földrajz és alkotmánytan.

A következő nagy átalakulás 1938-ban történt, amikor bevezetésre került a hatéves, kéttagozatú tanítóképzés. Az új intézményi struktúrában az alsó négy évfolyami oktatás líceumi keretek között történt, erre épült a kétéves akadémia. Megkezdtek ugyan a fent vázolt átalakítást, de végül a háborús viszonyok miatt vissza kellett térni az addigi ötévfolyamos képzéshez. A vizsgált korszakban mind szervezetileg, mind a tanítási tartalmakat tekintve érdemi fejlődésen ment keresztül a tanítóképzés, megteremtették a polgári igényeknek megfelelő, modern magyar tanítói szakma kialakulásának feltételeit. A szakmai és közéleti viták rávilágítottak a kétségtelenül létező hiányosságokra (pl. érettségi kérdése), de a tanítói szakma önálló tudástartalmainak mind erőteljesebb elkülönülésének és tudományos megalapozottságának következtében előre haladtak az intézményesülési folyamatok. A tanítóképző vállaltan funkcionális jellegű szakiskola volt, ahol a nevelői hivatásszemélyiség kialakítása volt az elsődleges cél, de nem véletlenül tartották az értelmiségivé válás „hátsólépcsőjének”. A tanított tartalmak, és egyfajta elemző-kritikus látásmód elsajátítása nyomán korszerűsödött az intézetekből kikerülő tanítók felkészültsége. (Vincze, 2014)

A tanítói tudás modernségét a képzésbe újonnan beemelt pedagógiai tartalmak alapozták meg. A kortárs pedagógiai mozgalmak és reformtörekvések számottevően éreztették hatásukat. Vizsgált korszakunk elején még bizonyos mértékben érvényesültek a hagyományos tanítói kompetenciák (tanulásszervezés, adminisztráció, fegyelmezés stb.), és a herbartiánus pedagógiai hagyományok (Baska, 2011), de a két világháború között komoly elmozdulás történt egyrészt újabb kompetenciakivánalmak (egészségügy, népművelés, gyermekvédelem stb.) szempontjából, másrészt a gyermekkép és a pedagógiai látásmód átalakulásával. A korszakban a „szófogadó gyermek”, az alkalmazkodó, kötelességtudó diák ideálképe uralkodott, a gyermeki önérvényesítés igénye a háború utáni évtizedekben vált széles körűvé (Pukánszky, 2001a). A nép- és középiskolai tantervekben egyaránt tetten érhető értékelméleti felfogás, és az a mögött álló, egyébként különböző koncepciók (pl. Schneller István személyiségpedagógiája, az Imre Sándor-i nemzetnevelés, Kornis Gyula értékelméleti idealizmusa, Prohászka Lajos művelődésfilozófiai pedagógiája) a tanítóképzésben is éreztették hatásukat, de a fentiek mellett jelentős hatást gyakoroltak rá modern, nemzetközi pedagógiai irányzatok is (Ballér, 1996; Szűts-Novák, 2021). Jelentőst hatást gyakorolt a higiéniai diskurzus, amennyiben a tanuló testi-lelki egészsége, materiális világhoz való viszonya, előírt és elvárt normái (testtartás, ruházat, írás stb.) mérhető kategóriákká váltak. A tanulói teljesítény-, emlékezet- és figyelemvizsgálatok elterjedtek, ezen kívül gyógypedagógiai és szociális vonatkozásokkal egészültek ki. A higiéniai mozgalom mellett az orvostudomány, a gyermek- és ifjúságtanulmány, a kísérleti pszichológia eredményei is beépültek az újabb tartalmakba és gyakorlatokba, ezek közül több szegedi vonatkozásokkal is bír. Magyarországon az első pszichológiai laboratóriumot Ranschburg Pál alapította 1899-ben, eredetileg a budapesti orvostudományi karon, később egy kisegítő iskolába telepítette át alapvetően gyógypedagógiai irányultságú műhelyét. A kísérleti pszichológia magyarországi kereteinek kialakításában elvülhetetlen érdemeket szerzett Révész Géza, aki elsőként emelte be a bölcsészképzésbe a tudományágat. Révész behatóan foglalkozott a tehetség értelmezésével, vizsgálatával, tanulmányaiban kiemelt szerepet szánt a pszichológiai kísérletek eredményeit hasznosító pedagógiának, mert ennek segítségével tartotta elképzelhetőnek a tehetségek fejlesztését. Meglátása szerint az akkor legfejlettebb Binet-Simon teszt csak tömegkísérletekben működött, nem derített fényt az egyéni sajátosságokra, ezért az intelligencia fokának megállapítására sem alkalmas (Tóth, 2013). A Binet-Simon intelligenciateszt magyar fordítójáról elnevezett Binet-Éltes tesztsorozat korszerűsítője végül az a Baranyai Erzsébet lett, aki Lénárd Edittel együtt megalkotta a ma is használatos Budapest Binet nevű mérőeszközt (Rózsa, 2006). A szegedi lélektani intézetben számos olyan doktori

értekezés született, amely a kor tudományos színvonalának legmagasabb szintjét képviselte. Reformpedagógiai, matematikai képességeket, gyermekrajzokat vizsgáló, vagy épp a fáradtság lélektanát tárgyaló művek sora jött létre Várkonyi Hildebrand iskolateremtő tevékenységének köszönhetően (*Pukánszky, 2002b*). Az ő eszmei irányítása alatt működött Szegeden Dolch Erzsébet vezetésével a „Kerti Iskola”, amely már az új, reformpedagógiai gyakorlatok kipróbálását is lehetővé tette. A század elején Nagy László által alapított Gyermektanulmányi Társaság tevékenysége és eredményei is megjelentek a pedagógiai gyakorlatban. A herbarti pedagógia kritikája, a kísérleti eredményeken és méréseken alapuló pedagógia mellett a reformpedagógiák gyakoroltak figyelemre méltó hatást. Ezek szellemi háttérét az az életreformmozgalom alkotta, amely az ember és a természet, az ember és a munka, az ember és Isten kapcsolatát kívánta újragondolni (*Németh, 2012*). Kiemelném Németh László Kert-Magyarország gondolatát, pedagógiai munkásságát, a cselekedtető, és munkaiskola jellegű koncepcióját, amely a szegedi tanárok gondolkodására is hatást gyakorolt (*Vincze, 2017*).

A reformpedagógia gyermekközpontúsága, a cselekvés, a tapasztalati úton történő megismerés, a gyermekjogok elismerésének igénye egyre nagyobb teret nyert a húszas-harmincas években a pedagógiai gondolkodásban. A szakmai diskurzus részét képezték a tanítók és képzőintézményeik is.

V. Az intézet története 1844-1938 között

V. 1. Az alapítás előzményei

Szakál János a magyar tanítóképzés történetét bemutató munkájában (*Szakál, 1934*) két nagyobb korszakot különböztet meg: a rendeleteken nyugvó tanítóképzést 1779-től 1867-ig, illetve a törvényi szabályozáson alapuló, 1868-tól kezdődő időszakot. A szegedi képző alapítása az előbbi, rendeleti jellegű szabályozást alkalmazó időszakra esik.

A képzés megszervezésének igénye egyházi körökből indult ki, főpapok támogatásával, ugyanakkor nem elhanyagolható szervezőerővé lépett elő az állam is a 18. század folyamán. Tanítóképzésről is csak tulajdonképpen 1777, az első Ratio Educationis óta beszélhetünk, annak ellenére, hogy még ebben a korszakban sem igényeltek különösebb formális képesítést a tanítóktól. Mind a magasabb színvonalú városi iskolákban, mind a vidéki, plébániai iskolákban többségében maguk a különböző beosztású papok, plébánosok tanítottak, vagy legalábbis irányították a többnyire ideiglenes beosztású iskolamestert. Ezzel magyarázható, hogy viszonylag nagy számban foglalkoztattak szerpapokat és káplánokat. Szegeden például a 16. század folyamán a Szent Demeter plébánián hét káplán működött, nagyobb részük iskolai alkalmazásban (*Reizner, 1900*). Az ő fő feladatuk az írás és olvasás elemi ismereteinek átadása mellett főleg az egyházi nevelés volt.³² Az egyházi személyek mellett civil tanítók, képesítés nélküli világi mesterek is egyre nagyobb számban vettek részt az elemi oktatásban már a 17. századtól, Szegeden Tar Benedek, Kis István vagy Abádi Benedek nevét említhetjük. A világi iskolamesterek kiválasztásának joga és feladata teljes egészében a plébánosoké volt. Ők elsősorban a jelöltek előéletét vizsgálták, hiszen az iskolai munka mellett harangozói, sekrestyési feladatokat is el kellett látniuk, valamint a templomi éneket és orgonálást is gyakorolniuk kellett. Az ún. kántortanítók tehát összetett munkakörben tevékenykedtek, először idősebb iskolamesterek mellett inasként, majd önállóan. A tanítás fonalául legtöbbször egyszerű, a betűvetés alapjait, és imákat, vallásos énekeket tartalmazó könyvecskék szolgáltak.

A Ratio Educationis hatalmas előrelépést jelentett a tanítói szakma formalizálásában, hiszen bár önálló képezdék nem hozott még létre, életre hívta a norma- vagy „normális” iskolákat: ezek olyan háromtanítós, négyosztályos városi népiskolák voltak, ahol nagyjából hathónapos tanfolyam keretein belül lehetett elsajátítani a tanítás módszereit, ezáltal

³² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

egységesítve az országosan alkalmazott eljárásokat. A kurzus résztvevői tulajdonképpen megfigyelték a tanító tevékenységét, emellett tanultak német nyelvet, szépírást, zenét, rajzot, természettudományt. A beiratkozás feltételül a grammatikai iskola elvégzését szabták, de előfordult, hogy beérték mindössze egy grammatikai évfolyam elvégzésével (Huszka, 1990). Az idősebb tanítók számára egyéves előkészítő tanfolyamokat szerveztek a grammatikai iskolai képzettségük hiánya miatt. Az I. és a II. Ratio Educationis a magyar nyelv oktatásáról nem intézkedett, alapvetően a német nyelvnek kedvezett, és a római, ill. a görögkatolikus iskolákra vonatkozott (a protestánsok oktatásuk megszervezésében önállóan jártak el) (Huszka, 1990).

A II. Ratio Educationis egészen 1868-ig érvényben maradt. Nagy hatása volt a tanítóképzésre azzal, hogy a normaiskolák mellett működő egyéves tanítói tanfolyamot írta elő a tanítói képesítésre vágyóknak. Itt az elemi iskolai tárgyak mellett mértant, géptant, rajzot, zenét, szépírást kellett tanulniuk, de a szabályozás előírta a hazai történelmet, és a nem magyar anyanyelvűek számára a magyar nyelvtant is. Mintaiskoláknak adott otthont Buda, Pozsony, Zólyom, Győr, Ungvár, Pécs, Kassa, Nagyvárad és Zágráb, mint az újonnan szervezett tankerületek székhelyei.³³

A mintaiskolákba azonban viszonylag kevesen jutottak el, inkább csak a nagyobb városok tanítói. Szeged, és a környező délmagyarországi területek tanítói Nagyváradon vagy Temesváron szerezhettek képesítést. A szabad királyi városokat kötelezte a helytartótanács, hogy a városukban működő tanítókat küldjék el a tanfolyamokra. Az előírás ellenére a valóságban azonban a legtöbb tanító úgy szerzett minősítést, hogy egy tekintélyesebb tanító mellett tanult és gyakorolt „segéd” státusban: az iskolaév végén a tanító mellett működő segéd elméleti és gyakorlati vizsgát tett tanítója és igazgatója előtt, erről bizonyítványt is kiállítottak, melyet a tankerületi főigazgató is láttamozott, így tehát a jelölt képesítést nyert. Segédi beosztása és vizsgálja tette alkalmassá a tanítói állás későbbi betöltésére. A normaiskolai tanfolyamokat a helybelieknek télen tartották, az utazás nehézségei miatt a vidékiek pedig nyáron vettek részt a képzésen (Huszka, 1990).

A nagyobb városokban jellemzően művelt tanítók helyezkedtek el, ám a kisebb falvak iskoláiban nem egyszer kicsapott diákokat, kiszolgált katonákat, tönkrement iparosokat találunk a tanítói állásokban. „Többnyire életcélt tévesztett s pálya nélküli egyének vándoroltak ki a buckák közé a tudatlan nép gyermekeit tanítani. A tanyásgazdák deákokat fogadtak, hogy legalább az írás, olvasás, és számolás elemeivel ismerkedjenek meg gyermekeik ...A társulatba

³³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

állott szülék csak addig tartották meg a tanítót, míg gyermekeik olvasni, írni, számolni megtanultak. E nevelés, tanítás éppoly szegény volt eredményben, mint amilyen szomorú volt a tanító ellátásban. Sorban-tartás (házankénti élelmezés), néhány itce paszuly, tarhonya, zsiradék, egy-két véka gabona és néhány garasnyi pénzfizetés volt a szegény tanító egész járandósága.” (Huszka, 1990, 93. o.)

Az áldatlan állapotok többször olyan visszaéléseket, vagy akár botrányokat eredményeztek, amelyekkel már az országos közvélemény, sőt, a törvényhozás is foglalkozott. Már az 1832–36. évi országgyűlés foglalkozott a tanítóképzés kérdéseivel, de különösen az 1840-es évben fogalmaztak meg fontos reformterveket a tárgybán, amelyek viszont nem emelkedtek törvényerőre. A helytartótanács takarékoskodott, csak a minimálisra szorítkozott mindenben. „Eljárásában követte Sándor Lipót főherceg nádor elveit: „In Ungarn scheint die Erziehung und Aufklärung des Landesvolkes eine verworfene Arbeit zu sein.” (Huszka, 1990, 92. o.)³⁴

Azaz a magyarországi népnevelés kérdését nem tartotta tanácsosnak, fontos ügynek. A községek állami támogatás nélkül viszont nehezen bírták fenntartani iskoláikat, így sok meg is szűnt. Az egyház töltötte be az iskolaszervező szerepét.

Az első magyar nyelvű, önálló tanítóképző intézet megalapítása is egyházi méltóság nevéhez fűződik: Pyrker László egri érsek hozta létre az intézményt 1819-ben Szepeskáptalanban, amely tehát már nem normaiskolai keretek között működő tanfolyam, hanem teljesen önálló intézmény volt. A következő években a protestáns hitfelekezetek is csatlakoztak a kezdeményezéshez, így a soproni evangélikus, majd a debreceni, nagykőrösi és nagyenyedi képzők is megnyitották kapuikat (Huszka, 1990).

Hosszú út vezetett idáig, amely során politikai kérdések befolyásolták az oktatás, és különösen a tanítóképzés ügyét. Már az 1790–91. évi országgyűlésen elhatározták törvényalkotó bizottság felállítását, amelynek a feladata lett volna a tanügyi reform előkészítése. Működésüket a Martinovics-ügy miatt kialakult politikai légkör vetette vissza. 1807-ben mások mellett Balogh János és Felsőbüki Nagy Pál magyar nyelvű tanítóképző intézetek felállítását kérték országgyűlési felszólalásaikban. 1826-ban Szepes Ignác pécsi püspök javasolta tanítóképző intézetek felállítását Szombathelyen, Komáromban, Miskolcon és Szegeden. Ez volt az első említése annak, hogy Szeged alkalmas lehet egy magyar nyelvű tanítóképző-intézet fenntartására. Az 1835–36. évi országgyűléseken is foglalkoztak a kérdéssel, országgyűlési feliratban fogalmazták meg kérésüket (több vármegye és Szeged is)

³⁴ "Magyarországon az ország népének nevelése és felvilágosítása elvetélt törekvésnek tűnik."

magyar tanítóképzők szervezését illetően. Elutasításra találtak, a király úgy fogalmazott: „*Királyi tisztüknél fogva gondoskodni fogunk arról, hogy az említett intézetek (műipariskola, azaz műegyetem és tanítóképző intézetek), amennyire a körülmények megengedik, felállíttassanak, e tárgyban tehát törvényt alkotni nem szükséges.*” (Huszka, 1990, 95. o.).

1840-re változtak a viszonyok, az államtanács engedékenyebb álláspontot javasolt az uralkodónak, attól tartva, hogy egyébként kicsúszhat a kezéből a kezdeményezés. Mednyánszky Alajos, a budai magyar tanulmányi bizottság elnöke régebb óta érlelődő tanügyi reformterve alapján szerkesztette azt a memorandumot, amely az oktatás európai szellemében történő átalakítását javasolta. Elképzeléseinek többsége nem valósult meg, de éppen a tanítóképzést érintő előterjesztései az önálló preparandiák felállításáról, igen. Ajánlatára ugyanis a helytartótanács királyi katolikus képzők felállítását javasolta, ennek nyomán V. Ferdinánd 1842. december 22-én kelt rendeletében összesen öt új tanítóképző felállítását írta elő Pesten, Miskolcon, Érsekújváron, Nagykanizsán és Szegeden.³⁵

Szegeden ez nagy könnyebbséget jelentett a helyi tanítóképzés számára, eddig ugyanis az I. Ratio által kötelezően előírt normaiskolai kurzus legközelebb Nagyváradon, illetve Temesváron volt elérhető, oda viszont kevesen jutottak el. A legkorábbi adat 1797-ből származik, amely bizonyítja, hogy városi költségen négy személy Nagyváradra indult három hónapos tanfolyamra. Őket Verner Jakab királyi normáliskolai igazgató és Révai Miklós piarista vizsgáztatta (Reizner, 1900). Női hallgatók is elvégezték a tanfolyamot, 1793-ban Igaz Anna és Pichler Anna sajátították el a „metódikát”, majd kerültek alkalmazásba a városi leányiskolában. Az öt új képző megalakításakor a katolikus képzők a következő módon működtek az országban. Régi katolikus képzőkként tarthatjuk számon Eger, Esztergom, Pécs, Ungvár és Veszprém képzőit, valamint a hivatalos nevén falusi mesterképző intézetet Szepesváron. Nemzetiségi intézetek működtek Zombor és Arad városában, illetve főnéptanodák Budán, Győrött, Kassán, Körmöcbányán, Nagykárolyban, Nagyváradon, valamint Pozsony, Fiume, Zágráb és Temesvár területén. Az öt új királyi képző alapítását követően 1847-től Győr és Zágráb is önálló tanítóképzőt kapott, csakúgy, mint Versec 1854-ben. A rendelet a veszprémi, az egi és az esztergomi kétévfolyamú képzőket írta elő mintául az új intézetek számára.³⁶

A szegedi képző ünnepélyes megnyitásáról a Religio című katolikus lap szerzője a következőképp számolt be 1844. október 17-én. „*A' szent mise-áldozat előtt a' nemzeti iskolák' kir. felügyelője, prépost, alesperes, és helybeli plébános, főtiszt. Kreminger Antal ur, [...] a'*

³⁵ Egyházi Tudósítások, 1842

³⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 4. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

szülők és növendékekhez épületes népszerű beszédet tartott; mindkettejek' buzditására." (Religio és Nevelés, 1844, 304. o.) Kreminger beszédében kiemelte az uralkodó nevelés- és oktatásügy terén kifejtett előremutató intézkedéseit, majd - kinevezett igazgatói minőségében - bemutatta az intézet tanárait: Menyhárt Ágoston és Soltész Dániel tanár urakat, valamint Weber János zenemestert. Az intézet hallgatóinak száma az induláskor 33 fő volt. A cikk írója kiemeli: *„Említésre méltó, hogy a' hallgatók közül némellyek már magán, sőt nyilvános praeparandiát is végeztek, mások pedig tanítókul valának alkalmazva; mégis áthatva a' meggyőződéstől, mikép az ezen legújabbán létesített intézetben nyerendő képeztetés őket a' fontos hivatásnak leendő megfelelésre csak képesbökké teendi: magokat a' pálya' után megfutasára, 's illetőleg állomásuk' elhagyására tökélni nem kétkedének."* (Religio és Nevelés, 1844, 304. o.) Későbbi beszámoló emlékezik meg róla ugyan, de beszédes, hogy a Szegedi Lapok 1875. október 10-i számában Szabó Mihály igazgató is fontosnak tartotta megjegyezni: az uralkodó és a nemzet között létrejött frigy „öt szülöttjének” tartották az öt új tanítóképzőt, *„annál örvedetesebben, mert ezen intézetek fenntartása nem adófillérekből, hanem valódi ajándékképpen a tanulmányi alapból lőn elrendelve”*.³⁷

Szeged számára egyértelműen minőségi ugrást jelentett az intézmény megnyitása. A város a középkorban Buda és Székesfehérvár után a legfontosabb alföldi központok egyike volt, négy plébániát is fenntartani képes jómódú polgársággal, a török uralom azonban nagymértékben visszavetette fejlődését, gazdasági és kulturális életében egyaránt visszaesés mutatkozott. A terület elnéptelenedése majd újratelepítése hozzájárult a soknemzetiségű város új arculatának kialakulásához. A magyarok mellett immár németek, olaszok, örmények, görögök, szerbek és horvátok is nagy számban vettek részt a város életében. A török uralom előtt a korban viszonylag gazdag és színes kulturális és oktatási világ jellemezte Szegedet, mivel adatok vannak arra vonatkozóan, hogy nagyszámú diák látogatta a krakkói és bécsi felsőbb iskolákat (studium generale).³⁸ Mindebből következik, hogy Szegednek biztosan volt egy egyetemre közvetlenül előkészítő iskolája. *„A török utáni szegedi iskola örül, ha józan elemi- és gazdasági ismereteket közölhet növendékeivel. Abádi Benedek és Szegedi Kis István erőlködésén kívül egyedül az alsóvárosi ferences barátok u. n. régi fárjai, kolostori iskolája menti meg a hódoltság idején Szeged iskolaügyi tekintélyét, de még ez is primitív képesítést ad. Aki többre vágyott, Szegedről Gyöngyösre ment, - a gyöngyösi iskola elvégzése azután olyan*

³⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 4. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

³⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 4. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

tekintélyt biztosított a szegedi honos számára, hogy legalább is tanácsosi tisztségre aspirálhatott a tekintetes városnál. Az 1723-ban visszaállított Csongrád vármegyében nincsen iskola! Szegeden is csak elemi iskola van.”³⁹

A legkomolyabb előrelépést kétségtelenül a piarista rend szegedi tevékenységének megkezdése jelentette. A város a renddel már 1719 augusztusában megállapodott, de a megfelelő helyiségek hiányában csak 1721-ben nyílt meg iskolájuk. Már az induláskor 110 diák járt az intézménybe, a 19. század végén pedig már mintegy 850 növendékük volt. A város szívéen viselte az iskola sorsát, a fejlesztéséért is sokat tettek: filozófiai (bölcseleti) képzés indításában is közreműködtek. (Károlyi, szerk., 2022). 1792-ben líceumért folyamodtak a helytartótanácsához, ennek köszönhetően még ugyanazon év decemberében megnyílt a 7. évfolyam (Logica). Külön helyiséget nem tudtak biztosítani számukra, így a diákok az atyák refektóriumában nyertek elhelyezést, a hallgatókat pedig „urak” elnevezéssel illették a tanárok is. A következő évben nyílt meg a líceum 2. osztálya, azaz a gimnázium 8. évfolyama (Phisika). A hallgatók száma néhány év alatt 58-ról 250-re emelkedett. A nyolcosztályos gimnázium gyakorlatilag a délmagyarországi régió egyetlen felsőfokú iskolájának számított ebben az időben. A piarista gimnázium szellemi központként, afféle „kultúrtényezőként” elévülhetetlen érdemeket szerzett nemcsak a város, de az egész, tágra értelmezett régió szellemi színvonalának emelésében, de mivel feladatköre nem elsősorban az elemi oktatás és általános tankötelezettség kívánalmainak kielégítésére terjedt ki, utóbbi kérdésekben a megoldás továbbra is váratott magára.⁴⁰

1853-ban Lengyel Pál városi tanácsnok heves felszólalásában kérte számon a városi tanács erélytelenségét az analfabetizmus felszámolását illetően, hiszen a mintegy 3000 iskolába járó gyermek mellett nagyjából 4000 fő a legelemibb oktatásban sem részesült, holott már 1790-ben szankcionálni igyekeztek a mulasztókat. A szegedi alsőfokú oktatás hiányosságai országos fórumokra is eljutottak. A Budapesti Visszhang 1856. augusztus 28-án így írt a szegedi állapotokról: „Szegeden, a városban, a kath. tanköteles gyermekek száma 7057; ezekből a tanodát látogatja 5322, tehát e szerint 1735 gyermek, mint a puszták vadcsikója, minden tanulás nélkül növekszik fel.”⁴¹ Az analfabéták száma még 1870 körül is meghaladta a 60 %-ot, ezzel jóval az 51%-os átlag felett volt (Reizner, 1900). Mindez több tényezőnek köszönhető ugyan, de ezek közül kiemelendő helyi sajátság a kiterjedt tanyarendszer, illetve a kevés számú,

³⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 5. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁴⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 4. o. SzCsEL IV. 4.b. 6053

⁴¹ Budapesti Visszhang, 1856, 291.o.

egymástól messze fekvő tanyaközpont léte. Az 1876. évi 28. tc. 9.§-a⁴² értelmében felállított, hitfelekezetek esetében a hitközségi tagokból álló iskolaszékek létrehozása hatékony intézkedésnek bizonyult, sokat lendített a népoktatás ügyén.

Mindenesetre a nehézségek ellenére Szeged igyekezett biztosítani lakói számára az elemi iskoláztatás és a gimnázium között elhelyezkedő, többféle típusú és fokú intézményben történő tanulás lehetőségét. 1779 óta volt elérhető a polgárinak nevezett, kereskedelmi, ipari tevékenységekre felkészítő iskola, ami különösen a nagy tekintélynek örvendő, belvárosi „nemzeti” iskola növendékeinek volt kedvelt továbbtanulási célja (Reizner, 1900). A belvárosi iskolát eleve a tehetségesebb, válogatottabb diákság látogatta, míg a többiek a külvárosi tanodákban, pl. az alsóvárosi, felsővárosi, mórai, tabáni, Liszt utcai népiskolákban, az alvégi és Csonka utcai ingyeniskolákban, vagy Újszegeden, esetleg tanyai iskolákban tanulhattak. Újszegeden 1841 óta működött elemi iskola. 1822-ben a piaristák önálló tanonciskolát nyitottak, illetve 1853-tól vasárnapi ismétlő-iskolák kezdték meg a működésüket.

Az eddig felsoroltakból jól érzékelhető, Szeged városának a tanítóképző 1844-ben történt megnyitásaig tulajdonképpen egyetlen érdemi, komolyabb középfokú intézete, és részben felsőfokú iskolája volt: a piarista gimnázium. A népnevelés ügyét előre mozdító céllal pedig új intézményként őket követte a tanítóképző intézet.⁴³ *„Sőt, mint látni fogjuk, a tanítóképző a gimnáziumok bölcséleti osztályait is betetőzni látszik, aminthogy első tanulói közül többen a gimnázium legfelsőbb osztályaiból latin-nyelvi és bölcséleti képzettséggel vannak bejegyezve.”*⁴⁴ 1847-ben nyitotta meg kapuit a „nemzeti polgári iskola” néven indult intézmény, amely a német földön kialakult Bürgerschule-val mutatott hasonlóságot, a filantropizmus pedagógiájának köszönhetően a hasznos ismeretek elsajátíttatására törekedett, így az elemi iskolát követő, nagyrészt praktikus tudást nyújtó iskolatípust jelentette (Fizel, 2018). A fent említett intézmény csakhamar átalakult és reáliskolaként működött tovább. 1851-ben indult a piaristák által vezetett, előbb alreáltanoda, majd főreáltanodává fejlődő iskola, a század végén pedig a Klauzál Gimnázium. Mindegyik esetben bizonyítható a város hathatós támogatása, ugyanakkor elkötelezettségük ellenére az elemi iskolai helyzet keveset javult a fenti időszakban. *„Nem egyszer kifogásolják az iskolák felügyeleti jegyzőkönyvei, hogy a bérelt szűk helyiségek /mint a felsővárosi leányiskolánál is Verner felügyelő látogatása alkalmával/*

⁴² 1876. évi 28. tc.

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87600028.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30>

⁴³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 4. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁴⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 7. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

szükek, ahol a növendékek közönséges asztalok körül székeken kuporogva zsufolódnak össze.” (Reizner, 1900, 251. o.).

A körülmények mellett fontos volna a tanítási módszereket is megismernünk, ám ezzel a témával kapcsolatban kevés fogódzónk van, hiszen nem elsősorban a pedagógiai gyakorlat, sokkal inkább az erkölcsi magatartás volt az a szempont, amely egy-egy tanító értékelésekor az előtérbe került, mivel a tanítók egyben klerikusok is voltak. A diákok sok esetben *egymástól* tanultak: a kezdetlegesen begyakorolt ismereteket és feladatokat a felsőbb évesek tanították meg az alsóbb évfolyamokon tanulóknak. A kézvezetés és utánrajzolás módszere volt a legelterjedtebb. A tanítói személyiség közvetlen nevelő hatása a másodkézből szerzett információk miatt nem, vagy minimális mértékben érvényesült, így az alapismeretek elsajátításához vasfegyelemre volt szükség. Ahhoz, hogy ezt megteremtsék, nem egyszer nyúltak a testi fenyegetés eszközához. Bár ez a korban még mindig viszonylag széles körben bevett gyakorlatnak számított, alkalmazása olyan méreteket öltött, amely sokakat visszatartott az iskolalátogatástól. (Reizner, 1900, 251. o.) Szegeden például egy Korényi András nevű, 1827 és 1857 között szolgálatban álló tanítóról jegyezték fel „kegyetlen vadságát”. (Reizner, 1900, 252. o.) Egy 1805-ben kelt főigazgatói körlevél pedig arra intette a szenvedélyesebb pedagógusokat - épp egy szegedi esettel kapcsolatban -, hogy ügyeljenek a „normálék” betartására. Pedig maga a normálék is engedélyezi a gyermek tetszés szerinti ütlegetését, azzal a kikötéssel, hogy csak a csontja el ne törjön!”⁴⁵ Szeged városa mindenesetre a maga eszközeivel igyekezett az elemi oktatás nehézségein javítani, egyéb intézkedések mellett ide tartozik az is, amikor tanítóképző felállítását kérte a helytartótanáctól.

⁴⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 8. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

V. 2. A tanítóképző intézet felállítása és az első évtizedek

V. Ferdinánd 1842-ben kelt rendeletében foglaltak szerint az öt új, tanulmányi alap terhére felállítandó tanítóképzők egyikét tehát Szegeden szervezték meg. 1843. január 10-én érkezett meg a városba a helytartótanács leirata, amely részletezte a város jogait és kötelességeit az iskola ügyében: „*Becsületreméltó értelmesek és gondosok! Mult évi október 26-án költ legfelsőbb határozatánál fogva méltóztatott ő cs.kir. Felsége kegyelmesen elhatározni, hogy a falusi iskolamesterek kiképzésére az országban jelenleg fennálló intézeteknek még egyideig meghagyása mellett azokon felül ötrendbeli általános új mesterképző intézetek, melyekben az elemi iskolák mestereivé felavatandó egyének a szükséges ismeretekben és tudományokban mind elméletileg mind gyakorlatilag, nemkülönben zenészet és egyházi éneklésben is alkalmas tanulmányi csődület útján kiszemelendő tanítók által két év lefolyta alatt magyar nyelven oktattassanak honunkban és azok közül egy e városban fölállíttassék. Valamint pedig legfelsőbb határozatnál fogva az ezen újon alakítandó intézetek mellé rendelendő két tanító és egy különös zenemester fizetéseiket közpénztárból, névszerint tanulmányi pénzalapból veendik, úgy az e városban létesítendő kérdéses képzőintézetre nézve legfelsőbb meghagyásból felszólíttatik e városi tanács, hogy tekintetbe vevén az intézet fontosságát és a keletkeztéből népnevelési szempontból háramlandó közhasznót és üdvös következtéseket, az annak alkalmazására szükséges helynek és hajléknak, melynek legalább három téresebb szobák kívántatnának, kijelölésről, s ennek czélszerű felkészítéséről ugymint: padoknak, székeknek, asztaloknak és egyéb ilyennemű kisebbszerű eszközöknek megszerzéséről – a közpénztár megkíméltetésével sikeresen gondoskodjék, és az eredményről minél előbb ide jelentést tegyen. Kelt Budán a kir. magyar helytartótanácsnak 1843-ik évben Boldogasszony hó 10-én tartott tanácsüléséből. Ezen városi tanácsnak jóakarói: Gróf Keglevics Gábor, Lovász András, Bujanovics Erneszt.*”⁴⁶

Az első időkben tehát az állam és a város állták a költségeket. Utóbbi már 1843 októberétől kibérelte a Pálffy- és Zászlósy-házak között fekvő, ún. Csajovszky-házat a Boldogasszony sugárút 3. szám alatt 350 forintért. Gondoskodtak a termék és a berendezés kialakításáról is. Ennek ellenére az előkészítés elhúzódott, az 1843–44-es tanévben még nem nyithatta meg kapuit az intézet. Megtörtént a pályázatok kiírása a tanári állásokra: mind az öt új képzőben két-két tanári és egy-egy zenetanári (muzsikamesteri) állás betöltésére hirdetett

⁴⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

pályázatot a pesti királyi tudományegyetem tanácsjegyzője. Az aspiránsoknak 1843. április 27-ig kellett jelentkezniük az illetékes tankerületi főigazgatóságnál, a határidő lejártáig meg is történtek az alkalmassági vizsgálatok és a kinevezések. A zenemesteri állások betöltése viszont nem volt könnyű, három képzőben is (a szegedi mellett a miskolci és az érsekújvári esetében is) csak egy év múlva találtak zenetanárt.⁴⁷

Érdekes a „csődület” (pályázat) szövegét alaposabban tanulmányozni, hiszen rávilágíthat a korabeli tanítói hivatás sokféle összetevőjére. *„Az ujonan fölállítandó praeparandialis intézeti tanító székekre ő császári és apostoli királyi Főlsége, a jelenleg fönnálló praeparandiákat még egy ideig meghagyván, az elemi iskolák tanító mesterei kiképzésére öt helyen, úgymint: Miskolczon, Szegeden, Kanizsán, Érsek-Ujvaron és Pesten, még pedig ez utóbbi városban egy itteni fölállítandó példányul szolgálendő elemi iskola mellett, közönséges praeparandiák behozatalát kegyelmesen megparancsolni méltóztatott. Ezekbe rendszerint olly növendékek (Candidati) fognak fölvetetni, a kik az iskolát már elvégezték; mindazonáltal kivételképen, felsőbb engedelem mellett olly jeles elmebeli tehetségű s jó erkölcsű, kivált pedig szegényebb sorsú ifjak is, kik a grammaticalis iskolákat bevégezvén, a humanitási iskolákra megkívántató kort már túlhaladták. Mindezek két évi folyamat alatt, két tanító és egy muzsikamester által magyar nyelven el következő tárgyra fognak taníttatni: Iször Az elméleti methodologiára, - a különös methodicára, és pedig első évben a betűzésre, szótagolásra, olvasásra, helyes írásra, ékesírásra, a számvetés négy nemére, földleírásra; - 2ik évben: a természethistoriára, természettudományra, gazdaságra, műiparra, törtszámokra, és hármasszámokra; - 3or catecheticára; - 4or bibliai történetre; - 5örmagyar nyelvre; - 6or neveléstudományra; - 7er urbér magyarázatára, - 8or embereken és barmokon rögtöni esetekben történt sérelmek orvoslására; - 9er orgonálásra, egyházi éneklésre, és szertartásra. A tanítóknak fizetésül évenként 500 p. forint, a pestieknek mindazáltal 700 pengő forint határoztatok; a muzsikamesternek pedig jutalomképen 100 pengő forint rendeltetett; ezenfölül minden praeparandiai intézetben négy jó reményű szegény ifjúnak évenként Pesten ugyan 60, - a többi négy praeparandiában pedig 40 pengő forintból álló segédpénz adatik. A tanítóknak, kik közvetlen a tanulmányok illető főkormányzóitól fognak függni, és az iskolák helybeli első igazgatói fölügyelése alatt csak közvetve leendőnek, nemcsak a magyar nyelvben, hanem ennek literaturájában is tökéletesen jártasoknak kell lenniük; nemkülönben szükséges, hogy a bölcselkedési tanulmányokat megkívántató előmenetellel elvégezték legyen, és hogy a csődület*

⁴⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

alkalmával annak jelét adják, hogyan kelljen a tanítás és felsőbb nevelés sokféle elveit a kisdied tanulókra nézve az időhöz, nemhez és helybeli körülállásokhoz alkalmazni, akár a catechizálás és a szertartások részeinek magyarázata, akár a folyvást, vagy kérdező tanítási módszer tekintessék; azután annak is jelét kell adniok, miként kelljen, (a tanítás szabályait és tulajdonit tekintvén) a betűk ismeretét, a szótagolást, a helyes és ékesírást lassanként s fokanként előadni; továbbá, hogyan kelljen a keresztény hittant, a bibliai történetet, a számvetés, világismeret, természettudomány, természethistoria, és a mezei gazdasághoz alkalmazott vegytan elemeit a gyöngye kisdiedekkel közölni? E fölött az illetén tanító hivatalért folyamodóknak hitelesen be kell bizonyítaniok, hogy legalább esztendeig nyilvános, vagy magános tanítók már voltak. A csődületnek, melly a főnemlített tanítószékekre, és ugyan a pestire és érsek-újjárira, a pozsonyi, - a szegedire, a nagy-váradi, - a miskolczira, a kassai - és a kanizsaira, a győri iskolai kerületek főigazgatóságai előtt tartani fog, határnapja folyó 1843ik esztendei április 27re van kitűzve. Szoblahói Pálma Elek, a pesti kir. tud. egyetem jegyzője.”⁴⁸ Kiemelendő a pályázatban megfogalmazott magasabb szintű képesítés iránti igény: egyértelműen kifejezték, lehetőség szerint gimnáziumi, sőt, magasabb fokú gimnáziumi előképzettséghez kötik a tanítóképzést.

A leendő növendékek számára a tanulmányalapi ösztöndíj bizonyulhatott kedvező lehetőségnek. A szegedi pályázóknak a tankerületi főigazgatóság székhelyén, azaz Nagyváradon kellett szerepelniük, hiszen mivel formális képesítés a tanítóképző-intézeti tanársághoz ekkor még nem volt, alkalmassági vizsgán kellett részt venniük. Végül 1844. február 22-én nevezték ki a szegedi képzőbe rendes tanárnak Menyhárt Ágoston kegyesrendi (piarista) tanárt, valamint Soltész Dániel ügyvédet, szegedi tanítót. Menyhárt ekkor már 17 éve tanított piarista iskolákban, a városban szelíd, tapintatos magatartása miatt is elismerés övezte. Soltész Dániel jogi végzettségével összefüggő működése mellett szívesen írt verseket, újságcikkeket. A főigazgató saját hatáskörében nevezte ki a zenemestert, Weber (Szőnyi) János egyházi karzenészt. A rendes tanárok fizetése évi 500, a zenemesteré évi 100 forint volt.⁴⁹ Az első minősítésükön Kreminger Antal így jellemezte őket. „Menyhárt Ágoston: kegyesrendi áldozópap, 38 éves, bölcsészeti és hittudományi végzettségű. Beszél magyarul, latinul és németül. Tanítástant, szentírást, katechetikát, szertartásiakat és számtant tanított két évfolyamban. A tanító nem okleveles. Az iskolánál 1843. április 27-től kezdve működik. Más intézetnél már 17 éve (Szegeden az ipariskolában). Fizetése 500 pfrt. Kitűnő szorgalmú, jó

⁴⁸ Egyházi Tudósítások, 1843, 55.o.

⁴⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

előadású, erkölcsi viselete becsületes. Soltész Dániel: hites ügyvéd, 32 éves, nős. Bölcsészeti tanulmányokat végzett. Beszél magyarul, deákul és németül, olvas és beszél franciául. Tanít magyar nyelvet, helyesírást és szépírást, ezek tanításmódját és földrajzot. Nem okleveles. 1843. ápr. 27. óta ennél az intézetnél, összesen öt éve tanít, 500 pfrt fizetéssel. Igen nagy szorgalommal és kedvvel tanít. Erkölcsi viselete becsületes. Veber János: polgár, 38 éves. Költészetet, képezdét végett. Beszél magyarul, deákul és németül. Tanít orgonát, éneklést, szertartásiakat. 1843. ápr. 1. óta tanít (összesen 2 éve). Fizetése 100 pfrt. Nagy iparkodású, buzgalmú, szerény, jóerkölcsű. Saját módszerét követi.” (Huszka,1990, 136.o.).

A tanári kar tagjainak beiktatásuk előtt esküt kellett tenniük, a következő szöveggel: „Én alólírott esküszöm az egy élő Istenre, Isten dicsőséges anyjára, szűz Máriára és Istennek minden Szentjeire és hitemmel ígérem és fogadom, mikép a tanulmányok kerületi és mesterképző iskola igazgatójának tartozom, becsületet adok, iránta tisztelettel s illetőleg a hivatalos dolgokban engedelmességgel viseltetendem, a tanítási rendszer által szabott, vagy idővel királyi kegyelmes rendelvények által szabandó utasítást pontosan megtartandom, s magamat minden pontokban azokhoz alkalmazandom. A szakomhoz tartozó dolgokat és eszközöket számban tartom, s közölök semmit el nem idegenítek, s mindazokat, amellyek megszabott mód szerint a tudományokhoz és erkölcshez tartoznak, teljesítendem és mint józan, becsületes, szorgalmas és hiteles tanítóhoz illik, járandok el a rám ruházott hivatalban. Esküszöm ezen felül, mikép jelenleg semmi titkos társulatnak vagy szövetségnek sem az örökös császári királyi tartományokon belül, sem azokon kívül tagja nem vagyok, se ezentúl bármiféle ilyen titkos egyesületbe akármi szín alatt is nem elegyedem. Isten engem úgy segéljen a boldogságos Szűz Mária és Istennek minden szentjei! Szegeden 1844. okt. 2. Menyhárt Ágoston, Soltész Dániel és Veber János” (Huszka,1990, 109.o.). Az eskün kívül még egy írásbeli nyilatkozatot is alá kellett írniuk: „Alulírott hitemmel bizonyítom és elismerem, mikép jelenleg semmi titkos társaságnak, avagy szövetkezésnek, sem az örökös császári királyi birtokokon belül, sem azokon kívül tagja nem vagyok, sem ezután bármi ürügy alatt is eféle titkos társulatba és szövetkezésbe elegyedni nem fogok. Minek nagyobb hitelességére kiadtam jelen, saját pecsétemmel és kezem aláírásával megerősített térítvényemet.” (Huszka,1990, 110.o.).

Rendes, kinevezett tanárok tehát voltak, igazgató viszont ekkor még mindig nem. Általában a helyi gimnáziumok vezetése alatt álltak a tanítóképzők, igazgatásuk nem elsősorban fizetett állás, inkább „decorum”, vagy „ius honoris”, tehát méltóság jellegű tevékenység volt. Ilyen minőségben állt a szegedi nemzeti tanodák élén Kreminger Antal belvárosi plébános, prépost, alesperes. Sokat tett azért, hogy Lonovics József nagyvárad királyi tankerületi

főigazgató, későbbi csanádi püspök közbenjárására Szegedre kerüljön az egyik új képző. Lonovics az előkészítő munkálatokkal is őt bízta meg, majd 1844. augusztus 6-án az igazgatói kinevezést is megkapta. Az új igazgató 200 forintot is kapott szabad rendelkezésére, utólagos elszámolással. Az összegből zongorát és egyéb hangszereket bérelt, térképeket vett. Kreminger Antal magasan képzett, teológiai doktorátussal és a pesti egyetemen szerzett pedagógiai végzettséggel rendelkezett, ráadásul szegedi származású volt, mégsem volt kifejezetten népszerű a városlakók körében. Konzervatív gondolkodása és magatartása miatt többször összeütközésbe került a liberális városvezetéssel is (Reizner, 1900).

Igazgatói hivatásának mindenestre igyekezett maradéktalanul megfelelni, és betartani azokat a szabályokat, kvázi „rendtartásként” értelmezhető utasításokat, amelyeket a csanádi püspök fogalmazott meg számára 1844. augusztus 14-én kelt levelében. Az irat 13 pontban összegzi az igazgató napi teendőit, kötelességeit. *„1-szor: Csak azok vehetők fel az intézet tanulói közé, akik a felsőbb rendelkezés szerint a humán osztályokat elvégezték, jó erkölcsükről és tanulmányi eredményükről bizonyítványt tudnak felmutatni. Úgy tudnak magyarul, hogy az előadásokat meg tudják érteni, és a két évi tanfolyam alatt nyelvtudásukat tökéletesíteni akarják. Tehát nem vehetők fel olyan tanulók, akik a grammatikai osztályokat nem végezték el. Számba jöhetnek azonban azok a túlkoros, de jó erkölcsű és jó előmenetelű pályázók, akiket a helytartótanács kivételképpen felvételre engedélyez. 2-szor: Előfordult eddig, hogy a tanítóságra pályázók, mielőtt a preparandiákra jöttek volna, előbb segédtanítóskodtak, s néhány hetes tanfolyami foglalkozás után le is vizsgáztatták, bizonyítvánnyal ellátták őket. Ezt a szabálytalanságot az igazgató ezentúl ne kövesse el, ne engedélyezze a vizsgát, s év közben, amely október elején kezdődik, ne vegyen föl senkit se. 3-szor: Minden osztályban azok közül, akik ösztöndíjasok, legyen egy felügyelő, aki az iskolában és a tanulók lakásain szorgalmasan őrködjek, vajon a tanulók a vallásos ember kötelességeit készségesen és méltányosan elvégzik-e, az oktatásra pontosan felkészülnek-e, az iskolán kívül hasznosan töltik-e idejüket, nincs-e rossz szenvedélyük. Gondja legyen arra, hogy a társalgásban jó példát mutasson, és a rosszat elkerülje. Ezért: 4-szer: A nagyobb iskolás ifjúság számára előírt törvényeket, amelyek a kellő vallásos életre, tanulásra, az iskola szorgalmas látogatására, az illem betartására, az alárendeltségi viszonyra, a jó erkölcsökre és a rosszhirű, tiltott helyek elkerülésére vonatkoznak, minden félévben a jelölteknek ismertesse az igazgató. 5-szor: Komolyan hívja fel a tanárok figyelmét arra, hogy a tanulók vallásos életére és erkölcsére vigyázzanak, az előadások pontos látogatását pedig követeljék meg a tanulóktól. A távollevőket jegyezzék föl. Visszatérően pedig az iskolába, hivatalos igazolást követeljenek tőlük, s ha ilyet nem tudnak*

felmutatni, erről az igazgatót értesítsék. 6-szor: Az igazgató látogassa meg az iskolát, vajon kellő lépésekkel halad-e az oktatás. Vajon a tanárok az előírt tananyagot a tárgyhoz méltóan s a tanulók felfogásához mértén adják-e elő. Nem kevernek-e tanításukba káros eszméket. Szorgalmukat figyelemmel kísérik-e a tanulóknak, az esetleg nem eléggé szorgalmasakat kellő módon irányítják-e, felügyelnek-e a rendre és a szükséges tekintélyt megőrzik-e. 7-szer: A helybeli igazgató úgy ossza be a szorgalmi időt, hogy az igazgató és az elemi tanodák tanítói részvételével a jelöltek a helybeli iskolákban gyakorlati tanításokon lehessenek jelen, és a gyakorlat megszerzése érdekében a helyettes tanítói munkát a képzős tanárok jelenlétében hajtsák végre. 8-szor: A tanulmányi ülést meghatározott időben, hónaponként legalább egyszer, ha kell többször is, tartsa meg a tanárokkal, melyen a tanítójelöltek erkölcsi, magatartási, fegyelmi, szorgalmi, és tanulmányi előmeneteléről, a helyes oktatásról és más hasznos napi teendőkről, az intézet jó hírnevét gyarapító eljárásokról tanácskozzanak. 9-szer: Az igazgató emberséggel, szelídséggel, jóindulattal adjon példát a jelölteknek. A tanárok is ezen erényekben mutassanak példát, hogy az élő példákat követve a jelöltek meggyőződjenek arról, hogy az ifjúság erkölcsi és tanulmányi előmenetelében sokkal sikeresebben jut előbbre emberi, szerény és jóindulatú meggyőzéssel, mint a serdülő ifjúsággal való bánásmódhoz nem alkalmas komorsággal, durvasággal vagy büntetésekkel. 10-szer: A tanulók elméleti és gyakorlati vizsgálatait félévenként tartsák meg. Az osztályzatok megállapításában az igazgató is vegyen részt. A bizonyítványokat a maga és a tanárok névaláírásával és az intézet pecsétjével (amit később küldenek meg) lássa el. A mellékelt minta szerinti űrlapot kézírással töltsse ki, minősítéssel lássa el, hogy a tanuló a vizsgát milyen végeredménnyel tette le, s ennek alapján az elemi iskola melyik osztályának tanítására nyert alkalmazást: alsóbb vagy magasabb osztályokban taníthat. A gyenge tanulmányi eredményt elérteknek jelöljön ki újabb vizsgaidőpontot. Ha alkalmatlanok lennének, távolítsa el az intézetből. A tanárokról és a tanítványokról készítendő kimutatást a tankerületi főigazgatónak pontosan kitöltve küldje el. 11-szer: Előfordulhat az is, hogy a preparandiát vagy már korábban, vagy most valaki alacsonyabb minősítéssel végezte el, s most magasabb képesítésre vágyódnék: az alsóbb osztályokra jogosító képesítése helyett magasabb osztályra jogosító képesítést kívánna nyerni, nehogy a magukat tökéletesíteni szándékozók serkentése hiányozzék, s a jobbra törekvésre buzdítás, a jobb állások utáni vágy és javadalom útja el ne zárassék, újabb vizsgára bocsáthatók legyenek, s jobb bizonyítvány kiadható legyen. Az igazgató ügyeljen arra, hogy mind a főelemi iskola igazgatója, akinek iskolájában a jelölt tanított, mind az a tanító, akit helyettesített, mind pedig a helybeli előjárók, akik a tanításokat látták, bizonyítsák róla, hogy az iskolai fegyelmet

megtartani képes, jó erkölcsű, feddhetetlen életmódot folytatott. Bizonyítsák, hogy az elemi iskolában tud tanítani, s hogy az oktatási próbát derekasán kiállotta. Ha mindenképpen kitűnő eredményt ért el, csak akkor bocsátható képesítő próbatételre, amelyen, ha bebizonyította rátermettségét, csak akkor kaphasson képesítő bizonyítványt. 12-szer: A mesterképző igazgatója ügyeljen a zenei oktatásra is, s mind a mesternek jó munkájáról, ügyességéről, mind a tanítójelöltek szorgalmáról és előmeneteléről félévenként a megküldött táblázatok megfelelő rovatait kitöltve tájékoztatást készítsen, és a főigazgatónak küldje el. Csatolja továbbá ezekhez mindazon dolgok jegyzékét, amelyek akár a saját véleménye szerint, akár a tanárok javaslatára az iskola jó hírét előmozdítják. Magától értetődően, ha akadna olyan nagyobb jelentőségű ügy, amelyben tanácsra, orvoslásra, gyors segítségre volna szükség, a jelentést ne félév végén, hanem azonnal küldje el a főigazgatónak. Ami pedig ugyanezen főigazgatósághoz év elején 15 napon belül a növendékekről elküldendő kimutatást illeti, az iskola anyagi természetű ügyeinek jelentéséről szóló irattal együtt, miként az más iskoláknál is szokásban van, a helybeli igazgató el ne mulassza. 13-szor: Az intézet a növendékekről készített kimutatását a félévi jegyek anyakönyvébe: a kapott és elküldött akták másolását egy másik jegyzékbe vegye, amelybe a rendelkezéseket, kérvényeket, hivatalos iratokat számozással ellátva gondosan iktassa, az elintézés módjának bejegyzésével lássa el, s a helybeli igazgató a jelenleg kialakított eljárást a továbbiakban is így végezze. (20/1844) „(Huszka, 1990, 104. o.).

Az alapítólevélben a tanárok státusa és illetménye mellett intézkedtek a diákok számára is anyagi segítségről: négy fő kaphatott fejenként 40 forint ösztöndíjat a tanulmányi alapból. Kérvényüket 1844. augusztus közepéig adhatták be a csanádi püspökhöz, ugyanekkor pedig megszüntették a temesvári képzőt. „*Néhány előkelő csökönös német pattogott ugyan emiatt, de utóbb mindenki megnyugodott.*” (Huszka, 1990, 99. o.). A hirdetések nyomán a képzőbe 33 fő jelentkezett, közülük 12 felelt meg maradéktalanul a kívánalmaknak. 15 személynek felsőbb engedélyért kellett folyamodniuk felvételük ügyében, 6 jelentkezőt pedig vendégtanulónaként vettek fel. Eleinte szigorúan megkövetelték a hat gimnáziumi osztály elvégzését, csak akkor elégedtek meg négy osztállyal, ha a jelentkező már elmúlt 16 éves és kérvényét alaposan alátámasztotta. A vendégtanulók nem rendelkeztek a megfelelő képzettséggel, de egy évi vendéghallgatás után kinevezhetővé váltak rendes tanulóvá abban az esetben, ha életkoruk ezt megengedte, vagy már tanítottak valahol.⁵⁰

⁵⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

A tanárok igyekeztek enyhíteni a felvételi feltételeken, a püspöknél és a helytartótanácsnál kérték a könnyítést. „*Pedig naponkint olly német ifjak jőnek Szegedre - eddig 20 intézeti növendék közül 11-re megy a számuk -, kik tanítók mellett már egy ideig mint altanítók segédkeztek, és eltöröltetvén a temesvári tanítóképző-intézet, most Szegeden bevétetést sürgetnek, kik ha itt be nem vétetnek, minthogy már azon koron, melyben nyelvtani iskolához kezdhethnének, régen túlvannak, magának a magyar nyelvnek is nem kis kárára, intézetbeni képeztetés nélkül is az illető községekől előb-utóbb tanítói alkalmazást nyerendnek. Idejéről, hogy ezen ifjak igen szegény szüléktől származván, hirdetés által e részben mi sem lőn köztudomásra juttatva, csak már midőn idejőnek, tudják meg, hogy itt a latin iskolába járás hiánya miatt be nem vétethetnek. Miért is szülei már költséget tettek, és szállást foglaltak azon reményben, miszerint fiaik bevétetését ezen különös körülmények miatt a Nagyméltóságú Helytartótanács helybenhagyandja. Kérde ezért a tanulmányi ülés Őnagyméltóságát: mit kelljen e német ifjakkal tenni? Az ülés a maga részéről - hozzájárulván Őnagyméltósága kegyes megegyezése - őket örömet befogadja.*” (Huszka, 1990, 105. o.) A szegedi intézet tanulóinak csaknem a fele került ki a német anyanyelvűek közül. Az első névsorban mindössze kilencen szerepelnek ugyan, közülük az első négy kapott ösztöndíjat.⁵¹ „*Gyetvay Antal 29 éves, II. évi hittanuló, házi nevelő volt a Nedeczky-családnál. Auer János 24 éves, II. éves bölcsészetet végzett, segédtanító volt Zentán egy évig. Horcsik Gergely 22 éves, I. éves bölcsészetet végzett Zabosfáján egy évet tanítóskodott. Pondák Imre 18 éves, költészettanuló. Bódi György 18 éves, költészettanuló. Sallay Rafael 21 éves, IV. latin osztályt végzett. Házitanító és zenemester Hódmezővásárhelyen Szebenyi Ferenc 18 éves, I. éves bölcsészetet végzett. Balogh György 20 éves, IV. latin osztályt végzett, segédtanító volt. Széhl János 24 éves, Temesvárt képzőintézetet végzett, és már öt évig segédtanítóskodott.*” (Huszka, 1990, 106. o.). Ők voltak tehát azok, akik számára nem volt szükséges külön engedély a felvételhez, mindenben megfeleltek a kívánalmaknak. Ún. önkéntes státusba kerültek azok, akik magyarul keveset tudtak, és kifejezetten a magyar nyelv elsajátítása miatt jöttek Szegedre. Az órákat látogathatták, de bizonyítványt nem szerezhettek. A fent említett vendégtanulók, később magántanulónak nevezett diákok pedig rendes tanulóvá történő kinevezésük és két évfolyam óráinak látogatása után olyan bizonyítványt kaphattak, amely háromévi segédtanítóskodás után tette lehetővé képesítő vizsgára bocsátásukat (Huszka, 1990, 108. o.).

⁵¹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

1844–45. tanévben nyitotta meg kapuit az intézmény, az első „iskolai ülésre” ekkor került sor, még a tanítás kezdete előtt, 1844. október 2-án. Feltűnő és sokatmondó, hogy ennek jegyzőkönyveiben már nem szerepel a „falusi mesterek képzője” elnevezés, helyette a „szegedi királyi mesterképző intézet” jelölést használják.⁵² 1844. október 13-án tartották az ünnepélyes tanévnyitó szentmisét. A 33 beiratkozott növendék nagyobb részére nem is illett az előbbi megnevezés, mivel többségük meglelt korú ember, sokan közülük gyakorló tanítók.⁵³ Mindenesetre anyagi és társadalmi megbecsülés reményében beiratkoztak a képzőbe, amelyhez hozzájárulhatott az is, hogy *„kiszüremlett az a hír is, hogy ép az új képzők megnyitásával kapcsolatban kimondotta a helytartótanács, hogy a tanítók ezután valláskülönbség nélkül a „tisztések” (honoratiorok) osztályához tartoznak, s mint ilyenek a vármegyénél a nemesekkel egyenlő politikai jogok gyakorlására lesznek jogosítva.”*⁵⁴ Valóban, 1845. január 28-án kelt, 3968. számú királyi leirat a következő módon intézkedett a tanítókról. *„Az ország lakosainak azon osztálya is, melly az isteni tisztelet szent foglalkozásai körüli szolgálatra alkalmaztattak és a fiatalság tanításával s nevelésével megbízattak úgy mint: a kántorok, egyházfiak, iskolamesterek - a tisztességek (honoratiorok) előjogaival bírnak.”* (Huszka, 1990, 120. o.). A helytartótanácsi leirat is hasonlóképp fogalmazott: *„A múlt évi Mindszent hó 1-iki leirat által kegyelmesen elhatározottatni méltóztatott, hogy az országban minden törvényesen bevett vallási felekezetek egyházi szolgálói és tanítói a tisztességek sorához számíttassanak, és vétségük esetén a tisztességekkel bánásmód alá vétessenek. (49/1845).”* (Huszka, 1990, 120. o.). Ez az egész tanítóóság, mint foglalkozási csoport számára jelentett kézzelfogható előrelépést a társadalmi presztízst tekintve.

Az intézet tehát nagy reményekkel kezdte meg a működését, ezzel párhuzamosan azonban hamar érzékelhetővé váltak a nehézségek is, elsősorban anyagi téren. 1844. november 5-én jelezte a helytartótanács a városnak, és maga az intézet is, hogy szükséges volna zeneszközök, illetve tüzelőanyag beszerzése. A város azonban arra hivatkozott, hogy csak az iskolahelyiségek bérlete és bútorozása volt a vállalt feladata. Weber zenetanár ekkor saját lakásán biztosította zongoráján a gyakorlási lehetőséget. A korabeli jegyzőkönyvek tanúsága szerint méltatlannak érezték, hogy a többi képezdébe már meg is érkeztek a szükséges hangszerek, de Szegeden erre nem láttak reményt, holott ebben az intézetben tanultak a

⁵² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 13. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053.

⁵³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁵⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 5. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

legtöbbsen.⁵⁵ „Csak, ha anyagiakban szükségét nem látni, fog ez az Intézet szellemiekben gyarapodhatni s gyorsan előrehaladni.”⁵⁶ Kreminger végül saját költségén vásárolt tüzelőanyagot, zongorákat bérelt, a gyakorlási lehetőséget pedig a Szent Demeter templomban tartott szentmisék alkalmával oldották meg. Gondot okozott a fizetések és ösztöndíjak kiutalásának lassúsága. A katolikus tanulmányi alapok kezelését végző budai királyi főpénztár negyedévente utalt, de sokszor csak hetek, hónapok múlva értek célba az összegek. Különösen a diákokat késleltette ez tanulmányi előrehaladásukban és mindennapi pl. ruházkodási szükségleteiket illetően. Kérvényezték, hogy szegedi kifizetőhelyen, a királyi sóhivatalnál havonta vehessék fel járandóságaikat, de korszakunkban ez a kívánság nem teljesült. Fizetésük kiegészítéséért is felemelték szavukat, a bécsi és budai közbenjárásra Zimmermann Jakab miskolci tanártársukat kérték fel, mert „ő tudja a zörgést mindkét helyen.” (Huszka, 1990, 114. o.). Sem fizetésemelést, sem lakbérkiegészítést nem kaptak, egyedül a zenemesterek tiszteletdíját emelték meg 100-ról 200 forintra.⁵⁷

Az intézet az alapvető felszereléssel ugyan rendelkezett, de az első komolyabb tanszerkészlet csak 1866-ban került hozzájuk. Az alapításkor rendelkezésükre álltak a város által adományozott bútorok (asztalok, székek, fogas), „az álladalmi tanulm. pénzalapból szerzett természettani (földgömb, térképek, „hévmérő”, nagyító, mikroszkóp, mágnes stb.) és zeneszerek” (énekeskönyvek, zongora, kottatartó), és „magániparral gyűjtött apróságok” (tintatartó, tengeri csiga, ásványok).⁵⁸ Törekedtek a készlet beszerzésére és bővítésére, de elutasító választ kaptak a tankerülettől. „A kért természettani és gazdasági faműszereknek beszerzését nem engedélyezhetjük [...] miután a tanulmányi alapérték a rendes és folyó kiadások által úgy is szerfelett fogyasztatik, egyébiránt pedig a tervezett eszközök, kivéven az igen közönséges természettani gépeket, inkább csak a szorosan gazdasági tárgyakkal foglalkozó intézetekhez tartoznak, de hasonlóak a pesti kir. tud. egyetemnél sem léteznek, s még eddig a többi mesterképző intézeteket illetőleg szükségeseknek nem találtattak, következőleg azokat a szegedi mesterképző intézet is nélkülözheti, ugyanazon eszközök megszerzésére kívánt költségeket a tanulmányi alapérték nem terheltetik. (53/1847).” (Huszka, 1990, 118. o.). Az

⁵⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁵⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 13. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

⁵⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁵⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 80. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053.

intézet hivatalos nyelve az 1844-es tanévtől a latin volt, majd az 1844. évi 2. tc. rendelkezése értelmében a magyar, 1855 és 1858 között pedig a német.⁵⁹

A tanítás tartalmát igyekeztek a kor igényeihez szabni: „Az első évfolyamban előadattak: *Catheketica és szertartástan, bibliatörténet, magyar nyelv, szépírás, általános és részletes tanítástan, földrajz, számtan, orgona, ének, szertartási gyakorlatok. Az 1845/6. tanévben a II. évi tanfolyam is megnyilván, az erre jelentkezett növendékek száma 22 volt, az I. évfolyamba 23 új növendék vétetett fel. A II. évi tanfolyamban előadattak: Neveléstan, catheketica, szertartástan, magyar nyelv, rögtöni betegségekben gyógy mód embereknel és állatoknál, urbérmagyarázat, természetrajz, természettan, mezőgazdaság, kézműtan, számtan, orgona, ének, szertartási gyakorlatok. A tananyag változatlan maradt az I. évfolyamban 1856-ig; a II. évi tanfolyam tananyaga közben az 1853-54-iki tanévben az, úrbéri magyarázat' helyett a német nyelv vétetett fel, s e módosítással az is megmaradt 1856-ig.*” (Értesítő, 1884, 11. o.).

Az összes tárgy oktatását két tanár, egy zenemester és egy hitoktató gondjaira bízta, így érthető Vass József hittanár megjegyzése, aki szerint „valóságos polihisztornak kellett lenni egy-egy tanárnak, hogy eredményesen taníthasson.”⁶⁰ A hittan tanítását végül nem külön hitoktató végezte, hanem Menyhárt Ágoston piarista tanár maga látta el a feladatot. Kimutatást is készítettek a tanítási anyagról. Eszerint Menyhárt tanította a „rendszeres általános és különös tanítástudományt, szentírásból az iskolai könyvet, katechetikát Zimmermann szerint, szertartástanra önkéziratát Rácz és Szilassy után, számvetés módszerét a kijelölt könyv szerint.”⁶¹ Soltész Dániel pedig „a magyar nyelvre nézve Stancsics idősbek számára írt nyelvtanát módosítva és bővítve, a helyesírásra nézve Stancsicsét, s a m. t. társaság szabályait bővítve, a szépírásra nézve saját kéziratát, mindkettőnek tanításmódjára nézve pedig a rendszeres módszertant. A földrajzra nézve saját kéziratát. Weber János zenemester saját módszerét követi.”⁶²

Nagyon fontos és hasznos intézkedés volt az állami vezetés részéről, hogy az új képzők tanárai számára külföldi tanulmányút lehetőségét biztosították. Így utazhatott el mind az öt új intézmény tanári kara Bajorországba, már 1845-ben. Napi 4 forint térítési díjat kaptak, és egy teljes hónapot tölthettek ott. Az 1845. szeptember 15-én kelt részletes beszámolóból kiderülnek

⁵⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁶⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 38. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053.

⁶¹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 38. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053.

⁶² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 38. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053.

az út legfontosabb állomásai, a tanárok élményei, tapasztalatai. Négy képzőt látogattak meg (Freising, Lauingen, Eichstadt, Straubing), valamint elemi iskolákat is felkerestek. A jelentés készítői kiemelték a tanítói hivatásra nevelés folyamatát, az előkészítő, a képző, és a pályaszocializációs-pályaadaptációs szakasz szerves egymásra épülését: *„Az egész képzés ugyanis 8 évre terjed, u. m. 3 évig tart az előleges képzés a nevelőházon kívül, vagyis elkészítés a nevelőházba léphetésre, valamelyik a kormány által e végre fölhatalmazott iskolatanító vezérlete alatt, 2 évig tart a sajátlagos képzés a nevelőházban, végre a nevelőházból kilépés után következik a képzés befejezése, 3 évi gyakorlatban valamelyik iskolatanító mellett.”*⁶³ A tanítóképzőket a papnevelő intézetekhez hasonlították, mind akár berendezését, szervezeti felépítését, vagy mindennapi szokásrendjét tekintve. Ugyanakkor ezen intézetek célja sajátos volt: *„A tanítóképző intézetekbeni oktatásnak tehát nem célja a tanítónövendékeket mindenféle új ismeretekkel halmozni, hanem inkább a már tanultaknak előadásában olly tökélyre vezérteni, miszerint az által a gyermeki észhez leereszkedni, s a gyengéd szívre hatni tudjanak, azért a tanítóképző intézetekben az előszámlált tanulmányok épen olly módon adatnak elő, mikép majd a tanítónövendékeknek kell egykor azokat tanítaniok. Erre hatnak a tanítás- és neveléstani előadások, s ezeknek gyakorlatbani alkalmazása, mellynél kiváltképen másod évi tanítónövendékek működése igényeltetik, az első éviéek még csak látás és hallás által vévén abban részt. Illy gyakorlatokra elébb a helybeli elemi iskolákba vezettetnek át a tanítónövendékek, de ez czélszerűtlennek tapasztaltaték, leginkább azért, mivel a tanítás amaz alapelve, hogy 'a tanítónak ismerni kell mindenik tanítványa elmebeli tehetségeit', alkalmazásba nem vétethetett. Azért jelenleg a helybeli elemi iskolák majd egyik, majd másik osztályából - t. i. a mellyiknek körébe tartozik azon tanulmány, mellyből a tanítónövendékek oktatási gyakorlatot tartandók - a tanítóképző intézet leczketermébe bocsáttatik néhány különféle tehetségű gyermek, de mindig ugyanazok tehetségeik s előmeneteleik könnyebb ismerete végett. Néha egyszerre mind a három elemi osztályból jönnek össze illy ismeretes gyermekek, midőn t. i. a tanítónövendékek a tanításra azon legfontosabb szobában tesznek gyakorlatot, miképen kelljen több osztálybeli gyermekeket ugyanazon iskolateremben czélszerűleg tanítani, vagy is mindenik osztályt saját tanulmányában egyszerre foglalkodtatni, a mi Bajorországban is a csupán egy tanítót fizethető községeknél elkerülhetetlenül kívánatos.”*⁶⁴

⁶³ MNL CSML VIII. 64. b. 1.d. Szegedi R. Kat. Tanítóképző Iratai 1836–1853 Általános iratok 54/1845.

⁶⁴ MNL CSML VIII. 64. b. 1.d. Szegedi R. Kat. Tanítóképző Iratai 1836–1853 Általános iratok 54/1845.

A hivatásra nevelés, a módszertani fogások, gyakorlati ismeretek elsajátítása abszolút elsődlegességet élveztek. A magyarországi hagyományok hasonlóképp alakultak a gyakorlat fontosságát illetően, a szegedi intézet profiljának egyik markáns prioritását jelentette már a kezdetektől. További hasonlóság még a rend, az erkölcsi fegyelem és „felvigyázat” fontossága, vagy a rendszeres vizsgák beiktatása egy-egy oktatási szakasz végén. Különlegességként kiemelték még, hogy különösen a leánygyermekek igényes oktatása és az épületek tisztasága ragadta meg az utazás résztvevőit. *„Legmeglepőbben hatott ránk München fővárosban a lányoknak középponti ünnepi és vasárnapi iskolájok, mellynek épen próbatétén volt szerencsénk jelen lenni. Elragadtatva érzők magunkat nem csak szóbeli feleleteik által a legéletbevágóbb ismeretekből, hanem leginkább írásbeli rögtönzött dolgozataik által, mellyekben részint a nyelvtani szabályokkal tökéletesen megegyező stílust, részint a biztos és mondhatni férfi kéz vonásától alig különböztethető betűképzést, részint és leginkább az ékes és szívreható kifejezéseket alig győztük csodálni. Egy igen tágos terem egészen meg volt rakva mindenféle kézműveikkel, a legdurvább anyagból szintugy, mint a legfinomabb kelmékből. Minden rendű elemi iskolákban azonnal szemünkbe ötlött a legnagyobb rend és tisztaság, ezek valódi templomok! – a falak befüggesztvék nem csak mindenféle a tanításhoz szükséges föld- és történet-rajzi képekkel is, a tanító feje fölött pedig, hova a tanulók szemei irányozvák, függ a megváltás és kereszténység jele - a feszület.”*⁶⁵ Huszka László szerint „ezzel a jelentéssel a hazai tanítóképzés történetének feldolgozói jelentőségéhez mérten nem foglalkoztak.” (Huszka, 1990, 124. o.). Jelen dolgozatban a Melléklet részét képező dokumentumközlésként teljes terjedelmében közzétesszük a jelentést. Az utazás nemcsak a résztvevők szakmai tapasztalatait növelte, de a kollegiális viszonyokat és az intézmények közötti kapcsolattartást is javította.

Lonovics püspök meleg hangú levélben válaszolt a jelentést készítőeknek, örömét fejezte ki az út sikerességét illetően, és előrevetítette, hogy a magyarországi tanügyi fejlesztések során beépíti és felhasználja a tanítók által megfogalmazott tanulságokat. *„Főtiszteletű Prépost, Alesperes, s képezdei Igazgató Úr; igen kedvelt fiam! A szegedi Képezdei Tanár Urak legjobban hozzám intézett levelökben a maguk és tanítótársaik nevében köszönetüket fejezték ki abbéli közbenjárásomért, mellynek következtében Ő felsége által nekik kegyelmesen megengedtetett, hogy a múlt szünnapok folyama alatt ismereteik s tapasztalásuk bővítése végett a bajorhoni tanítóképző intézeteket s elemi iskolákat körültekinthessék: egyszersmind pedig megküldték azon közösen készített jelentést, mellyet utazásuk eredményéről a Nagyméltóságú M. kir. Kormánysháznak bényújtottak. Képezdeink s közvetve néptanodáink érdekében szükségesnek*

⁶⁵ MNL CSML VIII. 64. b. 1.d. Szegedi R. Kat. Tanítóképző Iratai 1836–1853 Általános iratok 54/1845.

látván, hogy az említett tanárok a külföldön már régen örvendetesen virágzó ilyennemű intézeteknek belszerkezetét, s azokbani divatozó Tanításmódot közelebből megszemléljék, s mint ily művelt tárgyavatott s ismeretes buzgalmi férfiakról várni lehetett, hasznukra fordítsák, tulajdon nyereségeim közé számítom, hogy kérésem a Nagyméltóságú Helytartótanácsnál kegyes pártolásra, Felséges Urunk s Királyunknál pedig kegyelmes jóváhagyásra talált. Milly szerencsés sikerrel végezték az említett Tanár Urak utjokat, jeles szerkezetű s általam gyönyörködve olvasott hivatalos jelentésük bizonyítja, melyet is, mivel a Nagyméltóságú Helytartótanács már egy pár hét előtt eredetében a végett méltóztatott vélem közölni, miszerint adnám véleményemet az iránt, miket lehetne az abban föstött bajorhoni rendszerből tulajdon intézeteinknél célszerűleg alkalmazni, ekként kedvező alkalmam nyílt intézeteink emelésére s további felvirágozásához olly javallatokat tenni, mellyek többnyire az ő jelentésükből merítvék, s saját óhajtaikkal is egybehangzó. Szíveskedjék C. Uraságod mindezeket az említett Tanár Úr-Uraknak azzal jelenten, hogy erántam ez uttal is tanusított figyelmöket kedvesen vettem. Többnyire atyai és püspöki áldásom mellett állandóan maradok uraságodnak Temesvárt 1845-ik oct. 11-dikén Krisztusban jóakaró Atyja Lonovics József Csanádi püspök, tanulm. főig.” (Huszka, 1990, 125. o.).

A szabadságharc azonban közbeszólt a magas színvonalúnak ígérkező oktatás felívelését illetően, a 33 tanulóval induló, a következő tanévben már 47 főt számláló intézet hallgatóinak száma 12-re, majd mindössze 5 főre csökkent. Bellaagh József jogász és Bója Gergely tanár, későbbi tanfelügyelő (Blazovich, 2007) „1848-as reform-tervezet” című munkája tulajdonképpen összegezte az öt új képző első éveinek tapasztalatait, ezek alapján fogalmazták meg javaslatukat, kéréseiket a jövőbeli fejlesztéseket illetően. Elképzeléseik a korszak fontos lenyomatai. „Az I. rész a királyi képezdek országosan nagyobb megbecsültetését szorgalmazta mind a közoktatásügyi minisztérium, mind a tanítókat választó községek részéről. Így pl. határozott kívánsága, hogy csak tanítóképzőt végzetteket válasszanak meg tanítóknak. A II. rész sürgeti, hogy a képezdeknek minden más intézménytől független, saját céljaira szolgáló, önálló épülete legyen: nevelői lakással, gyakorlókerttel, kellő számú tanteremmel, természettani szertárral és külön, saját gyakorló elemi iskolával. A képezdek igazgatását szakemberekre, képzős tanárookra bízzák. A III. rész a tanítandó tantárgyak közé kívánja fölvenni a történelmet, rajzot, az úrbéri törvények helyett a törvénytant. Még több tanár alkalmazását követeli, hogy jobb legyen a tantárgyfelosztás és órarend. Ajánlja, hogy fejlesszék a szertári felszereléseket, a könyvtárt, folyóiratokat rendeljenek az intézet részére, így a Religio és Nevelésen kívül a Munkások Újságját. Az igazgatónak legyen kézipénztára a kisebb beszerzések gyorsabb

lebonyolítására. Alaposabb legyen a kántorképzés. Vizsgák csak a II. évfolyam végén legyenek. A IV. rész szerint a tantestületnek és az igazgatónak nagyobb önállóságot kell adni. Pl. a fölvételeket bízzák az intézetre: a jelentkezők közül az intézet válassza ki a neki megfelelőket. A tanítóképző közvetlenül a minisztériumnak legyen alárendelve. Az V. rész javasolja: úgy szervezzék a felállítandó képzőket, hogy minden népiskolai kerületre jusson egy-egy tanítóképző. A javaslat szerzői fölmérték az ország egy-egy részének, így pl. a Dunántúlnak iskoláiban: hány tanítójuk van, és mennyire volna szükségük. A kerületi képzőkbe fölveendő tanulók számát ehhez a szükséglethez kell mérni. 'Néptanítói bizottmány' szervezését javasolták, tagjai közé a képezde igazgatóját és tanárait is föl kell venni. A bizottmánynak az lenne a föladata, hogy a néptanítók munkáját ellenőrizze, segítse. Amolyan tanfelügyelői és szakfelügyelői hatáskört szántak a bizottságnak a javaslat szerzői. A VI. rész szerint a püspököket szólítsák föl, hogy a papnevelőben a népiskolai munkára is készítsék elő a papságot, hogy majd mint iskolaszéki elnökök szakszerűbben végezdhessék irányító munkájukat. A VII. részben megrázó az a kép, amelyet a képezdei tanárok és általában a tanítószág anyagi ellátatlanságáról fest. Sürgősen kéri a fizetések javítását. A VIII. részben a nagykanizsai képzőnek Pécsre helyezését javasolták, mert szerintük abban a kisvárosban nincs jövője. A befejező sorokban a javaslattevők további közreműködésüket ajánlották, ha a továbbiakban a részletek kidolgozására, egyéb szakvéleményre lenne szükség." (Huszka, 1990, 129. o.). A nagykanizsai képző nem sokkal később valóban teljesen elnéptelenedett, az ottani tanárok maguk kérték a pécsi áthelyezést, a miskolciban is alig maradt hallgató, ráadásul itt az oktatás színvonalával is akadtak gondok: „Az egyik helytartótanácsi leirat a tanácskozmányi jegyzőkönyvet azért küldte vissza, mert „abban több grammatikai és orthographiai hibák találtattak.” (Huszka, 1990, 97. o.). Az érsekújvári képzőt 1856-ban szüntették meg, a pesti pedig beolvadt a budai képzőbe. A viharos évek mellett a tanítói szakma alábecsült és alulfizetett volta is szerepet játszott a jelentkezők számának csökkenésében (Huszka, 1990).

Egy korabeli szegedi igazgatói jelentés szerint „*Kir. képezde intézetünk fölvirulására legyőzőbb akadály úgy látszik azon okban fekszik, hogy Magyarhonban a tanítói kar nem láttatik el aránylag fáradaimaihoz, áldozatához, melyet a köz haza ügyének naponta hoz, illő szükségességekkel, mert hol a legtisztább szándékú s őszinte hivatású tanító gondjait az élet szükségéinek beszerzésére osztani kényszerítetik, ott felületes a munka, áldástalan az eredmény, s innen van, hogy különben szép tehetségű ifjaink is, ámbár hivatást éreznek e leghasznosabb irányú pályára, mégis a státus egyéb szolgálainak jobb létét tapasztalván, önként más életnemre térnek, annál inkább, mivel a tanpálya 2 évi elforgása alatt is csak nyomornak*

nézne elébe. (50/1846)” (Huszka, 1990, 122. o.). A szegedi tantestület megfogalmazta, az intézeti tanárok és a tanítók fizetése is korrekcióra szorul, ezért javasolták, a vidéki intézetek tanárai is kapjanak annyit, mint a pesti oktatók, és emeljék a tanítói díjazást is: „Egy ifjú 100 pfrt évi fizetés mellett teljes életét elnyögni nem igen fogja akarni (50/1845).” (Huszka, 1990, 127. o.). Egy szegedi tanító fizetése 1846-ban 300 forint, a mórjai, tabáni és alvégi ingyeniskolák tanítóinak évi jövedelme 200 forint, ezt hosszas kérvényezés után emelték 400 forintra 1857-ben. A női tanítók 350 forintot kaptak, míg a tanyai tanítók csak 200 forintot, így nem meglepő, hogy az utóbbi státuszokba alacsonyabb képesítéssel bíró személyeket is kineveztek. A tanyai tanítók fizetését 1871-ben 300 forintra, majd 1874-ben 400 forintra emelték, a belterületi tanítók pedig évi 700 forintot vihetek haza (Reizner, 1900, 302. o.).

A szabadságharc alatt a szegedi képző elnéptelenedett, így helyiségeibe azok a szegedi nemzeti iskolások költöznek, akiknek addig használt épületeit hadi kórházakká alakították át. A pezsgő közélet és a szervezési nehézségek miatt kétszer is megszakították a tanévet, amely végül rendes befejezést sem nyert. A képezdei ifjak közül többen jelentkeztek nemzetőri szolgálatba. A megmaradt néhány képzős diák a belvárosi plébánia helyiségeiben nyert elhelyezést, de a tanulmányi fegyelem náluk is csökkent. Tanszereiket az üresen álló szerb iskolába szállították. Ennek közelében azonban hatalmas lőporrobbanás történt, melynek során az iskola is megrongálódott, *„a légnyomás bezúzta a szerb iskola ablakait, az így keletkezett réseken azután vakmerő kezek kicsempészték az értékesíthető tanfelszerelési készletet. A leveretés gyászos napjai alatt pótlásról persze szó sem lehetett s így a szó legszorosabb értelmében elemi hiányokkal küzdötte át tanítóképzőnk az ötvenes éveket.”*⁶⁶ A harcok után Soltész Dániel erkölcsi bizonyítvány kiállítását kérte további alkalmazásához, azonban ezt részegeskedésére, valójában inkább politikai magtartására hivatkozva megtagadták tőle. *„Szegeden kinyomtatott verseiben a felséges ausztriai ház uralkodását 300 évi kár okozottnak nyilatkoztatá, és a fennállott birodalmi minisztériumot zsarnok kormányának nevezte, valamint közhelyeken tartott hasontartalmú szónoklataival állását is cégérezte. A haza szorult állapotában s ennek megvédésére a honvédek közé magukat besoroltatni biztatta a képezdei tanulókat nyilvános órákon. Ennek a biztatásnak eredményeként néhány intézeti tanuló honvéddé lett.”* fogalmazott Gaál Edmund, császári királyi főispán 1849 decemberében (Huszka, 1990, 137. o.). Soltész távozni kényszerült, Nagyváradon vállalt tanári állást.⁶⁷

⁶⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 15. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053.

⁶⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

A képző az önkényuralom éveiben a fennmaradásért küzdött, az oktatás és az ügyvitel nyelve a német lett, erőteljesen működött a cenzúra és a felelősségre vonás nemcsak a tanárokat, de a diákokat illetően is. Többeket „felségsértés” miatt zártak ki, vagy, mert „magyar ruhában látták az utcán” (Huszka, 1990, 144. o.). A tanítási tartalmakat is igyekeztek korlátozni, a minimálisra szűkíteni. Az 1852. évi 12779. számú rendelet szerint *„a tanítóképzői oktatásköréből minden olyan ismeret és ügyesség kiküszöbölendő, melyre a tantőjelölteknek majdani hivataluk betöltése közben okvetlen szükségük nincsen. A néptanítónak nincsen szüksége a népiskola színvonalán messze túlmenő szakmai tudományos képzettségre. Többet ér ennél a tanítói hivatalért való lelkesedés, ügybuzgóság, a gyermekekkel való bánnitűdás és a hit- és erkölcsi élet folytatásához megkívánható feddhetetlen jellem.”* (Huszka, 1990, 146. o.). A nehézségek ellenére a tanulmányi színvonal mégsem csökkent, sőt, Soltész Dániel helyére a nagy tekintélyű neveléstudós, Lubrich Ágost érkezett, aki 1848-tól 1857-ig tanított a képzőben. Az 1854–1855. tanévben ő készítette a tananyagfelosztást, az iskola *„tantárgy vázlatát”*, ez alapján részletes képet kaphatunk a helyben oktatott korabeli tanítási tartalmakról. Eszerint az *„I. tanfolyam”* első félévében magyar nyelvtanból tanultak *„Betűtant”* (betűk, helyesírás), *„Szótant”* (szóalkotás, szóragozás). Német nyelvtanból Joepler Teophil Eduard könyve szerint haladtak, *„A betűkről”, „Beszédrészekről”, „Nevekről”, és „Melléknevekről”* tájékozódtak. A *„Szemléltető tanítástanhoz”* *„Vernaleken vezérkönyve, magyarítva adatott és pedig előbb elméletileg, azután gyakorlatilag.”* Földrajzból *„a Föld biztani, természettani és politikai általános tekintetben, az ausztriai birodalom általánosan és Magyarország részletesen adatott.”* A második félévben magyar nyelvtanból következtek a *„igék, határozók, kötőszók, indulatszók és a harmadik rész: mondatban.”* Német nyelvből a számnév és a névmások, míg *„szemléltető tanítástanból az első féléviek ismételtettek, kiváló gyakorlás mellett, mennyire az könyvek hiányában történhetett.”* Földrajzból *„az öt világrész - kivéve - Magyarországot adatott.”* A másodévesek német nyelvtanból a rendhagyó igéket tanulták, természettanból *„Fischer Józsefszerint a testek egyetemes tulajdonai, elemi és összetett testek, vegyműködések, a víznek vegyalkatrészei, lég, légnemek, meleg”* következtek. Gazdaságtanból *„a magyar gazdaegyesületnek „Gazdasági Kistűkör című könyve szerint földművelés, földészet, a föld megmunkálása, a növényekről különösen, kertészet, selyemtenyésztés, méhészet”* alkotta tematika mentén haladtak. *„Egészség és rögtön esetek gyógyításából az egészségre jó s rossz hatású körülményekről, és a rögtön esetek gyógytanáról (elájulás, gutaütés, sérvés stb.)”* tanultak. Szemléltető tanításból *„adatott az, mi az I. tanfolyamban.”* A második félévben természettanból következett a *„tünettan, szél, villanyosság, az időjárásról, érintési*

villanyosság, délej, világosság.” Kézműtanból „*Dr Barentin munkájának fordítása után*” haladtak. Itt a következő fejezeteket tárgyalták: „*1. Mesteremberek működéseivel megismerkedni tanulságos és érdekes foglalatosság 2. A kézműtan a nyersterményeknek iparcikké fordításáról tanít, melyek a természet három országa szerint osztályozhatók legcélszerűbben. (állatországi, növényországi, ásványországi termények)*”. Fogalmazástanból „*már az első félévben tett szükséges előkészületi gyakorlások után: a fogalmazás általános szabályai, az iratok bel- és külalakját illetőleg érteményeztettek. Ezek után a leírásokban, és az életre szükséges levelek s ügybeli fogalmazatokban gyakoroltattak a hallgatók.*”⁶⁸ Lubrich Ágost - diákjainak feljegyzései szerint - közel állt növendékeihez, családi környezetben és hangnemben végezte munkáját, némelyikük ellátását is vállalta csekély összegért.

Az intézmény ekkor a Császári Királyi Tanítóképző Intézet nevet viselte, a tanítás és az oklevelek nyelve is a német volt. Az intézet ugyanakkor egészen karakán módon igyekezett a magyar ügygel való együttérzését kifejezni, amikor is a „*magyarosítást tudatos kulturgonddá érlelő Szeged mindig rendkívül élénken reagál a magyar nyelvhasználat sorsára. Ebből érthető, hogy az átkos Bach-korszak keserű éveiben jóformán olvasatlanul fekteti el a hosszú, németnyelvű leiratokat irattárában, az egész leiratról 1–2 szót húzva csak alá a tárgy kiemelésére.*”⁶⁹

A közpolitikai változások mellett a korszakban reformtervek és újítási javaslatok sora fogalmazódott meg a tanítóképzés szűken vett ügyét illetőleg. Majer István esztergomi tanítóképző-intézeti tanár már 1843-ban közzétette A magyar képezdek reformja című munkáját, amelynek nagy hatású megállapításait magáévá tette az Első Egyetemes Tanügyi Kongresszus Tanítóképző Szakosztálya is. Írásában több más mellett azt is kijelentette, hogy Szegeden nem szükséges képző működése, csak a püspöki székhelyeken. „*Hogy népnevelésünk köz óhajta szerint fölvirágozzék, okvetlenül kívánatos, hogy minden nemű tanodák oktatói képzettek legyenek; s miután vannak városi réal- és felső-ellemi tanodák, kisvárosi, falusi, és szegény fiú és leány-iskolák, ezek szerint kell a tanító-képzésnek is változnia, következőleg a képezdek is különbözőleg rendszerítendő, mint az Bajor, Porosz, Belgium s egyéb miveltebb országokban is látható. -Négy rendbeli képezdet vélek rendszeríteni honunkban, u. ni. városi tanítókat képzőt Budapesten s ha tetszenék, ezt budapesti- vagy elsőrendű képezdenek nevezhetnénk; azután a katolikusok számára 14 középképezdet: Esztergom, Nyitra, Győr,*

⁶⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 41. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

⁶⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 41. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

Veszprém, Szombathely, Temesvár, Pécs, Kassa, Szatmár, Szepes, Eger, Nagyvárád, Kolosvár, és Zágráb városokban; ki sokalná, fontolja meg, hogy a kis Bajorország 8 kath. képezdével dicsekszik!); több kisképezdét kivált a hegyi tótság és oláhok között; és nőképezdéket.” (Majer, 1885, 90. o.) Természetesen nemcsak Majer terve volt a szakmai közönség diszkussziójának tárgya, csak a szegedi képző iratait őrző levéltári dokumentumok között is több hasonló reformjavaslat is megtalálható: a már említett Bellaagh József és Bója Gergely „1848-as reform-tervezet” című munkája és más képezdékből érkező írások is.

Az aktuális állami és egyházfői érdekekkel leginkább Majer munkája csengett egybe. A püspökök örömmel látták volna székhelyeiken saját felügyeletük alatt az intézeteket, a kántorképzés céljaival is összhangban. Ráadásul a közoktatásügyi vezetésnek is megfogalmazott célja volt, hogy az eddigi öt helyett tízre növeljék a képzők számát. A Leo Thun vezette minisztérium csakhamar átfogó újjászervezésbe kezdett. A középiskolákat az ún. "Organisationsentwurf" című rendeletével, a tanítóképzőket pedig az 1856. január 20-án kiadott Bestimmungen für die katolischen Präparandenkurse (Lehrer- Bildungsanstalten in Ungarn) című rendelettel alakította át⁷⁰. A magyar tanügyi kormányzat már 1855 decemberében elhatározta az eddigi rendszer megszüntetését, a rendelet pedig konkretizálta az újításokat: az eddigi képzőket felszámolja, az újakat pedig az osztrák képzők mintájára a püspökök felügyeletére bizza. „Az imént közlött nagybecsű okmánynak az intézet felosztására vonatkozó kijelentése a képezde igazgatójával a következő, német nyelven szerkesztett hivatalos rendelet által lett tudatva 2960/1856.: Ö cs. kir. apostoli Felségének 1855. évi december 14-én kelt elhatározása s ehez mérten magas cs. k. közoktatásügyi minisztériumnak 19334/ 1396. sz. a. 1856. évi január 30-án kelt rendelete következtében, melyeknél fogva az eddig fennálló képezdek felosztatnak s helyettük főelemi tanodákkal kapcsolatban álló képezdei tanfolyamok állítatnak fel Magyarországon, és pedig budai kormánykerületben három a férfi-tanítójelöltek részére, Pesten, Esztergomban és Kalocsán és egy a nőtanítójelöltek részére az angolszűzek intézetében, a cs. kir. helytartósági osztály figyelmeztetni kívánja, hogy a cs. k. képezdénél alkalmazott összes tanári kar, ide értve az igazgatót és szolgát is, az újonnan szervezendő képezdek életbelépte napjától kezdve rendelkezési állapotban levőknek jelentetnek ki. ...Budán 1856. évi február 18.” (Értesítő, 1884, 13. o.).

Az új képzők tehát főelemi tanodákkal egybekötött kétéves tanfolyamok lettek. A Thun-féle rendelet nyomán végül a következő helyszíneken működhetek intézetek: Besztercebánya,

⁷⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

Esztergom, Győr, Kalocsa, Kassa (a miskolci utóda), Nagyszombat, Nagyvárad, Pécs, Pest, Sopron és Szatmár. Női képző Pesten létesült az angolkisasszonyoknál. Az esztergomi és pécsi képzők kivételével a fentiek mind királyi katolikus képzők. A régi katolikus képzők közül a következő öt működött: Csíksomlyó, Eger, Szeged, Szepesváralja, Versec. Nagyvárad és Ungvár pedig a görögkatolikus intézetek otthona. Internátus ekkor még csak az egri képző mellett működött.⁷¹ „A már teljesen elnéptelenedett miskolci, nagykanizsai és érsekújvári képzőket nem éri váratlanul a felosztatás híre, de Szeged egyre erősödő életképessége és az idegenajku Délvidék felé nyíló új nemzeti hivatása tiltakozik a képzőmegszüntetés ellen.”⁷² A tanügyi kormányzat már megtalálta a felszerelés új gazdáját is, a kalocsai tanítóképzőbe való átszállításról is intézkedtek.

Szinte az utolsó pillanatban lépett közbe Csajághy Sándor csanádi püspök. „Csajághy Sándor Isten irgalmából és az apostoli szentszék kegyelméből Csanádi püspök, hittudor, a pesti kir. érseki egyetemi hittani kar keblén, tagja. Emlékeztül adjuk mindenkinek, kiket illet, hogy értesülvén ő cs. ap. kir. felségének 1855. évi december 14-ről kelt legfelsőbb rendeletéről, melynek következtében az eddig fennállott magyarországi tanító-képezdek felosztatása, illetőleg más helyekre áttétele legkegyelmesebben elhatározatván, a szegedi képezdek is meg kell vala szűnnie, főpásztori kötelességünknel fogva mit sem mulasztottunk el, hogy az említett szegedi képezdet, melynek a csanádi egyházmegyérei hasznos voltát nem lehetne el nem ismernünk, a végső feloszlástól megmentsük. Fontolóra vevén tehát azt, hogy a fent említett szegedi képezde mindenkor szorgalmasan és nagyszámú tanulók által, még pedig a kívánt sikerrel látogatott, továbbá hogyha a kérdéses képezde Szegedről áthelyeztetnék, a hely távolsága miatt sok szegény magyar és német környékbeli ifjú megfosztatnék az alkalmától, magát tanítói pályára képezhetni, holott ha a képezde Szegeden meghagynánk, az ilyen szegény ifjakon, kik Szegeden többnyire magántanítások után élnek, igen sokat, és csak így lenne segítve. Bizván másrésről sz. k. Szeged városa ns. tanácsának legújabbban az egyház iránt tanusított áldozatkészsége- és bőkezűségében, Istentől vállalkoztatott főpásztori kötelmeink és hivatásunk érzetében elhatároztuk magunkat 10 000 forintot ö cs. s ap. kir. felsége kegyelmiből nyerendő földtehermentesítési államkötelezvényekben az ifjúság nevelési oltárára tenni, folyamodván a magyar cs. kir. budai helytartósághoz, miszerint kieszközölni méltóztassék, így addig is, míg nekünk a fentemlített államkötelezvényeket kinyerni sikerülend, a szegedi képezde a tanulmányi

⁷¹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁷² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 17. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

alapból (e fundo studiorum) tartassék fenn. Reményünk - Istennek hála - nem hiúsult meg. A magas cs. kir. budai helytartóság felkarolván az üdvös ügyet, a magas cs. kir. oktatásügyi misztériumhoz felterjesztést intéz, és az 1856. május hó 9-ről 6858. sz. a. kelt kegyes leiratában a szegedi képezde fennállását helyben hagyja s biztosítja, és a képezde tanszékére csőd kiíratván és a kellő intézkedések megtételén, ugyanazon évi október hó 1-én a képezde megnyitattik és abban jelenleg 43 ifjú nyer oktatást és képezi magát tanítói hivatásra.

Ugyanazért az ő cs. ap. kir. felsége kegyelméből nyert földtehermentesítési jegyű 86. számú 1856. évi november 1-én kiadott 10,000. azaz tízezer pengő frtokról szóló kötelezvényt, melynek kamatai a magas cs. kir. budai helytartóságnak 1856. évi január 5-ről kelt 14,182. sz. leirata értelmében immár utalványoztattak, a szegedi képezde fenntartására szenteliünk s adunk olyformán és oly feltétel alatt, hogyha a szegedi képezde netalán bármikor feloszolna, végkép megszűnnék, ezen összegről rendelkező jog reánk és törvényes utódainkra visszaszálljon, mindazonáltal oly lekötöttséggel, hogy ezen tőkének kamatai mindenkor köznevelési célokra fordítottassanak. Végül a fentemlített 10,000 frtról szóló kötelezvényt a szegedi sz. Döme egyház kincstárába tesszük le, és a szeged-belvárosi plébánost ezennel alapítványi gondnokul nevezzük ki, hivatalosan értesülvén arról, hogy annak nyugtájára az évenkénti kamatok illető helyen ki fognak adatni, általa rendeltetési helyére vezetendők. Ezek után Istennek különös segedelme mellett egyrészt a mag.kir. minisztériumnak és a cs. kir. budai helytartóságnak kegyes pártolása, másrészt Szeged sz. k. város ns. tanácsának ezentúl is tanúsítandó áldozatkészsége által nemcsak biztosítva van az intézet fennmaradása, hanem annak gyarapodását és virágzását mindazon érdek, mely miatt ezen intézet kétségkívül utódaink figyelmét és vonzalmát mindenkor birandja, mind pedig a nevelésügyre üdvös és közhasznú kihatása, melynél fogva jótevőket, mint erősen hisszük, találand, bizton és méltán remélheti. Kelt Temesváron, január 4. 1857.” (Értesítő, 1884, 12. o.).

Vass József szegedi hittanár értékelése szerint a felirat ugyan nem tükrözte, de a püspök szándéka igazából a magyar ügy szolgálata volt, Szegedet ezért tartotta Temesvárnál alkalmasabb helyszínnek a képző számára. Bár ez az állítása a fentiek alapján egyértelműen nem igazolható, az viszont igen, hogy a püspök kérése megértésre talált a helytartótanácsban, sőt, a püspök közbenjárására az egyházmegye hozzájárulását évi 600 forint tanulmányalapi segéllyel egészítették ki: „17.584. Cs. kir. helytartósági osztály Budán. Méltóságos Püspök ur! A magyarországi cs. k. főköormányzóságnak f. évi junius 28-án 5195. sz. a. kelt kibocsájtványa szerint ő cs. k. apostoli felsége f. évi junius 7-én kelt legmagasabb elhatározásával a szegedi kath. tanítóképezdének további fennállását évi 60 frtnyi javadalmazási járulék engedélyezése

mellett a tanulmányi alaphól legkegyelmesebben elfogadni méltóztatott. Ezen javadalmazási járulékból 200 frt Méltóságod által tett 10.000 frtnyi alapítvány 500 frt évi kamatának 700 frtra mint az alkalmazandó képezdei tanár évi illetménye kiegészítésére, a többi 400 frt pedig az alkalmazandó segéd- és mellék-tanárok tiszteletdíjára, amennyiben szükséges leendő, tanszerek beszerzésére fordítandó; ellenben minden egyéb szükségletei ezen intézetnek helyi segélyből fődöztessenek. Erről Méltóságod azon kijelentés kapcsában értesítettik, hogy egy, nyugdíj képességgel javadalmazott tanári állomás betöltésére pályázat fog hirdettetni. Budán, 1857. július 15. (Értesítő, 1884, 13. o.)

Az idézett dokumentumok bizonyítják, az egyház és a kormányzat összefogott az intézet megmaradása érdekében, a kezdeményezéshez pedig Szeged városa is csatlakozott. Erről tanúskodik a következő tanácsi határozat: „1856. évi november hó 2-án Szeged szabad kir. városban tartott közválasztmányi ülés alkalmával [...] a város részéről a képezdei helyiségek fűtésére tiz öl lágyfa, annak vágatása, hordatása, a fűtési s napontai tisztogatási szolgálat megajánltassék. Tekintve a képezde helybeni megmaradásának a közoktatás s nevelés érdekébeni hasznát, e város részéről a képezdei helyiségnek fűtésére évenként november 1-től kezdve tiz öl lágyfa természetben, annak hordatása, vágatása, - fűtési s naponta tisztogatási szolgálat évi átalánya fejében a képezdei tanár számára utalványozandó pp. 50 frtok készpénzben teljes készséggel megajánltatnak, s az utalványozás elrendelése tekintetéből e határozat a t. tanácshoz áttétetik s a város ezen ajánlatának felsőbb helyeni látása s elfogadásának s a képezde további ittmaradásának kieszközlése végett a cs. kir. megyei hatósághoz felterjesztetik. - Egyébiránt Csanádi püspök őméltóságának e jelentés szerint a képezde Szegeden leendő további megmaradása iránt tett nemcsak hathatós közbenjárásáért, hanem az ügynek jelentékeny pénzbeli áldozattal lett elősegítéséért is elismerés és köszönet nyilváníttatik. “(Értesítő, 1884, 13. o.).

A diákok száma a következő években újra növekedésnek indult, az 1856–57. tanévben 43, a következő tanévben 56, azt követően pedig már 62 a beiratkozott hallgatók száma.⁷³ A feljegyzések szerint a gyakorlati képzés fejlesztése érdekében a főelemi iskolában végeztek hospitálási tevékenységet, emellett az alreáliskolát is látogatták bizonyos reáltárgyak fokozottabb elsajátítása érdekében. Mindez azonban nem bizonyult elegendőnek, Becker Vendel későbbi tanítóképző-intézeti igazgató véleménye szerint „A vészteljes felhő tehát elvonult az intézet egeről, ámde az átszervezés nem hozta meg az alapos változásokat,

⁷³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

amelyek a tanítóképzés komoly, rendesen elmélyülő és elmélyítő munkája megkívánt volna.”⁷⁴

A diákok szükséges előképzettségét is egyedileg határozták meg. A képző alapításakor az volt az előírás, hogy csak a gimnázium hatodik osztályát végzettek vehetők fel rendes tanulónak, negyedik osztályt végzettek csak abban az esetben, ha 16. életévüket betöltötték és alaposan megindokolták felvételi kérelmüket. Vendégtanulói státusba voltak felvehetők az alacsonyabb képzettségű, de már meglett korú, tanítással foglalkozó egyének, ők egy év eltelte után lehettek rendes hallgatók. Egy 1856. január 24-én kelt, 19374. számú helytartósági rendelet azonban már megengedte elemi iskolai végzettséggel bírók felvételét is, ám ezt egy 1862. évi 40043. számú leirat a szegedi képző esetében hatályon kívül helyezte. Szegeden csak négy gimnáziumi vagy két reáliskolai osztályt végzettek voltak felvehetők. Az alacsonyabb előképzettségűek képzése csökkentette a tanulmányi színvonalat, így maga a püspök kérte, hogy az eredetileg meghatározott felvételi követelményeknek megfelelő jelentkezők legyenek csak felvehetők.⁷⁵ Ekkor viszont az intézet versenyképessége került veszélybe: mivel a többi képző lazított a felvétel feltételein, a fennmaradásért küzdő szegedinek könnyítenie kellett a bejutást. Az 1868. évi 38. törvény, és az ezzel összefüggésben lévő 14415. számú, 1869. évi miniszteri rendelet végül megengedte, hogy azok, akik nem tudják iskolai bizonyítvánnyal igazolni előképzettségüket, felvételi vizsgát tehessenek.⁷⁶

Az intézet vezetésében is változások történtek. Kreminger Antal átadta a vezetést Tóth János piarista tanárnak, az elemi iskolák igazgatójának. Tóth nagy tiszteletnek örvendett a városban, szakmai tapasztalata és népszerűsége is segített abban, hogy a Kreminger és város között kialakult némileg hűvös viszonyon javítani tudjon. Kremingert kerületi iskolafelügyelővé és püspöki biztossá nevezték ki. Az ő kezdeményezésére hozták létre és tartották meg az első tanítói továbbképző tanfolyamot is 1859. július 14-től 28-ig. A kéthetes tanfolyamon 31, már működő tanító hallgatta nyolc előadó különböző magyarázatait.⁷⁷ Püspöki biztosi minőségében több javaslatot és kérelmet is benyújtott a püspökhöz és budai helytartótanácsához a tanári fizetések megnyugtató rendezésének érdekében. Szavai szerint „a tanárok nyomasztó gondjaiktól megszabadulván annál eredményesebben szolgálhassák a

⁷⁴ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 11.o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

⁷⁵ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 35.o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

⁷⁶ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 13.o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

⁷⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

tanítóképzés ügyét.”⁷⁸ Nemcsak Kreminger, hanem Tóth János, az intézet új vezetője is sok problémával küzdött a tanári állások betöltésével kapcsolatban. A tanári karban nagy volt a fluktuáció, többségük csak mellékesen, óraadóként foglalkozott a képezdei növendékek oktatásával, erre a méltányos díjazást kínáló rendes tanári állások szervezése jelenthetett volna megoldást. Az anyagi források biztosítása azonban nehézségekbe ütközött, a tanulmányi alap a sok folyamodvány ellenére egyre csökkenő mértékben, vagy nem járult hozzá ezekhez a kiadásokhoz. Jelentős változások történtek tehát a tanári karban. A helytartótanács fent idézett határozata szerint új tanári pályázatot írtak ki, az eddig ott dolgozókról viszont említést sem tettek. Lubrich és Menyhárt méltatlannak érezték az eljárást, és lemondtak eddigi állásukról.⁷⁹ Utóbbi a piarista rendben folytatta pályafutását, Lubrich pedig a kecskeméti reáliskola igazgatójaként működött tovább.

1861-től lett az intézet vezető tanára Szabó Mihály tanár, okleveles mérnök. A korábbi gárda távozása után került az intézetbe Bárány Ignác, aki már maga is a szegedi intézetben végzett. 1858-tól 1861-ig „*főtanári*” státuszban foglalkoztatták, évi 700 forintos fizetéssel. Később a csurgói képző igazgatója lett, akkor már „*vasemberként*” emlegették, a szegedi feljegyzések szerint értett a fegyelem és a rend megteremtéséhez.⁸⁰ Bárány nemcsak ezzel, hanem az általa kidolgozott új olvasástanítási módszertannal is letette névjegyét. A régi, ún. „*betűző és foglaltató*” (sillabizáló) módszert ekkor váltotta fel a hangokat kézjelekkel összekötő „*hangoztató*” módszer. Először Gartner Ferenc alkalmazta a soproni képzőben, az erről szóló munkáját éppen Szegeden tette közzé Kempelen Győző 1858-1860-ban. Szegeden nem minden nehézség nélkül, de sikerült bevezetni az új módszertant. 1854. október 13-án a Budapesti Hírlap is tudósított az újításokról: „*Kerületi iskolai felügyelő dr. Haas szegedi szemleútjából néhány nap előtt visszatért. A végbement érettségi vizsgák után a főtisztelendő úr a városi elemi iskolák tanári személyzetét tanácskozmányokra hívta össze, melyekben a leányosztályok tanítónői is sokszor részt vettek, és előadásokat tartott az elemi oktatás módszere felett, nevezetesen utasítást adott az alsó osztályok számára épen most megjelent új olvasókönyv miképeni használatára, s megismertette őket az alaktan alkalmazásával, az elme-és beszédgyakorlatokkal, mely tárgyak az ottani népiskolákban eddig terra incognita valának. Ezúttal Lövényi úr, ki az iskolai tanácsos úr felhívására Szegedre utazott, az üteny írásmód jeles*

⁷⁸ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 12.o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

⁷⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁸⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

módszerébe is beavatta őket. Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy az iskolai, nevelési jótékonyságában ezentúl az úgynevezett tanyákon szétszórva lakó pusztai népség is részesülni fog. Mintegy 2000 gyermek növekedett eddig e tanyákon szellemi oktatás nélkül; a magas kormány erről értesülve, a várost kötelezte, hogy a gyermekeket vagy a városi iskolák látogatására szorítsák, vagy - ha a távolság miatt ezt nem tehetnék - körükben saját iskoláik legyenek. Ez most már dicséretes erélylyel történik; nyolcz ily iskola áll már, s mint hirlik, még tizenkettő van tervben, mely szerint minden iskolára száz gyerek fog esni.”⁸¹ Alig egy hét telt el, október 20-án már meg is jelentek a szegediek által kért helyreigazítások: „A szegedi t. tanári kartól becses felvilágosítást illetőleg helyreigazításokat kaptunk [...] állittatik, hogy f. t. felügyelő ur az elemi tanárokat megismerteté az „alaktan alkalmazásával, s elme- és beszédgyakorlatokkal, mely tárgyak az ottani népiskolákban „terra incognita” voltak. Ezen állításra meg kell jegyeznünk, hogy már a múlt tanévben rendszeren tartott havi tanértekezletekről vezetett, felsőbb helyre is felterjesztett jegyzőkönyvek teljes bizonyóságot tesznek a felől, miként a fennérített alaktan, elme- és beszélgetési gyakorlatok kellő megismertetése, kifejtése s alkalmazása felett tüzetes értekezletek tartattak, s az elemi oktatás egyik gyakorlati főtantárgyává tétettek. A felügyelő úr f. év hóban a szegedi tanodák hivatalos meglátogatása után az elemi tanárokkal is tartott értekezlet alkalmával több tanár tanítási sikerét dicsérőleg említé, s főleg egyik elemi tanár irányában kijelenté: mikép tanítási tapintata, modora s buzgalmi iránya bármely tanodának példányul szolgálhat. Ha az elmélkedési és szemléleti tanmodor az itteni népiskolákban terra incognita lett volna: bizonyára önágsága a fennebbi nyilatkozatot nem teendi. A tanyai iskolákat illetőleg tudva van, hogy a tanyai gyermekek itt már a mult években is részesültek az oktatás áldásaiban, és f. t. felügyelő ur ittlétekor nem 8, hanem tíz iskola állott már.”⁸²

Bárány Ignác ezen kívül nagyon fontos és hatékony újításokat vezetett be a gyakorlótanításokat illetően. A másodéves jelöltek próbatanításaikat az elemi iskola tanítójának munkája alapján állították össze, de Bárány bevezette, hogy ő maga is bemutató órákat tart. A probléma az volt, hogy a kétféle módszertan jelentősen különbözött egymástól. „Ezt állapítja meg az 1860. szeptember 25-i jegyzőkönyvben a tanári testület: „Mindaddig nem is koronázza siker ezt a nagyjelentőségű rendelkezést, amíg legalább főbb vonalaiban az elemi főtanodában nem követtetik a képezdei oktatás módja, s a tanodalátogatás célja felől az illető tanítói kar előre hivatalosan nem értesítettik. [...] A főelemi tanodákban még mindig hűvösen fogadják a

⁸¹ Budapesti Hírlap 1854. 544. sz. 3069.

⁸² Budapesti Hírlap 1854. 550. sz. 3097.

látogatást végző tanítójelölteket. A tanítási módszer még mindig eltér a képzőben tanított módszertől. Így a siker kétséges lehetett. Hasonlót mondhatni a próbafelelések eredményéről is, mert a föllépett tanítójelöltek oktatása csakis egyszerű tájékozottsági kísérletre szorítkozhatott, miután a tanmód igényelte eljárásnak alapjait a tanulóknak fel nem lelhatték.” (Huszka, 1990, 156. o.). Ezért bizonyult fontos kezdeményezésnek a későbbiekben az önálló gyakorlóiskola kialakítása. Bárány vezetésével a szegedi képző legjobb hagyományainak alapjait fektette le, az aktuális igényeknek való megfelelést, a gyakorlat előtérbe helyezését, a nemzetközi és országos kapcsolatépítést magában foglaló gyakorlata által. *„Sokat fárad azon is, hogy növendékeit megnyerje a magyar népnevelésügy számára. Minden megtartott órája tudatos apostolkodás a népkultúra és a magyar nyelv fejlesztése ügyében. Általában minden vonalon igyekszik emelni a képzést. Akik később is - minden fizetés nélkül - sokat fáradoztak Szeged körül és a Délvidéken a magyarság kulturális emelésén, egyöntetűen Bárányt vallották mesterüknek.”*⁸³

Szegeden ebben az időben egyre több német nyelvű hallgató tanult, sokan közülük „politikai” céllal, a magyar nyelv elsajátításának igénye miatt választották az időközben Bonn püspök által alapított verseci német nyelvű képző helyett. Szegeden ezidőtájt öltött nagyobb mértéket a magántanulói rendszer kiépülése, amelynek az volt a lényege, hogy a tanítójelöltek, illetve a már állásban lévő, gyakorló, de oklevél nélküli tanítók a képzős tanárok iránytatása mellett képezték magukat, majd nyilvános vizsga letétele után nyertek képesítést. A képző időközben új épületbe költözött, a Szegfű utca 2. számú épületbe.

1861-től Szabó Mihály vezető tanárrá lépett elő. Okleveles mérnök, jómódú szegedi polgár, háztulajdonos, aki saját házába, az Apáca utcai Szabó-házba vitte az intézetet, ahol egészen 1879-ig, a nagy árvízig működött. *” Szabó, a volt kispap, nyelvész, történész, saját lappal rendelkező író, tankönyvszerkesztő polihisztor és mérnöktanár ügyesen forgolódik a hatóságoknál, beszerzések és segélyek kijáráásával emeli az intézet felszerelési állományát - mégis -, talán ez a sokféle szétszórt talentum nem képes többé a Bárány-féle országos jó hírnevét megőrizni iskolájának, nem ugyan a tanulók számában, de iskolai színvonal tekintetében fokozatos süllyedés tapasztalható működése alatt.”*⁸⁴

Az aktuális tanügyi szabályozás szerteágazó ismereteket oktatott a képzősöknek, sokféle tárgy keretein belül. *„I. évben: Kikérdező vallástan /katekizmus/, szertartástan, bibliai*

⁸³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 21. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

⁸⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 21. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

történetek, magyar nyelvtan, szépírás, német nyelv, olvasókönyvek kezelési módja, általános és részletes módszertan, földrajz, számtan, orgonálás, hegedülés, ének, szertartásiak, erkölcs. II. évben: Kikérdező vallástan és szertartástan, magyar nyelvtan, német nyelvtan, neveléstan, az embereken és barmokon történő s rögtönsegélyt igénylő bajok jogszabályai, tanítástan, fogalmazás, számtan, orgonálás, éneklés, szertartásiak, természetrajz, természettan, mezőgazdaság és kézműtan /kézimunka/ tanítási módja, szépírás, olvasókönyvek kezelési módja, hegedülés, generálbass /orgona/, oktatási és nézeti tanítástan, erkölcs.” (Huszka, 1990, 153. o.). Fő feladatának azonban egyértelműen az elemi iskolai tevékenység szempontjából történő elsajátítást tekintették. A módszertan elsődlegessége érthető lehet szakmai okoknál fogva, a gondot inkább az emellé társuló közműveltségi tartalmak alacsony színvonala jelentette. (Huszka, 1990, 155. o.) Az intézet tanulmányi színvonalának csökkenésnek okai összetettek, az eddig tárgyaltakon kívül valószínűsíthető, szerepet játszott a jelenség kialakulásában az is, hogy alacsonyabb előképzettséggel bíró jelentkezőket is felvettek nagyobb számban. Az 1850-es években használható tankönyveket rendeletben írták elő, ezeket azonban igyekeztek a gyakorlati igényekhez szabni, kiegészíteni, átdolgozni a helyi szokásoknak megfelelően. Szabó Mihály tanár például a kötelezően bevezetett, Zimmermann Jakab által Van der Kamp eredeti művéből átdolgozott, Népszerű neveléstan című kötetrel kapcsolatban megjegyezte, szükséges annak kiegészítése Michelet művével, mert szerinte „ennek a tankönyvének az ember- és lélektant tárgyaló része - kibővítve még az óvodai képzés és a nőnevelés tanaival - a lehető legjobb könyv volna, ha nem nehezítené meg a tanár munkáját, hogy különböző előképzettségű tanulókkal van dolga. A tanítástudomány általános része - úgymond - még ma is jó. A részletes tan módszer már semmi tekintetben sem felel meg. Ezért minden tantárgy módszerét más-más kézikönyv szerint állította össze. Az ABC és olvasókönyvet Mészáros Imre segédkönyve szerint, a számtant Göbrich Ferenc könyvének magyarra fordításából és Mészáros Imre Útmutatás a szemléleti számlálás és számolás és a bécsi kiadású Fejlesztés módszertana és a Számjegyekkel számolás módszertana című könyvekből. A példákat azonban korszerűsíteni kellett. „Az irálytant /stilisztika/ Sárváry Béla könyve szerint, a természettant, kézműtant és gazdaságtant a Népiskolák könyve szerint, a mértant és építészettant saját jegyzetei alapján tanította (8/1861. nov.15.)” (Huszka, 1990, 165. o.)

Az 1860-as évek fontos újításokat hoztak a tanítóság életébe. A szegedi intézet életében szimbolikus jelentőségű, hogy a kiegészítést követően, egy 1867. július 1-jén kelt, 5355. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet értelmében az intézet kétfejű sast ábrázoló, régi

pecsétjét új, Magyarország címerével és a „szegedi magyar királyi római katolikus tanítóképezde” körirattal ellátott pecséttel cserélték ki.⁸⁵

Az érdemi változások még csak ez után következtek, az új oktatásügyi szabályozás, az Eötvös József-féle népoktatási törvény (1868. évi 38. tc.) hatályba lépésével. Eötvös egy 1870-ben készített jelentésében rámutat a különösen a felekezeti tanítóképzőket jellemző alacsony színvonalra: „Mivel igen sok tanítói állomást oly egyénekkel töltöttek be kik sem képezdében soha nem tanultak, sem más uton a tanítandó ismereteket nem szerezték meg, hanem legfőleg a templomi szertartásokat s néhány egyházi éneket tanultak be. Mivel a létező felekezeti képezdek is, legnagyobbbrészt csak az utolsó két évtizedben állítottak fel, s azoknak is nagy részében mind a tanfolyamok szervezet, mind a pedagógiai oktatás annyira hiányos volt, hogy a vallástan, egyházi szertartások s énekek tanításán felül pedagógiai és egyéb ismeretek tanítására kevés gond fordítottatott. A legcsekélyebb ismeretekkel felvett növendékeket néhol egy, a legtöbb helyen kétévi rövid tanfolyam elvégzése után képesített tanítókul bocsátották az életbe.” (Szakál, 1934, 65. o.). Eötvös egységes és magas színvonalú képzés megteremtését tűzte ki célul, amelynek része volt a felekezeti képzők feletti állami felügyelet kialakítása, akár államosítása. Az egyházi képzők minden eszközzel igyekeztek ezt elkerülni. Vass József szegedi tanítóképző-intézeti hittanár véleménye szerint: „Amit Schönvicky Bertalan 1896-ban mondott az államosításról, ma is megszívlelendő:” Nálunk az iskolák államosításának ténye nem kulturtörekvés, hanem politikai cselekedet számba megy.”⁸⁶

A Szegedi Híradóban cikksorozat jelent meg „Szeged államképezdét kíván” címmel, egy 1868. október 19-én kelt feliratban pedig a városi tanács arra kérte a kormányt, „hogy a közművelődés előbbvitelére való intézeteket létesítsen Szegeden, hogy a reáliskolát fejlessze és államosítsa, királyi tanítóképezdét állítson, gimnáziumot, jogakadémiát alapítson, hogy Szeged a hajdanta híres csanádi iskolák emlékének buzdító példájára, keblében egy új keresztény Athénnek vesse meg alapját.”⁸⁷ A közgyűlés elismerte a szegedi képző eddigi érdemeit, de az állami beavatkozástól várta a szellemi és anyagi színvonal emelését.

A képzőben igyekeztek megfelelni az új előírásoknak, így az elvárásoknak megfelelően felállították az új igazgatótanácsot, melynek tagjai Kümmer János Henrik királyi tanulmányi főigazgató elnöklete mellett őszintén feltárták és számba vették a tagadhatatlan

⁸⁵ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 13.o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

⁸⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 22. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

⁸⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 23. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

hiányosságokat. 1870. november 14-én tartott ülésükön megállapították, hogy az intézet összes személyi és dologi kiadásaira évi 1118 forint 25 korona áll rendelkezésre, úgy, hogy az épületről és annak fűtéséről a város külön gondoskodik. Az igazgatótanács „szégyenletesnek” nevezte ezt a helyzetet, és úgy vélte, hogy ha „legalább tanárai díjazása és növendékeinek ösztöndíjakkal való segélyezése tekintetéből az állami képezdek enemű kiadásait megközelíteni képes nem leend, akkor a tanügy érdekében jobb, ha tengéletét minél előbb befejezi, s átengedi a tért az államnak.”⁸⁸ Az ösztöndíjak hiánya valóban nagy problémát okozott a korszakban, bár az 1860-as években ketten is alapítottak ösztöndíjat a szegény sorsú tanulók megsegítésére. Rózsa József szegedi okleveles gazdász 1865-ben bekövetkezett halálakor hatályba lépett végrendeletének 5. pontjában a következőképp intézkedett: „Szeged szab. kir. város tanítóképezdejében nevelői pályára készülő, helyben született szegénysorsú ifjak számára alapítottatott 1000 pfrt oly módon, hogy ezen tőke 6%-os kamatja az év végével egy oly képezdei tanulónak adassék ki, aki magát erkölcsi és képességi tekintetben kitüntette és folyvást a tanítói pályán szándékozik megmaradni /IV. sz. Értesítvény az 1865/66. tanévről, 25./ (Huszka, 1990, 166. o.). A szegénysorból származó neves piarista tanár, Csaplár Benedek által létrehozott, szintén 1000 forintos alapítvány „egy képezdei tanuló fölsegélyezésére fordítandó, aki példás erkölcsi viselete és szorgalma által magát tanulótársai közt leginkább kitünteti /V. sz. Értesítvény az 1867/68. tanévről, 16./ (Huszka, 1990, 166. o.).

A jegyzőkönyvek ugyanakkor kiemelték, hogy a városi vezetőknek nem a felszámolás volt az elsődleges célja, hanem a képző megmentése, ebben a tanügyi szempontok mellett egyházi és nemzeti érdekek is szerepet játszottak. A növendékek „csaknem fele számban nem magyar ajkuak, akik egészen megmagyarosodva távoznak el, s így ugyanannyi hirdetőivé válnak nemeztiségünknek, könnyen felfoghatni, mily távoli célok lebegtek b. e. Lonovics püspöknek szemei előtt midőn egy országos tanítóképezde helyéül egy negyed század előtt Szegedet kívánta felsőbb helyen sürgősen kijelöltetni, s nagyon is világos lehet előttünk azon indok, melyből a Bach-kormány az ötvenes években ezen intézetre megsemmisítő határozatát kimondta. Ha tehát nemzeti létünknek föntnevezett legnehezebb napjaiban a b. e. csanádi püspök tetemes áldozatra kész volt, hogy ezen intézettől a kimondott halálos ítéletet eltávolítsa, mert midőn legszebb tér áll előtte, hogy múltja küzdelmeiből felüdülve a magas kormánynak a népnevelés előmozdítására célzó nemes szándékait megvalósítani segédkezzék, nem lehet, nem szabad egyenlőtlen erővel a versenytérre kilépni, és ha csakugyan komoly az a szándék (miben

⁸⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

a tanács nem akar kételkedni), hogy ezen intézet a nemzeti művelődés számára továbbra is megtartatni szándékolatni, teljesen hiszi és reméli, hogy rendelkezhetni is fog mindazon eszközökkel, melyek segítségével képes leendő a versenyt állani az állami képezdékkel dicséretesen kiállani. Erre nézve azonban már az idénre mulhatlanul szükségesnek nyilvánítja a tanács a jeles, nagyszámu de igen szegénysorsu növendékek számára használatul kiosztandó tankönyvekre való költség így ösztöndíjak iránt sikeres intézkedések megtételét. Azon kívül tehát, hogy ebbeli sürgős óhaját jegyzőkönyvileg kifejezi a tanács, felkéri elnök ő magát is, hogy ezen óhajának megvalósítására az illető körökben befolyása egész súlyát mérlegbe vetni szíveskedjék.”⁸⁹ 1870-ben még 71 hallgató járt az intézménybe, de már a következő évben alig volt beiratkozó, mindössze 24-en maradtak, mivel az állami képzők magasabb anyagi támogatást voltak képesek biztosítani számukra.⁹⁰ 1871. október 14-én az Alföldi Tanítóegylet arra kérte a képző igazgatótanácsát, hogy vagy szervezzék át teljesen az intézetet, azaz tegyék háromévfolyamúvá, vagy államosítsák.⁹¹

A nehéz helyzetben végül a csanádi püspök támogatása jelentette a megoldást, a képző három évfolyamúvá szervezését saját pénztára terhére vállalta. 1873-ban újabb források gyarapították az intézményt, amikor is a teljesen elnéptelenedett verseci német nyelvű tanítóképző fenntartási alapját - a csanádi püspök közbenjárására - az állam átengedte. Így a püspök pénztárát 1627 forint terhelte, a verseci javadalmakkal már 4220 forintra emelkedett az évi költség-átalány. Ebből a tanulmányi alap 2284 forintot fedezett, a többi a Csajághy-alap (488 forint kamata), és püspöki pénztár terhe volt. Ezeken kívül az igazgatótanács három tagja is 50-50 forintnyi segélyezést vállalt egy-egy szegény sorsú diák megsegítésére.⁹² Eötvös József 1870. január 14-i látogatásakor a képző megtekintése és az illetékesekkel való tárgyalások után kijelentette, Szeged ne kérjen állami képzőt, mert Szegednek van már képezdje.⁹³ A miniszter ugyanis eredetileg azt helyezte kilátásba, hogy az egyik, ösztöndíjakkal és internátussal gyarapított állami képzőt Szegeden állítják fel, végül azonban Csongrádon és Szabadkán alapítottak új intézeteket. Előbbi áthelyezték Kiskunfélegyházára, később fontolgatták tovább költöztetését Szegedre, de épp a városi támogatású, egyházi fenntartású képző miatt vetették el

⁸⁹ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 15. o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

⁹⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁹¹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

⁹² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁹³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

az ötletet. Inkább a meglévő intézet fejlesztésére hívták fel az illetékesek figyelmét. A püspök ennek nagymértékben eleget is tett, így a fejlesztésnek köszönhetően 1874-ben már 51, a következő évben pedig újra 70 fő a diákok száma.⁹⁴

1875. október 10-én a Szegedi Lapok már optimistán nyilatkozott a jövőről, a cél most már az lett, hogy Szeged képzője „*az alföldi népoktatás gyűjtőpontja legyen*”[...]*Jismét akadt Szent Gellért székében egy áldozatkész oktatásügy-barát, Bonnáz Sándor, ki jelentékeny évenkénti áldozattal lehetővé tette, hogy ... az intézet szerényes anyagi viszonyok mellett is megmérkőzhessék nemcsak szellemileg, de növendékei számára nézve is újabb testvéreivel az állami képezdéssel és pedig annyira, hogy ma már ezen intézet növendékeinek száma oly tekintélyes, aminővel a segélydíjakkal dusan ellátott állami képezdek sem mindenütt dicsekedhetnek.*”⁹⁵

1874-ben átalakult az igazgatótanács, új egyházi tagként vett részt a munkában Oltványi Pál pápai kamarás, és Dobó Miklós esperes-plébános. Az egyes tisztségek tartalmi is megváltoztak. Alapvetően az intézet külső ellenőrzését, az anyagi javakról való gondoskodást bízták az igazgatóra, míg az intézet belső életével a tanulók előmenetelével jobbra a főtanár foglalkozott. Az igazgatótanács intézménye ezt megváltoztatta, az eddigi főtanár igazgatótanári címet kapott. A tanári kar elnökeként járt el, az intézet tanulmányi vezetője lett. Joga és kötelessége volt az igazgatótanács ülésein jelentést tenni az intézet belső életéről, a tanulmányi előmenetelről, a tanárok értekezleteiről, ezen kívül javaslatot kellett tennie az ösztöndíjak, segélyek szétosztásával kapcsolatban is. Ő készítette el a költségvetést és az elszámolásokat is. Az igazgatótanács elé terjesztette a különböző ügyeket, amelyeket a szükséges tárgyalás és elfogadás után terjesztettek a fenntartó püspök elé, a püspöki hivatalon keresztül pedig az állami hatóság elé.⁹⁶

1876-tól a felügyelet is változik, a szegedi tankerületi főigazgató szorosabb ellenőrzése alá került az intézet. „*Noha a tanítóképző intézetek állami felügyeletét mindenütt a tanfelügyelőkre bízták, a szegedi felekezeti tanítóképezdére nézve úgy ekkor, valamint később is azon kivételes intézkedés lépett életbe, hogy az a tankerületi főigazgatóság ellenőrzése alá helyezettett. Ezen kívül az intézet ügyeit a káptalan egyik tagja, mint püspöki biztos vezette.*” (Reizner, 1900, 237. o.). Kezdetben az intézet a nagyvárad tankerületi főigazgatóság

⁹⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884. Kézirat. 10. o. SzCsEL IV. 4.b. K 6053

⁹⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 25. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

⁹⁶Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 21. o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

felügyelete alatt állt, majd az ötvenes években a budai helytartósági osztály alá került, ezután a hatvanas években újra a nagyváradai tankerületi főigazgatóság felügyelete alá helyezték. „1876-ban a szegedi tankerület felállításával ezen tankerületi főigazgatóság hatásköre alá jutott az intézet, habár az 1868-iki népiskolai törvények értelmében az intézetet a Csongrád megyei tanfelügyelő is, mint szemlélő meglátogathatja.”⁹⁷ 1878-ban az igazgatótanács lemondott, „mert a szegedi tankerületi főigazgató tanács hatáskörét nagyon megszorította.”⁹⁸ A püspöki biztos, az igazgató és a tanári kar - változó hatáskörrel - vezették az intézet ügyeit. A püspöki biztos nem mindig volt jelen a tantestület megbeszélésein, de az azokról készült jegyzőkönyveket áttekintette és aláírásával ellátta. Kreminger Antal püspöki biztosi minőségben látta el ebben az időben a közvetlen igazgatási teendőket. Az igazgató a jegyzőkönyvek tanúsága szerint részt vett tanártársainak óráin, a látogatások után a tapasztalatok megbeszélésére is sor került.⁹⁹

Az igazgató mellett a tanári karba tartozott még Szabó Mihály, aki heti 29 órában tanította a nevelési, magyar nyelvi és mennyiségtani tárgyakat. Glauz Ferenc Versecről érkezett, heti 22 órában tanított német nyelvet, rajzot és zenét. Horváth Sándor piarista segédtanár természettant, míg Martin Péter - szintén piarista segédtanárként - történelmet oktatott. Gyakorlati tanító státusban tanított Kutasi József természettant, Jerenczy János gazdaszáztant, Nagy János alkotmánytant, Ocskay Mihály egyházi éneket, Benedek Gyula tornát, valamint egy vallástanárra is működött az intézetben.¹⁰⁰ Gyakorlóiskolájuk ekkor még nem volt, a diákok az alsóvárosi népiskolában hospitáltak. A tanári kar tagjai rendszeres értekezleteiken lelkiismeretesen beszámoltak nemcsak a pozitívumokról, de a gyengeségekről is, melyekre igyekeztek elérhető megoldást találni. 1875. szeptember értekezletükön foglalkoztak a tanulmányi eredményekkel. A képesítő vizsgákon 11 jelölt közül mindössze kettőt képesítettek önálló tanítónak, hat fő lehetett segédtanár, míg három jelöltet további egy évi önképzésre utasítottak. Az eredményeket tüzetesen megvitaták és értékelték, különösen a művészeti tárgyak esetében találtak hiányosságokat, melyeket igyekeztek orvosolni. Az igazgatótanács javaslatára Bonnaz Sándor püspök már korábban elrendelte, hogy ének-zenéből három, rajz és szépírásból két jegyet kapjanak a diákok. Az évvégi osztályozás rendjét is megváltoztatták: „A bemutatott érdemsorozat örvendetesen tanuskodván a növendékek szorgalmáról, s a vizsgálatok

⁹⁷ A szegedi kir. róm. kath. képezde értesítője az 1883-1884-iki tanévről szerk. Szabó Mihály 1884. 16.

⁹⁸ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 23.o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

⁹⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹⁰⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

alkalmával nyert észleletekkel összhangzatban lévén, jóváhagyatik és hitelesíttetik, az általános sorozati rovat megállapítására nézve pedig, nehogy a tanítóban „nem okvetlenül szükséges” egyes kellékekre vonatkozó érdemjegyek, melyek az úgynevezett művészeti tárgyak rovataiban foglalván s amelyek azelőtt nem folytak be döntően a növendékek tanítói képessége meghatározására, az ő tudományos képzettségük méltányolhatásában akadályul szolgáljanak, utasíttatik az igazgató-tanár, hogy az érintett tárgycsoporton kívül eső érdemjegyek összegét vegye irányadóul az általános sorozat jegyeinek megállapításánál.”¹⁰¹ Az intézkedés értékelésekor Becker Vendel tanítóképző-intézeti igazgató megfogalmazta, véleménye szerint valójában ez a tudományos képzés célját fejezte ki, amennyiben kvázi fő- és melléktárgyakra osztották fel a képzési tartalmakat, gyakorlatilag a *középiskola mintáját* követve.¹⁰² Vass József viszont úgy vélte, ez a gyakorlat azért került kialakításra, mert az említett művészeti tárgyakban minden próbálkozás ellenére rendre gyenge eredményeket produkáltak az egyes évfolyamok, ezért a képző tanári kara azt az egyedi gyakorlatot alakította ki, hogy a művészeti tárgyakat „nem okvetlenül szükséges kellékek” -nek minősítették, ezek eredményeit egyszerűen nem számították hozzá az érdemjegyek összegéhez, hogy az amúgy jó bizonyítványok értékét ne rontsák le. Az állami előírások azonban ezt nem tették lehetővé, így újra főtárgyként kellett számontartani a művészeti tárgyakat.¹⁰³

Az értekezleteken sokat foglalkoztak a könyvtár fejlesztésével és a szegény sorsú diákok segélyezésének lehetőségeivel. Fegyelmi kérdések is többször képezték a megbeszélések tárgyát, sűrűn panaszkodtak a diákok dohányzással és kocsmalátogatással kapcsolatos kihágásaira.¹⁰⁴ Az intézet növendékei a kezdetekben még jellemzően 18–30 év közöttiek, tehát felnőtt férfiak voltak. Többségük az Alföldről, a környékbeli délmagyarországi településekről érkezett. „Mindenki magyar nemzetiségűnek diktálja be magát, habár igen tekervényes német nevet visel, mint Bortscheller, Graebldinger, Schvanfelder stb., illetve szerb, mint Kuczka, Burics, Bullyák, Szlatkics stb. [...] A növendékek szüleinek társadalmi osztályánál gyakran az elnagyolt „polgár” jelzés áll, ami kevésre enged következtetni, viszont 1848 előtt jelzi az előkelőbb szabadjogú osztályt. Jobbágy vagy jobbágnő mindössze 4–5 fordul elő a szülők neve

¹⁰¹ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 22. o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

¹⁰² Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 17. o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

¹⁰³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 49. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹⁰⁴ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 23. o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

között. *Feltűnően sok a tanítófiu vagy „egyházi karmester, egyházfi, egyházi énekesnő” fia.*¹⁰⁵ Magyar, német, latin, szerb, szlovák nyelvtudással rendelkeztek a legtöbben. A német anyanyelvűek esetében külön feljegyezték a magyar nyelv ismeretének szintjét: „*közép-magyar*”, „*jól-magyar*”. A képző indulásakor beiratkozott 33 diákból 6 fő a szegedi piaristáknál végzett „bölcshészetet”, azaz a gimnázium legfelsőbb fokozatát. Előképzettségüket tekintve összességében nagy változatosság mutatható ki. Néhányan szónoklatot, hárman költészetet, mások a gimnázium 4. osztályát végezték el Szegeden, Budán, vagy Félégyházán, de voltak olyanok, akik jártak már tanítóképezdébe, és kevesebben, de olyanok is, akik alacsonyabb előképzettségük miatt külön engedéllyel nyertek felvételt. A diákok zöme tanító, segédtanító vagy karnagy volt, céljuk a szegedi képzéssel az „előkelőbb” képesítés megszerzése és a magyar nyelv elsajátítása volt.¹⁰⁶

Külön rovatba jegyezték fel a jelentkezők erkölcsi magaviseletének jellemzését: „*jámbor, jó, becsületes, csendes, tanítható, őszinte, zárkózó, ingadozó, szelíd, romlott, nyers, durva, szemtelen, vidor*” kifejezéseket használták a leggyakrabban. Az iskolalátogatással alapvetően nem volt probléma, a diákok lelkiismeretesen részt vettek az oktatásban. Kihágások, szabályszegések persze történtek, de ezek inkább kivételes esetek voltak: „*az intézettől rajztanulása és erkölce miatt búcsút vett*”, „*november 22-ik napján adósságai miatt megszökvén Pesten katonává lett*”, és „*Soltész Dani (sic!) tanár úr részegeskedéséről a forradalom évében jegyzőkönyvek fekszenek levéltárunkban.*”¹⁰⁷ Utóbbi leginkább politikai jellegű üldöztetést szenvedett el, csakúgy mind többen is az intézet diákjai közül az önkényuralom éveiben. Mivel az első időkben internátus még nem volt, sok diák nagyon egyszerű, néha nyomorúságos körülmények között élt a városban bértelt szobákban, többségük magántanításból tett szert némi bevételre. A szabadságharc idején többen honvédek lettek, bár az intézet igyekezett felmentetni őket a katonai szolgálat alól, csatlakoztak a szabadságharchoz.¹⁰⁸ A 19. század folyamán az intézeten belül is léteztek sajátos tisztségek, az ún. őrszem-rendszert használták, létezett „erkölcsi gondnok”, „tisztozgatási gondnok”. Nyilvántartották, kit, milyen feladatra tartanak alkalmasnak, ki az, aki például a 1., 2., 3. elemi osztályok tanítására alkalmas, kinek milyen szintű a zenei jártassága, vagy kit ajánlanak kántori

¹⁰⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 34. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹⁰⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹⁰⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 35. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹⁰⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

teendők ellátására. A tanárok közül több kiemelkedő pedagógusegyéniség volt, akik szakírói, pedagógusi munkásságukkal országos hírnévre tettek szert. Mócsi Antal, későbbi kalocsai tanítóképző-intézeti igazgató, országgyűlési képviselő, a már említett Bárány Ignác, Szőnyi Lajos író, zeneszerző mellett a korabeli szakmai közélet aktív résztvevői volt Erdélyi Sándor, Nagy János, Ferenczy János, Kutassy József, Horváth Illés, Bocskay Kristóf vagy Milliker Bódog.¹⁰⁹

A már idézett Vass József szegedi hittanár véleménye szerint a korabeli tananyagot és pedagógiai módszertant tekintve *„csaknem érdekesítő olvasmányba megy a szegedi mesterképző öreg jegyzőkönyve [...] Ha a tanítást a kisgyermek járni tanulásához hasonlítanánk, tanítóképzőnk őskorában azt mondhatnánk, hogy ez a kised elég korán és meglepő önállósággal kezdett lépkedni. Kezdetől fogva bizonyos önérzetesség jellemezte tanárát és diákját egyaránt az Intézetnek, tudták, hogy jóval többet kell nyújtaniuk, mint a helybeli normál-iskolák, sőt, többet a piarista atyák gimnáziumi tanításánál is, ezért már kezdet kezdetén derogál a tanári karnak, hogy „iskola” szóval jellegezze otthonát, e helyett „Intézet” elnevezést tanácsolnak, s a tanulókat „hallgatók” -ként tüntetik fel a jegyzőkönyvek.”*¹¹⁰ A tanítóképző tehát valamiféle „felsőbb szintű oktatási intézményként” határozta meg önmagát, a tudományos igényű intézményekével mintegy párhuzamba állítva saját tevékenységét, ugyanakkor nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy mivel elsősorban a speciális, pedagógusszakmára való felkészítés volt a feladata, alapvetően szakiskolaként működött. Ez az évszázadokig fennálló kettősség szoros összefüggésben van a tanítói szakma összetettségével, hiszen nem kizárólag az elemi oktatás volt a munkájuk, hanem számtalan más, az eredeti foglalkozási területen kívül eső feladatkörben kellett helytállniuk. Az ezekre való sokoldalú felkészítés hatékony megvalósítása pedig a képzőintézményekre várt.

A tanítóképző korabeli feladatával kapcsolatban érdemes egykorú forrásokat is megvizsgálni. Majer István esztergomi tanítóképző-intézeti tanár Népművelés című művében három nagyobb témával foglalkozik (Majer, 1844). A nevelés általános jellemzői mellett egészséggel összefüggő életviteli kérdéseket is vizsgál, valamint az értelmi-érzelmi-erkölcsi nevelés összetevőit részletezi (Pukánszky, 2002). Munkájában kitér a tanítóképzés feladatára is: *„A mesterképző-intézetnek /praeparandiának/ fogalmát már a neve is föltárja, ez t.i. olyan tanoda, melyben azok, kik iskolamesteri hivatalra vállalkoznak, bizonyos előismeretek után, jó*

¹⁰⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹¹⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 37. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

elemi és nemzeti tanítókká, népnevelőkké, orgonamesterekké és falusi jegyzőkké képeztenek. E tekintetben szükségkép három irányban működik a praeparandia, t. i. tanítványait értelmileg, neveléstanilag s erkölcsileg kiképezi.”¹¹¹ Valóban, a tananyag tárgyalásakor alapvetően az elemi népiskola tudásanyagát követték, amelyet kiegészítettek a módszertani tudnivalókkal, mindezt következetes valláserkölcsi nevelés keretében. A szegedi intézet 1844-es megnyitása utáni években még csak a tárgyi tudást kérték számon, csak később, 1850-től kezdték tárgyalni a tárgyak előadásának módját, azaz a tanítás mikéntjét is. A tanítás tartalmát is nagymértékben a tanárok egyéni gyakorlata határozta meg. Elvárás, és a könyvek hiánya miatt egyben kényszer is volt, hogy a tanárok maguk készítsenek jegyzeteket, tankönyveket. A tankerületi főigazgató és a püspök is támogatta a tanárok ilyen irányú tevékenységét: *„a tanítóképző-intézetek számára szükséges egyéb kézikönyveknek illendő jutalom iránti kidolgozására is /felhívja a figyelmet/, és uraságodnak ezennel meghagyom /igazgatónak/, hogy eme felsőbb /helytartótanáctól irányított/ k. szándékról az igazgatása alatti oktatókat értesítse és őket ily könyvek kidolgozására, vagy amennyiben ezeknek megfelelő egyes külföldi munkák már léteznének, átfordítására buzdítsa, engem pedig az eredményről tudósítson. Az eredmény gyors volt és effektív, mert egy könyv-anyag „nyomban megküldeték öméltóságának, a Soltész Dani intézeti tanár úr által kidolgozott kézműtan.*”¹¹² Soltész sikeres tankönyvíró volt, földrajzi, természettani munkái széles körben használt kiadványok lettek, csakúgy, mint Földrajz című, az Egyetemi Nyomda által kiadott műve. (Huszka, 1990, 111. o.)

Könyvekkel és tanszerekkel tehát kezdetben meglehetősen hiányos ellátottságú volt az intézet, az igényelt eszközöket hosszú évek alatt sikerült csak beszerezni. Ilyenek voltak például a következő szemléltetőeszközök:” *Gr. Battyáni Kázmér földtekéje, villanygép a hozzátartozókkal, légszivattyú, gazdasági műszerminták, a világrészek fölabroszai külön-külön, az ausztriai birodalom és Magyarország fölabroszai külön-külön, Krisztus urunknak azon rézmetszetű szentképe, melly őt a gyermekeket megáldva ábrázolja*”.¹¹³ 1847-ben a természettudományi gyűjteményt bővítették, ekkor kapták a „hévmérőt és fogantyús kilövőt a villanylövővel, Franklin tábláját, a magdeburgi féltékét, s a „likacsok kémlelésére üveghengert fapohárral.”¹¹⁴

¹¹¹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 37. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹¹² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 39. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹¹³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹¹⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 39. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

Az eszközök hiánya ugyanakkor nem szabott gátat a viszonylag magas szintű zenei nevelésnek. Az aktív zenei élet kialakításában nagy szerepet játszott Weber (Szőnyi) János. Az intézet tanára a szorosán vett képzős órákon túl templomi ének- és orgonagyakorlatokra vitte a diákokat hetente többször, és a vasárnap 10 órai szentmise kántori teendőit is a növendékek látták el a Szent Demeter templomban. Egy orgona és hat zongora állt a rendelkezésükre, valamint „*zongora-iskolák és 6 példányban az „Egri musico-liturgico” szertartáskönyv.*”¹¹⁵ A zene- és az énektanítás ugyanakkor minden igyekezet ellenére problematikus is, „*egy későbbi /1862/ tanácskozási ülés vádolja a könnyelmű ifjúságot, hogy azelőtt csak hivatkozhattak a hangszer hiányára, de most már aligha, ezért 1862. jan. 24-től kezdve mondassék ki határozatilag, „miszerint ki az éneklésben s az énektanítás nélkülözhetetlen segédeszközeiben, a zongorában vagy legalább a hegedű kezelésében kellő előmenetelt nem tesz, tanítóképesítő bizonyítványra igényt nem tarthat.*”¹¹⁶ Helyi szabályozásukat a zenei képzéssel kapcsolatban az ország többi tanítóképző intézetébe is elküldték. A visszajelzésekről - ha voltak -, nem tudunk sokat, az viszont tény, hogy Szabó Mihály igazgató még 1877-ben is arról panaszkodott, hogy mindössze egyetlen hallgató szerezte meg a kántorképesítést, és nyert alkalmazást falun.¹¹⁷

A módszertani képzés fontosságát szintén több jegyzőkönyv kiemeli, ám ennek kivitelezése sem volt könnyű feladat. Az oly fontosnak ítélt hospitálások is csak nehezen indultak, és jellemzően inkább rapszodikusan haladtak 1863 előtt. Az 1855-56. tanévben csak a másodévesek tudtak hospitálni, ők is csak kétszer, a pünkösdi utáni második vasárnap hetében az elemi küliskolában, majd júniusban a belvárosi iskolában és az al- és főreáliskolában mint „*szemlélők voltak jelen*”, de az előbbi alkalommal „*működőleg*” is.¹¹⁸ A rendszeres hospitálást és gyakorlati tanítást 1863 szeptemberétől tették mindenki számára kötelezővé. A Bach-korszak során a tanulmányi színvonal tagadhatatlan egyenetlenségeket mutatott, a jelenség sokrétű okairól már esett szó. A már idézett Vass József hittanár sommás véleménye mellett ki kell emelnünk a korszak előre mutató lépéseit is. Vass szerint „*Helyesen jegyzi meg e korszak tananyagáról és tanítási módszereiről Sebestyén Gyula az „Elemi isk. tanító- és tanítónőképzésünk fejlődése c. műve 13. lapján: „Az abszolút uralom tanítóképzése a szervezet szempontjából nem volt önálló ága közoktatásunknak, alig is egyéb, mint a népiskola*

¹¹⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 39. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹¹⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 40. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹¹⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 40. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹¹⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 40. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

legmagasabb fokozatának szakszerű bővítése, - a tanítói hivatás szempontjából, mikor háromféle fokozatot különböztetett meg, nem volt egységes, didaktikai tekintetben színvonala alacsony s míg mindenben a gyakorlatiságot és hivatásszerűséget állítja előtérbe, az általános műveltség gondozását és emelését csaknem teljesen elhanyagolja.”[...]a kezdő évtizedekben a képesítés fokát illetően a legnagyobb labirintussal találjuk magunkat szemben pl. „alsó elemi tanodákban tanítónak alkalmas” vagy: „alsó és felső tanodákban tanítónak ajánlattal alkalmas”. A későbbiekben már: „magyar és német nyelvi iskolai tanításra alkalmas” stb. Ezekhez a képesítési megjegyzésekhez járul a kántori alkalmasság megállapításának szintén kacskaringós mértékskálája.”¹¹⁹ Végül 1863-ban egyszerűsítették a fokozatokat: főtanodai tanító, főtanodai altanító és altanodában altanítói végzettségeket különböztettek meg. A későbbiekben ez a rendszer is viták és sérelmek forrása lett, megszüntették, és teljesen egységes tanítói oklevelet vezettek be, amelyen feltüntették annak minősítését (Huszka, 1990, 163. o.).

A Leo Thun nevével fémjelzett jogszabályreformok tartalmaztak előremutató kezdeményezéseket is, ilyen volt például, hogy bevezették, az 1. évfolyam az elméleti tudás kialakításának az ideje, míg a 2. évfolyam inkább a gyakorlati képzésre fekteti a hangsúlyt, ennek színhelye a „minta-főelemi-iskola”.¹²⁰ A tanítóképzőbe való felvétel feltételei is szigorodtak, gimnáziumi vagy alreáltanodai képzettséget kellett igazolniuk a jelentkezőknek. A hiányos előismeretekkel bíró, de kérvényezés útján a képzőbe mégiscsak felvett diákok ezért látogatták ebben az időben nagy számban a reáltanoda óráit. Ráadásul az Eötvös-féle népoktatási törvény bevezetéséig többféle tanterv, tanmenet és rendtartás volt érvényben, amely kedvezett ugyan a helyi igényeknek való megfelelés céljából kialakított helyi tantervek kidolgozásának és a pedagógusegyéniségek kibontakozásának, de összességében meglehetősen kaotikus viszonyokat eredményezett. Az 1868. év ebből a szempontból is megújulást hozott a következő évben bevezetett tanítóképző-intézeti tanterv, amely minden hiányossága ellenére legalább iránymutatással szolgált a főbb hangsúlyokat illetően. Ezek pedig egyértelműen a gyakorlati képzésre helyeződtek, a pedagógia jóval fontosabb volt az általános műveltségi tartalmakkal szemben. Az 1877. évi újabb tanterv sokat javított az előbbieken, de az érdemi előrelépést majd az 1881-ben bevezetett új tanterv, és a képzés négyévfolyamúvá tétele jelentette. Az állami szabályozás szerint a felekezeti képzőknek az állami előírásokkal összhangban kellett felépíteniük saját gyakorlatukat. Ezzel kapcsolatban nemcsak világnézeti

¹¹⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 44. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹²⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

különbségek merülhettek fel (az esetek többségében ehhez könnyen alkalmazkodtak, az ilyen jellegű együttműködést hatékonyan megoldották), hanem anyagi akadályok nehezíthették a megvalósítást. A már említett, 1871. évi krízis okai között szerepelt az ösztöndíjak hiánya, az állami képzők versenye, és a tanári kar sűrű változásai is.¹²¹ A csanádi püspök hatékony beavatkozásának köszönhetően az államosítás veszélye elhárult, de nem sokkal utána újabb kihívással kellett megküzdenie a képzőnek.

1879-ben érte el Szegedet a nagy árvíz, amely óriási pusztítást végzett a városban. A váratlan katasztrófa súlyos károkat okozott a felszerelésben. *„Az 1879. márc. 12-én kitört árvíz a képezdei helyiségekbe is 4 láb magasságra behatolt, s a butorzat a leszakadó gerendázat által összeromboltatott, használható állapotban egy tanárasztal, két szék, 3 tábla maradt.”*¹²² A képző ezután Makóra költözött, a növendékek és a megmaradt felszerelés az ottani püspöki épületekben nyertek elhelyezést, ahol csak április 16-tól tudták folytatni a tanítást, de végül a nehézségek ellenére sikeresen befejezték a tanévet. A szegedi épület rendbehozatala komoly anyagi áldozatok árán valósult meg. Ezen kívül a tanszereket, könyvtárat is pótolni kellett. *„Az intézet tanszerei nagyon is emlékeztettek jó ideig az Alvinczy-féle puszkára, mert az első beszerzés óta a tanulmányi alap nem nyújtott e célra később segélyt. 1870 óta szerzergeti az igazgató az évi szerény átalányból a legszükségesebbeket; de az árvíz csaknem az addigi összes készletet tönkre tette a könyvtárral együtt, s így ismét újra kellett kezdeni. Hálásan elismerjük ugyan, hogy az árvíz után földrajzi es természetrajzi, úgy természettani szereket a nm. minisztérium szerény mérvben kegyeskedett intézetünknek ajándékozni, s ez óta erre évenként 50 frt fordittatik, s a jelen évben kivételesen 40 forintot a püspöki pénztár nyújtott a rendes költségen felül e célra. A könyvtár alapját a b. e. Csajághy püspök vetette meg több kötetre menő becses művel, melyet az intézettől 1856-ban eltávozott Menyhárdt Ágoston tanár 85 kötettel gyarapította. Ehhez járult az idő közben a jelenlegi megyés püspök ö nagyméltósága által küldött több kötet igen becses mű, valamint a verseczi képezdének 250 kötetet tevő öröklött könyvtára, melyek azonban - fájdalom - nagy részben szintén az árvíz áldozatai lettek. Azonban e hiányon is segítve lesz rövid idő alatt; eddigelő a Szent-Istvan-társulatnak 50 kötetet meghaladó becses ajándéka, úgy a lefolyt tanévben a püspöki helynök ö méltóságának már említett nagybecsű adománya, valamint az idén e célra fordított 100 forinton szerzett könyvek pótolják a legégetőbb szükségét, mi jelenleg már nem igen érezhető, miután a tanári kar a*

¹²¹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹²² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 26. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

gazdag Somogyi-könyvtárban dúsan kárpótolva találja a nélkülözötteket.” (Értesítő, 1884, 18. o.).

V. 3. A négyévfolyamú képző felállításától az első világháború végéig

Az 1880-as években újabb átszervezések történtek. Az 1881. évi 655. és 15369. számú miniszteri rendelet szerint a képzés idejét háromról négy évre növelték az általános és szakműveltség szintjének emelése és további gyakorlat beiktatása céljával. Szakál (1934) szerint mivel nem törvényi szintű szabályozással, hanem miniszteri rendeletekkel vezették be a változtatásokat, a felekezeti képzők egy része nem tekintette magára nézve kötelezőnek az újítások bevezetését, de legfőbb gond mégsem ez volt, sokkal inkább a felekezeti képzők *„szegénységén mult, hogy a fenti rendelet több évtizedre megbontotta a képzők egységes működésének külső keretét.”* (Szakál, 1934, 83. o.) Szegeden rövid ideig ugyan, de előfordult az a gyakorlat is, hogy a jobb eredményeket produkáló diákokat három év után engedték képesítő vizsgálatra, míg a gyengébbek számára előírták a negyedik év elvégzését. Sokan emiatt végül nem is fejezték be a tanulmányaikat. 1889-ben még 14 képző működött továbbra is három évfolyammal, 1894–95-ben is csak 8 képző négyévfolyamú. A 20. század első évtizedében sikerült rendezni a helyzetet maradéktalanul.¹²³ Szegeden igyekeztek megfelelni az elvárásoknak, már 1882-ben elkezdték a szervezést, így a következő tanévben az első katolikus tanítóképző lett az országban, amely négyévfolyamú volt, és saját gyakorlóiskolával is rendelkezett. Városi és egyházmegyei források mozgósítására volt szükség a sikerhez. Szeged városa ismét az épület és az elhelyezés biztosításával járult hozzá az újjászervezéshez: *„A közgyűlés f. évi 162 sz. alatt kelt határozatával a helybeli tanítóképezde számára ujabban igénybe vett 4 tanteremért négyszáz forint évi bért, továbbá a tantermek fűtésére 16 öl puhafát s a favágatási és tisztogatási évenkénti költségekre 78 frt 60 krt az 1882-83-iki iskolaévtől kezdve megszavazván utasítatik a főpénztári tisztség, hogy tisztogató, fűtés és favágatási költségek fedezéseül megszavazott 78 frt 60 krt 1882-83-iki iskolai évtől további intézkedésig tegye folyóvá.”*¹²⁴ Nemcsak a diákok tértek vissza, hanem a tanerők száma is növekedett, ellátásuk, fizetésük a püspöki forrásokra támaszkodott. Két újabb segédtanár érkezett, az intézet évi költségvetése ezzel 6178 forintra nőtt, 1899-re már 10000 forintra rúgott. Németh József püspöki helynök pedig a gyakorlóiskola felállításának feladatát vállalta, valamint az itt működő

¹²³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹²⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 28. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

tanító évi 400 forintos fizetését is finanszírozta.¹²⁵ Gyakorlóiskola felállításának szükségességét már az alapításkor megfogalmazták, de ekkor még csak a pesti képző kapott „mintaiskolát”. A fent idézett Majer István reformtervében szinte vádolta a szegedi képzőt azért, mert nem az elemi iskolákat követte, hanem igazgatás szempontjából is *inkább a gimnáziummal halad párhuzamosan*, és gyakorlóiskolája sincs. *„A képezdei igazgatást az egész tanrendszerrel összhangzásba kell hoznunk. És pedig miután a képezdek bázisául az elemi oktatás szolgál, ezeknek igazgatása általán az elemi tanodák igazgatóira helyesebben bízható, mint ez p. o. szegedi kir. képezdében történt.”*¹²⁶

Az 1870. évi 2790. számú miniszteri rendelet a hatosztályos, egytanítós, osztatlan, gyakorló elemi iskola felállítását írta elő minden állami képző számára. A szegedi katolikus képzőben ez ekkor még hiába szolgált követendő példaként, a növendékek még nem tudtak részt venni megfelelő gyakorlóiskolai tevékenységekben. Eleinte a belvárosi, majd az alsóvárosi elemi iskolába jártak, majd a Miasszonyunkról elnevezett szegény iskolanővérek szegedi megtelepedése után annak zárdaiskolájában is hospitáltak és végeztek tanítási gyakorlatot. Ez utóbbi iskolában leánynövendékek tanultak, emiatt *„A tanárok felterjesztik a püspökhöz ennek nehézségét, mert odakünn inkább fugyermekekkel lesz dolguk a jelölteknek.”*

¹²⁷ A problémát most is inkább anyagi okok magyarázták: a szegedi népiskolák tanítói 300 forintos díjazásban részesültek a gyakorlótanítások kíséréséért, míg a zárdaiskolában ez a költség nem terhelte a püspöki pénztárat. Végül a már említett Németh József püspöki helynök oldotta meg sikeresen a helyzetet. Az intézet iskolája *„4 osztályú osztatlan elemi iskola, egy-egy osztályba csak 10 növendék vehető fel.”* (Értesítő, 1900, 29. o.).

Trefort Ágoston minisztersége idején a felekezeti képzők feletti állami felügyelet kialakítása is az állami célok között szerepelt, rendszeresen figyelemmel kísérték a szegedi képzőben folyó munkát. Szegeden beszámoltak a tanulmányi előmenetelről is, de nemcsak a statisztikai adatokat tették közzé, hanem a tanítás tartalmában is igyekeztek együttműködni az állammal és megfelelni az állami képzőkre vonatkozó módszertani ajánlásoknak is. Módszertani gyakorlat szempontjából két témát érdemes kiemelni a szegedi képző ezen korszakából: az egyik az ügyvitel, azon belül elsősorban az értékelésekkel összefüggő

¹²⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹²⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 48. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹²⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 47. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

adminisztrációs tevékenység, a másik pedig a gyakorlati életre nevelés. Nagy újdonságot jelentett az osztálykönyvek használatának bevezetése is, amelyet Szőnyi Lajos tanár javaslatára már 1876-ban elfogadtak, de a gyakorlatban csak 1882-től kezdték használni.¹²⁸ A könyvtár kezelésével kapcsolatban is érkezett egy tanári felvetés: Schelling Kornél tanár előterjesztette, érdemes volna megnyitni a könyvtárat a diákok előtt is, persze csak szükséges válogatás után. Szintén fontos újítást jelentett még 1884-től az értesítők rendszeres kiadásának bevezetése. Az ügyviteli kérdések mellett a másik hangsúlyos terület a szegedi képzőben a gyakorlati életre nevelés témája. A kezdetektől fogva nagy gondot fordítottak erre a területre, és később is, az intézet fennállásának teljes időtartama alatt fontos szerepet játszott a képzésben. Szabó Mihály igazgató saját méhészetét mutatta be a növendékeknek, de lehetett tanulni kosárfonást is, ezt 1881-től Kamócsy Imre néptanító oktatta. Szőnyi Lajos a kántori teendőket végezte a diákokkal együtt, rendszeresen vettek részt templomi szertartásokon. A „városi torna-tanító” vezette a testnevelési foglalkozásokat a „városi tornahelyiségben”. Előfordult az is, hogy egy-egy ügyesebb diákot kértek fel a háziipar-gyakorlatok bemutatására. 1873-ban a harmadéves Fischer Alajos például heti egy órában oktatta a lombfűrész használata iránt érdeklődőket. Az 1876-os szegedi ipari kiállításra aztán lombfűrész-faragványokat vittek, valamint selyemgubót, gombolyított selymet (korábban a selyemhernyó-tenyésztést is beindították) és különböző rajzokat. Sűrűn látogattak helyi gépraktárakat, ahol egyebek mellett többféle mezőgazdaságban használatos eszközt is megtekintettek.¹²⁹

A mezőgazdasági gépek gyakorlati működését végül az újonnan kialakított tangazdaságban folytathatták. A gyakorlóiskola mellett a később oly fontos tangazdaság első földterületeinek megszerzése jelentette az újabb mérföldkövet az intézet fejlődésében az 1880-as évek során. *„Szabó Mihály ügyes forgolódása a városi hatóságoknál még 1883-ban megveti a tanítóképző gyakorló földterületének alapját is. A miniszteri tanterv u.i. kötelezően írta elő, hogy a képezdei növendékek a szántóföld művelésében gyakorlatilag is kiképeztessenek. Szeged város tanácsa készséggel áll az igazgató és iskolája rendelkezésére Alsóvároson, a Vőneki-féle tánchely városi oldalán két hold szántót enged át gyakorlóterületként, azzal a kikötéssel, hogy a város tulajdonát képezi továbbra is a föld, de jövedelmét a tanítóképző szegénysorsú növendékeinek tankönyv és ruhanemű segélyére fordíthatja az igazgató, elszámolás*

¹²⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹²⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 24. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

kötelezettsége mellett.”¹³⁰ Újabb tartalmakat is bevezettek a képzésbe, a szegedi kezdeményezőkézség és gyakorlatorientáltság hagyományaival összhangban. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter egy 1886 februárjában kelt iratában „elismerését nyilvánítja az intézet igazgatójának a siketnémák oktatása ügyében általa benyújtott javaslatában jelzett kezdeményezésért, s fölhívja annak további fejlesztésére. E nagybecsű fölhívás alapján a siketnémák oktatása a gyakorló-iskolában március 20-án megkezdett. A tanmóddal az igazgató által szerkesztett s nyomtatásban is kibocsátott vezérkönyv segélyével már megismerkedvén a III. és IV. éves növendékek, s a tanítás gyakorlati kivitelét az igazgató oktatásából megfigyelve, időnként ők is részt vettek a siketnémák oktatásában. A néma foglalkozás teendőit, úgy a szóbeli tanítás folytatását a közbeeső időkben Börcsök Lajos gyakorló-iskolai tanító teljesíté odaadó ügybuzgalommal, ki ezenfölül a vesszőmunka és kosárfonás által is sikerrel fejlesztő ezen újabb növendékei ébredező tehetségeit.” (Értesítő, 1886, 20. o.)

A diákok az árvíz utáni újjászervezés után ugyan újra benépesítették az intézményt, a korábbi létszámokat mégsem regisztrálhatjuk ebben az időben. Ebben nagy szerepet játszott az is, hogy a négyéves képzés mind időben, mind anyagiakban komoly áldozatot követelt a diákoktól és családjaiktól. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) „A közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett tizennegyedik jelentése” az 1885. évből olyan országos adatokat közöl, amelyek alapján bizonyítható, hogy a szegedi képző a korszakban még a viszonylag jobban ellátott és látogatott intézmények közé tartozott.¹³¹ Az országban 14 katolikus és 4 görög- katolikus intézmény működött, ezek közül egyedül a szegedi olyan intézmény, amely négyévfolyamú és gyakorlóiskola is csatlakozott hozzá. A szepeshelyi képző például négyévfolyamú, de nem volt gyakorlóiskolája, a soproninak volt ugyan gyakorlóiskolája, de ekkor még nem tudott négy évfolyamú képzést biztosítani.¹³² „Átmeneti visszaesés csak a ’90-es években volt, midőn a Temesvárott felállított állami tanítóképző sok növendéket vont el Szegedtől. 1879-1899 között 886 növendék tanult az intézetben, közülük csak 267 volt helybeli, 619 vidéki, 389 idegen ajkú.” (Gaál (szerk.), 1991, 959. o.). Kijelenthetjük, az intézet alapítása óta addig eltelt évtizedekben több mint 800 növendék végzett a képzőben,

¹³⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 28. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹³¹ A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló tizennegyedik jelentéséből 1883–1884. (1885) Magyar királyi egyetemi nyomda. Budapest.

¹³² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 28. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

ahol a számtalan nehézség ellenére a kor kívánalmainak megfelelően, egyre emelkedő tanulmányi színvonalon sajátíthatták el a pálya eredményes műveléséhez szükséges tudást.

A valláserkölcsei élet és a fegyelmi ügyek tekintetében kettősséget tapasztalhatunk. A hittan oktatása a kezdetektől sok kézben volt, piaristák, ferencesek, világi papok, óraadó tanárok végezték a feladatot, és ahogyan az oktatói gárda, úgy az eredmények is változó képet mutattak. Vass szerint ez inkább a tárgyi tudásbeli előrehaladást mutatta reálisan, az erkölcsi színvonal igenis büszkeségre adhatott okot. *„A valláserkölcsei nívót [...] elsősorban Szeged patinás erkölcsi légköre, az alsóvárosi Boldogasszony -tisztelet, Kreminger prépost 40 évet is túlhaladó igazgatása, s időnként, főleg az iskola szellemi megalapozásának esztendeiben a mélyen vallásos és pedagógiailag is felkészült civil tanárok” biztosították.*¹³³ Menyhárt Ágoston piarista tanár, amint láttuk, ugyan eredetileg nem őt jelölték ki a feladatra, de hamar átvette a hitoktatás területét. Felkészült, szuggesztív előadásmódú pedagógusnak jellemezték, de legkiemelkedőbb tanáregyéniség a korszakban kétségtelenül Lubrich Ágost volt, aki kilenc évig tanított a szegedi képzőben. *„Finom lelke közismert volt, ugyannyira, hogy többen megvallották, mint felesége 8 éves betegségét is szelíd szeretettel végigkísérő férfiuról, hogy Lubrich tetteivel mutatja meg, hogy keresztény bölcselő.”*¹³⁴ Mély baráti viszonyt ápolt Csaplár Benedek piarista tanárral, aki maga is 100 forintos ösztöndíjfelajánlást tett egy-egy szegény sorsú tanítóképzős diák megsegítésére, és könyvadományokkal is segítette az intézet működését.¹³⁵ Lubrich Neveléstudomány című munkájában Csaplárt mentorának vallja, olyannak, *„aki az ifju képezdei tanárral több éven keresztül gondolatrendező, érzelemtisztító, vágynevesítő, helyes irányba terelő eszmecserében él vala, amely nélkül kebel talán továbbra is forrongás és küzdés tüzpontja maradt volna s nehezen bátorodott volna arra, hogy irodalmilag is megkísértse leróni hazafiui tisztje némely részét.”* (Garamszeghi Lubrich, 1878, 7. o.) Katolikus pedagógus lévén valláserkölcsei alapokon építette fel nemcsak elméleti teoretikus munkásságát, hanem módszertani gyakorlatát is. Egy 1855-ben készített természettani óra tervezetében színes bibliai képekből, történetekből kiindulva építette fel a témát, általában is minden jelenség tárgyalásakor Istenből indult ki. *„Valamint mindenki, aki komoly szándékkal és figyelemmel olvassa a szentírást, égi szellem fuvalmától érzi magát érintve, úgy érzi már a gyermek is, hogy a bibliában szent helyen áll, hogy egy magasabb*

¹³³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 51. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹³⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 51. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹³⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 51. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

hatalom érinti őt.” (Lubrich, 1871, 21. o.) Amint már említettük, közvetlen kapcsolata volt a növendékekkel, egy részüket konviktusszerűen befogadta, korrepetálta, figyelemmel kísérte lelki fejlődésüket. Később, Szegedről történő távozása után is tartotta a növendékekkel a kapcsolatot, diákjaira mély hatást gyakorolt. Ő maga is fontosnak tartotta, hogy jó viszonyt ápoljon tanítványaival, leveleiben a diákjait „Kedves Öcsémnek” nevezi, és örömét fejezi ki ragaszkodásukért. (Németh, 1992, 7. o.) Lubrich 1854–1855. évi beszámolójában megfogalmazta az intézet erkölcsi-világnézeti iránymutatását: „Minthogy a vallásos erkölcsiség legfőbb tulajdona a népnevelőnek: azért az intézet mind fegyelmi mind tanulmányi rendszer által oda törekedett, hogy a leendő népnevelőkben a vallásos morál érzelmét felébressze, képezze, ápolja, az elromlottat gyógyítsa, s a kifejelettet állhatatossá tegye.”¹³⁶ Mindezt a következő eszközökkel igyekeztek megvalósítani: szentbeszédekkel, rendszeres misehallgatással, ünnepek szervezésével. A fent említett jelentés szerint sikerrel jártak, „az ifjuság az igazgató és tanárok vezérlése alatt oly példányszerű viseletet tanusított, hogy erkölcsi botlásért senki sem rovatott meg egész évben.”¹³⁷ Az aktuális fegyelmi szabályzatot minden tanévben felolvasták a diákoknak, ez az 1855–56. tanévben így hangzott: „1. cikk: a hitvallást illeti: vásár- és hétköznapi mise (8, ½ 8-kor), mise után a növendékek az iskolába vonulnak vissza szentbeszédre, gyónás: gyónócédulával (levélkét hagyand gyóntatóatyjánál), szentáldozás, körmenet Szt. Márk napján, keresztjáró napokon s úrnapiján, egyházi férfiak iránti tisztelet. 2. cikk: az erkölcsi viseletet illeti: vallásos erkölcsös jellem, szerény magaviselet, munkaszeretet, szülők és elöljárók iránti szeretet. 3. cikk: az Intézetbejárásról, lekerend szerint megjelenni, lakásváltoztatás „rendőri tekintetből is” csak a tanári kar beleegyezésével történhetik, mulasztás-igazolás, a mulasztó 2-ik rendet/rossz jegyet kap, a bukás eltávolítással jár, ha megokolja, akkor helyben ismételhet. 4. cikk: tiltó törvények: Senkit testi vagy szellemi fogvatkozása miatt bántani nem lehet. Adósságcsinálás, eladogatás tilos! (Az ilyen nem kap bizonyítványt). Az éji időszakról: „a társadalmi jólét ellen vétének az sötétség fiai, kik azt háborítani merészek”. Tilos a fegyverhordozás, botviselés, puskázás és nyilvános helyeken dohányzás. Tilos „magándáridó” csapása, színház, korcsma, kávéház, s nőszemélyekkel való szabadabb társalgás. „Az orozva közeledő halál veszélye miatt” tilos a csolnakázás, nyílt fürdés. Hogy az intézet hírnevére rossz hírt ne hozzon, előbb kicsapják a botránycsinálót, s

¹³⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 52. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹³⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 52. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

utána adják rendőri kézre. Végül, hogy mindenki láthassa a rendszabályokat, a zenemester asztalára tétetnek.”¹³⁸

Bárány Ignác viszonylag rövid, hároméves szegedi tartózkodása ellenére mély nyomot hagyott az intézeti emlékezetben, kemény fegyelmet tartott, ahol „őrszemként” figyelték a kintlakók minden mozdulatát. A szigorúság tehát működött, kevés fegyelmi ügyről van feljegyzés, ugyanakkor az sem tagadható le, ha kis számban is, de időről-időre előfordultak szabályszegések, amelyekről beszámolnak az intézeti feljegyzések. Például egy növendék 1845-ben „*ármányai és fortélyai miatt nem képezhető, kibocsájtott évvégén*” vagy „*adóssága miatt megszökött*”, „*katona lett*”. Előfordulnak olykor 9, 6, 4 órai bezárások: „*szini-előadás látogatása, korcsmázás*” miatt, de minden legcsekélyebb kihágásra is igen erősen reagált a tanári kar és sok esetben pénzbírsággal és a szülők behívásával büntettek. Így egyik növendéket, aki részegen hadonászva átszúrta barátja kezét, 30 forint pénzbüntetésre ítélte a külön összehívott tanári konferencia, vidéki szüleit is azonnal behívták s külön nyilvános rovásban részesítették ¹³⁹ Szabályszegések tehát történtek, mégis alapvetően az intézet belső élete általában rendben folyt, az elmarasztalások mellett a források dicséretekről, példás magaviseletről is beszámolnak. „A tanulók „*érett, jó viseletről*”, „*szerény, egyszerű külsőről*”, „*illemes viseletről*” tesznek tanúságot, „*legszebb reményre jogosítónak*” jellemezték őket. ¹⁴⁰ Minden osztályban működött „*erkölcsi gondnok*”, illetve a szegedi szállásadókat, szülőket is megkérték „*őrszemként*” kísérjék figyelemmel a diákokat, és azonnal jelentsék, ha valami baj lenne. Gondot fordítottak az öltözködésre is, - az önkényuralom éveiben, politikai nyomásra ugyan, de- szigorúan megrótták azokat, akik a forradalmi időkben „*veresszegélyű, fehér gombos zöld dolmányt*” viseltek, és azokat is, akik „*kalapjuk mellett nem áttallanak tollakat viselni*”. Négy szemközti megintést kaptak azok a diákok is, akik „*kényelmes szivarozás közben vonultak hazafelé*”. Az intézmény erkölcsi színvonala, katolikus jellege áthatotta a mindennapi életet, nemcsak a képzési tartalmakban vagy az egyházi szolgálatban, hanem a tágabb környezettel való érintkezésben is. Szabó Mihály igazgató örömét fejezte ki amiatt, hogy a képzőt Alsóvárosra költöztették, mert így szellemi-erkölcsi értelemben jó hatással lehetnek a helybeli lakosságra. A felnőtteknek szóló tanfolyamok látogatására is hasonló okból szólították

¹³⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 52. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹³⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 53. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹⁴⁰ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 53. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

fel a diákokat, viszont az Alföldi Tanítóegyletbe való beépítésüket csak akkor tartották megengedhetőnek, ha az egyesület szellemisége összeegyeztethetőnek bizonyult a katolikus világnézettel. A vallásos nevelést előbbre valónak tekintették a szaktudományos szempontoknál, az 1857-1858. évi beszámolóban így fogalmaztak: *„Az ítélőbíró egykor nem arról kérend számot, milyen tudósok vagyunk: hanem mi jót cselekedtünk ... kedvesebb az Úr előtt az együgyű jámbor, mint a felfuvalkodott erkölcsstelen tudós”*. A század végén Dessewffy Sándor püspök összefoglalta a tanítónövendékektől elvárt erkölcsi-szellemi világlátás és életmód követelményeit. Egyik leírásában a következő iránymutatást fogalmazta meg: *„A vallásosság adja meg a tanítónak a benső lelki összhangot, az erkölcsi fegyelmezettséget és azon önfeláldozó ügybuzgalmat, mely a gondozására bízottak iránti szeretetből fakadva képessé teszi tanítói és nevelői kettős hivatásának teljesítésére az iskolában és sokszor nélkülözésekkel egybekötött állásának meglegedéssel való betöltésére a társadalomban. Kívánom továbbá, hogy a tanítóképezde minden egyes növendékét szilárd és öntudatos vallásosságon kívül a hazaszeretet szelleme hassa át. Szívják magukba az intézetben eltöltött évek során a rendíthetlen ragaszkodást hitük és a haza iránt, az üdvözítendi őket, ez táplálja és szabad polgárokká teszi; nemkülönben kegyeletet a nemzet múltja és lelkes elszántságot annak jövő felvirágzása iránt. Legyen a növendékek hazafias érzülete céltudatos, gyökerezzék alapos, szorgalommal gyűjtött szakismeretben, mely képesítse őket hivatások keretén belül a közoktatásügy előmozdításával a hazát hasznosan szolgálni.”* (Értesítő, 1901, 19. o.) A vallásosság és a hazaszeretet általános elvei mellett a hétköznapi életvitelt segítő instrukciók konkretizálták a diákok teendőit. 1897-ben a kor közéleti szokásaihoz igazított, alapos és részletes, az Értesítő által nyomtatott formában is mindenki számára elérhető Rendtartási Szabályzatot adtak ki, amely pontokba szedve sorolta fel mindazon tanulmányi és magaviseleti kötelezettségeket, amelyek betartását elvárták a tanulóktól. A szabályzat szövegében több helyen hangsúlyozták, a megfogalmazott előírások nem öncélúak, sokkal inkább a hivatástudat kialakítását és ápolását, a tanítói szakma megbecsültségének fokozását szolgálják. *„Nemcsak az iskolai, hanem a házi és társadalmi élet minden viszonyaiban is gondosan kerüljön a növendék minden olyast, a miért méltó megrovás érhetné. Ismerje kötelességének azt is, hogy jó magaviselete, illemes föllépése által az intézetnek jó hírnevét megőrizze és növelje. Ne feledkezzék meg sehol arról, hogy a tanári kar kiterjeszti figyelmét a növendéknek az intézeten kívül tanúsított viselkedésére is, és mindenütt az a tudat szabályozza viselkedését, hogy bárhol elkövetett, bármily illetlenségért vagy kihágásért felelősséggel tartozik tanárainak is, és hogy mindig és mindenütt az intézet törvényei alatt áll.* 22. A tanintézeti épület és tanterem azon hely, a hol a növendékek saját jövő

boldogságának alapját veti meg, tartózkodják tehát ebben minden olyas cselekedettől, a mi e nagy feladat komolyságával ellenkeznék, ilyenek: a lárma, futkározás, a folyósokon és épület előtt ácsorgás, a tanterembe földött fövel való belépés, fütyörészés, dúdolás, az ablakokon való kinézés stb. 24. A város utczáin és közterein a csoportos járkálás, zajos társalgás, illetlen beszéd, az intézeti épület előtti czéltalan ácsorgás, oly tettek, melyek az intézeti növendékek felől rosszái ítéletekre szolgálnának méltó alapul s azért gondosan kerülendők.” (Értesítő, 1898, 7. o.) A tanulmányi előrehaladás mellett szigorúan felügyelték az intézeten belüli és azon kívüli magatartást is, a szabályzat megszegését többféle módon is szankcionálhatták. „27. Nyáron esti 9, télen esti 7 órakor szoros kötelessége minden növendéknek otthon tartózkodni. Késő esti órákban való kóborlás, idegen lakásban való csoportos összejövetelek, ivás, pénzre való kártyázás s bárminő nyerészkedő játék szigorúan tiltva vannak.

28. Korcsmák, vendéglők, kávéházak látogatása, ily helyek előtt való csoportosulás, üldögélés, mint káros pénz- és idővesztegetések szigorúan tiltva vannak. Meg van azonban engedve, hogy a szülők, gyámok vagy látogatatásra jövő rokonok társaságában megjelenhessék a növendék nyilvános étkező helyiségekben is.

29. Rossz hírű és erkölcsiséget veszélyeztető helyeken való megjelenés, rossz erkölcsi egyénekekkel való társalgás és barátkozás, kizáratás terhe alatt tiltatik.

30. Színházakban, művelt körű nyilvános estélyeken való megjelenésre engedélyt esetről-esetre az igazgató ad. 31. Táncz-iskolába a növendékek csak az igazgató engedélyével járhatnak. 32. A 16 éven felüli növendékek szülők engedélyével, otthon és mérsékelten dohányozhatnak; fiatalabbaknak és nyilvános helyeken minden növendéknek tilos a dohányzás.” (Értesítő, 1898, 8. o.) A szabályok megsértése esetén „magános” vagy nyilvános megintés, dorgálás, esetleges „jótétemények” elvesztése, bezárás, vagy végső esetben kitiltás járhatott. Komolyabb beavatkozásra elvétve volt szükség, a beszámolók a legtöbbször hasonlóképp fogalmaztak: „Az intézeti ifjúság magaviselete általában kielégítő volt, súlyosabb büntetést az egész tanév alatt nem kellett alkalmazni.” (Értesítő, 1900, 14. o.)

A nyelvi-nemzetiségi viszonyok mélyebb megértéséhez röviden érdemes tájékozódni a szegedi régió, tágabb értelemben a dél-magyarországi területek etnikai viszonyairól. A magyarság számaránya a 19. században a régióban nagyjából 17% körül mozgott. Szeged szerepe a régió gazdasági és kulturális életében kétféle módon nyilvánult meg. Egyrészt „kirajzás” által, azaz a Szegedről más településekre vándorló, leginkább szakértelmiségi csoportok keleti, nyugati és déli irányban történő kiköltözésével, közelebbi és távolabbi települések alapításával és benépesítésével, amelynek nyomán, ha anyavárosukhoz való

közvetlen kötődésüket el is veszítették, a sajátos szegedi identitásuk sokszor máig él (Blazovich, 2007, 94. o.).

A másik oldalon pedig ott találjuk a város „vonzóerejét”, befogadó voltát. A város lakossága megduplázódott a 18. század folyamán, a 19. század elején nagyjából 25–28 ezer fő élt a városban, ez a század közepére már 50 ezerre nőtt. Leginkább a katolikusok száma nőtt, de protestánsok és zsidók is nagy számban költöztek a városba. A nemzetiségi viszonyokat tekintve a magyarság a meghatározó, mellettük a német és délszláv nemzetiség található meg nagy számban. Szeged gazdasági és szellemi központ, iskolái nagy számban vonzzák a távolabb lakó családok gyermekeit is. *„Tömör sugarakban egész az ország széléig [...] szakadatlanul árasztja Szeged és Szeged különféle tanintézetei azt a fényt, melyet nemzeti műveltségnek nevezünk.”* (Reizner, 1900, 106. o.) A képző indulásakor a diákok 44,4%-a magyar, 35,4% német, és 20,2% szláv és vegyes nyelvű. Az arányok az 1870-es évekig hasonlóak maradtak, azután a képzők számának növekedése és az állami képzők versenye miatt kevesebb nemzetiségi háttérű diák érkezett (Csillik – Gácsér, 1994).

Az első évtizedekben az idegennyelvű, többségében német növendékekkel kapcsolatban egyedi intézkedéseket fogantatosítottak. Egy főigazgatói leirat szerint *„azok, kik magyarul nem tudnak és csupán a magyar nyelv megtanulása végett jöttek ide: a leczkéket járhatják ugyan, de sem rendes vizsgálatot nem teendenek ... sem bizonyítványt nem nyernek.”*¹⁴¹ A tanárok kérték a legalább közepes szintű magyar nyelvtudás, mint felvételhez szükséges feltétel eltörlését is az idegennyelvű jelentkezők miatt, akiknek többsége ráadásul *„tulkoru”* lévén, nyelvészeti iskolába sem járhatott, és *„ha a szegedi képzőben nincs alkalmuk magyar beszédre szert tenni, rossz magyar felkészültségükkel amugyis fognak tovább tanítani.”*¹⁴² A Bach-korszak során tapasztalt németesítő törekvések ellen is - kevésbé nyíltan ugyan -, de felléptek a képző tanárai. Pacséri Károly királyi tanfelügyelő a következőképp jellemezte Lubrich magatartását az említett évtizedben: *„E sorok írója egykor Bács-Bodrogban iskolákat látogatván Lubrich egykori tanítványára akadt. Kérdezősködvén egykori tanárja felől, a tanítvány egész lelkesedéssel beszélt egykori mesteréről. Kiemelte annak mély vallásosságát és hazafiságát, s felejthetetlennek mondta azon jeleneteket, midőn a világtörténelem előadásába - mivel a magyar történelem tanítása tiltva volt - a magyar vonatkozásukat ügyesen beleszőtte s nem egyszer könnyes szemekkel beszélt a haza elnyomatásáról. Ilyenkor az egész osztály*

¹⁴¹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 59. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹⁴² Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 6. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

könnyezett tanárjával együtt.”¹⁴³ A képző tanárai értekezleti felszólalásaik alkalmával többször is hangoztatták, már maga az a tény is a nemzettudat ápolásának célját bizonyítja, hogy az intézetet a mindenkori püspökök Temesvár és Versec helyett Szegeden alapították és a sok nehézség ellenére is minden igyekezetükkel megtartották.

A Mária Terézia által 1776-ban szervezett kilenc tankerület közül Szeged a nagyváradihoz tartozott. A királyi főigazgatóságok végezték ellenőrzésüket, felügyeletük alá tartoztak a területükön lévő állami és katolikus alap- és középfokú iskolák. A nagyváradi kerületet épp Lonovics József püspök irányította tankerületi királyi főigazgatóként, aki kerületi tanfelügyelőket is alkalmazott, a helyi esperesek személyében. A képző igazgatója, Kreminger Antal látta el tehát ezt a feladatot is esperes préposti minőségében. 1849 után ideiglenesen a budai tankerület része lett Szeged, így ennek a tankerületnek a vezetőjeként látogatott a városba Kováts Pál királyi tankerületi főigazgató 1851-ben, majd Haas Mihály pécsi kanonok, későbbi szatmári püspök. Utóbbi erőszakos németesítő törekvéseiről volt híres, sokszor idézték azt a kijelentését, amely szerint „*hamarosan még a tanyai gyerekek is németül fogják köszönteni*”.¹⁴⁴ A Bach-korszakot követően a város újra a nagyváradi tankerülethez tartozott, királyi főigazgató lett Kümmer Henrik apátkanonok, a kerületi felügyelői feladatokat pedig ismét Kreminger látta el.¹⁴⁵

Még 1852-ben vetődött fel a gondolat, hogy létesítsenek külön városi iskolaigazgatói állást, amelynek birtokosa egységes felügyelet és irányítás alatt fogja össze a helyi iskolákat. Bár nyilvános pályázatot hirdettek, bizalmas felkérés után még abban az évben Tóth János piarista atyát nevezték ki a posztra, aki 1869-ig végezte ezt a tevékenységet. A szegedi iskolaszék felállítással megbízatása megszűnt, ezentúl az új grémium, illetve a tanítóképző igazgatótanácsa és annak vezetői voltak a legfontosabb elöljárók. Az 1870-es években Dáni Ferenc, majd az ő főispánná történő kinevezése után Takács Mihály, majd Kovács Albert lett az igazgatótanács elnöke. 1876-ban alakult meg a szegedi királyi tankerületi főigazgatóság, ezután az igazgatótanács beszüntette működését. Az intézet újra Kreminger vezetése alá került, aki püspöki biztосként tevékenykedett, majd 1882-ben Dobó Miklós apátkanonokot nevezték ki egyházmegyei főtanfelügyelőnek. Utóbbit természetesen különböző mértékben, de az állam a legtöbb esetben kontrollálni igyekezett. Az 1868. évi 38. tc. értelmében a népiskolák (ide

¹⁴³ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 60. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹⁴⁴ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 62. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹⁴⁵ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 51. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

sorolták a tanítóképzőket is) a megyei tanfelügyelőségek, esetünkben az intézet a Csongrád megyei tanfelügyelőség hatáskörébe tartozott. Vezetője, Vadász Manó látogatást tett az intézetben.¹⁴⁶

Az 1879. évi árvíz után a következő évtized az anyagi és szellemi gyarapodás ideje. Az intézet dotációja a Bonnáz Sándor püspök által előírányzott „1500–2000 frtnyi folyósítvány” összegével gyarapodott, aki „*végrendeleti intézkedéseiben pedig ezen évi hozzájárulás biztosítására 60000 frtnyi tőkét tett le.*”¹⁴⁷ A képezde jövedelmi forrásai 1892-ben a következők. A vallás- és tanulmányi alapból származó jövedelmekből elsőként az alapításkori eredeti dotációból meghagyott 630 forint, a verseci képzőből származó tanári fizetésre 735 forint, szintén Versecről áthozott ötször 42 forintos ösztöndíj, összesen 210 forint, ugyaninnen származó segélyösszeg 509 forint, valamint Szabó és Glaucz tanárok ötödévi pótlékai 434 forint értékben, ez összesen 2518 forintot tett ki. Ezt egészítette ki Csajághy Sándor, akkori értéken 11800 forintos alapjához tartozó 4%-os földtehermentesítési kötvényei kamatainak 472 forintnyi összege, és Bonnáz Sándor 60000 forintos alapítványának 2812 forint 50 koronás kamata, összesen 3284 forint 50 korona. Szeged városa által lakbér és tűzifa formájában szolgáltatott segélye mintegy 1100 forintot jelentett, ezzel együtt az intézet összköltségvetése 6902 forint 50 koronát tett ki.¹⁴⁸

1893-ban Szabó Mihály igazgató és Glaucz Ferenc nyugdíjba mentek, az új igazgató a püspöki biztos, Tóth Antal lett, helyettesévé a későbbi pápai kamarást, Galler Kristófot nevezték ki. Ő 1924-ig irányította az intézetet, működésének harminc éve a nyugodt fejlődés időszaka. Az említett időszakban a tanári kar előbb öt, majd hét rendes tanárból állt, hozzájuk csatlakozott még a gyakorlóiskola tanítója és három-négy óraadó is (*Csillik és Gácsér* (szerk.), 1994). 1894-ben az intézet új épületbe költözött, a Boldogasszony sugárút 57. szám alá. Bonnáz Sándor püspöki adománya alapján fejleszteni kezdték a megsemmisült tanári könyvtárat, kisebb adományokból, apró lépésenként ugyan, de 1913-ra már 944 kötetet számlált a gyűjtemény. Dessewffy Sándor püspöksége idején nagy léptékű beruházások történtek, egyebek mellett megvásárolták a Galamb utca 12. szám alatti telket és a rajta lévő épületet, amivel együtt az intézet területe már 2964 m²-re növekedett. Az intézményben helyet kapott „5 tanterem, 1

¹⁴⁶ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 51. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

¹⁴⁷ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 79. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053

¹⁴⁸ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 51. o. SzCsEL IV.4.b. K 6053.

zeneterem, 1 szertár, 1 tanári szoba, 15 tápintézeti helyiség; 6 szoba pedig tanári lakásul szolgált.” (Értesítő, 1898, 10. o.) Szintén a katolikus egyházfő anyagi áldozata tette lehetővé, hogy 1900 folyamán a tanítóképző mintegy 40 növendéke, kísérő tanáraikkal együtt részt vehessen az egyházmegye védőszentjének ünnepére szervezett velencei zárándoklaton. A résztvevők nevében írt hálafelirat szerzője - katolikus tanítójelöltként - az utazás kapcsán erkölcsi tanulságokat fogalmazott meg: „*Láttuk Velenczét, e várost, mely az ég csodájaként emelkedett ki a tenger habjaiból; a hol az emberi akarat kitartással és szorgalommal párosulva, a lehetetlennek látszót képes volt megvalósítani. Csodáltuk e bűbájos város szépségeit, hová eddig is sokszor szálltak el gondolataink és vágyaink.*” (Értesítő, 1901, 53. o.) A 19. század végére az intézet diákjainak létszáma 70–90 fő között mozgott, többségük római katolikus, szegedi vagy Szeged környéki volt, nagyobb számban magyar vagy német anyanyelvű földművesek, iparosok, tanítók gyermekei. Természetesen más vallású, földrajzi vagy társadalmi háttérű diákok is képviseltették magukat, de jóval kisebb arányban, 1898-ban például mindössze 1 izraelita és 1 görögkatolikus diák volt, valamint 3 „tót”, 1 „ruthén” és 1 szerb nemzetiségű.¹⁴⁹

1902-ben változásokat vezettek be a tantervben. Növekedett a rajz, szépírás és torna óraszám, ezért új tanár felvételére is szükség volt. Az intézetben az előadóterem és az internátus kapacitása is kevésnek bizonyult, itt is bővítésre törekedtek. Különösen a sportpálya létesítését sürgette a minisztérium, így a püspök megindította a munkálatokat. A város is újabb forrásokat tudott biztosítani, mivel az intézet új, saját épületbe költözött, így az eredetileg vállalt lakbértámogatás helyett magasabb hozzájárulást, 2274 koronára rúgó összeget fizettek.¹⁵⁰

A század elején a képzési tartalmak is bővültek, önkéntes tűzoltó tanfolyamot végeztek a hallgatók, majd rendes őrszolgálatot is teljesítettek. Papp Ferenc szegedi tűzoltóparancsnok így írt a terület tanítóképző-intézetbeli jelentőségéről: „*Hogy pedig a tűzoltói intézmény népszerűvé tétessék, erre legalkalmasabb mód annak a tanítók, gazdák és iparosok körében való meghonosítása. Különösen a tanító az, ki oktatásai közben nemcsak a tűzoltóság szükségességéről képes meggyőzni a népet, hanem aki első sorban van hivatva már a gyermekbe beleoltani a tűzrendészet iránti fogékonyságot. Ez okból külföldön már régebben s legutóbbi években Magyarországon is azon eszme érlelődött meg, hogy a tűzoltás tanítása első sorban a tanítóképzőkben és közigazgatási tanfolyamokon, továbbá a gazdasági és ipari*

¹⁴⁹ Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. 51. o. SzCsEL IV.4. b. K 6053.

¹⁵⁰ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 22. o. SzCsEL I.3.b. 7. d.

tanintézetekben szükséges, ha azt akarjuk, hogy a tűzrendészet és a tűzoltás általánosságban népszerűvé tétessék, hogy a tűzrendészet, mint igen fontos nemzetgazdasági tényező, érvényre jusson. Amit nem képesek a hatóságok elérni, azt népoktatás útján érhetjük el legkönnyebben. Ez volt célja a nagyméltóságú belügyminiszter úrnak is, midőn 1892. évi március hó 23-án kelt 49745/1891. sz. magas rendeletével a tűzoltás tanítását az állami tanítóképzőkben kötelezőleg elrendelte.” (Értesítő, 1907, 42. o.) Ekkoriban nyílt meg a tanítójelöltek számára a tervszerű selyemhernyó- és méhtenyésztés elsajátításának lehetősége is. Az intézet falain belül láthatólag komplex tevékenységeket végeztek, ezek prezentálását az intézet falain kívül is folytatták.

A tanárok aktív közéleti részvétele és szakmai működése már a 19. század folyamán bizonyítást nyert, az értesítők rendszeres megjelentetésével azonban maga a képző is széles körben ismertté és láthatóvá tette a tanárok pedagógiai egyéniségét és szerteágazó tevékenységeiket. 1903-ban a következőképp számoltak be zeneszerző, tankönyvíró, sportszervező stb. tevékenységükről. „Niedermayer Antal különösen az egyházi ének és zene reformálásában fejt ki nagy tevékenységet. Művei: Christkatholisches Gebet u. Gesangbuch II. kiadásban most van sajtó alatt. 1902. aug. hónapban jelent meg Tóth Antallal együtt szerkesztett Jubilate Deo, imádságos és énekeskönyve, középiskolai tanuló ifjúság és tanítóképző növendékek használatára, négy szólamu vegyeskarra, Cecilián stílusban tartva, az O.M.C.E. approbatiójával. Ez iskolai év május havában jelent meg: Magasztaljátok az Urat című imádságos és énekes könyve tanítónőképző, óvónőképző, polgári és felsőbb leányiskolák használatára. Három szólama női (gyermek) karra szerkesztve, szinte Cecilián stílusban. A hírlapirodalom terén a »Szegedi Hiradó« -ban sok polémiát folytatott az anticecilian törekvések ellenében. Szeged szab. kir. város reá bízta a belvárosi templom ének - és zenekar szervezését és vezetését, mely immár 3 év óta állandóan és sikeresen működik. Szerzett fönti munkákon kívül több férfikari és dalegyveleget. Társadalmi téren is, mint a »Szegedi Casino,« az »Otthonviselő egyesület« a »Képzőművészeti egyesület,« a »Szegedi Székely-társaság« tagja, s mint a »Szegedi önkéntes tűzoltó egyesület« alelnöke és lelkésze, a »Szegedi dalárda« II. karnagya, az Országos Magyar Cecilia Egyesület« választmányi tagja buzgólkodik és mint a »Szegedi vonósnégyes társaság« tagja jótékonycélra ez évben is számos koncerten hangversenyezett. Becker Hugó, az Otthon, Székelytársaság, D.M.K.E. tagja s a szegedi Gyorsírókör választmányi tagja. Irodalmi működés: a Magyar Pedagógiában 1902. 11. sz. Új módszertani észrevételek a német főnevek ragozásához. Különböző tárcákat s kritikát írt az Alkotmányba. Könyvalakban: Madách lírája és az Ember Tradégiája. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. Traub B. s társa kiadása. Szeged, 1903. 69. f. A magyar irodalmi oktatás c.

vállalat 7-ik füzete, Franciából lefordította Francois Coppée, Az üdvözítő szenvedése (La bonne souffrance) c. művét. Bpest, Stephaneum. Waldmann György az aradi athlétikai klub rendes tagja. Irodalmi működése: Művelődés a XIX. század második felében (1850- 80) című műve.” (Értesítő, 1904, 16. o.)

A tanárok példáját követve, és persze szigorú pedagógiai, hivatásra nevelő megfontolások alapján alakították ki a diákok önképzési lehetőségeit is. Az 1904. évi értesítő beszámolója szerint „Körünk célja, szavalatokkal, felolvasásokkal és művekkel a kör tagjait önművelésre vezetni és buzdítani, hogy az adott példa alapján az életben tovább folytassák önképzésüket.” (Értesítő, 1904, 17. o.) Nem pusztán a tehetsége, kreativitás kibontakozásának terepe, a szakmai és erkölcsi kérdések megvitatásának fóruma volt, hanem szisztematikus felkészítés - mai kifejezéssel élve - az élethosszig tartó tanulásra, a szakmai újdonságok követésére, az igényes munkavégzés megalapozására. A következő évben újabb egyesületet alapítottak, ezúttal valláserkölcsei céllal. „A „Rózsafűzér királyné“-járól nevezett bold. Szűz és szent. Gellért első Csanádi vértanú-püspök pártfogása alá helyezett Mária Congregatio, 120 taggal, 1905. év március 24-én, a tagok lelkében éltük utolsó pillanatáig magasztos emléket hagyó ünnepség keretében megalakult.” (Értesítő, 1904, 16. o.) A századelő kétségtelenül az egyesületi élet kialakulásának és felvirágzásának korszaka, az előbb felsoroltakat szorosan követte egy újabb, ám annál fajsúlyosabb szervezet létrehozása, amely a képző tanárainak és diákjainak, közvetve az egész tanítói szakma képviselőinek szociális érzékenységéről, társadalmi szerepvállalásáról tanúskodott. Érdemes megjegyezni, hogy bár az egyesületek önállóan működtek, mégsem zárványként voltak jelen az intézeti életben, több esetben kapcsolódtak közös célok és gyakorlatok mentén. Waldmann György tanár vezetésével kezdte meg működését az ekkor legújabb, Segítő Egyesület, amely máris egységbe fogta a diákságot, célkitűzéseinek megvalósítása érdekében rögtön az együttműködés megvalósítására tett sikeres kísérletet. Az egyesület alapítója így számolt be a hatékony és széles körű összefogásról: „Mindenütt fölismerhető az a törekvés, hogy a társadalom javítsa a szociális viszonyokat a tevékeny felebaráti szeretet alapján. Egyletek keletkeztek az egyes bűnök meggátolására, az elesettek javítására. Más egyletek az iskolából kikerült ifjúságot vették pártfogásba, hogy annak nemcsak anyagi, hanem erkölcsi tovahaladását is biztosítsák, és e nemes cél érdekében a kulturálatlanokban a társadalomnak minden rendű és rangú tagjai egyesültek. E gondolatok lebegtek lelki szemeim előtt, midőn Segítő-egyesületünk létrehozásának tervét intézetünkben megpendítettem. Egyesületünk nemes célt tűzött maga elé. A szorgalmas és szegény tanulókat tanulmányainkban elősegítjük, lehetőleg ruházattal és tanszerekkel ellátjuk. Az életbe lépő

növendékeket pedig jó irányú vezérkönyvekkel akarjuk ellátni. Tudom azonban azt is, hogy a társadalomra súlyos teherképen nehezül máris a sok oldalról megindított adománygyűjtés. Önérzetünk sem engedi, hogy kéregetéssel teremtsük össze azt a néhány fillért, a mire szükségünk van a főt említett cél érdekében. Éppen azért elhatároztuk, hogy magunk teremtjük elő az alapot. Intézetünk önképzőköre és zenekara; a hívatott bírálók állítása szerint áll oly magas fokon, hogy városunk műkedvelő közönségének érdeklődését állandóan képes a magunk számára megnyerni. És e közönség szeretetfilléreit nem, mint bért fogja nekünk nyújtani, hanem mint a művészi cél elérésére szükséges eszközt fogja följánlani. Elhatároztuk, hogy növendékeink évenként egy-két, nyilvános, szavalat- és hangversenynyel összekötött estélyt fognak rendezni. Az első szavalatversenyt február 18-án tartottuk. Számításunkban nem csalódtunk. Az est tiszta bevételei meghaladták a 140 koronát. A mű pártoló közönség érdeklődni kezdett Egyesületünk iránt és alig néhány hónap alatt minden nagyobb reklám és gyűjtés nélkül egyesületünk vagyona elérte a 200 koronát. Ez összeghez nagyobb adományokkal járultak az Országos Eötvös alap, a szegedi tisztviselők »Otthona«, a tanári kar tagjai, a helybeli kir. tanfelügyelő és az intézet püspöki biztosa. Egyesületünk pénzes tankönyvadományairól csak a következő évben számolhatok be részletesen.” (Értesítő, 1904, 26. o.) Az egyesületi élet kiszélesedéséhez kellő alapot biztosított a diákság létszámának növekedése, a tanítójelöltek száma ebben a tanévben már meghaladta a 150 főt.

Az 1905–06. tanév végén újra felmerült a tanári fizetések kérdése, az igazgató előterjesztésben javasolta a püspöknek a tanári fizetések államsegélyből történő kiegészítését az állami intézményekben tanító tanárokéval megegyező mértékűre. Kérvényében azzal érvelt, hogy megfelelő képzettségű kollégákból álló, állandó tantestületet csak így tud szervezni. Rajta kívül a vallás – és közoktatásügyi minisztérium is kifogásolta a tanári kar összetételének sűrű változásait. Mivel a tanulmányi alap mindössze az igazgató fizetését fedezte, az egyházi fenntartó pedig korlátozott forrással bírt, a képző tanárainak fizetése alacsonyabb volt az állami intézményekben dolgozókéval. Emiatt alacsonyabb képzettségű oktatókat tudtak felvenni, közülük többen hamar tovább álltak. Az új tanterv bevezetése miatt megnövekedett az óraterhelés, égető szükség volt új, megfelelően képzett kollégákra. Eleinte átmeneti megoldásokkal és belső átszervezésekkel áthidalták a problémát, azonban hosszú távú megoldást egyelőre nem nyert a tanárok ügye. „Az új tanítóképző-intézeti tanterv fokozatos életbeléptetése folytán bekövetkezett óratöbblet ellátására mélt. Németh Sándor Csanádi püspök-helyettes 441/1906. sz. a. kelt leiratában Nagy Lajos oki. polgáriskolai tanárt nevezte ki ideiglenes helyettes tanári minőségben, ami által a tanárok létszáma 7-re emeltetett. Nagy

Lajos átvette a torna és szépírás tanítását Börtsök Lajos gyakorlóiskolai tanítótól, hogy 'ez utóbbi teljesen élhessen gyakorló iskolájának, melynek mintaszerű vezetése oly nagyfontosságú a tanítóképzés terén. A tanári kar személyzetében egyéb változás nem történt, némely tanszék (k. t.) azonban a személyi és óratöbbletből kifolyólag gazdát cserélt. A magyar irodalmi tanszéket átvette Pörzsölt Géza tanár, a természettani tanszéket Galler Kristóf igazgató, az I–II. osztályú magyar nyelvi és az I. osztályú földrajzi tanszéket átvette Nagy Lajos tanár. A kézügyességet ez évben is Szabados Ödön siket-néma intézeti tanár tanította.' (Értesítő, 1907, 16. o.)

Az 1906–1907. tanévben befejeződtek a korábban megkezdett munkálatok, az intézet bővítése, a tornaterem felépítése megvalósult. Ugyanekkor kérvényezte az intézet a fizetéskiegészítő államsegély folyósítását. A felekezeti képzőkben működő tanárok ugyanazt a munkát végezték, ugyanannak a képzettségnek és tapasztalatnak a birtokában joggal nehezményezték a kevesebb fizetést. Az államsegély e hátrányokat kompenzálta, ezzel téve vonzóbbá a tanítóképzőintézeti-tanári állásokat. Már 1896 óta létezett lehetőség némi segély igénybevételére, de a szegedi képző csak jóval később élt vele. A fizetéskiegészítő államsegélyt csak az egyházi főhatóság kérhette, és szigorú feltételeknek kellett megfelelni. Egyénileg állapították meg az összegeket, de csak olyan tanárok esetében, akik olyan intézetben tanítottak, amelynek felszerelése megfelelő, kellő számú képesített tanárral rendelkezett és a törvényben előírt tanulmányi követelményeknek is megfelelt. További feltételül szabták, hogy az intézet önálló, más intézményektől független legyen, az igazgatón kívül legalább négy rendes tanárt foglalkoztassanak, valamint kellően felszerelt helyiségek, tanszerek, gyakorlóiskola és gazdasági kert is álljon rendelkezésre. Azt is előírták, hogy elsősorban tanítóképző-intézeti tanári vagy középiskolai végzettségűek legyenek az oktatók (esetleg polgári iskolai tanítói, ill. tanári képesítésűek), köztartási kedvezményben részesüljön évfolyamonként legalább 20–20 tanuló, valamint, hogy a királyi tanfelügyelő ellenőrzése mellett az állami tantervnek és képesítővizsgálati szabályzatnak megfelelően folyjék a képzés és vizsgaszervezés. A kérvényhez csatolandó dokumentumok részét képezték a tanárok okmányai, az intézet jövedelmi és vagyoni kimutatása, és ellenőrizték a tandíjak, beíratási díjak, esetleges alapítványok összegeit is. A fizetéskiegészítés ténylegesen csak a fizetés kiegészítésére szolgálhatott, lakbérre, egyéb pótlékokra nem. Ugyanakkor a lakbér levonható volt a „törzsfizetésből” a fenntartó által. A fenntartó számára előírt kötelezettség szerint minimálisan biztosítaniuk kellett az igazgató számára 1600, a rendes tanároknak 1400, a segédtanároknak

1000 koronás havi alapfizetést.¹⁵¹ Galler Kristóf a fentiek figyelembevételével 1907. június 27-én kérvényezte az államsegély folyósítását. A minisztérium több kifogást is talált az elbírálás folyamata során, ezek rávilágítanak az intézet hiányosságaira. Észrevételeket fogalmaztak meg például a tanárok képesítésével kapcsolatban, kifogásolták a külön rajz-, zene-, és munkaterem hiányát, a szertárak és a gyakorlóiskola fogyatékosait. Az eljárás elhúzódott, az iskola igyekezett a szükséges változtatásokat, gyarapításokat megtenni a püspöki hatóság közreműködésével, ennek eredményeként 1909 júniusában kiadásra került a szegedi intézet számára első ízben a fizetéskiegészítő államsegély. Galler Kristóf igazgató 4330, Waldmann György és Pörzsölt Géza tanárok 600–600, Börtsök Lajos 700 koronát kapott ekkor két félvre elosztva. A következő években akadozott a kifizetés, előfordult, hogy a járandóságot a püspök megelőlegezte. 1912-ben az igazgató 4330 koronát kapott újra, de többiek magasabb összeget kaptak: Zörög Mihály 1650, Waldmann és Pörzsölt tanárok 1600 koronát fejenként, rajtuk kívül Naszádi József 600, Börtsök Lajos pedig 1200 koronához jutott. *„Ezzel az eredetileg tanulmányi alapú, lassan püspökivé vált szegedi tanítóképző a gyakorlatban államsegélyes felekezetivé lett, bár címe mindig „királyi katolikus” volt.”*¹⁵²

1908-ban Csernoch János esztergomi kanonokot nevezték ki a csanádi egyházmegye élére. Ekkoriban tehát *„a szegedi kir. kath. tanítóképző intézet főntartója dr. Csernoch János csanádi püspök úr Öméltósága. Azonban a főntartáshoz a kath. tanulmányalap is hozzájárul évenként 4848 koronával. a vallásalap 160 koronával, a közoktatásügyi tárca 5830 koronával az Igazgató és tanárok fizetéseiknek kiegészítéséül, Szeged szab. kir. város pedig évenként 2274 koronával. Ezenkívül van az intézetnek két saját alapítványa: a Csajághv Sándor-féle 23.600 koronás és a Bonnáz Sándor-féle 120.000 koronás alapítvány. 1894 óta az intézetnek saját otthona is van. [...] A tanítóképzővel kapcsolatos internátusnak a lefolyt tanévben 60 növendéke volt.”* (Értesítő, 1910, 9. o.) A következő tanévben már az újonnan kinevezett püspök, Glattfelder Gyula¹⁵³ vázolta fel a képzőt érintő új terveit, elsőként az épületet illetően. *„A tanítóképző 1894. óta saját épületében a Boldogasszony-sugárút 57. számú házban van elhelyezve. Az intézet mostani elhelyezése nem felel meg sem a pedagógiai sem az egészségügyi követelményeknek. Éppen azért az intézet fenntartója Glattfelder Gyula dr csanádegyházmegyei püspök elhatározta, hogy az intézetet Újszegedre telepíti és erre a célra telket kér a várostól Újszegeden.”* (Értesítő, 1912, 6. o.) Elképzeléseit részletesen bemutatta,

¹⁵¹ Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 22. o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

¹⁵² Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai 27. o. SzCsEL I.3.b. 7.d.

¹⁵³ Glattfelder Gyula 1911-től 1943-ig állt a csanádi egyházmegye élén.

kérését komoly érvekkel támasztotta alá: „a főnnhatóságom alá tartozó királyi katolikus elemi iskolai tanítóképzőintézet jelenlegi otthonában a legszerényebb igényeket se képes kielégíteni s azért az intézet életében újabban határozott visszafejlődés tapasztalható. Ezen szomorú jelenségnek egyedüli oka az intézet mostoha elhelyezése. Mint tudni méltóztatik, az intézet épülete nem iskola célokra készült, s elődeimnek az átalakításra és telekbővítésre fordított tetemes anyagi áldozatai sem oldották meg az elhelyezés kérdését, mert az épület szűk volta miatt nem képes azokat az oktató helyiségeket az internátusi termeket nyújtani, amelyeket a tanítóképző intézet, mint szakiskola intézménye ma már elengedhetetlenül megkövetel. A felügyeletet gyakorló tanügyi kormány ezért évről-évre és mindég nyomatékossabban sürgeti az intézetnek és. internátusnak fejlesztését; az elől kitérnem nem lehet, de a magyar tanítóképzés fontos érdekeit szívemen viselve, nincs is szándékomban. Eredeti tervemről, mely a jelenlegi intézeti épületnek a Galamb-utcában való kiépítésére irányult, elsőrendű szakértőkkel való tárgyalásaim során le kellett mondanom, mert nemcsak hogy a meglévő épület nem volna a tervezett toldalék-építkezéssel harmonikus egységbe hozható, de maga az intézet mostani telke egy szakiskola elhelyezésére szűk és alkalmatlan. [...] A tanügyi kormány által a tanítóképző intézetek részére a múlt évben kiadott új tanításterv sem vihető keresztül a jelenlegi elhelyezés mellett, ami újabb és fontos észrevételek tárgyát képezné. Az új tanításterv ugyanis az elméleti és szakismereteken kívül súlyt helyez a gazdasági, természeti és élettani ismeretek gyakorlati elsajátítására, az eddigi hagyományokkal szakít és a tanítóképezdék tananyagát jórészt áthelyezi a tantermekből a szabadba, a természet folytonos megfigyelésére, a kerti és mezei munkák, az állattenyésztés, tejgazdaság, méhészet gyakorlati ismereteire és biológiai tanulmányokra terjeszkedik ki. A jelen tanév óta e tárgyak oktatására önálló gazdasági szaktanár lőn alkalmazva. Mindezekhez szabad tér és mozgás, gazdasági berendezkedés szükséges, pedig az intézet mostani telkén még a szintén előirt játszótér sem rendezhető be. [...] elhatároztam, hogy a tanítóképző intézetet jelenlegi helyéről teljesen kitelepítem s pedig oly telekre, ahol nemcsak az iskola, tanári lakások és internátus elhelyezhetők volnának, de koncentrikus egészben a gazdasági oktatás részletkérdései is egységesen megoldhatók volnának. E szándékom megvalósításában bízom Szeged szabad királyi város nagyérdemű közönségének támogatásában. Az építkezésre kiszemelt telek ugyanis Újszegeden, a Temesvári-körút mellett a Népligettel szemben fekszik, területe 3600 négyszögöl és Szeged város tulajdonát képezi. [...] Szándékom továbbá az intézet mellé a távoli és elszórtan élő tanyai gyermekek részére 25–30 ifjú befogadására alkalmas középiskolai internátust is létesíteni, ahol a jó magyar tanyai nép gyermekei mérsékelt tápdij mellett jó nevelést nyernének és taníttatásuk

megkönnyítették.” (Értesítő, 1912, 8. o.) A nagyszabású projekt megindítását tehát az eddigi épület minden igyekezet ellenére sem kivitelezhető modernizálása, és az új tantervi szabályozás által elvárt sokrétű feladatkör megvalósítása egyszerre indokolták.

Az eddig is szerteágazó tevékenység további elemekkel bővült, amikor is az intézet egyre kiterjedtebb módon vállalt szerepet a kántorképzésben. *„Az intézetünk kebelében fennálló kántorszeminárium jelen tanévben is szorosan ragaszkodott azon intenciókhoz, melyek megalakulását és immár negyedik évi sikeres működését eredményezték. Az 1912–13-ik tanévi záró jelentésben örömmel állapíthatjuk meg, hogy törekvésünk a musica sacra igaz munkásainak nevelésében nemcsak városunkban, hanem a magyar egyházzenei élet széles rétegeiben és szakorganumaiban is megértésre, valamint őszinte s rokonszenves méltatásra talált. Az intézetünkben augusztus hó folyamán megtartandó egyházzenei tanfolyam kántorok, karnagyok és orgonisták részére, – a napokban Szegeden lezajlott országos kántorkongresszus, amin egyesületünk tevékeny részt vett: olyan jelenségek, melyek ezen intézmény életképes fejlődésére és vezetési irányzatának helyességére biztató fényt sugároznak.*” (Értesítő, 1913, 16. o.) Az egyházzenei tevékenység mellett további újdonságként jelent meg a Gyermektanulmányi Társaság szegedi szervezetével való együttműködés: a diákok tanulmányi sétákon, kirándulásokon vettek részt, látogatták az értekezleteket. *„A növendékek egész éven át tanulmányozták a gyakorlóiskolába járó tanulókat. A tanév elején a IV-ed évesek megmérték a tanulók magasságát, mellbőségét, fejnagyságát, súlyát. Hetenként felváltva fogadták a tanulókat, megvizsgálták ruháikat, arcukat stb. számon kérték feladataikat. Az órák közötti szünetekben megfigyelték őket játék közben. [...] A feljegyzett adatokat a tanév végén eszközölt mérések eredményével összehasonlították. Az egyes leckék tanmenete, a tanítási egységek fokozata; a szemléltető eszközök helyes megállapítása, az egész tanításnak szemléletre való alapítása megköveteltetik, hogy a tanító ismerje az iskolába kerülő tanulók képzetkincsét.*” (Értesítő, 1913, 49. o.) Szintén a tanítóképzőhöz kapcsolódik új kezdeményezésként az első szegedi gazdasági szakoktatási intézmény, a *m. kir. gazdasági tanári tanszék*, amelyet a tanítóképző intézethez kapcsolva létesített a Földművelésügyi Minisztérium. 1913 szeptemberében 37 tanulóval pedig megnyitották a gazdasági ismétlőiskolát is. (Gaál (szerk.), 1991, 960. o.).

Az első világháború kitörése új fejezetet nyitott az intézet történetében is. *„A tanítóképző új épülete tanári lakásokkal, diákotthonnal 1914-re tető alá került, de a háború miatt nem tudták befejezni az építkezést. Ugyanakkor a katonaság részére lefoglalt alsóvárosi iskola növendékei délutánonként a képző tantermeit kényszerültek használni. A hadbavonultak*

itthon maradt és nélkülöző gyermekei közül 50–100 kapott az internátusban ingyen ebédet. Az 1914/15. tanévet Gallér Kristóf igazgató és 10 tanár az előzőeknél is rosszabb körülmények között kezdte meg. Az első háborús tanévben beírt 124 növendék közül húszat behívtak katonának. Ők a 913/1915. sz. szükségrendelet alapján bizonyítványt, valamint tanítói oklevelet kaptak. Az itthon maradtak a hadikórházak rendszeres látogatásával, gyűjtésekkel, énekkari és szavalóköri szereplésekkel vették ki részüket a háborús mozgalmakból. Az 1918/19-es változások hatással voltak az iskola belső életére is, ennek következtében Naszády József tanárt az egyházi főhatóság állásából elmozdította.” (Gaál (szerk.), 1991, 960. o.)

Az iskola élete teljesen felbolydult, a leírások tanúsága szerint igyekeztek megőrizni a jól kialakított mindennapi rutint, sok esetben azonban ez nem volt lehetséges. A háborús körülmények miatt átszervezték az oktatást. „A bevonulások folytán szükségessé vált két kurzus tartása, még pedig február hó folyamán a bevonuló III. és IV. éves növendékek részére, amelynek végén a IV. évesek osztály-, osztályképesítő és szóbeli befejező képesítő vizsgálatot, a III. éves növendékek pedig osztály- és osztályképesítő vizsgálatot tettek. Az előbbieket befejezván tanulmányaikat, március hó 10-én hadiszolgálatra bevonultak, a végzett III. éves növendékek azonban egy 6 hetes kurzuson résztvettek és ennek befejezése után a IV. osztályról osztály- és osztályképesítő vizsgálatot és szóbeli befejező képesítő vizsgálatot tettek. így mint kész tanítók, bevonulhattak hadiszolgálatra. A kurzusok - a rendes növendékek bevonásával - délelőtt és délután folytak. A tanári testület csak tetemes óratöbblet elvállalásával volt képes a fokozott igényeknek megfelelni.” (Értesítő, 1917, 4. o.) „Az 1899. év előtt született és január hó folyamán besorozott és bevonuló növendékek minden vizsgálat mellőzésével kapnak bizonyítványt illetőleg oklevelet.”¹⁵⁴ Nemcsak az oktatásszervezési kérdésekkel törődtek, hanem amennyire lehetett, az ifjúság lelkivilágának ápolásával is. Már 1914-ben kezdeményezték, hogy „kísérletezés indíttasson meg a tanulóifjúság gondolatvilágának tanulmányozására, a háború arra milyen hatással van.”¹⁵⁵ A tanárok és diákok együttesen hadikölcsönt jegyeztek, szederlevél – és gubacsgyűjtésben vettek részt stb., tehát igyekeztek összefogni a nehéz időkben, ugyanakkor a szakmai diskurzus, saját helyzetük, a tanítói szakma jövője is napirenden volt. 1917. április 28-án például a kassai katolikus tanítóképző tanárai által felvetett sérelmekre reagáltak. Előbbieket kezdeményezése a nem állami intézetekben tanító tanároknak az államiakkal történő „egyenlősítését” tárgyalta. Azonos szolgálati pragmatikát, kor- és családi pótlékot követeltek, előléptetési lehetőséget, lakáspénzt, igazgatói működési

¹⁵⁴ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1917.január 22.

¹⁵⁵ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1914. december 2.

pótlékot, azonos heti óraszámot, gyermekeiknek ösztöndíjat kértek, utazási és adózási kedvezményeket szerettek volna. Állapotukat a „méltánytalan” és „tarthatatlan” jelzővel illették, mellyel a szegedi tantestület is egyetértett: *„A tanári kar egyhangúan magáévá teszi az itt felsorolt kívánalmakat és a maga részéről is ugyanilyen értelmű felterjesztést tesz a saját megyés püspökének.”*¹⁵⁶ Ugyanakkor államilag segélyezett intézetként megfogalmazták, szem előtt tartják az állami tanmenetet és egyéb előírásokat.¹⁵⁷ A háború igénybe vette az intézet anyagi és emberi erőforrásait a legteljesebb mértékben, 1918-ra már igazán súlyos nehézségekkel néztek szembe. Leszerelték a villámhárítót vörösréz igénybevétele miatt, fűtőanyaghiány miatt a téli szünet január 17-ig tartott, bizonyos közpótlékok esetében tartozást halmoztak fel, miközben ők maguk is díjmelésre kényszerültek az internátusban, nem nyomtattak értesítőket sem, majd a spanyolnátha szedte áldozatait.¹⁵⁸ 1918 márciusában kaptak értesítést arról a minisztériumi tervezetről, amely a nagyszámú tanítói felesleg miatt a növendékek számának csökkentését irányozta elő. A püspök kérésére a tantestület megvitatta a kérdést, egyet nem értésüket fejezték ki. Ezzel nem voltak egyedül, a széles körű ellenállás, a kifejezett „aggályok” miatt az intézkedést végül nem vezették be, a királyi tanfelügyelő 1918 júniusában értesítette a püspököt, az általa fenntartott képzőben 35 főben maximalizálják az osztálylétszámot, ahogyan eddig is tették. A tervezett, majd elvetett intézkedés *„megbontaná azt az értékes egyöntetű és egységesen harmonikus működést, mely a magyar tanítóképzést ezidőszertől jellemzi és amely egységességének köszönhető közoktatásunk ezen ágazata fejlettségének mai magas szintje.”*¹⁵⁹

A háború utolsó időszakának számos nehézsége, a Tanácsköztársaság eseményei, és a szerb megszállás miatt az intézet szokásos működése nem volt biztosítható. A történekekről rövid jelentést is csak az évtized végén szerkesztett az akkor már igazgatóvá kinevezett Becker Vendel: *„A jelen értesítők nem jelenhettek meg a rendes időben, hanem pótlólag 1928-ban nyomattak. Ma még jól tudjuk, hogy e sorok jóval súlyosabb állapotokat takargatnak. Az intézet teljes megszűnése nem egyszer Damokles kardjaként lebegett a fejünk fölött.”* (Értesítő, 1928b, 2. o.). Az intézet épülete megrongálódott, a megszálló katonaság elhelyezésére vették igénybe. Helyreállítását, amit - mint katonai kárt - a katonaság vállalt magára, csak novemberre fejezték be, ezért a tanítást a Délmagyarországi Közművelődési Egyesület fiúnevelő intézetében kezdték meg 1919 októberében. *„Az intézet növendékeinek egységes haladását gátolta az a körülmény,*

¹⁵⁶ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1917. április 28.

¹⁵⁷ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1917. január 25.

¹⁵⁸ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1918. január 3.

¹⁵⁹ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1918. június 30.

hogy a karácsonyi szénzünet tartamára megszállt területekre távozott növendékeink csak elkésve és életveszély között tudtak visszatérni. A közállapotok nyugtalanító volta sem volt alkalmas az elmélyedő tanuláshoz szükséges kedélynyugalom biztosítására. Ennek dacára örömmel állapítható meg, hogy az ifjúság nevelésében a legtöbb helyen tapasztalható rettenetes zűllés okait sikerült megszüntetni úgy, hogy súlyosabb fegyelmezetlenség nem fordult elő.” (Értesítő, 1928b, 5. o.). Az oktatás tehát nem folyhatott a megszokott mederben, 1919-ben a tanév végén minden előzetes vizsga nélkül kiadták a bizonyítványokat és okleveleket a közoktatásügyi népbiztosság határozatának megfelelően.¹⁶⁰ A proletárdiktatúra idején tevékeny közéleti szerepet vállalt a képző tanára, Naszády József, a szegedi direktórium őt és Waltner József tanárt bízta meg a képző ideiglenes vezetésével az igazgató betegszabadságának idejére.¹⁶¹ Az ügyének későbbi kivizsgálásakor felvett „vallomások szerint Naszády a proletárdiktatúra életbeléptében tetszését találta [...] tanári kötelességei teljesítésében is hanyag volt.”¹⁶² Április 12-én lezárták a tanévet Szeged összes középiskolájában, Naszády 17-én pedig pap létére polgári házasságot kötött egy színésznővel, majd „ennek tudatában mégis tovább vezette az intézetet s ezzel mintegy tettleg támogatta a bolsevizmus vallás- és egyházellenes irányzatát, amely a tanintézetek minden vallásos alapját eltüntetni igyekezett.”¹⁶³ A tanárok és tanítók szakszervezete - Naszády kivételével - májusban kilépett a szocialista pártból, majd csatlakoztak az oktatók nemzeti szövetségéhez és „a szegedi A. B. C. /Anti Bolsevista Comité/ szellemében Magyarországnak keresztény erkölcsű és hazafias pedagógiát”¹⁶⁴ követeltek. A püspök egyértelművé tette, hogy a képezdében „nem taníthat olyan tanár, és nem tanulhat oly ifjú, aki a vallás és egyház, vagy a haza és a nemzet ellen nyilatkozott vagy állást foglalt.”¹⁶⁵ Naszádyt ugyanazon év nyarán egy fegyelmi eljárást követően felmentették egyházi és tanári szolgálataitól, Waltner felfüggesztették. Az intézet tanári kara ezután egységesen a keresztény-nemzeti kurzus ideológiai mentén tájékozódott: „A vallásos erkölcs a nevelés legbiztosabb alapja lévén, a tanári testület tudatos lelkiismeretességgel, tervszerűen és - ami egy intézet tartós nevelőhatásának előfeltétele - teljes összhangban törekedett ennek ápolására és nevelésére. Emellett minden mozzanatot felhasználtunk és minden alkalmat megragadtunk növendékeink faji érzésének ápolására és a hazafiasság tudatosítására.” [...] „A növendékek hazaszeretetének ápolása és erősítése

¹⁶⁰ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914-1929.

¹⁶¹ Tanítónőképző és Tanítóképző Iratai 1918–1927 SzCsEL VIII.2. 7.d.

¹⁶² Tanítónőképző és Tanítóképző Iratai 1918–1927 SzCsEL VIII.2. 7.d.

¹⁶³ Tanítónőképző és Tanítóképző Iratai 1918–1927 SzCsEL VIII.2. 7.d.

¹⁶⁴ Tanítónőképző és Tanítóképző Iratai 1918–1927 SzCsEL VIII.2. 7.d.

¹⁶⁵ Tanítónőképző és Tanítóképző Iratai 1918–1927 SzCsEL VIII.2. 7.d.

céljából iskolai életünk minden mozzanatában törekedtünk a nemzetnevelés szempontjainak az érvényesítésére.” (Értesítő, 1928b, 16. o.). Az elmúlt évek megpróbáltatásai a tanulságok, következtetések levonását és új stratégiák kidolgozását igényelték a háború utáni talpra álláshoz.

V. 4. Az első világháborút követő talpraállástól a líceumig (1920–1938)

A világháború utáni újraindulás sem volt zökkenőmentes, és bár 1923-ban a Boldogasszony sugárútról végre a Temesvári körút 38. szám alatti új épületbe költözhetett az intézet, az átmenet addig eltelt évei komoly kihívásokkal tették próbára az egész magyar társadalmat, benne a szegedi tanítóképzőt is. A trianoni döntés miatt a temesvári állami képző kiutasított tanárai közül többen Szegeden nyertek ideiglenes vagy végleges elhelyezést, a fluktuáció ebben az időszakban kifejezetten nagymértékűvé vált. A sok nehézség után végül sikeresen tető alá hozott új épületkomplexumba való beköltözés új korszak kezdetét jelentette. *„A kiváló tanári kar létszáma ekkor 18–20 főre emelkedett. A képzés jelentősen korszerűsödött, a tanítási órán kívüli nevelés, képzés területei évről évre bővültek, az intézet felszereltsége új könyvekkel, folyóiratokkal, tanítási eszközökkel gazdagodott, korszerűsödött a kántorképzés, kitűnő internátus működött. Kétségtelen, hogy a Szegedi Kir. Kath. Tanítóképző Intézet dr. Becker Vendel igazgatása idején érte el fénykorát.”* (Csillik – Gácsér, 1994, 24. o.) Öt évre emelkedett a képzési idő, 1923-ban megkezdte működését az Ifjúsági Vöröskereszt intézeti szervezete. A következő évben megalakult az 555. számú Csajághy Sándor cserkészcsapat, 1925 márciusában pedig az Ifjúsági Egyesület. (*Értesítő*, 1925) 1926-tól adták ki a Szegedi Tanítójelöltek Lapja néven indult, majd hamarosan Magyar Tanítójelöltek Lapja címmel megjelent, a maga nemében egyedülálló diáklapot. A szegedi kezdeményezésként indult folyóiratot teljes mértékben a diákok írták és szerkesztették, gyorsan népszerűvé vált a fiatalok körében és országos hatókörűvé terjeszkedett.

Ekkorra már javában formálódni kezdett és jobban kirajzolódott az intézet egyedi profilja, egyre markánsabb arcéle. Az értekezletek alkalmával előszóban, az értesítők hasábjain pedig írásban tették közzé a tanítóképzés feladatairól alkotott, kimunkált, átgondolt véleményüket az intézet tanárai. Mandola Aladár tanítóképző-intézeti tanár beszámolója szerint *„az 1926–27. tanév megnyitását megelőzte a szeptember hó 13-án tartott alakuló kari ülés, melyben elnöklő igazgató pedagógiai eszmékben gazdag beszéddel nyitja meg az iskolai munkát. Hangoztatja, hogy a nevelés végcélja a szilárd erkölcsi jellemek nevelése a kath. hitéletnek alapján, szem előtt tartva a nevelés gyakorlatias elveit. Tanításunk fő elve a népiskola tengelye körül forogjon, hogy jól képzett tanítókat nevelhessünk a hazának. Az egyes tantárgyak tanításánál legyünk figyelemmel a népnevelés szükségleteire s emeljük ki azokat az irányelveket, melyekre szükség lesz a levante-oktatásnál, valamint az iskolán kívüli oktatásnál. Majd kijelöli a tisztségeket s az egyesületek vezetőit és tőlük részletes munkaprogrammot kér.”* (*Értesítő*, 1926, 10. o.)

Az önreflektív, programadó jellegű beszédek és viták az értekezletek rendszeres programpontjaivá váltak. A komolyabb nézeteltérés azonban ritka volt, a vita itt inkább eszmecserét jelentett, a legtöbb esetben a tantestület tagjai egyetértettek a legfontosabb kérdésekben. Ilyen volt például az egyetemi tanítóképzés ügye: „1926. december 21-én a kar módszeres ülést tart, melyen Straub Ferenc tanár előadást tart az egyetemi tanítóképzésről, amit a kar magáévá tesz. Az Egyetem nem ismeri úgy a nép szükségleteit, mint a speciális tanítóképző intézet. Az egyetem módszere tudományos, azaz deductiv, míg az elemi iskolában a gyermek lelkilete szabja meg a módszert s ez az inductiv. Az egyetem tudósokat nevel, a képzőintézet pedig gyakorlati pedagógusokat. Az egyetem sok tárgyat mint: zene, szlőjd, rajz nem is tanít, amiket a képző felőlel. Mindezeknél fogva a tanítóképzés maradjon meg a tanítóképző intézetek keretében.” (Értesítő, 1926, 11. o.). A tanítóképzés reformja, az intézeti nevelés célja, mikéntje a szakmai diskurzus élő témája volt és maradt az egész korszakban, állandóan napirenden maradt, rendszeresen foglalkoztak vele többféle fórumon is.

A húszas években lezajlott szellemi és pedagógiai útkeresés és „arculatváltás” során a már említett Mandola Aladár például a következőképp fogalmazott: „A háború előtti iskola olyan volt, mint a háború előtti élet, hiányzott belőle a lelkiegység. A tanmenet csendes vizei a tanterv merev keretei között csobogtak óráról-órára állandó egyensúlyban és az iskola inkább egy pontos hivatalra emlékeztetett, ahol aktákat intéztek a paragrafusok labirintusai szerint, nem pedig serdülő emberek lelki világát formálták erkölcsi normák alapján. [...] A háború utáni iskolának kívülről-belülről meg kell változnia a mai kor tudat szerint. Az állagra kell áttérni, a járulék helyett, az erkölcsi igazságokra fektetni a hangsúlyt a tudományos igazságok helyett, különben az egész iskolai oktatás Lied ohne Worte¹⁶⁶ lesz. Ezt legkönnyebben megvalósíthatja éppen a tanítóképző-intézet, mert hiszen legfőbb tantárgya a neveléstan, más szóval a lélekformálás tudománya.” (Értesítő, 1928a, 14. o.).

Az elméleti megfontolások és filozófiai jellegű kérdésfeltevések mellett a gyakorlatot sem hanyagolták el, sőt, előbbi csak megalapozta azt a vállaltan módszertani központú, gyakorlati életre nevelő, mindennapi kihívásokra aktívan reagáló képzési profilt, amely a korszak tanítói felkészítésének Szegeden is egyik alapkövét jelentette. Mandola gondolatmenetét idézem: „Elméleti állásfoglalásunkat megfelelő étellel és példákkal kell alátámasztani. Egész életünk kifejezője legyen a kath. öntudatnak. Nevelői és oktatói munkánknak főcélja alaposan képzett tanítói jellem kialakítása. Nem ítéljük el képzésünk rendszerét, azért, hogy nem választja el szigorúan az általános műveltséget a szakműveltségtől,

¹⁶⁶ „szöveg nélküli dal”

mert e kettő szervesen összeolvadhat, ezt mutatja tanítóképzésünk eddigi rendszere. Semmi okunk, hogy e rendszeren változtassunk. A középiskola általános műveltséget nyújt és előkészít a felsőbb iskolákra. A tanítóképző általános és szakműveltséget adva, előkészít a gyakorlati életre és a felsőbb tanulmányokra is. A mai gyakorlati élet azt kívánja a magyar tanítótól, hogy mestere legyen az elemi oktatásnak és nevelésnek, őszinte vallásossággal karolja fel tanítványainak és ahol lelkész nincsen, ott egyúttal a felnőttek hitéletét is.” (Értesítő, 1928a, 16. o.)

Az évtized végére tovább bővült az intézet tevékenysége azáltal, hogy egyre aktívabb szerepet vállaltak a leventeoktatás és az iskolán kívüli népművelés, valamint a gazdasági szakoktatás fejlesztésében és kiterjesztésében. A végzett tanítók számára lelkigyakorlatokat és továbbképző tanfolyamokat tartottak. Az elmélet és gyakorlat összehangolására továbbra is nagy hangsúlyt fektettek, a világnézeti nevelés mellett. *„Az események színes köveiből kialakult a tanév történetének mozaikképe. A sok apró részlet-munka abban az elvben egyesült, hogy a nevelés-tanítás egyetemes elvei miként érvényesülnek a gyakorlati tanításban. Amíg egyik szemünk tekintete az elméleti, addig másik szemünk tekintete az alkalmazott pedagógián nyugodott. Teljes törekvésünk a kettőnek egybekapcsolására irányult. Ez a munka mindég próbaköve marad a tanítói eljárásnak, mert az elméleti pedagógia normákat állított fel s ezekből rendszert alkot (rendszeren a tételek hierarchiáját értjük) addig a gyakorlati pedagógia a tapasztalatból indul ki s terhe egész súlyával a módszeren nyugszik. Feladatunk tehát a rendszer és módszer összehangosítása volt, ami annál nehezebb munka, mert a rendszer elveken alapul, a módszer pedig konkrét eseteken. Ennél fogva szakadékokat és eltolódásokat kellett kiegyenlíteni oly megfeszített szellemi munkával, hogy valóban csak a Szentlélek formáló erejében vetett hit adhatott erőt a feladat megoldásához.” (Értesítő, 1930, 24. o.)*

1929-ben új szervezet, a Foederatio Emericana Szegediensis XLV. Corporatioja kezdte meg működését. (Értesítő, 1930, 22. o.) A szegedi tanfelügyelőség megbízásából a tanári kar tagjai rendszeresen látogatták a szegedi és Szeged környéki elemi iskolákat, pedagógiai szakismereti előadásokat tartottak. A tanítóképző-intézeti tanárképzés Szegedre kerülése után az intézet egyben gyakorlólékhelyé is vált, a tanárok pedagógiai-módszertani tudása még inkább felértékelődött. *„A polg. isk. tanárképző főiskola már pár éve Szegeden működik. Szinte természetesnek látszott, hogy az arra épített Apponyi Kollégium is követte. A f. isk. évben az I. éves hallgatók már a szegedi Ferenc József tudományegyetemen végezték egyetemi tanulmányaikat, így didaktikai kiképzésükről is itt kellett gondoskodni. Miniszteri rendelet úgy intézkedett, hogy a férfi hallgatók intézetünkben hospitáljanak és itt végezzék gyakorlati*

tanításaikat. A beltágok a főiskolával kapcsolatosan a Horthy Kollégiumban nyertek elhelyezést. Onnan jártak át intézetünkbe. Részből az ezzel járó idővesztesség, másrészt a tanítóképzés munkájának alaposabb megfigyelése kívánatossá tenné, hogy a Kollégium hallgatói intézetünkben kapjanak elhelyezést.” (Értesítő, 1930, 74. o.)

A harmincas években tovább folytatódott a gyarapodás. „A Boldogasszony-sugárúton levő épületben 1895–1923-ig folyt a tanító és kántorképzés munkája. Jelenlegi helyére, Ujszeged viruló kertvárosába, a Népliget tőszomszédságába, 1923 nyarán költözött intézetünk, ha ugyan a színes megszállás után megmaradt csekély és értéktelen holminak a Tiszántúlra való átszállítása költözködésnek mondható. Üres épületek, amelyeket néhány évre más intézményekkel kellett megosztani; gödrökkel, pocsolóakkal elriasztó udvar oly sivár lehetőségeket nyújtott, amelyeken csak a legszivósabb kitartás, a magasabb célokért, a többért, a különbért lelkesedő, állandó munka tudott győzedelmeskedni. Az utóbbi évtizedben intézetünk évről-évre gyarapodott területekben, épületekben, felszerelésekben. Az elmúlt iskolaév folyamán ismét sikerült egy szomszédos telket vásárolnunk, elrendezgettük az udvart, a közeli gazdasági kertünket, ahol a gyakorlóiskolák is megfelelő területekhez jutottak. Az iskolaév végén pedig már a kőművesek és ácsok dolgoztak, hogy az egyik épületre egy második emeletet húzzanak. Az intézet térbeli terjeszkedésével párhuzamosan állandóan dolgozunk a korszerű berendezkedés és felszerelés érdekében és - nem utolsósorban - az eredményesebb, a gyakorlatibb, az életrevalóbb nevelő-oktató eljárások kialakításán.” (Értesítő, 1936, 24. o.)

1937-ben az újonnan épített zenepavilont vehették birtokukba a diákok, a következő évben pedig olvasótermet alakítottak ki számukra. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium az egyházmegyei főhatóság előterjesztésével összhangban egy harmadik gyakorlóiskolát is szervezett az intézettel kapcsolatban (ezeket A, B, és C jelzésekkel illették). A gazdasági oktatás továbbfejlesztésének részeként egy gazdasági szaktanári állást alapítottak.

A harmincas évek első kiemelkedő eseménye a 44 hősi halált halt tanítónövendék emlékére emelt hősi emlékmű felavatása volt az intézet udvarán. A szoborállítás kezdeményezője Pörzsölt Géza tanítóképző-intézeti tanár volt, a felszentelést Glattfelder Gyula csanádi püspök végezte, míg az ünnepségen maga József királyi főherceg mondott beszédet. A hősök emléksobrának leleplezésén nagy számban jelentek meg régebben végzett, akkoriban már pályán lévő tanítók. Az alkalom lehetőséget adott arra, hogy megszervezzék az intézet volt növendékeinek szövetségét. Az egyesületnek kettős célja volt: egyfelől a régi barátságok, ismeretségek ápolása, másfelől a szakmai kapcsolattartás nemcsak a végzettek, hanem a már pályán lévők és az iskola közt is. Az intézetnek „gyakorlati munkát végző kezek támogatására

lesz szüksége s vajjon kiktől várhat értékesebb adatokat, mint éppen azoktól, kik általa vértetetten indultak útnak. És ha minden szakiskola kaphat értékes adatokat az életnek általa elindított munkásaitól, akkor kétszeresen értékesek lehetnek ezek az adatok a tanítóképzés számára, mely nemcsak alkalmazkodni kíván az éléhez, hanem alakítani akarja azt. Ezért tehetnek valóban nagy jelentőségű szolgálatokat a volt növendékeknek a tanítóképző-intézetekben alakuló szövetségei a tanítóképzésnek.” (Értesítő, 1931, 86. o.) A Szegeden Végzett Tanítók Szövetsége végül 1934. június 9-én alakult meg, az esemény során Becker újra hangsúlyozta a tanítói összetartozásérzés fontosságát. A szövetség szerepét nemcsak a baráti, hanem a szakmai kapcsolatok ápolásával kapcsolatban is kiemelte, ezen túl arra is rámutatott, mennyire fontos, hogy a már végzettek megismerkedjenek az intézetben tanított újdonságokkal, nevelési, módszertani újdonságokkal. A továbbképző tanfolyamok és lelki gyakorlatok alkalmain kívül a szövetség keretein belül őszintén feltárhatják nehézségeiket, alkalmuk nyílik a kihívások, kérdések megtárgyalására, és visszajelzéseik alapján az intézet is érdemben reagálhat a felmerülő gyakorlati témákra.

1931-ben elindították az iskolán kívüli népművelés feladatainak ellátására felkészítő tanfolyamot, valamint a szövetkezeti ismerteket tárgyaló tanfolyamot is. A képzés színvonalát emelte, hogy a következő tanévben csatlakozott a tantestülethez a kiváló néprajztudós, Bálint Sándor, illetve egyelőre óraadói státusban, de tornatanári állást is sikerült létesíteni. 1932-ben gyermekparalízis-járvány késleltette a tanévkezdést, amely ennek ellenére végül újabb sikerekkel zárult: az eddigi továbbképzési lehetőségeket kiegészítve német kisebbségi tanfolyamot szerveztek. A tanévkezdő értekezleten vázolt célkitűzések érdemi összegzését nyújtják az addig kidolgozott intézményi képzési profilnak, amelynek középpontjában az elmélet és a gyakorlat, a műveltség és a módszertan, mint fontos, egymást kiegészítő, támogató pillérek állnak. Az igazgató így fogalmazott: „*Katholikus világnézetű és jellemű tanítókat kell képeznünk, akik mély, őszinte vallásossággal, érzékeny lelkiismerettel és felelősségérzettel vezethessék magyar népünket. Olyan tudással és készséggel kell őket kiküldeni, melyek képessé teszik, hogy egyrészt az iskolában művészei lehessenek a nevelésnek és tanításnak, másrészt a mai élet nehézségeitől vissza nem riadó vezetői lehessenek népünknek. Csak harmonikus lelkek lehetnek művészi nevelők, tanítók és népünknek vezetői. Minden egyes növendékünkkel meg kell értetnünk, hogy azt tanítjuk, amit nekik egyrészt mint magyar néptanítóknak, másrészt mint intelligens úriembereknek (k. t.) tudniuk kell. Növendékeink ne csak arra törekedjenek, hogy a betanított anyagból jól tudjanak felelni, hanem arra is, hogy az elvégzett anyagot jól megértve, szellemi kincsükké tegyék. Nevelői és tanítói munkánknál egyik szemmel mindig az elemi*

népiskola fele kell tekinteni. Néptanítókat kell képeznünk. A képzési folyamat természete megkívánja, hogy a tanítás anyagát es módszerét a célnak megfelelően megállapítsuk. Arra való tekintettel, hogy az általunk letanítandó anyagot a tanítónövendéknek az iskolában, sőt azon kívül is tanítania kell, precíz tárgyismeretet kell követelnünk növendেকেinktől és céltudatosan rá kell szorítani arra őket, hogy ismereteiket szabatosan, folyékonyan, értelmesen elmondhassák. Az egyes leckék feldolgozásánál nemcsak a megértésre, hanem arra is kell törekedni, hogy növendékeink a közölt ismereteket sikerrel taníthassák az elemi népiskolákban, a továbbképző iskolákban es az iskolánkivüli népművelési előadásokban.” (Értesítő, 1933, 15. o.)

Glattfelder püspök 60. születésnapja alkalmából Becker Vendel igazgató visszatekintett az elmúlt évtizedre. Elöljárójának méltatása mellett rávilágított a kiemelkedőbb mérföldkövekre, kihívásokra és célokra. *„Az intézet az 1923–24. tanévet már új épületeiben kezdi meg, Újszegeden. Iskolafenntartó Püspök urunk nagy áldozatokat hoz, amikor az egyházmegye szétdaraboltsága ellenére is az újszegedi épületek építését befejezteti és ezáltal a képzőnek állandó, szép otthont biztosít. Abból a feltevésből kiindulva, hogy a tanító a legtermészetesebb és közvetlen segítőtársa a papnak, az intézet belső életének és munkájának a fejlesztésére Püspök Urunk nem kímélt semmiféle áldozatot. A fentebb jelzett iskolafenntartó alapítványok a pénz devalválódása következtében értéküket veszítik. Püspök Urunk ekkor előterjesztést tesz a V. K. M.-nek olyan értelemben, hogy a tanári illetményeket - a Magyar Katolikus Tanulmányalap terhére - továbbra is és valamennyi tanárra kiterjesztve vállalja a kultuszminisztérium. Ismételt, beható tanácskozások után végre is megállapítást nyer, hogy a Püspök úr kérelme indokolt és azért a V. K. M. - a szükséghez képest - elrendeli az intézeti tanárok illetményeinek biztosítását. Sikerül egyben a V. K. M.-nél kieszközölnie, hogy a Magyar Katolikus Tanulmányalap - költségvetésében - az intézet számára évenként bizonyos elhelyezési és beszerzési költséget állapít meg. Az intézet anyagi helyzetét így biztosítván, Püspök Atyánk nagy gonddal kiválasztja a tanítóképzőintézetbe a megfelelő tanárokat, kiket - elismerésül - munkatársainak nevez. Nagy gondot fordít az intézet egészséges közszellemének és a tanítóképzéssel szemben támasztható igények kielégítésére is. Hogy az internátus növendékeinek megfelelő ellátását biztosítsa, közel két éven keresztül minden heti étrendet előzetes cenzúra alá vesz és gyakori személyes ellenőrzésével a fiúk megfelelő elhelyezését is biztosítja. A tanítói kiképzés gyakorlatiassá tételére szívesen veszi az igazgatóság ezirányú előterjesztéseit. Így lesz valósággá az, hogy az intézet elméleti képzésével lépést tart a gyakorlati képzés is. A tanárok lelkiismeretes, szakavatott munkáját személyes ellenőrzésével*

állandósítja es minden érdemet, minden törekvő munkát elismeréssel es kitüntetéssel jutalmaz.”
(*Értesítő*, 1934, 8. o.)

A püspökön kívül - éppen az egyházi főhatóság előterjesztése nyomán - a kormányzó is méltányolta az intézetben folyó munkát, és Becker Vendel számára ugyanebben az évben tanítóképzőintézeti királyi főigazgatói címet adományozott. A kitüntetés tényét a helyi sajtó is méltatta, a Szegedi Új Nemzedék című lap 1933. december 19-i számában a következőképp számoltak be a hírről: „*A Kormányzó a vall. és közokt. miniszter előterjesztésére megengedte, hogy Becker Vendel dr. szegedi kir. kath. tanítóképzőintézeti igazgatónak a tanítóképzőintézeti kir. főigazgatói címet adományozza. A kormányzói elismerés Becker Vendel dr. személyében az egyik legkiválóbb magyar pedagógust érte, akinek nagyon sokat köszönhet a magyar tanítóképzés s aki, mint igazgató, kiváló tanári karának segítségével intézetét valóban mintaintézet (k. t.) fejlesztette. Az egész országban szinte páratlan renoméja van a szegedi tanítóképzőnek s azok a növendékek, akik itt szerzik meg az oklevelüket, olyan felkészültséggel indulnak neki az életnek, amely előtt elismeréssel hajol meg a magyar társadalom. Az örök munka embere az új főigazgató, aki percnyi pihenés nélkül végzi azt a feladatot, amelyet a legfelsőbb hatósága bízott rá.*” (*Értesítő*, 1934, 18. o.) A következő tanévben Mandola Aladár tanítóképző-intézeti tanár kapott kitüntetést, számára a kormányzó az igazgatói címet adományozta.

A testnevelés és a sport területén is szép eredményeket ért el az intézet. A szakképzett munkaerő biztosítása, a testnevelő tanári állás létesítése, a sportpálya és felszerelések kialakítása és beszerzése hosszú ideig gondot okozott, ezért is jelentett nagy örömet az iskola számára, amikor 1927 után 1934-ben újra országos KISOK (Középfokú Iskolák Sportköreinek Országos Központja) bajnok lett az intézet labdarúgócsapata. A siker további elismeréssel párosult, amikor a Magyar Labdarúgó Szövetség emléklakettel jutalmazta az igazgatót az intézet sportnevelésben elért eredményeinek köszönhetően. Az iskola élénk szakmai kapcsolatokat tartott fenn más intézetekkel, a két világháború közötti évtizedek során gyakran szerveztek látogatásokat, kirándulásokat. Szegeden többször vendégül látták például az esztergomi, bajai, kiskunfélegyházi képzők tanárait és növendékeit (*Értesítő*, 1935).

Az évtized közepén újabb kihívást jelentett a középiskolai reform, a tanári kar eszmecseréinek hangsúlyos témájává vált az egységesített középiskola terve, ezzel együtt a tanítóképző, mint szakiskola célja, feladata, jövőbeli lehetőségei. Egyetértettek abban, hogy a hivatásra nevelés nem valósítható meg egy általános műveltséget adó egységes középiskolában, előkészítésre már középfokon is szükség van, egy esetleges főiskolai tanítóképzés esetén is. A

témával kapcsolatban újabb termékeny gondolatokat fogalmaztak meg 1936 májusában, a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének szegedi közgyűlésén. *„A közgyűlés sikere érdekében a tanári testület minden tagja buzgólkodott, Straub Ferenc és dr. Bálint Sándor előadóként szerepeltek, az intézet ifjúsága pedig énekkarral emelte a közgyűlés fényét. Végül dr. Becker Vendel igazgató ebédre látta vendégül a közgyűlés tagjait, a vallás és közoktatásügyi miniszter Úr képviselőjében Balázs Béla tanítóképző intézeti kir. főigazgatóval és az elnökséggel az élen. A fehér asztal mellett elhangzott több tartalmas felszólalás hozzájárult a közgyűlés értéktöbbletéhez. Örömmel tapasztaltuk, hogy az ország különféle vidékeiről idesereglett kartársak megleléssel távoztak Szegedről.”* (Értesítő, 1935, 27. o.)

1938 új korszak kezdetét jelentette a képzőben. A középiskolai reform nagymértékben átalakította a tanítóképzést is, a történetekre élénken reagáltak a tanárok. Becker Vendel igazgató elismerte az új szabályozás pozitívumait, de gyakorló szakemberként nem rejtette véka alá a törvénnyel kapcsolatban kialakított kritikus véleményét sem. *„Hiszen a tanárképzésnek, mint minden szakirányú képzésnek a legfontosabb kívánalma: tudományágában való folytonosság a képzés során. A tudományággal való mindig szélesedő körben történő foglalkozás biztosíthat kellő szakműveltséget. Így látjuk ezt minden más szaktárgynál, csak éppen a hazai szempontokból oly fontos tudományággal, éppen a gazdaságtannal szemben történik mindig ilyen sajnálatos mellőzés.”* Elsősorban az óraterv módosítását javasolta, mivel - épp a szegedi képzőben is, hosszú évek alatt kialakított gyakorlatias felkészítést tekintve - kevesellte a gazdaságtan és a földrajz óraszámát. (Értesítő, 1938, 10. o.). Mindenesetre a reformot megelőzően és éppúgy azt követően igyekezett a lehető legtöbbet elérni a képzés - véleménye szerinti - javítása érdekében.

Az együttműködés és eszmecserék egyik hasznos fórumát jelentette a végzett diákok tömörülése, a Szegedi Királyi Katholikus Tanítóképző Intézet Iskolatársainak Szövetsége. Ennek 1938. júniusi közgyűlésén *„rámutatott a főiskolai tanító képzésért folytatott küzdelmére, a nehéz harcra, amelyet annak megvalósulásáért folytatott. Megállapította, hogy a sikerhez a Szövetség is hozzájárult támogatásával. Megvannak a keretek - folytatta a díszelnök - s ezt tartalommal megtölteni nemcsak joga, de kötelessége a tanítói karnak.”* (Értesítő, 1938, 74. o.) Megbeszéléseiken hangsúlyozták, nem kizárólag az iskola falai között, egyedül saját, képzőintézményi szempontjaikat érvényesítve dolgozták és dolgozzák ki folyamatosan állásfoglalásaikat, hanem kifejezetten törekednek a szélesebb körű együttműködésre. *„De nem szorítkozhatunk munkánkban az épület falai közé. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy az időközönként tartott összejövetelek útján szoros kapcsolatot tartsunk fenn az intézettel és*

testvérekkel, hanem igyekeztünk belekapcsolódni a társadalom munkájába és a magyar tanítói közéletbe.” (Értesítő, 1938, 73. o.)

Együtt dolgoztak a Magyar Tanítóegyesületek Egyetemes Szövetségével, az Állami Tanítók Országos Egyesületével és a Katolikus Tanítók Országos Egyesületével. Pedagógiai kérdéseket tárgyaltak elsősorban, de nem hagyták figyelmen kívül a szociális, illetve anyagi jellegű aggodalmakat sem. *„Sajnálattal tapasztalható, hogy a legfiatalabb és a korosabb tanítói nemzedék között egy hatalmas űr tátong. Oka ennek az óriási elhelyezkedési nehézség. A fiatalok égnek a munkavágytól, nagy bennük a munkakészség és nem jutnak térhez, hol ezt kifejthetik és tudásukat érvényesíthetik. Így sokan közülük okot látnak, hogy állásban levő kartársaikra irigy szemmel tekintsenek. Az idősebbekben látják az akadályát az ő boldogulásuknak. Helytelen felfogások keletkeznek ezáltal, mert hiszen az idősebbek nem okai a mostani nagy nehézségeknek.” (Értesítő, 1938, 72. o.)*

A következő tanévben az intézet már új elnevezéssel nyitotta meg kapuit, Szegedi Királyi Katholikus Líceum és Tanítóképző Intézetként szerepelt ezután az iratokban, négyéves, érettségit adó középiskolává vált, amelyre kétéves, felsőfokú tanítóképző akadémia épült. A képzés jövőjét illető elképzelések a következő módon alakultak: *„A líceumi növendékek a IV. osztály elvégzése után érettségi vizsgálatot tesznek. A kötelező bentlakással összekötött tanítóképző akadémiára csak jórendű liceumi érettségivel vehető fel a hallgatók. A líceumi érettségivel rendelkezők a közigazgatási, postai és vasúti tanfolyamokon, a Polgári Iskolai Tanárképző; a Testnevelési, a Zeneművészeti és Képzőművészeti Főiskolán, a gazdasági akadémián, a gazdasági szaktanítóképzőben a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem közgazdasági és kereskedelmi osztályán, vagy a gazdasági szaktanárképző-intézetben folytathatják tanulmányaikat.” (Értesítő, 1940, 75. o.)*

A valóságban azonban egyáltalán nem a tervek szerint alakult a képzés, közbeszóltak a világháborús események. Jelen dolgozatnak ugyan nem tárgya az ezután következő történések részletes tárgyalása, de az események rövid bemutatását indokoltnak tartjuk. Már 1939 szeptemberében foglalkozott az igazgató azokkal a *„sokat hangoztatott válságtünetekkel, amelyek a mai nyugtalan kor szellemi síkján jelentkeznek. A három alapérték: az igaz, a szép és a jó kezd relatívabbá válni, a jelenségek kulturális válságot is látszanak bizonyítani.” (Értesítő, 1940, 22. o.)* Az intézet kétségtelenül felbolydult. *„A fölöttes hatóságok által jóváhagyott tanmenetek alapján folyt a munka és a tanítás az egész tanév folyamán. Nem hallgathatjuk el, hogy a munkánkban ismételten és érezhetően zavart okoztak az egymásra torló külpolitikai események, amelyek éreztettek hatásukat a tanulóifjúság magatartásában.”*

(*Értesítő*, 1940, 23. o.) Ekkor már egyértelműen a következő években lezajlott események árnyéka vetült az intézményre: a háború pusztításai végül az intézetet sem kímélték, az épületekben károk keletkeztek, a növendékek közül többen elesetek. 1945-ben Beckert nyugdíjba kényszerítették, Katona Miklós vette át az intézmény vezetését. Az ezt követő években az iskola többször költözött, majd 1948-ban államosították. Sűrű átszervezések után 1958-ban felsőfokúvá vált, amikor is egyesítették a tanítónőképzővel, 1963-ban aztán végleg megszüntették. Az intézmény egyik öregdiákja ezzel kapcsolatban így fogalmazott: *„Mi azt mondjuk, az Alma Matert nem lehet megszüntetni, mert ereje nemcsak a falakban van, sokkal inkább kisugárzó s egyben megtartó szellemiségében. Abban, ahogyan részévé vált a magyar kultúra, a magyar művelődés történetének. Abban, ahogyan az őrzőkben, a hajdani tanítványokban él. Ahogyan bennünk él.”* (Csillik- Gácser, 1994, 24. o.)

VI. Az intézet tanárai

VI. 1. A tanári kar összetétele

Felekezeti tanítóképző lévén a tanárok kinevezésének joga az egyházmegye előjáróját illette, emiatt ugyan több esetben eltértek az állami intézetekre vonatkozó szabályozástól, a mindenkori püspökök mégis tekintettel voltak arra, hogy a lehetőségekhez képest érvényesítsék az oktatók képzettségét és felkészültségét illető minőségi elvárásait. A fenntartó törekedett arra, hogy az egyes tantárgyakat megfelelő szakos tanárok oktassák, heti óraszámuk státusztól és szaktól függően széles intervallumon belül, 4–20 óra között mozgott. A tantestület törzstagjainak számítottak a gyakorlóiskolai tanítók is (Csillik – Gácsér, 1994. Az intézet tanárai voltak az általunk vizsgált időszakban:

1. táblázat Az intézetben működő oktatók 1920 és 1938 között¹⁶⁷

Név	Alkalmazás ideje	Intézetben eltöltött idő	Szak
Bálint Sándor	(1931-1945)	14 év	magyar, történelem, földrajz, alkotmánytan
Becker Vendel	(1914-1945)	31 év	hittan, történelem, alkotmánytan, német, neveléstörténet, iskolaszervezetan
Bialoskurski Félix Bódog	(1930-1948)	18 év	természetrajz, gazdaságtan
Bocskay István	(1919-1936)	17 év	rajz, testnevelés
Bojár János	(1932-1933)	1 év	német
Csanády Béla	(1926-1927)	1 év	gazdaságtan
Erdélyi János	(1936-1941)	5 év	hegedű
Gaál Géza	(1933-1948)	15 év	gyakorlóiskolai tanító
Geyer Béla	(1919-26)	7 év	ének-zene

¹⁶⁷ Forrás: saját szerkesztés

Gulácsy Sándor	(1912-1926)	14 év	gazdaságtan
Gulyás J. Efrém	(1935-1938)	3 év	német
Gyepes János	(1938-1939)	1 év	német
Horváth A. János	1919-1922	3 év	természetrajz, vegytan, fizika, egészségtan
Horváth B. Kristóf	1925-1943	18 év	magyar, német, neveléstörténet, lélektan, logika, iskolaszervezetan
Kapossy Gyula	1924-1945	21 év	ének-zene
Katona Miklós	1921-1948	27 év	neveléstan, lélektan, matematika, logika
Kerényi József	1931-1943	12 év	testnevelés
Klászik Lehel	1926-1930	4 év	ének-zene
Kövessy Jenő	1919-1945	26 év	mennyiségtan, fizika, torna
Májner Rezső	1923-1944	21 év	gyakorlóiskolai tanító
Majzik Sándor	1937-1948	11 év	gyakorlóiskolai tanító
Mandola Aladár	1919-1936	17 év	magyar, német, történelem, alkotmánytan
Pataky István	1920-1922	2 év	gyakorlóiskolai tanító
Pártos József	1922-1946	24 év	hittan
Pörzsölt Géza	1904-1935	31 év	hittan, magyar, német, földrajz
Prokop Sándor	1921-1922	1 év	hittan
Renczes Ferenc	1927-1931	4 év	gazdaságtan
Schneider Ferenc	1923-1924	1 év	német
Straub Ferenc	1924-1944	20 év	német, mennyiségtan, természetrajz
Szelényi Dezső	1919-1923	4 év	német, történelem
Szili Török Dezső	1936-1941	5 év	rajz, szépírás

Szörényi József	1936-1948	12 év	magyar, német, neveléstörténet
Vadász Zoltán	1927-1937	10 év	gyakorlóiskolai tanító
Várad József	1919-1921	2 év	neveléstudomány
Vitos Gerő	1929-1943	14 év	egészségtan
Weller Károly	1929-1931	2 év	ének-zene
Zámbó Károly	1919-1922	3 év	kántorképzés
Zentai (Hinel) Károly	1930-1933	3 év	gyakorlóiskolai tanító

Az értesítőkben közzétett adatok szerint a tanári karban időnként történtek változások, a viszonylagos állandóságot a testület kis létszáma, családi jellege (hosszú távon nagyjából 12–14 fő volt alkalmazásban), és az igazgató személye biztosította. A testület munkájában részt vettek a viszonylag sűrűn változó óraadó tanárok is, ők elsősorban a készségtárgyakat, rajzot, zenét oktatták. A fluktuáció több okra vezethető vissza, többen nyugdíjba mentek, vagy elhaláloztak, de előfordultak rendkívüli esetek. Ilyen volt például a Trianon utáni időszak, amikor a menekült tanárok elhelyezéséről kellett gondoskodni. 1920-ban „a tanári kar kiegészítését megkönnyítette az a szomorú körülmény, hogy az idegen megszállók az állami tanintézetek tanárait megfosztották állásuktól és legnagyobbbrészt kiutasították őket. Az ily módon állásnélkülivé vált állami tanítóképzőintézeti tanárok közül - ez egyházi főhatóság megkeresésére - a VKM. 183,909/1919-B/XII. számú rendeletével szolgálattételre ideiglenesen átengedte a temesvári áll. tanítóképző intézet tanárai közül Bocskay István, Mandola Aladár és Várad József tanárokat. Hogy pedig a tanári testület teljes legyen, az előbbi rendelettel beosztotta még Geyer Béla volt munkácsi, a 12845H920-B/VIII. számú rendeletével pedig Horváth A. János iglói és Marczélly Kornél aradi tanárt. Mivel Marczélly tanár Aradról nem jöhetett el, a 30,208/1920-B/XI1. számú rendeletével Kövesi Jenő temesvári tanárt osztotta be szolgálatra.” (Értesítő, 1928b, 4. o.)

Ezt a gyakorlatot azonban néhány év után fel kellett volna függeszteni, vagy legalábbis mérsékelni, mert a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1927. július 4-én arra kérte a felekezeti képzők fenntartóit, hogy mellőzzék az elcsatolt területekről érkező tanerők alkalmazását. Gazdasági okokkal magyarázták a menekült tanárok alkalmazásának nehézségeit.¹⁶⁸ A csanádi püspök ugyanakkor az elcsatolt egyházmegyei területekről érkező

¹⁶⁸ SZCSEL Egyházigazgatási Iratok Püspöki Hivatal Iratai 1927. 7. d.

oktatóknak igyekezett a katolikus fenntartású iskolákban helyet biztosítani: „Az állam gazdasági egyensúlyának helyreállítása szükségessé tette az állami tanintézeti alkalmazottak tekintélyes részének elbocsátását, sőt, a jövőben még további is redukálásra kell törekedni. Ennélfogva az állami tanintézeteknél elhelyezkedési lehetőségek csak a legszorványosabb mértékben állnak be, úgy, hogy az állás nélküli tanárok és tanítók száma egyre emelkedik a csonka ország területén. Ily körülmények között arra kell törekedni, hogy az állami tanintézetekben adódó elhelyezkedési lehetőségek az itt élő képesített tanároknak tartassanak fenn, és ki kell kapcsolnom az elhelyezkedéseknél az elszakított területekről átjött vagy átjönni akaró alkalmazottakat. Ehhez a középosztály mai rendkívül mostoha kereseti és megélhetési viszonyai miatt következetesen ragaszkodnom kell. Ezzel szemben mind gyakoribb jelenség, hogy különösen felekezeti iskolák fenntartói a csonka ország területén levő és elhelyezkedésüket váró pályázókra nincsenek kellő tekintettel és az ország elszakított területén levő, illetőleg onnan átjövő pályázókat szemelnek ki [...] Míg tehát egyfelől az állami állások betöltésénél az itteni helyzet miatt egyes egészen kivételes esetektől eltekintve, az elcsatolt területekről való tanerők alkalmazásától el kell zárkoznom – ezzel szemben a felekezeti iskolák fenntartói az elcsatolt területekről való tanerőkkel szemben az illetők szempontjából egyébként teljesen érthető méltányosságot szabadon gyakorolják, úgy azonban, hogy végső következményében az ebből eredő fizetéskiegészítés és nyugdíj (legjobb esetben csak a nyugdíj) a magyar államkincstár terheit szaporítja, amelynek nyugdíjterhe a létszámapasztások folytán amúgy is szinte elviselhetetlen. Mindezekre való tekintettel tisztelettel felkérem a Főtiszt. Egyházi Főhatóságot, hogy elcsatolt területről átjött vagy átjövendő tanerők alkalmazását mellőzni és az állások betöltésénél az itt levő állástalan pályázókra figyelemmel lenni méltóztassék.”¹⁶⁹ Mindennek fényében különös hangsúlyt kaphat az a tény, hogy legyenek az elcsatolt területeken túlról vagy innen érkezők, az intézet alkalmazottainak javadalmazását az évtized végére biztosították.

¹⁶⁹ SZCSEL Egyházigazgatási Iratok Püspöki Hivatal Iratai 1927. 7.d. 50356/1927. A vallás- közoktatásügyi miniszter levele a püspöki hatóságnak

VI. 2. A tanárok képzettsége

A felekezeti képzőkben a tanárok képzettsége jellemzően változó színvonalú volt, Szegeden sem volt ez másképp, bár kijelenthető, az átlagosnál jobb paraméterekkel rendelkezett az intézet. (Csillik – Gácser, 1994) A vizsgált időszakban a tanári kar kilenc tagja rendelkezett doktori fokozattal, illetve többségük képesített tanítóképző-intézeti tanár volt, ezen kívül néhányan polgári iskolai tanári, vagy középiskolai tanári végzettséggel vettek részt az oktatómunkában, míg a gazdasági ismereteket oktató tanerők általában gazdasági akadémiát végeztek. Hasonló végzettséggel általában a pedagógiai munkát végző, de nem pedagógus képzettségű paptanárok nem rendelkeztek, ám amikor megtörtént a képzős tanárok átminősítése a Katolikus Tanulmányi Alap terhére, ők is megszerezték a szükséges végzettségeket. *„Jelentős változást hozott a tanártestület szervezetében az a tény, hogy a tanári karnak már évek óta folyamatban levő átszervezése a m. kath. tanulmányi alap terhére, befejezést nyert. Azáltal, hogy az összes tanári állások a m. kath. tanulmányi alap terhére rendszeresítettek, külsőleg is kifejezésre jutott és biztosított a tanári kar egységes szelleme.”* (Értesítő, 1926, 12. o.) Addig ugyanis a megfelelő bérezés biztosításához az egyházmegye fizetéskiegészítő államsegélyben részesült, innentől kezdve viszont a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kezelésében álló Katolikus Tanulmányi Alap szolgáltatta a tanárok fizetését. Bár a tanárok kaphattak a rendes fizetésükön felül személyi vagy családi pótlékot, drágasági segélyt, lakás- és ruhapénzt, javadalmazásuk mégsem volt egyenlő az állami alkalmazásban állókéval. Emiatt többször is felemelték szavukat, hangoztatták az egyenlő bérezés igényét. Ennek megvalósulásához viszont minden tekintetben meg kellett felelniük az állami előírásoknak.¹⁷⁰ A csanádi püspök 1924. október 29-én kelt levelében a fentiekre tekintettel tájékoztatta arról a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy kötelezte Kapossy Gyula paptanárt arra, hogy a szükséges középiskolai énektanítói képzettséget megszerezze.¹⁷¹ 1930. január 23-án pedig arról értesítette az intézet két tanárát, Horváth B. Kristófot és Katona Miklóst, hogy kérésük ellenére nem rövidíthetik le négy félévi egyetemi tanulmányaikat, a minisztérium nem engedélyezte számukra, hogy már két félév után levizsgázhassanak az Országos Tanítóképzőintézeti Tanárvizsgáló Bizottság előtt, kifejezetten megkívánják tőlük is a *„teljes mértékben végzett egyetemi tanulmányokat.”*¹⁷² A kinevezésük módja is változott, püspöki felterjesztés alapján ugyan, de végső soron a Vallás- és

¹⁷⁰ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 4. d. Általános iratok 1914–1929.

¹⁷¹ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 4. d. Általános iratok 1914–1929. A csanádi püspök levele a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. 1924. október 29.

¹⁷² MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 5. d. Általános iratok 1930–1933. A csanádi püspök levele a tanítóképző-intézet igazgatóságához. 1930. január 23.

Közoktatásügyi Minisztérium nevezte ki a képző tanárait. Szolgálati jogviszonyuk, előléptetésük és nyugdíjazásuk módja, az állami szférába való átjárás lehetősége megegyezett az állami alkalmazásban állókéval. A püspök biztosította arról a minisztériumot, hogy minden egyéb tekintetben is egyenlő színvonalú az intézet, amennyiben például a szabályoknak megfelelően a tanítás nyelve magyar, csak államilag engedélyezett tankönyveket használnak, a testület létszáma teljes, a megfelelő épületekkel, tanszerekkel és gyakorlóiskolával ellátott intézmény.¹⁷³ A világnézeti nevelés, az intézet katolikus jellege különbözteti meg az állami iskoláktól, ami a tanári kar tagjait tekintve nem annyira szakmai felkészültségükben jelentett eltérést, hanem inkább státuszuk speciális értékelésében. Egy fővárosi tanár öngyilkossága kapcsán készített minisztériumi felhívás alapján a püspök kérte a tanítóképző igazgatóságát, hogy mivel az ilyen magatartás az ifjúságra káros befolyással lehet, a tantestületet *„ebből a szempontból is ellenőrizze és őket hivatásukból folyó enemű kötelességeikre is figyelmeztesse”*.¹⁷⁴

VI. 3. Együttműködés a tanári karban

A tanári kar egységes testületi szelleme, egyöntetűen katolikus világnézete értelemszerű volt. *„Intézetünk katolikus jellegű tanítóképző. Feladata nem lehet más, mint hogy növendékeit katolikus magyar szellemben tanítsa és nevelje. Az intézet magyar tannyelvű tanítóképző gyanánt létesült és ilyen minőségben magyar nemzeti szellemű és érzelmű tanítókat bocsát ki közel egy évszázad óta. Tanításunkban arra törekedtünk, hogy növendékeinket mindazokkal az elméleti és gyakorlati ismeretekkel ellássuk, melyekre magasztos hivatásukban szükségük lesz. A képzés menetét úgy vezettük, hogy ifjúságunk nemcsak alapos tanítói és kántori, hanem leventeoktatói és hitoktatói képesítést is nyerhetett. A képzés folyamán súlyt helyeztünk arra, hogy növendékeinket előkészítsük a sikeresebb gazdasági oktatás eszközzésére és az iskolán kívüli népművelésben való szakszerű részvételre. Emellett nagy súlyt helyeztünk arra, hogy a képzés egysége és összhangja csorbát ne szenvedjen. Az egységes képzés ápolása mellett gondunk volt az egységes katolikus világnézetnek ifjaink lelkében való kiképzésére is.”* (Értesítő, 1928a, 20. o.)

¹⁷³ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 4. d. Általános iratok 1914–1929. 1923. június 8.

¹⁷⁴ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 4. d. Általános iratok 1914–1929. 1928. március 8.

Általában jó kollegiális viszonyok jellemezték az intézetet, harmonikusan együtt tudtak működni a mindennapokban. Nemcsak szakmailag, hanem emberileg is támogatták egymást, például beteg kollégájuk helyettesítésével (így annak családja megkaphatta a teljes fizetést). Ellentétek azonban adódtak, ezeket az igazgató igyekezett kezelni. Becker Vendel az 1927. december 22-i értekezleten például úgy fogalmazott, hogy „*a tanári kar egyik tagja arra kérte, hogy a tanári testületben a harmóniát fenntartsa és ápolja. Igazgatóként eddig is megtette és a jövőben is megteszi. Erre figyelmeztetés nem szükséges. De ugyanerre kéri kartársait is. Mindenkinek, de különösen az iskolának elsőrendű érdeke az, hogy itt kölcsönös megértés legyen. Csak harmonikus lelkülettel és derült lélekkel lehet eredményes munkát végezni. Mindnyájan egy közös cél felé törekszünk: tanítványaink minél alaposabb és sokoldalúbb kiképzéssel távozzanak körünkből. A gyakorlati kiképzésért az egész tanári kar, de különösen a pedagógia tanára és a két gyakorló iskolai tanító a felelős. A felmerülhető ellentéteket az érdekelteknek kell egymás között elintézniük.*”¹⁷⁵

1929. júliusában egy egészen másfajta konfliktus merült fel: nemzetiségi alapú nézeteltéréssel kapcsolatban lépett fel az igazgató, meglehetősen határozottan. „*A tanári kar nevelői minőségének csak úgy képes sikerrel megfelelni, ha egységes, ha a tanári kar tagjai megbecsülik egymást, ha kerülnek minden lebecsülést és ellenségeskedést. Ezzel a felfogással ellenkeznek ilyen kijelentések: a német tanárok előretörnek, az állami tanárokat mellőzik. Megállapítom azt, hogy német tanárok itt nem tanítanak, minden tanár magyar iskolában szerezte bizonyítványait és okleveleit, minden tanár a legkorrektebbül magyar szellemben tanít, hogy magyar hazájának magyar tanítókat neveljen. Kartársaink esetleges német származása nem akadályozta őket abban, hogy mindenkor a leghazafiasabb szellemben tanítsanak. Állami tanárokat nem ismerem, amint egyáltalán nem vagyok hajlandó különbséget tenni tanár és tanár között, intézetünkben kir. kath. tanárok működnek, kiket én és felettes hatóságunk egyenlő bánásmódban részesítünk. Tudtommal senkit sem mellőztünk, aki úgy gondolja, hogy mellőzték, az adja elő panaszait.*”¹⁷⁶ Az igazgató megkövetelte, hogy a tanárok rendszeresen jelen legyenek az iskolai ünnepélyeken, minden eszközzel bátorította a kollegiális összetartás különböző formáit. Az egységes katolikus világnézetet tekintette a kooperáció középpontjának, úgy gondolta, ebben nem lehet vita, az módszerekben viszont megjelenhet a tanárok egyénisége. Egységes elveket, példamutató, szeretetteljes bánásmódot javasolt mind a diákokkal, mind a kollégákkal szemben, az irigykedést, az együttműködés hiányát, pláne

¹⁷⁵ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914-1927.

¹⁷⁶ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1929. július 1.

ezeknek az intézet falain kívülre vitelét több ízben elítélte. Néhány alkalommal tehát felmerültek ellenétek a tanári karon belül, de ezek viszonylag ritka esetek voltak és a dokumentumok tanúsága szerint sohasem mérgesedtek el annyira, hogy az intézet mindennapjaiban érdemi fennakadást okoztak volna¹⁷⁷.

Alapvetően a tantestület kifelé egységes volt, felkészülten és hatékonyan reagált a kihívásokra, és jellemzően inkább együttműködő magatartást tanúsítottak egymással szemben, sikerült közösséggé formálódniuk. Rendszeresen látogatták egymás óráit, hospitáltak a gyakorlóiskolában, és továbbképzéseken is részt vettek. A mindennapi kapcsolattartás során jól bevált menetrend szerint vitatták meg a felmerülő ügyeket. Rendszeres havi értekezleteket tartottak, emellett módszeres értekezleten vitatták meg az őket foglalkoztató pedagógiai kérdéseket. *„Az évnnyitó és évváró értekezleteken kívül szabályszerűen minden hónap végén megtartottuk havi értekezletünket, megbeszéltük az aktuális nevelési és tanulmányi problémákat, szemlét tartottunk a tanulók magaviselete és előmenetele felett, és a felmerült kétes, vagy éppenséggel helytelen eredményeket a szülőkkel is közöltük. Ezeken kívül több ízben módszeres értekezéseket is tartottunk, ezeken kimondottan módszeres kérdésekkel foglalkoztunk. [...] Intézetünkben szokás, hogy a T.I.T.O.E.¹⁷⁸ havi gyűléseire mindig felrándul egy-egy érdekelt szaktanár, aki a tapasztaltokról a rendes havi értekezleten tájékoztatja a tanári kart. Ezek a beszámolók is lényegében rövidebb-, hosszabb módszeres értekezések.”* (Értesítő, 1931, 20. o.) A módszertani témák nagyon változatosak voltak, foglalkoztak a neveléstörténet jelentőségével, a gazdaságtan vagy a nyelvtanítás módszereivel, a helyesírás javításának módjaival, érintették a tantárgyi koncentráció vagy a vázlatkészítés mikéntjét is. A módszertani kérdésekkel külön fejezetben foglalkozunk, itt viszont kiemeljük, nemcsak a szorosan vett gyakorlati problémákról volt szó az említett alkalmakon, hanem a tanítóképzést és a tanítói hivatás egészét érintő önreflektív eszmecserék is voltak ezek.¹⁷⁹

VI. 4. Vélemények a tanítóképzésről

1920-ban például nagyon alaposan körbejárták a tanítóképzés készülő reformját, február 20-i értekezletükön élénk vita alakult ki a folytatást illetően. A résztvevők többsége egyetértett abban, hogy az államnak kell alapítania és fenntartania a tanítóképzőket, bizonyos felekezeti

¹⁷⁷ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927.

¹⁷⁸ Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete

¹⁷⁹ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927.

jelleg meghagyásával, állami felügyelettel megvalósított keresztény nevelést képzeltek el. Az igazgató azonban kifejezte különvéleményét, úgy gondolta, a jellemnevelés sajátos szempontjai miatt felekezeti fenntartásban is kellene hagyni iskolákat. Kikötötték, vallás- és nemzetellenes csoportosulás tagja ne lehessen tanár. Támogatták a képzés öt évfolyamra emelését, a túlterhelés elkerülése végett heti 30 órában maximalizálták a diákok óraszámát. Kéttagozatú, hároméves elméleti és kétéves gyakorlati képzést megvalósító intézet felállítását javasolták, amelynek megnevezésében nem tartották helyesnek a külön női képző megjelölést. Négy év középiskolát végzett növendékeket szerettek volna felvenni, egy osztályba legfeljebb 20–24 főt, a magántanulást pedig megszüntették volna. Nagyobb hangsúlyt helyeztek volna a gazdaságtanra, földet kértek a tanítók és a papok számára, hogy megélhessenek. Ugyanakkor hangsúlyozták, a tanító sokoldalú feladatköre ellenére fontos, hogy a képző mégiscsak a fő feladatkörre, a népiskolai oktatási tevékenységre készítsen elő, a pedagógiát szemináriumszerűen oktassák. Javasoltak néhány szervezeti változtatást is, például, hogy kevesebb vizsga legyen. Az ifjúsági egyesületek működését ekkor még nemigen támogatták, a későbbiekben ez az álláspontjuk változott. Kifejezetten kérték intézményesen szervezett és ingyenes továbbképzési lehetőségek kialakítását, ahol aktuális és gyakorlati kérdésekről szerettek volna tájékozódni.¹⁸⁰ Elképzeléseiknek csak kevés részlete valósult meg, de a témával aktívan foglalkoztak a következő években is¹⁸¹.

1926 decemberében az egyetemi tanítóképzés témájára is figyelmet fordítottak. Straub Ferenc tanítóképző-intézeti tanár tartott vitaindító előadást a témában. Az elhangzottakra a résztvevők élénken reagáltak. *„Míg egyrészt kimutatja a mostani képzés - esetleg hat évre felemelt képzés - helyes voltát, érvel másrészt a tanítóképzésnek az egyetemre vitele ellen. Hogy a tanítónak a pappal és jegyzővel szemben nincs meg a tekintélye, legtöbbször nem a kisebb képzés az oka (k.t.), hanem elsősorban az állam szűkkeblősége a nemzet napszámosaival szemben, a közönség meg nem értése a nemzetnevelő munkájával szemben. A tanítóképzésnek az egyetemre vitele ellen szólnak: Az egyetem tudósokat és nem gyakorlati pedagógusokat nevel, pedig a népiskolának nem elmélet-pedagógus doktorokra, hanem mindenhez értő, apró-cseprő dolgokkal szívesen bajlódó népnevelőre van szüksége. Az egyetem nem nevel. Mindezt csak a tanítóképző adja. Az egyetem a képzésben hézagokat hagy, pl. zene, szlőjd, rajz stb. és a jellegszilárdság kifejlődését sok esetben megingatja. A hézagokat egy szemináriumféle intézmény lenne hivatva kitölteni. Ennek azonban kevés eredménye lesz. A szeminárium*

¹⁸⁰ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927.

¹⁸¹ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939.

tekintélyen kívül álló intézmény. Oklevelet az egyetem ad, tehát a jelölt azt fogja szorgalmával szolgálni. [...] Mi is óhajtjuk a fejlődést, de a már jól kipróbált alapon. Emeljék a tanítóképzőt akadémiai rangra. Adjanak alkalmat és módot a továbbképzésre. Dotálják úgy a tanítót, hogy ne kelljen mindenféle mellékkereset után járnia, hanem egész idejét a népnevelés szent ügyének szentelhesse. Így azután meglesz a tanító tekintélye. A tanártestület az előadást nagy figyelemmel hallgatta és lelkesen fogadja. Hosszabb vita után, melyben a tanári kar több tagja részt vett, dr. Becker Vendel igazgató indítványozza, hogy a felolvasást a megbeszélte dolgokkal kiegészítve memorandum alakjában a mélt. Püspöki Kar elé terjesszük. A tanári kar így határoz.”¹⁸² A helyi tantestület nagymértékben osztotta a tanítóképző-intézeti tanárság általános véleményét, amely inkább a képzés bővítésében, hosszabbításában gondolkodott, mintsem az egyetemi képzésben. Sűrűn hangsúlyozták, nem alacsonyabb vagy magasabb szintű a képzés, hanem egész egyszerűen más. Más a feladata, célja, a tananyagfeldolgozás szempontrendszere. Nem a tudományos felkészítésre, hanem a népiskolai tevékenységre tekintettel tanulnak, még csak nem is kevesebbet, és nem is mást, csak máshogyan. A középiskolát végzett érettségizettektől történő megkülönböztetés nemcsak a tanítókat, hanem a tanítóképző-intézeti tanárokat is érintette. Ennek érdemi példáját a tanítóképzős háttérrel az egyetemi oktatásba érkező tanítók és apponyisták (polgári iskolai vagy tanítóképző intézeti tanárképzők tanárjelöltjei) esetében láthatjuk (Tóth, 1996). Neményi Imre tanulmányában „felháborítónak tartotta, hogy a középiskolánál egy évvel többet tanuló, jelesen végzett tanító, vagy a polgári iskolai tanárképző főiskola hallgatója vagy a polgári iskolai tanári oklevéllel rendelkező Apponyi Kollégium tagja csak rendkívüli hallgatója lehet az egyetemnek. A nyolcéves középiskolát végzett és elégségesen érettségizett egyén, „elég érett arra”, hogy az egyetem rendes hallgatója legyen, ugyanakkor a négy év középiskolát, öt év tanítóképzőt, négy év polgári iskolai tanárképzőt jelesen végzett és diplomával rendelkező Apponyi kollégista tanárjelölt „nem elég érett arra”, hogy az egyetem rendes hallgatója legyen. Ez a képtelen helyzet mindvégig fennállt.” (Tóth, 1996, 107. o.)

A tanítóképzés tartalma a tanárok véleménye szerint a kellő kiigazításokkal, frissítéssel, de alapvetően a célnak megfelelt. Az anyagi megbecsülést az állami irányítástól várták, a tanítószervezetek egyik fókuszpontjában ezért az oktatásirányítás képviselőivel való folyamatos egyeztetés állt. A „közönség meg nem értése”, a társadalmi presztízs kérdése az anyagi megbecsültség és a „rang” (akadémiai szintre emelés, érettségi lehetősége)

¹⁸² MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927.

biztosításával lett volna javítható. A képzés belső tartalma véleményük szerint nem indokolja a szakma alábecsültségét, ugyanis az kellően sokoldalú és gyakorlati szempontrendszerével együtt is tudományosan megalapozott.¹⁸³

A képzés reformjával, a tanítói szakma fejlődési lehetőségeivel gyakran foglalkozott a tantestület, különösen az igazgató, Becker Vendel fejtett ki a témában széles körű tevékenységet. Az ő munkásságával külön foglalkozunk, itt a tanári értekezleteken elhangzott állásfoglalásait tárgyaljuk. A tanév kezdetén, új kolléga érkezésekor, egyéb jeles alkalmakkor az igazgató mindig programadó jellegű beszédeket fogalmazott meg, amelyek mintegy „ars poetica”-ként, összegezték a legfontosabb pontokat, mérföldköveket, amelyek tájékozódásul szolgáltak a tanárok szakmai életében. Az 1925. évi tanévnyitó értekezleten a tanítói hivatásra történő felkészítéssel kapcsolatos gondolatait összegezte: *„Munkánkban eszményeknek, elveknek kell vezetniök. Nem tisztán a kenyérkereset, hanem eszmények késztessenek munkára. Édes hazánknak eszményekért lelkesedni tudó tanítókra van szüksége, eszmények, szigorúan alkalmazott elvek képesek új gondolkodást és érzületvilágot teremteni. [...] Olyan tanítói nemzedéket kell nevelnünk, mely szereti Istenét, tiszteli törvényeit és azokat örömmel megtartja. Mindezen elméleti képzés mellett sohasem szabad szem elől téveszteniünk, hogy a jövő tanítónemzedéknek a magyar életbe minél több gyakorlatiasságot kell belevinni. A magyar élet szellemi, erkölcsi és anyagi szükségletei adják meg a tanítóképzés irányát és eszközeit. Tanításunk anyagának feldolgozása összhangzó benyomást kell, hogy tegyen. Ezt elérjük, ha minden tárgyat keresztény szellemben tanítunk. A keresztény életeszményünk, mint egyedül biztos kezű vezetője életünknek kívánatos színben való feltüntetése, ajánlása, az egyesek lelkében leendő kialakítása és megszilárdítása. A rokon tárgyaknak össze kell kapcsolódnia, egymást támogatniok és kiegészíteniök. Így járul hozzá minden egyes tantárgy a jellem egységének kialakításához, tiszta fogalmak kikristályosításához. A tantárgyak felhasználásával a jövő tanítónemzedéket nemcsak jellemileg, erkölcsileg és szellemileg általános kiképzésben részesítjük, hanem emellett tudja szent vallásának igazságait tanítani, tudjon helyesen és tapintatosan bánni gyermekekkel és felnőttekkel, tudjon sikerrel tanítani az iskolában, értsen hozzá, hogy miképpen bánják a tanya, falu és város népével, értsen énekhez és zenéhez, hogy a nép érzelmeit finomítsa, hazafias és vallásos érzését ápolhassa. [...] Röviden: harmonikus lelkű keresztény magyar tanítókat képezzünk [...] A tanári kar szülőkkkel, növendékekkel szemben*

¹⁸³ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927.

egységes legyen, szellemében, eljárásában, fegyelmezésében és végső törekvésében.”¹⁸⁴ A hivatás lényegét érintő megállapításai nemcsak az értekezletek résztvevőire, hanem szélesebb körben is hatással voltak a szakmáról való gondolkodásra.

VI. 5. A tanárok társadalmi - közéleti tevékenységei

A tanári kar tagjai élénk közéleti tevékenységet folytattak, számos területen aktívan képviselték az intézetet és a tanítóképzés világát. A tanárok társadalmi tevékenységének részletes elemzése, szakmai, közéleti kapcsolathálóik feltérképezése, karrierútjaik, tanítványaik általi szakmai örökségük feltárása további kutatásokat igényel. Szerteágazó közéleti szerepvállalásukat jól szemlélteti az alábbi felsorolás: „*Dr. Becker Vendel igazgató a KSzOGyM csanádegyházmegyei igazgatója, megszervezte és fenntartja a Dohánygyári Csecsemővédő Otthont. A Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, a DMKE-nek és a Szegedi Katolikus Körnek alelnöke, a Stefánia Szövetség társelnöke, az ujszegedi Rákóczi Levente Egyesület elnöke, Szeged sz. kir. város Törvényhatósági Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának, a Siketnéma-Intézet felügyelő bizottságának, a Kath. Tanügyi Tanácsnak rendes, a Petőfi Társaságnak pártoló tagja, az Emericana Szegediensis nagyura. A Jt. Templomépítő Egyesületnek választmányi-, az »Ave«-nak rendes, a Szeged-belvárosi és az Ujszegedi Szent Vince Egyesület alapító tagja. Mint szentszéki bíró a csanádegyházmegyei szentszéknek tagja. A zsinati, a középiskolai hittanárok vizsgálóbizottságának és a csanádegyházmegyei papi nyugdíjintézet központi bizottságának tagja. A csanádegyházmegyei elemi népiskolai hitoktatóképesítő vizsgálóbizottság elnökhelyettese. A Szent István Társulat Tankönyvszerkesztő Bizottságának rendes tagja. A Szent Imre Jubileumi Pedagógiai Kongresszuson a tanítóképzők szakosztályának elnöke. Bocskay István a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának, a Szegedi Kath. Körnek és a DMKE-nek tagja.*

Horváth B. Kristóf tagja a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, a Keresztény Iskolatestvérek szegedi székházának igazgatója, Dr. Katona Miklós a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, a Szegedi Kath. Körnek, a DMKE-nek tagja, az V. cserkészkerület igazolt tisztje.

Kövessy Jenő a Szegedi Kath. Kör és a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának, a Kir. Magyar Természettudományi Társulatnak, a DMKE-nek és a Magyar Atlétikai Szövetség Délkerületi intéző bizottságának tagja, az Emericana dominusa.

¹⁸⁴ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. szeptember 1.

Klászik Lehel a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, a Szegedi Kath. Körnek tagja, a Polgári Dalárda karnagya.

Dr. Mandola Aladár a Szegedi Uj Nemzedék, a Szegedi Hírlap, a Kath. Tudósító belső munkatársa, a Szegedi Kath. Kör választmányának, Szeged szab. kir. város Törvényhatósági Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának, a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, a DMKE-nek, az Avenak tagja. Az Emericana dominusa. Májer Rezső kerületi iskolalátogató, a Csanádegyházmegyei R. K. Tanítók Fegyelmi Tanácsának, az újszegedi Rákóczi Levente Egyesület munkabizottságának és közművelődési csoportjának, az Ujszegedi R. K. Egyházközség tanácsának, a DMKE-nek, a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, az Ujszegedi Polgári Körnek, a Vakokat Gyámolító Orsz. Egyesületnek tagja, az újszegedi Szent Vince Egyesület alapító tagja, emléklapos főhadnagy, az Emericana dominusa.

Pártos József a Csanádegyházmegyei R. K. Tanítók Fegyelmi Tanácsának ügyésze, a Szeged-belvárosi és ujszegedi Szent Vince Egyesület alapító tagja, a Szegedi Kath. Kör, a csanádegyházmegyei elemi népiskolai hitoktatóképesítő vizsgálobizottság tagja, az Emericana lelkésze, cikkeket ír a »Szegedi Uj Nemzedékbe és a Kat. Tudósítóba. Pörzsölt Géza c. igazgató, a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, a Szegedi Kath. Körnek tagja.

Renczes Ferenc a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének tagja, több népművelési tanfolyam előadója.' Straub Ferenc a Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének választmányi, a Szent István Társulat Tankönyvszerkesztő Bizottságának, a Kir. Magy. Természettudományi Társulatnak, a Katii. Tanítói' Országos Szövetségének, a Vakokat Gyámolító Országos Egyesületnek, a DMKE-nek, a Szegedi Katholikus Körnek, az AVE-nek rendes, a Jt. Templomépítő Egyesületnek igazgató-tanácsosi, - az Ujszegedi Szent Vince Egyesületnek alapító tagja, a Foed. Emericana subprior-delegátusa. Résztvett a Szent István Társulat tankönyveinek átdolgozásában, hivatalos tankönyvek bírálatában. Pedagógiai cikkeket írt a Nemzetnevelésbe és a Magyar Tanítóképzőbe. A Szent Imre Jubileumi Pedagógiai Kongresszuson a tanítóképzők szakosztályának titkára. Ugyanitt előadást tartott »Tanítóképzésünk belső életének korszerű, harmonikus továbbfejlesztése« címen.

Vadász Zoltán, kerületi iskolalátogató. A Tanítóképzőintézeti Tanárok Országos Egyesületének, a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak, a Magyar Néprajzi Társaságnak, a kir. Magyar Természettudományi Társulatnak, a Vakokat Gyámolító Országos Egyesületnek, a DMKE-nek, a csanádegyházmegyei népiskolai hitoktatóképesítő vizsgálobizottságnak, az Ujszegedi R. K. Egyházközség képviselőtestületének és tanácsának, a RULE

Munkabizottságának, a Szent István Társulat Tankönyvszerkesztő Bizottságának rendes tagja, az Ujszegedi Szent Vince Egyesületnek alapító, a Jt. Templomépítő Egyesületnek pártoló tagja, az Emericana dominusa. Résztvett a Szent István Társulat tankönyveinek átdolgozásában, pedagógiai cikkeket írt a Néptanítók Lapjába, a Nemzetnevelésbe és a Dunántúli Tanítók Lapjába. Elemi ismeretterjesztő népművelési tanfolyam számára kidolgozott tanmenetével megnyerte a Pestmegyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottság pályázatának első díját. Előadást tartott és tanítást mutatott be az Orosházi Esp. Kerület R. Kath. Tanítóegyesület közgyűlésén, vezette a kerületéhez tartozó r. kath. tanítóság pedagógiai szemináriumát.

Weller Károly a Szegedi Dalárda karnagya, a belvárosi egyházközségi énekkar tagja, a. m. kir. dohánygyár »Honszeretet Dalkör« karnagya, a Szegedi tanítói járáskor, az Eötvös egyesület, Lövész-egyesület, az Országos Katolikus Kántorszövetség rendes tagja.” (Értesítő, 1930, 27. o.)

Az intézet falain kívül és belül is élő, „genius loci” nehezen megragadható jelenség, az itt végzett diákok visszaemlékezései némileg közelebb hozhatnak a tanári kar mindennapi működésének jobb megértéséhez. Az elmondások szerint egyfajta sajátos atmoszféra alakult ki az iskolában és az internátusban egyaránt, amely nagymértékben annak a magatartásformának, szokásrendnek, törődő attitűdnek volt köszönhető, amelyet a képző tanárai tanúsítottak. Benyomásait a következőképp foglalta össze a képző egyik volt diákja: „*Tanárainkról csak tisztelettel és szeretettel szóltunk, mert kapcsolatunk közvetlen és barátságos volt. Leendő kartársaikként kezelték bennünket. Talán azt is mondhatom, egyforma volt ez a tisztelet. [...] Visszatekintve elmondhatom, minden volt tanáromra úgy emlékezem, mint példaadó személyiségre. Az ő példájukat akartam követni elsősorban azért, mert sokat kaptam tőlük [...] a közösségi élet értékeinek (önzetlenség, szeretetteljes segítőkészség, felelősség egymás és az intézet érdekei iránt) elkötelezettjeit ismerhettem meg bennük. Ez az elkötelezettség nem szép szavakban, hanem példaadásban, lelkesedésben, a stílusos közösségi élet megteremtésében jutott kifejezésre. Olyan volt a légkör, hogy az állandó önképzés, a didaktikai és nevelési kérdések megbeszélése az örömmel vállalt kötelességek közé tartozott.*” (Csillik - Gácsér, 1994, 160. o.)

VI. 6. Szegedi elképzelések a tanítói hivatásról - Becker Vendel munkássága

A szegedi oktatók-tudósok munkássága az országos folyamatokkal szoros együtt járást mutat, ám egyfajta egyediség is megragadható bennük. Szegedet sem kímélték a két világháború közötti időszakban az egész országban mutatkozó feszültségek, mégis valódi szellemi pezsgés jellemezte a várost, és meghatározó elemét, a Kolozsvárról idetelepített

egyetemet. Számos kiváló professzor alkotta az oktatói kart, soraikban foglalt helyet mások mellett például a Nobel-díjas Szentgyörgyi Albert, az agykutató Miskolczy Dezső, a történész Mályusz Elemér, az irodalomtörténész Sík Sándor, vagy a szempontunkból különösen fontos pedagógus, Imre Sándor és a pszichológus Várkonyi Hildebrand Dezső. A hallgatók között találjuk József Attilát, vagy Radnóti Miklóst is, aki a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának is tagja volt. Az egyetemisták falukutató mozgalmat indítottak, néprajzi kutatásokat, művészeti tevékenységet folytattak. Az egyetem magas színvonalú folyóirata, a Szellem és Élet hasábjain az oktatott tudományterületek mindegyike képviseltette magát. (Szokolszky, 2009) Szintén a városba helyezték és az egyetemmel szoros együttműködésben folytatta tevékenységét az Apponyi-kollégium, valamint az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola (gyakorlóiskolával együtt), valamint a női- és férfi tanítóképző intézet. (Fizel, 2014)

Az általa kidolgozott nemzetnevelés koncepciójával Imre Sándor a korszak pedagógiai gondolkodásának egyik fontos programadója. Liberális demokrata alapon hangsúlyozta a nevelés nemzeti jellegét, ez az a közösségi forma ugyanis, ami egyszerre képes az egyén és a közösség fejlődését szolgálni. „*Legfontosabb az a nevelés, ami a nemzet körében folyik és a nemzetre hat vissza.*” (Pukánszky – Németh, 1996, 474. o.) Az egyén és a nemzet formálásához szükséges a „nevelői gondolkodás” minél szélesebb körben történő terjesztése, ezzel összefüggésben Imre Sándor kiterjedt tudománynpszerűsítő tevékenységet folytatott. „*Szinte valamennyi nevelő közösség, valamennyi iskolatípus számára volt mondanivalója*” (Pukánszky – Németh, 1996, 475. o.): a tanítóképzéssel kapcsolatban is kifejtette nézeteit. A *tanítóképzés és az egyetem* című tanulmányában úgy fogalmazott, a tanítóképzés közmegebecsülésével, a képzés tartalmával való elégedetlenség jogos, a reform időszerű, de a megoldást nem az egyetemi képzésben látta. A középiskolai és az elemi oktatásra való előkészítés annyira különböző, az egyetem tudományos és a tanítóképzés gyakorlati feladatai annyira eltérőek, hogy a kettő közös keretbe vonása megvalósíthatatlan. Az egyetemnek ugyanakkor meg kell nyílnia a tanítóság előtt a tanítói közműveltség fokozása érdekében. Egyrészt az adott szakot tekintve megfelelő előképzettséggel rendelkező tanítók előtt megnyitotta volna az önkéntes egyetemi továbbtanulás lehetőségét, másrészt kötelező, rövidebb, tanfolyami jellegű továbbképzést a javasolt a szélesebb tanítórétegek számára. (Imre, 1937) Imre egyébként figyelemmel kísérte kora új pedagógiai irányzatait, a neveléstudományok legfrissebb eredményeit. Elismeréssel figyelte a reformpedagógiai törekvéseket, a szegedi „cselekvés iskolájának” tevékenységét. (Fizel, 2020)

Utóbbi a tanárképző főiskola gyakorlóiskolájában folyó, a legújabb reformpedagógiai irányzatok eredményeit is felhasználó praxist jelentette, melynek kidolgozásában, segítségével nagy szerepet játszott mások mellett a szegedi egyetem (és az ország első) pszichológiai intézetének vezetője, Várkonyi Hildebrand professzor. Várkonyi nemcsak országos kihatású tudományos iskolát alakított ki maga körül, hanem a laboratóriumában folyó vizsgálatok megteremtették a Szegedi Műhelyként ismert mérési-értékelési tradíció alapjait. Érdeklődésének középpontjában mindvégig a gyermek állt, a gyermek sokoldalú megismerését tűzte ki célul kora tudományosságának legfrissebb eredményeit felhasználva. A modern pszichológiai irányzatok mindegyikét ismerte és közvetítette a magyar tudományos közvélemény számára, ő maga azonban nem dolgozott ki saját elméletet, hanem műveit bizonyos kulcsfogalmak, mint rendszeralkotó komponensek köré szervezte. Ilyen fogalmak például a „nevelés”, „cselekvés”, „személyiség”. Nagyszabású, átfogó tudományos műveket, például fejlődéslélektani, neveléstani munkákat vagy rendszeres gyermeklélektant éppúgy köszönhetünk neki, mint olyan tanulmányokat, cikkeket, amelyek a pedagógiai lélektan eredményeinek gyakorlati alkalmazását teszik lehetővé az elméleti háttér megalapozásával. (Szabó, 2016)

Műveiben többször kritizálja a konzervatív, passzív jellegű „régí iskolát”, azonban nem veti el teljesen, a tagadhatatlan eredmények megtartása mellett lép fel mégis az új, aktív cselekvő iskola igényével. Ehelyütt nem részletezhető, sokrétű munkásságából kiemelendő, hogy a teória és praxis összekapcsolásaként saját költségén elemi iskolát tartott fenn. Az újszegedi „Kerti Iskola” rövid ideig ugyan, de rendkívül sikeresen működött. (Fizel, 2021) Várkonyi részt vett Cheltenhamben a Pedagógusok Világkonferenciáján 1936-ban, figyelte és a magyar pedagógustársadalom számára hozzáférhetővé tette a reformpedagógiai irányzatok legújabb eredményeit, mindezeket pedig nemcsak tudományos szinten, hanem a gyakorlóiskolán és a Kerti Iskolán keresztül a gyakorlatba is átültette. Tevékenysége komoly hatást gyakorolt nemcsak a szegedi, de az ország más területein működő tanárookra is. (Szokolszky, 2009) Egyrészt mert a Cselekvés Iskolája és más tudományos-pedagógiai folyóiratokban közzétett művei viszonylag széles olvasóközönységhez eljutottak, másrészt a neveléstudomány korszerűsítésével szerepe volt abban, hogy a gyermek öntevékenységének biztosítása mellett foglaltak állást már a törvényhozók is a pedagógusképzés reformjának harmincas évekbeli vitáiban. Tevékenységének tanítóképzőt illető hatásaival külön, az intézetben folytatott módszertani gyakorlatot tárgyaló fejezetben foglalkozunk.

Tudományos munkásságát tekintve, csakúgy, mint gyakorlati tevékenységét figyelembe véve, a korszakban a szegedi tanítóképzésért legtöbbet azonban Becker Vendel, a szegedi katolikus tanítóképző-intézet igazgatója tett. Becker Vendel Temes vármegyében, Németszentpéteren született 1878-ban. Teológiai tanulmányait Temesváron végezte, majd 1910 és 1914 között a budapesti egyetemen, földrajz és történelem szakon tanult. 1902-ben katolikus pappá szentelték. Écskán, Újaradon Pankotán, és Nagykikindán töltött be segédlelkészi állást, később Aradon hittanárként működött. 1910-től volt a budapesti Szent Imre Kollégium tanulmányi felügyelője. A szegedi katolikus tanítóképzőbe 1914-ben került. Itt 1919-től megbízott, 1921-től kinevezett igazgatóként tevékenykedett. A csanádi egyházmegye szentszéki tanácsosa 1922-ben lett, majd 1929-ben megkapta a pápai kamarás címet. 1946. december 31-vel nyugdíjazták. 1957. október 11-én halt meg Szegeden. Becker Vendel önálló kötetben megjelent művei: Temesvár kultúrgeográfiai hatása a Délvidékre. (Szeged, 1917.); A tanítóképzés reformja. Tanítóképzés, papnevelés. (Szeged, 1932.); Az alsófokú gazdasági szaktanítóképzés problémája és a Szegeden felállítandó „Gazdasági Szaktanítóképző Főiskola”. (Szeged, 1935.); A magyar alsófokú gazdasági szakoktatás problémája és annak megoldása. (Budapest, 1936.); Egységes mezőgazdasági szaktanérőképzés a liceumi gazdaságoktatás alapján. (Szeged, 1938.); A gazdasági népoktatás és a nemzet jövője. (Szeged, 1939.); Katolikus iskolaügy a demokratikus Magyarországon. (Szeged, 1947.) (Miklós, 2010). Érdeklődése kiterjedt minden, a tanítóképzéssel összefüggő kérdésre: a képzés korszerűsítésével, a népműveléssel, a gazdasági szakoktatás megszervezésével, a katolikus tanügyigazgatással kapcsolatos nézeteit önálló kötetein kívül számos kongresszuson, szakmai folyóiratban fejtette ki, ennek köszönhetően lett a tanítóképzés országos hírű tekintélye. (Varga – Oláh, 1999, 13. o.)

A tanítóképzős tanárok érdekkörének jellegzetes érvei fellelhetők az ő műveiben is. A középfokú tanítóképzés fenntartása mellett a tanítóképző-intézeti tanárok azzal érveltek, hogy ebben az iskolatípusban szívják magukba a növendékek a „hivatás szellemét”, az intézetek többségét fenntartó egyházakat hátrányosan érintené a kántorképzés veszélybe kerülése, illetve gyengülnének a falusi gyerekek tanulási lehetőségei a városiakéhoz képest. Különösen fontos érvnek bizonyult a tanítónőképzés aktuális rendszerének fenntartása mellett a leányneveléssel való összekapcsolása. Becker ugyanakkor igyekezett alaposan alátámasztani javaslatait, törekedett a megegyezésre. Levelet írt az országos tanítóegyesületek bizottságának, kérte, hogy hívjanak össze egy értekezletet a téma megvitatására. A tanítók azonban elzárkóztak ettől, kijelentették, nem vitatkoznak a felsőfokú tanítóképzés ellenzőivel, hiszen *„minden tanító egyetért a tanítóképzők megszüntetésében, és a középiskolai érettségire alapított*

tanítóképzésben”. (Nagy, é.n., 7. o.) Mindezt még az 1934-es gimnáziumi reform előtt fogalmazták meg, a törvény hatására átalakult a tanítóság mozgásteré.

Becker a tanítóképzés reformja című, 1932-ben megjelent tanulmányában fejtette ki reformelképzeléseit. Művében a kéttagozatú intézmény mellett foglalt állást. A reformok szükségességét nem tagadta, de a radikális változtatásokat elutasította. *„Bizonyos, hogy a tanítóképzés reformja, helyesebben az intenzívebb tanítóképzés, aktuális. A reformot maga a tanítóság egyrészt a művelődés, a többtudás után való vágytól indítatva, másrészt a tanítói állás megbecsültetése, külső tekintélyének emelése miatt szorgalmazza.”* (Becker, 1932, 4. o.) Hangsúlyozta, a tanítóság és a tanítóképző-intézeti tanárok érdekei csak látszólag különböznek. *„A tanítóképzőintézetek tanártestületei is úgy érzik, hogy a mostani keretek között a tanítónövendékek nem fejthetik ki egész erejüket a tanítói jellem és egyéniség kialakítására, már pedig ezen épül fel a tanító egész lelki nagysága.”* (Becker, 1932, 4. o.) A tanító felelőssége nagy, különösen a nyolcosztályos népiskola bevezetésével, és politikai befolyása sem elhanyagolható. A tanító munkája - polihisztor szerepénél fogva - rendkívül sokoldalú, tehát sokoldalú előtanulmányokat feltételez. *„A leendő magyar tanítónak nem csak meg kell tanulnia mindazt, amire az életben szüksége lesz, hanem el kell sajátítania a nevelésben, tanításban, hitoktatásban, testnevelésben, leventeoktatásban, gazdasági ismeretekben, iskolán kívüli népművelésben, rajzolásban és kézimunkában, énekben és zenében való jártassághoz szükséges készségeket is”.* (Becker, 1932, 4. o.) Éppen ezért tanítói hivatás gyakorlatába való fokozatos bevezetést kívánta meg, éveken át tartó fokozatos ránevelést, hospitálást. Mindezt a középiskola, egyetemi előkészítő jellegénél fogva nem tudja biztosítani, még a tanítói szemináriumok felállítása mellett sem. *„A középiskolai tanuló nem figyelheti meg a népiskola módszerét. [...] A tanítóképző főiskola két esztendeje pedig éppen a magasabb szellemi kiképzés követelménye miatt nem fordíthat erre annyi időt, hogy a négyévi tudatos és fokozatos megfigyelés hiányát pótolhassa.”* (Becker, 1932, 4. o.) A középiskolai bizonyítvány nem elegendő szűrő a felvételnél, ráadásul jellemzően a leggyengébben teljesítő érettségizettek választják a tanítóképzőt. Hangoztatta a már ismert érvet: a falusi és tanyai gyermekek háttérbe szorulnak, ha a tanítói pályára lépéshez érettségire lesz szükségük, pedig a nép fiai taníthatják legjobban sorstársaikat. Ez különösen a tanítónőképzésben érzékeltetné negatív hatását. *„A gondos házi nevelésben részesült, és szerény vidéki viszonyok között nevelkedett leánygyermekek jobban ismerik népünk különleges életviszonyait [...] mint azok a városi (fővárosi) [...] felületesen képzett, nagy igényekre nevelt tanítónők (akik) csak átmeneti állásnak tekintik a falut.”* (Becker, 1932, 6. o.) Ha tehát érettségit követelnének a belépéskor, sok vidéki

tanítónőképző ellehetetlenülne, mivel a leányneveléssel foglalkozó középiskolák nem tudnának elegendő, kellő mértékű gyakorlati képzésben is részesült növendéket biztosítani. Egyházi emberként pedig különösen aggályosnak érezte a kántorképzés veszélybe kerülését. Főiskolai tanulmányok mellett és után sem tartotta kivitelezhetőnek, előbbit a kétéves képzés alatti túlterhelés, utóbbit a zeneakadémiai költségek miatt. Leszögezte, a tanítóképző-intézetekre szükség van, ám fontos lenne, hogy a négy alsó osztály elvégzése után a diákok tanítóképző-intézeti érettségig tehessenek le, ezzel lehetővé téve a főiskolai vagy egyetemi továbbtanulást. Javaslatában tehát a tanítóképző-intézet kéttagozatú szakiskola, alsó tagozata négy évfolyamos, ide a nyolcosztályos népiskola nyolcadik, vagy a középfokú iskolák negyedik évfolyamának elvégzése után lehetne jelentkezni. A felső tagozat két évfolyamból állna, és főiskolai jellegű lenne. Oklevél tanítói szakvizsga alapján nyerhető. A felső és az alsó tagozat szoros összefüggésben nyújtaná az elméleti és a gyakorlati képzést: előbbi közműveltségi tárgyakat oktatna, tekintettel a népiskolai igényekre, utóbbin folya a szorosabban vett pedagógusképzés. A képzés tartalmát is korszerűsíteni kívánta: beemelte a gyermektanulmány, a falukutatói mozgalom eredményeit, a tanítót képessé akarta tenni a leveleoktatásra, gazdasági képzésre, népművelésre, kántori teendők ellátására is. A kevés pap miatt ugyanis szükség van a tanító tevékenységére a vallási-erkölcsi élet szervezésében és fejlesztésében, ezért már a tanítóképzés folyamán nélkülözhetetlennek tartotta az egységes világnézeti alapon történő vallás-erkölcsi jellemnevelést, ezzel összefüggésben a tanítók hitoktatói- és kántorképzését. A gazdaság korszerűsítését is a tanító munkája alapozhatja meg: „*Mostoha viszonyaink között csak a tanító az a tényező, akivel a többtermelés gondolatát szétsugározhatjuk.*” (Becker, 1932, 11. o.) [...] *Az így vezetett gazdasági, közigazgatási, szociológiai és szociálpolitikai oktatást összefoglaló vizsgálat fejezné be, mely az elemi népiskolával kapcsolatos gazdasági továbbképző közismereti és gazdasági tárgyainak a tanítására is képesítene.*” (Becker, 1932, 12.o.) A gazdasági élet hatékony szervezése mellett azért kiemelkedően fontos a tanítók etnográfiai-szociológiai természetű felkészítése, mert meglátása szerint a tanító fennálló társadalmi rend megőrzésének letéteményese. Erre több út kínálkozik: egyrészt a már említett politikai befolyás a felforgatónak tartott eszmékkal szemben, másrészt konkrét fizikai védelem a leveleoktatáson keresztül. „*A leendő tanítókat nemcsak testi ügyességük és edzettségük emelésével kell leveleoktatói működésükre előkészítenünk, hanem ezenkívül tanítóképzőintézeti oktatásunkban rá kell mutatnunk a levéltek szellemi és erkölcsi oktatásánál érvényesítendő szempontokra is!*” (Becker, 1932, 13. o.) Mindez már átvezet az iskolán kívüli népművelés területére, a tanító

szervezzon előadásokat, kapcsolódjon be az egyesületi életbe, ehhez szükséges a már a képzés alatti gyakorlati tevékenység.

A tanítónőképzéssel kapcsolatban megfogalmazott álláspontja szerint a hivatásra való előkészítést legjobban az szolgálná, ha ugyanazt tanulnák, mint a férfiképzőkben, kivéve a leventeoktatást és a kántorképzést, ezek helyett inkább leány- és nőneveléssel kapcsolatos, gyermeknevelési, háztartási és kertészeti ismeretek oktatását tenné kívánatossá.

Az általa vázolt, leendő tanítóképző főiskolák anyagi bázisának megteremtését úgy tartotta kivitelezhetőnek, ha össze ugyan teljesen nem vonják, de szoros kapcsolatba hoznák a papneveléssel. *„A katolikus iskola előcsarnoka a templomnak [...] a pap és a tanító nevelőmunkája nem térhet el egymástól. Hogy ez a cél megvalósítható legyen, mindkettőnek ugyanolyan szellemű és tartalmú nevelés- és tanítástani kiképzésben kell részesülnie.”* (Becker, 1932, 16. o.) A tantervben szinte minden közös lehet, a neveléstörténettől az etnográfián át a szónoki készségek megalapozásáig. A lelkipásztor hasznos gyakorlati ismeretekre, módszertani tudásra tehetne szert, a tanító alaposabb bölcséleti és ének-zenei képzésben részesülhetne. Az anyagi megtakarítások eszközzése mellett így hatékonyabban tudnának együttműködni a falu életének szervezésében is, a különböző „bomlasztó törekvésekkel szemben”. A tanító a falu kulcsembere, a pappal együtt egyfajta népvezető. Tevékenységükön keresztül őrizhető meg a fennálló társadalmi rend, és a keresztény nemzeti műveltség.

Becker reformja állítása szerint azért is megfontolásra érdemes, mert megvalósításával végre nemcsak *„testi és lelki érettséggel lépne a tanító az életbe”*, hanem *„teljesülne a tanítóképző-intézeti tanárság régi jogos kívánsága is arra nézve, hogy a közismereti tárgyak a neveléstani tárgyaktól elkülönülten taníttassanak.”* (Becker, 1932, 21. o.) Javaslatja komplex, koherens reformvázlat, az általa felvázolt tanítói eszmény eléréséhez vezető, legjobbnak vélt út. [...] *„megtartja a bevált régít és figyelembe veszi az új követelményeket; egyben olyan szervezetet nyújt, mely az igényeknek megfelelően bármikor továbbfejleszthető.”* (Becker, 1932, 24. o.)

A reformjavaslat széles körben ismertté vált és kedvező fogadtatásra talált. Frank Antal a *Magyar Pedagógia* című folyóiratban megjelent recenziójában a következőképp fogalmazott. *„Becker Vendelt a magyar nép szeretete, a magyar nép testi és szellemi világának a mai szükségletek szerint való helyes irányítása vezette elgondolásában, amelyben sok józanság, ügyeszeretet, figyelemreméltó gondolat, ismert elvek megvalósítására való erőteljes törekvés jut kifejezésre.”* (Frank, 1932)

A kérdéssel kapcsolatban Becker újra kifejtette és magyarázta álláspontját 1933-ban, Glattfelder Gyula csanádi püspök részére írt levelében. A reform szükségességét változatlanul

fontosnak tartotta, a tanítóság igényeivel szemben továbbra is megértő álláspontot foglalt el: ” [...] a mai keretek nem engednek elegendő időt és alkalmat mindannak az elvégzésére, amit az ily módon kiegészített tanterv és maga az élet megkövetel az ifjú tanítótól. A tanterv túlsúlyfolttsága óriási terhet ró tanár- és növendékre egyaránt.”¹⁸⁵ „ Másrészt tagadhatatlan, hogy a tanítóság sok tekintetben hátrányosan érzi, hogy nem részesül abban a bánásmódban, mint a pap, orvos, jegyző és egyéb érettségivel rendelkező egyén és el kell ismernünk azt, hogy a tanítói munka több megbecsülést követelhet, mint amennyit ma kap.”¹⁸⁶ A reform természetét illetően azonban kevésbé volt megértő a radikális elképzelésekkel szemben, levelében meglehetősen nyomatékosan ítélte el az egyetemi képzést vizionálókat: „az egyetemnek mely [...] a tudományok továbbfejlesztését szolgálja, nem lehet célja a tanítóképzés és nem veheti figyelembe a népiskola kívánalmait.” Az egyetemre előkészítő középiskola pedig nem alkalmas a hivatásra való ránevelésre: „[...] igen lebecsülik tanító mivoltukat azok, akiknek véleménye szerint egy-két év alatt alkalmas tanítónak lehet képezni olyan egyént, ki a népiskolából és a gyermek világából még mit sem látott és pótolni lehet azt a hivatásra nevelő munkát, mely a jelenlegi tanítóképző-intézeteinkben folyik.”¹⁸⁷ Nemcsak megismételte érveit, hanem gyakorlati példával is szolgált a képzés reformjának megvalósításával kapcsolatban. „A tanítóképzés időszzerű reformja tehát alapvonalaiban, tanítóképzőnk kezdeményezésére már ezidőszert meg is indult [...]”. A képzőben ugyanis alapvetően tartották magukat az 1925-ös tanterv főbb utasításaihoz, de a gyakorlati élet igényeire való tekintettel a valóságban már kibővítették azt, azért, hogy hatékonyan és érdemben fel tudják készíteni a leendő tanítót az előtte álló kihívásokra. Ezért építették be a képzésbe a hitoktatóvá, szövetkezeti vezetővé, gyakorlati gazdává stb. való váláshoz szükséges ismereteket is. „Csak gondos anyagkiválasztással és egy célra törekvő módszerrel lehet a mai követelményeknek megfelelő magyar tanítókat nevelni. Ugyanezt a célt nem lehet érettségi vizsgálat vagy egyetemi oktatás alapján történő tanítóképzéssel elérni.” (Értesítő, 1926, 10. o.) A tanterv és a képzési tartalmak módosítása mellett elképzelése szerint továbbra is a kéttagozatú intézet megszervezése volna a helyes megoldás a hatékony felkészítés megvalósításáért és a közmegbecsülés szintjének emeléséért. „De, ha már építeni kell, úgy a meglévőt építsük, ne toljuk félre a bevált jót [...] A mostanira

¹⁸⁵ Dr. Becker Vendel 1933. január 21-én kelt levele Glattfelder Gyula püspökhöz a tanítóképzés reformjának ügyében Szeged: Becker V. 1933.

¹⁸⁶ Dr. Becker Vendel 1933. január 21-én kelt levele Glattfelder Gyula püspökhöz a tanítóképzés reformjának ügyében Szeged: Becker V. 1933.

¹⁸⁷ Dr. Becker Vendel 1933. január 21-én kelt levele Glattfelder Gyula püspökhöz a tanítóképzés reformjának ügyében Szeged: Becker V. 1933.

kell ráépíteni, hiszen megvannak a jelenlegi képzésben azok az értékek, amelyek megfelelnek a reformkövetelményeknek. [...]” - írta 1930-ban (Értesítő, 1930, 3. o.)

Becker terve nem teljesen ebben a formában, de végül polgárjogot nyert. Az 1938. évi XIII. törvénycikk a gyakorlati irányú középiskoláról, és a XIV. törvénycikk a tanítóképzésről mintegy csomagként alkotta azt a reformot, amely megteremtette a négyéves - érettségivel záruló - líceumra épülő, két évfolyamos tanítóképző akadémiát. A már abban az évben el is indult új rendszerű oktatás tantervében, képzési tartalmát tekintve teljes mértékben igyekezett a tanítóképzés szolgálatába állni, ám így is sok kérdés, kritika vagy épp üdvözlő hang kísérte az első lépéseket.

Utóbbiak közül különösen Imre Sándor, a kor meghatározó pedagógusa, egyetemi neveléstudósa által jegyzett lelkesedő sorok kiemelendők. Nagy örömmel üdvözölte, hogy a tulajdonképpeni pályaválasztás idejét kitölték a 18. életévre, illetve a líceumi érettségi lehetővé tételével elérhető lett a választás szabadsága. Nemcsak a vizsga, hanem az azt megelőző tanulmányok tartalma is átalakult: eddig a tanítóképzéssel való elégedetlenség fő oka ugyanis a mások által legtöbbször hangoztatott előnye volt, miszerint gyakorlati jellegű szakiskolaként mindent a népiskola szükségletei szerint néz. *„Tudjuk, hogyan gyökerezik ez a tanítóképzés vaskorának abban a felfogásában, hogy elég a tanítónak azt tudnia, amit a gyermekeknek meg kell tanítania [...]”*.¹⁸⁸

A líceum végre felveheti a versenyt a középiskolákkal, mert a közműveltségi tárgyakat ugyanolyan magas szinten képes oktatni, emellett pedig az oly fontosnak tartott nevelői gondolkodást is képes fejleszteni. *„[...] ugyanazt csinálja nyugodtabban, amit a tkpi. csinált; szelleme ugyanaz [...]”*.¹⁸⁹ Ráadásul ez szélesebb tömegeket képes elérni, a nem a tanítói pályát választó, tanulmányait nem a tanítóképző akadémián folytató diákok sokféle életpályájukon fogják majd terjeszteni és kamatoztatni itt megszerzett, a nemzetnevelést - reményei szerint - magas szinten támogatni képes tudásukat.

A két akadémiai évet elegendőnek tartotta a „ránevelés” megvalósításához, mivel tapasztalatai szerint - Becker állításával ellentétben - az érettségivel bekerülők eddig sem voltak csekélyebb értékűek a nevelői lelkiület szempontjából, mint az intézeti növendékek, köszönhetően az idősebb korban bekövetkező, tudatosabb pályaválasztásnak. *„Nem az évek számára kell itt gondolni, hanem a növendékek fejlettségére.”*¹⁹⁰ A gyenge eredményekkel bekerülőkkel kapcsolatban úgy nyilatkozik, idővel a tanítóképzés bizonyítani képes magas

¹⁸⁸ Imre Sándor: *A tanítóképzés és a líceum* Magyar Tanítóképző. (1939) 2.

¹⁸⁹ Imre Sándor: *A tanítóképzés és a líceum* Magyar Tanítóképző. (1939) 2.

¹⁹⁰ Imre Sándor: *A tanítóképzés és a líceum* Magyar Tanítóképző. (1939) 2.

színvonalát, ezért majd a kezdeti tájékozatlanság eloszlásával egyre többen és egyre jobb eredményekkel fognak majd jelentkezni. Addig viszont hatékonyan kell formálni a tudományos képzésre előkészítő gimnáziummal szemben a gyakorlati jellegű középiskolaként meghatározott líceum arculatát. Ehhez elengedhetetlennek tartotta a tanulás élettől való szoros kapcsolatát, az életszerű, problémamegoldó gondolkodás fejlesztését, a szerzett ismeretek alkalmazásának képességét. A tanároknak küldetésük van, végre kell hajtaniuk *„eddig középiskolába nem járt nagy tömegek felemelését a középiskolát végzők műveltségi fokára”*.¹⁹¹

Imre Sándor tehát úgy látta, a líceum képes lesz gyakorlati jellegű, egyben magas közműveltségi színvonalon oktató középiskola lenni, az akadémia pedig végre kiküszöböli a sokéves problémákat és beválthatja a hozzá fűzött reményeket.

Természetesen Becker Vendel sem hagyta szó nélkül az új rendszer bevezetését, Imre Sándor optimizmusával szemben kétségeit hangoztatta, különösen a gyenge eredményekkel való bekerülés lehetőségét kárhoztatta. A Magyar Kultúra 1938 októberi számában megjelent, *A líceum és a tanítóképzés* című cikkében úgy fogalmaz: *„Kevés a jelentkező, sőt talán ennél is nagyobb baj az, hogy a líceum tanulóerege nem a legjobb diákanyagból jött össze.”* *„Az 1937-38. iskolai évre felvettek általános tanulmányi eredménye a következőképpen alakult: Jeles: 15, jó: 16, elégséges: 6, ezzel szemben az 1938-39. tanévre jelentkezettek bizonyítványának általános osztályzata így oszlott meg: jeles 7, jó: 6, elégséges: 20, egy tárgyból elégtelen: 1”*. Aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy a líceum nehogy „tanítónak jó lesz!” jelszóval, a gimnáziumok „tehetételeinek” menedékévé váljon, a tanítóképzés ugyanis ennél nagyobb horderejű kérdés: *„A tanítói munka anyaga a legfinomabb, a legértékesebb kincse a nemzetnek: fiainak lelke, bontakozó szelleme. „[...] ahol nem a tömeg, hanem a minőség a fontos.”* Hiányolta az új iskolatípus egységes, lényegi vonásait hangsúlyozó arculatát, és kétségeit fejezte ki a *„sem nem gimnázium, sem nem tanítóképző”* gyakorlati középiskolával kapcsolatban, félő ugyanis, hogy nem tud majd elegendő alapot adni a mindössze kétéves főiskolai jellegű képzéshez, és a másik gyakorlati középiskola, *„már egy eltemetett elődje, a réaliskola”* sorsára jut. A gazdaságtan és a kémia alacsony óraszámát kárhoztatta, de a tartalmi kérdések mellett újra csak a módszertaniakat emeli ki: *„Ami azonban itt a legfontosabb, ne hozzuk a líceumba az ú.n. középiskolai módszert, hanem ellenkezőleg, legalább a tanítóképzőakadémiákra előkészítő líceumok számára mentsük meg a tanítóképzők módszeres eljárását.”* Mindazonáltal a kezdeti nehézségek ellenére bizalmat szavaz az új rendszernek: *„[...] a magyar oktatásügy szeretetéből fakadó lelkesedéssel s erővel fogjuk a tanítói szellemre*

¹⁹¹ Imre Sándor (1939): *A tanítóképzés és a líceum* Magyar Tanítóképző. 2.

hangolni líceumos növendékeinket, mert reméljük, hogy a gyakorlati középiskola így felel meg igazán a szó tanítói szempontból vett gyakorlatiasságának.”¹⁹²

A folyóiratok hasábjain zajló vitát végül az élet döntötte el: a líceum arculatának megformálására végül nem jutott idő, a háborús körülmények, a mozgósítás, és a forráshiány miatt 1941-ben a líceumi képzés továbbfejlesztése leállt, az akadémiákat nem szervezték meg.

A háború alatt és után megint csak széles körű vita bontakozott ki a témát illetően: Németh László például hároméves nevelőképző főiskola felállítását javasolta, míg Kemény Gábor oktatáspolitikus az ötéves képzés mellett tette le a voksát. Az Országos Köznevelési Tanács továbbra is fent szándékozta tartani a középfokú intézeteket és az ötéves tanulmányi időt. Mindez a tanítóság ellenállását váltotta ki, széles körben és egyértelműen jelezték, számukra a felsőfokú képzés volna az egyedül elfogadható. A társadalmi és a szakmai presztízs, illetve a bérezés kérdései továbbra is kihívást jelentettek, az általános iskola és az 1947-ben Budapesten és Szegeden felállított (rövid életű) pedagógiai főiskolák pedig teljesen átrajzolták a tanítóképzés arculatát (*Ladányi*, 1988). Ugyanakkor ez még épp csak a kezdő lépést jelentette annak a sajátos folyamatnak a során, amely az államszocializmus időszakában bontakozott ki, és amelynek tárgyalása jelen dolgozat kereteit meghaladja.

1947-ben állították fel az új pedagógiai főiskolákat, ugyanekkor, Becker halálának évében, mintegy az előző korszak lezárásaként jelent meg a szegedi tanítóképző-intézeti igazgató életművét összegző kötete „*A mezőgazdasági szakoktatás országos megszervezése - Kertmagyarország megvalósítása*” címmel. A mű címe megtévesztő lehet, nemcsak a némileg marginálisnak gondolt mezőgazdasági szakoktatással foglalkozik tüzetesebben, hanem részletesen, alaposan és átláthatóan, komplex és koherens összefüggésrendszerbe ágyazva mutatja be a szerző több évtizedes pályája során kimunkált elképzeléseit, tapasztalatait, sok év alatt leszűrte, helytálló meglátásait, a korabeli gyakorlatot és a jövőbeli lehetőségeket tekintve. Az alcím is erről tanúskodik: „*Demokratikus szellemű nevelőképzés és papképzés a nevelőképző-főiskolán*”. Számos ilyen koncepció, reformterv született a korban, Becker művének egyedisége annak köszönhető - és amiért további kutatásra érdemes -, mert a szerző gyakorló tanítóképző-intézeti tanárként testközelből tapasztalta meg a tanítóság és a képzés gondját-baját, így teljes mértékben valós szükségletekre alapozott, átgondolt, gyakorlati válaszokat tudott megfogalmazni. Ezen kívül kiemelendő „elvhűsége”, az a következetesség, amely végigvonul egész munkásságán, és amely alátámasztja, hogy a húszas évek kialakított

¹⁹² Dr. Becker Vendel (1938): *A líceum és a tanítóképzés* Magyar Kultúra 25. évf. 19. sz.

álláspontja a negyvenes évek közepén is helytállónak bizonyult, azzal együtt, hogy a változó körülményekre is korszerűen tudott reagálni.

Munkásságának központi magvát képezi a gyermek tisztelete, és a tanító ezzel kapcsolatos „küldetése”. *„A nevelőképzés sohasem adhatja fel azt a sajátos nevelési szempontot, mely a tanítójelöltet a képzés első pillanatától fogva az utolsó percig minden tárgykörben egyaránt körülveszi, és amelynek tükröző felülete mindenkor a gyermek. A leendő nevelőnek állandóan a gyermeknevelés és a népoktatás légkörében kell élnie, hogy vérévé, második természetévé váljék a gyermek szeretete, beható ismerése, a lélekalkítás minden eszköze.”* (Becker, 1947, 89. o.). A hivatástudat és az arra való előkészítés, „ránevelés” abszolút elsőbbséget élvez a képzés tervezésekor, függetlenül az éppen aktuális szervezeti keretektől. *„Erre a nevelési hivatásra készülnie kell, illetőleg őt erre elő kell készíteni. A népnevelői gondolkodást fel kell ébreszteni benne, annak kihangsúlyozásával, hogy küldetése van a nép vezetésére, nevelésére.”* [...] *a tanítói küldetés lényege a népért való önfeláldozó munka.”* (Becker, 1947, 60. o.)

A tanítónak meg kell felelnie a helyi közösség anyagi, szellemi és erkölcsi szükségleteinek, ami sokoldalúságot kíván meg tőle. *„Idők folyamán mind több feladat hárult a tanítóra, különösen falun. A tanítás mellett ő tölti be a kántori tiszttel, ő a tűzoltóparancsnok, a gazdasági szövetkezet vezetője, az iskolán kívüli népnevelés leginkább igénybe vett szervezője és előadója, a dalkör vezetője. Mind ezek a többé-kevésbé állandósult feladatkörök újabb igényeket támasztottak képesítésével szemben. Kétségtelenül jogos a gazdák ama kívánsága, hogy a tanító falun és tanyán nemcsak szellemiekben, hanem gazdasági kérdésekben is szakszerű tanácsal szolgáljon a falu hozzáforduló népének. Ha azt akarjuk, hogy a tanító a reá váró összes feladatoknak meg tudjon felelni és igazi faluvezető (k. t.) legyen, akkor ezeknek a feladatoknak sokoldalúsága miatt felkészültségének emeléséről is gondoskodni kell.”* (Becker, 1947, 65. o.) A tanítóképzés reformját illetően Becker időről-időre megújított tervezetekkel állt elő, ezek egy részét a gyakorlatba is átültette a szegedi tanítóképzőben, sokszor az országban elsőként, például a tanítók nyári gazdasági tanfolyamának megszervezésével. A Trianon utáni időszak gazdasági talpraállásának fontos zálogát látta a tanítóképzés gazdasági jellegű kiegészítésében, amelyet fokozatosan bővített, majd külön kötetben vázolta egy Gazdasági Szaktanítóképző Főiskola koncepcióját. 1947-re, a jócskán megváltozott keretek között is életképes megoldást tárt a közvélemény elé: *„Az új, demokratikus iskolarendszer az általános iskolával megvetette az alapot. Az általános iskolára épül a középiskoláink és szakiskoláink egész sorozata, de végeredményben a főiskolai és egyetemi képzés is. A népiskolával szemben*

az általános iskola anyaga bővebb, a felső tagozatában módszere is más, - kívánatos, hogy a tanítói is magasabbfokú képzésben részesüljenek. Illetékes tényezők a „nevelőképző főiskolában” látják a tanítóképző-intézetek utódját. Tervezetemben ennek az útjait kívánom egyengetni, de nem kizárólag az általános iskola, hanem a magyar mezőgazdasági és kertészeti szakoktatás szempontjából.” (Becker, 1947, 42. o.) A tanítóképzés minden tartalmi kérdésére érdemi válaszokkal szolgált, a kiemelten fontos ügyként kezelt gazdasági szakoktatás mellett különös figyelemmel kísérte az iskolán kívüli népművelés, a leánynevelés, a hitélet gyakorlatának lehetőségeit, részletes tanmeneteket és óraterveket dolgozott ki.

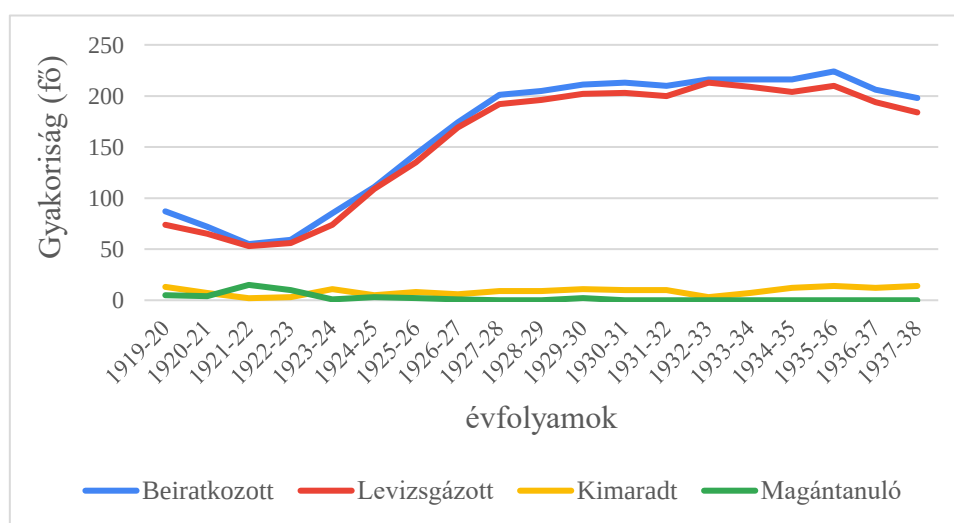
A nevelőképző főiskola tervének ismertetésekor a szorosan vett tartalmi-szakmai kérdések tárgyalásán túl nagy hangsúlyt helyezett a tudományosan megalapozott, ugyanakkor módszertanilag is felkészült tanítók képzésének kialakítására, hiszen ez jelentette számára a szakma lelkét, a hivatás lényegét. A már említett, „nemzet napszámosa” jellegű, erős küldetéstudattal bíró tanító képe nem tűnik el, hanem kiegészül neveléstudományi eredményekkel és gyakorlati tapasztalatokkal, valamint újfajta műveltségigénnyel, ami már elővetíti a tanítói szakma professzióvá válásának következő állomását. *„Míg azelőtt a nevelési tevékenységet többé-kevésbé az ismeretek közlésével azonosították, addig újabban a figyelem és érdeklődés a gyermek felé, a gyermeki lélek felé fordul. A neveléstudomány iránya az ismeretközlés módszereitől a gyermektanulmányozásra terelődik és a nevelés céljainak elérését a gyermek belülről fakadó tevékeny részvételével igyekszik biztosítani. A neveléssel összefüggő lelki tevékenységek megismerése, a hozzájuk való alkalmazkodás és a gyermek öntevékenységeinek biztosítása ma már olyan feladatok elé állítja a nevelőt, amelyek középiskolai szinten mozgó tanítóképzéssel meg nem oldhatók.” (Becker, 1947, 88. o.)* Meglátása szerint elérkezett a megújított alapokon nyugvó, a „bevált jót” megtartó, és az új tartalmakat is magába foglaló felsőfokú tanítóképzés ideje, megteremtve ezzel a szakma öndefiníciójának újraértelmezési lehetőségeit.

Becker halálával magasztos tervei is sírba szálltak, a pedagógiai főiskolák rövid fennállása után hamar visszaállt a középfokú rendszer. Gondolatai, elméleti megállapításai és gyakorlati eredményei azonban tovább éltek, újra felbukkantak és termékenyen hozzájárultak a tanítóképzés, végső soron a tanítói szakma fejlődéséhez, kitörölhetetlen nyomot hagyva a szegedi, és általában a magyar tanítóképzés világán. *„A leendő magyar nevelő (tanító) nevelése és képzése azzal a célkitűzéssel történjék, hogy nemzetének igazán demokratikusan gondolkozó, hűséges tagja, a reábizott népnek és gyermekeknek önfeláldozó, melegszívű tanítója és okos vezetője, irányítója, nevelője legyen.” (Becker, 1947, 48. o.)*

VII. Az intézet diákjai

VII. 1. A diákság a számok tükrében

Az intézet 104 éves fennállása alatt mintegy 2350 okleveles tanítót képzett, az általunk vizsgált időszakban (1920–1938) 548 fő szerzett oklevelet. Évenként nagyjából 53 (1921–1922) és 213 (1932–1933) között mozgott a tanulói létszám. Az intézet diákjaira vonatkozó adatok az Értesítők vizsgált évfolyamaiban a névsorok és összesítő statisztikai táblák alapján kerültek feldolgozásra. Az elemzés során az volt a tapasztalatunk, hogy az összesítő táblák a legtöbb évfolyamban az év végéig maradt, illetve bizonyítványt szerzett diákok adatait tömörítik, azonban néhány évben a beiratkozott hallgatókra vonatkoznak (1920–27). Ezeknek a tábláknak az átszámítása a végzettekre nem volt lehetséges, mivel nem álltak rendelkezésre a legtöbb témából olyan adatok, amelyek a sikeres vizsgázókra vonatkoztak volna ezekben az években. Az egyes évfolyamok összehasonlításában azonban csak kis pontatlanságot jelent ez a néhány évben tapasztalt eltérő összesítés, hiszen az évközben valamilyen oknál fogva kimaradtak létszáma és aránya szerencsére csekély, ugyanakkor feltételezhető, hogy a kimaradtak nem mutatnak érdemleges különbséget a végzettekhez képest a feldolgozott szempontok szerint sem. Az egyes összesítő táblákban azonban ettől függetlenül is találtunk számos hibát. Ezek részben elírások, nyomdahibák voltak, de jócskán előfordult számtani hiba is. A névsorban pedig csak néhány adatot közöltek a nevek mellett, és gyakran azt is hiányosan. A helyes adatokat minden évfolyamban az összes statisztikai tábla és a névsor összevetésével következtettük ki, így csak minimális esetben nem lehetett megállapítani a valós értékeket.

1. ábra A növendékek számának alakulása tanéven belül és a vizsgált időszakban¹⁹³

Az intézetben tanuló növendékeket először a létszámuk alakulása szerint vizsgáltuk. Az 1919–20-as tanévtől egészen az 1921–22-as tanévig csökkent a diákok létszáma, azonban az 1922–23-as évtől kezdve folyamatosan és viszonylag meredeken növekedett. Majd 1926–27-től kezdve 200 fő körül maradt, sőt még fölé is emelkedett, kisebb visszaesés csak a vizsgált időszak végén figyelhető meg, de 1937–38-ban is alig csökkent 200 fő alá a tanulók száma. Az év elején, illetve az év folyamán beiratkozottak számát minimális eltéréssel követi az év végén sikeres érdemjegyet és bizonyítványt szerzettek száma minden évben. Az év közben kimaradtak és a magántanulók száma csak az 1920-as évek elején volt jelentős a beiratkozottak számához képest.

A háború alatti nehézségek és az azt követő talpra állás kihívásai tetten érhetők a diákok számának és tudásának alakulásában. 1928-ban Straub Ferenc tanár kíméletlen őszinteséggel mutatta be a problémákat: „A háború borzalmai sokféleképpen éreztetik hatásukat. Mikor még lelkesedtünk, erény volt a lemondás, takarékoság lett a jelszó. Takarékoskodtunk ételben, ruhában, lemondtunk sok mindenről, így a nem feltétlenül szükséges jóbarátról, a jó könyvről is. A lemondás hovatovább - anyagiak hiányában - kényszerűség lett. Ami nem régen indokolt takarékoság, szükségből származott kényszerűség volt, az ma, mint rossz szokás, mulasztás jelentkezik. [...] kibocsátottunk olyan tanítókat, akik - a közvetlen háború alatti és háború utáni időkről beszélnek - sokszor még a népiskolában tanítandó elemi ismeretekkel is hadilábon állottak. Közben aggódó, fájó szívvel gondolhatunk arra, hogy mitévők legyenek ezek, mikor egyszerre csak minden további útbaigazítás nélkül gyermekeknek, felnőtteknek az ismeretek egész tömegéből a legjobb fogások és legrövidebb eljárásokkal biztos ismereteket kellene nyújtaniok. Mi lesz velők, ha megfelelő szoktatás híján ezentúl nem fognak sem könyvet, sem folyóiratot a kezökbe venni? Hogyan legyenek ezek a népnek képzett, jó irányú vezetői? Hogyan szerezzenek ezek megfelelő pozíciót, tekintélyt az ú. n. intelligens elemek között? Mennyi kár háramlik ebből a gyermekekre, a tanítóságra, a mai társadalomra! Mennyi szégyen a nekik oklevelet adó anyaintézetre! A tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a tanítók nem olvasnak, nem tanulnak, nem is ismerik a jó könyv segítő hatalmát. Közülök kerülnek ki a saját tudományukat bámuló, önkritikára képtelen, minden szép és jóra való újítás iránt érzéketlen, sőt ilyesmi ellen ösztönszerűen tiltakozó, mindig hangadó, tökéletlenségükben ellenszenves típusok.”¹⁹⁴ A háború befejeztével ezért az intézet vezetése törekedett arra, hogy a képző mind létszámát, mind

¹⁹³ Forrás: saját szerkesztés

¹⁹⁴ Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928-1935. 1928. március 31. MNL CSML VIII. 64. 5.k.

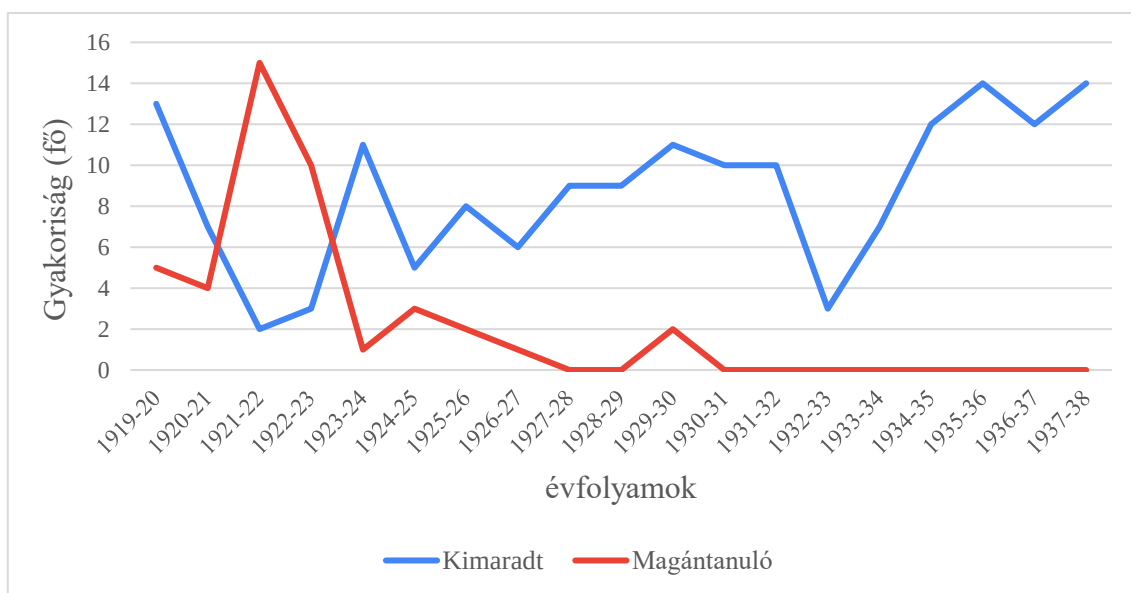
anyagi-tárgyi feltételeit tekintve, mind pedig a tanítás tartalmának és minőségének szempontjából egy új, gyarapodó korszakba lépjen. A források tanúsága szerint mind a tantestület, mind a püspök élénk kapcsolatokat igyekezett kiépíteni számos társadalmi szereplővel. Az 1919-1920. tanévben még mindössze 6 fő kezdte meg tanulmányait az első évfolyamban, 1920 szeptemberében is csak 7, a következő évben is csupán 8 fő iratkozott be. 1919 szeptemberében „*az intézet benépesítése céljából három temesvári lapban közzétette igazgató a tanítás megkezdésének időpontját, egyúttal kérte, hogy a minisztériumtól annyi növendéket utaljanak át, hogy az internátus is benépesíthető legyen. A beiratkozott növendékek száma eddig 62 rendes, és 2 magántanuló. Az első két osztályban viszonylag kevés növendék van.*”¹⁹⁵ A következő tanévben Pataki István arról panaszkodott, hogy „*a háborús előző évek miatt a tanulók előképzettsége gyenge, ezért a tantervi anyagon rövidítéseket kell végeznie.*”¹⁹⁶ 1922-ben kérték a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól a megszüntetésre ítélt váci tanítóképző államsegélyes növendékeinek átirányítását.¹⁹⁷

1922-től aztán folyamatos emelkedés tapasztalható, minden tanévben bőven 40 fő feletti beiratkozási létszám regisztrálható. Tanulmányaik előrehaladtával azonban számuk némileg csökkent. A lemorzsolódás mértéke a húszas években még nagy volt, többször előfordult, hogy az évfolyamnak alig fele - harmada végzett. A harmincas évekre sikerült konszolidálni a helyzetet, a lemorzsolódással érintett diákok száma évfolyamonként néhány (1–8) főt tett ki. A kimaradásnak több oka lehetett, sok esetben például a diákok családjának életkörülményeiben bekövetkezett változás (a család anyagi helyzetének nehézségei miatt a diákok dolgozni kényszerültek), betegség, iskolaváltás, vagy a fiatal halála vezethetett ide.

¹⁹⁵ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1919. szeptember 19.

¹⁹⁶ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1920. február 15.

¹⁹⁷ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1922. április 30.

2. ábra A kimaradt és magántanulók számának alakulása¹⁹⁸

A kimaradtak minden évben természetesen levonódtak a beirakozottak számából. Azonban a magántanulókat az első öt tanévben beleszámolták a beiratkozottak és vizsgát tettek létszámába, és csak plusz kiegészítésként jelezték a magántanulók számát. A további évfolyamokban viszont nem számítottak bele a beiratkozottak számába, egy hozzáadandó kategóriaként jelentek meg, akik növelték a sikeresen végzettek számát. A legtöbb magántanuló egy tanévben 15 fő volt, 1921–22-ben, de általában 5 fő alatt maradt a számuk. A valamilyen oknál fogva kimaradtak létszáma már jelentősebb ennél. Csak az 1921–22-es és az azt követő évben, valamint az 1932–33-as évben volt minimális, 6 fő alatti. Gyakran emelkedett 10 fő fölé a számuk, legmagasabb 1919–20-ban és a vizsgált időszak végén volt.

A növendékek számának alakulására több tényező hatott. A harmincas években sok munkanélküli tanító volt, így az államnak nem volt érdeke az állásnélküliek számát növelni. Nagyjából 19000 tanító működött, az évi utánpótlást tekintve elegendő lett volna körülbelül 4–500 tanítót képezni évente. Ehhez képest a 19 tanító- és 36 tanítónőképző intézetben 1500–2000 tanuló végzett, bár többségük olyan tanítónő volt, aki később nem helyezkedett el a pályán. 1918-ban már kísérletet tettek a létszámcsökkentésre, de később ezt a tervet visszavonták. Az egyházmegyei tanfelügyelő még abban évben értesítette a csanádi püspököt arról, hogy a központi statisztikai hivatal által felvetett gondolattal szemben az egyházi főhatóságok kifejezték aggályaikat, mert egy ilyen intézkedés „*megbontaná azt az értékes és egyöntetű, és egységesen harmonikus működést, mely a mai tanítóképzést ezidőszert jellemzi*”.

¹⁹⁸ Forrás: saját szerkesztés

és amely egységességének köszönhető közoktatásunk ezen ágazata fejlettségének mai magas szintje. [...] A tanítóképző intézetekre nézve eddig harmincötben megállapítva volt osztályonkénti maximális létszám a jövőre is érintetlenül fennmarad.”¹⁹⁹ A felekezeti képzők különutasak voltak a létszámokat tekintve, például a budapesti katolikus képzőben előfordult, hogy 60 fő felett járt egy-egy osztály létszáma (Ködöböcz, 1986). Szegeden 40–45 fős osztályok voltak jellemzőek az első évfolyamban, némileg többet vettek fel, számítva a lemorzsolódásra. Balázs Béla királyi főigazgató látogatásakor „kéri, hogy a jövőben az igazgató és a tanári kar ne hozzon javaslatot felvételre 36 tanulónál többet, s az egyházhatósági külön engedéllyel felvettekkel együtt ne emelje 40-en felül az osztálylétszámot. 40-nél magasabb osztálylétszámra a miniszter úr adhat engedélyt. A túlszűfolt osztályok és a tanteremhiány egyaránt hátráltatják a tanítás eredményét és jóhírű intézet versenyképességét. A tanárjelöltek gyakorlati kiképzése is azt kívánja, hogy az egyéni foglalkozásra is módot adó osztálylétszámok legyenek. Ajánlja a felvételnél a megrostálást és a tanítói pályára alkalmatlanoknak már az I. osztályból való eltanácsolását.”²⁰⁰

Az újonnan felvett tanulók beiratkozására minden tanév elején, szeptember első napjaiban került sor. „Beiratkozás f. évi szeptember hó 3-án lesz, Veni Sancte 4-én. A beiratkozás alkalmával fizetendő 61.50 P, illetőleg bentlakóknál 65.50 P. A felvett növendékek az első év folyamán tartoznak gumitalpú fekete tornacipőt, fehér tornatrikót és fekete klott tornanadrágot beszerezni. A bentlakó növendékek havi 50 P-t fizetnek, 1930. évi szeptember; illetőleg 1931. évi február hónapjainak első felében pedig 6–6 kg. zsírt és 3–3 kg. cukrot kell beszolgáltatniok. A bentlakó növendékek az internátus házirendjéhez szorosan alkalmazkodni tartoznak. A szorgalmi időt egészen a tanulásra használják föl, az intézetből csak az előjáróság előzetes engedélyével távozhatnak. A dohányzást a rendtartás szigorúan tiltja, az intézet igazgatósága is nagy súlyt helyez ennek megtartására. Azon bentlakó növendékek, kik az intézetben mosatnak, legalább egy hónapra való fehéreneműt hozzanak magukkal, melynek minden darabjába a nekik kijelölt számot színes fonállal jegyezzék be. A ruhaszámot nélkülöző fehéreneműdarabokért az internátus vezetősége nem vállal felelősséget. A ruhaszekrények bezárására minden növendék hozzon egy alkalmas kisebb lakatot. Minden növendék felelős a reábizott bútordarabokért és taneszközökért. Az iskolai bútorok, taneszközök, hangszerek faragása, befirkálása, vagy más módon történő megrongálása, a falaknak írással vagy rajzolással való bemocskolása szigorúan s az okozott kár megtérítése terhe mellett tilos. Ha a

¹⁹⁹ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1918. június 30.

²⁰⁰ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1930. október 18.

tettes ki nem deríthető, a kár megtérítése az egész osztályt, esetleg az intézet összes növendékeit terheli. Aki ismételten kárt okozott az intézetnek, azt a fennálló rendszabályok értelmében az intézetből, illetőleg internátusból kizárjuk. Csak új könyveket szabad vásárolni. Senki a könyveit el nem adhatja. Füzetek és könyvek beszerzésében segítjük a növendékeket.” (Értesítő, 1930).

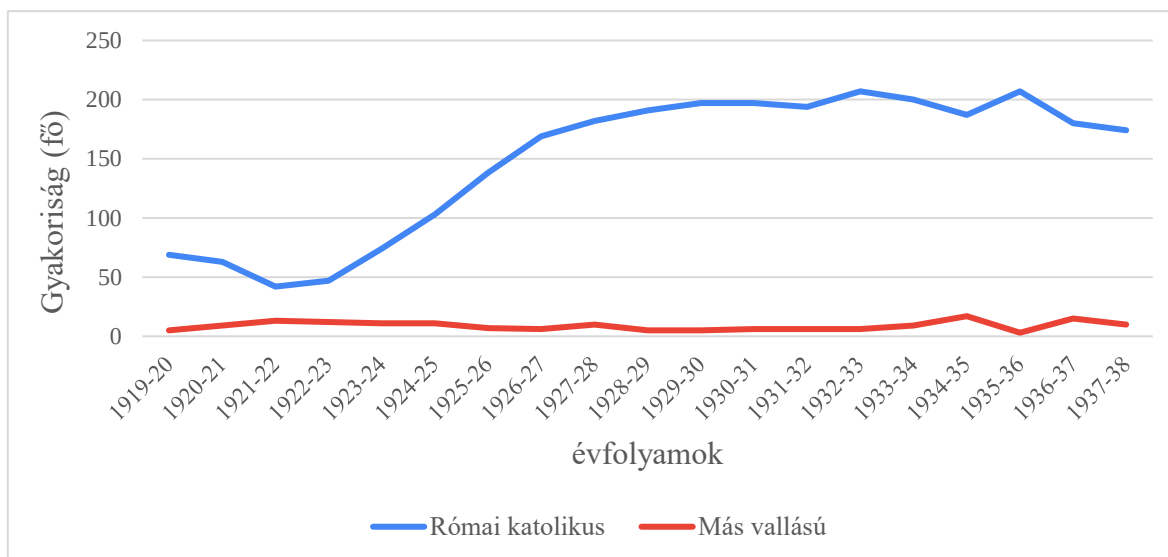
A felvételnél a fenti anyagi paraméterek mellett nagyobb súllyal estek latba a diákok tudásával és jellemével kapcsolatos tulajdonságok. A felvételi eljárás, a kiválasztás mikéntjével kapcsolatban rendszeres megbeszélésekre került sor a tanári értekezleteken, 1932 decemberében részletesen foglalkoztak a kérdéssel. Katona Miklós tanár tartott előadást a témában, „*Hogyan vizsgáljuk meg növendékeinket, hogy a tanítóképzőintézetbe csak rátermett növendékek nyerhessenek felvételt? A válogatás tárgyát képező szempontok*” címmel. Felszólalásában rámutatott, meghatározó fontosságú, hogy minden pályán - a köz és az egyén szempontjából is a tanítóin különösen - fontos, hogy az egyén adottságai, képességrepertoárja, tehetsége összhangban legyen a szakma kívánalmaival. Ahhoz, hogy előbbieket még idejében feltérképezzék, szükségesnek vélte az antropometria és kísérleti pszichológia alapján kidolgozott képességvizsgáló-eljárások alkalmazását. A jelentkezők akkoriban már nagy száma, illetve vegyes előképzettsége folytán hasznosnak találta a felvételi vizsga bevezetését: „*A tanító- és tanítónőképző intézetek legjobb Rendtartási szabályzata is csak ének és zenei hallás és orvosi vizsgálatot ismer annak megállapítására, hogy ki legyen alkalmas a tanítói pályára. Csak a közvetlen múltban és éppen intézetünk részéről történtek határozottabb lépések a kiválogatás érdekében.*”²⁰¹ A bevezetett intézkedéseket viszont kevesellte, mert a tudás, az ismeretanyag vizsgálata nem elegendő a későbbi beválás előrejelzéséhez, hanem fontos volna a lelki alkat, „*érzelmi-akarati hajlandóság*” megismerése is. Elvárásai között szerepelt az egészséges és ép test, az érzékszervek és beszédszervek hibátlansága, ezeken kívül szükségesnek tartotta a figyelem koncentrációját, intenzitását, a gyors képzettársítás, emlékezet, ítélőképesség, logikus gondolkodás, élénk képzelőerő és alkalmazkodóképesség meglétét. Eszközként egy, a szegedi egyetem lélektani intézetének munkatársai által átdolgozott francia eredetű képességvizsgáló eljárást javasolt, csekély változtatásokkal. Az általános, számértékekkel kifejezhető intelligencián kívül fontosnak tartotta még a következők megfigyelését: „*erős erkölcsi, esztétikai érzék, érzékeny kedély és élénk érzelmi élet, határozott és kitartó akarati készség, mérséklet és türelem*”.²⁰² Ezek azonban sokkal nehezebben vizsgálható jelenségek, ezért hasznosnak és jól beváltak tartotta azt a már fennálló gyakorlatot,

²⁰¹ MNL CSML VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1932. december 31.

²⁰² MNL CSML VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1932. december 31.

amely során információt kértek a jelölt tanáraitól, hitoktatójától, de ezek pontosítására külön kérdőív rendszeresítését javasolta. Előadását több hozzászólás is követte. Az igazgató egyetértett az elhangzottakkal, kérte a kérdőív összeállítását, a sokszorosítást is vállalta. Kövessy Jenő ajánlotta, a már beiskolázott növendékeken is próbálják ki az eljárásokat, Vadász Zoltán még a gyakorlóiskolában is rendszeresítette volna a folyamatot és az eszközöket. A tanári kar a későbbiekben is folyamatosan napirenden tartotta a kiválasztást, valamint a pályaalakmassággal és a pályaszocializációval összefüggő kérdéseket.

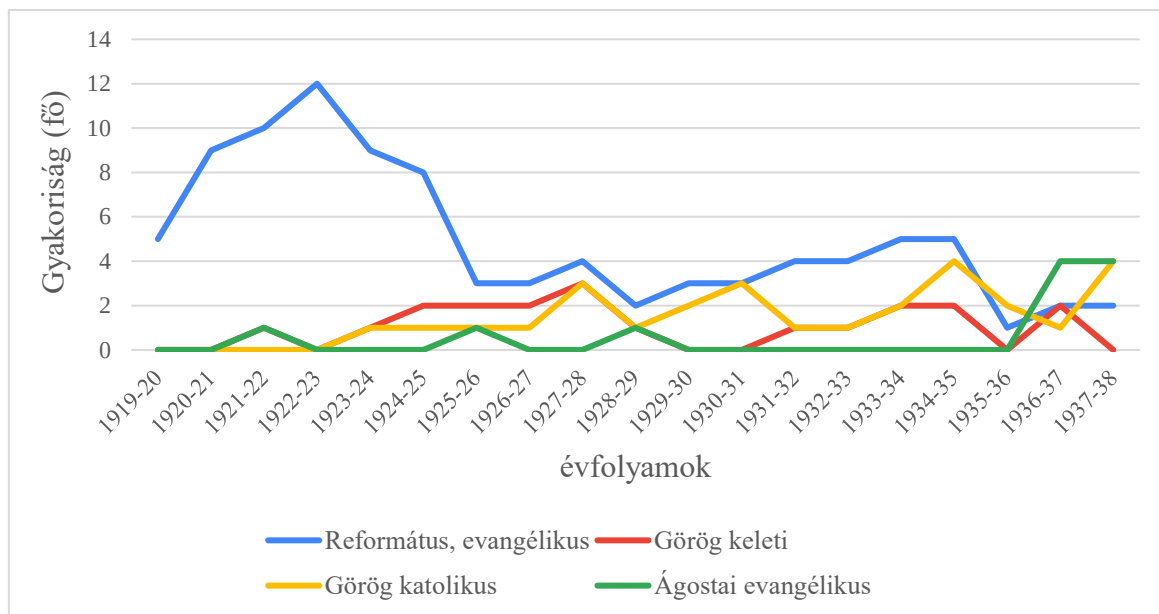
A diákok felekezeti hovatartozásuk szerinti megoszlását vizsgálva az adatokból az derül ki, hogy a képző tanulóinak nagy többsége, több mint 90%-a római katolikus vallású volt. A reformátusok 2–3%-os, az evangélikusok 1–2%-os arányt képviseltek. Rajtuk kívül néhány görögkatolikus, görög keleti, izraelita és unitárius növendék is járt az intézetbe.

3. ábra A növendékek számának alakulása felekezeti hovatartozás szerint²⁰³

A tanulók összetétele felekezeti hovatartozásuk szerint tehát többnyire homogénnek mondható. A római katolikus vallásúak mellett csak kis számban regisztráltak más vallású diákokat az évek során. A legalacsonyabb diáklétszámú években jellemzően a római katolikusok száma esett vissza, a más vallásúak száma a többi évhez hasonló maradt, tehát a növendékek létszámának változása gyakorlatilag a római katolikusok számának változásával azonos.

²⁰³ Forrás: saját szerkesztés

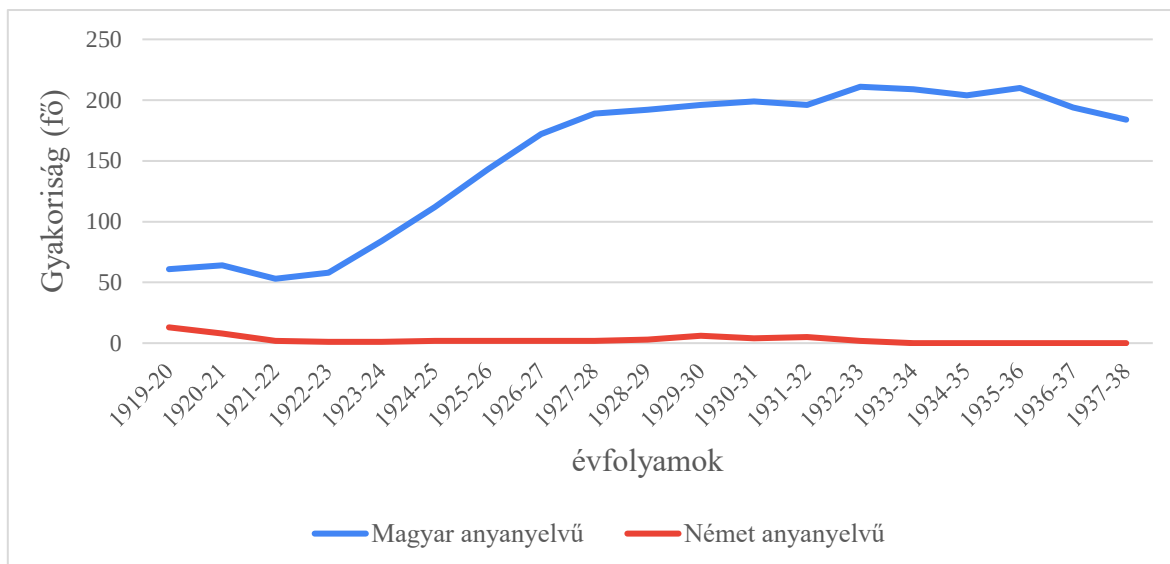

4. ábra A növendékek számának alakulása az egyéb vallások szerint²⁰⁴

A más vallásúak közül a legtöbben reformátusok és evangélikusok. Gyakran hivatkoztak ezekre együttes kategóriaként. Számuk az 1920-as évek első felében a legmagasabb, de így is csak maximálisan 12 fővel. A görögkatolikusok és görögkeletiek száma a négy főt sem haladja meg, a külön is számon tartott ágostai evangélikusok száma pedig 1–1 főt jelent, négy főre csak a vizsgált időszak végén emelkedik. Ezenkívül még 1921–22-ben egy unitárius, 1934–35-ben egy izraelita, valamint szintén 1934–35-ben és 1936–37-ben 5, illetve 6 ismeretlen vallású diákot is feljegyeztek.

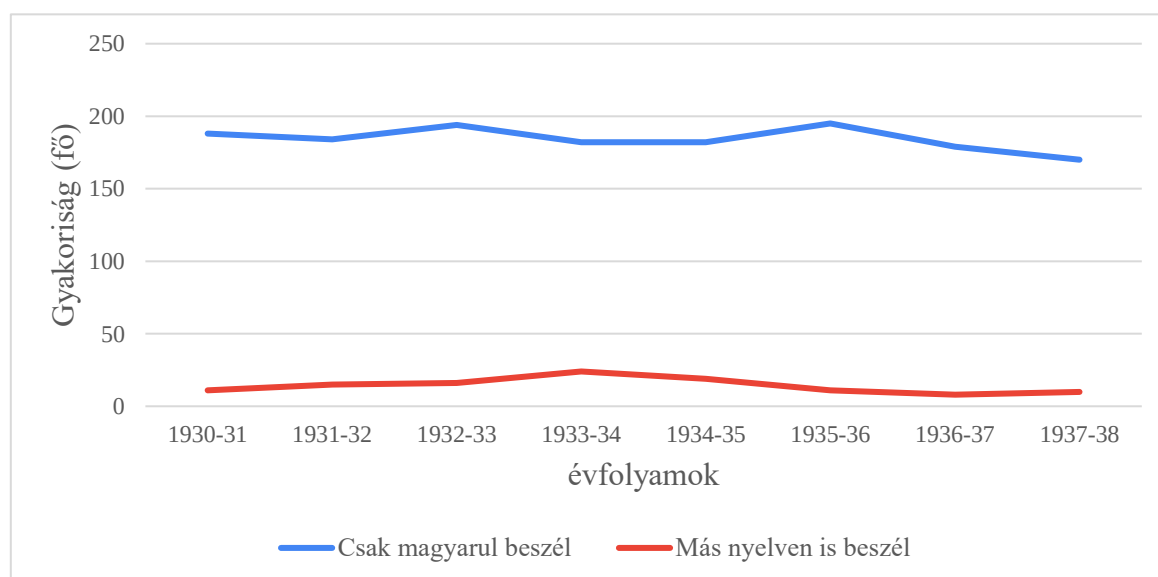
A preparandisták anyanyelvi megoszlását tekintve kijelenthető, a tárgyalt időszakban a magyar anyanyelvűek aránya minden évfolyamban 90% felett volt, rajtuk kívül 3–4% százalék körül mozgott a német anyanyelvűek aránya. Kis számban részt vettek még az oktatásban magukat szerb, szlovák, román, bolgár, rutén és cseh nyelvűnek vallók is.

²⁰⁴ Forrás: saját szerkesztés

5. ábra A növendékek számának alakulása anyanyelv szerint²⁰⁵

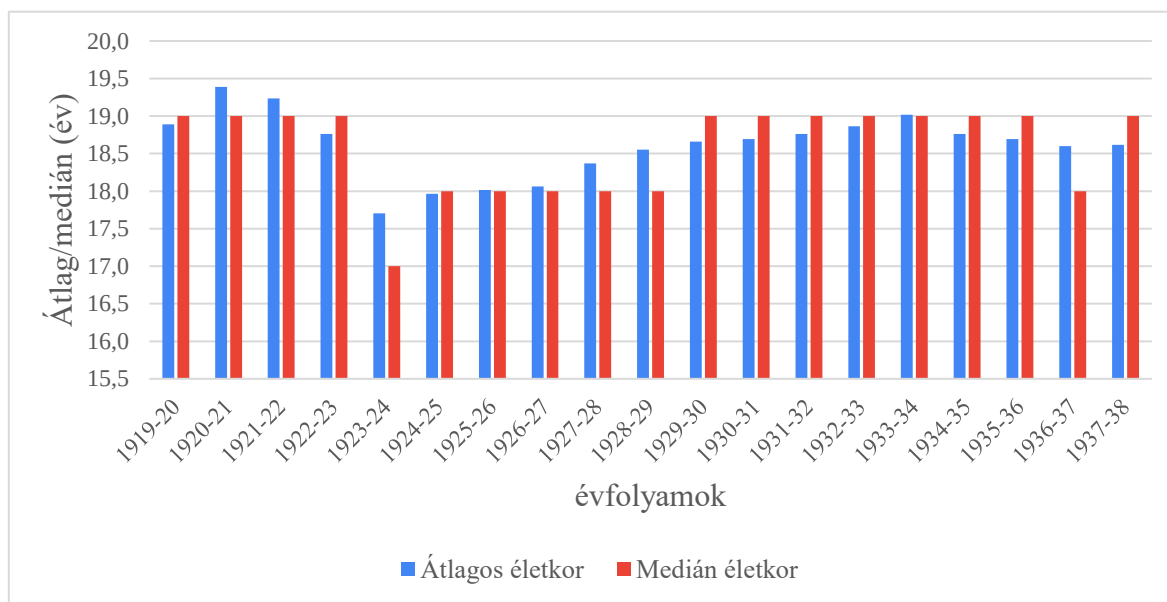
A magyar anyanyelvű diákok mellett csak minimális létszámban vannak jelen a német anyanyelvű növendékek, csak az 1922–23-ig tartó kezdeti években volt számuk jelentős az összes diák létszámán belül, amikor is a német anyanyelvűek száma csökkent ugyan, de még magasabb volt, mint az utána következő többi évben, a magyar anyanyelvűek száma pedig visszaesett. A német anyanyelvűek száma 1919–20-ban volt a legmagasabb 13 fővel, az utolsó öt évben pedig nem jegyezték fel ilyen diákot. 1926–27-ben és a rá következő két évben 1–1 bolgár növendék is tanult az intézetben.

²⁰⁵ Forrás: saját szerkesztés

6. ábra A növendékek számának alakulása beszélt nyelv szerint²⁰⁶

1930–31-től kezdve a diákok nyelvismeretét is rögzítették az anyanyelv mellett. A legtöbb diák csak magyarul beszélt a teljes vizsgált időszakon belül, azonban kis számban előfordultak németül is beszélők. Ezenkívül franciául, románul, horvátul, szerbül, tótul és angolul is beszélő diákok is előfordultak az egyes évfolyamokban, olyan diák is volt, aki több nyelven is beszélt.

7. ábra A növendékek átlag és medián életkorának alakulása²⁰⁷

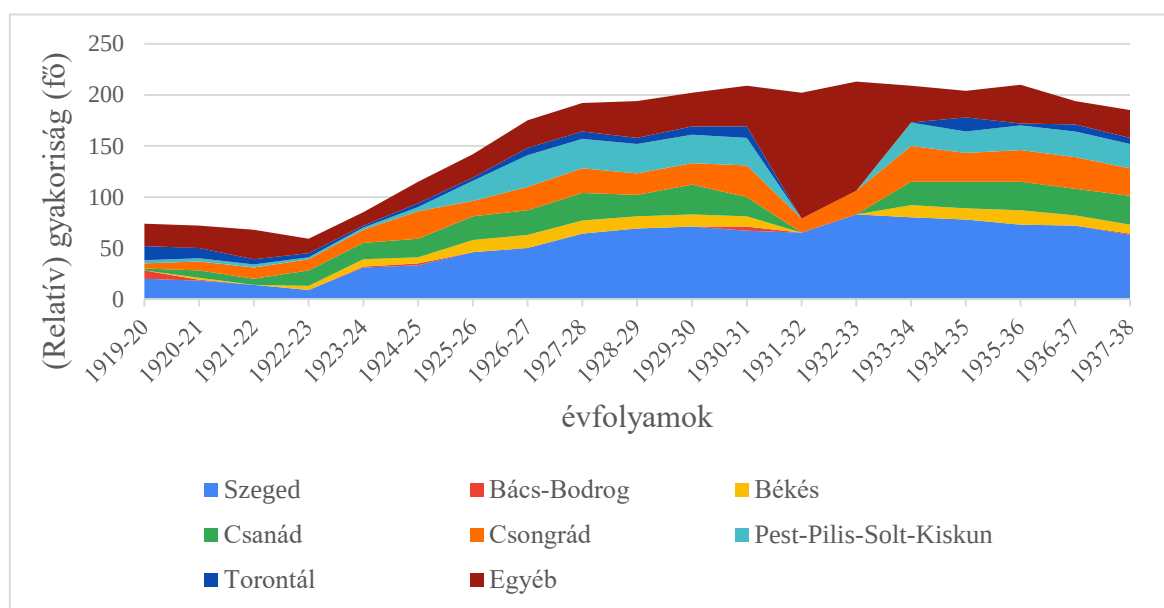
A demográfiai tulajdonságok közül érdekesség, hogy az egyes évfolyamokban viszonylag széles volt az életkorok eloszlása. Az átlagos életkor és a medián életkor a legtöbb évfolyamban egymáshoz közeli értéket mutat, de néhány évben fél év is lehet a különbség közöttük. Az életkorok eloszlása jellemző aszimmetriát nem mutat a vizsgált időszakban, hol több, az átlagéletkornál fiatalabb, hol több, az átlagéletkornál idősebb diák tanult az intézetben. A tanévek kétharmadában a növendékek fele legfeljebb 19 éves, hat évben legfeljebb 18 éves, 1923–24-ben pedig legfeljebb 17 éves. A legmagasabb átlagéletkor 1920–21-ben és 1921–22-ben mutatkozik, 19,39 és 19,24 évvel, a legalacsonyabb 1923–24-ben, 17,71 évvel.

Az iskola beiskolázási területe meglehetősen széles volt, 1920 előtt az ország vármegyéinek mintegy 78%-ból érkeztek tanulók, 1920 után pedig minden megyéből vettek fel

²⁰⁶ Forrás: saját szerkesztés

²⁰⁷ Forrás: saját szerkesztés

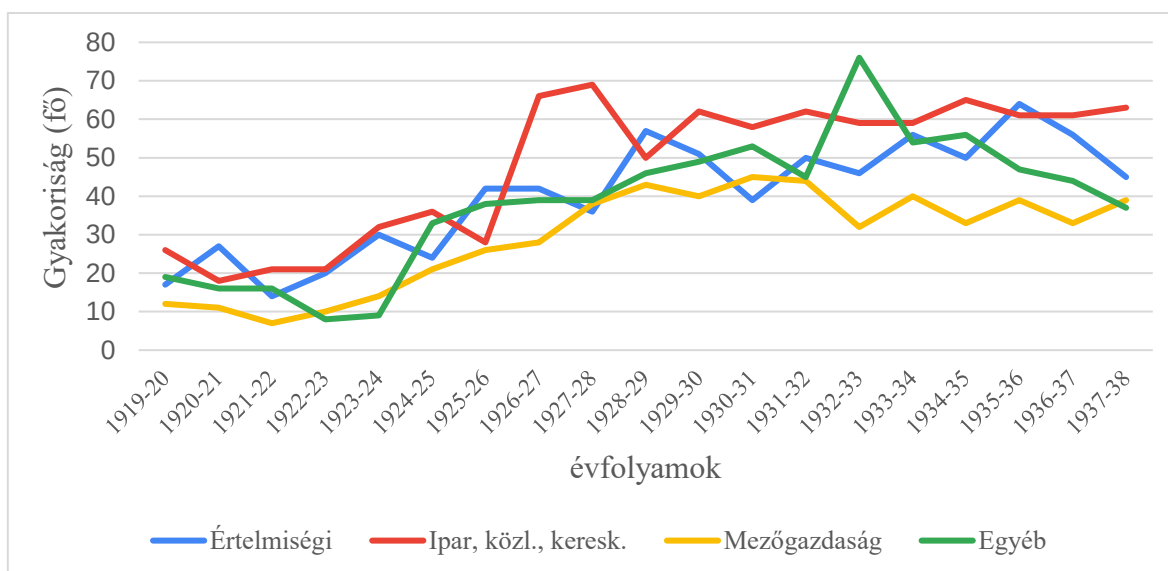
diákokat. A legtöbbet természetesen Szegedről, de nagy számban jöttek növendékek Csongrád, Csanád, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Torontál és Békés megyéből is (Csillik – Gácsér, 1994).

8. ábra A növendékek számának alakulása a szülők lakhelye szerint²⁰⁸

A növendékek lakhelyét az egyes évfolyamok különböző részletességgel jegyezték fel. Volt, hogy csak vármegyék szerepeltek, volt, hogy már nagyobb városok is, illetve történtek földrajzi átnevezések is mindeközben. Azonban a leggyakrabban előforduló szülői lakhelyek összevethetők egymással számban és arányban. Az intézmény közvetlen vonzáskörzetéből érkeztek a legtöbben, így a székhely, Szeged mellett vizsgáltuk Bács-Bodrog (és Baja), Békés, Csanád, Csongrád (és Hódmezővásárhely), Pest-Pilis-Solt-Kiskun (és Budapest, Kecskemét) és Torontál vármegyéket, amiket összehasonlítottunk a többi lakóhelyként megadott térséggel. A legnagyobb arányban szegedi diákok jártak az intézménybe, azonban az 1930-as évek elején arányuk csaknem azonos volt a távolabbi térségekből érkezettek arányával, sőt utóbbi meg is haladta a helybeliek hányadát. Hasonló arányban jegyezték fel az egyes tanévekben a Csanád, Csongrád és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből érkezetteket. A legkisebb hányadban a Békés, Torontál és Bács-Bodrog vármegyéből származók voltak majdnem minden évben. Az 1930-as évek elején viszont a környező vármegyékből csak Csongrád képviselte magát a szülők lakóhelye szerint.

²⁰⁸ Forrás: saját szerkesztés

9. ábra A növendékek számának alakulása a szülők foglalkozása szerint²⁰⁹

A diákok társadalmi helyzetéről is az értesítőkből közölt, a szülők foglalkozását bemutató adatokból tájékozódhatunk. A fenti kategóriamegjelölések nem felelnek meg a mai fogalmaknak, de hasznos kiindulási alapot teremtenek a szociális viszonyok jobb megértéséhez. A szülők, vélhetően az apa foglalkozásának kategóriáit folyamatosan bővítették az évek előrehaladtával az iskola irataiban. Ezt kísérte a foglalkozások rétegződése is, pl. az egyes területeken megjelentek a tisztviselők és a segédszemélyek is, illetve a földbirtokosoknál a különböző méretű gazdaságot üzemeltetők. Hasznos volna, hogy a beosztásból, a gazdaság méretéből következtessünk a család vagyoni háttérére, azonban ez sok kategóriánál nem derül ki csupán a megnevezésből, így több kategóriát tévesen csoportosítanánk. Annak érdekében, hogy összehasonlíthatóvá váljanak a foglalkozási csoportok, a rétegződéseket nem, csak az adott foglalkozási területet soroltuk be kategóriákba.

A legtöbben az évek nagy többségében iparos vagy közlekedésben, kereskedelembe dolgozók gyerekei voltak. Őket követték létszámban az értelmiségi szülők gyerekei, akik lehetnek papok, tanárok, ügyvédek, orvosok, köztisztviselők, vagy más értelmiségiek. Az egyéb foglalkozásúak gyerekei hasonló létszámban szerepelnek. Ide soroltuk be a rendfenntartó és katonai foglalkozásokat, a magánzók és a nyugdíjasok gyerekeit. A vizsgált időszak második felében már jellemzően ez utóbbi kategória volt a legnépesebb az egyéb csoporton belül. Szinte minden évben a mezőgazdaságban dolgozók gyerekei voltak a legkevesebben. Ide tartoztak a földbirtokkal rendelkezők, vagy csak gazdaságban dolgozók gyerekei.

²⁰⁹ Forrás: saját szerkesztés

A diákok mintegy felét-kétharmadát alkották a kisbirtokosok, kisiparosok, köztisztviselők gyermekei. Magas számban voltak jelen a tanítók és más pedagógusok gyermekei is. Értelmiségi és munkáscsaládokból egyaránt érkeztek diákok, a társadalmi háttér sokszínű volt (gondoljunk itt a katona altiszt, napszámos, tőkés vállalkozó, rendőr, középbirtokos kategóriákra), az mindenesetre egyértelműen kijelenthető, hogy az intézet növendékei zömmel szegényebb néprétegekből kerültek ki. Éppen ezért is volt nagy jelentősége az intézetben elérhető szociális juttatásoknak, segélyeknek és ösztöndíjaknak. 1920 elején kimutatást készítettek az angol misszió számára a növendékek kéréseiről, utóbbiak élelmiszert, összesen 29 pár cipőt, 27 nadrágot, 21 kabátot, 9 kalapot, 11 felöltőt, 25 inget, 17 lábravalót, 14 zsebkendőt, 21 pár zoknit, 4 esőköpenyt és egy szvettert kértek, egyébként tiszteletteljesen megfogalmazott, ceruzával írt rövid leveleikben.²¹⁰ Rendszeresen éltek a cipő- és ruhakiutalás lehetőségével, az internátusban tej- és tízórai akciót hirdettek. 1926-ban Becker Vendel az élelmezési cikkek szállítási díjának csökkentéséért hídvámmentességet kért, hogy ezzel is mérsékelje a diákok megélhetési költségeit. Levelében megemlíti, hogy az intézet „növendékei úgyszólván kivétel nélkül a szegényebb néposztályhoz tartoznak, kiknek szülei csak nélkülözésekkel képesek az intézet internátusában elhelyezett fiaikért a tápdíjat megfizetni. A szülők szegénységére való tekintettel a tápdíjat olyan méltányosan kellett megállapítani, hogy abból minden elvonás az élelmezés nivójának csökkentésére vezet. Pedig ezt - tekintettel az ifjúságnak ebben a korban tapasztalható fejlődésére – mindenképpen kerülendőnek tartom.”

211

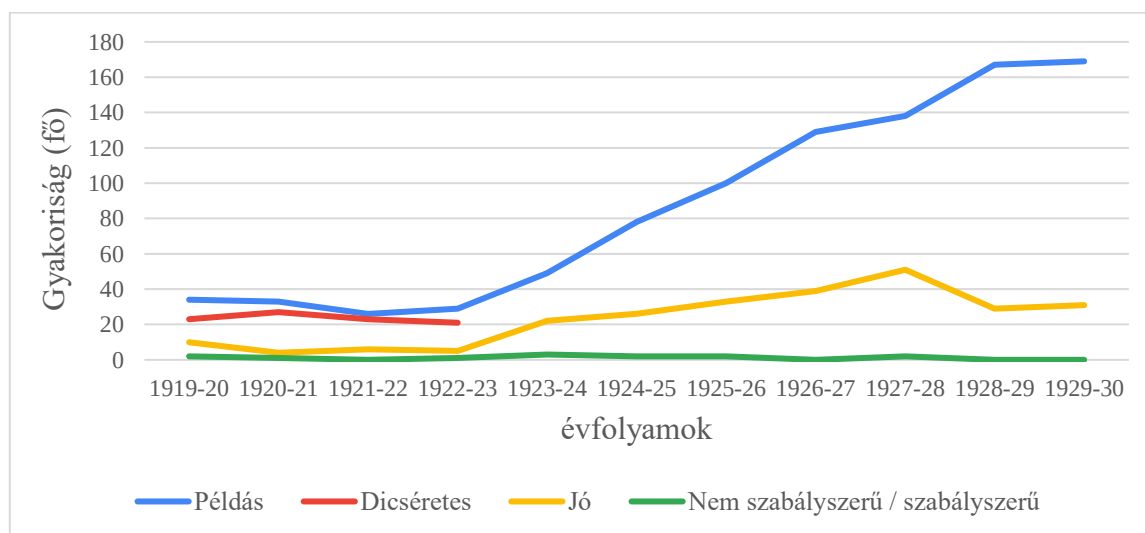
A növendékek támogatására az intézet igyekezett biztosítani többféle, állami, egyházi és községi ösztöndíjtámogatást. „Szegényebb sorsú, jó magaviseletű és kiváló szorgalmú tanulóink ez évben is különféle tanulmány alapi segélyben, ösztöndíjban és jutalomban részesültek. A magyar kat. tanulmányi alapból internátusi segélyben részesültek: Ferenczi László [...] A magyar kat. tanulmányi alapból ebédsegélyben részesültek: Juhász János [...] Az internátusi es ebédsegélyek összege 9000 P. A tanulmányalapi 500 P. ösztöndíjat Horváth István, Zombori Imre II. o., Kálmán Gyula, Sallai István III. o.; Leposa László, Vághy István IV. o.; Pálmai Mátyás, Szöllősi Sándor V. o. (50–50 P.) es Rózsa Lajos III. o. (100 P.) tanulók nyerték el. A tisztviselői ösztöndíjat Szöllősi Ferenc V. o. növendék kapta, értéke 80 P. 200–200 P-os „Horthy Miklós ösztöndíj”-at nyertek: Majzik Illés I. o., Rácz Zoltán II. o., Újvári Imre es Dvorzsak István IV. o., Katona László V. o. növendékek. Elek község alapítványát (évi 500 P.

²¹⁰ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1920. február 9.

²¹¹ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1926. június 8.

értékben) Nagy András és Wittmann Ádám III. o. tanulók élvezték. Az O. K. H.²¹² igazgatósága által a szövetkezeti tanfolyamon a legjobb eredményt elért V. éves növendékek részére kiutalt összegből Bús Károly, Daczer Károly, Friedrich Sándor, Katona László, Lele József, Meggyes Béla, Mosonyi István, Ott János, Ördög Antal, Radnai Viktor, és Wottreng Ferenc tanulók kaptak jutalmat, összesen 200 P. értékben. Az intézeti gazdaság terhére segélyben részesült növendékek a következők: Franyó Ferenc [...] növendékek, összesen 3460 P. értékben. A nemes adományokért ezúton is hálás köszönetet mondunk. A segélyek, jutalmak és ösztöndíjak végösszege 14760 P.” (Értesítő, 1938, 29. o.) Az intézetben a fentiekén kívül rendszeresen kaptak a diákok kisebb-nagyobb püspöki segélyeket is, valamint Segítő Egyesület és Ifjúsági Vöröskereszt is működött.

VIII. 2. Előmenetel és fegyelmi ügyek

10. ábra A növendékek számának alakulása magaviseletük szerint²¹³

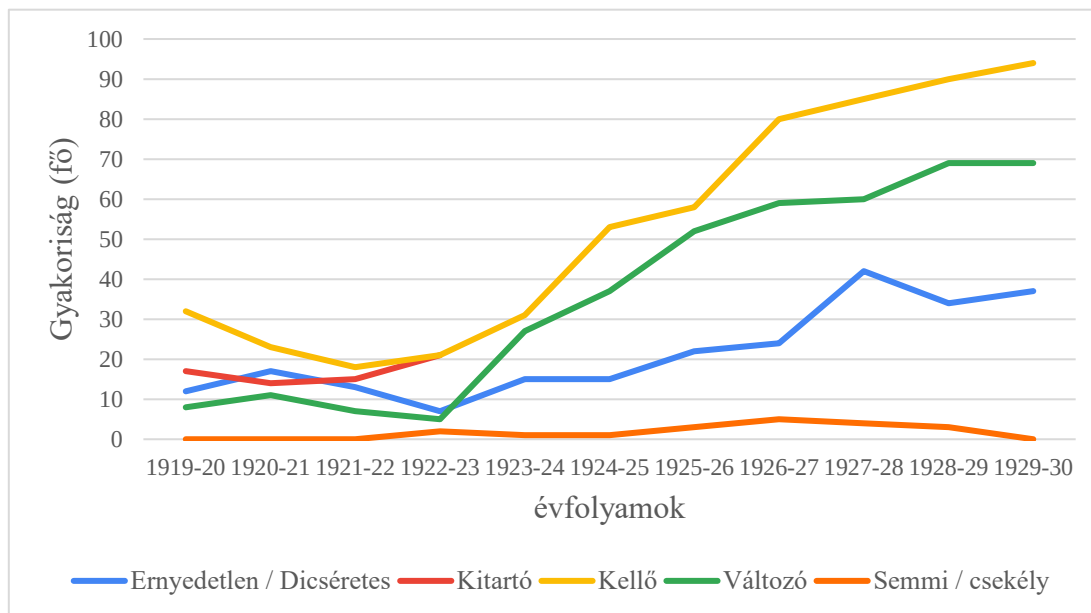
A demográfiai jellemzők megismerését követően a diákok tanulmányai adataival foglalkoztunk. Az 1922–23-as tanévig öt fokozattal mérték a diákok magaviseletét. Ezt követően már csak négyféle jeggyel. A „dicséretes” kategória kikerült a rendszerből, a „nem szabályszerű” kategória pedig, bár ugyanúgy a „jó” és a „rossz” között helyezték el, „szabályszerű”-re változott. Ez a minősítési forma az 1929–30-as tanévig megmaradt.

A kezdeti években még egyenletesebb eloszlásban kaptak minősítéseket a diákok, de a négy fokozatra való áttérést követően, amikor a növendékek száma is már megemelkedett, egyre nagyobb arányban kaptak a tanulók „példás” jegyet. A „jó” diákok száma szintén

²¹² Országos Központi Hitelszövetkezet

²¹³ Forrás: saját szerkesztés

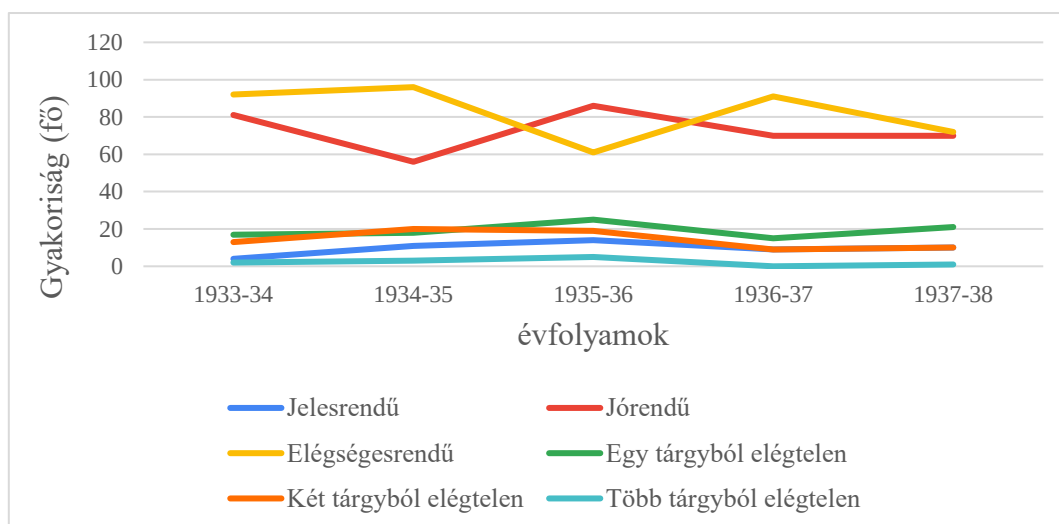
emelkedett, de kevésbé meredeken, mint a „példás” fiataloké. A „nem szabályszerű” vagy épp „szabályszerű” minősítést csak maximum néhány diák kapta meg az egyes években. „Rossz” minősítést pedig senki sem kapott.

11. ábra A növendékek számának alakulása szorgalmuk szerint (1929-30-ig)²¹⁴

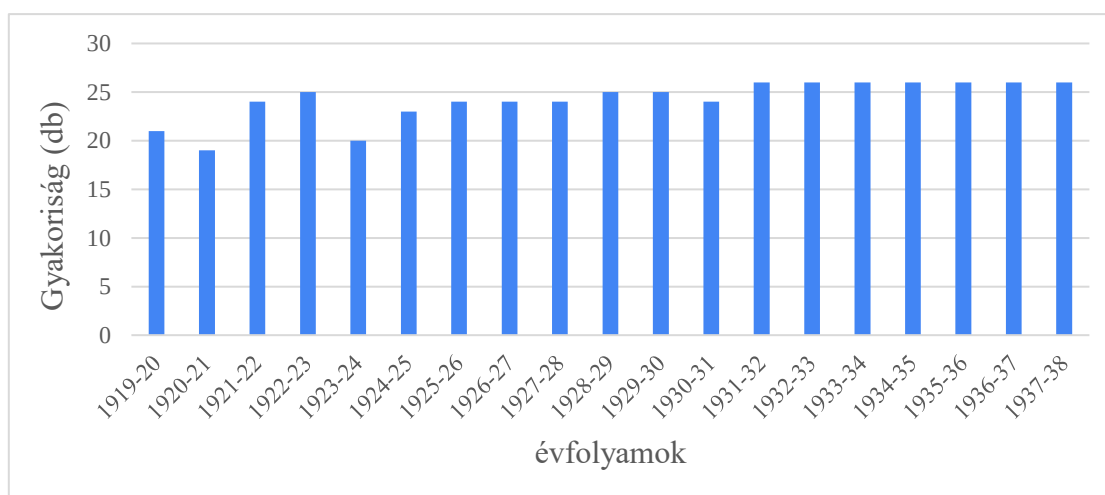
Csakúgy, mint a magaviseletnél 1922–23-ig a szorgalmat is öt fokozattal értékelték, ezután tértek át a négyes kategóriára. Az egyes években eltért néhány megnevezés, de a rangsor szerint azonos helyen lévő minősítések azonosnak tekinthetők, így az egyes évek összehasonlíthatók eszerint egészen 1929–30-ig. Az egyes években nagyjából ugyanolyan arányban kaptak a diákok különböző érdemjegyeket. A legtöbben minden évben a „kellő” osztályzatot kapták. A négyfokú rendszerben őket követték a „változó” szorgalmúak, majd az „dicséretes” -ek következtek, legkevesebben pedig minden tanévben a „semmi”, illetve „csekély” szorgalmúak voltak.

²¹⁴ Forrás: saját szerkesztés

12. ábra A növendékek számának alakulása szorgalmuk szerint (1933–34-től 1937–38-ig)²¹⁵

Az 1930–31-es és 1931–32-es tanévben nem készült ilyen osztályzás, a vizsgált időszak utolsó öt évében pedig egy másféle, hatfokú rendszerben értékelték a növendékeket. Az „elégségesrendű” és „jórendű” tanulók voltak minden évben a legtöbben. Sokkal kevesebben következtek utánuk az „egy tárgyból elégtelen” -t szerzettek és a „két tárgyból elégtelen” -t kapott diákok. Még kevesebben voltak a „jelesrendűek”, és szerencsére a legkevesebben minden tanévben azok voltak, akik „több tárgyból elégtelen” érdemjeggyel zártak.

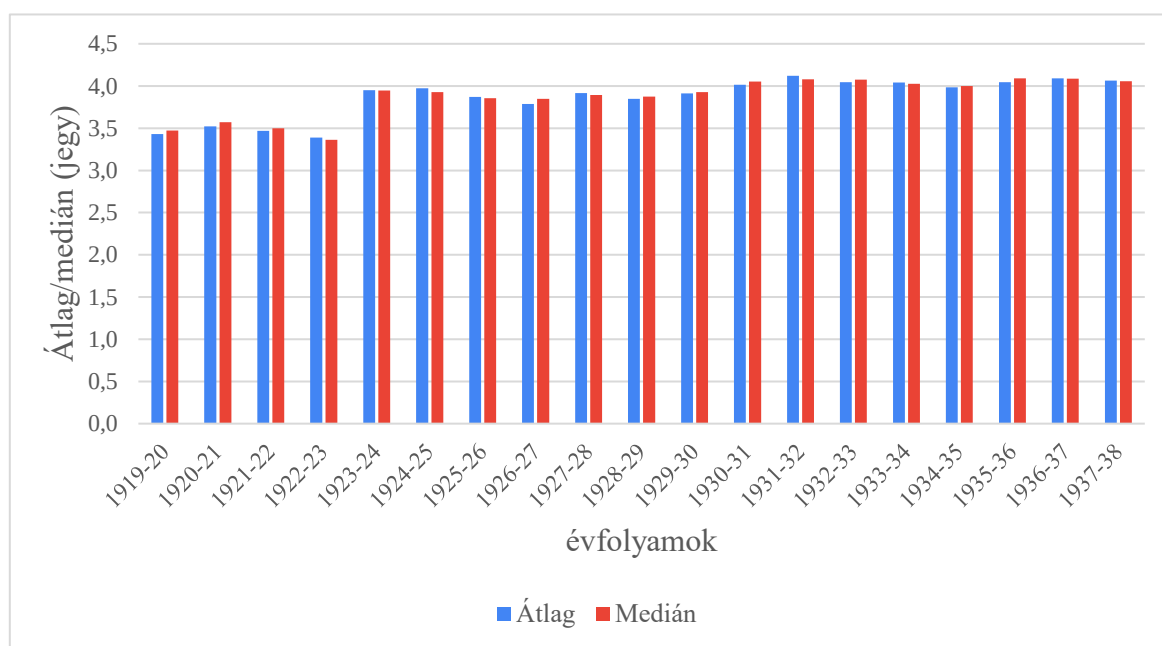
13. ábra A tantárgyak számának alakulása²¹⁶

A szorgalom érdemjegyek után a tantárgyak érdemjegyeit vizsgáltuk meg. Az intézmény az évek során viszonylag sokféle tárgyat tanított növendékeinek, és ezek száma némiképp

²¹⁵ Forrás: saját szerkesztés

²¹⁶ Forrás: saját szerkesztés

változott is. 1920–21-ben és 1923–24-ben 19, illetve 20 tárgyat tanultak a diákok, 1931–32-től kezdve viszont már minden évben 26 tárgyat szerepelt a tanulók bizonyítványában.

14. ábra A tantárgyak átlag és medián eredményeinek alakulása²¹⁷

A növendékek névsorában egyes években feltüntették az érdemjegyeket, más években viszont nem, így a növendékeket összehasonlítani az elért osztályzataik szerint nem tudtuk. Azonban tantárgyanként feljegyezték a kapott érdemjegyeket és azok számát is, így arra már végezhattünk összevetést, hogy a tárgyakat milyen eredménnyel sikerült végezniük a diákoknak az egyes tanévekben. Az összehasonlítás során a rendelkezésre álló érdemjegyekből évfolyamonként súlyozott átlagot számoltunk az érdemjegyek szerint, majd az átlagok átlagát és mediánját számítottuk ki az adott tanév eredményeiként. Érdekes lenne a tárgyankénti összehasonlítást is elemezni, azonban a tárgyak mennyisége és vélhetően tartalma is változott az évek során, melyre a tantárgyak címe is utalhat, így tényleges összehasonlítást ezekre nem lehet elvégezni.

Az első négy évfolyamban még ötfokozatú osztályzás volt életben, ez eredményezett alapvetően alacsonyabb átlagos eredményt. A medián eredmény az évek során nem tér el jelentősen az átlagtól, vagyis a szélső osztályzatok hasonló arányban szerepeltek összességében a bizonyítványokban, azaz a legrosszabb érdemjegyből is osztottak a diákoknak, nemcsak a legjobbból. 1924–25-től egészen az 1930–31-es évig egy zökkenő figyelhető meg, amikor sem

²¹⁷ Forrás: saját szerkesztés

a medián, sem az átlagos eredmény nem éri el a 4-est. Ez magyarázható azzal is, hogy megváltozott a tárgyak szerkezete és mennyisége.

A diákok magatartását és szorgalmát figyelemmel kísérték, a tanári értekezleteken a problémákat megbeszélték. „*II. osztálynál Szelényi Dezső osztályfőnök tanár megállapítja azt a szomorú tényt, hogy az osztály erősen hanyatlott úgy, hogy egy növendék kivételével valamennyi megintetett. Nem tudja ennek a körülménynek okát adni, de mindenesetre a közszellemben kell keresni a valódi okot. Ugyanezen osztálynál Pörzsölt Géza c. igazgató megjegyzi, hogy szinte képtelen haladni a gyakorta megnyilvánuló általános hanyagság miatt.*”²¹⁸ Súlyosabb fegyelmi ügyek ritkán fordultak elő, általában késés, dohányzás, kisebb lopások, egyéb „helytelenkedések” miatt emeltek panaszt. A komolyabb eseteket is igyekeztek a szabályok szigorú betartása mellett, de emberségesen kezelni. Gaál Géza tanár a cserkészinternátus szabályzatának tervezetét terjesztette elő 1937-ben, koncepciójával kapcsolatban számos hozzászólást fogalmaztak meg a tanárok, amelyek jól rávilágítanak az intézeti nevelők fegyelmi ügyekben jellemző hozzáállására. Többségük ellenezte a merev szabályokat, a felesleges szigorúságot, sokkal inkább a példaadó, szeretetteljes hozzáállást hangsúlyozták. „*Katona Miklós [...] a kihallgatásra szóló engedélykérést, de magát a kihallgatást is túlzottnak tartja. [...] Kapossy Gyula tanár hozzászólása: a keret megállapítása helyes, fontosabb az, hogy a keret végrehajtása megfelelő, az ifjúsággal szeretettel foglalkozó, elegendő idővel rendelkező cserkészprefektusra bízassék. [...] Szörényi József tanár veszedelmesnek és szükségtelennek tartja a becsületbírósi játszást, túlzott a vigyázállás gyakori megkövetelése, inkább szükséges a mélyebben szántó nevelői elvek keresztül vitele [...] Szili Török Dezső tanár nem látja annyira sötéten a mi növendékeink viselkedését. Reá általában jó modorú, szolgálatkész ifjak benyomását tették növendékeink.*”²¹⁹ Az intézet falain belül általában hatékonyan kezelték a felmerült mindennapos ügyeket, azonban ritkán az iskolán kívülről érkező bejelentésekre is reagálniuk kellett. Általában célravezető intézkedéseket hoztak, megpróbálták a helyes mederben tartani az eseményeket. 1926-ban például felhívás érkezett a királyi tanfelügyelőtől, amelyben kérte, hogy a tanítóképző a gyakorlóiskolájában „*a tanulókat a játékfegyverek (fapuskák) nyilvános viselésétől, tekintettel a folyamatban levő antant ellenőrzés megszüntetésére, tiltsák el. Csak ártalmunkra van, ha ezeket a fegyvereket a tanulók az utcán mutogatják.*”²²⁰ Az intézet eleget tett a kérésnek. Más esetben kiálltak a növendékekért, ha szükségesnek mutatkozott, bármely panaszt kivizsgáltak

²¹⁸ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1923. április 30.

²¹⁹ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1937.július 1.

²²⁰ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1926. május 14.

és ha kellett, megvédték tanulóikat. 1932-ben a leventeképzés során tett bejelentést Papp Ferenc alezredes, két diák magatartását kifogásolva. *„Nevezett két tanuló az utolsó padban ülve nemcsak, hogy oktatásomat figyelemmel nem kísérte, de egymással suttogva és nevetgélve oly neveletlen és tiszteletlen módon viselkedett, hogy kénytelen voltam őket a tanteremből kiutasítani [...] Szíveskedjék ellenük a legszigorúbban eljárni, mert ha meg nem változik a magaviseletük, hogy fognak ezek esetleg már egy fél év múlva önállóan leventéket oktatni, fegyelmezni, tekintélytiszteletre nevelni, hogy fogják ezek egyáltalán a nevelésükre bízott gyermekeket nevelni? Mindettől eltekintve azért is kérem szigorú megfenyítésüket, mert nem vagyok hajlandó semminemű tiszteletlenséget megtűrni a tanulók egyikétől sem.”*²²¹ A katona határozott hangú fellépésére Becker higgadtan reagált, a diákokat arra kötelezte, hogy a *„tanácsnok úrtól bocsánatot kérjenek és ígérjék meg, hogy viselkedésükkel panaszra többé okot nem adnak.”*²²² Az alezredes ezt nem fogadta el, Becker azonban nyilvánvalóvá tette, a diákok mellett áll, további büntetést nem helyezett kilátásba, mert *„a pedagógiai tapintat a fenti megoldást ajánlotta”*.²²³ Az igazgató a nehéz helyzetekben is példamutatásával, hiteles nevelői magatartásával fejezte ki az intézmény ethoszát, a tanítói hivatás valódi tartalmát. A tanulók ezt szervezett keretek között is megtapasztalhatták. Egyrészt a tanítás tartalmában és módszereiben, másrészt a tanító sokoldalú feladatkörére felkészítő egyesületi élet különböző fórumain.

²²¹ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 5.d. Általános iratok 1930–1933. 1932. január 16.

²²² MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 5.d. Általános iratok 1930–1933. 1932. január 22.

²²³ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 5.d. Általános iratok 1930–1933. 1932. január 22.

VII. 3. Egyesületi élet és tanórán kívüli tevékenységek

A felekezeti egyesületi élet a harmincas években országosan is új lendületet vett, az ún. „katolikus reneszánsz” részeként számos katolikus hitbuzgalmi, szociális, kulturális és gazdasági egyesület alakult. Feladatuk a keresztény szemléletnek megfelelő társadalomszervezés volt, a szociális kérdések új típusú, hatékonyabb kezelési lehetőségeként tekintettek rájuk, szemben a keresztényszocialista szakszervezetekkel. (Balogh, 2020, 129.o.) A két világháború időszak az intézet tanulói számára is elhozta az önszerveződési lehetőségek új formáit.

A diákok napirendjének szerves részét képezte, hogy a kötelező tanítási órákon túl részt vegyenek gyűjtőmunkában, pályázatok készítésében, önképzőköri tevékenységben, versenyeken stb. A képző támogatta a sokoldalú önfejlesztési lehetőségeket, segítve ezzel a diákok önismeretének fokozását, képességeinek formálását, tudásuk elmélyítését. Változatos fórumokat biztosítottak erre a célra, hogy minden tanuló a saját személyiségének, érdeklődési körének megfelelő lehetőséggel tudjon élni. Arra is gondot fordítottak, hogy a résztvevők aktívan gondolkozzanak, dolgozzanak együtt, szerepeljenek stb., mert így tudtak valódi közösséggé formálódni. A különböző egyesületek alapszabályait folyamatosan aktualizálták, tevékenységi körüket, társadalmi kapcsolataikat bővítették. Az egyesületi élet szerepét és jelentőségét tárgyalta Straub Ferenc tanár 1929-ben: *„A tanítóképzés nem merülhet ki a tantárgyak leadásával, a tudományok közvetítésével, még azzal sem elégedhetik meg, hogy az egyes szaktárgyak legjobb módszerét is tudatossá teszi. A tanítóképzés ma már nemcsak az iskola belső életére, hanem az iskolán kívüli küzdőtérre is képesítsen! A tanító, iskolai és iskolán kívüli, eredményes munkájának, boldogulásának egyik előfeltétele az, hogy művelt társaságnak is tekintélyes, megbecsült tagja lehessen. [...] A mindennapi élet követelményeivel ellentétben áll az a látszólag indokolt aggodalom, hogy a tanítóképző-intézetekben működő többféle egyesület szétszórja a figyelmet, hátráltatja a tanulást. A helyzet az, hogy a leendő tanítónak rendszerint több szüksége van egyesületi tevékenységre, mint akárhány betanult leckére. Amit a tantárgyak keretében elvégezni nem tudunk, de mint szükséglet fennáll, azt igen helyesen a rendes órákon kívül, egyesületi vagy más keretben kell pótolnunk. Az a gyakorlati szükséglet pedig sokféle, sokirányú. Ezért van létjogosultsága a tanítóképzőben a sokféle egyesületnek. A tananyag gondos kiválogatásával, az egyesületek céltudatos vezetésével még a mai keretekben is elkerülhetjük a túlterhelést, életrevaló, korszerű szükségleteket elégíthetünk ki, végezhetünk harmonikus tanítóképzést.”* (Értesítő, 1930, 41. o.)

A vizsgált időszak első éveiben csak a Mária Kongregáció és az ifjúsági önképzőkör állt rendelkezésre önművelési célokra, a húszas években azonban számos új lehetőség nyílt. ezek egy része országos hatókörű szervezetek helyi megjelenési formája volt, másik része viszont lokális kezdeményezés.

A Mária Kongregáció 1905. március 24-én jött létre 120 taggal, vezetője Zörög Mihály pap, hittan- és matematika szakos tanár lett. *„Hogy a Szűzanya iránt való tisztelet még inkább fokozódjék és az élet küzdőterére kilépendő ifjaink, a kor vészes áramlata ellen, már az intézet falai között biztos pajzzsal - a b. Szűz különös pártfogásával - vértessék fel magukat, a hittanár felszólítása: „alkossunk Mária-Congregatiót” - az ifjak lelkes köztetszésével találkozott.”* (Értesítő, 1905. 16.o.) Az egyesület elsősorban hitéleti-valláserkölcsi célokat szolgált. *„A kongregáció a szív iskolája. A parlagon hagyott és műveletlenül hevert szívet veszi ekevas alá. A világnak ma erre van égetően szüksége, mert a megbillent mérleget csak a szívnek nagyfokú kiművelésével lehet egyensúlyba helyezni.”* (Értesítő, 1925, 24. o.) *„A Mária Kongregáció a lelki elmélyülésen épülő katolikus öntudat iskolája. Célja oly hitvalló és apostoli lelkületű egyének nevelése, akik az életnek sok áldozatot, lemondást, fáradságot, kitartást követelő küzdő terén nemcsak mindig, mint hitvallók törhetetlen energiával és diadalmas lélekkel álljanak szembe a hármaskísértés nyílt és rejtett, ezerszer újra kezdett támadásaival, hanem az apostolkodás királyi munkájába is belekapcsolódjanak.”* (Értesítő, 1926, 33. o.) Az egyesület vezetését 1914-ben vette át Becker Vendel, őt később Pártos József követte. Hetenként tartottak gyűléseket, évente négy alkalommal szerveztek Mária-ünnepségeket, házikönyvtárat létesítettek. Pályázatokat hirdettek *„Az önmegtagadás jelentősége az ifjúság lelki életében”*, *„A kongreganista tanító hivatása a társadalom átalakításában”* vagy *„A lelki élet fogalma, szépsége és jelentősége az egyén életében”* címmel. (Értesítő, 1926) Adománygyűjtéseket szerveztek, a tagsági díjak egy részét külföldi missziók számára ajánlották fel. Előadásokat, felolvasásokat tartottak, mert az ilyen alkalmakon *„a vallási dolgokkal együtt és komolyan foglalkozva, egyes gyakorlati, alkalmi kérdéseket fejtegetve lesznek a tagok öntudatosabbá vált erkölcsi eszméktől áthatott egyéniségekké.”* (Értesítő, 1928, 45. o.) Bár a népszerűsége némileg csökkent, a tagok így is magas száma lehetővé tette külön (missziós, sajtó, apologetikus) szakosztályok létesítését is. A lelki egészség támogatására megpróbáltak új eszközöket kialakítani. *„Különösen ki kell emelnem a Levélszekerényünk szerencsés kezdeményezését, mely hétről hétre nemcsak a legváltozatosabb, hanem a legaktuálisabb témákat, kérdéseket gyűjtötte össze, amelyek az ifjúság lelkében, mint homály, bántó kétely, tragikus kérdőjel húzódtak meg. [...] Levélszekerényünk témáinak és kérdéseinek segítségével mélyebben, tisztábban és*

világosabban láttunk az ifjúság lelkébe, láthatókká váltak azok az eszmék, gondolatok, problémák, melyek őket foglalkoztatják s így nagy pedagógiai értékkel bírnak.” (Értesítő, 1937, 51. o.).

Az intézet legrégebbi, önképzésre szolgáló fóruma az ifjúsági önképzőkör volt. Tervszerű, folyamatos működéséről első ízben 1895-ben tesznek említést. Eleinte négy szakkörrel működött: neveléstudományi, szépirodalmi, szavalati és szónoklati területeken fejleszthették a tanulók készségeiket. *„Az iskola a maga tananyagával nem végezhet teljes munkát, de a fáradtsággal megszerzett tudás tiszta gyönyöre buzdít öntevékenységre, a szellemi képességek minden oldalú kiművelésére. Erre az iskolán kívüli és talán éppen ezért kellemesebb tevékenységre ad bőséges alkalmat az önképzőkör. Itt minden növendék szabadon választhatja meg munkálkodásának terét; helyes irányítással, tapintatos ellenőrzéssel nemes verseny támad és az ifjú hozzászokik a nyilvános működéshez, a nyilvánosság előtti fellépéshez és szabad mozgáshoz.”* (Értesítő, 1924, 17. o.) A húszas években egyre több egyesület alakult, a foglalkozások sokszor ütköztek, ezért szervezeti változtatásokat vittek véghez, két tagozatra oszlottak. A felsőbb évesek az Emericana²²⁴ keretein belül folytatták tevékenységüket, az első-, másod- és harmadévesek önálló, Petőfi Sándor nevét viselő önképzőkörként működtek tovább. Egy fő vezető tanár mellett két-három választott tisztségviselő segítségével bonyolították le évi 10–12 ülésüket. Ezeken az alkalmakon előadások, versek, szónoklatok, zeneszámok hangzottak el. „[...] az egyes előadott számok után kettős bírálat, esetleg ellenbírálat, vita volt, melyek alkalmat adtak a szóbeli készség, a rögtönzött válaszokban való ügyesség elsajátítására.” (Értesítő, 1929, 61. o.) Az önképzőkörösök feladata volt az aradi vértanúkra emlékező október 6-i és a március 15-i ünnepségek megrendezése, de más jelentős alkalmakkor is bemutatkoztak (pl. Petőfi, Madách, Jókai halálának évfordulóján). (Értesítő, 1935) Pörzsölt Géza vezető tanár részletesen elemezte az önképzőköri munka és a tanítói pálya összefüggéseit. *„Évtizedek társadalmi előítéletét, balvéleményét kell a mai és jövődő tanítóságnak eloszlatnia. Valamikor úgy segítettek a nagy tanítóhiányon, mert a csekély javadalmazás miatt alig akadt képzett tanító, hogy kiszolgált katona - altiszteket ültettek a falusi iskolák katedrájára. Ezóta rögződött meg a társadalom tudatában az a felfogás, hogy a tanító kis pont, munkája is csak játék. Pedig 50–60 év óta a magyar tanítóképzés oly nagy haladást tett, hogy ma a magyar tanítói gárdának szaktudása és műveltsége a művelt nyugati nemzetek tanítóságának níveljén áll. Ha a társadalom vezető körének úgy, mint az egész művelt osztálynak betekintése volna a*

²²⁴ A Foederatio Emericana ('Imrés Szövetség'), 1921 és 1946 között működő szervezet, a katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége volt. Célja a tagok gyakorlati katolicizmusra nevelése, képviselete, anyagi és erkölcsi támogatása volt. (Magyar Katolikus Lexikon, 1997)

tanítóképzők intenzív nevelő-tanító munkájába, ha csak némileg is ismernék a miniszteri Tantervek és Utasításokban lerakott követelményeket, akkor tudnák kellően értékelni azt a sokoldalú munkát, mellyel a leendő tanító pályáján öt éven át készül. Az állam nemcsak az iskolában, de az iskolán kívül is minden kultur munkát a tanítótól vár. Az iskolán kívüli népművelés, nemzetnevelés százféle irányban veszi igénybe a tanító tudását. Ifjúsági egyesület, legényegylet, levente egyesület, népkör, gazdakör, hitelszövetkezet, közigazgatási segédmunka stb. stb. vezetése, irányítása, végzése mind a tanító vállára nehezedik. Sokat kell fáradoznia s ő dolgozik zajtalanul, önzetlenül szívesen, mert lelkében elevenen élnek a nemzeti nagy ideálok, apostoli lelket vitt magával a tanítóképzőből; anyagi ellenértékek nem járnak társadalmi tevékenységéért, tanítói javadalmazása oly csekély, visszavonultan, szerényen kell élnie, a társadalom pedig a kopottas ruhájú embert kevésre becsüli, a tanítót az értelmiségi osztály legalsó fokára teszi. Pedig ezermesternek kell lennie, hogy népünk szellemi és anyagi előrehaladásának nagy munkájából sikeresen vehesse ki a részét. A szorosan vett szaktudás és az erre vezető iskolai kiképzés mellé-szegődik az önképzés: a Mária Kongregáció az intenzív lelkiéletre, a cserkészlet önfegyelemre, munkára, találékonyságra nevel, az Önképzőkör alkalmat nyújt a nyilvános szereplés megszokására beszédekkel, felolvasásokkal, szabadelőadásokkal, szavalásokkal, legújabbán pedig színelőadásokkal; mert ehhez is kell ma már értenie a tanítónak. Az ifjúsági egyesületek alapszabályaiban megkövetelik színelőadások-rendezését is; ezért a tanítónak ezt is kell tudnia.” (Értesítő, 1927, 34. o.).

A Foederatio Americana Szegediensis XLV. 1929-ben alakult meg Straub Ferenc tanár vezetésével. A Foederatio Americana („Imrés Szövetség”) a katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége volt (1921-1946). A szervezet korporációkból állt, ezeket az egyetemet végzett *dominusok*, 'öregurak' konventje, az egyetemista leventék és apródok kúriája, s nagyasszonyok és kisasszonyok famíliája alkotta földrajzi kapcsolatok alapján. A képzős korporációhoz a negyedévesek apródként csatlakozhattak a második félévben, az ötödéveseket leventévé avatták. A tanítóképző volt az egyetlen szegedi középiskola, amelynek növendékei felsőoktatásban tanulók szövetségéhez csatlakoztak. A szervezet célja a diákság gyakorlati katolicizmusra nevelése, erkölcsi és anyagi támogatása. A szegedi „pedagógus” Americana a tanítói hivatásra előkészítő magasabb fokú önképzőkör, szociális irányú pedagógiai szeminárium volt (Csillik- Gácsér, 1994). Katolikus jellege mellett kidomborodott szociológiai orientációja, mindezt pedagógiai szempontrendszerrel és témákkal kiegészítve. Az elhangzott előadások és viták során sűrűn reflektáltak saját, tanítói hivatásukra és a társadalomban betöltött szerepükre. Ilyen témákkal találkozhattak a diákok a gyűléseken: „A

tanyai nép és a kommunizmus”, „A katolikus tanító arculata”, „A kezdő pedagógus tervei” (1931), A szociális bajok okai és az azokon való segítség módjai”, „Kereszténység és szocializmus”, „A falu társadalmának tagozódása” (1932). Gyakorlatilag a kor minden jelentős eszméáramlatával, ideológiájával kapcsolatban folytattak élénk vitákat, meglehetősen bátran kifejezve gondolataikat. A megbeszélések érdemi eszmecserékre adtak alkalmat, alaposan körbejárták az aktuális témákat, reflektáltak közéleti eseményekre, kiadványokra, reagáltak az előadók tapasztalataira. Az intézet tanári kara jellemzően egyfajta keresztényszocialista álláspontot képviselt, a diákok orientálása is ebbe az irányba történt, de a gyűlések nem voltak egysíkúak, mertek teret adni a különböző véleményeknek, érveknek: „Kálmán Lajos apród lelkes beszédében megemlékezett a márciusi napokról és közben felvetette a problémát: mit tegyen ma a magyar ifjúság? Az előadáshoz igen sokan szóltak hozzá az ifjúság részéről is, miközben nagyon eltérő, ellentétes felfogások hangzottak el. Éppen ez az ellentétes felfogás készítette a jelenlevő priort, hogy az előadást és hozzászólásokat tárgyilagosan megvilágítsa. Jól átgondolt beszéde a jelenlevő dominusokra, leventékre és apródokra mély hatást gyakorolt. A részletekre is kiterjedő történelmi fejtegetéseiben kiemelte 1848-nak rokonszenves és ellenszenves oldalait magyar és katolikus szempontból. Rámutatott a pozsonyi és a pesti, majd később a Széchenyi és a Kossuth-féle elgondolás ellentéteire. Összehasonlította a régebbi önkényuralmakat a mai törekvésekkel. Figyelmeztet arra, hogy az önkényuralom sokszor bálványimádáshoz vezet. S mert mai alkotmányunk sem tökéletes: mindenben a jó Isten szándékait keressük. Végül dr. Becker Vendel Nagyúr is kiemeli, hogy ma már történelmi távlatokban kell értékelnünk a 48-as időket. Majd megfelel arra - a curia részéről feltett - kérdésre, hogy nem szereti az egyház, ha papjai politizálnak. Elismeréssel adózik, hogy az ifjúságból többen az önnevelésben látják a számukra levonható tanulságot.” (Értesítő, 1935, 86. o.)

1924-ben alakult meg az intézetben Májer Rezső gyakorlóiskolai tanító vezetésével az 555. számú Csajághy Sándor Cserkészcsapat. A tanítóképzőintézeti cserkészmozgalomnak sajátos pedagógiai színezetet adtak, azáltal, hogy egyrészt a speciális tanítói feladatkörre történő felkészítés, pedagógiai készségfejlesztés terepeként értelmezték, másrészt a vezetőképzésre is alkalmasnak tartották próbák sorozatából álló kiválasztási-előmeneteli rendje miatt. Katona Miklós tanár szerint a cserkészlet ugyanis „a nevelés és tudás terén közvetlen tapasztalatszerzésre ad alkalmat. A cserkészszakorok a maguk egyéni és tömegnevelő hatásaikkal, az önnevelésre nyújtott számlálhatatlan alkalmukkal, nagyban hozzásegítenek nemcsak az igazi emberi, hanem a tanítói lélek kialakításához is. A céltudatosan megválasztott

és helyesen vezetett táborozások során új és újabb vidékek természeti szépségeit, ipari és gazdasági viszonyait, népszokásait, népéletét ismerik meg, megtanulják értékelni és szeretni e hazát és annak népét. Ha pedig időnkint külföldi táborba is szállnak, mennyivel szélesebb látókörrrel térnek vissza! A cserkésztanítójelölt, a cserkész tábornak az életet leegyszerűsítő, lefokozott igényeivel módját tudja ejteni messze fekvő vidékek közvetlen megismerésének. Hogy pedig a közvetlen tapasztalatok sokoldalúsága és gazdagsága mit jelent a tanításban, azt bővebben kifejtünk feleleget.” (Értesítő, 1929, 66. o.).

A résztvevők elsősegélynyújtást, tűzoltást tanultak, táboroztak a Bükkben, a Balatonnál, Ausztriában és más helyszíneken, ünnepségeket, versenyeket szerveztek. Kémkeresést, légiriadót és telefonszerelést gyakoroltak (Értesítő, 1932). A harmincas évek végére azonban már érezhetővé váltak a nehézségek is. *„Ennek az évnek a munkája nem hasonlítható össze egyéb évek szép eredményeivel. Egyre jobban érezteti hatását a nyári táborok sorozatos elmaradása. Leküzdhetetlen akadályok, anyagi nehézségek a legszebb terveinket is megghiúsították. Ezek a táborok pedig a csapat életében egy óriási mozgató erőt képviselnek. Reméljük, hogy az új tanítóképzés a csapat életébe is új szint visz bele.” (Értesítő, 1938, 50. o.)* A háborús évek nem kedveztek a cserkésztevékenységeknek, működésüket 1945-ben szüntették meg. (Csillik – Gácsér, 1994)

A Segítő Egyesület 1905-ben jött létre a növendékek anyagi támogatásának céljából. Tankönyvvásárlás, tanszertámogatás volt a legfőbb vállalt feladatuk, emellett ruhával, élelemmel, gyógyszerrel is segítették a rászorulókat. Tevékenységük anyagi forrását az alapító tagok alapítványainak kamataiból, tagsági díjból, pártolók adományaiból biztosították (Csillik – Gácsér, 1994). *„Eredeti célunk az volt, hogy a tanítóképzőből távozó fiatal tanító a legszükségesebb kézikönyvtárral és alapfelszereléssel induljon első állomására. [...] Mulasztást láttunk abban is, hogy évről-évre a legszükségesebb tankönyvek, vezérkönyvek és más irányú szakkönyvek nélkül távoznak az intézetből kikerülő okleveles tanítók. Célunkat azonban teljesen nem érhattük el. A rendkívül súlyos gazdasági helyzet miatt már sokan eladogatják tankönyveiket.” (Értesítő, 1935, 97. o.).* A diákok részt vettek az igényfelmérésben, az adományok szétosztásában, vezették a számadásokat. *„évről-évre jobban es jobban közeledünk eszményünk felé, hogy minden fiatal tanító 3 telt ládával induljon állomására: egy láda ruhaneművel; egy láda könyvvel és - majd a jövőben - egy láda alapfelszereléssel.” (Értesítő, 1932, 42. o.)* Az egyesület folyamatosan működött 1945-ig (Csillik – Gácsér, 1994). Az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület 1923 novemberében alakult meg. Már az alapítás évében aktívan közreműködtek az intézet mindennapi életében: *„Működését az egyesület három*

irányban gyakorolta: 1. a munkára nevelés, 2. az egészségápolás, 3. a jótekonyság gyakorlása. I. A munkára való nevelést szolgálta az első-, második és harmadik osztályban tanított kézimunka, továbbá az összes osztályokban tanított gazdaságtan gyakorlati része. [...] Az egészségápolás terén is történtek intézkedések az előadások, de különösen a testtani tanórákkal kapcsolatosan. Minden osztályban egészségi felügyelő választott, aki felügyel osztálya tisztaságára, tízperci szellőztetésre s minden olyan dologra, ami az egészséget biztosítja és megóvjá. Az őszi hónapokban minden alkalom felhasználtatott a szabadtéri játékok gyakorlására. A játékok gyakorlására intézetünk ifjúságának a legideálisabb játszótér volt (az ujszegedi népliget nagy fákkal szegélyezett játszótér). Különösen kislabdajátékok és futással egybekötött játékok gyakoroltattak. Jótekonyságra való nevelés két irányban működött: szellemi és anyagi téren. Az ifj. Vöröskereszt anyagi támogatásait, az ifj. Segítő Egyesülettel karöltve végezte azzal, hogy szegényebb sorsú tanulókat tankönyvekkel láttak el. Szellemi téren a jobb tanulók a gyengébbeket tanulmányaik végzésében segítették.” (Értesítő, 1924, 16. o.) Rendszeresen Anyák napi ünnepséget szerveztek, adománygyűjtéssel egybekötve, a befolyt összegből a Segítő Egyesületet és a cserkészcsapatot is támogatták (Csillik – Gácsér, 1994).

Az intézet fontos és nagy népszerűségnek örvendő közössége volt a Tomori Sportkör. Az első világháború után képesített testnevelő tanárok állhattak az intézet alkalmazásában, tevékenységüknek köszönhetően fellendült a sportélet. 1924 szeptemberében jött létre, több szakosztállyal (Csillik – Gácsér, 1994): „az atlétika, játék és torna szakosztályok fejtettek ki egész éven át rendszeres működést, a céllövészetet a levante-oktatói tanfolyamon, a turisztikát a cserkészkeretében művelték tanítványaink.” (Értesítő, 1928, 50. o.) A diákok hamar szép sikereket értek el a különböző versenyeken, eszközeik is gyarapodtak. „Úgy sportköri munkánk, mint az egész ifjúság testnevelését jelentékenyen elősegíti az 1928. év őszén az intézet udvarán létesült sporttelep, mely 110 m-es futópályából, továbbá ugró- és dobópályából áll.” (Értesítő, 1929, 69. o.) 1930-ban asztalitenisz és úszó szakosztállyal bővültek. A sportkörön belül diák-tisztviselők dolgoztak, minden szakosztálynak volt diákvezetője, pénztárosa, szertárosa. A tagok házi, városi és országos versenyeken is részt vettek. Különösen a labdarúgócsapat volt kiemelkedő, az országos középiskolai bajnokságot kétszer is megnyerték (1926–1927, 1933–1934) (Csillik – Gácsér, 1994).

Az intézet énekkarának rendszeres és folyamatos működéséről 1893-tól vannak adatok. A zenei képzést eleinte a kántorképzés igényeinek megfelelően építették fel, az általunk vizsgált időszakban viszont már sikeres kísérletet tettek az egyházi és világi zenei nevelés megfelelő arányainak biztosítására. A zenei képzés részét képezték az korabeli modern irányzatok, Bartók

és Kodály zenepedagógiája és az egyházzenei reform sem maradt visszhangtalan az iskolában. Ifjúsági zenekar az 1930–31. tanévtől működött. Az alapító-vezető Kapossy Gyula arra törekedett, hogy a fúvós hangszerek használhatók legyenek fúvószenekari együttesben és az eddigi vonósszenekar szimfonikus zenekarrá történő kiegészítésére is. Az ének- és zenekar fontos szerepet töltött be az iskolai ünnepségeken, de részt vettek a város zenei életében is: *„Az erőteljes ének- és zenetanítás folyamányaképpen az elmúlt tanévben az ifjúsági ének- és zenekar is nagymértékű haladásról tett tanúbizonyságot. Tapasztalható volt ez már akkor is, mikor a képző ének- és zenekara négy számmal közreműködött a szegedi tanítóságnak f. évi február 1-én a Tisza-szálló nagytermében rendezett műsoros táncmulatságán. Sokkal jelentősebb volt azonban e szempontból az, hogy intézetünk ének- és zenekara mintegy 20 évi szünet után az elmúlt tanévben május 24-én először lépett önálló hangversennyel a nagyközönség elé.”* (Értesítő, 1933, 46.) A koncertet egyre növekvő számú szereplés követte (Csillik – Gácsér, 1994).

Az önképzés, önnevelés egy újabb lehetőségét biztosította az 1926-ban alapított Szegedi Tanítójelöltek Lapja. A diákújság a növendékek gondolatainak fórumaként működött, ezért a neveléstörténeti kutatás számára sajátos forrást jelent. A fent felsorolt egyesületek ülésein készített jegyzőkönyvek nem, vagy csak alacsony számban hozzáférhetők, az említett diáklap viszont teljes terjedelmében olvasható, vizsgálata nyomán további következtetések vonhatók le a tanulókkal kapcsolatban. A Tanítójelöltek Lapjával külön fejezetben foglalkozunk.

VIII. A Magyar Tanítójelöltek Lapja

VIII. 1. A diáksajtó mint pedagógiatörténeti forrás

A tanítói professzió fejlődéstörténetének vizsgálatakor - ha beszélhetünk egyáltalán klasszikus értelemben vett fejlődésről, mindenesetre változásról biztosan szólhatunk - elengedhetetlen az az elméleti és gyakorlati problémafelvetés, amely alapvetően meghatározza a kutatás irányát. Óvakodnunk kell a prekoncepcióktól, mégis, a rendelkezésre álló források kiválasztása és értelmezése nem nélkülözheti annak a nézőpontnak a legalább dióhéjban történő kifejtését, amely rányomja bélyegét a neveléstörténeti kutatás egészére. Ebből a kiindulásból több úton indulhatunk tovább: egyrészt le kell szögeznünk, a források vizsgálata és értelmezési kereteik „önmagukért valók”, csak saját kontextusukban érvényesek és értelmezhetők, saját mércéjükkel jellemezhetők. Ugyanakkor mindig ott bujkál az interpretációban az aktualitásból történő visszatekintés, saját korunk fogalmainak visszavetítésének lehetősége, a kiskapu a jelenbe, amely egyfelől könnyen vezethet téves megállapításokhoz és sommás ítéletekhez, másfelől azonban adhat bizonyos fajta problémaorientált támpontot is.

A diakronikus és szinkronisztikus kutatások kettősségének és együtthaladásának figyelembevételével, a napjainkban meghatározó konstruktivista pedagógiai paradigma fogalomrendszerén belül maradvá leszögezhetjük: a történeti tudás komplex módon szerveződik, „konstruálódik”, olyan konstrukciós rendező elvek mentén, melyek azonban a jelenben fogalmazódnak meg, a jelen problémahalmazából származnak (*F. Dárdai, 2007*). Változik a témák, értékek és érdekek kánonja, újabb kérdések merülnek fel, melyek a megismerési folyamat során keletkeznek. Mindez itt részletesen nem elemezhető ismeretelméleti és történetfilozófiai kérdéseket vet fel, annyit azonban talán már most is megállapíthatunk, hogy a kutató társadalmi, és történeti helyzetéből fakadó gazdasági, politikai, illetve szociális és morális kérdései azok, amelyek problémaként fogalmazódnak meg.

A professziókutatások szociológiai alapokon nyugvó kérdésfeltevése a neveléstörténeti irányultságú vizsgálódások során is akarva-akaratlanul megjelenik: milyen a tanító-tanári professzió ma és hogyan alakult ilyenné? Melyek a legjellemzőbb jegyei és miért azok? Milyen úton fejlődött mai formájára, melyek a kohéziós vagy épp széttartó erők működésében, hogyan viszonyulnak egymáshoz a pedagógustársadalomra ható külső és belső természetű aktorok? A téma sok szempontú, alapos és körültekintő vizsgálata, a folyamatos diszkusszió és reflektív gondolkodás közelebb vihet minket a megoldáshoz. Az apró mozaikdarabkákból lassan

összeállhat az egész kép, bízunk abban, hogy az itt közölt információk is hozzájárulnak majd a pedagógusprofesszióval kapcsolatos kérdésekről való gondolkodás eredményességéhez. A tanítóság reprezentánsainak egy speciális csoportjaként értelmezzük a tanítójelölteket, hiszen a szakmai identitásformálás időszakában különösen pregnáns kifejezői a hivatással kapcsolatos dilemmáknak.

A téma kutatásához a korabeli diáksajtó értékes és jól hasznosítható forrást biztosít, ezért a Magyar Tanítójelöltek Lapja című folyóirat elemzésével kívánjuk bemutatni eredményeinket. Azt vizsgáltuk, hogy a tanítónövendékek, mint foglalkozási csoportjuk leendő tagjai, szakmai szocializációjuk során milyen tartalmakat és szempontokat tartottak nyilvános vitára érdemesnek, milyen fókuszok mentén tematizálták hivatásukat és az arra való felkészülést, illetve milyen önreflektív dimenziókat kapcsoltak be. A dolgozat ezen fejezetében egy diáklap bemutatására vállalkozunk, mégpedig szorosán vett neveléstörténeti szempontból. Kéri Katalin szavaival egyetértünk: *„[a] kellő kritikával, megszorításokkal használt sajtóanyag mindazonáltal hasznos neveléstörténeti forrás. [...] Az oktatáspolitikai, a korszak uralkodó nevelési eszményei, a gyermekek életmódja, a gyermekszemlélet, az iskolák működésével kapcsolatos számos információ is meríthető a korabeli újságokból és folyóiratokból.”* (Kéri, 2001, 37. o.)

Számos ponton kapcsolódik össze a tanítóság történetének és a pedagógiai sajtónak a kutatása. Szabolcs Éva tartomelemzés segítségével elemezte a pedagógusok gondolkodását a gyermekről. (Szabolcs, 1999) Szabolcs és Hegedűs kutatásaikban (2008) a dualizmus kori gyermekkép alakulását vizsgálták. Pukánszky Béla a gyermekkép és az apaszerep változásait elemezte a Család és Iskola folyóirat segítségével (Pukánszky, 1999, 2001, 2002). Szűcs Katalin szintén a Család és Iskola segítségével elemezte a hőrozképzés és az identitás alakításának mikrofolyamatait a folyóiratban megjelent gyászjelentések (nekrológok) vizsgálatával (Szűcs, 2012). Egy másik tanulmányában pedig a folyóiratban megjelent tanítói narratívákat mutatta be (Szűcs, 2018). Baska Gabriella a néptanítói identitás kutatásában (pl. Baska, 1998, 2011) használta forrásul a pedagógiai sajtót.

A magyar tanítóság történetével kapcsolatos kutatások elsősorban a dualizmus időszakára fókuszáltak. Sokkal kevesebb vizsgálat irányult a tanítóság két világháború közötti történetére. (Pukánszky, 2002, Donáth, 2008, 2010, Gombos, 2011)

A (pedagógiai) sajtótörténeti kutatásokra is igaz, hogy a kutatások többsége a dualizmus időszakára koncentrált, Horthy-korszakkal kapcsolatos kutatásokat kevesebb számban találhatunk. A pedagógus- és sajtókutatást ötvözi kutatásaiban Frank Tamás, aki a

pedagógusképet vizsgálta a korabeli bulvár- és napilapokban (Frank, 2017, 2018, 2019). Több kutatás is vizsgálta, részben pedagógiai sajtótermékeket forrásként használva a korszak nő- és családképét. (Pálmai, 2017, Vörös, 2018, Stummer, 2021)

A jelen kutatás tárgyát képező diáksajtó vizsgálata eddig nem került a kutatások fókuszába, noha annak segítségével a néptanítói szakmásodás korábban nem vizsgált rétegei tárhatók fel.

Tágabb értelemben véve a pedagógiai sajtó olyan, egyszerre formális és informális szintér, amelyen belül pedagógiai tudásformáló folyamatok zajlanak. (Nóvik, 2019) A szakmai tudásmegosztás mikéntjének, a részt vevők körének, álláspontjainak vizsgálata bármely, a pedagógiai szaksajtó részét képező orgánus esetén nagy haszonnal kecsegtet, ám ha figyelembe vesszük az általunk vizsgált folyóirat egyediségét, újabb szempontokat is bekapcsolhatunk az elemzésbe.

VIII.2. A lap kvantitatív és kvalitatív mutatói

Az elemzés tárgya az intézet diáklapja, a Magyar Tanítójelöltek Lapja című folyóirat. A lap 1926 és 1938 között jelent meg, előbb, 1928-ig Szegedi Tanítójelöltek Lapja címmel, azt követően cserélték a városnevet „Magyar” előtagra a szerkesztők, nem véletlenül. Az eredetileg a Szegedi Királyi Katholikus Tanítóképző Intézet önképzőkori kiadványából ugyanis meglepően rövid idő alatt vált országos hatókörű, több ezres olvasótáborral büszkélkedő, tartalmas diáklappá. Hasonló lapok természetesen nagy számban éltek meg rövidebb-hosszabb kiadási évet a korszakban, más tanítóképzőkben is történtek ilyen kezdeményezések, ám olyan, ami nemcsak fennmaradni tudott, hanem terjedelmében és színvonalában is végig fejlődőképes maradt, és amely fennállásának több mint egy évtizede alatt ilyen széles körű érdeklődésre tarthatott számot, igen kevés akadt.

A lap egyediségét mégsem csak ez adja, attól válhat igazán fontossá, ami az egyéni arculatát megrajzolja, azaz a szerzőktől. A Magyar Tanítójelöltek Lapja ugyanis kizárólag diákok által alapított, írt, szerkesztett és működtetett újság volt, ezért tetten érhető benne az életkori sajátosságoknak megfelelő, tipikus kamaszproblémák mellett a csak rájuk, a hivatásra nevelésben részt vevő pedagógusjelöltekre jellemző látásmód, úgy, ahogy az csak a „saját terepükön”, nemcsak belső használatra szánt, de a belső világukat megérteni szándékozó fórumon lehetséges csak. Mindez rányomja bélyegét a legtöbb pedagógiai és nem pedagógiai jellegű tartalomra, tehát a képzés, a tudáskonstruálás, intézményi és azon túli tudásmegosztás

folyamatairól, célokról, értékekről, eszményekről és gyakorlati megvalósításukról úgy informál, hogy minden ízében áthatja egyfajta pedagógiai ihletettség.

Az alapítás körülményeit érdemes röviden szemügyre venni: a lapindítás ötlete Deák Bárdos Gábor, szegedi tanítóképzős növendék fejében fordult meg először 1925 szeptemberében. Egy barátja fizikajegyzetét litografálták épp, amikor eldöntötte, diákújságot alapít. Több, versíró és egyéb műfajokban szárnyaikat bontogató osztálytársa állt a kezdeményezés mellé, akik már a polgári iskolában újságot terveztek Feltámadunk címen. Gyűjtögették a műveket, a mosolygó többség vicceinek célkeresztjében: „*Mindig azt kérdezték: Gabi, mikor támadunk fel. De mi mindezzel nem törődtünk. Kerestük a megvalósításnak a lehetőségeit. Legnagyobb baj a pénz kérdése volt. Igaz, ezt is hamar megoldottuk. Kaptam hazulról pénzt, hogy ruhát vegyek magamnak. Nem kell nekem a ruha azonnal, befektetem a lapba.*”²²⁵

A diákok lelkes kezdeményezése szerencsésen találkozott az intézmény tanárainak elképzeléseivel. Horváth B. Kristóf magyartanár fogalmazta meg egy, az irodalmi önképzést támogató és fejlesztő intézeti lap indításának igényét. A Becker Vendel tanítóképző-intézeti igazgató által biztosított igazgatói hozzájárulás és a Glattfelder Gyula csanádi püspöktől nyert püspöki pártfogás sem váratott magára sokáig, ahogyan a nyomdai munka és a miniszteri engedély sem, így 1926 decemberében megjelenhetett az első szám. „*Nagy lelkesedés fogadta az első számot. 150 szegedi fiu fizetett elő. Mi azonban 300 példányt nyomtattunk, melyből egyetlen számunk sem maradt meg. Mondtam is a fiuknak: No, lássátok mégis csak feltámadtunk?!*”²²⁶ Eljött a siker és az intenzív munka ideje. „*Sok ellentmondással, sok akadállyal kellett megküzdenuünk. [...] Most a Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat Rt. nyomdájának elismerten szép technikai kiállításában és Hamza Tibor egri iskolatársunk művészi rajzu cimlapjával diszítve jelenik meg. Végig küzdöttük az egész évet. Decembertől júniusig 8 számot adtunk ki. S mikor leszámoltunk, büszkén állapítottuk meg, hogy plussal végeztünk.*”²²⁷ A diákok önálló, saját elképzeléseinek és álmainak megvalósítása nagy eredmény volt a tanulói közösségben, a pénzben kifejezhető nyereség, még ha csak csekély összeg is, feltehetően számított nekik.

Az igazi jutalmat viszont a megnyilatkozási lehetőség, a mindenki számára hozzáférhető fórum, az önerőből működtetett, az évek során több ezres olvasótáborra szert tett sajtóorgánium életképessége jelentette. Ez pedig azt bizonyította, a pedagógussá válás folyamatában

²²⁵ Szegedi Tanítójelöltek Lapja (SZTL) 1927–1928. 3. o.

²²⁶ Szegedi Tanítójelöltek Lapja (SZTL) 1927–1928. 3. o.

²²⁷ Szegedi Tanítójelöltek Lapja (SZTL) 1927–1928. 3. o.

sarkalatos fontosságú önképzésre és önreflexióra valóban szükség van, ehhez pedig a leendő szakmai társadalom, mint foglalkozási csoport egy diszkusszióra alkalmas felületet nyert. Ám, amit ennél is fontosabbnak tartottak, az az eszmei hozadék volt Horváth B. Kristóf szavai szerint: *„Az erkölcsi siker. Amelyik azt hiszem teljes volt. És erre büszkék vagyunk. [...] Tudjuk, hogy ezzel nem hódítottuk meg a világot, talán az emberiséget sem javítottuk meg. De azt is tudjuk, [...] hogy egy olyan lapot teremtettünk, melybe a tanítójelöltek írhatnak, így egyes esetleges szunnyadó tehetségeknek alkalom nyílik a megnyilatkozásra. Ki tudja, talán egy új Gárdonyinak vagy Huszár Károlynak nyújtunk alkalmat a megnyilatkozásra és fejlődésre. De ha mindez, amit reményképpen elmondtam, utopia csak és semmi mást nem értünk volna el, csak azt, hogy kedves vendégeinknek néhány kellemes percet szereztünk, már akkor is dusan megjutalmazva éreznők magunkat.”*²²⁸ Az előbbi bekezdésben megragadható a tanítójelöltek folyóiratának lényege. Ha más nem, az önmagában léleknevelő alkotás, a l’art pour l’art megnyilatkozás igényének kielégítése, az akár művészi vagy tudományos igényű írások közzétételének biztosítása is elegendő feladat, ám a lap célja ennél több volt, az alapítók, Deák Bárdos Gábort és Horváth B. Kristófot küldetéstudat jellemezte. A lap magasztos céljairól különösen az első szám beköszöntő, egyben programadó cikke tudósít a főszerkesztő tollából: *„Fiuk! Örül a lelkem! A ti lapotok élére írhatok! Pompás! A lap a ti kezdeményezésetek, a ti munkátok. Büszkék lehetek rá. Én is büszke vagyok! Dolgoztok, verseltek, elbeszéltek, leirtok, értekeztek. Csak tovább: »Fiaim, csak énekeljete!« Dolgozzatok! Álljon elő ki-ki azzal, amit tud. Lássuk az ébredő költői lelkeket, a kis tudós matematikust és fizikust, a komolyképű pedagógust, a természetbuvárt és a többit. A tudomány és művészet mellett a jókedvnek is jut hely. Lesz tréfa, rejtvény, pályázat s a nyertesnek babér. Tegyetek meg kis lapotokért mindent! Ha munkátok nem lesz elsőrangú, nem baj. »Nem egy nap alatt épült Párizs.« Talán megmosolyogják munkátokat, az sem baj. Gondoljatok arra, amit a költő mond: »S munkám, mit annyi oktalanné, kedves nekem.« Igen, legyen kedves nektek munkátok, az önképzés szép és nemes munkája, melyet kis lapotok szolgál, mert úgy tudjátok majd azt a másik nagy munkát is elvégezni, mely »olyan isteni: a nyersanyagból ...embert teremteni«. Ha ezzel a lelkiállattal dolgoztok, akkor olyan tanítók lesztek, kikre szívesen bizzák a szülők legdrágább kincsüket s ha ilyen tanítóság kezében lesz a nemzet ifjúságának irányítása, akkor »Hiszek Magyarország feltámadásában.«*”²²⁹

²²⁸ Deák Bárdos Gábor: *Hogyan jött létre a Magyar Tanítójelöltek Lapja?* SZTL, 1928, 6. sz., 1–3. o.

²²⁹ Deák Bárdos Gábor: *Fiuk!* SZTL, 1926, 1. sz., 1. o.

Az önképzés kiemelt fontossággal bír a pedagógussá válás folyamatában, hiszen a szisztematikus intézményi képzés mellett szükség van arra is, hogy a pedagógusjelölt szakmai igényességét megalapozandó, felébredjen benne egyrészt a folyamatos és rendszeres önreflexió megfogalmazása iránti igény, valamint arra is, hogy az így felismert szükségletei nyomán az egyéb lehetőségek mellett főleg az önképzés segítségével haladjon tovább a szakmai fejlődés útján. A szegedi tankerület iskolafelügyelőinek értekezletein - amelyeken egyébként Becker Vendel tanítóképző-intézeti igazgató is rendszeresen és aktívan részt vett - a következő megállapítások születtek a kérdéssel kapcsolatban: „*Az önképzést mindenki egyformán követeli. Vezérkönyvek, szaklapok és szakkönyvek olvasását kívánjuk meg, de egyben kérjük is számon azokat. Tárgyi ismereteinek bővítésére megfelelő munkákat tanulmányozzon és műveltségének fejlesztésére a szépirodalmat is kultiválja.*”²³⁰ „[...] Rá kell vezetnie a kezdő tanítót arra, hogy elsősorban a jónak elismert vezérkönyveket tanulmányozza át, s ha lehet, ezeket egyenként szerezzé is be saját könyvtára számára, mert tudnia kell azt is, hogy jó tanító nem lehet el megfelelő könyvtár nélkül. Megfelelő szakkönyvek olvasásán kívül, rá kell szoktatni a fiatal tanítót arra is, hogy folyton figyelje meg és kövesse olyan idősebb kartársainak módszereit, akik már tekintélyt szereztek maguknak a nevelés és tanítás rögzös területein. [...] Az igazgatónak pedig egyenesen kötelessége mindent megtenni, hogy a vezetése alatt működő tanítók tovább képezzék magukat.”²³¹

Az önképzés és fejlődés fontosságát emeli ki Becker is a lapot méltató írásában 1928 szeptemberében: „*Legértékesebb tanulásnak azt tartom, ha valaki a fáradtsággal szerzett ismereteit felhasználva új megállapításokat tesz. Hiszen minden új ismeret új gondolatprocessust indít meg a lélekben, mely egyéni, sokszor eredeti és megkapó!*”²³² Az ismeretek mélyítése és kreatív tovább gondolása, a mélyre hatoló – értelmező tanulás megvalósítása azonban nem önmagáért való. A folyóirat hasábjain egészen konkrétan megjelenik a kor pedagógiáját alapvetően meghatározó eszmeiség, a valláserkölcsi és nemzeti nevelés igénye. A pedagógustársadalom egészére, de különösen a tanítókra ható minden korabeli benyomás jelenléte tetten érhető, sokszor egészen közvetlenül.

A tanítóság helyzetét és törekvéseit a két világháború között sok tényező befolyásolta, a neveléstudomány új eredményeitől a megváltozott társadalmi igényekig, a legkomolyabb hatást a gyakorlatban azonban - jellemzően német mintájú magyar sajátosságként - mégiscsak az állam, illetve az oktatáspolitikai fejtette ki. A húszas években Klebelsberg Kunó (hivatali idő:

²³⁰ Kisparti János: *Népnevelési kérdések*, Szeged, 1937. (A Szegedi Tankerület közleményei.) 60. o.

²³¹ Kisparti János: *Népnevelési kérdések*, Szeged, 1937. (A Szegedi Tankerület közleményei.) 58. o.

²³² Becker Vendel, *Kedves Tanítójelöltek!* MTL, 1928, 1. sz., 1. o.

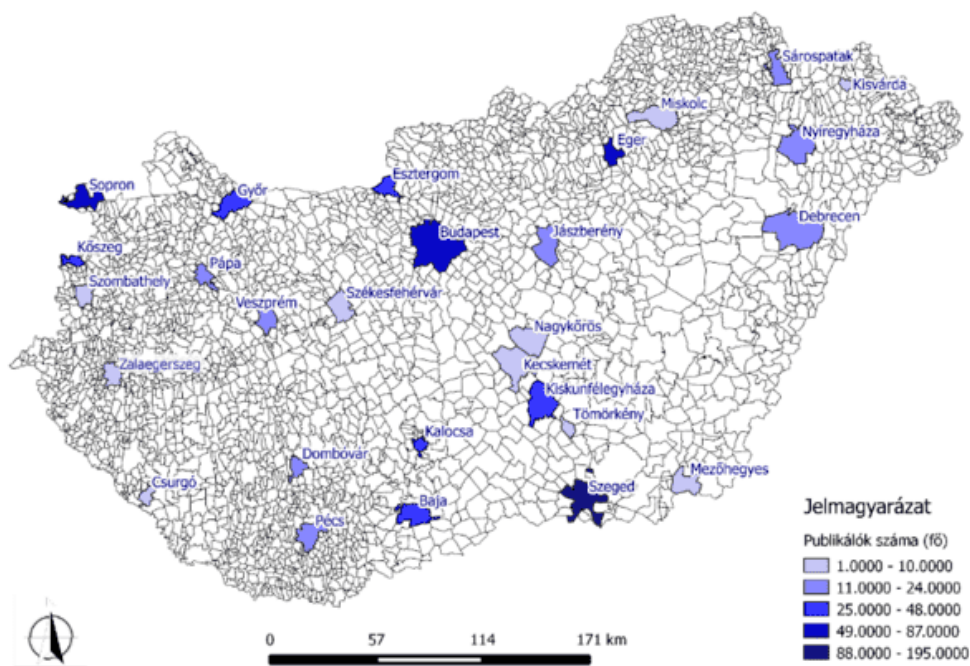
1922–1931), majd a harmincas években Hóman Bálint (1932–1938) vallás- és közoktatásügyi miniszterek neve által fémjelzett időszakban a tanítósággal kapcsolatos döntéshozatal motivációit kettősség jellemezte. Egyrészt a klebelsbergi kultúrpolitika részeként, a kultúrfölény kiépítésének igénye nyomán a tanítókkal szembeni elvárások nagymértékben megnőttek, a tanítókra népművelési, leventeoktatói, egyházi szerepkörök és feladatok sora hárult, de rájuk számítottak például az analfabetizmus leküzdésében vagy a valláserkölcsei nevelés megvalósításában is. Kibontakozott a nagyszabású népiskolai program, ezért 1930-ban létszámukat is megemelték. A kormány mintegy exponenseiként számított rájuk, a kultúraközvetítés alapintézményeinek vezetőire, lojális falusi intelligenciaként, akiknek tagjai így lassan, de biztosan elindultak a társadalmi felemelkedés útján. A valódi ugrást, a főiskolai képzés megvalósítását, a magasabb fizetési osztályba való sorolást a fizetésrendezések ellenére sem sikerült megvalósítani.

Az elemi iskolai tanítók hivatástudatának többszintű formálói kapcsolódtak össze, a keresztény-nemzeti kurzus által megfogalmazott elvárások, az egyre nagyobb mértékben létjogosultságot kivívó és terjedő reformpedagógiai irányzatok újításai, az iskolán kívüli népműveléssel és falukutatással kapcsolatos feladatoknak való megfelelési igények összegződtek a tanítói szerepkör értelmezésének gyűjtőpontjában. A lap értékes felületet biztosított a közös gondolkodásra, a tanítói hivatást érintő különböző meglátások hol optimista, hol pesszimista szemléletű ütköztetésére, hol vészharangot kongató, hol pedig pragmatikus segítséget nyújtó, a tanítói mindennapokat könnyíteni szándékozó pro-kontra érvrendszerek kifejtésére. Az ilyen témájú írások többsége a jellemző frázisok hangoztatásában merül ki, ám egy részük meglepően érett gondolkodásmódról tesz tanúbizonyságot.

A tartalmi kérdések alaposabb bemutatása előtt érdemes megvizsgálni a lap kvantitatív mutatóit, ezek ugyanis újabb szempontokkal egészíthetik ki az értelmezés lehetőségeit. Mindenekelőtt fontos kiemelni a lap népszerűségének gyors emelkedését. Az 1926 végi szegedi alapítást követően sorra jelentkeztek és kapcsolódtak be más városbéli tanítóképzők, előbb műveket küldtek, később a szerkesztésben is részt vettek, közös ünnepeket szerveztek. A lap első éveinek tanulságait így összegezte Horváth B. Kristóf: *„Harmadik évfolyamának jutott végére. Büszkén tekintett vissza az elmúlt esztendőre. Most már nemcsak, hogy 1000 példányban jelent meg, hanem ugyanannyi előfizetője is volt. Az előző évfolyamokhoz képest tartalmilag is előhaladást mutat, mert míg azok főleg szépirodalmi munkákat közöltek, az idei évfolyamban a szépirodalmon kívül minden irányú irodalmi munkálkodásnak teret nyújtott. Emlékbeszédek, megemlékezések nagy elhunytjainkról, könyvismertetések, gondolatok,*

természettudományi leírások, pedagógiai és szociális irányú értekezések, elmélkedések, matematikai problémák is előkerültek. A megjelent munkák nyilvános bírálatának is helyt adott, míg a szerkesztői üzenetekben a titokban maradt gyenge munkákat intézte el s irányt mutatott. A lap iránya és hangja mindinkább bővkörébe csalta az alkotni és dolgozni vágyó tanítójelöltek seregét. Mindegyik megtalálta benne azt a teret, melyen érvényesülhet. Az érvényesülhetés édes öröme ambíciót öntött az ifjú lelkekbe s ekkor termettek a hevülő ifjúság - talán még nem tökéletes – de, minden esetre biztató irodalmi és tudományos megnyilvánulásai. A Magyar Tanítójelöltek Lapja a tanítójelöltek tömörítését tűzte ki célul. Az ifjúság megértette eme törekvését. 1928 decemberében egy indítvány érkezett a laphoz az egység külső szimbolizálására. Azóta az indítványból valóság lett. A pajzsalakú, nemzeti színű T betűs jelvény több ezer példányban hirdeti ezt az egységet. Ahány jelvény, annyi lelkes barátja a Magyar Tanítójelöltek Lapjának, annyi együttérző lelkes, dolgos jövődöbeli népnevelő.” (Értesítő, 1929, 64. o.) A páratlan népszerűség jele az is, hogy - éppen az országos hatókörűvé terebélyesedő együttműködés miatt - a folyóirat címe 1928 szeptemberétől Szegedi Tanítójelöltek Lapja helyett immár Magyar Tanítójelöltek Lapjára módosult és így működött egészen 1938-ban bekövetkező megszűnéséig.

Kutatásunk során 29 olyan, biztosan azonosítható települést sikerült regisztrálni, melyek férfi- és/vagy női tanítóképzőiből érkeztek írások. A regionális megoszlást az alábbi kép szemlélteti.

15. ábra A lap működtetésében résztvevők területi adatai²³³

Szombathelytől Debrecenig, Esztergomtól Kiskunfélegyházáig, mondhatjuk, az egész ország területét lefedte a lap hatósugara, a tanítóképzős növendékek komoly hányadát mozgósítva, nemcsak olvasóként, hanem írói, szerkesztői szerepben, ma úgy fogalmaznánk, „tartalomfeltöltőként” is. Ha a körülbelül 10.000 fős tanítóképzős diákságot vesszük alapul, az 1.500 fős előfizetői létszám - a szerkesztők minden panasa ellenére - nem tekinthető kevésnek, tekintettel a korabeli viszonyok által támasztott korlátokra, és arra, hogy a nevesített előfizetőkön túl olvasóként nyilván még több diákhoz és tanárhoz eljutott a folyóirat.

Érdeemes kiemelni a legaktívabb intézményeket: az alapító szegedieken kívül Budapest, Eger, Győr és Sopron preparandistái vettek részt a lap készítésében a legintenzívebben. Különösen az utóbbi lényeges, mivel nemcsak az innen érkező publikációk minősége és mennyisége magas, hanem kimutatható, hogy a soproni tanítónőképző leánynövendékei mutattak olyan mértékű aktivitást, amelynek köszönhetően teljesítményükkel néhány év alatt, lassan, de biztosan kvázi átvették az uralmat a lap tartalmának és arculatának formálása felett. További kutatásokat igényel a jelenség okainak feltárása, melyekből akár a tanítói szakmát érintő feminizációs folyamatokkal kapcsolatban is levonhatók következtetések. Valószínűleg anyagi okok is szerepet játszottak abban, hogy az előfizetők száma és a szerzők összetétele a

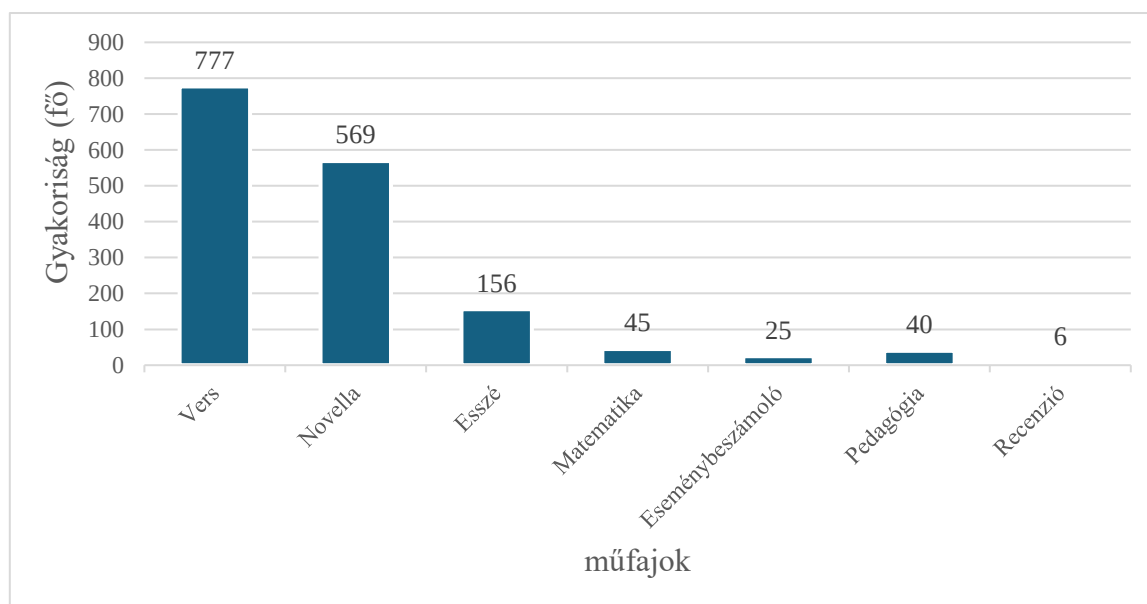
²³³ Forrás: saját szerkesztés

harmincas évek közepén átalakult. Horváth B. Kristóf beszámolója szerint „*a nehéz gazdasági viszonyok itt is mutatkoztak. Lapunk kisebb példányszámban jelenhetett meg. Az előfizetők száma leolvadt. Tartalmilag azonban nem fogyatkozott meg. Ez évben is nagy számmal jelentek meg lapunk hasábjain költőink prózai es verses alkotásai. Arra törekedtünk, hogy minél többen érvényesülhessenek, éppen azért előnyt adtunk a rövidebb munkáknak. Nagyobb terjedelmű műveket csak kivételesen es csak akkor közöltünk, ha azok igen kiválóak voltak. Erre is volt nem egy példa. Feltűnő volt, hogy ez évben költemények a prózai művekkel szemben aránytalanul nagy számban érkeztek be a szerkesztőségbe. A keresztretjvények iránt való régebbi érdeklődés nagyban csökkent. Tudományos kérdések kevésbé keltettek érdeklődést.*” (Értesítő, 1935, 98. o.)

Összességében megállapítható, ha végig tekintünk a lap 12 éves fennállásán, a szerzők többsége fiú volt, egyértelműen 589-en azonosíthatók, rajtuk kívül 331 lány írt a folyóiratba. Az évfolyamok mindegyike képviseltette magát, bár az elsősöket a kezdők bátortalansága, a végzősöket a vizsgákra való felkészülés némileg elvonta az írástól, de minden kétséget kizáróan kijelenthető, hogy a folyóirat mind horizontálisan, területi értelemben, mind vertikálisan, időbeli-életkorból fakadó különbségek ellenére képes volt megszólítani a tanítóképzős diákság nagy többségét, sőt, több, már végzett fiatal tanító, az utolsó évfolyamokban pedig már tanítóképző-intézeti tanár is küldött műveket a lapba. Utóbbi természetesen együtt járt némi színvonal-emelkedéssel, hiszen nemcsak a tanárok cikkei, de mellettük szereplő diákszerzős írások is egyre komolyabb felkészültségről, átgondoltságról tettek tanúbizonyságot.

A színvonal ugyanakkor bizony hullámzó képet mutatott. 1934 októberében az akkori főszerkesztő így fogalmazott: „*A beküldött munkák nagy része nem egyéni, nem izléses és legkevésbé meggondolt. Nem azt mondom, hogy ne irjatok. Dehogyan. Nincs közöttünk olyan, aki a maga egyéni kiválóságát valamilyen módon ne tudná megmutatni. De kérjük, hogy mindenki a legjobbat adja. Tulságos sok a nagyképű, álhumoros, szerelmi nyavalygásokban szenvedő magyarnótautánszat. Sok a hétköznapi délutáni korzóról ideszakadt, kellemetlen szagu elbeszélés... és kevés az értékes, jó és szép munka.*”²³⁴ A valóban változó színvonal minden műfajban tetten érhető.

²³⁴ Vorák József: *Sajnálom*, MTL, 1934, 2. sz, 1. o.

16. ábra A lapban közölt műfajok előfordulása²³⁵

A pedagógusjelöltektől elvárható módon nagy számban jelentek meg kimondottan tanítással kapcsolatos írások: óratervek, feladatok, a téma valamely aspektusát tárgyaló esszék. Ilyenek például: „Melyik pedagógiai tárgyat szeretem és miért?”²³⁶ „Vegytan a népiskolában”,²³⁷ „Tanítási tervezet”,²³⁸ „Mozi a nevelés szolgálatában”²³⁹ stb. De nemcsak a szorosan vett pedagógiai műfajokban, úgymint esszéikben, recenziókban vagy egyéb beszámolóikban érhető tetten a sajátos tanítóképzős látásmód, az Imre Sándor-i nevelői gondolkodás, az a bizonyos, már említett pedagógiai ihletettség, hanem a nagy számban közölt versek és novellák is erről tanúskodnak. Lássunk néhány ide vonatkozó, példát: „A gyermek szeme”,²⁴⁰ „A mese megszakad”,²⁴¹ „A zsemlye”,²⁴² „A jövő ura”²⁴³ stb.

Külön figyelmet érdemelnek a pályázatok, hiszen tematikájuk hangsúlyosan példázza a korabeli, tanítóságot érintő problematika szegmenseit: „A kath. tanító jelentősége a falu társadalmának kialakításában”,²⁴⁴ „Miért léptem a tanítói pályára?”,²⁴⁵ „Mint falusi tanító,

²³⁵ Forrás: saját szerkesztés

²³⁶ Soós Teréz: *Melyik pedagógiai tárgyat szeretem és miért?* MTL, 1935, 7. sz., 134–135. o.

²³⁷ Nagy P. Félix: *Vegytan a népiskolában*, MTL, 1935, 5. sz., 96–97. o.

²³⁸ Rudán László: *Tanítási tervezet*, MTL, 1930, 7. sz., 137–138. o.

²³⁹ [N.N.]: *Mozi a nevelés szolgálatában*, SZTL, 1927, 4. sz., 11. o.

²⁴⁰ [N.N.]: *A gyermek szeme*, MTL, 1931, 5. sz., 104. o.

²⁴¹ [N.N.]: *A mese megszakad*, MTL, 1930, 4. sz., 83. o.

²⁴² Gyulai László: *A zsemlye*, MTL, 1931, 5. sz., 83–84. o.

²⁴³ [N.N.]: *A jövő ura*, MTL, 1937, 6. sz., 110. o.

²⁴⁴ [N.N.]: *Új pályázatunk*, SZTL, 1927, 4. sz., 14. o.

²⁴⁵ [N.N.]: *Pályázat*, SZTL, 1927, 4. sz., 5. o.

milyen egyesületet fogtok vezetni, vagy ha még nem volna, milyen egyesületet fogtok alapítani?”²⁴⁶

A lap, küldetéséhez híven, minden, a diákságot érdeklő, valamilyen mértékben foglalkoztató témában és műfajban fogadott írásokat. Így kaphattak helyet rejtvények, sporthírek, sajnos meglehetősen gyakori gyászjelentések, a különböző ünnepekre készített írásművek, szerelmes versek, sőt még „A bubifrizurára és a bajuszra vonatkozó vélemények”²⁴⁷ taglalását tartalmazó cikk is.

A műfaji sokféleség mögött jelen lévő pedagógiai gondolkodásmód és az azt eredményező szakmai identitásképző folyamatok feltárását a professzionalizációtörténeti szempontú, tehát bizonyos mértékig elméletvezérelt, emellett azonban a szöveg jellegzetességeit is figyelembe vevő, induktív jellegű intrakódolás tette lehetővé. A kutatás első ütemében négy évfolyam behatóbb vizsgálatát sikerült elvégezni (1926/1927, 1927/1928, 1934/1935, 1935/1936), melynek során 29 kód került kiosztásra összesen 992 esetben.

²⁴⁶ [N.N.]: *Pályázat*, SZTL, 1927, 4. sz., 14. o.

²⁴⁷ [N.N.], *A bubifrizurára és a bajuszra vonatkozó vélemények* = SZTL, 1928, 7–8. sz., 32.

2. táblázat Az alkalmazott kódok rendszere²⁴⁸

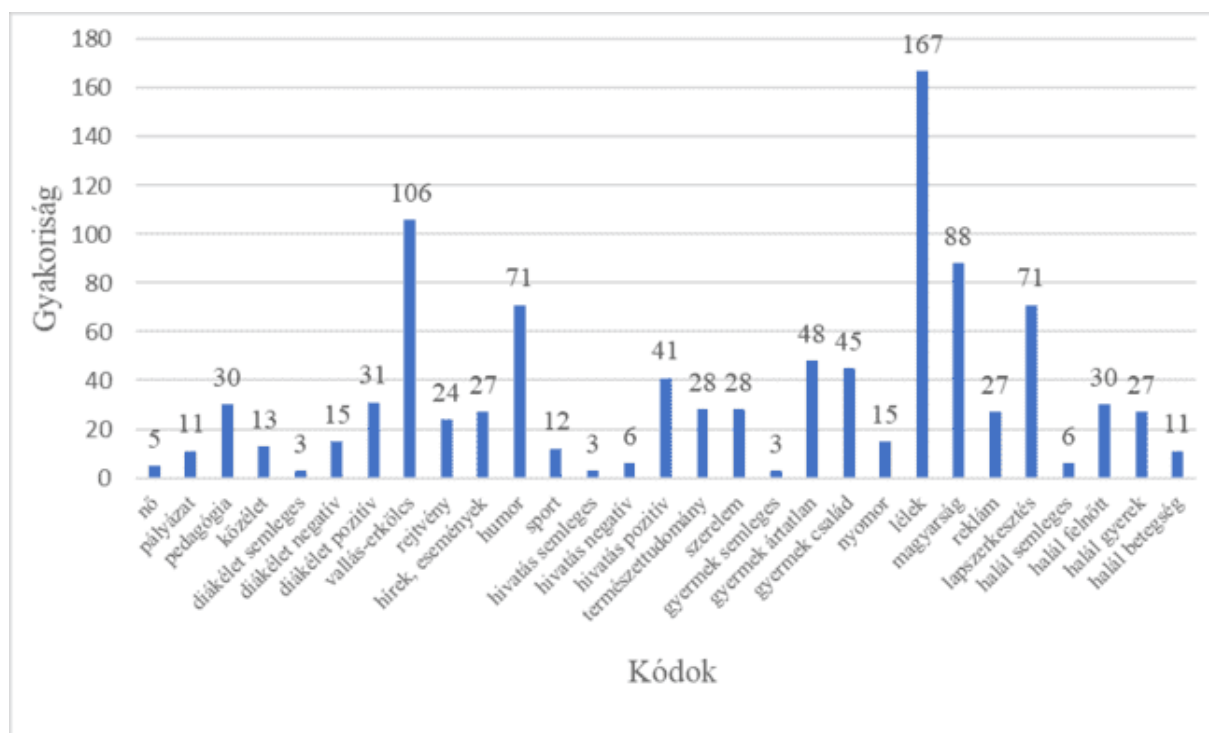
Kód	Gyakoriság
Összes	992
nő	5
pályázat	11
pedagógia	30
közélet	13
diákélet	3
diák negatív	15
diák pozitív	31
vallás-erkölcs	106
rejtvény	24
hírek események	27
humor	71
sport	12
hivatás	3
hivatás negatív	6
hivatás pozitív	41
természettudomány	28
szerelem	28
gyermek	3
gyermek ártatlan	48
család	45
nyomor	15
lélek	167
magyarság	88
reklám	27
lapszerkesztés	71
halál	6
halál felnőtt	30
halál gyermek	27
halál betegség	11

A hivatással kapcsolatos megállapítások a várakozásoknak megfelelően nagy számban voltak jelen a szövegekben, csakúgy, mint a tanítóság korabeli problémáit közvetlenül befolyásoló politikai-történelmi jellegű kérdések tárgyalása. Ezen kívül gyakori a gyermekek, családok mindennapi életének ábrázolása, illetve a diákélet kihívásai is megjelennek, ám némileg meglepő módon utóbbiak sok esetben negatív kontextusban is szerepelnek, a szegénység, betegségek, családi problémák, halál stb. hangsúlyos tematikus jelenléte a kódolás mikéntjét is érdemben módosította a vizsgálati folyamat során. Ahhoz, hogy megtudjuk, van-e összefüggés a témák gyakorisága és az évfolyamok között khí-négyzet próbát használtunk: a

²⁴⁸ Forrás: saját szerkesztés

teszt eredménye alapján összefüggés mutatható ki a témák gyakorisága és az évfolyamok között ($\chi^2=176,22$, $p<0,001$), ezen kívül a kapcsolat erősségének mutatója alapján is gyenge erősségű összefüggés mutatható ki a témák gyakorisága és az évfolyamok között (Cramer's $V=0,12$).

A részletes elemzés során egyfajta útkeresés, lassú profilváltás nyert igazolást, melynek lényege abban áll, hogy a kezdeti bizonytalanság, „iskolás” tematikai variációk sokasága után (leggyakoribb témák: humor, természettudomány, pedagógia, reklám) némileg fajsúlyosabb, átgondoltabb, komolyabb tárgyakat vitattak meg a lap hasábjain. Túlsúlyba kerültek a „gyermek”, „lélek”, „vallás” „pedagógia” kódokkal ellátott cikkek, amellet, hogy a vizsgált évfolyamokban mindvégig egyenletes eloszlást mutattak a „magyarság” és a „hivatás” témáit részletező írások.

17. ábra Témák eloszlása a Magyar Tanítójelöltek Lapja vizsgált négy évfolyamában²⁴⁹

A nagy, történelmi jelentőségű sorskérdésekkel való szembenézés, a Trianon utáni Magyarország dilemmái, a kultúra, a nevelés, és azzal szoros összefüggésben a tanítói hivatás helye és újra értelmezése, illetve az ezekről a témákról való gondolkodás nem kizárólag a felnőtt, már a pályán lévő pedagógustársadalom tagjainak kiváltsága volt, élénken foglalkoztatta az identitásformálás érzékeny időszakát élő tanítójelölteket is. A szógyakorisági vizsgálatok továbbá igazolták, a legnagyobb mértékben kimondottan pregnáns, értéktelített

²⁴⁹ Forrás: saját szerkesztés

TANÍTÓJELÖLTEK
MAGYAR
Szeged
LAPJA
JÓ
szép
magyar
Isten
sok
nap
Én
kedves
Mindenki
bácsi
másik
gyermek
tovább
öreg
Magyar
tanító
egyszer
egész
szél
mind
nincs
István
szent
jól
újra
fiú
férfi
nap
áll
úr
hó
rég
valami
emberek
mintha
első
édes
igen
új
jön
élet
boldog
Szép
Jó
ég
fehér
Mi
bácsi
másik
gyermek
tovább
öreg
Magyar
tanító
egyszer
egész
szél
mind
nincs
István
szent
jól
újra
fiú
férfi
nap
áll
úr
hó
rég
valami
emberek
mintha
első
édes
igen
új
jön
élet
boldog

A fent említett négy évfolyam vizsgálatát követően a teljes, tizenkét évfolyamot kitevő szövegtörzs került elemzésre, immár megújított kategóriaképzést követően. Az addig alkalmazott kódok egy része további felhasználásra került változatlan formában, mások viszont kiegészítésre kerültek, illetve összevonások történtek. Mindezt az egyes szövegrészek pontosabb megragadhatóságának biztosítása, a valid hozzárendelések minél magasabb szintű kialakítása indokolta. Azonos kódok mindkét esetben: Lapszerkesztés, Pályázat, Pedagógia, Humor, Sport, Reklám, Rejtély, Természettudomány. Módosításra került a Nő és Gyerek főképek, ezek alkategóriáikkal együtt (-ártatlan, - család, -nyomor) Gyerek, illetve Család kódként jelölték a megfelelő szövegrészeket. A Diákélet és Tanítói hivatás kódok által jelölt szövegrészek nehezen egyértelműsíthető pozitív vagy negatív tartalmi kontextusa miatt a kétségtelenül azonosítható műfaji kategóriák mentén lettek meghatározva. A közéleti kérdéseket tárgyaló szövegek lényegét jobban megragadó Aktualitások elnevezés szerepel a második kódolásban, míg a Hírek kategórián belül szétválasztásra került az Élménybeszámoló és a Recenzió műfaja. A konkrétabb és egyértelműbb tartalmi azonosítás indokolta a Halál, Vallás, Érzelem és Magyarság főképek alkalmazását, szükségtelen tartalmi részletezés helyett műfaji alkódokkal.

185

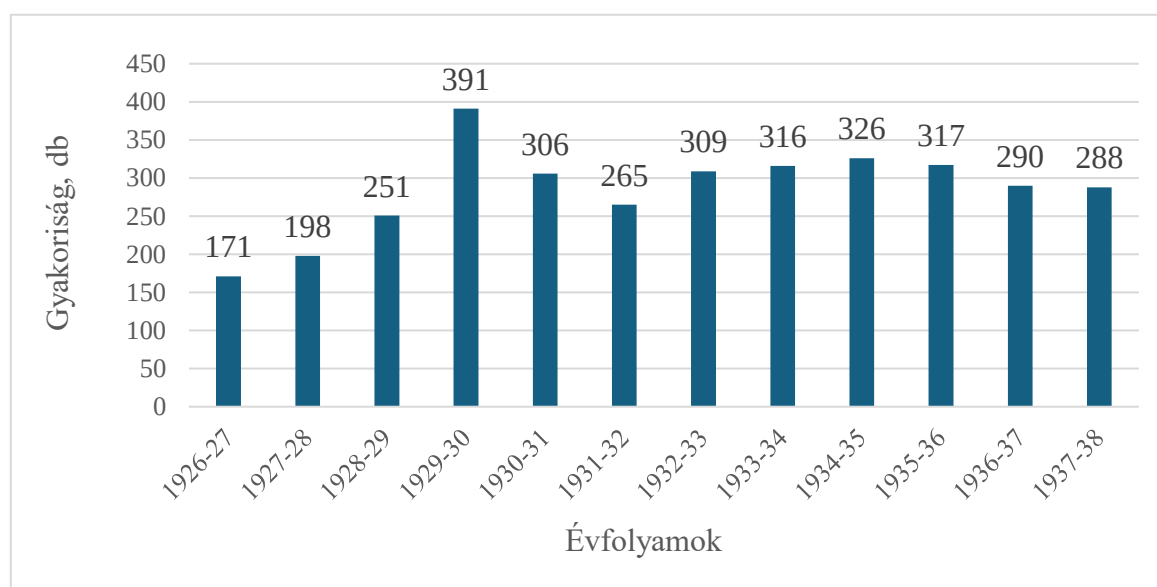
3. táblázat A Magyar Tanítójelöltek Lapja vizsgált évfolyamainak kódrendszere²⁵¹

Magyar Tanítójelöltek Lapja, Évfolyamok													
	1926- 27	1927- 28	1928- 29	1929- 30	1930- 31	1931- 32	1932- 33	1933- 34	1934- 35	1935- 36	1936- 37	1937- 38	Összesen
Kódolt szövegrészek	171	198	251	391	306	265	309	316	326	317	290	288	3428
Memók	22	11	19	19	15	7	14	2	10	5	6	3	133
Lapszerkesztés	12	14	24	26	15	20	21	28	24	21	17	16	238
Recenzió	0	0	1	1	1	0	0	0	1	3	1	10	18
Halál	6	5	2	7	14	13	14	9	8	12	2	6	98
Diákélet	1	9	11	9	12	6	13	19	16	23	14	8	141
<i>Diákélet-novella</i>	1	9	8	8	10	2	3	3	3	3	6	0	56
<i>Diákélet-vers</i>	0	0	2	0	0	0	1	1	0	0	0	0	4
<i>Diákélet egyéb</i>	0	0	1	1	2	4	9	15	13	20	8	8	81
Hivatás	8	13	23	33	13	17	18	18	12	10	11	7	183
<i>Hivatás-novella</i>	4	11	21	23	8	15	5	4	1	1	3	3	99
<i>Hivatás-vers</i>	0	2	2	4	1	1	3	0	2	2	4	2	23
<i>Tanítói hivatás</i>	4	0	0	6	4	1	10	14	9	7	4	2	61
Pályázat	6	0	0	2	2	6	3	2	5	2	0	0	28
Pedagógia- módszertan	7	10	3	7	6	2	3	0	8	0	11	30	87
Aktuális kérdések	6	8	14	15	11	10	10	7	4	11	6	9	111
Gyerek	0	5	7	23	14	22	23	29	21	23	27	12	206
Élménybeszámoló	2	5	8	16	5	1	3	10	6	4	9	7	76
Vallás	16	15	17	40	29	21	22	20	25	18	32	36	291
<i>Vallás-novella</i>	4	11	11	12	14	6	3	7	4	3	7	11	93
<i>Vallás-vers</i>	5	4	6	16	13	10	12	6	12	10	13	13	120
<i>Vallás-erkölcs</i>	7	0	0	12	2	5	7	7	9	5	12	12	78
Reklám	8	6	3	0	0	18	11	1	8	0	0	0	55
Humor	4	18	14	30	2	1	5	16	13	13	3	3	122
Rejtvény	4	5	5	0	3	0	18	15	16	3	0	16	85
Sport	3	3	2	3	2	0	1	1	1	3	2	3	24
Természettudomány	8	8	11	10	4	11	5	0	0	0	5	2	64
Család	23	13	15	30	29	13	15	13	27	24	12	21	235
<i>Családi problémák</i>	7	4	4	6	10	5	2	8	6	7	0	7	66
<i>Családi szeretet</i>	2	6	2	5	5	6	7	3	12	7	6	8	69
<i>Család-vers</i>	2	1	0	3	3	0	2	1	4	2	1	1	20
<i>Család-novella</i>	5	2	3	4	1	1	3	1	4	6	5	3	38
<i>Család egyéb</i>	7	0	6	12	10	1	1	0	1	2	0	2	42
Magyarság- történelem	27	25	28	30	25	20	28	29	19	41	31	26	329
<i>Magyarság-esszé</i>	2	6	4	7	6	0	4	2	1	6	1	3	42
<i>Magyarság-vers</i>	7	4	10	4	6	2	7	1	4	2	5	4	56
<i>Magyarság-novella</i>	9	15	13	15	13	10	9	14	6	16	19	9	148

²⁵¹ Forrás: saját szerkesztés

<i>Magyarság-történelem egyéb</i>	9	0	1	4	0	8	8	12	8	17	6	10	83
Érzelem-lélek	30	36	63	109	119	84	96	99	112	106	107	76	1037
<i>Érzelem-vers</i>	16	18	21	40	63	52	43	67	82	66	55	39	562
<i>Érzelem-novella</i>	5	18	42	29	38	22	40	20	20	34	51	33	352
<i>Érzelem-lélek egyéb</i>	9	0	0	40	18	10	13	12	10	6	1	4	123
Összesen	171	198	251	391	306	265	309	316	326	317	290	288	3428

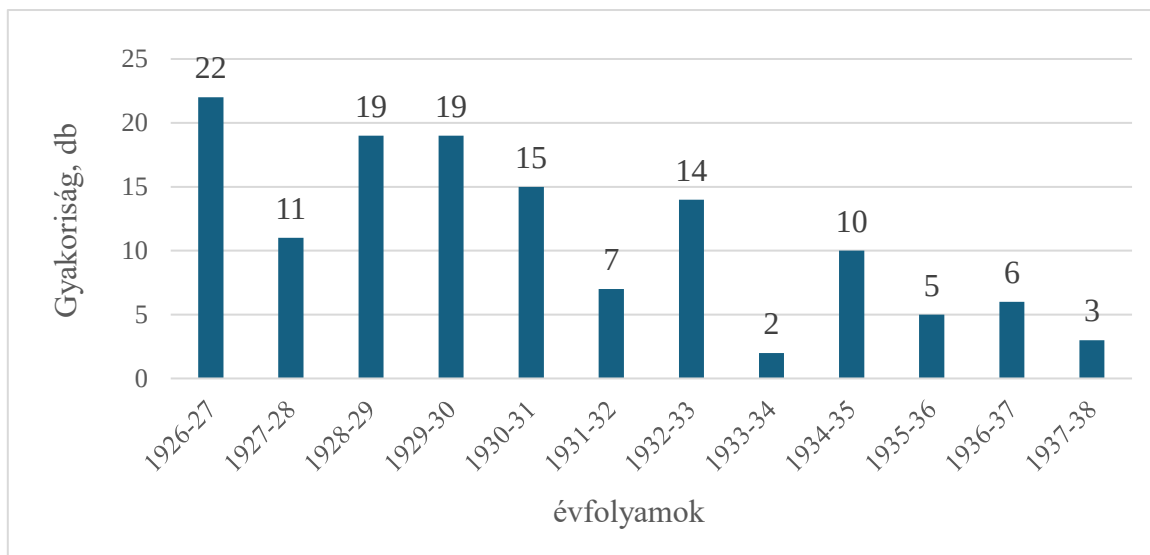
A kódolási munka statisztikai bemutatását a kódolt szövegrészek és azok témakategóriáinak leíró adataival kezdjük. A vizsgálat során kézi kódolással összesen 3428 esetben rendeltünk hozzá a szövegrészekhez 19 kódot. Hat téma esetén további alkódokat határoztunk meg, összegezve 21 darabot (1. táblázat).

19. ábra A Magyar Tanítójelöltek Lapja évfolyamaiban kódolt szövegrészek gyakorisági eloszlása²⁵²

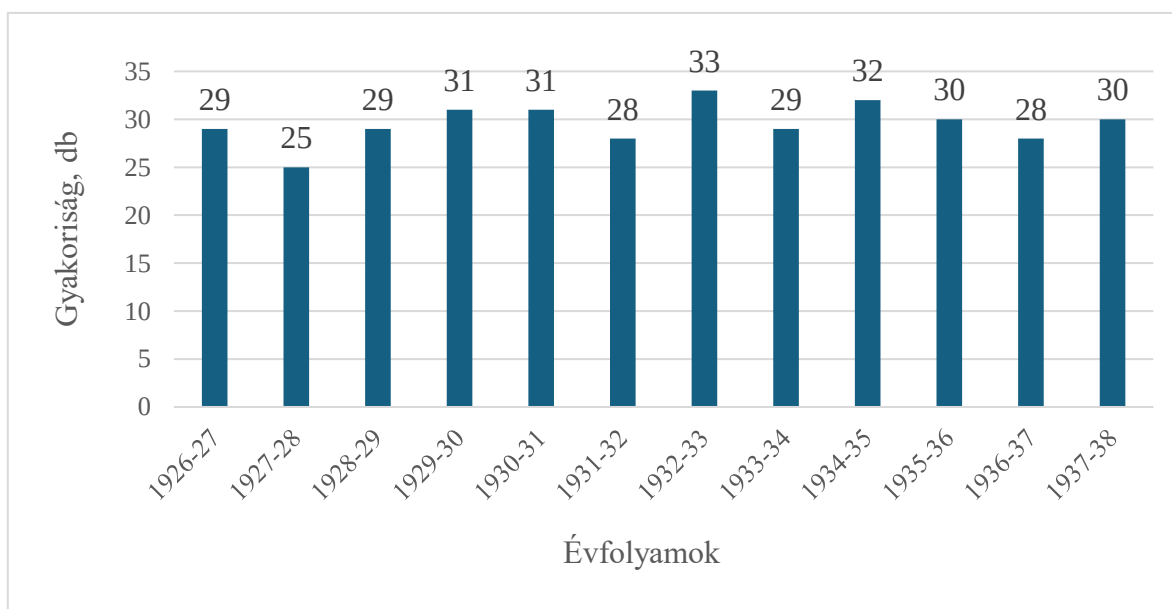
A legtöbb kódolást az 1929–30-as évfolyamban végeztük (391 db), a legkevesebb kód pedig az 1926–27-es évfolyamhoz került kiosztásra (171 db). A kódok száma a két szélsőértéket leszámítva közel 200 és 330 db (198–326) között alakult az egyes évfolyamokban.

²⁵² Forrás: saját szerkesztés

20. ábra A Magyar Tanítójelöltek Lapja évfolyamaiban létrehozott memók gyakorisági eloszlása²⁵³

A kódolás folyamata során memókat is csatoltunk az évfolyamokhoz a kvalitatív tartalomelemzés segítésére, 2–3 darabtól egészen 19–22 darabig. A legtöbb megjegyzés az 1926–27-es, valamint az 1928–30-as évfolyamokhoz került, a legkevesebb az 1933–34 és az 1937–38-as évfolyamhoz.

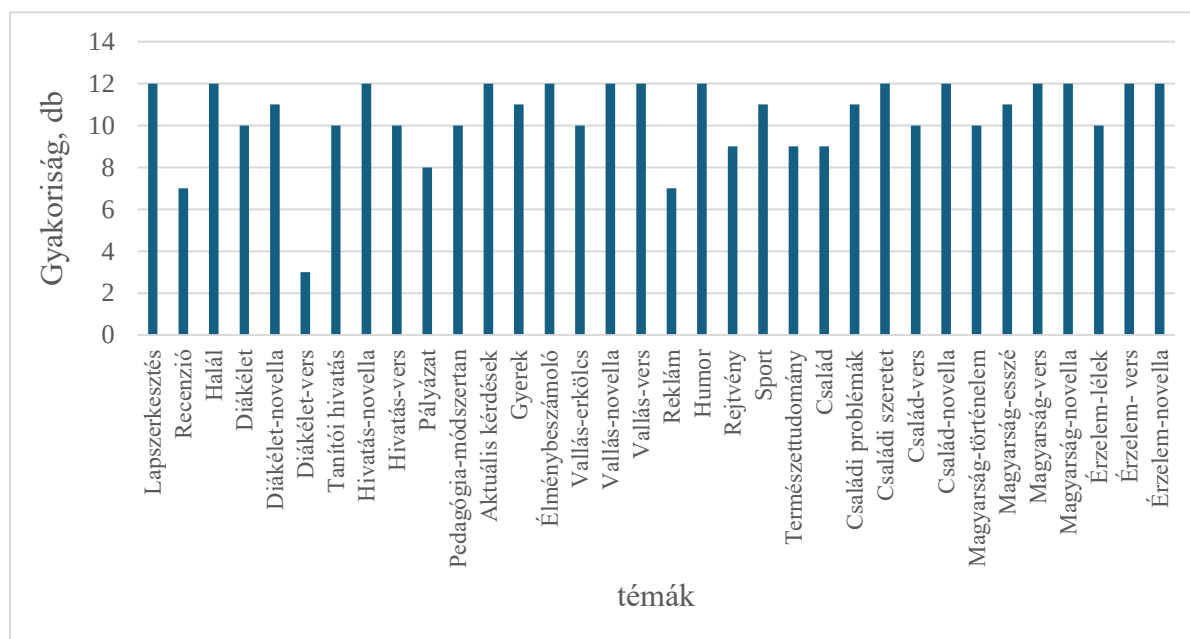

21. ábra Az egyes évfolyamokban előforduló témák száma²⁵⁴

²⁵³ Forrás: saját szerkesztés

²⁵⁴ Forrás: saját szerkesztés

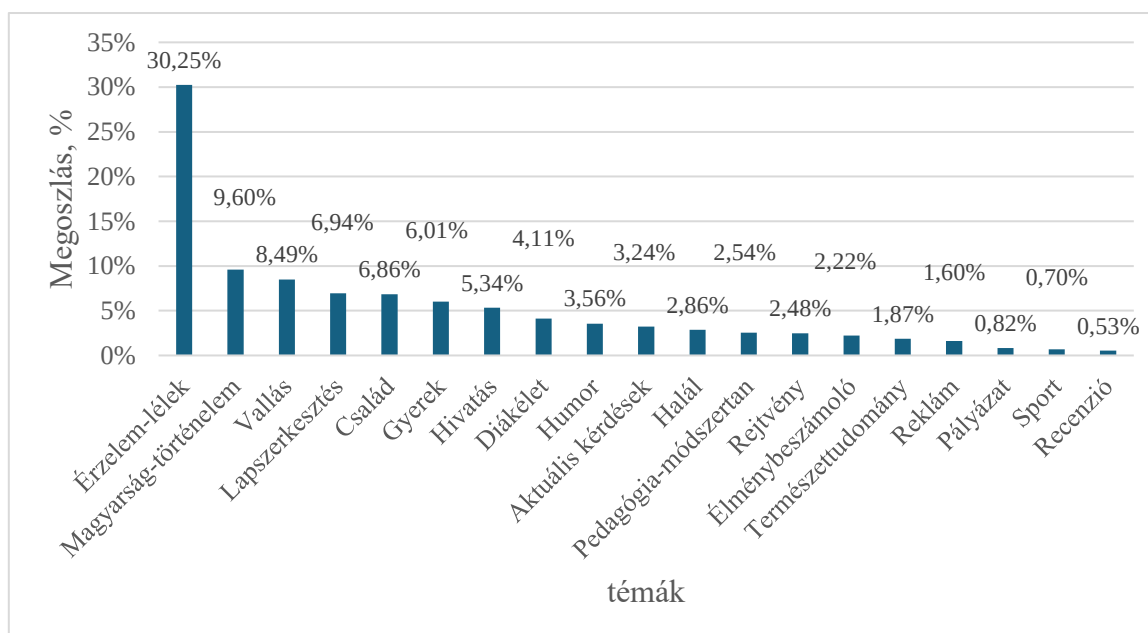
A kategóriakódok megjelenésével kapcsolatban vizsgáltuk, hogy az egyes évfolyamokban hányféle téma szerepel, és azt is, hogy az egyes témák hány évfolyamban fordultak elő. Egyenletesnek mondható az a gyakoriság, amely megmutatja, hogy évfolyamonként az egyes témák közül hány van olyan, amelyik legalább egyszer előfordul. A legkevesebb téma az 1927–28-as évfolyamban (25), míg a legtöbb az 1932–33-as évfolyamban (33) lelhető fel.

22. ábra Az egyes témák évfolyamokban való megjelenése²⁵⁵

Aszerint, hogy az egyes témák hány évfolyamban fordulnak elő legalább egyszer, elmondható, hogy 14 téma minden évfolyamban megjelenik legalább egyszer. Legritkább előfordulása a diákélet-vers kategóriának van, ami mindössze csak három évfolyamban szerepel.

²⁵⁵ Forrás: saját szerkesztés

23. ábra A vizsgált évfolyamokban a fő témák gyakorisága és megoszlása²⁵⁶

Ezt követően megnéztük, hogy milyen a témák összes megjelenési aránya. A kategóriák előfordulását tekintve az érzelem-lélek kód kerül elő összesen a legnagyobb, majdnem egyharmados arányban (30%). Egytized körüli hányaddal szerepel még összesen a magyarságtörténelem (10%), a vallás (8%), a lapszerkesztés (7%) és a család (7%). Egyhuszad arány körül jelentkezik a gyerek (6%), a hivatás (5%), a diákélet (4%), valamint a humor (4%). A többi téma már csak legfeljebb 3%-os arányban mutatkozik az összes kiosztott kódon belül.

²⁵⁶ Forrás: saját szerkesztés

4. táblázat Az egyes témák előfordulásának néhány eloszlásmutatója²⁵⁷

	N	Átlag	Szórás	Medián
Lapszerkesztés	12	19,83	5,08	20,50
Recenzió	12	1,50	2,81	1,00
Halál	12	8,17	4,30	7,50
Diákélet	12	11,75	5,89	11,50
<i>Diákélet-novella</i>	12	4,67	3,37	3,00
<i>Diákélet-vers</i>	12	0,33	,65	,00
<i>Diákélet egyéb</i>	12	6,75	6,59	6,00
Hivatás	12	15,25	7,26	13,00
<i>Hivatás-novella</i>	12	8,25	7,63	4,50
<i>Hivatás-vers</i>	12	1,92	1,31	2,00
<i>Tanítói hivatás</i>	12	5,08	4,32	4,00
Pályázat	12	2,33	2,27	2,00
Pedagógia-módszertan	12	7,25	8,04	6,50
Aktuális kérdések	12	9,25	3,28	9,50
Gyerek	12	17,17	9,34	21,50
Élménybeszámoló	12	6,33	4,10	5,50
Vallás	12	24,25	8,25	21,50
<i>Vallás-novella</i>	12	7,75	3,89	7,00
<i>Vallás-vers</i>	12	10,00	3,86	11,00
<i>Vallás-erkölcs</i>	12	6,50	4,34	7,00
Reklám	12	4,58	5,78	2,00
Humor	12	10,17	8,73	9,00
Rejtvény	12	7,08	7,03	4,50
Sport	12	2,00	1,04	2,00
Természettudomány	12	5,33	4,25	5,00
Család	12	19,58	6,84	18,00
<i>Családi problémák</i>	12	5,50	2,71	6,00
<i>Családi szeretet</i>	12	5,75	2,77	6,00
<i>Család-vers</i>	12	1,67	1,23	1,50
<i>Család-novella</i>	12	3,17	1,70	3,00
<i>Család egyéb</i>	12	3,50	4,19	1,50
Magyarság-történelem	12	27,42	5,62	27,50
<i>Magyarság-esszé</i>	12	3,50	2,35	3,50
<i>Magyarság-vers</i>	12	4,67	2,53	4,00
<i>Magyarság-novella</i>	12	12,33	3,75	13,00
<i>Magyarság-történelem egyéb</i>	12	6,92	5,09	8,00
Érzelem-lélek	12	86,42	29,65	97,50
<i>Érzelem-vers</i>	12	46,83	21,19	47,50
<i>Érzelem-novella</i>	12	29,33	12,80	31,00

²⁵⁷ Forrás: saját szerkesztés

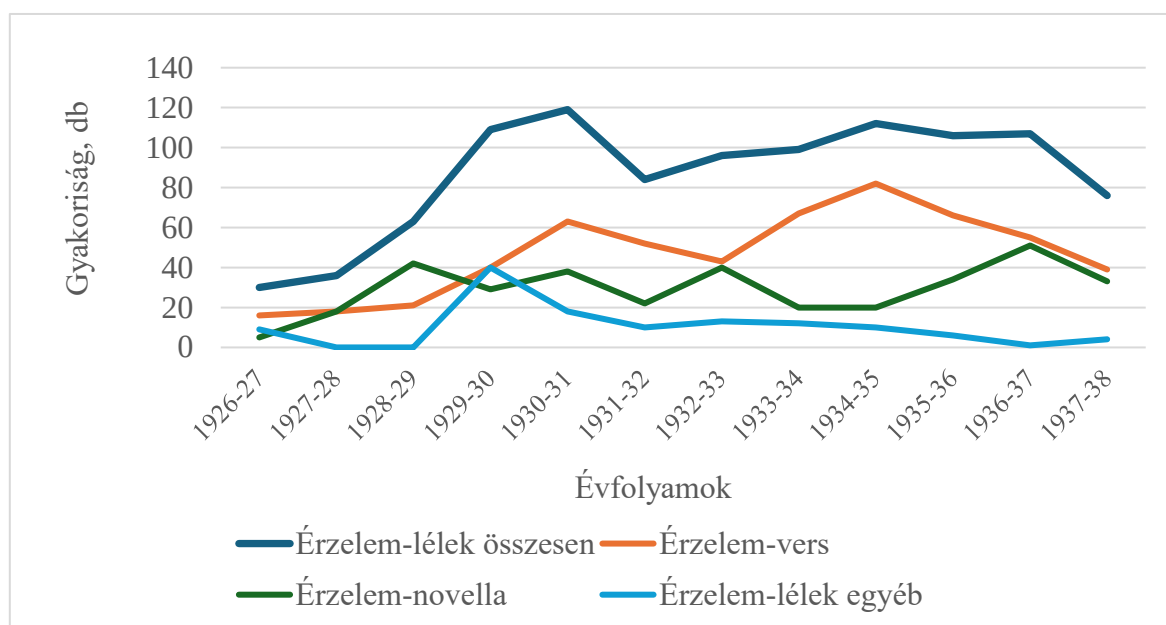
Az előfordulási arányokat néhány leíró statisztikai mutatóval is alátámasztottuk. Legmagasabb az előfordulási átlaga az érzelem-lélek témának ($M = 86,42$ db), legalacsonyabb a diákélet-vers témának ($M = 0,33$ db). Az előfordulások mediánjai kismértékben az átlag alatt vagy felett alakulnak. Az érzelem-lélek esetén ($Me = 97,50$ db), tehát több olyan évfolyam van, amelyben az átlagnál többször fordul elő ez a kategória. A diákélet-vers esetében ($Me = 0,00$ db) látható, hogy több olyan évfolyam van, amelyik az átlagos előfordulásnál kevesebbszer jellemezhető ezzel a kóddal. A szórások viszont változatosan alakulnak az átlaghoz képest. A relatív szórás a diákélet-versnél a legmagasabb (1,97), a magyarság-történelemnél pedig a legalacsonyabb (0,205). Azaz előfordul, hogy egyes témák előfordulásának szórása csaknem kétszerese az átlagos előfordulásnak, míg más esetben az átlag töredékét jelenti csupán. Vagyis vannak témák, amelyek szélsőséges gyakorisággal bukkannak fel az egy évfolyamokban, más kategóriák viszont az átlagos jelentkezést mutatják a legtöbb évfolyamban.

5. táblázat Az évfolyamokból vett minta és az összes évfolyam megfeleltethetősége²⁵⁸

	t-próba statisztika értéke	p
Lapszerkesztés	-0,85	0,46
Halál	3,49	0,04
Diákélet	0,14	0,89
Hivatás	-3,18	0,05
Pályázat	0,38	0,73
Pedagógia-módszertan	0,09	0,93
Aktuális kérdések	-9,54	0,00
Vallás	0,41	0,71
Reklám	0,95	0,41
Humor	2,96	0,06
Rejtvény	-0,32	0,77
Sport	1,10	0,35
Természettudomány	0,41	0,71
Magyarság-történelem	-1,62	0,20
Érzelem-lélek	-2,79	0,07
Gyerek+Család	-1,68	0,19
Élménybeszámoló+Recenzió	-1,72	0,18

²⁵⁸ Forrás: saját szerkesztés

A kutatás korábbi szakaszában a Magyar Tanítójelöltek Lapja évfolyamaiból vett négy évfolyamnyi mintán végzett tartalomelemzést követően kódolt kategóriák száma és összetétele a fent részletezett módon kibővült és némileg átrendeződött. Az egymásnak megfeleltethető kódkategóriák alapján megvizsgálva a korábbi tartalomelemzési mintát és a folyóirat összes évfolyamát, az egymásnak megfelelő kódok átlagos számát véve, matematikai statisztikai módszerrel kiszámítottuk, hogy csak a Halál és az Aktuális kérdések kategóriák esetében különbözik a kód kiosztás a mintában és az összes évfolyamban. ($t(3) = 3,49$, $p = 0,04$; $t(3) = -9,54$, $p < 0,001$). Azaz a teljes vizsgált időszak sokasági elemzéséhez a korábbi iránykereső minta és annak elemzése megfelelően illeszkedik.

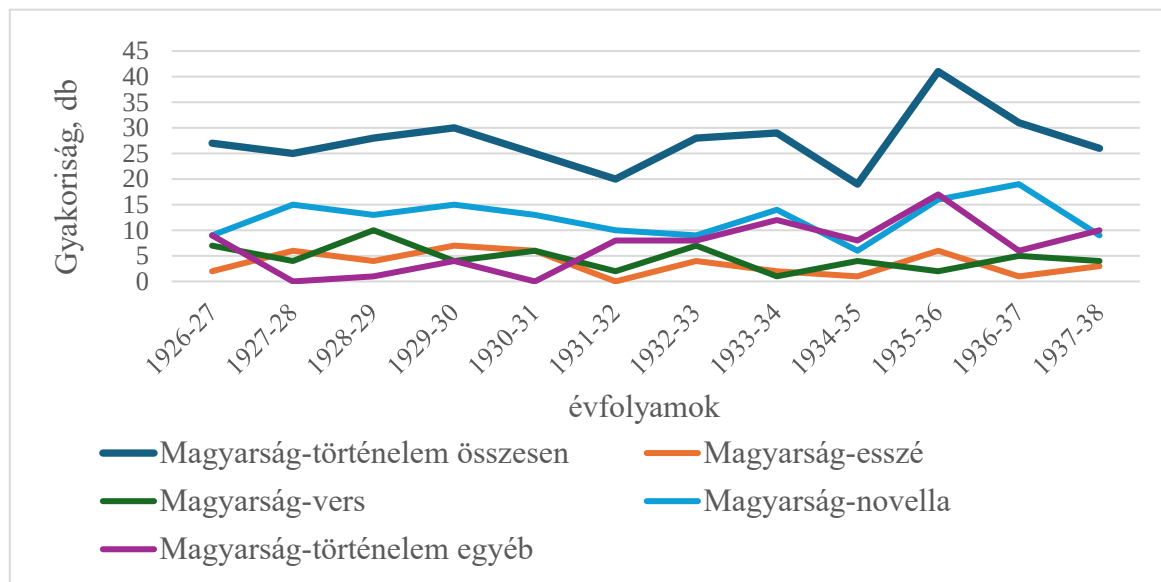

24. ábra Az érzelem-lélek témájú szövegrészek előfordulása az egyes évfolyamokban²⁵⁹

A kódok előfordulásának eloszlását időbeli elemzéssel is elvégeztük, hiszen az összehasonlító statisztikai elemzést ez azzal egészíti ki, hogy láthatóvá válik egy-egy téma időbeli előfordulásának változása is. A leginkább jelentkező tématerületet, az Érzelem-lélek kategóriát így aszerint is megvizsgáltuk, hogy időben hogyan változott a megjelenése az egyes évfolyamokban. Az elemzéshez a fő kategória alkategóriáit is figyelembe vettük. Folyamatosan emelkedik a kategóriának az előfordulása egészen az 1930–31-es évfolyamig, majd a következő évben egy visszaesés tapasztalható, ahonnan ismét emelkedik az 1934–35–36 évfolyamokig, majd ismét az előbbi mértékű visszaesés látható. Az Érzelem-vers esetén az 1930–31-es megjelenési helyi maximum már kevésbé domináns, de annál inkább jelentős az 1934–35-ös

²⁵⁹ Forrás: saját szerkesztés

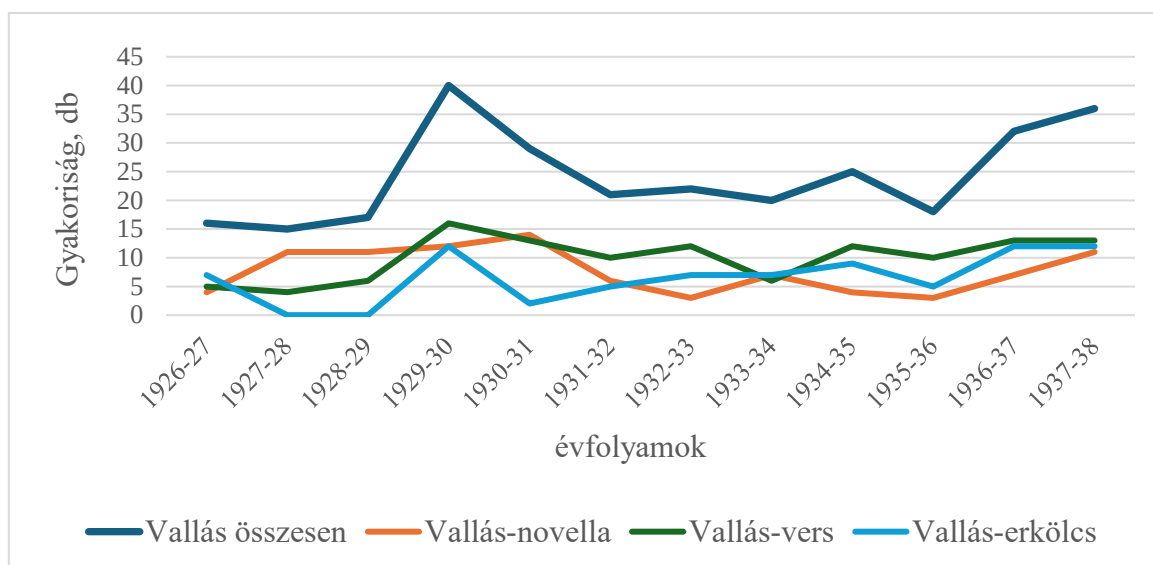
helyi maximum. Az Érzelem-novella kissé hektikusan jelentkezik, de számottevő emelkedés, illetve csökkenés az előfordulásában nem tapasztalható. Az Érzelem-lélek egyéb alkategóriánál 1929–30-ban látható egy kiemelkedő előfordulási gyakoriság.

25. ábra A magyarság-történelem témájú szövegrészek előfordulása az egyes évfolyamokban²⁶⁰

A Magyarság-történelem, mint második legnagyobb arányban megjelenő téma esetén, kisebb ingadozások után az 1935–36-os évfolyamban növekszik meg jelentősen a jelenléte, majd ismét csökken. A Magyarság-novella és a Magyarság-történelem egyéb alkategóriák még mutatják ezt a helyi előfordulási maximumot, de már sokkal kisebb mértékben. A Magyarság-esszé és a Magyarság-vers pedig már inkább egyenletes megjelentést mutat.

²⁶⁰ Forrás: saját szerkesztés

26. ábra A vallás témájú szövegrészek előfordulása az egyes évfolyamokban²⁶¹

A harmadik legnagyobb előfordulási arányban jelentkező téma, a Vallás esetén egy igen jelentős kiugrás tapasztalható 1929–30-ban, majd szinte ugyanolyan meredek zuhanás. A későbbiekben csak az 1936–37–38 évfolyamokban emelkedik ismét jelentős mértékben. Az alkategóriák, a Vallás-vers, Vallás-novella, Vallás-erkölcs időbeli előfordulásában szintén tapasztalható ez a jelleg, azonban sokkal kisebb mértékben.

6. táblázat Az egyes évfolyamok szimilitás analízise Simple match módszerrel²⁶²

	1926-27	1927-28	1928-29	1929-30	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38
1926-27	1,00	0,76	0,71	0,82	0,82	0,79	0,88	0,82	0,85	0,79	0,74	0,79
1927-28	0,76	1,00	0,82	0,71	0,76	0,68	0,76	0,71	0,74	0,68	0,74	0,74
1928-29	0,71	0,82	1,00	0,76	0,76	0,74	0,82	0,71	0,79	0,74	0,74	0,79
1929-30	0,82	0,71	0,76	1,00	0,94	0,85	0,88	0,76	0,91	0,91	0,91	0,91
1930-31	0,82	0,76	0,76	0,94	1,00	0,79	0,88	0,76	0,91	0,91	0,85	0,91
1931-32	0,79	0,68	0,74	0,85	0,79	1,00	0,85	0,74	0,82	0,76	0,76	0,76
1932-33	0,88	0,76	0,82	0,88	0,88	0,85	1,00	0,88	0,91	0,85	0,79	0,85
1933-34	0,82	0,71	0,71	0,76	0,76	0,74	0,88	1,00	0,85	0,85	0,74	0,74
1934-35	0,85	0,74	0,79	0,91	0,91	0,82	0,91	0,85	1,00	0,94	0,82	0,88

²⁶¹ Forrás: saját szerkesztés

²⁶² Forrás: saját szerkesztés

1935-36	0,79	0,68	0,74	0,91	0,91	0,76	0,85	0,85	0,94	1,00	0,82	0,88
1936-37	0,74	0,74	0,74	0,91	0,85	0,76	0,79	0,74	0,82	0,82	1,00	0,88
1937-38	0,79	0,74	0,79	0,91	0,91	0,76	0,85	0,74	0,88	0,88	0,88	1,00

A témák gyakorisági eloszlásának vizsgálatai után az egyes évfolyamok hasonlóságával foglalkoztunk, olyan módszerekkel, amelyek az évfolyamokban előforduló témák alapján az évfolyamok egymáshoz való közelségét jellemzik. Ezeknek az eljárásoknak az eredményeit külön is bemutatjuk. Amennyiben az egyes évfolyamok hasonlóságát a Simple match módszerrel számítjuk ki, azoknak a kódoknak a számát, amelyek páronként mindkét évfolyamban megjelennek, vagy egyikük sem jelenik meg, az összes előfordulási kombinációhoz viszonyítjuk. Eszerint az 1929–30-as és az 1930–31-es, valamint az 1934–35-ös és az 1935–36-os évfolyamok egymáshoz a leginkább hasonlók.

7. táblázat Az egyes évfolyamok szimilaritás analízise Jaccard módszerrel²⁶³

	1926-27	1927-28	1928-29	1929-30	1930-31	1931-32	1932-33	1933-34	1934-35	1935-36	1936-37	1937-38
1926-27	1,00	0,74	0,71	0,82	0,82	0,78	0,88	0,81	0,85	0,79	0,73	0,79
1927-28	0,74	1,00	0,80	0,70	0,75	0,66	0,76	0,69	0,73	0,67	0,71	0,72
1928-29	0,71	0,80	1,00	0,76	0,76	0,73	0,82	0,71	0,79	0,74	0,73	0,79
1929-30	0,82	0,70	0,76	1,00	0,94	0,84	0,88	0,76	0,91	0,91	0,90	0,91
1930-31	0,82	0,75	0,76	0,94	1,00	0,79	0,88	0,76	0,91	0,91	0,84	0,91
1931-32	0,78	0,66	0,73	0,84	0,79	1,00	0,85	0,73	0,82	0,76	0,75	0,76
1932-33	0,88	0,76	0,82	0,88	0,88	0,85	1,00	0,88	0,91	0,85	0,79	0,85
1933-34	0,81	0,69	0,71	0,76	0,76	0,73	0,88	1,00	0,85	0,84	0,73	0,74
1934-35	0,85	0,73	0,79	0,91	0,91	0,82	0,91	0,85	1,00	0,94	0,82	0,88
1935-36	0,79	0,67	0,74	0,91	0,91	0,76	0,85	0,84	0,94	1,00	0,81	0,88
1936-37	0,73	0,71	0,73	0,90	0,84	0,75	0,79	0,73	0,82	0,81	1,00	0,87
1937-38	0,79	0,72	0,79	0,91	0,91	0,76	0,85	0,74	0,88	0,88	0,87	1,00

²⁶³ Forrás: saját szerkesztés

Ha az egyes évfolyamok hasonlóságát a Jaccard eljárással számítjuk ki, azoknak a kódoknak a számát, amelyek páronként mindkét évfolyamban megjelennek az összes előfordulási kombinációhoz viszonyítjuk, azzal a kitéttel, hogy nem vesszük figyelembe azokat a kódokat, amelyek egyik évfolyamban sem szerepelnek a páronkénti vizsgálatban. Eszerint is az 1929–30-as és az 1930–31-es, valamint az 1934–35-ös és az 1935–36-os évfolyamok egymáshoz a leginkább hasonlóak.

8. táblázat Az egyes évfolyamok szimilaritás analízise Kutckartz & Rädiker zeta módszerrel²⁶⁴

	1926- 27	1927- 28	1928- 29	1929- 30	1930- 31	1931- 32	1932- 33	1933- 34	1934- 35	1935- 36	1936- 37	1937- 38
1926- 27	1,00	0,86	0,83	0,90	0,90	0,88	0,94	0,90	0,92	0,88	0,84	0,88
1927- 28	0,86	1,00	0,90	0,82	0,86	0,80	0,86	0,82	0,84	0,80	0,84	0,84
1928- 29	0,83	0,90	1,00	0,87	0,87	0,84	0,90	0,83	0,89	0,85	0,84	0,88
1929- 30	0,90	0,82	0,87	1,00	0,97	0,92	0,94	0,87	0,95	0,95	0,95	0,95
1930- 31	0,90	0,86	0,87	0,97	1,00	0,88	0,94	0,87	0,95	0,95	0,92	0,95
1931- 32	0,88	0,80	0,84	0,92	0,88	1,00	0,92	0,84	0,90	0,86	0,86	0,86
1932- 33	0,94	0,86	0,90	0,94	0,94	0,92	1,00	0,94	0,95	0,92	0,89	0,92
1933- 34	0,90	0,82	0,83	0,87	0,87	0,84	0,94	1,00	0,92	0,92	0,84	0,85
1934- 35	0,92	0,84	0,89	0,95	0,95	0,90	0,95	0,92	1,00	0,97	0,90	0,94
1935- 36	0,88	0,80	0,85	0,95	0,95	0,86	0,92	0,92	0,97	1,00	0,90	0,94
1936- 37	0,84	0,84	0,84	0,95	0,92	0,86	0,89	0,84	0,90	0,90	1,00	0,93
1937- 38	0,88	0,84	0,88	0,95	0,95	0,86	0,92	0,85	0,94	0,94	0,93	1,00

Ha az egyes évfolyamok hasonlóságát a Kutckartz & Rädiker zeta eljárással számítjuk ki, azoknak a kódoknak a számát, amelyek páronként mindkét évfolyamban megjelennek, vagy egyikük sem jelenik meg, az összes előfordulási kombinációhoz viszonyítjuk. Azonban kétszeres súllyal vesszük figyelembe a mindkét évfolyamban szereplő kódokat. Eszerint is az 1929–30-as és az 1930–31-es, valamint az 1934–35-ös és az 1935–36-os évfolyamok

²⁶⁴ Forrás: saját szerkesztés

egymáshoz a leginkább hasonló. Az eljárások közül ez a módszer mutatja a legnagyobb diverzitást a hasonlósági eloszlásban.

9. táblázat Az egyes évfolyamok szimilaritás analízise Russel & Rao módszerrel²⁶⁵

	1926- 27	1927- 28	1928- 29	1929- 30	1930- 31	1931- 32	1932- 33	1933- 34	1934- 35	1935- 36	1936- 37	1937- 38
1926- 27	1,00	0,68	0,71	0,79	0,79	0,74	0,85	0,76	0,82	0,76	0,71	0,76
1927- 28	0,68	1,00	0,71	0,68	0,71	0,62	0,74	0,65	0,71	0,65	0,65	0,68
1928- 29	0,71	0,71	1,00	0,76	0,76	0,71	0,82	0,71	0,79	0,74	0,71	0,76
1929- 30	0,79	0,68	0,76	1,00	0,88	0,79	0,88	0,76	0,88	0,85	0,82	0,85
1930- 31	0,79	0,71	0,76	0,88	1,00	0,76	0,88	0,76	0,88	0,85	0,79	0,85
1931- 32	0,74	0,62	0,71	0,79	0,76	1,00	0,82	0,71	0,79	0,74	0,71	0,74
1932- 33	0,85	0,74	0,82	0,88	0,88	0,82	1,00	0,85	0,91	0,85	0,79	0,85
1933- 34	0,76	0,65	0,71	0,76	0,76	0,71	0,85	1,00	0,82	0,79	0,71	0,74
1934- 35	0,82	0,71	0,79	0,88	0,88	0,79	0,91	0,82	1,00	0,88	0,79	0,85
1935- 36	0,76	0,65	0,74	0,85	0,85	0,74	0,85	0,79	0,88	1,00	0,76	0,82
1936- 37	0,71	0,65	0,71	0,82	0,79	0,71	0,79	0,71	0,79	0,76	1,00	0,79
1937- 38	0,76	0,68	0,76	0,85	0,85	0,74	0,85	0,74	0,85	0,82	0,79	1,00

Ha az egyes évfolyamok hasonlóságát a Russel & Rao módszerrel számítjuk ki, azoknak a kódoknak a számát, amelyek páronként mindkét évfolyamban megjelennek, az összes előfordulási kombinációhoz viszonyítjuk. Eszerint az 1932–33-as és az 1934–35-ös évfolyamok egymáshoz a leginkább hasonlóak. Az előzőekhez képest ez az eljárás mutatja mind közül a legegyszerűsebb hasonlósági eloszlást.

²⁶⁵ Forrás: saját szerkesztés

10. táblázat Az egyes évfolyamok hasonlóság analízise négyzetes euklideszi távolság módszerrel²⁶⁶

	1926- 27	1927- 28	1928- 29	1929- 30	1930- 31	1931- 32	1932- 33	1933- 34	1934- 35	1935- 36	1936- 37	1937- 38
1926- 27	0,00	52,82	80,66	117,05	70,88	57,62	65,26	86,19	72,92	74,49	87,99	74,41
1927- 28	52,82	0,00	41,38	86,40	50,13	67,54	69,18	84,58	91,99	75,28	61,85	70,14
1928- 29	80,66	41,38	0,00	82,74	66,84	85,50	71,66	96,40	127,14	102,03	76,35	97,18
1929- 30	117,05	86,40	82,74	0,00	64,59	116,16	92,19	104,76	109,71	89,36	86,43	105,08
1930- 31	70,88	50,13	66,84	64,59	0,00	69,27	60,55	76,63	77,83	65,65	77,28	71,84
1931- 32	57,62	67,54	85,50	116,16	69,27	0,00	43,87	66,71	63,93	76,27	79,10	89,31
1932- 33	65,26	69,18	71,66	92,19	60,55	43,87	0,00	50,02	34,91	46,35	53,47	65,84
1933- 34	86,19	84,58	96,40	104,76	76,63	66,71	50,02	0,00	48,76	46,12	77,97	82,56
1934- 35	72,92	91,99	127,14	109,71	77,83	63,93	34,91	48,76	0,00	49,74	69,33	64,49
1935- 36	74,49	75,28	102,03	89,36	65,65	76,27	46,35	46,12	49,74	0,00	54,23	62,44
1936- 37	87,99	61,85	76,35	86,43	77,28	79,10	53,47	77,97	69,33	54,23	0,00	58,68
1937- 38	74,41	70,14	97,18	105,08	71,84	89,31	65,84	82,56	64,49	62,44	58,68	0,00

A hasonlóságot mutató eljárásokon belül érdekes azt is megnézni, hogy ugyanakkor mennyire vannak egymástól távol az egyes évfolyamok. Az egyes évfolyamok hasonlóságát a négyzetes euklideszi távolság módszerével számítjuk, az 1932–33-as és az 1934–35-ös évfolyamok között van a legkisebb távolság.

²⁶⁶ Forrás: saját szerkesztés

11. táblázat Az egyes évfolyamok hasonlóság analízise block távolság módszerrel²⁶⁷

	1926- 27	1927- 28	1928- 29	1929- 30	1930- 31	1931- 32	1932- 33	1933- 34	1934- 35	1935- 36	1936- 37	1937- 38
1926- 27	0,00	33,44	43,54	51,40	40,51	35,45	37,27	43,10	38,28	41,40	42,58	39,10
1927- 28	33,44	0,00	26,01	41,14	32,42	39,36	43,70	44,79	46,98	40,89	36,55	36,25
1928- 29	43,54	26,01	0,00	41,41	38,36	45,37	43,72	48,47	56,03	49,49	42,64	46,26
1929- 30	51,40	41,14	41,41	0,00	35,41	51,08	48,42	52,00	49,39	43,17	41,03	47,35
1930- 31	40,51	32,42	38,36	35,41	0,00	38,44	36,72	44,00	45,34	35,22	38,82	39,14
1931- 32	35,45	39,36	45,37	51,08	38,44	0,00	29,92	38,20	36,61	37,92	41,29	43,27
1932- 33	37,27	43,70	43,72	48,42	36,72	29,92	0,00	33,49	27,50	30,93	34,91	35,85
1933- 34	43,10	44,79	48,47	52,00	44,00	38,20	33,49	0,00	31,01	31,67	41,72	42,55
1934- 35	38,28	46,98	56,03	49,39	45,34	36,61	27,50	31,01	0,00	31,90	38,66	36,38
1935- 36	41,40	40,89	49,49	43,17	35,22	37,92	30,93	31,67	31,90	0,00	36,51	35,34
1936- 37	42,58	36,55	42,64	41,03	38,82	41,29	34,91	41,72	38,66	36,51	0,00	31,89
1937- 38	39,10	36,25	46,26	47,35	39,14	43,27	35,85	42,55	36,38	35,34	31,89	0,00

Ha az egyes évfolyamok hasonlóságát a block távolság módszerével számítjuk, az 1927–28-as és az 1928–29-es évfolyamok között van a legkisebb távolság. Az euklideszi módszerhez képest ez az eljárás adja az egyenletesebb távolság eloszlási képet.

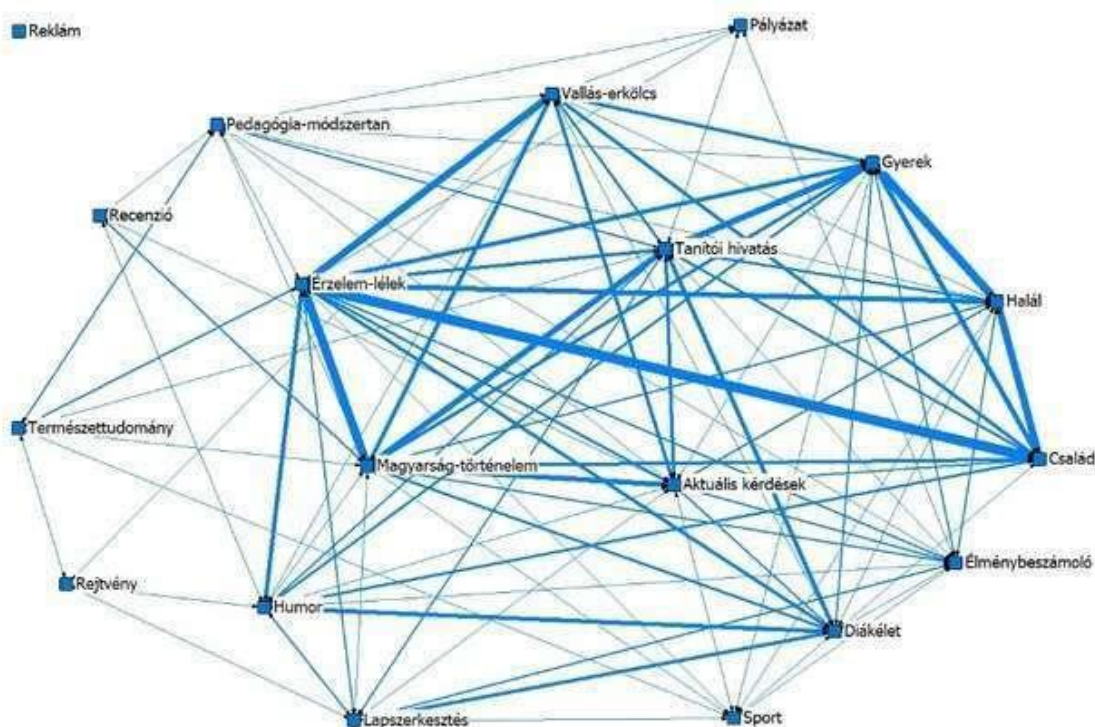
12. táblázat Főbb témák előfordulásának korrelációs táblája²⁶⁸

	Lapszerkesztés	Hivatás	Vallás	Család	Magyarság- történelem	Magyarság- novella	Érzelem- lélek	Érzelem- vers	Érzelem- novella
Lapszerkesztés	-								
Hivatás	0,500	-							
Vallás	0,123	-0,031	-						
Család	0,095	0,095	0,281	-					
Magyarság- történelem	0,219	0,109	0,092	-0,079	-				
Magyarság- novella	0,048	0,112	0,047	-0,244	0,560	-			
Érzelem-lélek	0,308	0,154	0,485	0,281	0,123	0,142	-		
Érzelem-vers	0,369	-0,031	0,182	0,031	0,062	0,079	0,636	-	
Érzelem- novella	0,109	0,171	0,260	-0,079	0,326	0,222	0,229	0,046	-

²⁶⁷ Forrás: saját szerkesztés

²⁶⁸ Forrás: saját szerkesztés

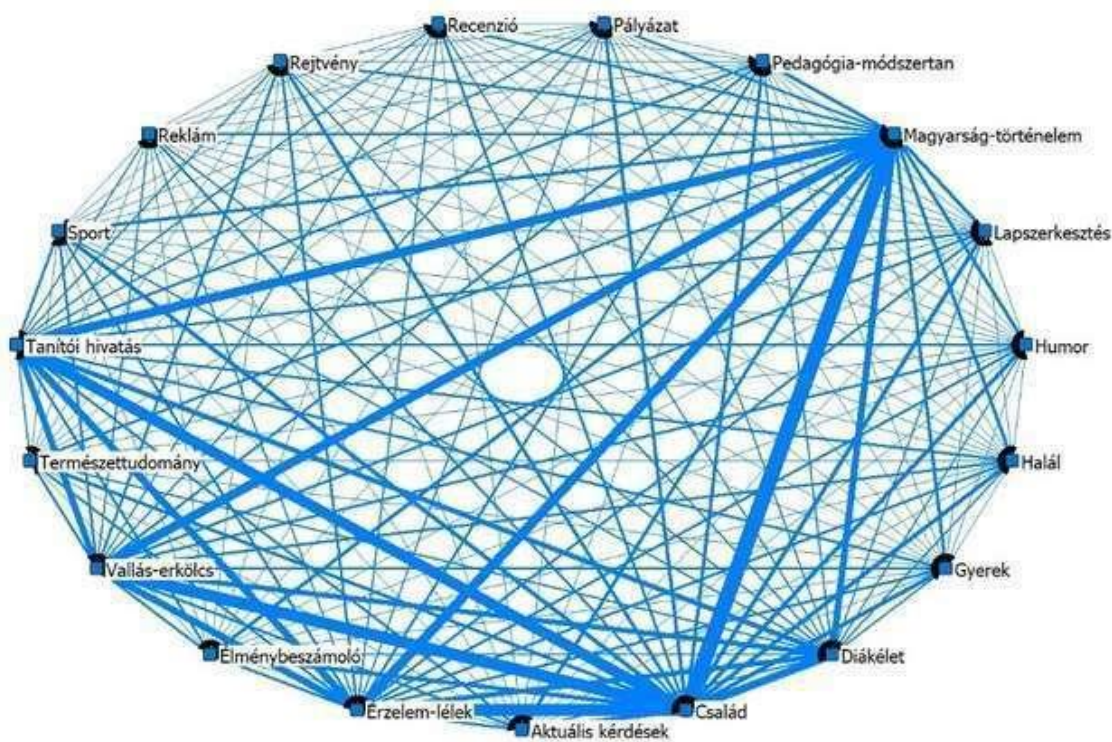
A fenti módszerekkel az évfolyamokat a témák megjelenése alapján hasonlítottuk össze. Ezután azt vizsgáltuk, hogy maguknak a témáknak az együttes előfordulása mennyire jellemző. Kiválasztottuk azokat a kategóriákat, amelyek a legjelentősebb előfordulási gyakoriságokat mutatták az egyes évfolyamokban, ugyanakkor a lehető legkevésbé mutattak hektikusságot, ezzel kiküszöbölve a hirtelen nagyszámú, vagy éppen nullára csökkent megjelenésszámok torzítását. A kiválasztott témák kapcsolatát vizsgálva maximum csak közepes erősségű összefüggések mutatkoznak. A Lapszerkesztés és a Hivatás között $r = 0,5$, az Érzelem-lélek és a Vallás között $r = 0,485$. A Magyarság-novella és a Magyarság-történelem között $r = 0,56$, bár ez utóbbi csak azt mutatja, hogy az alkategória nem követi szorosan a fő kategória mozgását. Ugyanígy az Érzelem-lélek és Érzelem-vers között $r = 0,636$, csak nem túl szoros együttjárást láthatunk. Az esetek jelentős többségében pozitív irányú kapcsolatokat tapasztalunk, azaz, ha egy téma előfordulása növekszik, a másik témáé is. Azonban a legtöbb esetben ezek gyenge erősségű összefüggések, vagyis az egyik téma előfordulása lazán követi a másikat.

27. ábra A kódok közötti kapcsolatháló²⁶⁹

²⁶⁹ Forrás: saját szerkesztés

A témák együttes előfordulását a statisztikai korreláció-számítás mellett vizuálisan is megjeleníthetjük. A MaxQda2020 ugyan lehetőséget ad kapcsolatháló készítésére (34. ábra), azonban nem a legpraktikusabb az elrendezhetősége. Az egyes témák kapcsolathálóját UCINET és NetDraw programokkal készítettük el. Az élek vastagsága a közös előfordulási gyakoriságot jelzi.

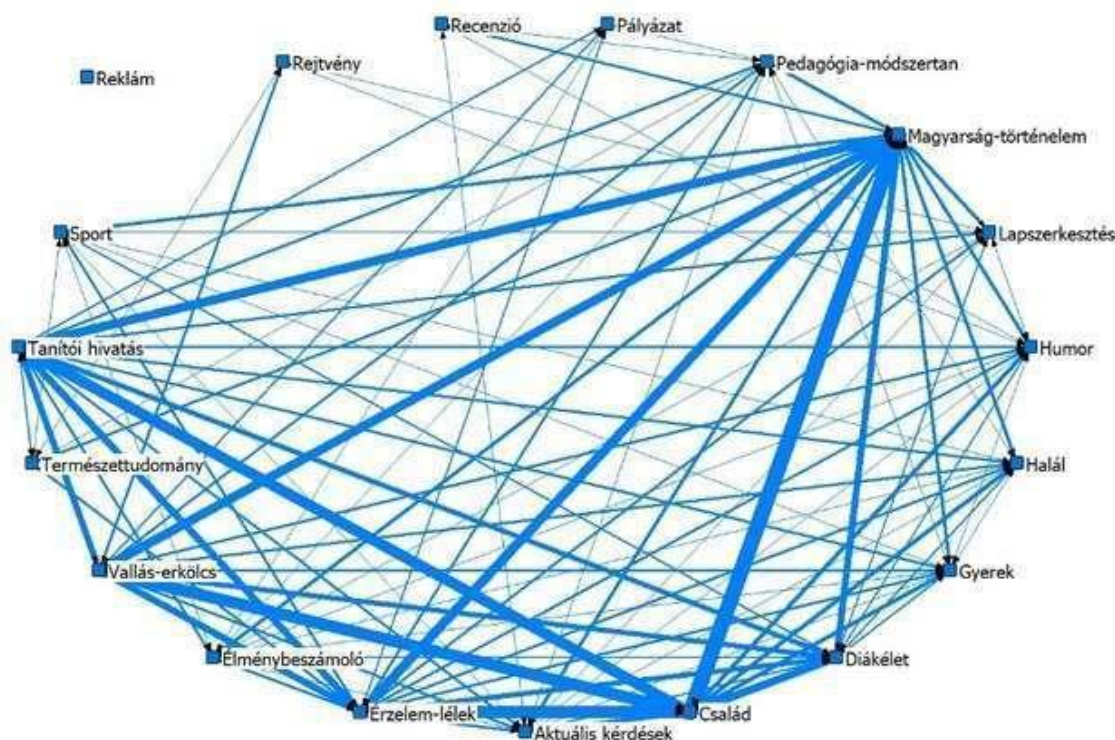
28. ábra Az egyes témák találkozási gyakorisága egy évfolyamon belül²⁷⁰

Azt vizsgálva, hogy az egyes témák milyen gyakran fordulnak elő együtt egy évfolyamon belül, látható, hogy a Magyarság-történelem Családdal, a Tanítói hivatással, a Vallás-erkölccsel és az Érzelem-lélekkel fordul elő leggyakrabban egy közös évfolyamban. A Család a Tanítói hivatással, a Vallás-erkölccsel és az Érzelem-lélekkel, valamint a Tanítói hivatás az Érzelem-lélekkel találkozik a leggyakrabban össze egy évfolyamon belül. A legvastagabb él 160 fölötti közös előfordulási számot mutat, a legvékonyabb 40 alattit.

Abban az esetben, ha az egy kódolt szegmensben belüli közös előfordulásokat tekintjük, szintén az előzőhöz hasonló ábrát kapunk. Azonban ekkor a legvastagabb él 80 fölötti közös előfordulási gyakoriságot jelez, a legvékonyabb pedig 20 alattit. Az évfolyamszintű

²⁷⁰ Forrás: saját szerkesztés

vizsgálathoz képest az is különbség, hogy Reklám téma nem fordul elő egyetlen másik témával sem közös szegmensben, ami érthető is, hiszen a reklám általában nem kapcsolódik a fenti témákkal egyébként sem.

29. ábra Az egyes témák találkozási gyakorisága egy kódolt szegmensben belül²⁷¹

VIII. 3. Következtetések

Összegezve elmondhatjuk, a sokszínű írások két tematikai fókusz mentén rendeződnek: az *én* és a *világ* súlypontjaihoz kapcsolódó témák jelentik az önértelmezés stratégiáinak sorvezetőit. A lelki-érzelmi élet, a kamaszkori kihívások, az diákok világának mindennapi ügyei nagyobb keretekben, erkölcsi, közéleti, nemzeti dilemmák fényében jelennek meg. A kutatás folytatásaként további célkitűzésként jelenhet meg a szövegek irodalom- és kultúrtörténeti beágyazottságának vizsgálata, valamint ikonográfiai elemzés elvégzése, melyek eredményeként olyan észrevételek születhetnek, amelyek a hivatással kapcsolatos neveléstörténeti eredményeket helyezhetik új megvilágításba.

A cikkek alapvetően egyetértenek a tanítói hivatás *szentségében*, a tanító egyfajta váteszfigura - ezt a címlapon megjelenő grafika is kifejezi -, a kisebb-nagyobb részletkérdéseket érintő viták mellett is tehát a küldetés fontosságába, a feladat nagyságába és magasztosságába

²⁷¹ Forrás: saját szerkesztés

vetett hitük jelenik meg. Tekintettel arra, hogy a tanítóképzős növendékek a vizsgált korszakban a mai középiskolásokkal voltak egykorúak, nemcsak az jelenthető ki, hogy a szakmai identitás formálása, a „hivatásra nevelés” már igen korán elkezdődött - egyébként a tanítóképzés legkorábbi hagyományaival összhangban -, hanem az is, hogy ezen túlmenően is tartalmában markáns irányt volt képes mutatni a leendő pedagógusoknak.

Becker például így fogalmaz: „Nem is gondoljátok, hogy mi tanárok és szülők milyen érdeklődéssel várjuk lapotokat! Belőle kiolvassuk lelketeknek fejlődését, *valláserkölcsei és hazafias* érzéseitek megnyilvánulását, tudástok gyarapodását és érdeklődéseitek irányát. Nemes törekvések sikere újabb munkára serkentsen benneteket, hogy lelketek kincseit minél gazdagabban értékesítsétek a magatok, tanáraitok és szüleitek örömére, ismereteitek mélyítésére és *öntudatos*sá tételére, a magyar népiskola belső tartalmának gyarapítására, a magyar élet tökéletesítésére és édes hazánk szebb jövőjének biztosítására.”²⁷² A tanítói hivatás magasrendű volta, az arról való gondolkodás megjelenik szinte minden, a folyóiratban közölt műfajban, hangsúlyosan a kimondottan a témát taglaló esszékben, pályázatokra készített művekben, de ami meglepőbb, az olyan, nem kifejezetten ilyen irányú tematikát mozgósító műfajokban is, mint például a versek és a novellák. Az elsősorban irodalmi igénnyel íródott - nyilván változó színvonalú - művek sajátosak, többségük egyfajta, már említett pedagógiai ihletettséget mutat, ezzel formálva a lap pedagógiai sajtón belül is egyedi profilját.

Vorák József főszerkesztő 1934-ben megjelent cikkében kijelentette: „*Mi azért vagyunk, hogy mindenkinek helyet adjunk [...]*”.²⁷³ Ezzel a megállapításával mintegy reprezentálta és összefoglalta a sajtóorgánus célját: teret adni, megjelenési lehetőséget biztosítani az ország minden tanítóképzőse számára, a jövő tanítóságának „szellemi felemeléséért”. Bár a világot megváltani nem tudta, de vállalt célját megvalósítani, deklarált küldetését, feladatát betölteni mégis sikerült, hiszen sok éven át hozzájárult a pedagógussá válás folyamatán keresztül menő tanítójelöltek önreflektív, tudatos tanítóvá válásához.

A diszkusszió nemcsak a mindennapi szakmai problémák megvitatása miatt lehet tehát fontos, hanem mert lehetőséget ad a pedagógiai autonómia kidolgozására és megértésére *belülről kifelé* és *felülről lefelé* egyaránt. Az önreprezentáció igénye és az oktatáspolitikai, társadalmi, kulturális stb. elvárásoknak való megfelelés kényszere egy időben érhető tetten a lap hasábjain. A szövegek jelzik a korszak kihívásainak értelmezésére tett kísérletet, a - már lezajlott - néptanítói szakmásodási folyamatokat követő állomás felé történő továbblépés

²⁷² Becker Vendel: *Kedves Tanítójelöltek!* MTL, 1928, 1. sz., 1. o.

²⁷³ Vorák József: *Sajnálom*, MTL, 1934, 2. sz., 1. o.

igényét. Bár az intézményesülés kétségtelenül érdekvezérelt, az önképzés iránti igény, a szakszerűsödés, a fizetések és a társadalmi presztízs növelésének célja egyértelműen jelzik a szakértelmiségivé válásnak azt az újabb mérföldkövét, amelynek elérése a korban ugyan még nem valósult meg maradéktalanul, de már a megközelítés is olyan mértékű szintlépést jelentett, ami egyértelműen összefüggésbe hozható a professzionalizmus és a professzionalitás fogalmaival egyaránt.

IX. A tanítás tartalma és módszerei

IX. 1. Az alapképzés tartalmai

A tanítás tartalmát és módszereit azonos fejezetben tárgyaljuk, abból a megfontolásból, hogy a két terület különválasztása rendkívül nehéz. A források minden esetben együtt kezelik a két témát, amelyek a tanítóképző szakiskola jellegénél fogva egymástól szinte elválaszthatatlan területeket jelentenek. A korszakban a módszertan elsődlegessége, a népiskolai irányultság a képzés felsőfokúvá tétele ellen szólt, holott látható, ez inkább gazdasági-politikai okokkal magyarázható. A tanítói szakma tartalma ebben az időben már felmutatta azt a tudományos megalapozottságot, amely egyik mutatója a szemiprofesszióvá válásnak. A tanítóság és a tanítóképző-intézeti tanárság nemcsak anyagi és presztízsok miatt szerette volna a képzés felsőfokú szintre való emelését, hanem mert világosan látták, a modern tartalmak és módszerek jelenléte megkövetelte volna a magasabb szintű képzést és indokolta a képzés külső megbecsültségének a fokozását is. A tanítóság és a tanítóképző-intézeti tanárság között a felsőfokú képzés kereteinek mikéntje között volt eltérés (főiskola, egyetem, akadémia), abban mindannyian egyetértettek, hogy emelni kell a szintet. Míg előbbiek a klasszikus professziókhöz (orvos, jogász) hasonló képzést kívántak, utóbbiak szerint ez nem lett volna elegendő, mert képzőkként a hivatásra nevelés megvalósítását is szem előtt tartva úgy gondolták, az érettségi utáni pedagógiai szemináriumok nem biztosították volna a szakismeretek mellett a nevelői személyiség kifejlését. Természetesen anyagi megfontolások is álltak a háttérben, de nemcsak az állásukat féltették, hanem szakmai indokokat is felsorakoztattak. Becker Vendel szegedi igazgató kiemelte, a tanítóképző anyaga nem marad el a középiskoláétól, csupán speciális szempontrendszer alkalmaz, de ettől még a tanítójelöltek felkészültsége alkalmassá teszi őket a felsőfokú tanulmányokra. *„Amennyiben valamely tanító az egyetemen akarja tanulmányait folytatni, úgy ez a jog - bizonyos feltételek mellett - számára biztosíttassék. Annál inkább, mivel a tanítóképzés mai tananyaga (ennek minősége és terjedelme) közel áll a középiskola tananyagához.”* (Értesítő, 1926, 11. o.) A két világháború közötti időszakban történt szakmai átalakulás, a szakma belső tartalmainak változásai, ennek nyomán a hivatásról való gondolkodás innovációi leginkább a tanított anyag és módszertan esetében érhetők tetten.

A szegedi intézet felekezeti képző volt ugyan, de a katolikus főhatóság utasítására az állami tantervnek megfelelően oktattak. A csanádi püspök leirataiban rendszeresen jelezte, a

Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által jóváhagyott tanterv a szegedi képzőben is érvényes.²⁷⁴ Az általunk vizsgált korszak kezdetén még az 1911. évi tanterv²⁷⁵ volt érvényben, a megfelelő módosító rendelkezésekkel együtt. „*A tanítás általában a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1916. évi május hó 20. napján kelt 61,800. sz. rendeletével kiadott tanmenet alapján folyt.*” (Értesítő, 1928a, 17. o.). 1923-ban azután a sikertelen hat évfolyamra történő emelés után megjelent a végül öt évfolyamban megállapított tanítóképző-intézeti tanterv, utasítások nélkül, átmeneti intézkedésekkel.²⁷⁶ Az aktuális tanterv szerint ekkor heti 36 órában tanulták a növendékek a következő tárgyakat: hit- és erkölcsstan, testtan, lélektan, nevelés-oktatástan, neveléstörténet, magyar nyelv, magyar történelem, magyar alkotmánytan, Magyarország földrajza, német nyelv, egyetemes történelem, egyetemes földrajz, mennyiségtan, természetrajz vagy kémia, fizika, egészségtan, gazdaságtan, ének-zene, rajz, szépírás, kézimunka, testgyakorlás (Értesítő, 1923).

Az új szabályozás bevezetése előtt részletesen megvitatták egyrészt a tanítóképzés reformjával kapcsolatos elképzeléseiket (keretek, szervezeti, felügyeleti kérdések stb.), másrészt javaslatokat tettek a képzés belső tartalmának korrekciójára is.²⁷⁷ A következő évtizedekben irányadó 1925. évi szabályozás, azaz az immár utasításokkal kiegészített tanterv számos újdonságot hozott a képzésbe. Korszakunkban a következő tárgyakat tanulták a tanítóképzős diákok: 1. Hit- és erkölcsstan mind az 5 osztályban heti 2-2 óra, összesen 10 óra; 2. a neveléstudomány tárgyai: a II. osztályban test- és élettan heti 2 óra, lélektan és logika a III. osztályban heti 3 óra, nevelés- és tanítástan a IV. osztályban heti 4 óra. Neveléstörténet az V. osztályban heti 3 óra, iskolaszervezetan az V. osztályban heti 1 óra, összesen, 13 óra; 3. nevelési és tanítási gyakorlat a IV. osztályban 2, az V. osztályban 7 óra, összesen 9 óra; 4. magyar nyelv és irodalom osztályonként heti 4+3+3+2+2, összesen 14 óra; 5. német nyelv minden osztályban heti 2 óra; összesen 10 óra; 6. történelem I–IV. osztályban 2–2 óra, összesen 8 óra; 7. alkotmánytan az V. osztályban 2 óra; 8. földrajz I–IV-ig 2+2+2+1 óra, összesen 7 óra; 9. mennyiségtan 3+3+2+2+2, összesen 12 óra, 10. természetrajz és kémia I–IV-ig 3+3+3+2 óra, összesen 11 óra; 11. fizika III–IV. osztályban 2+3, összesen 5 óra; 12. egészségtan az V. osztályban 2 óra; 13. gazdasági ismeretek I–IV-ig: 2-2 óra, összesen 8 óra; 14. közgazdaságtan az V. osztályban 1 óra; rajz és szépírás 3+3+2+2+2, összesen 12 óra; 10. ének és zene 3+3+2+2+2, összesen 12 óra; 17. kézimunka I–III. osztályig 2+2=4, összesen 6 óra; 18.

²⁷⁴ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1520/1916.

²⁷⁵ V. K. M. 1911. évi 78.000. sz. rendelet

²⁷⁶ V. K. M. 1923. évi aug. 8. 81966. sz. rendelet, 1925. jún.20. 42500. sz. rendelet

²⁷⁷ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1921. december 22.

testgyakorlat minden osztályban 2, összesen 10 óra. Az öt osztály heti óráinak száma tehát 150. (Szakál, 1934). Az előző tantervhez képest a neveléstan 3 órával, a hittan, német nyelv, testgyakorlás 2-2 órával; tanítási gyakorlat, földrajz, természetrajz, egészségtan, közgazdaságtan 1-1 órával emelkedett. Csökkent a szépírás 1 órával, a kézimunka 3 órával és az ének és zene 4 órával. A többi tárgy óraszámja nem változott. Az óraszámok korrekcióján túl még fontosabb a szemléletbeli változás, amely az új tantervet jellemezte. Eszerint a tanítóképzés célja egészséges, vallásos, hazafias, művelt tanítók képzése, az intézetek pedig alapvetően szakiskolák, ahol a tananyag speciális szempontú feldolgozása mellett a legfontosabb a módszeres eljárás elsajátítása. A tanterv hangsúlyozta a szemléltetés, cselekedtetés, és a tanulói öntevékenység jelentőségét. (Szakál, 1934)

Szegeden konstruktív módon viszonyultak az előírásokhoz, amennyiben maradéktalanul betartották azokat, de a helyi tanmenet kialakításával igyekeztek azt a saját képükre formálni és a lehető legnagyobb mértékben a diákok igényeihez szabni. Az új tanterv bevezetésekor az igazgató ismertette a tanári karral a legfontosabbnak vélt irányokat: „Minden tanárt hassa át az a tudat, hogy csak az egész testület egységes munkája biztosítja a tanítóképzés célját. Ez a cél módszeres értekezletekkel és hospitálásokkal biztosítható. Minden szaktárgy feldolgozásában első lépés a tanmenet elkészítése. Minden előadásra külön kell készülni és minden lecke a tanárnak és osztálynak közös együttes munkája legyen. A kérdve kifejtő módszer és előadási forma mindig megfelelő helyen alkalmaztassék. A tanítók előadó készségének első feltétele a helyes tanulás. Az újkori pedagógia vívmánya, hogy felismerte az emlékezet gyakorlásán kívül a gondolkodó tanulás jelentőségét. A tanultak megtartása legjobban az ismétlésekkel biztosítható fontos, hogy ismétlések alkalmával a részletek elmaradjanak, inkább a gondolatmenet domborodjék ki. Az új ismeretek közlésénél nagy jelentősége van a szemléltetésnek. A szemléltetés mellé lép a gyakorlás és cselekvés, mint a tanulói készségek kifejlesztésének leghatalmasabb eszköze. A szemléltetésnek minden formájában, amelyet a tanulók a tanítás elméletében tanulnak, példát is lássanak.”²⁷⁸

Ezután minden tanár megtette a maga észrevételeit, tantárgyanként összegezték az új tudnivalókat. A legtöbb esetben egyetértettek a szabályzat kívánalmaival, de nem egyszer előfordult, hogy további javításokat, átalakításokat javasoltak. Pörzsölt Géza a magyar nyelv és irodalom tanításának kapcsán mutatott rá a tanárok közötti együttműködés jelentőségére. „Az Utasítás általános részében kifejezetten áll a gondolat, hogy a tanítónövendék nem magának tanul, mint a középiskolai tanuló, hanem minden munkája a valláserkölcsi és hazafias szellemű

²⁷⁸ MNL CSML VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. szeptember 26.

magyar népnevelés ügyének irányuljon. Azaz arra kell törekednie, hogy apostola legyen a népnevelésnek, nem pedig órapénzen amerikázó napszámosa. [...] nem akarom a részletekkel untatni a n.t. kollégákat, hiszen azok már igazán módszeres szakkérdések. A tanár lelkiismeretessége és tudása segíti a növendékeket az anyag helyes megértésének és sajátjának tételére tűzött cél elérésében. Az anyag megválasztás és annak az előbb vázolt fokozatos beosztása nagyon jó. Tekintve azt, hogy a magyar nyelv tudatos ismerete, az irodalmi olvasmányokon finomult nyelvérzék, az előadásbeli készség nélkülözhetetlen mindennapi kenyere a tanítónak, azt a nagy célt csak a magyar nyelvi tantárgy keretében teljesen elérni nem lehet. Igaz, hogy az önképző kör is e cél szolgálatába áll, soha elérni nem fogjuk, hogy ott valamennyi növendék tömegesen is működjék, sok akadály van ennek, de minden tárgyba való tudását - talán némileg a német nyelvet kivéve- felelés alakjában kell megmutatnia. Ott kapcsolódik a magyar nyelv tanárának céltudatos munkájába valamennyi tanár munkája. Az Utasítás általános része megköveteli minden tanártól, hogy magyarázata nyelvi szempontból kifogástalan legyen és a felelések alkalmával erre súlyt helyezzen. Nem egyszer hallottam már más intézetek tanáraitól is azt, hogy nem érnek rá a diáknak szabatos magyaros és tiszta beszédét ellenőrizni. [...] ha a Tantervben kifejezett célt el akarjuk érni, pedig annak fontosságát egyformán kell éreznünk mindannyiunknak, akkor az utasítást betűről betűre meg kell tartanunk. Akkor is, ha ellenőrző vagy hospitáló nincs is jelen az óránkon, ugyanúgy kell őrködnünk a gyakorlóiskolában próbatanítást végzők nyelvi tisztaságán, és a gyermekek részéről lehetséges érthetőségén. A másik fontos dolog, azok a tanárok, akik a növendékek írásbeli munkáit kötelességszerűen átnézik, minden nyelvi vétségre felhívják a figyelmet, és közösen megállapított javítási jeleket használjanak.”²⁷⁹

A földrajzzal kapcsolatban megemlítette, közép-európai, különösen magyar tartalmakra kerül a hangsúly, és a szemléltetés is kiemelkedőbb szerepet kap, bár érzett még némi bizonytalanságot. „Itt látjuk a mai tanterv nagy eltérését a régitől, minden földrészén csak a jellegzetes tájakat, letelepedésre és szaporodásra alkalmas régiókat kívánja alapos megismertetés tárgyává tenni, s mellőz minden olyan területet, sőt még államalakulatot is, melynek akár kulturális, akár világgazdasági szempontból csekély vagy éppen semmi jelentősége nincs. Sőt még Európával is ebből a szempontból foglalkozik, mikor a fősúlyt Közép-Európára helyezi. A természeti szépségekben jellegzetes tájak a hazai föld megszeretését, a földrajzi egység tudata a trianoni papírbéke rongyokra tépésének reményét plántálja el a leendő tanító lelkébe. Nagy hátrány, hogy mindez a régi tankönyvekben alig van meg, új

²⁷⁹ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. szeptember 26.

*könyvek a szükséges illusztrációk miatt nehezen jelenhetnek meg, mert ide egészen új szemléltető képek kellenek, és így az új könyvek drágák lesznek. Marad minden a tanárra. Ezért is hangsúlyozza az Utasítás, hogy minél kevesebbet tanítson, teljesen szabad keze legyen! Nem akarom untatni a n.t. kollégákat azzal, hogy hány magyar fordítású s eredeti munkát jegyzeteltem s diktáltam azt, ami nincs a könyvekben, de azt megállapítom, hogy ez a földrajz tanítás sokkal érdekesebb, mert az egésznek a tengelye az ember és óvatosan haladva nagy érdeklődést mutatnak a növendékek.*²⁸⁰

Katona Miklós a testtannal kapcsolatban szintén kiemelte, hogy itt is az emberre került a fókusz, a megfigyelőképesség és az öntevékenység gyakorlását kívánja meg a tanulótól. Az anyag mennyisége csökkent, viszont sajátos új kapcsolódási pontokat kapott. *„Nagy fontosságot tulajdonít az idegrendszer és az érzékszervek lehető alapos tárgyalásának, mint amelynek beható ismerete nélkül a lélektan (érzetek) és neveléstan kapcsolatos részei meg nem tanulhatók. Hangsúlyozza a közvetlen szemléltetést és figyelmeztet minden lehető kapcsolatot kihasználására a természettudományokkal.*”²⁸¹

A pszichológia tudományának újabb eredményei is bekerültek a tantervbe, de itt fontos, hogy nemcsak az elméleti felkészülésben, hanem a gyakorlati alkalmazásban is helyt kell állnia a leendő tanítónak. *„Kifejezetten megkívánja a gyermektanulmányozás gyakorlati bevezetését és lélektani, és pedagógiai kísérletekben való jártasság megszerzését. Erre a célra jelöli ki a tanterv az egy pedagógiai szeminárium órát. Az anyag feldolgozásában megkívánja az új utasítás, hogy általános lélektan taníttassék, melyre a pedagógiai vonatkozások kiemelésével építendő fel az alkalmazott lélektan. A lélektan ne fejeződjék be a harmadik osztályban, hanem a későbbi tanulmányok folyamán, főként pedig a gyakorlati tanítások kapcsán felmerülő esetek, kísérletek is használtassanak fel a lelki élet tüzetesebb megismerésére.*”²⁸² Hasonló attitűdváltást érzékeltek a neveléstan esetében is. A kor modern pedagógiai irányzataival összhangban, ennél a tárgynál is a személyiség fogalmát állították a középpontba. *„Az önnevelés útjának és módzatainak kijelölésében bővül. Így előtérbe vonul itt is a személyiség pedagógiája, melyet szolgál tulajdonképpen a test és lélektani cél kibővítése is. A figyelemnek önmagunkra történő irányításával, saját testi és lelki életünk behatóbb megismerésével alapot akar nyújtani az önnevelésre, nevelői személyiséggé való kifejlődésre, amely a tanító képzés*

²⁸⁰ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. szeptember 26.

²⁸¹ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. november 7.

²⁸² MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. november 7.

végző célja. [...] a nevelés ágai közül inkább az erkölcsi és testi nevelés hangsúlyozandó, hogy az amúgy is túltengő értelmi neveléssel helyreálljon az egyensúly.”²⁸³

A nevelői személyiség, a hivatásra nevelés megjelenik a mennyiségtan tárgyalásakor is. A tanítónak nem kell komoly matematikai jártasságra szert tennie, csak amennyit a népiskolai tanítás megkíván, de a logikus gondolkodás, a gyakorlati irányultság nélkülözhetetlen. A grafikus ábrázolások gyakoriságának növelése a tanulói érdeklődés felkeltésére szolgál. A rajtanítás kapcsán újdonságot jelentett, hogy nem a kiválóságra, magas szintű szabadkézi rajzok elkészítésére lesz szükség ezentúl, hanem a tömegoktatás igényeinek való megfelelésre. Műtörténeti magyarázatok helyett a képzés ideje alatt összeállítják a népiskolai szemléltetéshez szükséges „portfóliót”. *„A példák legyenek olyanok, melyeket a tömeg nagy átlaga megold, vagy megoldhat. [...] Szigorú tervszerűséggel egybeállított és a tanítás képét feltűntető illusztrált tanmenetet kívánja megvalósítani. Az illusztrált tanmenet a tanár által hevenyészett vázlatos ábrákat tartalmazza.*”²⁸⁴ A szépírásnál is az egyszerűsítésre törekedtek, mindenféle „cikornyáskodást” elvetettek. A kézimunka esetében nyomatékosították, nem kontár iparosmunkát kell kiadniuk a kezeik közül, hanem a tanítónövendéknek a képzés ideje alatt a később használandó eszközeit kell elkészítenie. *„A szemléltetés, különösen a növendékek saját kezűleg készített eszközeivel, nagyon hasznos. A saját kezűleg készített eszköznek sokkal több pedagógiai ereje van, mint a vettnek.*”²⁸⁵ A német nyelv esetében csökkentek az elvárások, pedagógiai művek értelmezése helyett elegendőnek tartották, ha a tanuló meg tudja magát értetni. A nyelvtanításban a grammatizáló helyett a direkt módszert, a gyakorlati beszédből induktív úton megismert nyelvtant részesítették előnyben.

A természetrajz is egyszerűbb és szabatosabb lett a régi tantervhez képest. *„A régivel ellentétben már a célkitűzésében elrendeli az ember és a természet közötti viszony jelentőségének tudatossá tételét, különösebb tekintettel a gazdasági célra. Ezzel előtérbe helyezi a hasznossági elvet. A természetrajz-kémiát elsősorban ezért tanítjuk. De hogy ezt félre ne értsük, mellérendelten ott áll az alaki képzést szolgáló parancs. Megfigyelőképesség fejlesztése, a természet szépségeinek meglátása és megszeretése.*”²⁸⁶ Hozzászólásában Mandola Aladár rámutatott, a történelem- alkotmánytan tanítása során újdonságnak számít a szocializmus bővebb kifejtése, ugyanakkor kiemelte, felekezeti képzőként hangsúlyt kell fektetniük elsősorban a katolikus gondolatra. Wagner János királyi főigazgató szerint a

²⁸³ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. november 7.

²⁸⁴ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. november 28.

²⁸⁵ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1926. február 9.

²⁸⁶ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. november 30.

„magyar történetben jusson kifejezésre a nemzet életműködése, a külkapcsolatok mellékesebbek. Az alkotmánytanra ugyanez áll.”²⁸⁷ Becker Vendel a neveléstörténettel kapcsolatban megjegyezte, egyetért az újításokkal, de sajátos szempontrendszer is ajánlott a feldolgozáshoz. „A neveléstörténet új tanterve abban tér el a régitől, hogy a régi tanterv neveléstörténeti része inkább a neveléstani írók csoportosítására és felsorolására, míg az új tanterv neveléstörténeti része arra törekszik, hogy a növendék a jelen nevelői gondolkodást, a nevelő intézmények és az iskolák szervezetét, a gyakorlati nevelést és tanítást mint a történelmi fejlődés eredményeit, utolsó láncszemét lássák, hogy példa álljon előttük a nevelés elméletének igazolására, új szempontok szerint való átisméltésére és megrögzítésére, végül, hogy a nevelői munka tudatos fejlesztésére indítassanak. Ezt a gondolatot szolgálja az intézmények története, mit jó újításnak tartok, de itt szeretném hangsúlyozni, hogy az intézmények történeti áttekintésénél bizonyos szempontok szerint történjék. Pl. mi okozta az iskolatípus létesítését? Hány évfolyamú volt az? Milyen volt a berendezése és felszerelése? Milyen tantárgyakat tanítottak abban? Milyen módszerekkel? Ki állított iskolát? Kit köteleztek? stb.”²⁸⁸

A gazdaságtan tanítása az intézetben speciális jelentőségű lett. Az új tanterv bevezetésekor már érzékelték a hiányosságokat, ezért a későbbiekben megkísérelték orvosolni azt. 1926-ban még a folyamat elején járva a következőképp látta a gazdaságtan tanára a helyzetet: „Az új tanterv által kitűzött cél okszerű és elérhető. A régi tanterv szinte szakemberek kiképzését kívánta, kevés és helytelen anyagbeosztással, ami természetesen elérhetetlen volt. Az új tanterv megelégszik azzal, hogy a tanítónak annyi gazdasági ismerete legyen, hogy a földműves nép életét, a mezőgazdasági tevékenység folyamatát megértse, és a természettudományi ismeretek tanításánál felhasználhassa. Az új tanterv anyaga és annak felosztása tervszerűbb, de itt is vannak lényeges hiányok. A közgazdaságtan és társadalomtan az ötödik osztály különálló anyagát képezi, az új tantervben ez a régihez képest haladás, azonban heti egy óra mellett alapos tanítás nem képzelhető, mert éppen az ötödik osztályban a heti óra tényleg évi 22-24 órát jelent, ily kevés idő alatt alapos tárgyalás nem lehetséges. Annál inkább sem, mert az óra jelentékeny része az anyag számonkérésére fordítandó. A gazdaságtan és közgazdaság tanítását igen megnehezíti a tankönyv, és pedig megfelelő tankönyv hiánya. Jó és rövid tankönyvre égető szükség van! Az új tanterv is nagy gondot kíván fordítani a gyakorlatokra, ebben sok a túlzás. A tanítónövendék elméleti tárgyakkal a maximumig le van terhelve, a délutánjai szükségesek a tanulásra, a nagyon fontos testgyakorlásra, játékdélutánok,

²⁸⁷ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1926. február 9.

²⁸⁸ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1926. június 12.

speciális képzésre, kántorképzés, egyesületek, kongregáció, önképzőkör, cserkész stb., annyira igénybe van véve, hogy fizikailag lehetetlen még külön gazdasági gyakorló délutánokra igénybe venni.”²⁸⁹

Már a következő tanév hozott néhány újítást tartalmi szempontból. Hitoktató képesítés szerzését tették lehetővé az intézetben, majd beindult a leventeképzés is. *„A tanítóképző intézet tanterve - különösen annak kath. szempontból való átdolgozása - felöleli mindazt, mit illetékes tényezők a hitoktatóképesítéshez szükségesnek tartanak.”* (Értesítő, 1927, 4. o.) *„Mértékadó helyekről elhangzott az a kívánság, hogy a leventék képzése a pedagógiai alapképzettséggel bíró tanítók által történjék. Ez indította a Nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi m. kir. minisztériumot arra az elhatározásra, hogy már a tanítóképző-intézetben szerezzék meg a leendő tanító a levente-oktatáshoz szükséges készséget. Ezért elrendelte, hogy a tanítójelöltek a képzőintézetek II., III., IV. osztályaiban a játékdélutánok idejének felhasználásával leventeoktatókká kiképeztessenek.* (Értesítő, 1927, 29. o.) A leventeképzésben a másod- harmad- és negyedéves növendékek heti 2–2, az ötödévesek heti 1 órán át vettek részt. A leventeoktatás nem mindig haladt zökkenőmentesen. 1931-ben látogatást tett a Szeged város testnevelési felügyelője az intézetben, a tapasztalatról „Igen bizalmas!” megjegyzéssel ellátott levélben számolt be az igazgatónak. *„Hiv. tisztelettel megkeresem a tek. Igazgatóságot, hogy az V. osztály részére a lev. oktatói kiképzés céljaira más órát méltóztatnék kijelölni, és az osztály tanulóit az Igazgató Úr belátása szerint kioktatni. Az osztály tanulói t.i. indignálódnak, és ennek külső kifejezést is adtak, hogy nekik miért kell lev. okt. kiképzésben részesülni, mikor az eddigi V. évesek ily képzésben nem részesültek! És ha már részt kell venniük ilyen oktatásban, miért nem délelőtt kell nekik ez órát végezniük? Szerény véleményem szerint a 14–16 h-ig tartó kiképzés csak azért nem alkalmas, mert akkor ez ifjak közvetlen ebéd után vannak, amikor egészségükre sem valami előnyös a testgyakorlás. Az oktató, ki igen nyugodt és megértő, már ismételten panaszt tett nekem az V. osztály magatartása ellen. Legutóbbi megjelenésemtől megállapítottam, hogy a 43 létszámból tényleg csak 29 volt jelen. Az oktató jelentette, hogy nem egy tanuló van, aki még egyáltalán nem volt jelen a levente okt. kiképzésen. Ez magától értetődően a fegyelmet meglazította, és a többi ki jelen volt, nem úgy iparkodott, ahogy azt egy tanítójelölttől joggal el lehet várni. A gyakorlatot igen pongyolán vezényelték, még pongyolábban végezték. Felvilágosítást kívánó felszólításomra az oktató ott jelenlétükben kijelentette, hogy egyáltalán ily pongyolán dolgoznak mindig, és hogy nincs kedvük, unják! Erre felszólítottam az egyik rajt, hogy ki unja ezt, mire egy ifjú előlépett és jelentette: „Én jelentettem*

²⁸⁹ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1925. június 12.

annak idején az oktatónak, de az nem csak az én véleményem, hanem az egész osztályé. Tekintettel ezen meggondolatlan, talán gyerekes, de hazafiasság szempontjából igen súlyos kijelentésre, kénytelen voltam a foglalkozás helyét elhagyni.”²⁹⁰ Még az év végén az újszegedi leventeegyesület elnöke javasolta a képzés átszervezését, tapasztalva a hiányosságokat. Levelében a szellemi irányítást hiányolja: „*Ifjúságunk a testi nevelésnek ma dívó, tisztán katonai gyakorlatokra szorítózkodó módját meglehetősen ellenszenvvel tűri. A foglalkozásra kitűzött időből lelki gyarapodásra úgyszólván semmi sem jut, pedig a pihenőre fordított időben az ifjúságnak elméleti és gyakorlati irányú erkölcsi kérdésekkel és foglalkoznia kellene.*”²⁹¹ A panaszok és incidensek idővel rendeződni látszottak, a későbbiekben a képzés általában a kijelölt mederben folyt, a diákok rendben levizsgáztak.

Az intézeti oktatás során használt tankönyvek eleinte sűrűn cserélődtek, hol anyagi, hol tartalmi okokból évről-évre revideálták a tankönyvlistát, míg nagyjából a harmincas évek elejére stabilizálódott a szívesen használt, alkalmasnak és beszerezhetőnek vélt tankönyvek köre. Előnyben részesítették a kifejezetten tanítóképzők számára készített, katolikus szemléletű könyveket (leginkább a Szent István Társulat kiadványait), de nem zárkóztak el egyéb, középiskolákban használt munkáktól sem. A teljes repertoár áttekintésére hozzáférési nehézségek miatt eddig nem nyílt lehetőség, de néhány kötet rövid értékelésével bepillantást nyerhetünk a tananyag részleteibe, mindazonáltal egy teljességre törekvő, sajátos szempontrendszer szerinti, önálló elemzést érdemel a téma. (F. Dárdai, 2006, 111. o.) Annyit azonban biztonsággal kijelenthetünk, az intézetben használt tankönyvek többsége a kor tudományos színvonalának és igényeinek megfelelt, korszerű, strukturált, koherens tartalmakat közvetített, szabatos szaknyelvi kifejezéseket használt, néhol illusztrációkat is bemutatva, több esetben a korosztály igényeinek és életkori sajátosságainak megfelelően kérdésekkel, feladatokkal, gyakorlati példákkal segítve a tanulást. A kötetek viszonylag vékonyak, a művek mai fogalmaink szerint rövidek, viszont tartalmas, tömör és informatív alkotások voltak.

A pedagógiai tárgyak oktatása speciális jelentőségű volt, érdemes megvizsgálni a neveléstudományi tananyagot közelebbről is. A neveléstörténeti stúdiumok során a kifejezetten a tanítóképzés számára, már az új tanterv alapján készített Neveléstörténelem tankönyvet használták, Frank Antal és Németh Imre tollából (Frank – Németh, 1930). A szerzők szerint fontos, hogy a diákok eredeti művekből vett szemelvényeket olvassanak, ezért nagy számban sorakoztatták fel azokat, emellett főleg Fináczy Ernő munkásságát, egyetemi előadásait idézték

²⁹⁰ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 5. d. Általános iratok 1930–1933. 1931. február 23.

²⁹¹ MNL CSML VIII. 64. a. 1. d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1931. december 15.

munkájukban, amely vállaltan „a nevelői gondolatot, a keresztény jelleget és a magyar jellemvonásokat törekedett különösebben kidomborítani”. (Frank – Németh, 1930, 1. o.) A primitív népek nevelésétől a legújabb irányzatokig tárgyalták a témát. A kötet végén az egyes elvek és intézménytípusok összefoglaló áttekintését is megfogalmazták. A nevelés- és tanítástan tankönyvét Weszely Ödön jegyezte. (Weszely, 1928) A szerző igyekezett lépést tartani a tudomány fejlődésével, „mind többet vett fel a gyermektanulmány és kísérleti irány eredményeiből. Lassankint azután a kultúrfilozófián és értékelméleten alapuló pedagógia gondolataiból is mind többet vitt bele a tárgyalásba [...] az új eredmények és új szellem, újításokat kívántak. Ezért új fejezetek tárgyalják a szabadabb tanítási módszereket s a merev sablonok háttérbe szorultak. A könyv álláspontja kezdettől fogva az volt, hogy a tanítás a tanító és tanuló közös munkája. Ez a kiadás a súlyt a tanuló öntevékenységre helyezi, anélkül azonban, hogy a szélsőséges újítók túlzásait követné.” (Weszely, 1928, 1. o.) Rövid neveléstudományi bevezetés után a mű részletesen tárgyalta a testi, erkölcsi, nemzeti, vallásos és esztétikai, valamint a munkára nevelés kérdéseit, majd a tanítástannal kapcsolatos kérdésekre tért: tantervelmélet, módszertani és technikai témák alkották a fő tudnivalókat. Itt elsősorban a konkrét, kézzel fogható, a hétköznapiak során jól hasznosítható, „operatív” jellegű fogások bemutatásáról volt szó, de már helyet kaptak a műben a tanulási folyamatot meghatározó pszichológiai és logikai mozzanatok is.

Ez utóbbiak alaposabb tárgyalás igényeltek, amelyek elsajátításához külön tankönyvet használtak: Kornis Gyula *A pszichológia és logika elemei* című munkáját. (Kornis, 1926) Megismerkedtek a gondolkodás, az érzelmek és az akarat pszichológiájával, valamint a gondolkodás elemi és módszeres formáival. A kötet középiskolai tankönyv volt, tartalma és színvonala megfelelt a felsőoktatásra történő előkészítés kívánalmainak. A szerző megjegyezte, „több helyütt a szöveget módosítottam. Talán egyes részek még így is nehéznek tűnnek fel. [...] Meg kell azonban gondolnunk, hogy a tanuló néhány hónap múlva az egyetemre, tehát a tiszta szaktudományos képzés helyére jut, s ha a középiskola nem szoktatta hozzá a súlyosabb kérdésekhez, a rendszeres formában végrehajtott gondolkodáshoz és csak szórakoztatva „könnyű” szellemi munkára nevelte, akkor az egyetemre és az életbe való hirtelen átmenet szellemi edzés híján annál keservesebb és reménytelenebb lesz.” (Kornis, 1926, 4. o.) A nevelés- és tanítástan sok közös pontot mutatott fel a hitelemzéstan tartalmaival és módszereivel. A hitoktatás anyagát és mikéntjét Magdics Ignác logikusan felépített könyvéből sajátították el a tanulók. (Magdics, 1918) Magyar nyelv- és irodalomból Németh Sándor, Prónai Antal és Sík Sándor munkáit részesítették előnyben. Átdolgozott, korszerűsített kiadványaik nemcsak a kor

aktuálisan kanonizált műveit tartalmazták, hanem kitértek az ifjúsági irodalom, a tudományos és irodalmi társulatok, ajánlott olvasmányok kérdéseire. Elméleti megfontolások, és a papírhány miatt gondosan válogatott szövegek kerültek az olvasókönyvekbe, amelyek feldolgozásához a diákok gyakorlati tanácsokat is kaptak. Sík Sándor így fogalmazott: „[...] *hasznosabbnak véltem a tanulók figyelmét felhívni azokra a szempontokra, amelyekre az egyes olvasmányoknál tekintettel lenni hasznos [...] arra is utasításokat adok, hogyan kell beszámolni - szóban és írásban - az olvasottakról. Tapasztalatok indítottak arra, hogy különös súlyt vessek a kivonatok készítése módjára és a lírai költeményekről való beszámolás módjára.*” (Prónai – Sík, 1926, 2. o.) A történelem tantárgy esetében is törekedtek a minél jobb tanulhatóságot, az elsajátítást megkönnyítő részleteket tartalmazó tankönyvek bevezetésére. A Miskolczy István tollából származó kötetek például röviden és lényegre törően összegezték a tudnivalókat a kezdetektől egészen a trianoni Magyarország aktualitásaiig, illusztrációkkal, fényképekkel, összefoglalókkal, időrendi áttekintéssel stb. segítve a hatékony tanulást (Miskolczy – Mezősi, 1939).

A tudományos és gyakorlati igények összeegyeztetésének, valamint a tanítóképzős és a népiskolai tartalmak összefonódásának szép példáját követhetjük nyomon a természettudományi és a gazdasági ismeretek oktatását tekintve. A földrajzi, közgazdasági és társadalmi ismeretek tankönyvei (Fodor Ferenc, Horn József, Móczár Miklós és Török Imre munkái) nagymértékben tekintettel voltak nemcsak a legfrissebb tudományos eredményekre, hanem a gyakorlati igényekre is. Az anyag elrendezésében szem előtt tartották a tudományos rendszert éppúgy, mint a szemléltetés lehetőségét. Ajánlott tanmenetet, feldolgozást segítő kérdéssorokat, gyakorlati javaslatokat is készítettek, szándékoltan házi feladat nélküli, órai feldolgozásra. Mindezek segítségével vélték megvalósíthatónak a következőket: „a) a tanítást közvetlenebbé, érdekesebbé, maradandóbb értékűvé tesszük; b) rászoktatjuk tanítójelöltjeinket a helyi viszonyok, a szülőföld megfigyelésére [...], c) kapcsolatba hozzuk a természettudományi és gazdasági ismereteket [...], d) felhívjuk a figyelmet a helyesebb, tervszerű művelésből eredő haszonra [...], számonkérésük alkalmával pedig fejlesztjük a fogalmazási készséget.[...] „Könyvünk nemcsak az értelmet, hanem az érzelmet és az akaratot is neveli. Rövid. Megterhelés nélkül elvégezhető. Terjedelmének több mint egyharmadát szemléltető kép és „Megbeszélés”, „Gyakorlat” foglalja el. (Móczár – Török, 1928, 4. o.) A tanítás során azt ajánlják, a tanító ne kösse le magát egyetlen módszer mellett, hanem az anyag sajátosságainak megfelelően váltogassa az adekvát eljárásokat, de „mindig a gyermek közvetlen tapasztalatokból szerzett lelki tartalmából induljunk ki.” (Fodor, 1926, 31. o.) Az intézet oktatói, Straub Ferenc

tanítóképző-intézeti tanár, valamint Vadász Zoltán gyakorlóiskolai tanító a növendékek és a már pályán lévő tanítók számára műveikben konkretizálták, mit is értenek ezalatt. *„Figyeljük meg, hogyan tanul a gyerek, és tanuljunk tőle módszert!” [...] „Ki az iskolából!”* (Straub – Vadász, 1931a, 26. o.)

Az érdeklődés felkeltése, a közvetlen megfigyelés, a kirándulás, az összefüggések keresése, különböző alkotó és cselekedtető eljárások alkalmazása képezték metodikájuk gerincét. *„Hát azt ki tudná elmondani: mit láttunk a töltés (Maros-töltés) oldalán? (Ha nem megy egyfolytában, kérdésekkel segíték. – Ürge szaladt előttünk. Egyszer csak megállt, aztán hamar belebujt a földbe. Odamentünk, ott volt az ürgelyuk.) Mit keres az a földben? (Ott lakik. Oda hordja a gabonát. Ott vannak a fiai. – Közben felírom: Ürge.) [...] Mi volt ott a búzatábla szélén? (Vakondtúrás.) Hát azt mi csinálta? (A vakond. Láttuk is, ahogy mozgott a föld.) Hogyan csinálta? (Közben felrajzolom a vakondtúrás keresztmetszetét [...] Hát te mitől is ijedtél meg, Jancsi? (Felugrott mellettem egy nyúl.) [...] Hova mentünk azután, hogy a nyuszi eltűnt? (A Deszki-erdőbe.) [...] Egyéni benyomások vizsgálása. Ügyes gyermekek voltak. Hanem hát melyik tetszett neked ezek közül az állatok közül? Miért? Aki ügyes legény, most lerajzolja azt, ami legjobban megtetszett neki. Aki inkább írni szeret, az írja le [...] Azt kérdezhetné ezek után valaki, hogy az ilyen tanításból mit fog majd elmondani a gyermek a vizsgán. – Felelek: Az lehet, hogy pergő, megakadás nélküli folyó feleletet talán nem ad. De mindenesetre el tudja sorolni azokat az állatokat, amelyek a mi határunkban ismertek. Mindegyikről tud valami jellemzőt mondani, ha kérdezzük. Kedvet kap az állatok életének megfigyelésére, hozzá tud szólni az illető állat és ember közti viszonyhoz. Amellett tanult látni, megfigyelni, következtetni. Ez pedig sokkal többet ér az ő szempontjából, mint bármely pompásan elmondott vizsgai felelet, amely tetszik a szülőknek, vendégeknek, esetleg hízeleg a tanítóbácsi hiúságának, de egyéb értéke aztán nincs is!”* (Straub – Vadász, 1931a, 16. o.)

A talán elméletibb jellegű matematika tanításában is hasonlóképp jártak el. A fent idézett szerzőpáros a számtan tanítását taglaló vezérkönyvet is készített, ebben is a cselekvés, a mozgás, a játék és a mese fontosságát hangsúlyozták, az életre nevelés elsődlegességét emelték ki. Könyvük kifejezetten nagy sikert aratott: *„Rövid egynéhány esztendő alatt elfogyott számolás- és mérés tanítási vezérkönyvünk első kiadása. Az első kiadás önmagát ajánlotta. Még ma sem jelent meg más vezérkönyv, amely az új tanterv szellemében tárgyalta volna a számolás és mérés tanítását. Kihatása általános volt. Az új állami tanterv Utasítása is átvette a tantárgynak általunk először használt címét.”* (Straub – Vadász, 1935, 4. o.) Igyekeztek kerülni a szélsőségeket és pontatlanságokat, mind az ismereteket, mind azok tanítási módszereit

változtatatosan, de egyensúlyra és életszerűségekre törekedve mutatták be. „[...] sok tanító nagyon tudományosan, mások meg nagyon is játékosan (esetleg felületesen) tanítják a számtant. Talán innen is ered a sokszor az iskolának, a módszernek, a pedagógiának a lebecsülése. S míg a matematikát, mint legexaktabb tudományt [...] dicsőítjük, alig vesszük észre, az elemi népiskolai számolás és mérés tanításában mennyi az ellentétes felfogás és eljárás [...] minden bizonytalanság és határozatlanság kártékonyan hat a jellem kifejlődésére, nem kismértékben itt kell keresnünk korunk jellembeli csődjét.” (Straub – Vadász, 1935, 5. o.)

A szerzők nemcsak a tanítói gárda számára vázolták fel, hogyan lehet a fenti megközelítéssel javítani a matematikaoktatás színvonalán, hanem elképzeléseiket ki is próbálták a gyakorlatban. Az *élet számokban* című példatárukat használták a népiskolai oktatásban is. A kis könyvecske arról tanúskodik, „Az időről”, „A fűtésről”, „A kereset”, „A piacon”, „A konyhakertben”, „Milyen alakú az udvar?” stb. című gyakorlófeladatok kidolgozásával és felhasználásával valóban sikerült életszerűbbé és modernebbé tenniük a népiskolai eljárásokat. (Straub – Vadász, 1931b)

Az új tanterv bevezetését követően többször is látogatást tett az intézetben a királyi főigazgató, egyik előadásában reflektív panorámaképet vázolt fel a pedagógia új kihívásaival kapcsolatban. „Mikor itthon tökéletesíteni akarjuk a tanítóképzést, tartsunk szemlét, mi történik a nagyvilágban? A háború nyomait nyögi győző és legyőzött egyaránt. A népek elégedetlenek. Minden állam csalódott. A bűnbak az iskola. Rosszul nevelt, rosszul tanított. Új célkitűzés, a módszernek új megállapítása napirenden van. Reformláz minden felé. A pedagógia terén egyelőre teljes a zűrzavar. Ma még nem látjuk, hová fog ezt fejlődni. Mint szélsőség, az egyik új eszményi típus felé tart, még a másik egy részletekben is következetes, gyakorlati iránynak a híve. Utóbbiak szerint például tornából csak az a gyakorlat végzendő, amelyik az életben feltétlenül szükséges. Sokat hangoztatott elv, hogy a gyermek képessége, lelki fejlődése legyen irányítója minden lépésünknek. A gyermek a központ. Nincs tanterv, nincs módszer, a gyermek maga mondja, hogy mit akar tanulni, a tanító legfeljebb ügyesen befolyásolja, irányítja, hogy most erről vagy arról akarjon tanulni. Amerikában már osztálykülönbségek tűnnek el. Japánban minden iskola naponta egy órát fordít a napilapok eseményeinek az értelmezésére. Nem mondhatjuk, hogy ez haszontalan időpazarlás volna. Máshol a fő cél állampolgárt nevelni. Ez a törekvés különösen az utódállamokban merült fel. Érdemes azon gondolkodni, nem volna-e ez a törekvés nálunk is alkalmas célkitűzésre. Jobban előtérbe került a valláserkölcsi nevelés, mint világnézeti nevelés. Ismét máshol új embertípust akarnak nevelni. A gyermekek sokfélék, az egyik vizuális, a másik motorikus típus. Arra törekszenek, hogy a hasonló képességű

gyermekek egy tanító keze alá kerüljenek. Vajúdik a tanítóképzés is. Forrongás mindenhol. Nem tudjuk mi lesz. Jól tesszük azonban, ha mi is megragadunk egy újabb gondolatot, és a kereteken belül foglalkozunk vele.”²⁹²

Vadász Zoltán tanár a gyakorlóiskolában érvényes elemi iskolai tantervvvel kapcsolatban fogalmazott meg egy kettős véleményt: egyrészt örömmel üdvözölte a modern elveknek, a gyermek középpontba helyezésének, a cselekedtetés, önkifejezés lehetőségeinek megjelenését, másrészt a kritikusokkal ellentétben nem tartotta idejétmúlnak a világnézeti nevelést, a hagyományos katolikus oktatás új keretek közti továbbvitelét sem. *„Gondja van az új tantervnek mindenütt a nevelésre is. A mi tantervünk az államinak az alapján készült, anyag szempontjából szinte alig van eltérés. Bővült azonban azzal a katolikus szellemmel, amelyről egy ismert nevű pedagógus, mikor bepillantott az új katolikus tantervbe, azt jegyezte meg, hogy: „jó, jó, de valami középkori szag árad ki belőle.” Ez a „középkori szag”, ez a mi pluszunk az állami tantervvvel szemben. Ez a legfőbb biztosítéka annak, hogy mi nem csak magyar, hanem katolikus magyar embereket fogunk nevelni.*”²⁹³

A következő tanévben újabb mérföldkőhöz érkezett az intézet. Szegedre helyezték a tanítóképző-intézeti tanárképzést végző intézményt, az Apponyi Kollégiumot, melynek gyakorlóiskolája lett a szegedi katolikus képző. A témával külön fejezetben foglalkozunk. A másik nagyon fontos előrelépés a gazdasági szakoktatással kapcsolatban történt.

²⁹² MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1927. november 22.

²⁹³ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1927. december 22.

IX. 2. A gazdasági szakoktatás

A gazdasági oktatásnak is kiemelkedő korszaka a két világháború közötti, a felső- és középfokú intézmények minőségi és mennyiségi gyarapodásának ideje. 1929-ben indult a Műegyetemen a mezőgazdasági mérnökök képzése, néhány évvel később pedig megalakult a Mezőgazdaságtudományi és Állatorvosi Kar. Ezzel párhuzamosan állították fel a Gazdasági Szaktanárképző Intézetet, a Közgazdaságtudományi Kar szervezetéhez kapcsolódóan. Fontos szakmatörténeti tény, hogy a mezőgazdaság-tudomány felső szintű oktatása egyetemi rangra emelkedett, és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fennhatósága alá került (*Komáromi-Pálfí, 2004*), ugyanakkor a továbbra is működő gazdasági akadémiák –melyeket 1942-ben mezőgazdasági főiskolákká minősítettek- továbbra is a Földművelésügyi Minisztérium irányítása alá tartoztak. Ez a kettősség végigvonul a korszakon - ahogyan napjainkban is komplikált a szakképzésben oktatók helyzete -, hol a szakmai, hol a pedagógiai szempontok kerekednek felül nemcsak az irányítás, hanem egyéb, pl. tartalmi kérdésekben is. A képzés felsőfokúvá válásának, egyetemi szintre emelkedésének ténye mindenesetre professziótörténeti mérföldkő, elsősorban a gazdaságtudomány, de a szaktanárképzéssel összefüggésben a pedagógusszakma szempontjából is.

A két világháború közötti időszak a felsőfokú mellett a középfokú gazdasági szakoktatás előretörésének is nagy korszaka. Míg 1918-ban mindössze 7, majd 1932-ben 13 középfokú intézetben folyt gazdasági oktatás, addig 1942-ben már 35 ilyen intézmény működött. (*Komáromi-Pálfí, 2004*) Az iskolahálózat bővítését alapvetően a középfokú végzettségű szakemberek égető hiánya indokolta, ennél is nagyobb gondot okozott azonban az alsófokú oktatásban- vagy még abban sem- részesült tömegek szaktudásának alacsony színvonala.

Ekkoriban lendült fel az iskolarendszeren kívüli ismeretszerzés különböző lehetőségeinek támogatása, így lehetett mezőgazdasági szakismeretekre szert tenni például a vándortanítói mozgalom, a mintagazdálkodók előadásai, vagy kísérleti és kutatóintézetek munkatársainak segítségével. A tanyai olvasóköri érdeme ezen a téren elvülhetetlen, ám le kell szögeznünk: az alapvető gazdálkodási ismeretek megszerzésének legfontosabb színhelye – természetesen a családi gazdaságon túl- mégiscsak az iskola, legtöbb esetben az elemi népiskola. Aki pedig az ismeretek közvetítésének záloga, gyakorlatilag kulcsszereplő a gazdasági ismeretterjesztés esetében is: a tanító.

Becker Vendel igazgató behatóan foglalkozott a problémával. Már az 1927/1928-as tanévben önálló tanulmányban értekezett a szegedi tanítóképző értesítőjében a gazdaságtan intenzívebb tanításának szükségességéről, 1932-ben közreadott *A tanítóképzés reformja* című

munkájában pedig tekintélyes részt szentelt a tárgynak. *„Az új elemi népiskolai tanterven végighullámszik a gondolat, hogy gyermekeinket - a gazdálkodás ágaiban - már kora ifjúságuktól fogva képeznünk kell. [...] Többet és jobbat kell termelnünk! A többtermelés gondolatát át kell vinnünk a köztudatba. De ezt egyes kezdeményezésekkel sohasem fogjuk elérni. Csak rendszeres munkával valósíthatjuk meg ezt a gondolatot. Mostoha viszonyaink között csak a tanító az a tényező, akivel a többtermelés gondolatát szétsugározhatjuk.”* (Becker, 1932, 11. o.) A tanítóképzésben eddig is szerepelt ugyan a gazdasági oktatás, de nem elegendő mértékben és mélységben, valamint hiányzott a gyakorlat is. Véleménye szerint persze az volna ideális, ha külön gazdasági szaktanítóság láthatná el a feladatot, azonban ennek megvalósítására ekkor még nem látott esélyt, elsősorban anyagi okok miatt. Másrészt kiemelte, ha működne is specializált tanerő, a tanítóknak akkor is tájékozottnak kellene lenniük a fenti tárgykörben, hiszen a tömegek ránevelése, a „többtermelés gondolatának szétsugárzása” mégiscsak az ő feladatuk marad. A tanítóképzőben ezért elengedhetetlennek tartja a gazdasági és szövetkezeti ismeretek, illetve a közgazdaságtan tanítását.

Véleményével nem volt egyedül: a szakmai közönség, tanítók és gazdasági szaktanárok egyaránt egyetértettek abban, hogy a gazdasági tartalmak oktatása teljes megújításra szorul, és intenzívebb, egyben korszerűbb tartalmak és módszerek alkalmazását igényli. A Mezőgazdasági Népoktatás című folyóirat 1930. áprilisi számának programadó cikkében a szerző így fogalmaz: *„A magyar iskola még ma sem nevel a természet nagy könyvében való olvasni tanulásra, habár a természet titkainak alapos megismerése és a természet erőinek helyes felhasználása a magyar nép egyéb életszükséglete. Az utóbbi időkben történtek ugyan dicséretre méltó intézkedések a gyakorlati életre való nevelésre, de ezek csak egymástól elszigetelt javítgatásai a régi elavult rendszereknek. Általános, a népoktatási intézetek valamennyi tagozatára és a népoktatásnak minden intézményére kiterjedő, és az egyes tagozatokat összhangba hozó reformra van elsősorban égető szükség. Hiába adunk új tantervet az elemi népiskolának, ha annak végrehajtására teljesen alkalmas tanítók megfelelő kiképzéséről csak évek vagy évtizedek múlva gondoskodunk. Mögöttünk évszázadok tapasztalata áll, mely forrásból bőségesen meríthetünk. A magyar nemzet gyermekeinek túlnyomó többsége a magyar föld művelésével keresi kenyerét és a magyar föld terményeivel látja el más téren dolgozó testvéreit és megértő idegen embertársait. Ebből önként következik, hogy az egész népoktatáson vezérfonálként kell végighuzódnia a gazdasági ismereteknek és a magyar földhöz való szerető és bizalomteljes ragaszkodás érzésének. Ezek nélkül az iskola nevelhet hidegen gondolkodó, számító embereket, de gyakorlati gazdákat, áldozatkész lelkeket*

és jó hazafiakat sohasem.”²⁹⁴ A szerző írásában arra következtetésre jut- a szakmai közvélemény megannyi tagjával, köztük Beckerrel egyetemben-, hogy a kulcs a pedagógusképzés kezében van: „A tanfelügyelői értekezleten egyik előadó megállapítja, hogy a tanítóképzőintézetből kikerült fiatal tanítók igen kevés gyakorlati érzékkel rendelkeznek s gyakorlatiasabb tanítóképzést kíván. Ezt el kell hinnünk, nemcsak azért, mert az ország egyik legnevesebb tanfelügyelője mondotta, hanem azért is, mert szóról-szóra ugy van. Javulásra komolyan csak úgy számíthatunk, ha a hibát ismerjük és beismerjük s annak kiküszöbölésén lelkiismeretesen fáradozunk. A tanítói helyes közvélemény ilyen irányban való kialakításának a korszerű tanítóképzésen kívül hathatós eszközei a pedagógiai szemináriumok, a mindennapi és továbbképző gazdasági népiskolák természettudományi és gazdaságtani oktatásának a jól beállított önálló gazdasági népiskolák útján való szakszerű és gyakorlati irányítása és az agrárpedagógiai sajtó kiterjesztése s az önálló gazdasági népiskoláknak minél nagyobb számban való szervezése és a szakfelügyelet kérdésének végleges és helyes rendezése.”²⁹⁵ A szerző a korban oly jellemző módon patetikusan ugyan, de nem minden alapot nélkülözve, egyenesen élet-halál kérdésként kezeli a témát, és némileg militáns hangnemben szólít fel a probléma megoldására. „Gazdasági háborút csak a gazdasági erők tömörítésével és a tömörített erők egységes vezetésével lehet sikeresen végigharcolni. Ebből a harcból a gazdasági népiskolát kizárni nem lehet, mert amely pillanatban ebből azt kizárjuk, máris csatavesztettek lettünk. Mi készen állunk az új honfoglalásra, csak várjuk a parancsot!”²⁹⁶

Becker 1934-ben azután külön tanulmányt szentelt a tárgykörnek, műve *Az alsófokú gazdasági szakoktatás problémája és a Szegeden felállítandó „Gazdasági Szaktanítóképző Főiskola”* címmel jelent meg. Munkáját kibővítette és átstrukturálta, koncepcióját egységes keretbe foglalta és 1936-ban *A magyar alsófokú gazdasági szakoktatás problémája és annak megoldása* címen jelentette meg. Ebben már részletesebben kifejtette álláspontját és megfogalmazta legfontosabb javaslatait. A mű első felében sorra vette és tüzetesen megvizsgálta a gazdasági oktatást nyújtó iskolatípusokat, elemezte a problémáikat, majd megoldási javaslatokat is megfogalmazott. Ezek kisebb részben tantervi változtatásokat, a képzési idő módosítására vonatkozó, vagy szemléltetést szolgáló eszközök iránti igényt stb. jelentettek, a valódi, a lényegi problémát megoldó újítást azonban a pedagógusképzés reformjában látta, ezért a fenti iskolatípusokban oktató tanítók és gazdasági szaktanérek képzésének megújítási lehetőségeit vázolta fel a mű második részében. Reformprogramjának

²⁹⁴ Mezőgazdasági Népoktatás, 1930, 4. sz.

²⁹⁵ Mezőgazdasági Népoktatás, 1930, 4. sz.

²⁹⁶ Mezőgazdasági Népoktatás, 1930, 4. sz.

összegzése három évvel később, 1939-ben látott napvilágot, *A gazdasági népoktatás és a nemzet jövője* címmel, ebben „egy új magyar ezredév” kibontakozását vizionálja. A téma végig kísérte aktív éveit, még 1947-ben is jelentetett meg a gazdasági oktatással kapcsolatos, a korabeli viszonyokhoz igazított reformtervet.

A továbbiakban elsősorban a harmincas években írt munkáira támaszkodva mutatjuk be a gazdasági szakoktatás rendszerét, főbb problémáit és a lehetséges megoldási javaslatokat, kiemelve a tanítóság különleges szerepét.

„A nagytömegek gazdasági ismeretekkel való ellátása ma elsőrendű országos érdek, mert a gazdasági tudás emelkedésétől várhatjuk a magyar föld intenzívebb kihasználását, gazdasági életünk fellendülését, végeredményben megcsonkított országunk sorsának jobbrafordulását.”

(Becker, 1936, 4. o.) *„A mezőgazdasági tudás megszerzésének útja az iskola, amelynek a nemzeti műveltség elemeinek átadásán kívül az az elsőrendű hivatása, hogy a széles népi rétegek mezőgazdasági kultúrájának szintjét emelje.”* (Becker, 1939, 4. o.) A kulcsfontosságú gazdasági képzés tehát nélkülözhetetlen az érdemi és hasznos ismereteket közvetíteni kívánó népoktatásból, melynek hatékonysága azonban megkérdőjelezhető. Javulást tantervi, iskolaszervezeti és pedagógusképzést egyaránt érintő változtatásokkal kívánt elérni. *„Látjuk a feladatot, mely a nemzet illetékeseire vár: megszüntetni a jelenlegi állapotokat azzal, hogy a nép széles rétegeit is birtokába juttatjuk azoknak az ismereteknek és ügyességeknek, amelyek a gazda boldogulásához szükségesek. Ez pedig csak az alsófokú gazdasági oktatás korszerű átszervezésével érhető el.* (Becker, 1936, 6. o.) *„Az alsófokú oktatás keretében ott találjuk a népiskolát, a továbbképzőt, mezőgazdasági népiskolát, a téli gazdasági iskolát, a mezőgazdasági szakiskolákat és a polgári iskolát, középfokon a mezőgazdasági irányú középiskolát, felsőfokon pedig a gazdasági akadémiát és a gazdaságtudományi egyetemet.”* (Becker, 1939, 10. o)

Minden iskolatípus számára volt mondanivalója, munkájában egyenként elemezte az egyes iskolatípusok sajátos célkitűzéseit, tananyagát, a tanítás idejét és módszertanát stb. Javasatai néhány - ma is előremutató és releváns - kulcsszó mentén értelmezhetők: érdeklődés felkeltése és fenntartása, gyakorlatközpontúság, alkalmazkodás a helyi viszonyokhoz, tantárgyi koncentráció. A kulcs pedig maga az ember: középpontban a diák, és a rendszer működtetésének lelke: a pedagógus. Reformprogramjában mindenekelőtt leszögezte, az ideális gazdasági iskola *„az államtól kevés anyagi áldozatot kíván, a tanulókat sem terheli meg költségekkel, amellet látogatottsága is biztosítható.”* (Becker, 1936, 6. o.) Lehetőleg helyben nyújtja szolgáltatásait, az adott tájegységnek megfelelő helyi tanmenet alapján, messzemenően

alkalmazkodva a terület jellemző viszonyaihoz. Ezen kívül sarkalatos pontnak tartotta a gyakorlati irányultságot: „*Főszempont, hogy a tanítás helyi viszonyokon alapuljon s ne általánosságokat bízson a gyermekek ingatag emlékezetére, hanem olyan kézzelfogható tényeket magyarázzon meg nekik, aminőkkel mindennapi életükben lépten-nyomon találkoznak.*” (Becker, 1936, 8. o.) Ahhoz, hogy ez megvalósítható legyen, szükséges a tananyag ilyen szempontú koncentrációja. „*Ennek az elvnek a szolgálatába kell állítani az elemi népiskola egyes tárgyköreinek koncentrációját is, vagyis a tanyai és falusi iskolákban a számolást, írást, olvasást és a többi tárgyköröket mezőgazdasági vonatkozásokkal kell átszőni.*” (Becker, 1936, 8. o.) Több helyen hangsúlyozta a mintagazdaság fontosságát, mert egy tangazdaság nemcsak a szorosan vett gyakorlati ismeretek, fogások elsajátításának elsődleges színhelye, hanem „*követésre méltó példát szolgáltat a környékbeli gazdáknak és különleges tanfolyamok és előadások által a gazdasági ismereteket széles körben terjeszti [...]*” (Becker, 1936, 19. o.) A hosszú távú cél bizony ez lenne: „*végeredményben nagyobb fogékonyságot és érdeklődést felkelteni a gazdasági problémák iránt [...]* olyan állampolgárok nevelése, akik nemcsak kezükkel, hanem eszüikkel is tudnak dolgozni,” (Becker, 1936, 7. o.) vagyis képzett gazdatársadalomra van szükség, melynek tagjai nyitottak a folyamatos továbbképzésre, önművelésre is.

Gazdasági problémák alatt nemcsak a mezőgazdaságot értette, bár az ország agrárjellege miatt elsősorban ebben gondolkodott, hanem különösen a polgári iskola szerepének tárgyalásakor hangsúlyozta, ez az az iskolatípus, amelynek tantervét úgy kell átdolgozni, hogy „*mindenféle más alsófokú gazdasági oktatást feleslegessé tegyen*”, és alkalmas legyen az „*iparérzék ápolására*” is háziipari, kereskedelmi és szövetkezeti ismeretek oktatásával. (Becker, 1936, 7. o.) Az egyes iskolatípusok különböző módszerekkel és eszközökkel dolgoznak. Ez meglátása szerint előny, mert így tudnak a tanítványok és a szűkebb pátria igényihez a legjobban alkalmazkodni, ugyanakkor szükségesnek tartotta a kimeneti követelmények azonosságát, mai fogalmaink szerint tanulási eredmény alapú megközelítését, melyet meglátása szerint a tanítók képesek biztosítani. „*Az oktatás egységét eléggé biztosítja a szaktanerők képzésének egysége. [...] Ezek az egységes elvek szerint képzendő gazdasági szaktanerők hivatva lesznek az országosan kiépített alsófokú gazdasági iskolákba és intézményekbe lelkes, egységes munkát belevinni, mely céljában egységes, de módszerében és eszközeiben különböző lesz.*” (Becker, 1936, 36. o.)

Az általa felvázolt keretek kidolgozása után a kereteket kitöltő szakemberek képzését veszi górcső alá. A hiányosságok komolyak: „*A tanítók jelenlegi gazdasági szakképzése minimális.*

[...]az a négy hét, amit a tanító a tanfolyamon tölt, ha magának földje nincsen s nem gyakorlati gazda, őt a gazdasági ismeretekben csak dilettánssá teszi s bizony gyakran megesik, hogy a 13–14 éves fiú, aki a gazdaságban nőtt fel, többet ért a gazdálkodáshoz, mint a tanító.” (Becker, 1936, 22. o.) Az áldatlan állapotok megszüntetése egy szisztematikus, a tanítóképzés alapjait érintő átalakítással lenne kivitelezhető, amit kiterjesztene a legmagasabb szintű képzésekre is. Egységes keretbe, átlátható, egymásra épülő, koncepciózus tantervi és iskolaszervezeti rendszerbe illesztve azokat.

„A gazdasági szaktanérőképzés tehát a líceumban, illetőleg a tanítóképző akadémián indulna meg. A tanítóképző-akadémia képezne szaktanerőt az alsófokú oktatás számára (népiskola, gazd. továbbképző, iskolán kívüli népművelés). A líceum fölé kiépülő s az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán történő képesítés adna tanárokat a polgári iskolák, a mezőgazdasági népiskolák, valamint a téli gazdasági iskolák számára. A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdasági Osztályán nyernének képesítést a tanítóképzőintézetek és a gazdasági középiskolák gazdasági tanárai.” (Becker, 1939, 16. o.) Figyelemre méltó kezdeményezés volt a nem pedagógus végzettségű szakemberek agrárpedagógiai képzése iránti igény megfogalmazása, valamint egy új elgondolás, a „Szegeden felállítandó Gazdasági Szaktanítóképző Főiskola” ötletének közzététele. Becker innovatív gondolkodását bizonyítja, hogy a gazdasági szaktanítóképzést több ponton összefogta volna a fent említett tanárképző főiskola képzéseivel, leginkább áthallgatási lehetőségek biztosításával. A gazdasági és a tanárképző főiskola kooperációja, nem beszélve a gyakorlóiskolákkal és az egyetemmel való együttműködésről, egészen friss, gyakorlatias, tartalmi és szervezeti kérdésekben is újszerű látásmódról tesz tanúbizonyságot. Elgondolása szerint a gazdasági továbbképzés azokra az ismeretekre épülne, amelyet a tanítóképző első négy évfolyamán sajátítanak el a diákok. Ezt összegeznék egy tanfolyamon, ezután kezdődhet a gazdasági tanítóképzés. Kiemelte, Szegeden már eddig is így működött a gyakorlat, amint sok más területen, itt is igyekeztek élen járni a pedagógiai innováció és a gyakorlati alkalmazás fejlesztésében. A szaktanítóképzést összekapcsolta a professzió történetének fontos fejlődési elemével, vagyis a felsőfokú képzés megteremtésével. Kétfazisú tanítóképzést megvalósító reformjába pontosan illeszkedett az a koncepció, amely szerint a tanítóképző-intézeti érettségivel záruló alsó négy évfolyamot követné a két évfolyamú főiskolai képzés, ahol magas szintű közismereti és gazdasági szakképzésben részesülnének a hallgatók. Fontosnak - és most már megvalósíthatónak - tartotta, hogy előbb-utóbb „minden alsófokú mezőgazdasági

szakoktatási intézetben és gazdasági szaktanfolyamon csak Gazdasági Szaktanítóképzőt végzett szaktanerők taníthatnának” (Becker, 1934, 17. o.)

Elképzelései szerint a hallgatók a műegyetem gazdaságtudományi képzésein tanulhattak volna tovább. Az egyetemnek is szerepet szánt a tanítóképzésben, de ezt elsősorban együttműködésként gondolta el. Fedora D. Sándorral például egyetértett abban, hogyan érdemes az egyes tantárgyakat csoportosítani és oktatni, de éppen az egyetem szerepében teljesen ellentétes nézeteket vallott. Fedora szerint a műegyetem gazdasági karának a feladata a szaktanerőképzés, Becker szerint viszont *„Az egyetem tudósokat képez, de sem tanítókat, sem tanárokat nem képezhet, még akkor sem, ha „agropedagógiai tanszékkal van ellátva.”* (Becker, 1934, 18. o.) A tanítóképzésben már jól bevált „rendszeres képzési folyamat”, a „hivatásra nevelés”, a gyakorlati, módszertani felkészítés ez esetben is kulcskérdés.

A szegedi tanítóképzés fontos feladatként kezelte a fentieket, mindezt tudományos alapokon, a legfrissebb kutatási eredményeket felhasználva szeretne volna megvalósítani, épp a tanítói szakma új alapokra helyezésének, a mesterségből professzióvá válás, a magas szintű szakmaiság, a pedagógiai autonómia megvalósításának szándékával. Jellemző módon ezért nem is a gazdasági, hanem a vallás- és közoktatásügyi minisztérium alá rendelte volna az intézményt. Szegedet nem véletlenül tartotta alkalmasnak a tető alá hozásra, az újszegedi terület a Marosnak köszönhetően termékeny iszaptalajával, a meglévő rózsakultusz és paprikatermesztés hagyományainak, baromfitenyésző- és ipartelepek bekapcsolásával tökéletes terepnek mutatkozott a kivitelezéshez. *„Az Alföld központjában, Szegeden illetőleg Ujszegeden nyerjen elhelyezést, ahol ehhez minden kedvező feltétel megvan. A Maros régi áradmányaitól termékenyített területet az újszegedi lakosság a leghasznosabban igyekezett kihasználni. Az erőtől duzzadó újszegedi iszaptalajon szebbnél-szebb konyhakerteket, gyümölcsösöket, magtermelő telepeket, magánfaiskolákat, mézelő- és gyógynövénytelepeket, nagy kiterjedésű szőlő- és mezőgazdaságokat (mintatanyák) találunk. A szegedi híres rózsakultusz, virágkertészet, paprikatermesztés, baromfitenyésző-telepek stb. megannyi alkalmat adnak a főiskola munkájának alapossá és tökéletessé tételére.”* (Becker, 1934, 19. o.) A meglévő alapokra építkezve képzelte el az új intézmény együttműködési lehetőségeit, az ezekbe bevonni kívánt egységek száma igen széles: városi kertészet, park, erdészet, Magyar Királyi Alföldi Mezőgazdasági Intézet gyakorlóterülete, Ferenc József Tudományegyetem növénykísérleti területe, tanítóképző gazdasága. A város biztosíthatta volna a Szerb-bánsági internátus épületét a célra, valamint a tangazdaság területeit is. (Becker már a földbérletek felmondásának mikéntjére is kitért.)

Terve rendkívül részletes: nemcsak a mosdóhelyiségek vagy a beszerzendő kályhák pontos helyét határozta meg, hanem mindenre kiterjedő költségvetést, szervezeti szabályzatot stb. alkotott. Gyakorlóiskolát is tervezett, valamint a színvonal emelése érdekében és költséghatékonysági szempontok miatt az egyetemi áthallgatást is javasolta, az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola gyakorlatának mintájára. (Fizel, 2014). *„Talán sohasem volt intézmény felállítása annyira szükséges, mint a fentnevezetté és talán egyetlen intézmény felállításának elmulasztása sem járna olyan beláthatatlan következményekkel, mint éppen ezé.”* (Becker, 1934, 25. o.) Becker terve nem valósulhatott meg, legalábbis a vázolt formában nem. A tanítói szakma és a gazdasági képzés azonban fejlődött, eltérő utat járva be ugyan, de a Becker munkásságában megfogalmazottakat, a szegedi tanítóképzésben kimunkált eredményeket mindenesetre az új megoldásokba is felhasználva és beépítve.

Beckert haláláig foglalkoztatta a téma, még 1947-ben, egészen megváltozott körülmények között is új javaslatokkal állt elő: *A mezőgazdasági szakoktatás országos megszervezése. Kertmagyarország megvalósítása* című összefoglaló munkájában - megint csak rendkívüli részletességgel kidolgozott nevelőképző főiskolai tervében - már az új típusú általános iskolai alapokon megszervezett, szövetkezeti elemeket, szociális gondolatot hangsúlyozó megfontolásokat vonultat fel, amellet, hogy az évtizedek alatt kimunkált, jól bevált gyakorlatot is igyekszik átmenteni az új keretek közé.

IX. 3. Az iskolán kívüli népművelés

A harmincas évek kezdetén a gazdasági szakoktatás és a szövetkezeti ismeretek tanfolyamának megszervezése mellett a másik tartalmi igazodási pontot az iskolán kívüli népművelésre történő felkészítés jelentette. Az iskolán kívüli népművelés témájának külön tanulmányt szentelt Becker 1928-ban. Írásában kifejtette, a tanítót hogyan lehet hatékonyan felkészíteni erre a sokszínű feladatkörre. Mindenekelőtt meg kell tanítani a jelöltet arra, hogyan értsen szót az emberekkel: *„A jövő tanítónemzedéknek egyik legfontosabb kötelessége lesz az iskolán kívüli ifjúságot és a felnőtteket tovább képezni és nevelni. Az iskolán kívüli népművelés sikeres működéséhez mindenekelőtt előadási készség kell, melyet csak gondos gyakorlattal lehet elsajátítani.”* Persze nemcsak az a fontos, hogy hogyan kommunikál, hanem az is, hogy mit mond: [...] *„már a tanítóképzésnek foglalkoznia kell a neveléstani tárgyakkal kapcsolatosan a serdülő ifjúság és a felnőttek lélektanával, a falusi, tanyai ifjúság életmódjával és a vele való bánásmóddal, a falusi nép műveltségi állapotával, ismeretterjesztő előadások, népművelési*

tanfolyamok céljával és tárgyaival, megrendezésük módjával és eszközeivel, az ismeretterjesztő előadások felépítésével és előadási szabályaival.” (Becker, 1929, 1. o)

Szisztematikus elméleti, áttekintő képzést alakítottak ki, emellett - a tanítóképzés hagyományaival teljes összhangban - legalább akkora hangsúlyt fektettek a gyakorlat elsajátítására: *„Nem kevésbé fontos, hogy a tanítójelölt már a tanítóképzés folyamán ismerkedjék meg az iskolán kívüli népművelés leghatásosabb eszközeivel: (a pástorjátékokkal, iskolai és műkedvelő színelőadásokkal, vetített képekkel, filmekkel, társasjátékokkal. Minél behatóbban ismerkedjenek meg a növendékek az itt felsorolt szemléltetési eszközökkel, esetleg az ifjúság bevonásával pástorjátékok, iskolai és műkedvelő színelőadások megrendezésével és a különböző tantárgyak előadása keretén belül alkalmazott vetített képek alkalmazásával. Az így elsajátított szemléltetési készség nagyban megkönnyíti később a tanító közreműködését az iskolán kívüli népművelésben.” (Becker, 1929, 1. o.)* Mindezt pedig a tanári kar tagjai által alkalmazott egységes szempontrendszer fogja össze: *„Minden szaktanár - tárgyának módszerét ismertetve - térjen ki annak ismertetésére is, hogy a tanultakból egyrészt mit használhat fel a tanító a leveleoktatásban és a felnőttek tanításában, másrészt milyen módszerrel lehet az erre a célra összeállított helyi tanmenetben megjelölt anyagot a legsikeresebben feldolgozni.” (Becker, 1929, 4. o)*

A tanítóképző-intézeti tanárok tevékenységét nemcsak a vélt társadalmi elvárásokkal, tananyaggal, módszerekkel igyekeztek összehangolni, hanem az állami népművelési szervezettel és annak képviselőivel is folyamatosan egyeztettek. Nem véletlen, hogy az iskola értesítőjében tette közzé azt az írását Hübner József népművelési titkár, amely a tanító népművelésben betöltött szerepével foglalkozik. Így fogalmaz: *„A tanító a falu társadalmának egyik hívatott vezére. Hivatásánál fogva tehát a tanítónak is bele kell kapcsolódnia az iskolán kívüli népművelésbe. A tanító a következő népművelési tevékenységekben kérjen részt.” (Értesítő, 1929, 14. o.)* Az általa felsorolt és részletesen bemutatott tevékenységek száma igen magas: analfabéták oktatása, ismeretterjesztő (egészségügyi, gazdasági, ipari stb.) előadássorozatok tartása, elemi és általános ismeretterjesztő tanfolyamok szervezése. Ide tartozott még az „iskolán kívüli gyermekszórakoztatás” is, úgymint mese- és játékdélutánok lebonyolítása. Az eddig felsoroltak sem kevés feladatot jelentettek a tanítók számára, de az iskolán kívüli tevékenység az ismeretterjesztésen jóval túlmutatott, több, más jellegű elvárásokat is megfogalmazott a pedagógusok felé. *„Az iskolán kívüli népművelésnek nemcsak az ismeretterjesztés a feladata, hanem az is, hogy a csiszoltabb értelem segítségével a községekben rejlő helyzeti energiákat, teremtő erővé változtatva a társadalmi, szociális és*

nemzeti problémák megoldását is elősegítse. Ez egyesülés, tömörülés nélkül nem lehetséges.” (Értesítő, 1929, 19. o.) Így tehát az egyesületi élet menedzselését, az ifjúsági- és felnőttegyesületek munkájában való hatékony részvételt is elvárták a tanerőktől. Rájuk bízhatták ezen kívül népkönyvtárak működtetését, ünnepségek és kirándulások szervezését, mindezek során pedig elvárták a rádió, vetítő- és mozigépek alkalmazását is.

Az 1920-as évek alapvetően az igények, célok és feladatok megfogalmazásával teltek. Nyilvánvalóvá vált, hogy ugyan a készségfejlesztés (pl. előadói készség gyakorlása), bizonyos felnőttoktatási szempontok kiemelése a szaktanárok által stb. fontos és hasznos szerepet töltenek be a jelöltek felkészítésében, de korántsem elegendők.

A Foederatio Emericana katolikus diákszervezet intézetbeli egyesületének, az Emericana Szegediensis-nek 1931 végén tartott ülésén a résztvevők a szociális kérdéseket járták körbe. *A szociális bajok okai és azokon való segítség módjairól* című előadást hallgatták, majd vitatták meg. (Értesítő, 1931) Az előadó, Holló Dezső „rámutatott arra, hogy milyen módon óhajtottak a múltban és a jelenlegi viszonyok között segíteni a felmerülő bajokon. Végül azt iparkodik megértetni, hogy a jelenlegi társadalmi helyzetünkön csak a keresztény szocializmus segíthet.”²⁹⁷ Konklúzióként a keresztény szociális gondolat tanulságait fogalmazták meg, mint a társadalmi beavatkozás lehetséges megoldását, de az alapos elméleti-gondolati áttekintés kapcsán rögtön konkrét javaslatokat is megfogalmaztak. „[...] több értékes hozzászólás hangzott el a jelenlévő dominusok és apródok részéről. A corporationnak egyik legutóbb jól sikerült tanyai szereplésével kapcsolatosan felmerült egy tervszerű népművelési program összeállításának a szükségessége.”²⁹⁸

Az ötletet megvalósítás követte, a következő tanévben sor került a kimondottan a témával foglalkozó, a terület mélyebb megismerését lehetővé tévő továbbképző tanfolyam kidolgozására. A kezdeményezést siker koronázta: „Az iskolán kívüli népművelés egyre emelkedő jelentősége s különösen az alsóbb társadalmi osztályok szellemi gondozásának mindjobban jelentkező fontossága arra készítette intézetünket, hogy V. éves hallgatóinkat már a tanítóképzőben szereljük fel azokkal az ismeretekkel, amelyek a kezdő tanítót a népművelési tevékenység megkezdésére vagy rendszeres folytatására képesítik. Elgondolásunkat úgy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, mint a kir. főigazgatóság megértéssel fogadta, és a legteljesebb mértékben támogatta.” (Értesítő, 1931, 42. o.) A társadalom és a velük szoros kapcsolatban álló tanítók, valamint az ő felkészítésükkel foglalkozó tanítóképzők igénye és

²⁹⁷ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1931.

²⁹⁸ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1931.

kezdeményezése jutott el a döntéshozókig, akik nyitottak voltak az elképzelések megvalósítására.

A tanfolyam anyagának összeállítását a témában jártas, a területen dolgozó gyakorló szakemberekre bízta. „Az előadandó anyagot Hübner József népművelési titkár állította össze s a vallás- és közoktatásügyi minisztérium azt jóváhagyta. A népművelési ismeretek előadói Dr. Becker Vendel pápai kamarás, tanítóképző-intézeti igazgató, Hübner József népművelési titkár és Tóth Gábor a szegedi Népművelési Bizottsághoz beosztott állami iskolai igazgató voltak.” (Értesítő, 1931, 42. o.). A képzéssel kapcsolatos adminisztrációs eljárás is rendben zajlott. „A népművelési tanfolyam hallgatói szabályszerű vizsgát is tettek. [...] Az iskolán kívüli népművelési tanfolyammal kapcsolatban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium külön bizonyítványt létesített. A jelen tanfolyamon részt vett jelöltek már megkapták a V.K.M. által most első ízben kibocsátott és az intézetben kiállított bizonyítványokat.” (Értesítő, 1931, 43. o.)

Az első vizsgán elnöklő dr. Nevelős Gyula miniszteri tanácsos, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium népművelési ügyosztályának vezetője „rámutatott a szegedi királyi katolikus tanítóképző-intézet kezdeményezésének jelentőségére [...] elismerését fejezte ki intézetünk igazgatóságának azért a dicséretreméltó és uttörő kezdeményezésért, hogy az V. évfolyamon, a pedagógia keretében, rendszeresen beleillesztette a modern tanítóképzésbe az iskolán kívüli népművelés ismereteit.” (Értesítő, 1931, 43. o.)

A következő években végső formát nyert a képzés: heti egy órában, általában szombatonként oktattak, a tanév során nagyjából 20 előadást tartottak az ötödévesek számára. Elméleti ismeretek (iskolán kívüli népművelés lényege, fogalma, szervezetei, feladatai, eszközei stb.) mellett gyakorlat is volt, maguk is részt vettek több, felnőtteknek és gyermekeknek szánt előadás, kirándulás, rendezvény szervezésében. Az írásbeli és szóbeli vizsgákon egyaránt jól szerepelt a résztvevők többsége, nagy arányban születtek jeles és jó eredmények, az ismeretek elsajátítása hosszú távon is hasznosnak bizonyult. „A végzett és már állásban levő volt növendékeink bejelentése és vallomása szerint a tanfolyamon tanultaknak az életben igen nagy hasznát vették s szociális irányú munkájukat nagymértékben elősegítette.” (Értesítő, 1937, 48. o.)

Valóban, a már végzett és a pályán lévő tanítóknak ténylegesen is komoly kihívást jelentett a fent részletezett sokrétű feladatkör, az érdemi részvétel és hatékony beavatkozás a társadalmi színtéren. Serfőző Etel dorozsmai tanítónő így fogalmazott: „A tanítótól ma olyan nagymérvű kulturmissiót vár a megváltozott közfelfogás, a mennyit talán senkitől sem. Munkájában segíti az adottság és a kapacitás, mely pályájára vitte. A tanító munkája ma már

messze kinőtt az iskola falai közül. Ismernie kell a helyes szociális eszméket és azoknak tanítási és terjesztési módját. Tudnia kell, hogy miként fogjon munkájához, hogy elérje annak sikerét.” (Boér, 1937, 107. o.)

A sokféle és nehéz feladat ellátásához véleménye szerint a hivatástudat és tehetség mellett elengedhetetlen a konkrét ismeretek, módszertani technikák tudása és használata is. Boér Antal csongrádi állami elemi iskolai igazgató, körzeti iskolafelügyelő írásában ennél tovább megy: *„Építsék ki a tanyai kövesutakat, minden iskolakörzetben legyen népház, melynek egyik szobájában addig is, amíg állandó orvos a tanyán nem lesz, legyen orvosi rendelő és a hét bizonyos napjain a hatósági orvos tartson az iskolaközpontban rendelő órát. Legyen minden iskola a tanyai körzetnek olyan iskolai központja, ahol körülötte legyen postaügynökség, telefon, kézgyógyasztár, szülésznő, népkönyvtár, vetítógép, diapozitívek.”* (Boér, 1937, 113. o.) Mindez az állam, az egyházak, önkormányzatok és egyéb szervezetek feladata, de a tanítónak is kulcsszerepe van a megvalósításban. Nem anyagilag, hanem elsősorban szaktudásánál, a társadalmi beágyazottságánál fogva képes helyt állni komplex munkakörében. Ezért lényeges, hogy a jelölteket hatékony és érdemi felkészítésben részesítsék a képzőkben, valóságok helyett akár már pályakezdőként produktív és hiteles értelmiségi szerepkört tudjanak betölteni a közösségi életben. Boér szerint *„A tanítóképzők a multban szociálpedagógiát nem tanítottak, a jelenben is csak érintik éppen a kérdést. A képzők által nyújtott gazdasági ismereteket pedig az egész ország tanítósa nagyon minimálisnak elégtelennek találja. Ilyen körülmények között a tanítónak a falu, tanya szellemi és erkölcsi élete munkálásában, ha szíve és lelke bármennyire is telítve van azzal, hogy faluja, tanyakörzete népének kulturális, szociális, gazdasági viszonyait emelje és szolgálja, működése sokáig csak kísérletezés lesz és nem céltudatos munka.”* (Boér, 1937, 108. o.)

A szegedi képző ezt az elemi igényt ismerték fel és reagáltak rá előremutató módon azáltal, hogy -sok egyéb mellett- a képzésbe beemelték a gazdasági szakoktatást vagy a népnevelő tanfolyamot. Az intézet oktatói a lehető leggyakorlatiasabban, életszerűbben, gyakorló szakemberekkel együttműködve dolgozták ki az elsajátítandó tartalmakat. Lépést tartottak az aktuális eseményekkel és kihívásokkal, az országos tudományos és szakmai diskurzust figyelemmel kísérték és annak aktív alakítóiként léptek fel, mindezt úgy, hogy elsősorban helyben igyekeztek hasznosítani az eredményeket és a megszerzett tudásukat²⁹⁹.

²⁹⁹ MNL CSML VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928-1935.

IX. 4. Gondolatok a hivatásról - gyakorlati pedagógia

A konkrét gyakorlatok, szakmai tanfolyamok mögött kidolgozott, de folyamatosan változó koncepció rejlett. A hivatásról való gondolkodásnak a tanári kar részéről voltak bizonyos sarokpontjai, de ezek mentén rugalmasan alakították véleményüket a szakma jövőjét illetően. A szakmai diskurzus részei voltak helyben és országosan is. A rendszeres módszeres értekezletek, a főigazgatói látogatások nyomán kapott visszajelzések módot adtak a mindennapi eszmecserére, a tanártovábbképzések, az egyesületi élet, a szakfolyóiratok hasábjai pedig a szélesebb szakmai közönséggel való kapcsolattartásra. Az intézet kijelölt képviselője rendszeresen részt vett a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének gyűlésein, az elhangzottakról minden alkalommal beszámolt a tantestület összejövetelén. A megbeszélések végén lapszemlét tartottak, felsorolták a mértékadó pedagógiai folyóiratokban megjelent releváns tematikájú cikkeket, megtárgyalták az újdonságokat.

Időközönként részt vettek továbbképzéseken, 1929 nyarán Szegedre érkezett Frank Antal budapesti tanítóképző-intézeti igazgató, Drozdy Gyula és Putnoky Jenő tanítóképző-intézeti tanárok, akik *„mesterien szép, harmonikus előadásokban és tanítási gyakorlatokban bemutatták az új tanterv alkalmazásának technikáját, jobban mondva művészetét [...] hogy országosan kialakulhasson egy egységes népiskolai nevelési és tanítási módszer”*.³⁰⁰

A módszeres értekezletek témái széles skálán mozogtak, elhangzottak előadások pl. *„Az írástanítás új irányai”*³⁰¹, *„A koncentráció”*³⁰², *„Tanítóképzés és hivatásra nevelés”*³⁰³, *„A helyesírás javítása”*³⁰⁴, *„Az egészségtan tanítása”*³⁰⁵, *„A mennyiségtan tanításáról”*³⁰⁶, *„Egy neveléstani óra módszeres menete”*³⁰⁷ stb. címmel. Általában élénk vita követte a felszólalásokat, amelyekből kirajzolódik a tanárok pedagógiai szemlélete, nevelői gondolkodása.

Elsősorban a tanítói jellem formálása mentén építették fel a mindennapi munkát. Becker szerint *„harmonikus magyar tanítójellemeket akarunk nevelni - ez a régi célkitűzésünk. [...] hogy növendékeink egykor tudjanak és akarjanak a rájuk bízandó gyermekekkel szeretetteljes közvetlenséggel bánni, már most tanulják ezt meg tőlünk. Eddig is örömmel tapasztaltam, hogy*

³⁰⁰ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1929. augusztus 31.

³⁰¹ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1929. március 1.

³⁰² MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1929. október 30.

³⁰³ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1930. szeptember 30.

³⁰⁴ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1930. október 31.

³⁰⁵ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1931. április 30.

³⁰⁶ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1931. október 31.

³⁰⁷ MNL CSML VIII. 64. a. 1. d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1938. január 31.

a tanári kar minden tagja súlyt helyezett az ifjúsággal való közvetlen érintkezésre, kérem, hogy ezt a jövőben is a legnagyobb öntudatossággal folytassák, sőt lehetőleg mélyítsék ki. [...] a mai pedagógia nagyon helyesen hangsúlyozza az egyéniség illetőleg a személyiség nagyobb mérvű kifejlesztését. [...] nekünk növendékeink eme törekvéseit támogatnunk kell, nevelői irányunk, egyesületünk munkája a cél szolgálatában kell, hogy álljon. Minden egyesület, megannyi iskolája az egyéni érvényesülésnek, és az egyéniség, illetőleg a személyiség kifejlesztésének. Ebbeli nemes törekvésünkben nagy segítségünkre lesz az ifjúság őszintesége, igazmondása. Az őszinte ifjút lehet egyénileg vezetni, jellemét ki lehet alakítani. Hogy ezt elérhessük, szükségünk van a növendékeink bizalmára, rokonszenvére, szeretetére. Mindentől tartózkodnunk kell, ami elidegeníti növendékeinket, és mindent meg kell tennünk, ami alkalmas arra, hogy növendékeink bizalommal, ragaszkodással és szeretettel viseltessenek irántunk.”³⁰⁸

A katolikus pedagógia és a jellemfejlesztés összefüggéseit nemegyszer neveléstörténeti kontextusban is megtárgyalták. Mandola Aladár arra hívta fel a figyelmet, hogy „a tanítás végcélja az erkölcsi ember. Ezt az erkölcsstannal érjük el, melyet ő [t.i. Herbart] különválaszt a hittantól. Az erkölcsstant teszi a centrumba, hogy az erkölcs levegője hassa át az összes tárgyakat. Ehhez nekünk csak egy szavunk van, az erkölcsöt a hittantól nem lehet elválasztani, és így a központi tárgy a hit- és erkölcsstan legyen. Herbarté protestáns, a miénk katolikus felfogás. Tévedés volna azt hinni, hogy Herbartot elfogadták volna. Schneller kiküszöböli a hittant, helyette a történelmet ajánlja, Kármán az irodalmat. Ez utóbbi alapján készült a középiskolai tanterv. Nem felel meg a katolikus felfogásnak, mert a centrumban a hit- erkölcsi elveknek kell állani, még a részben protestáns Herbart szerint is. Annál inkább a mi felfogásunk szerint is. Míg Schneller és Kármán messze jártak az igazságtól, addig Herbart megközelítette, olyan időben, amidőn Schopenhauer a jellem fejleszthetetlenségét, és a nevelés meddőségét hirdeti. Herbart magasabban áll a koncentrációban is Schnellernél, Schopenhauer és Kármánnál. Herbartot teljessé a katolikus felfogásunk teszi: hit- és erkölcsstan a középpontban. A katolikus felfogás lényege az igazság, ezért örökérvényű.”³⁰⁹ A 19. századi példák ellenére nem jelenthetjük ki, hogy az intézet felfogása és gyakorlata egyértelműen múltba tekintő, konzervatív jellegű lett volna. Igyekeztek beemelni a praxisba az újabb eljárásokat. Ilyen volt például a tanulói kísérletezés, problémaközpontú megközelítés, cselekedtető eljárások, összefüggések keresése, vita, aktivitás, produktivitás. Megvitatták, milyen új, reformgondolatok foglalkoztatják őket, és hogy ezek hogyan jelennek meg a tanítási tartalmakban: kísérleti

³⁰⁸ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1929. augusztus 31.

³⁰⁹ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1929. szeptember 30.

lélektan, szociológia, anya- és csecsemővédelem, többtermelés, szabadoktatás, szemléltetés, gyermektanulmány stb. fogalmai állandó diskurzus tárgyát jelentették.

Az egyéniség fejlesztése mellett a másik sarokpontot a szisztematikus képzés jelentette, úgy a közműveltségi tárgyak esetében, mint a módszertani képzésben³¹⁰. Az általános ismeretek és a gazdasági, szövetkezeti, hitoktatói, népművelési előadói, kántorképzés stb. ésszerű és arányos megszervezését, aktuális, gyakorlati irányultságú kialakítását tartották szem előtt. A módszertan jelentősége megkerülhetetlen, a hivatásra nevelés lényegének tartották. Straub Ferenc tanár úgy fogalmazott, *„a tanítóképzésnek minden ténykedése a tanítóvá nevelés legyen, ezért a tanítóképzés ne adjon csak elmélettel telt, szakok szerinti tudást, és legfeljebb még némi, legtöbbször különálló gyakorlati ügyességet, hanem egyúttal módszeres értelemben vett, olyan tanítói szeminárium is legyen, amely az első osztálytól kezdve minden tantárgyat elsősorban a népiskola és az iskolán kívüli népművelés szempontjából tanít, vizsgál. Ezért mindig a népiskolai anyagot világítsa meg legjobban, annak koncentrikus kibővítésénél pedig az iskolán kívüli népművelés szükségletei legyenek irányadók. Ne csak az elmélet megvilágítására vegyünk fel gyakorlatokat, hanem a legteljesebb indukció alapján a gyakorlatból vezessük le az elméletet.”*³¹¹

Az ismeretsajátítás új módjait is felhasználták az órákon és azokon kívül is, amennyiben például éltek a film és a mozi adta lehetőségekkel, vagy élménypedagógiai célzattal, a kirándulások szervezése is a gyakorlat részét képezte. Változatos helyszínekre látogattak: *„Ezekkel a kisebb tanulmányúttjainkkal annak a pedagógiai gondolatnak akartunk szolgálatot tenni, amely a lakóhely természetes, gazdasági és kulturális viszonyait kiindulási és sok tekintetben központnak tekinti. A természeti és gazdasági viszonyok megismerése céljából Straub F. tanár vezetése mellett ősszel és tavasszal a növénytan tanításához megfigyelési anyagot gyűjtöttek a II. évesek Újszegednek anyagban és esztétikai vonatkozásokban egyaránt páratlan ligetében. Ezeket a megfigyeléseket a hely közelsége miatt többször megismételhetjük és így a természetnek egész évi változásait szemlélhették a tanulók. Ezekhez kiegészítésként járultak a tavaszi időszakban a Tisza mentén, máskor pedig Szőreg felé egy-egy félnapos kirándulás. Ilyen alkalommal Szőregen megtekintettük a Horváth-féle faiskolát is, ahol szakértő tulajdonosa helyszínen megmagyarázta a faiskola betelepítését, a csemeték nemesítését, kezelését, a burgonyával többtermelési irányban végzett kísérleteit. Az I. évf. megtekintette a helybeli szikvízgyárat, a szegedi kötélgyárat és egy nagyszabású téglagyárat, mely utóbbi*

³¹⁰ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935.

³¹¹ MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1930. szeptember 30.

helyen az anyag preparálásától kezdve a modern gyártásnak minden részletét a téglának és cserépnek sokféle fajtáját, szíves és szakszerű magyarázatokkal kapcsolatosan láthatták a tanulók. A III. oszt. tanulói több ízben megtekintették a Múzeum természettajzi anyagát, főleg állattani tanulmányaikkal kapcsolatosan. A IV. o. tanulói helyszínen nyert szakszerű magyarázatokkal kapcsolatosan megismerkedtek a szegedi villamosművekkel és a gázgyártás minden fázisaival. Ugyancsak a IV. évesek számára igénybe vettük a m. kir. Alföldi Intézetnek egyes osztályait, ahol a vezető fővegyszer urak igen értékes kísérletekkel és szakelőadásokkal hozzájárultak a kémiai ismeretek bővítéséhez [...] Pedagógiai tanulmányok kiegészítésére szolgált a dohánygyári csecsemővédőnek és a gyermekklinikanak a megtekintése. [...]. Megfordultak a Közegészségtani Intézetben, ahol az országos embervédelmi kiállítás anyagát mutatta be a tanársegéd. Az alkotmánytan tanára, dr. Mandola A. négy ízben elvezette az V. évf. tanulóit különféle bírósági tárgyalásokra. [...] A szépen sikerült Rákóczi-ünnepély jutalmaképpen egynapos kirándulást rendeztünk a szomszédos Kiskundorozsma községbe. Pörzsölt c. igazgató rendezése mellett részt vett az egész tanári kar és ifjúság. [...] A kirándulásokkal kapcsolatosan esett szó a hivatalos filmelőadásokról is. Nyolc ízben vettünk részt ezeken. A filmre került anyag kiválogatása és feldolgozása általában (egynek a kivételével) kiváló pedagógiai érzékre, és technikai ügyességre vall. Úgy a filmelőadások, mint pedig a kirándulások utólagos megbeszélés tárgyai, olykor írásbeli dolgozatokhoz tételek voltak.” (Értesítő, 1926, 14. o.)

A módszertant nemcsak az egyes tanárok önállóan, hanem az egész tantestület közösen folyamatosan fejlesztette, sőt, más intézménybeli kollégáikkal is konzultáltak. Részletes, összehangolt helyi tanmenetet, aktualizált óraterveket készítettek. Az igazgató igyekezett összefogni a tantestület ez irányú munkáját: „az egységes nevelői elvek mellett egységes didaktika és módszerek kialakítására kell törekednünk. Ezen a téren nem állunk a kezdet kezdetén. Több kartársamról tudom, hogy eddig is nagy körültekintéssel alakították ki szaktárgyaik módszerét. Neveket tudnék említeni kartásaim köréből, kiket most működő tanítóképző-intézeti tanárok hálás tisztelettel emlegetnek kitűnő, jó módszereik miatt. Ezen eddig is bevált módszerek támpilléreit kell összefoglalni. Minden egyes szaktárgy tanítóképző-intézeti anyagának jelenlegi célkitűzéseink szerinti megállapítása mellett, és figyelembe véve a tanulás lélektani folyamatait, egyelőre az egy órai tanítás schémáját kell megállapítanunk. Az így elkészített schémákat három első konferenciákon (október, november és december havi konferenciák) rövid megbeszélés tárgyává tesszük. Az így összeállított schémákat megsokszorozítom, és az összes tanító- és tanítóképzők tantestületeinek megküldöm hozzászólás

végezt. Egyben gondoskodtam, hogy az egyes tárgykörök népművelési módszerét is meg lehessen állapítani. A szaktanár uraknak módjában áll a tervezethez hozzászólni, azt kiegészíteni és módosítani. A tanítási eredmény sikerének biztosítására összhangot kell teremteni a tantervi anyag tanítási órákon történő feldolgozása, és az azt támogató, illetőleg kiegészítő tanítási órákon kívüli foglalkoztatás között. A tantervi anyagot gondos előkészület után a tanítási órák céltudatos felhasználásával annyira fel kell dolgozni, hogy a növendékek azt kézikönyvek segítségével könnyen elsajátíthassák. A növendékek házi írásbeli munkáját és a tanítási órákon kívüli foglalkoztatását a minimumra kell redukálni, hogy elegendő idő maradjon a tanulmányokkal való behatóbb foglalkozáshoz.”³¹²

A helyi tanmenet elkészült, minden tanár próbálta a tantervi utasítások betartása mellett a lehető legnagyobb mértékben a helyi sajátosságoknak és igényeknek, az intézmény egyedi profiljának megfelelően kialakítani.

Szili Török Dezső: „Rajztanmenetemet a Tanterv és Utasítás szellemében állítottam össze. Heti beosztásban dolgoztam fel az előírt anyagot, a legnagyobb részletességgel. Jelölöm mindig a gyakorlatnemet, a témát, a szükséges szemléltető eszközöket, és felsorolom azokat a tárgyakat, amelyekkel a tárgy kapcsolatba hozható. Különösen kimélyítem a népiskolai és kézimunkai kapcsolatokat, hogy a megszerzett rajzkészség alkalmazására, gyakorlati felhasználására növendékeim példát lássanak. [...] ezen alapos előkészítés, bőséges szemléltetés és módszeres ismertetés után minden növendék maga válogatja össze az egyes gyakorlatnemek céljának legjobban megfelelő témákat, és így tanmeneteiket önállóan, saját egyéniségüknek megfelelően készítik el.”³¹³

Bálint Sándor: „Minél kerekesebb egység kijelölésére törekedtem. A magyar történelem tanmeneténél (IV. évf.) a koncentrációs kapcsolatok, utalások megállapításánál múltunk minél egyetemesebb megismerése, magyarságunknak minél tökéletesebb ismerete lebegett szemem előtt. Az alkotmánytani tanmeneteknél a kapcsolatok teremtésében gyakorlatiasságra, időszerűségekre törekedtem.”³¹⁴

Kapossy Gyula: „Az anyagbeosztás és a tanmenetbeállítás főként a hangszeres zenetanításban azt az elvet követi, hogy lehetőleg keveset, de azt alaposan és jól. A zeneelméleti alapismereteknek minden év elején való teljes felújítását és az összhangzattani anyagnak körben bővülő módszerrel való tanítását az a körülmény indokolja, hogy külön-külön összhangzattani órák nem lévén, 35–40-es osztálylétszámok mellett az ének és zeneórából

³¹² MNL CSML VIII. 64. 5. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1933. szeptember 12.

³¹³ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1937. szeptember 30.

³¹⁴ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1937. szeptember 30.

összhangzattanra mindössze néhány perc jut, és így eredményt csak az állandó és erőteljes ismétlés biztosíthat.”³¹⁵

Kövessy Jenő: „A népiskolai vonatkozások kihasználására mindenütt időt szentelek, különösen az alapműveletek a méréstani anyag, és a törtek tárgyalásával kapcsolatosan nem elégszem meg a népiskolai vonatkozások megemlítésével, hanem saját eljárásomban is, ahol csak lehetőség van rá, a népiskolai tanítási módot tekintetbe veszem.”³¹⁶

Straub Ferenc: „Minden egyes osztály anyagát többévi tapasztalat alapján, óráról-órára beosztott egységek szerint osztottam el. Az anyag kiválasztásánál a mindennapi élet (környezet, földművelés, ipar, kereskedelem) elsősorban a népiskola irányadó: anyagban és módszerben egyaránt. Egyes odavetett gondolatok feltűntetik a kapcsolatokat, amennyire a rovat megengedte, feltűntettem a szemléltetést (kísérleteket, kirándulást), a kiegészítésül szolgáló olvasmányokat. Élményeken, szemléltetésekben alapuló, logikus gondolatmenetben többoldalú kapcsolatokkal felépített ismeretanyag, nemigen kíván külön ismétlő órákat. Emellett a nagyobb egységek elvégzése után beállított összefoglalás, és ismétlés újabb szempontok szerint történik. A korábbi évfolyamok anyagát is csak ott veszem fel, ahol az új anyag miatt erre szükség van és a kettő egymásba kapcsolható.”³¹⁷

Szörényi József: „Mivelhogy már a poétika is hozzásegít az irodalomtörténet tanításához, éppen ezért a tanmenetben is jeleztem, hogy nem magát a rendszert, az elméletet tanuljuk, hanem az író, a költő adjuk a növendék kezébe. Minden módszeres egységnél jeleztem azokat az olvasmányokat, költeményeket, melyek alapján a növendék az elmülethez juthat. [...] A tanmenetek csak olvasmánycímeket jelölnek meg, de egyetlen olvasmány sem szolgál csak olvasásul, avagy fordítási gyakorlásul, hanem beszédgyakorlatul, akár dramatizálás, akár kérdés és feleletekre való boncolás útján. Az olvasmányok száma korántsem öleli fel a tankönyv anyagát, a tanmenetekben azokat az olvasmányokat jelöltem meg, amelyek alkalmasak a beszélgetésre.”³¹⁸

A tanárok legtöbbször hatékonyan tudták megszervezni munkájukat, a tagadhatatlan nehézségek feltárása mellett a tanfelügyelői látogatások alkalmával pozitív visszajelzéseket is kaptak. A népművelési tanfolyam hallgatóinak záróvizsgáján Kiss Károly királyi tanfelügyelő „megemlíti, hogy a sok képzőből kapott tanítók közül, a szegedi képzőből a tankerületéhez kerültek olyan pluszt hoztak, hogy szembeűnő jó hatással vannak a többiekre.”³¹⁹

³¹⁵ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1937. szeptember 30.

³¹⁶ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1937. szeptember 30.

³¹⁷ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1937. szeptember 30.

³¹⁸ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1937. szeptember 30.

³¹⁹ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1933. április 10.

A tanítás elsajátított tartalmai, de sokkal inkább a fokozatosan kimunkált módszerei a növendékek gyakorlati képzésében csúcsosodtak ki, a gyakorlóiskolai hospitálással és tanítási gyakorlatokkal, valamint a tanítóképző-intézeti tanárképzéssel külön fejezetben foglalkozunk.

X. Gyakorlati képzés

X. 1. A növendékek felkészítése

A tanítóképzés sarkalatos pontját, legspeciálisabb területét a gyakorlati képzés jelentette. „A tanítóképző szakiskola csak úgy felelhet meg hivatásának, ha csakugyan központnak tekinti a gyakorlati kiképzést. Intézetünkben iparkodtunk ennek megfelelni.” (Értesítő, 1930, 38. o.). Az általunk vizsgált időszakban már rendelkezett 40–50 fős osztálylétszámmal működő gyakorlóiskolával az intézet, de a két világháború közötti időszak első éveiben még meglehetősen mostoha körülmények között, nagy nehézségek közepette tudták megoldani a gyakorló tanításokat. A húszas évek elején a következőképp folytak a hospitálások és gyakorló tanítások: „A gyakorlati kiképzés az intézet mind a négy évfolyamára kiterjedt, amennyiben a négy osztály növendékei betűrendes egymásutánban bejártak a gyakorló-iskolába hospitálni. Ez nem jelentett passzív megfigyelést, mert amellet, hogy fogadniok kellett a tanulókat, a tanítás megkezdése előtt és az órák közti szünetekben foglalkoztatták őket. Úgy ezen alkalmakkal, mint a tanítás alatt kötelesek voltak - a neveléstudományi tárgyak tanárától esetről-esetre nyert szempontok szerint - megfigyeléseket eszközölni, testméréseket és egyszerűbb kísérleteket végezni, s minderről a hospitálásra következő első neveléstani órán írásban (rajzban) beszámolni. Így az elméleti és gyakorlati képzés teljes összhangban folyt, s a növendékek pedagógiai ismeretei nevelői belátássá mélyültek s e belátással párhuzamosan finomult nevelői tapintatuk. A III. osztály minden egyes növendéke tanított az elmúlt iskolaévben. A tanítások tárgyának megválasztása az előírt módon történt. Úgy az előkészülés, mint a tanítások megbírálása a pedagógia tanára által megállapított szempontok szerint folyt le. A IV. éves rendes növendékek, valamint a katonai póttanfolyam hallgatói a tanítási gyakorlati órákon átlag háromszor tanítottak a fent jelzett módozatok mellett. Ezen kívül gyakran nyílt alkalmuk - részint hospitálásaik alkalmával, részint a gyakorló-iskola tanítójának helyettesítésekor - a tanításra. „(Értesítő, 1928, 19. o.) Az új tanterv a gyakorlatokat illetően is változást hozott. „A gyakorlati kiképzés az ezévben már teljes egészében érvényre jutó új tanterv szellemében folyt. Az új tanterv által hozott előnyös újítások, a felemelt óraszám, a gyakorlati tanításoknak egy évvel később történő kezdete nagyban megkönnyítették a kitűzött cél elérését. Az egész év folyamán a negyedéves növendékek 80-szor; az ötödévesek 103-szor tanítottak, melyből átlag egy-egy növendékre 8, illetőleg 10 jut.” (Értesítő, 1925, 20. o.)

1927-ben kéttanerőssé fejlesztették a gyakorlóiskolát, Májer Rezső és Vadász Zoltán tanítók vezetése alatt. „Az 1882–83. iskolai év óta fennálló gyakorlóiskolának életében lényeges változás történt. Az eddigi egytanerős osztatlan hatosztályú népiskola kéttanerős, részben osztott népiskolává lett 1927. október 1-től kezdődőleg, amikor az újonnan kinevezett tanerő, Vadász Zoltán elfoglalta állását. Bár az intézet épületei részben más célokat szolgálnak és így két gyakorlóiskola-termünk ezidén sajnos még nem volt, növendékeink gyakorlati kiképzésében nagy hasznát láttuk a kettős III. és IV. osztályoknak. A szükséghez képest könnyen állítottunk be teljesen osztott, részben-osztott, vagy osztatlan iskolát. A gyakorlóiskola helyiségét félnapos váltakozó rendszerrel használtuk, bár ez a nevelés és tanítás érdekében éppen nem kívánatos.” (Értesítő, 1928, 58. o.)

„A gyakorlati kiképzést szolgálta a részben osztott gyakorló iskolának mindkét tagozata. Az ötödik évfolyam növendékei két csoportban végezték a tanításaikat, kölcsönösen tanítva mind a két gyakorló iskolában. Átlag 8–10 alkalommal tanított egy-egy növendék és így dacára a nagy létszámnak (39) a népiskolának csaknem minden tárgyában volt alkalmuk a tanítás gyakorlására. További teret nyújtottak a gyakorlati kiképzésre a gazdasági ismétlőiskola, valamint az újszegedi leventealakulatok is, hol rendszeres látogatáson kívül önállóan is részt vettek növendékeink a munkában. Bár nem az egész növendéksereg, de azoknak jelentős része részt vett a cserkészcsapatban lévő apródráj munkájában. Szándékunk itt a keretek lehető bővítésével, minél több növendéknek a bekapcsolása és tesszük ezt abban a reményben, hogy jelentős mértékben fogjuk ezzel is elősegíteni növendékeink gyakorlati nevelő érzékének kifejlődését. Az alsóbb évfolyamok a második osztálytól kezdődőleg látogatták a gyakorló iskolákat, az idevonatkozó rendelkezéseknek megfelelően.” (Értesítő, 1929, 56 o.)

Megfelelő szempontrendszer mentén, a fokozatosság elvét szem előtt tartva építették fel a gyakorlatokat. „A II. évfolyam növendékei a testi élet és testi nevelés szempontjaiból figyelték a kéttagozatú gyakorlóiskola növendékeit és munkáját. A III. évesek lélektani tanulmányaik szempontjából vizsgálták az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát. A IV. évfolyam hospitálási szempontjait a módszer és az iskolai rendtartás köréből vettük, míg az V. évesek az általános tanulói munkát figyelték. Esetről-esetre más-más szempontból. A tanulási gyakorlatok az előirt menetben történtek. A IV. évesek a gyakorlóiskola alsó tagozatában, az V. évesek két csoportra osztva mindkét tagozatban tanítottak. Az V. évesek átlag 10–12 tanítást végeztek. Nem tartjuk elégnek ezt arra, hogy gyakorlati szempontból kiképzett tanítóknak mondhassuk növendékeinket, de az adott körülmények között többet nem tehettünk. Reméljük, hogy a 3. gyakorlóiskola beállításával több alkalmat adhatunk a tanítói készség kifejlesztésére. A

gyakorlati kiképzés 3. tényezője a pedagógiai gyakorlatok (szeminárium-)ra. szánt óra az V. évfolyamon. Az órák vezetője elsősorban a gyermektanulmányozást, a tanítói közélet szempontjából fontos társadalmi problémákat, végül a hazai tanügyi lapok ismertetését és használatát tekintette főcéljának.” (Értesítő, 1930, 38. o.)

1930-ban azután megnyitották a gyakorlóiskola harmadik tagozatát, ezzel lényegesen több alkalmuk nyílt a növendékeknek a hospitálás és gyakorló tanítás elegendő számú és minőségű megvalósítására. Arra is ügyeltek, hogy mindenki mind a három iskolában, három különböző tanító mellett gyakoroljon, ezzel is színesítve módszertani repertoárját. „Az intézetnek három gyakorló elemi iskolája van. A gyakorlati kiképzés érdekében a következőképpen osztottuk meg őket: a) gyakorlóiskola I–VI. osztály, b) gyakorlóiskola III–VI. osztály és c) gyakorlóiskola I–III. osztály. Növendégeink a III. évtől kezdve látogatták a gyakorlóiskolákat. A harmadévesek a b) gyakorlót látogatták, tanítási naponként 1–1, a negyedévesek az a) és c) gyakorlóban hospitáltak, mindkét gyakorlóba tanítási naponként 1–1, tehát összesen két növendék. Végül az ötödéves növendégeink mind a három gyakorlót látogatták, naponta három növendék volt a gyakorlóban. Gyakorlati kiképzésünket szolgálta még a gazdasági irányú továbbképző gyakorlóiskolánk, hol azonban csak ötödéves növendégeink hospitáltak. A gyakorlati tanítások a negyedéveseknél két, az ötödéveseknél három csoportban történtek. Az egész évi tanítások átlaga növendékeként a negyedéveseknél 3–5, az ötödéveseknél 8–10 tanítás. Kiegészítik ezeket a hospitálások alkalmával végzett tanítások, melyeknek száma esetlenként 1–1, végül az ötödévesek hospitálásait lezáró három napos hospitálások tanításai, amikor is azonfelül, hogy a gyakorlóiskolákat lehető önállósággal vezették, a tanításoknak nagyobbik felét is ők végezték. Természetes, hogy mindezekre a tanításokra a gyakorlóiskolai tanítók előzetes előkészítése nyomán, rendszeresen előkészültek. Ha már most így vesszük számba a növendékeként végzett próbatanításokat, akkor a IV. éveseknél 10–12, az ötödéveseknél 30–35 tanításról számolhatunk be átlagosan. S végül kiegészítői voltak a gyakorlati kiképzésre irányuló munkának a pedagógiai vonatkozású kirándulásaink és a szegedi és Csanád egyházmegyei tanítóság szemináriumi munkásságába való bekapcsolódásaink, melyekről a „kirándulások” rovatában számolunk be.” (Értesítő, 1936, 53. o.)

Tulajdonképpen a gyakorlóiskolai tevékenység volt az, amely igazán lehetővé tette a tanítói hivatásra nevelést, nemcsak a módszertan miatt, hanem azért is, mert itt csúcsosodott ki a más középiskolákkal megegyező közműveltségi tárgyaknak a népiskolai gyakorlat szempontjából történő feldolgozása, ami a korabeli tanítóképzés tulajdonképpeni lényege. A

tanári értekezleteken megvitatták, hogyan is valósítható ez meg a mindennapi intézeti gyakorlatban: „ezen életrevaló tanítási módszer mellett kívánatos, hogy a tanítónövendékek már az alsóbb fokon tudatosan megismerkedjenek a népiskola belső életével. A növendékek már a második osztálytól kezdve hospitáljanak, nemcsak a tanítói nevelői eljárások megfigyelése miatt, hanem a tananyagnak részletekbe menő megfigyelése céljából is. A hospitálásról más és más szempontok szerint beszámoljanak a gyakorló iskolai tanítónak, és pedagógiai tanárának. Lényegesebb azonban, az, hogy a következő órán a szaktanárnak is beszámoljanak, így idővel a közvetlen megfigyelésekből megismerkedik a tanítónövendék a népiskolával, a népiskolai tananyaggal, és ennek módszeres feldolgozásával. Ez volna a szaktárgyaknak és a gyakorló iskolának igazi, állandó kapcsolata. A hospitáló növendékek így több érdeklődéssel kísérik a gyakorlóiskola munkáját, örömmel beszámolnak a szaktanárnak arról, hogy mit láttak, tapasztaltak a kérdéses szaktárggyal kapcsolatban. Megfigyeléseiket összehasonlítják azzal, hogy a tanítóképzőben mit, és hogyan tanultak erről az egységről. Ez az eljárás tehát ismétlésnek is nagyon jó. A szaktanár egy-két megjegyzéssel megvilágítja a tapasztalatokat, rámutat a népiskolai anyag kezelésére és a módszerre. Ezek a beszámolók arra is alkalmasak, hogy a szaktanár és a gyakorlóiskolai tanító megbeszéléseket folytathatnak a leghelyesebb, egységes eljárás biztosítása céljából.”³²⁰

³²⁰ MNL CSML VIII. 64. a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1930. szeptember 30.

X. 2. A gyakorlóiskolai tanítók

A gyakorlóiskolai tanítók sajátos szempontrendszerű kiválasztási folyamat után nyerhették el állásukat. Erről egy 1923-ban kelt levélből részletes felvilágosítást nyerhetünk: „A gyak. isk. tanítói állásra pályázók szűkebb bizottság előtt (nálunk legutóbb volt két tanítóképző-intézeti főigazgató, a királyi tanfelügyelő és egy gyak. isk. tanító) a gyak. iskola osztályait egy napon át (nálunk egyhuzamos tanítás lévén 4 órán keresztül) teljesen önállóan vezetik, hogy arravalóságukról tanúbizonyságot tegyenek. A bizottság különösen a következőkre figyel: 1. Milyen a pályázó tanítói egyénisége? Hogyan érintkezik, bánik a kicsikékkal? 2. Milyen az általános képzettsége, műveltsége, tárgyi tudása? 3. Milyen a szaktudása? Mennyire érvényesül az iskolai munkájában? 4. Nevelve oktat-e? Nevelői hatások alkalmazására van-e kellő gondja? 5. Mennyi jártassága van az osztatlan iskola vezetésében? A pályázók egyenként meghívhatnak, a pályázó a próbatételre kitűzött nap előtti napon délben jelentkezik. Jelentkezésekor kérdőívet kap, annak rovatait kitöltve mintegy életrajzot ad magáról. Ebben többek között beszámol végzett szaktanulmányairól, esetleges különös képzettségéről, ill. képesítéséről (zene, rajz stb.), eddigi munkásságáról, esetleges irodalmi tevékenységéről stb. Ugyanekkor kapja próbatanítási tételleit. A tételek úgy vannak megválogatva, hogy a pályázó lehetőleg a gyak. isk. összes osztályaiban és a népiskola összes köreiből (humán, reál, gyakorlati és művészi tárgykör) egy-egy fél órás tanítást tartson. Hogy esetleges különleges képességeit, eljárását, módszerét stb. is bemutathassa, két tanítási tételt (tantárgyat és osztályt is) teljesen szabadon választ. A szükséges segédeszközök ugyanakkor rendelkezésére bocsátatnak. Ezek alapján délután előkészül tanításaira és következő nap tanít. A tanítások végeztével a bizottság azokat értékeli, és az arravalóság kérdésében dönt.”³²¹ A fent vázolt szempontok alapján lezajlottak a próbatanítások és a kiválasztási folyamat. A jelöltek vegyes teljesítményt nyújtottak, amelyről részletes beszámoló készült. A királyi tanfelügyelő értékelése szerint például „Czibulás László tanító tanítása módszeres, tervszerű. Alkalmazza a célkitűzést a táblán és iparkodik is fokról fokra haladva a kitűzött célhoz eljutni a rendelkezésére álló idő alatt. Szemlélteti előadását rajzban, a kéznél levő tárgyakkal, de az osztatlan iskola osztályainak állandó foglalkoztatására, főleg pedig a tanulók fegyelmezésére nincsen figyelme, talán képessége sem. Nagy hibája, a kikérdezésnél a falusi tanítók szinte többségének az a rossz szokása, hogy elharapott szavakkal iparkodik a megfelelő tanuló segítségére lenni, és ezzel rest gondolkodásúvá neveli a gyermekeit. Nyugodt, csendes magatartású, közepesen ügyes

³²¹ MNL CSML VIII. 64. a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1923. november 20.

közlőképességű. Véleményem szerint lehet osztott iskolában igen megfelelő osztálytanító, de gyakorló iskolai tanítói állásra alkalmatlan.”³²² „Szomor Jenő bár a fiatalabb tanítói generációhoz tartozik, mégis nagymérvű elmaradottság jellemzi. Vontatott előadású, fegyelmezése hiányos, ami önként következik monoton előadásából. A tanulónak unalmas az egyhangú, szinte érthetetlen beszéd. Ismeretei igen alaposak, gyakorlóiskolához nem alkalmas, de tagadhatatlan, hogy osztott iskolánál hasznavehető tanító.”³²³ „Csóti Mihály a szegedi tankerület azon tanítóinak egyike, aki a külterületről mindenképpen bejutni szeretne a város belterületére. Kötelességeit lanyhán teljesíti, állandó a panasz ellene. Egészen meglepett a mintatanítása, és megállapítom, hogy nem is olyan rossz tanító Csóti, hogy helyét meg ne tudná állni. Azonban ez a helytállás még igen gyenge ahhoz, hogy gyakorlóiskolai tanítói állásra alkalmasnak minősíttessék. Az ő tanítói képessége, fogyatékos ismeretei miatt még a belterületi iskolákra sem megfelelő, azonban, ha önművelés folytán biztos ismeretekre, fogásokra tenne szert, jó közepes tanító lehetne belőle.”³²⁴ Gombkötő Antal királyi tanfelügyelő a végül nyertes Majer Rezső kiemelkedő próbatanításával kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy „én, aki már sok tanítást végig hallgattam, mondhatom, hogy ehhez foghatót még nem hallottam.”³²⁵ „Tanításában meglepően könnyű, világos, értelmes. Szinte játszva, mesélve tanít. Elvont dolgokat ügyes rávezetéssel világít meg, szemléltetése találó, és nyomon követi az előadását. Az egész osztályt fegyelmezi és foglalkoztatja. Eleven, mozgékony a gyermekek között, és ezzel uralja a helyzetet, miután éber és mindenkit figyelemmel kísér, így reá is figyelnek. Minden tanuló vele, illetve intézkedései szerint dolgozik. A gyermekekkel szemben nyájas, kedves. Ismeri azok gondolatvilágát, abból meríti példáit, meséit. Mestere az ismeret könnyű közlésének. Hibájául csak egyet írok fel, hogy a tanulóknak feladott kérdéseire nem kívánta a szabatos, szinte ugyanazon szavakkal visszaadott feleletet, és ezzel a logikus gondolkodás fundamentumait nem rakosgatja le. De ez nem javíthatatlan mulasztás! Amennyiben Majer Rezső kerül a gyakorlóiskola élére, ott minden tekintetben meg fog felelni, és a tanítójelöltek sok ügyes, mesteri fogást sajátíthatnak el tőle.”³²⁶

Érdeemes alaposabban is megvizsgálunk a gyakorlóiskolát vezető oktatók pedagógiai tevékenységét, hogy láthassuk, milyen volt az a módszertani kultúra, amelybe a leendő tanítók betekintést nyertek. Vadász Zoltán egyik előadásában az új népiskolai tantervet méltatva fejezte ki örömét afelett, hogy a régihez képest végre új tartalmak és megközelítések segítik munkáját.

³²² MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1923. november 20.

³²³ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1923. november 24.

³²⁴ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1923. november 21.

³²⁵ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1923. december 6.

³²⁶ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1923. november 22.

A tanulók előzetes tudására történő építést, az összefüggések megértését, az önkifejezés lehetőségét kifejezetten pozitív fejleményként értékelte. Kifejtette, az 1905. évi népiskolai tanterv által teremtetett „*fonák helyzet, lassan, de mégiscsak megvilágosodott. Ezen akart változtatni az új tanterv, a gyermeket tenni az iskola központjává. Nem az emlékezetre, hanem a megértésre helyezni a súlyt. Nem is magát az ismeretet, hanem inkább az ismeretszerzés, és felújítás módját tartja fontosnak. Alapelvei között több szolgálja a társadalmi jóember eszményét! Nem lehet célja a tantervet egész terjedelmében boncolgatni, csak az anyagban előállt lényeges változtatásokra óhajt rámutatni. A beszéd- és értelemgyakorlatok ma már III–IV. osztályban is helyet kaptak. A gyakorlat igazolta az elméletet, az újítás bevált. Igaz, sokan ma sem akarják megérteni, hogy e tárgy címe valóban fedi a tartalmát is. Sokan ma is realismereteket akarnak ebben látni, éppen nekünk tanítóképző intézeteknek van még e téren sok tennivalónk, hogy tanítóságunk belássa, nem a község, a szekér, a vasút elméletét kell itt tanítanunk, hanem a mi községünkről, az apám szekéréről, a mi vasutunkról beszélgetve, ahhoz fűződő kellemes vagy kellemetlen emlékeken, érzéseken át kell egy-két új ismeretet csatolni. Nem akartuk elfogadni, hogy a gyermek lelkében van már ismeret, tapasztalat. Mi mindenre meg akartuk őt tanítani. Az eredmény az lett, hogy megtanulta ugyan a gyermek, de közben unatkozott, fáradt, és talán meg is fogadta, hogy ezzel nem törődik többé, ha nem muszáj!*”³²⁷

Hinel Károly gyakorlóiskolai tanító hosszan értekezett a gyakorlatiasság, a mindennapi életből vett példák alkalmazásának jelentőségéről a népiskolai tevékenységekben. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 59076/1932. számú, „az elemi iskolák működésének gyakorlati irányú kimélyítéséről szóló” rendeletével kapcsolatban mutatta be saját oktatási gyakorlatát. Az általa felvetett gondolatok a mai napig a pedagógiai szakmai diskurzus és társadalmi viták tárgyát képezik. „*E rendelet nem új gondolatoknak megvalósítását tűzi ki célul. A munkaiskola tökéletesebb megszervezését óhajtja csupán. Azt a munkaiskolát kívánja meglátni, amelyet már az 1925-ös tanterv is megkívánt. Az említett tanterv szintén a múltból merített, hisz Comenius, Locke, Francke és a filantropisták hangoztatták már, hogy a munka táplálja a lelket. Már ők is észrevették, hogy pusztán elméleti tanítás kizárja a gyermek önálló tevékenységét, s nehéz lesz a gyermeknek később az esetleg még megmaradt elméletet a gyakorlatban megvalósítani, midőn egészen magára lesz hagyva. A tanítás irányadó gondolata tehát az lett, vegyük igénybe a gyermek öntevékenységét, annyira amennyire az csak lehetséges. Ezáltal nem csak ügyességekre és ismeretekre tesz szert, hanem egyben megtanulja megszeretni a munkát is. Kerschensteiner helyi oktatása nem vezethető be ugyan mindenütt, az elvnek az öntevékenység*

³²⁷ MNL CSML VIII. 64. 4. k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927. 1927. december 22.

kihasználása gondolatának azonban minden tárgynál érvényesülni kell. Az elemi népiskola új tantervének célkitűzése szerint, olyan nemzedéket kell nevelni, amely ismereteit a gyakorlati életben értékesíteni tudja. Minden iskolának arra kell tehát törekedni, hogy a padjaiból kikerülő gyermekcsereg nemcsak elméleti, hanem ezekkel együtt gazdag gyakorlati tudást is vigyen magával. Sőt, azt kell mondanunk, hogy a tanítónak mindent a gyakorlati életnek megfelelően kell feldolgoznia. A tanmenetében mindig annak adjon elsőséget, aminek gyakorlati jelentősége nagyobb. Másodsorban pedig arra legyen gondja, hogy a lehetőségek szerint a gyermekek keressék meg a problémák megoldását. Az olyannyira megváltozott gazdasági helyzetben csak az az egyén tud eredményesen dolgozni, aki nem pusztán utánzásra, hanem önálló, produktív munkára is képes. Mit tegyünk tehát a cél megvalósítása érdekében?”³²⁸ Válaszában részletezi, hogyan ismerteti meg tanítványaival közvetlen környezetüket, időjárást, növényeket, állatokat, foglalkozásokat stb. „Minden tárgynál elvünk: Mit tud a gyermek az életből, s mire lesz még szüksége? Lássuk most, miképpen valósítható meg ez a rendelet értelmében. Elsősorban a természetrajz, gazdaság- és háztartástan keretén belül. Az általános elv az, hogy tanításunk cselekvő legyen, a számolás és mérés tanításánál 100%-ban érvényesül. Már az első osztályban igénybe vesszük a gyermek öntevékenységet. A számológép, a pálcikák, a korongok stb., mind a cselekvés eszközei. Az ötödik-hatodik osztályban pedig felbecsüljük a távolságokat, lemérjük, lerajzoljuk mindazt, amiről szó van, és a gyermek maga keresi a problémát, s maga törekszik a megfejtés felé. Maguk keresik ki az újságokból a mindenkori árakat a példákhoz, szüleik háztartásában előforduló kérdések megoldását maguk óhajtják s kísérik meg. Ellenőrzik egymás munkáját, s mindig maguk kérik a rendszeres házi feladatot.”³²⁹ A hétköznapi élet és a helyi gazdasági vonatkozások megjelentek a gyakorlóiskolai tananyagfeldolgozásban. „A gazdaság- és háztartástan gyakorlati megoldásáról szólva elegendő a Straub-Vadász-féle Vezérkönyvre utalnom. Ez teljes egészében feldolgozza az anyagot, éppen a rendeletben hangoztatott elvnek megfelelően. Csak egy kis epizódról számolok be, amelynek helyi vonatkozása bír jelentőséggel. A haltenyésztésről tanítottam, a néhány szavas bevezetés után az egyik fiú feláll, és azt mondja, hogy ő már látott haltenyésztést. Ugyan hol? - volt a kérdésem. A szomszédunkban, s erre elmondta, hogy élelmes szomszédjuk hogyan hasznosította a telkén levő gödröt haltenyésztés beállításával. A nyúlőr értékesítéséről, a fűzfakosár készítéséről nem egy fiam számolt be pontos megfigyelést bizonyító jártassággal. E téren még jobban fel kellene kutatni a helyi értékeket az említett rendelet értelmében, és így helyes, alkalmasabb irányba

³²⁸ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1932. április 30.

³²⁹ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1932. április 30.

kellene terelni az újszegedi gazdasági életet. [...] a kertben, a mezőn végezhető munkának sok módja lehet. Ezekről nem csak beszámolót kérjünk, hanem menjünk ki a kertbe, olyankor, mikor a kertész ott dolgozik, és meg tudja mutatni az alkalmas fogásokat, eljárásokat, amelyeket alkalmazni kell."³³⁰ Hinel előadása után élénk vitát folytattak a tanárok. A hozzászólók többsége üdvözölte a vázolt eljárásokat, de Vadász Zoltán tanító kifejezte aggodalmát afelett, hogy a hasznossági elv túlságosan előtérbe kerülhet, ha a rendelet céljait nem helyesen értelmezik egyes iskolákban.

X. 3. A képesítés

A tanítóképző intézet diákjai a hospitálásokat és gyakorló tanításokat követően tanítóképesítő vizsgát tettek. Azt megelőzően is minden évben osztályképesítő vizsgákon vettek részt, tehát évről-évre számot adtak tudásuk előrehaladásáról. A befejező képesítővizsgákon előbb írásban vizsgáztak neveléstudományokból, magyar nyelv és irodalomból, majd előbbieik sikere esetén szóbeli vizsgák következtek május-június hónapokban. A neveléstudomány vizsgán változatos témákban kellett kifejtetni ismereteiket és nézeteiket, a tanultak minden szegmense megjelent a számonkérésekben: lélektani, neveléstörténeti, módszertani stb. tartalmak egyaránt. *„Milyen lélektani és logikai alapokon épülnek fel a tanítás formális fokozatai?”* (1925), *„Milyen alkalmakat és eszközöket nyújt a népiskola az erkölcsi nevelésre?”* (1926), *„Az érzelmek jelentősége a nevelésben.”* (1927), *„A szoktatás lélektani alapja, módja és hatása.”* (1928), *„Mennyivel juttat közelebb a testi nevelés a tökéletesebb emberhez?”* (1929), *„Milyen legyen a növendék és a nevelő közötti viszony, hogy a nevelés munkája eredményessé váljék?”* (1930), *„A jutalmazás és büntetés alakulása a nevelés történetében”* (1931), *„Mennyiben nyújt alkalmat a népiskolai tanterv a nemzeti nevelésre?”* (1932), *„Hogyan alakult a nevelés célja a neveléstörténet folyamán?”* (1933), *„A növendék tevékenységének jelentősége az ismeretszerzésben a neveléstörténet megvilágításában”* (1934), *„Hogyan biztosíthatom növendékeim tevékeny részvételét a tanításban?”* (1935), *„Az iskolai kirándulások, jelentőségük a neveléstanításban”* (1936), *„Hogyan alakult a testi nevelés a nevelés történetében?”* (1937), *„A tanító példájának jelentősége az iskolai és iskolán kívüli nevelésben”* (1938).

³³⁰ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1932. április 30.

X. 4. A tanítóképző-intézeti tanárképzés

Nagy változást és egyben szakmai előrelépést jelentett az intézet számára a tanítóképző-intézeti tanárképzés Szegedre kerülése. A katolikus intézet ezzel gyakorlóintézménnyé vált. A tanítóképző-intézeti tanárképzés hosszú és tekervényes utat tett meg eddig az állomásig, a fejlődése meglehetősen összetett és szerteágazó volt mind tartalmaiban, mind a képesítéseket illetően. 1867-es kiegészítést követő időszakban Magyarországon a közoktatás területén történt fejlesztések részeként, az Eötvös József kultuszminiszter által fémjelzett 1868. évi 38. törvény célul tűzte ki az alsófokú iskolák tömeges létrehozását, mindez pedig a képzett tanítók, és az őket felkészítő tanárok iránti igényt is növelte.

A tanítóképző-intézetekben dolgozó tanárok a legkülönbözőbb tudományos és intézményi háttérrel rendelkeztek (lehettek például középiskolai tanárok, bölcsészkaron végzett és külföldi tanítóképzőkben oktatók, polgár iskolai vagy tanítóképzőt végezett tanítók), és egységes szakmai kapcsolat sem alakult ki közöttük. Felmerült az igény a tanítókat képező tanárok esetében is az egységes elvek és szempontok által körülírt képzési feltételek kidolgozására.

A tanárképzés egységesítésével, és a tanítóképző-intézeti tanárok képzésének szabályozásával kapcsolatban Trefort Ágoston minisztersége idején történt előrelépés. 1887-ben kiadott rendelete értelmében a képzésbe olyan hallgatók léphettek be, akik a polgári iskolai tanítóképzőt jeles eredménnyel végezték, és „...*jellemük és nevelői tulajdonságaik alkalmassá tették őket a pályára.*” (Kiss, 2010, 144. o.) A tanárképzés helyszínét két különálló intézmény biztosította: a férfihallgatók a budai Paedagogium, a nők pedig az Andrássy úti tanítóképző intézetek keretein belül tanulhattak.

A következő, 1897-es reformmal megváltoztatták a tanárképzés rendjét, megnyitva az utat a tanárjelöltek számára, hogy a szaktárgyak vonatkozásában az egyetemen is tanulmányokat folytassanak. Az 1906-os, Apponyi Albert nevéhez fűződő rendelettel került kialakításra az Országos Tanárképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság, meghatározták a záróvizsga követelményeit, előírták a végbizonyítvány, tehát egységes képesítés megszerzését. Lehetővé tették, hogy ne csak a polgári iskolai tanítóképzőkből kerülhessenek ki tanítóképezdei tanárjelöltek, hanem egy különbözeti vizsgát követően a végzett középiskolai tanárok is bekapcsolódhattak a képzésbe. Emellett felállítottak két bentlakásos kollégiumot, az I. kerületi Győri úton a férfiaknak, és az Erzsébet Nőiskola mellett az István úton a nőknek, ezek voltak az Apponyiról elnevezett kollégiumok. Mindezen lépések célja az volt, hogy a tanárképzést intézményesített formában működtessék tovább, és biztosítsák a tanítók és tanárok megfelelő

képzését. A kollégiumok létrehozása és a rendeletek bevezetése a tanárképzés egységesítésére és szabályozására irányuló erőfeszítéseket jelentették. Az Apponyi Kollégiumok szervezeti és működési szabályait a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által kiadott rendelet alapján állították össze. A rendelet a tanítóképző-intézeti tanárképzés feladatainak, módszereinek és rendszerének meghatározása mellett kiemelte a jelöltek általános pedagógiai és filozófiai ismereteinek fontosságát. A tanulóknak szakcsoportonként korábbi ismereteik kiegészítése és legalább egy tárgy mély tudományos elsajátítása a feladatuk. Az Apponyi Kollégiumok szervezetileg a vallás- és közoktatásügyi miniszter irányítása alá tartoztak, aki miniszteri biztos útján gyakorolta az irányítói teendőket. Az igazgató közvetlen vezetést látott el, míg a szakvezető tanárok fontos szerepet játszottak a hallgatók tanulmányainak segítésében és a gyakorlati képzésben. A szakvezető tanárok a hallgatók felvételében is részt vettek, javaslatokat tettek, és a szakvezető tanári értekezleten tárgyalták meg a kollégium ügyeit. A szakvezető tanárok elsődleges feladata a tanárjelöltek tanulmányainak segítése és irányítása volt, mellette kutatói tevékenységet is folytattak. A képzési idő két év volt, az elméleti képzést az egyetemen, a gyakorlatit pedig a minisztérium által kijelölt iskolában végezték. A képzési struktúra szakcsoportokra és tárgyakra oszlott, emellett a hallgatóknak egyfajta pedagógiai-filozófiai jellegű általános műveltséget is kellett szerezniük. A rendelet szabályozta a képesítéssel kapcsolatos eljárást, amely magában foglalta a zárószigorlatot, írásbeli és szóbeli vizsgát, amely lehetővé tette a képesítést igazoló oklevél megszerzését. A trianoni döntést követően a tanár- és tanítóképzés struktúrája alapvető átalakuláson ment keresztül. Az intézmények zöme a határon túlra került, módosult az egyházi és állami, valamint a férfi és női képzés aránya. A határon túl elhelyezkedett intézmények tanári karának egy jelentős része az anyaországba érkezett. A menekülő egyetemek, mint például Kolozsvár és Pozsony, ideiglenesen a Polgári Iskolai Tanárképző épületében találtak szállást. (Kiss, 2010)

Az Apponyi kollégisták, bár nehézségekkel küzdöttek a változások miatt, lehetőséget kaptak arra, hogy a három budapesti egyetem közül válasszák ki, hol hallgatják le elméleti óráikat. A világháború és a trianoni döntést követő gazdasági válság konkrétan érintette a kollégium életét és a hallgatók mindennapjait. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter, tanügyi reformjai részeként, a polgári iskolai tanárképzést decentralizációs elvek alapján alakította át. A reformok a 1927. évi 12. törvényben testesültek meg, amely értelmében az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Tanítóképző-intézeti Tanárjelöltek Apponyi Kollégiuma Szegeden folytatta tovább működését. 1928-ban a két polgári tanárképző egyesülése és Szegedre költözése új fejezetet nyitott. Az 1929-es miniszteri rendelet meghatározta a

tanítóképző-intézeti tanárképzés következő szakaszát, amely alapvetően megtartotta a korábbi struktúrát. A tanárképzést a szegedi Ferenc József Tudományegyetemmel, valamint a szegedi Római Katolikus Tanítóképző Intézettel és Római Katolikus Tanítónőképzővel együtt szervezték, egyéves képzés formájában, a 4 évfolyamos polgári iskolai tanárképzés fölé szervezve. Az egyéves képzés végül csak terv maradt, a résztvevők négy félévet hallgattak. (Tóth, 1996)

Az Apponyi-kollégium szerves része maradt a tanárképzésnek, és a szegedi intézményekkel együttműködve biztosította a tanárjelöltek elméleti és gyakorlati képzését. Szerves kapcsolat alakult ki a kollégium és az egyetem között. Utóbbi igyekezett megbecsülni azt az évi mintegy 50 új rendkívüli hallgatót, akiknek részvétele egyszersmind új fejlesztési lehetőségeket is jelentett az egyetem számára. Az együttműködés pozitív fejleményt jelentett a tanárképzős hallgatók és az apponyisták számára, például engedélyezték, hogy *„a kari pályázatokon rendkívüli hallgatói mivoltuk ellenére a Polgári Iskolai Tanárképző illetőleg az Apponyi Kollégium növendékei is részt vehessenek.”* (Fizel, 2014, 243. o.). Az intézmény szoros kapcsolatban állt a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolával, pénzügyileg és adminisztratív szempontból is attól függött. A vizsgáztatást az Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság végezte. A képesítő vizsga feltételei közé tartozott a négy félév elvégzése, a didaktikai gyakorlat befejezése, valamint a latin és legalább egy modern nyelv ismerete. A szegedi időszakban összesen 729 tanítóképző intézeti tanár kapott kinevezést. (Kiss, 2010)

Az első szegedi évfolyam 1929 őszén indult, a kezdeti nehézségek 1932–33-ra rendeződtek. Még a képzés beindítása előtt, 1929 tavaszán meglátta az átszervezések adta lehetőséget a tanítóképző igazgatója, megjegyzéseket tett az egyetem párhuzamos tanszékeinek felállításával kapcsolatban (Fizel, 2013), és a leendő katolikus tanárképzéssel kapcsolatban is. *„A polgári iskolai tanárképzésnek Szegedre való helyezése nemcsak jelentékeny egyszerűsítést jelent, hanem a polgári iskolai tanárképzés színvonalát is emeli, azzal, hogy az egyetemmel jut szoros kapcsolatba. De ettől a reformtól sokat várhatunk a polgári iskolai tanárok szellemének átalakulása szempontjából is, és ezen kívül ez a reform azt az elvet is szolgálja, hogy a főváros ne nyeljen el minden kulturális intézményt, hanem legyenek hatalmas vidéki művelődési gócpontok is. [...] A tanítónő szervezetek jelöltjeinek Szegeden való elhelyezése kérdését a kultuszminiszter úr előmozdítani, és az egyházi főhatóságoknak, vagy az érdekelt szerzetesrendeknek bármiféle aggodalmát eloszlatni óhajtván, hajlandó a szegedi egyetemen a világnézetet érintő tanszékek mellé, melyeket nem katolikus vallású tanárok töltenek be, parallel*

tanszéket létesíteni, és azokra a katolikus vallású tanárokat kinevezni, annak ellenére, hogy ez az elhatározás nem katolikus részről heves ellenzésre talált. Ez volna katolikus tanárképzésünk kezdete, melynek folytatása lehetne a katolikus tanítóképző-intézeti, középiskolai, kereskedelmi iskolai stb. tanárképzés megszervezése, melyhez minden előfeltétel megvan. Eddig is sokszor éreztük, hogy katolikus tanárképzés nélkül csak hiányosan láthatjuk el katolikus iskoláinkat megfelelő tanerőkkel, úgy érzem minden alkalmat meg kell ragadni, hogy égetően szükséges tanárképzésünket minél előbb megszervezzük. A kultuszkormány segítségét, úgy hiszem, két kézzel kell megragadnunk, mivel a legcsekélyebb költség mellett is fedezhetjük tanári szükségletünket.”³³¹

Az intézet igyekezett felkészülni az új kihívásra. Az 1930. évi tanévnyitó értekezleten Becker Vendel igazgató felhívta a tanárok figyelmét új feladatkörük fontosságára. „Intézetünk gyakorló tanítóképzővé való válásával kapcsolatban fel kell hívnom a tekintetes tanári kar minden egyes tagjának figyelmét, hogy a tantárgyak tanításának módszerét tökéletesíteni, és a lehető legalaposabban kiépíteni szíveskedjék. Nemcsak a növendékek érdeke teszi ezt szükségessé, de elsősorban megköveteli ezt az Apponyi kollégium hallgatóinak tökéletes gyakorlati kiképzése. Szükséges ugyanis, hogy a hallgatók mindegyike a hospitálások alkalmával egy határozott, tökéletes tanítási módszert lásson és sajátíthasson el.”³³² A tanárok szakmailag megtették a tőlük telhetőt, de Balázs Béla királyi főigazgató rámutatott más, még fennálló hiányosságokra is. „[...]az intézet mintatanítóképző intézet, a tanítóképző intézeti tanárképző főiskola gyakorlóiskolája, s mégis nélkülöz egy tisztán pedagógus szaktanárt. Kéri az igazgatót, illetékes helyen hívja fel a figyelmet ilyen állás létesítésének szükségére. Fontos ez a tanárképzés és a gyakorlatibb tanítóképzés szempontjából is.”³³³ A kérésnek megfelelően intézkedtek a későbbiekben, a főigazgató azonban ennél továbbment. „Végül a következőkben foglalja össze észrevételeit. Mivel az Apponyi kollégium férfi hallgatóinak gyakorlati kiképzése ide terelődött, a tanárképzés érdekének megfelelően a főigazgatóság különös érdeklődéssel fordul a szegedi kir. kath. tanítóképző intézet felé és jogosan támaszt különös kívánságokat az intézettel szemben. Ezek a kívánságok a) az intézet korszerű elhelyezése, beosztása, lehető mintaszerűsége. [...] b) a felszerelés teljessége. Sajnos e tekintetben sok hiány van. Ennek a lehetőleg nagyobb mértékben való gyarapítását tartja a legfontosabbnak, az intézet és a tanárképzés érdekében is, mert tapasztalatból tudja, hogy hiábavaló a tanár buzgósága, e fogyatékokon úrrá lenni nem tud. Elkedvetlenedés és elfásulás vehet erőt bizonyos idő

³³¹ MNL CSML VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1929. május 21.

³³² MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1930. szeptember 1.

³³³ MNL CSML VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1930. október 18.

múlva a lelkeken. Különösen nehéz helyzetben van most a rajztanár: c) a tanári testület kedvező összetétele és kellő száma. [...] A céltudatos, folyton tervező, fejlesztésre törekvő, az élet újabb és újabb szükségleteit éles tekintettel figyelő és meglátó vezetést, irányítást dr. Becker Vendel igazgató igen szerencsésen biztosítja. A kellő szaktudással párosult, módszerességben a tanárjelölteknek mintául szolgáló nevelő és oktató munkát tervszerűen, lelkesen, eredményesen végzi az érdemes testület. Ez a munka több tekintetben kezdeményező, és termékenyen sokirányú, ami bizonyos egyéni jellemvonást ad az intézetnek, sőt, ösztönző hatással lehet és van is más intézetekre. A képzés intenzívebb módja, a tanári testületnek az iskolán kívüli népművelésben való vezető szerepe, a tanyai állapotoknak figyelemmel kísérése, a kirándulásokra való alkalmak bőséges kiaknázása, az eredményesebb gazdasági oktatásra irányuló törekvés, a hitoktató tanítóképesítés előkészítése, a végzetekkel való kapcsolat keresése, az ifjúság lelkes sport- és zenei élete, köri munkássága, más iskolákkal való együttműködés, ünnepség, de a tanárok sokoldalú társadalmi, irodalmi tevékenysége is mind-mind nagyon kedvező színben mutatják be az intézetet. Hivatali kötelessége azonban felhívni az igazgató és a testület szíves figyelmét Kornis államtitkár úr múltkori kijelentésére:” Most próbáljuk ki az újat. Következzék egy nyugodtabb korszak!”³³⁴

A tanítóképző intézet saját hatáskörében szabályozta a gyakorlati edukáció lefolyását. A tanulóknak külön a gyakorlati oktatással kapcsolatos teoretikus stúdiumok hallgatását is előírták. A gyakorlati tanítás részei voltak a tanítási órák látogatása, vezető pedagógussal folytatott megbeszélések, tanítás, az iskola adminisztrációjában való részvétel, hetenként egy alkalommal kollektív tanácskozás. Az adminisztratív kötelezettségekkel kapcsolatban az alábbiak szerint fogalmaz a szabályzat: „A gyakorló tanárjelöltek a már felsorolt kötelezettségeken túl részt vesznek az iskola minden működésében, hogy mentől jobban átéljék az iskola belső életének minden egyes mozzanatát.” (Kiss, 2010, 152. o.) A szabályzat végül a hallgatók szabadidejére is rendelkezik bizonyos kötelezettségekkel. Erre a célra külön teremben mélyülhetnek el a hallgatók a pedagógiai szakkönyvekben. Mind az első, mind a másodéves hallgatóknak 20 óra heti tanítás volt előírva, melynek egy részét a tanítóképzőben, másik részét pedig annak gyakorló iskolájában kellett letölteni. (Kiss, 2010).

1932–1933 folyamán élénk vita bontakozott ki arról a tervezetről, amely szerint a képzést vissza kellene helyezni Budapestre. A szegedi vezetés határozottan védelmezte a jelenlegi struktúrát. A Mesterházy Jenő névvel fémjelzett, a Magyar Tanítóképző hasábjain

³³⁴ MNL CSML VIII. 64.a. l.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939. 1930. október 18.

közzétett memorandum háttérében két ok állt. Az egyik indok az elméleti képzést folytató egyetemmel, a másik a gyakorlati oktatást végző tanítóképző intézettel állt kapcsolatban. Az előterjesztők úgy látták, hogy Budapest biztosítani tudná, hogy a színvonalasabb, ezen kívül nagyobb presztízzsel rendelkező Pázmány egyetem lássa el a teoretikus képzést. A fővárosi elhelyezést azon felül amiatt tartották kívánatosnak, mert ezzel a szegedi egyházi tanítóképző helyett állami intézményben tudnák megoldani a gyakorlati oktatást. Becker Vendel természetesen nem hagyta szó nélkül a tervezetet. Érvei szerint az elképzelés nem csupán a szegedi egyetemet, de a katolikus tanítóképzést is sértette. Becker szerint Szeged mellett szól, hogy a kisebb tanulói létszám jobban biztosítja a tananyagban való elmélyülést, továbbá a pedagógusi karral való szorosabb kapcsolat lehetőségét. A tanítóképzőt ért kritikára azzal válaszol, hogy ez ideáig még senkit nem ért hátrányos megkülönböztetés nem katolikus vallása okán, egyébiránt is tanítóképzők jelentős szegmense ugyancsak katolikus irányítás alatt áll. (Kiss, 2010)

Becker részletesen kifejtette álláspontját a kérdéssel kapcsolatban, módszeresen cáfolta a tervezet szerkesztőinek érveit. A képzés egyetemre történő áttételét éppúgy ellenezte, mint a fővárosi elhelyezést, a színvonal csökkenését is tagadta. *„A tanítóképző-intézeti tanár a tanító és nevelő munkának nem állhat meg az elméleti magaslatán. Le kell szállnia a mindennapi élet gyakorlati problémáihoz, keresztül-kasul ismernie kell a gyermeki lelket, a maga fejlődésének a folytonosságában, mind pedagógiai, mind didaktikai vonatkozásaiban. A gyakorlati, pedagógiai és didaktikai munkának e folytonosságát a reformtervvel szemben, ismét csak a tanárképzés régi rendje biztosíthatta eredményesen. Mindazok előtt, akik polgári iskolai tanárképzőt is végeztek, aligha kell fejtegetnem a tanárképzés e módjának az egyetemen folyó tanárképzéssel szemben mutatkozó feltűnő előnyeit, hiszen a múltban a legnagyobb előszeretettel és nem indokolatlanul hivatkoztunk erre. Általános volt az a felfogás, hogy a Pedagogium messzemenőleg alkalmasabb a tanári munkára való ránevelésre az egyetemnél, ami természetes is, ha ismerjük az egyetemeknek évszázados tradíciókra támaszkodó sajátos célját. Az egyetem célja a tudományok művelése, a tudósképzés és ez egészen más feladatokat jelent, mint amelyeket a tanárképzésnek kell megoldania. Az egyetemhez fűződő tanárképzés az egyetem szempontjából csak másodlagos jelentőségű, mellékes feladat. A polgári iskolai tanárképző főiskolán nyert ismeretek - bár tudományos színvonal szempontjából sem maradtak lényegesen alatta az egyetemi előadásoknak - feltétlen előnyt jelentettek a tanárjelöltre nézve, zárt és teljességre törekvő egészükkel. Ha még ehhez hozzáfűzzük azt, hogy a szervezetében zárt, csak a tanárképzés érdekeit szem előtt tartó külön tanári karral rendelkező főiskola nevelő*

hatásában is könnyen túlszárnyalhatja az egyetemnek más céloktól is befolyásolt ily irányú munkásságát, ismét csak helyesnek kell elismernünk azt, hogy a tanítóképző -intézeti tanárképzés alapjául a polgári iskolai tanárképzőt választották. Tanárképzésünknek tehát az egyetemre való áttérrelése - ahogy az a szűkszavú elgondolásból sejthető -, a középiskolai tanárképzéssel analóg módon történő megoldása éppen azt az alapot lökné ki maga alól, amelynek a múltban eredményesebb didaktikai, és pedagógiai felkészültségünket köszönhattük. Kérdés már most, hogy a polgári iskolai tanárképző főiskolának új szervezete vajon magával hozta-e a polgári iskolai tanárképzésnek oly lényegbeli megváltozását, mely változások a fent is érintett előnyöket veszendőbe vitték? Mesterházy kartásunk szerint igen, és pedig oly súlyos mértékben, hogy a múltban általa is nagy értéknek tartott kapcsolatok teljes megszakításával egészen új alapokra helyezendő tanítóképző-intézeti tanárképzést tart kívánatosnak. Lássuk már most azokat az okokat, melyek ennek az álláspontnak igazolására szolgálnak. Az egyik a polgári iskolai tanárképző szintjének süllyedése, melyet igazolna pedagógiai szempontból az érettségizettek nagy számmal való beáramlása a tanítóképző-intézetet végzetek rovására, amit súlyosbít az érettségizettek viszonylag gyenge eredményű előkészültsége. Ha nem is vesszük figyelembe azt, hogy a régi polgári iskolai tanárképzőben szórványosan felvett érettségizettek is ritkán jelentkeztek jeles érettségivel, e nívósüllyedést aligha írhatjuk a tanárképző új szervezetének rovására. Általános tapasztalat u.i., az, hogy ifjúságunk a mai nehéz gazdasági helyzetben olyan pályákon próbál elhelyezkedni, melyek munkalehetőséget is biztosítanak. Sajnos a tanári pályák szinte kivétel nélkül zsúfoltak, és így a helyzet okozta természetes szelekció hozza magával jórészt ezt az éppen nem kívánatos állapotot, melyben azonban középiskolai tanárképzőink is osztoznak a polgári iskolai tanárképzővel, és ha okát keressük a lassú elnéptelenedésnek, úgy inkább a polgári iskolai tanári pálya túlszűfoltóságában találhatjuk meg azt, semmint a „vidéki város” kisebb vonzóerejében. [...] Hogy a vidéki városban történő képzés a szelekció megvalósítása mellett lassú elnéptelenedést von maga után a tanítóképző intézeti tanárképzésnek, ahhoz csak annyit, hogy a múlt esztendőben - amikor is még vettek fel első éves jelölteket- 84-en jelentkeztek, igen szép eredményeket feltüntető oklevelekkel. Ez érvek tehát nem állnak meg. Vajjon találunk-e jobbakat? Talán a szegedi egyetem vagy a két szegedi tanítóképző intézet jelentené azt a súlyos tehertételt a mai tanárképzésünknek, melynek orvossága csak a képzés Budapestre történő áthelyezése volna a jelenlegi szervezet megtartása mellett is? [...] Hogy a szegedi egyetem megfelel és megfelelhet-e a tanítóképző intézeti-

tanárképzésben reá váró feladatoknak, azt még akkor sem tartanánk szükségesnek bizonyítani, ha ez hivatásunk lehetne.”³³⁵

A hallgatók gyakorlati képzését biztosító tanítóképzőkkel kapcsolatos ellenvetésekre is hevesen reagált. „*A két szegedi tanítóképző-intézetre vonatkozó megállapításokra azonban válaszolnunk kell, annál is inkább, mert azokat rajtunk keresztül az összes felekezeti tanítóképző intézeteknek szánták analóg példák alapján. [...] való igaz, hogy e munkára való felkészültség teljesebbé tétele végett a nőképző tanárai, sőt, a fiúképzőből egyesek, a még hiányzó tanítóképző- intézeti oklevelet is megszerezték, a már meglevő más diplomák mellé, hogy a 10-12 évet végzett tanítóképző -intézeti tanári munkájukat (ez is lehet alapja némi didaktikai jártasságnak!) formai szempontból se érhesse kritika. Igaz ugyan, hogy mindezekért négy féléven át jártak az egyetemre, de hiszen béke éveit éltük, és nem a háború idejét, amikor is néhány hónap alatt is megszerezhető volt ugyanez az oklevél. Ha már most mindezekből analóg következtetéseket von le Mesterházy kartásunk felekezeti tanítóképzőinkre, ezeknek ez aligha eshet rosszul, mert ebből csak azt láthatják, hogy ők épp olyan felkészültségű munkásai a magyar tanítóképzésnek, mint állami kartársaik. Ezúttal sem tudjuk tehát elismerni annak a jogosultságát, hogy a tanítóképző -intézeti tanári oklevelet megszerezni óhajtó középiskolai tanárok kizárólagosan állami tanítóképző intézetekben végezzék didaktikai gyakorlataikat. Még akkor sem, ha egyesek történetesen az I. kerületi képzőhöz mennek fel egy kis didaktikai képzésre. Azt a megállapítását pedig, hogy tanítóképző-intézeti tanári oklevél megcsökkent becsülete lenne a két középiskolai végzettségű tanártársunk kinevezésének oka, maga Mesterházy kartásunk sem gondolta komolyan.*”³³⁶

Az Apponyi-kollégisták a szabályok szerint végezték tanítási gyakorlataikat: az elsőévesek 16 órában a tanítóképzőben, 4 órában pedig a gyakorlóiskolában hospitáltak. A másodévesek ugyanannyi időben már tanítottak is. A képző tanárainak véleménye szerint a jelöltek „*komoly nevelői magatartást tanúsítottak és lelkiismeretes munkát végeztek.*” (Tóth, 1996, 116. o.) Beszámolókat is készítettek, jelentéseket fogalmaztak meg a tanítási gyakorlatokról, amelyeket az Apponyi Kollégium vezetésének továbbítottak. Becker 1937. június 23-án a következőképp fogalmazott: „*A jelöltek mindegyike lelkiismeretes buzgósággal tett eleget a gyakorlati kiképzéssel kapcsolatos kötelezettségnek, közülük többen a kötelező óraszámot meghaladó órában látogattak és tanítottak.*” Hasonló módon vélekedett a jelöltek

³³⁵ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai Általános VIII. 64.b. 5.d. Általános iratok 1930–1933. 1933. március

³³⁶ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai Általános VIII. 64.b. 5.d. Általános iratok 1930–1933. 1933. március

munkájáról Kiss István igazgatóhelyettes, aki az 1937. évi jelentésében a következőket írta: „Az Apponyi Kollégium II. éves nőhallgatói szaktárgyaik szerint végezték gyakorlati tanításukat. Az órákra lelkiismeretesen, komolyan készültek. Útmutatást az illetékes szaktanároktól nyertek, a tanítást megbeszélés követte. Magatartásuk tanúsította, hogy megbecsülik magas hivatásukat, és ezért a tanítójelöltek tisztelettel, figyelemmel hallgatták őket.” (Tóth, 1996, 116. o.)

XI. Az oktatás tárgyi feltételei

Az általunk vizsgált időszak kezdetén az intézetet fenntartó csanádi püspök felismerte, hogy a korszerű képzés megvalósításához nem megfelelőek az fennálló épületek, a szűk termekből álló, oktatási célokra nem ideális elhelyezés helyett, korszerű, tanítóképzésre alkalmas oktatási épületeket és internátus szeretett volna létrehozni. Ezért telket kért a várostól, amelyet végül az újszegedi liget szomszédságában jelöltek ki. Hamarosan megkezdődött az építkezés, de az első világháború komoly pusztításai hátráltatták az építkezés befejezését, így csak 1923-ra sikerült olyan állapotba hozni az épületet, hogy az intézet korszerű körülmények között folytathassa működését. (Csillik – Gácsér, 1994)

A kezdeti nehézségekről így számolt be Becker Vendel igazgató: „az intézet és internátus létesítése visszanyúlik 1918-iki időre. Tény az, hogy nekem a két iskolafenntartó alap (Csajághy és Bonnaz-féle alapok) megsemmisülésével, a francia színes katonaság által a tanintézeti és tanulóotthoni, szertári felszerelésnek, hangszereknek, bútoroknak elpusztulásával új lehetőségeket kellett teremtenem, hogy az intézetben és tanulóotthonban meginduljon az élet. [...] az első világháborúból visszaözoönló tanítóképző-intézeti ifjúság az intézetbe jött, hogy tanulmányait folytassa, illetőleg befejezze. Üres, romokban heverő intézet és tanulóotthon fogadta őket. Mindkettőt újjá kellett szervezni. Megkértem a szegedi II. magyar ker. parancsnokságot és ker. hadbiztosságot, hogy az erősen megrongált Boldogasszony sugárúti épületet hozzák rendbe. Ez megtörtént 1919 évi október hónapban. A katonaság jegyzékbe foglalta az általa végrehajtott fertőtlenítési és helyreállítási munkát. Fertőtlenítés és fűregirtás [...] asztalosmunka, [...] lakatosmunka, [...] vízvezetékszerelés, [...] villanyszerelés, [...] üvegezési munka történt. A fent említett munkálatok elvégzése után kiszállt a Boldogasszony sugárúti tanítóképzőhöz egy vegyes bizottság, amely megállapította, hogy a hiányjegyzékben felsorolt munkálatok az épület fokozottabb használata és időszakos rongálása következtében váltak szükségessé, így azok költségei a hadszolgálati törvény értelmében a hadügyi tárca

terhére esnek. A berendezésekben okozott károkat és hiányokat a bizottság nem tudta megállapítani. Azoknak a padoknak, melyek az intézet udvarán feküdtek, egy jó részét a francia tiszti konyhának szakácsai feltüzelték. Ezt tették a székekkel, asztalokkal, szekrényekkel. A könyvtárak, a szertárak és a hangszerek a hadi jog gyakorlásának estek áldozatul. A tanítást az üresen álló, de valamennyire bútorozott Délmagyarországi Közművelődési Egyesületben kezdtük meg 1919. október 1-én. Amikor lakhatóvá vált a Boldogasszony sugárúti épület, ott kezdtük meg a tanítást. A bent lakók részére a tanyán rozslisztet szereztem, és abból készítettem reggelire rántott levest. Ebédet szereztem a fiúk részére a városi szegényházban, kevés köztartásdíj ellenében. Vacsorára egy darab kenyeret kaptak, melyet a hazulról hozott szegényes élelemmel kiegészítettek. Az intézeti és internátusi felszerelést ettől fogva a megtakarítások és saját fizetésem terhére gyarapítottam. Senkitől nem várhattam segítséget. A püspöki uradalom a román megszállás következtében képtelen volt segítséget nyújtani, a fiúktól bekért pénz fluktuáló forgalmi értéke kevés segítséget nyújtott. A legtöbb segítséget a sertéshízlalás adott, melyet szegény fizetésemből már 1920-ban beállítottam. Fokozódó gazdálkodásom eredményeivel tudtam annyit szerezni, hogy lassankint el tudtam látni a tanintézetet padokkal, asztalokkal, taneszközökkel, szertári felszereléssel és szekrényekkel, intézeti és kézikönyvtárral, hangszerekkel. A tanulóotthon előbb gyenge, majd erős katonai vasággyakkal, ruhaszekrényekkel, asztalokkal, székekkel és konyhai bútorokkal, evőeszközökkel. Ezen tárgyak beszerzésénél elsősorban saját illetményeimre, a Magyar Katolikus Szent Gellért Tanügyi Alapítvány³³⁷ jövedelmeire, működésem gazdasági eredményeire és a megtakarításokra, csak kismértékben számíthattam a tanulóifjúság hozzájárulásaira, és költségvetési beszerzési segélyekre. [...] Átmenetileg a Magyar Katolikus Szent Gellért Tanügyi Alapítvány házilag megmunkálja a 46 hold földingatlant, és annak tiszta jövedelmét a szegedi [...] katolikus tanulóotthonra fordítja.”³³⁸

1923-tól új fejezet nyílt az intézet életében, attól kezdve egészen 1948-ig a Temesvári körút 38. szám alatti épületben működött. „Intézetünk jelen tanévét már új otthonában töltötte, hol úgy az iskolaépület, mint az udvar minden kíváncsalmat kielégít. Az intézeti kertet sikerült a városnak Újszegeden fekvő földjéből kijelölnünk és így azt intézetünkhöz aránylag közel biztosítanunk.” (Értesítő, 1924, 12. o.) Itt négy, különálló, tágas udvarban elhelyezett

³³⁷ Becker 1939 decemberében felajánlotta saját, 112 holdat kitevő vedresházi birtokát és annak jövedelmét az általa alapított Magyar Katolikus Szent Gellért Tanügyi Alapítvány részére a tanítóképző internátusának fenntartása, és szegény sorsú diákok támogatásának céljával. A Délmagyarország című lap 1940. január 3-i száma is beszámolt a felajánlásról.

³³⁸ Becker Vendel 1948. január 31-én kelt levele Hamvas Endre csanádi püspöknek. SzCsEL Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai I.3.b. 7.d.

pavilonszerű épületet hoztak létre, amelyekben torantermek, szertárak, internátusi munka- és hálótermek kaptak helyet. Ezek a helyiségek már teljes mértékben megfeleltek a tanítók képzést céljainak. Az udvart igyekeztek parkosítani, kutat fúrattak, medencét és sziklakertet is létesítettek, játszótér és futópálya is a rendelkezésükre állt. (Értesítő, 1931)

A tér kialakításakor is figyelembe vettek oktatási szempontokat. *„Iparkodtunk az új intézetet és annak környékét minél kedvesebbé tenni. Egynehány helyiség ízléses festést kapott. A be nem épített telekből kerítéssel elválasztottuk a gazdasági udvart. Egy másik részét átalakítottuk gazdasági kertté. Ennek egyik végébe felesbe kapott méhest és ugyancsak itt, kiegészítésül beállítottunk egy kis botanikus kertet. Az udvar többi részét részben feltöltettük és megcsináltattuk az utakat. Elültettünk különféle lombos fákat, cserjéket. Ezeknél figyelembe vettük, hogy nagy változatossággal mindenkor a természetrajzi oktatást szolgálhassuk.”* (Értesítő, 1925, 19. o.)

Az intézethez szorosan kapcsolódott az internátus, melyben körülbelül 110 növendék elhelyezésére nyílt mód. Az internátus vezetője az intézet igazgatója volt. Az élelmezést, a konyha működtetését a Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérekre bízta. Az internátusi nevelést és a tanulmányi felügyeletet az úgynevezett prefektusok biztosították. Az ő működésük kiegészült a diákönkormányzat tisztségviselőinek, a tanulótermi és a hálótermi doktoroknak a tevékenységével. (Csillik – Gácsér, 1994)

Az internátusban a diákok előreszabott napirendet követtek. *„Közös reggeli és esti imán kívül, naponta szentmisét hallgattak a növendékek. A felsőbb évesek orgonáltak, az I. évesek felváltva ministráltak, és valamennyien gyakorolták az egyházi népénekeket. [...] A házirend szemmel tartásával az internátusi élet jelentős részét a tanulási idő foglalja le. A növendékek itt is a prefektusok gondos felügyelete alatt vannak. Elvitathatatlan, hogy a bejáróknál jobb eredményt érnek el benn lakóink, mert távol tartva a tanulást gátló minden körülménytől, gondosabban készülhetnek az órákra. Rendelkezésükre pedig beosztott idő, a zenetanulásra szükséges hangszerek ott állanak, és egymásnak is segítségére lehetnek a nehezebb leckerészletek elsajátításában. Az internátus hasznossága mellett tanúskodik az a körülmény is, hogy bármikor használhatják a tanulmányaikhoz szükséges könyveket és tanszereket. Különösen a zenetanulás ment könnyen ilyen módon, és jobban beleélhették magukat a tanulás anyagába. A vallásos nevelés mellett nagy gondot fordítottunk a testi nevelésre is. Olajjal portalanított, tágas és szellős tantermek álltak rendelkezésre. A hálósobák egészségi szempontból is kifogástalanok voltak.”* (Értesítő, 1931, 32. o.)

Az intézet vezetése igyekezett biztosítani a megfelelő eszközöket azzal is, hogy folyamatosan gyarapították a különböző szertárak állományát. A természetrajz- vegytani, fizikai, zenei, rajz- és kézimunka, gazdasági és testnevelési szertár felszerelését több forrásból (püspöki segélyek, magánadományok), fokozatosan építették, évről-évre bővült a rendelkezésre álló eszközök köre: „*A fizikai szertár gyarapodása: 1 db Eötvös-féle ejtő csiga, 1 db Lufft-féle barométer, hőmérő és nedvesség mérő, ablakra szerelhető, 2 db kés, 1 db dugóhúzó, 10 db állvány a homorú-domború tükrökhöz, 1 db Mita milliamper- és voltmérő műszer, 4 db félíves rajztábla.*” (Értesítő, 1937, 30. o.). „*A természetrajz-vegytani szertár gyarapodása: I. Kitömött állatok (Fába Rezső, Bpest, II. Csónak-u. 2. szám alatti cégtől 750 P értékben): güzü, erdei pocok, vándorpatkány, hermelin (fehér), ürge, hörcsög, tengeri malac, üregi nyúl [...] II. Rovarölő üvegek és rovarirtók (19 P 25 f) a tanulók munkájához III. Tanári bogár- és lepkegyűjtemény átrendezése és kibővítése, tanuló gyűjtemények összeállítása (a tanulók, de különösen Biczók Ferenc okl. tanító közreműködésével). IV. Tanulók által készített eszközök (népiskolai kísérletekhez) V. Egy doboz minta lepkegyűjteményt mélt. dr. Wagner János, nyug. kir. főigazgató, miniszteri biztos ajándéka.*” (Értesítő, 1935. 62. o.)

Az intézetben több könyvtár is működött: külön tanári, pedagógiai, természetrajzi gyűjtemény, de tartottak természettudományi, művészeti munkákat is. Saját könyvtárral rendelkezett a gyakorlóiskola, és az intézet keretein belül működő egyesületek is kezeltek kisebb könyvtári állományt. Kifejezett célként állapították meg úgy a szakmai, mint a közéleti tájékozottság kialakítását a könyvek, folyóiratok rendszeres tanulmányozásának segítségével: „*A leghatározottabban arra kell törekednünk, hogy az intézetünkől kikerülő fiatal tanítók a jó könyv szeretetével, és tervszerű utasításaink alapján válogatott könyvekkel, valóságos kézikönyvtárral induljanak az életnek. [...] Hogy növendékeink megfelelő hírlapokkal és folyóiratokkal is megismerkedjenek, ahhoz is megtörténtek az első lépések, mikor igazgatónk saját nyugalma árán is, alkalmat ad a negyedik és ötödik évfolyam tanulóinak, hogy az igazgatói irodában olvashassanak. Ebben ne csak pedagógiai tételek, hanem az a szükségyszerűség és vezessen bennünket, hogy a fiatal tanítónak politikus szempontból is kiforrottnak kell lennie, erre pedig tapasztalat szerint nem az iskola, hanem az újságok nevelnek.*”³³⁹

Anyagi lehetőségeikhez mérten próbálták elérhetővé tenni a szakkönyvek minél szélesebb körét, de sokszor még a legalapvetőbb kötetetek, azaz a szükséges tankönyvek beszerzése is nehézséget okozott, különösen a húszas években, a későbbiekben valamelyest

³³⁹ MNL CSML VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1928. március 31.

javult a helyzet, amennyiben a legfontosabb vezérkönyvek mellett a kötelező olvasmányokból is minimum 10–10 példányt biztosítani tudtak³⁴⁰. Általában a Szent István Társulat által kínált katolikus tankönyveket használták, ezek hiánya esetén az állami iskolákban használt tankönyveket részesítették előnyben.³⁴¹ Előfordult azonban, hogy anyagi okok miatt ezek beszerzésére sem volt lehetőség, ilyenkor kényszermegoldásokhoz folyamodtak. Wagner János tankerületi főigazgató ezzel kapcsolatban „megjegyzi és egyben megállapítja, a súlyos gazdasági válság miatt a tankönyvkiadás évről évre kevesebb, és így a hiány mindinkább észrevehetővé lesz. Ha a tanítóképző intézeti tankönyveket beszerezni nem lehet, úgy gimnáziumi tankönyv is beállítható, azonban polgári iskolai tankönyv ne használtassék. Ha valamelyik tantárgyból tankönyv nincs, vagy hiányos, vagy a speciális viszonyoknak meg nem felelő, úgy kénytelen a növendék a jegyzet vezetésére. Itt azonban megjegyzi, hogy a jegyzet vastagabb füzet legyen, és minden esetben tintával írott, mivel a növendék az ilyen jegyzetet a későbbi vizsgálatok során felhasználhatja. A jegyzet ne a tanár magyarázata folyamán történjék, mert a növendék nem képes a lényegtelen a lényegestől megkülönböztetni, hanem legeredményesebb lesz, ha a tanár a megjegyezni valókat a táblára írja. Terjedelme sohasem legyen több mint egy tele írott tábla.”³⁴²

Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ igazgatóságának megkeresésére Becker Vendel igazgató kimutatást készített könyvtárak állapotáról 1930-ban, jelentésében a következőkről számolt be: az általános tanári könyvtár állománya 650, neveléstudományi szakkönyvtár 80, magyar nyelv és irodalom szakkönyvtár 150, mennyiségtan-természettudományi könyvtár 110, földrajz és történeti könyvtár 30, ifjúsági könyvtár 350, Mária Kongregáció könyvtára 425 darab kötetből áll.³⁴³ A tanári könyvtár szakkönyveinek gyarapodását időről-időre regisztrálták. „A tanári könyvtár állománya jelen tanévben tekintélyes anyaggal gyarapodott. Feldolgozása, rendezése most van folyamatban. A tanári könyvtár eddig leltározott könyvei a következők: Révai Lexikon I-XXI., Katolikus Lexikon I-IV., Magyar Pedagógiai Lexikon I-II., Tormai Cecil: Magyar Legendárium, Zágoni Mikes Kelemen Törökországi levelei (dizskiadás). Divald Kornél: Magyarország művészeti emlékei. A Magyar Katona I- II., Pintér Jenő: Magyar irodalomtörténet I-II., Szados Jenő: Magyar kastélyok, Szőnyi Ottó: Magyar templomok. Varju Elemér: Magyar városok. Viski Károly: Székely szényegyek. Győrffy István: Matyó szűrhimzések. Prohászka Ottokár: Összegyűjtött munkai I-

³⁴⁰ MNL CSML VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935.

³⁴¹ MNL CSML VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935. 1930. október 18.

³⁴² MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929. 1923. április 26.

³⁴³ MNL CSML Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai VIII. 64.b. 5.d. 1930. szeptember 26.

XXV. Műveltség Könyvtára: Ó- és középkor, új- és legújabb kor története. Magyarország története. A művészet könyve. A társadalom. Élők világa. Világegyetem, Magyarország Vereckétől napjainkig I–V. Hadifogoly magyarok története I–II. Magyar Klasszikusok I–LX., Gárdonyi Géza művei I–XL., Jókai Mór művei I–L; Berczeli A. Károly: Tigrisek. Fiatalok. Berczeli A. Károly: Mindenkiért. Niamesznyné M. Margit: Villamlik messziről, Szabó Mária: Felfelé. Kós Károly: Az országépítő. Kós Károly: Varjú-nemzetség. Kós Károly: Erdély. Nyíró József: Kopjafák. Az Erdélyi Helikon antológiája. Makkai Sándor: Az élet fejedelme. Tamási Áron: Ábel a rengetegben, Szántó György: Stradivari. Koncz Aladár: Felleg a város felett. Szondy György: Testvérke naplója. Tamás István: Szabadkai diákok. Tamás István: Szegedi pedellus. Szentgyörgyi Sándor: Vihar Buda fölött. Velösy Elek: Miska. Hankó Béla: Vizen es vízparton. Külföldi Klasszikusok I–XV. Herczeg Ferenc munkái I–XV. Surányi Miklós: Herczeg Ferenc, Magyar Író mesterek 17 kötet, Mikszáth Kálmán művei I–V., az „Élet” könyvei 22 kötet, Pázmány Péter összes munkái I–VII. Összegyűjtött levelei I–II.” (Értesítő, 1935, 60. o.)

A szakkönyvtárak nemcsak könyveket, hanem folyóiratokat is tartottak az állományukban, azokat mind a tanárok, mind a diákok sűrűn forgatták. A tanárok a rendes havi értekezletek végén beszámoltak az olvasottakról, megvitatták az időszerű témákat³⁴⁴. „Intézetünk azt a szokást gyakorolja, hogy a folyóiratokat a tanárok egymással megegyezve maguk között felosztják referálás céljából. A havi konferencián történik a beszámolás azokról a fontosabb cikkekről, melyek a tanítóképzéssel szoros összefüggésben vannak. Ily módon a testület tagjai állandóan tájékozva vannak a tanítóképzés bibliográfiájára nézve s lépést tartanak a kor szellemének ritmusával. A folyóirat bizonyos könnyebb modorban adja az aktualitásokat, felmerülő kérdéseket, meg nem oldott problémákat és ezekkel állandóan a tudományos élet sodrában tartja az olvasót. Ezeknek állandó olvasása, éber figyelemmel való kísérése elengedhetetlen feltétele a tudományos munkásságnak. Beosztásukat, berendezésüket ismerni tudományos kötelesség.” (Értesítő, 1931, 31. o.) A tanári könyvtár számára az alábbi folyóiratok jártak vizsgált korszakunk végén: Magyar Pedagógia, A Jövő Útjai, A Cselekvés Iskolája, Gyakorlati Pedagógia, Iskola és Egészség, Néptanítók Lapja, Nemzetnevelés, Magyar Tanítóképző, Pestmegyei Népművelés, Mezőgazdasági Népoktatás, Katolikus Gyermekvédelem, Dunántúli Népművelő, Athaeneum, Irodalomtörténet, Vigilia, Napkelet, Vasárnap, Élet, Népünk és Nyelvünk, Magyar Nyelv, A Falu, Budapesti Szemle, Magyar Szemle, Ethnographia, Ifjúsági Testnevelés, Ifjúsági Vezető, Katolikus Kántor, Közgazdasági Szemle, Magyar Kultúra, Korunk Szava, Magyar Szövetkezés, Magyar Ünnepek, Muzsika,

³⁴⁴ MNL CSML VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935.

Statisztikai Közlemények, Turistaság és Alpinizmus, Magyar Külpolitika. (*Értesítő*, 1938, 25. o.)

Az intézet oktatóinak gondolkodását, szakmai és közéleti tájékozódását nagymértékben befolyásoló tanári és ifjúsági könyvtár köteteinek, és az intézetben használt tankönyveknek irodalom- és kultúrtörténeti, illetve neveléstudományi beágyazottsága további kutatásokat igényel.

Összegzés

A pedagógiai szakértelem mindig a tanári szakma központi magvát jelentette. „[...] a tanároknak megfelelő mérlegelés után, az alkalmazandó stratégiák kiválasztásakor a tanuló érdekeit kell szem előtt tartania. Ez a másik ember jólétének mélyről jövő vágyát jelenti, ami gyakran jelentőségteljes személyközi interakciókat, az adott személy mély megértését kívánja meg, valamint együttérzést és szimpátiát igényel. Tulajdonképpen ez áll minden segítő szakma középpontjában” (Rickards – Hattie – Reid, 2021, 149. o.)³⁴⁵ A pedagógusszakma mibenlétéről, a tanítói tudásról való gondolkodás szinte egyidős magával a tevékenységgel, amely azonban éppen ezért sorozatos újrafogalmazást igényel. A modern oktatási rendszerekben zajló folyamatok „mind gyengítik a hagyományos oktatási rendszerek, a tanárok, nevelők és oktatók monopóliumát. Kevesebb szükség van „bölcsek előadókra”, helyettük támogató tanárookra van igény, akik segítenek a diákoknak más tudásforrásokon átnavigálni.” (Susskind, 2018, 99. o.) A szakma újradefiniálása, összetevőinek alapos vizsgálata és a megváltozott körülmények közötti újrakonstruálása aktuális feladat. A történeti kutatások, éppen mert a szakma rétegzettségét, sokszempontú körüljárását képesek felmutatni és kontinuumként ábrázolni, hatékony segítséget tudnak nyújtani az említett folyamatban. A lokális érdekeltsgű források és kutatási eredmények nagyobb mértékű bekapcsolása a közös korpuszba új megvilágításba helyezheti a teljes kontextust, hiszen a „szubnacionális helyi keret is csak konstrukció, ezért lebontható és újjáalakítható.” (Kövér, 2019, 81. o.) A kisebb közösségek kutatása során a társadalmi viszonyhálózatok és cselekvés-összefüggések vizsgálata szükséges úgy, hogy közben szem előtt tartjuk azokat a gazdasági, társadalmi és politikai, vagy akár kulturális feltételeket, amelyekkel együtt, vagy éppen azok ellenében nyilvánulnak meg és fejtenek ki hatást. (Medick, 2000) Vizsgálataim során, a szegedi tanítóképző korabeli működésének feltárásakor a felsorolt hatásrendszer szempontjait igyekeztem érvényesíteni. A tanítói szakma és a korabeli tanítóképzés státuszának körvonalazása összetett feladat. „Mindenki egyszerre több kontextusban éli az életét. Ennek a történész által feltárt bármelyik kontextusban megmutatkozó arca torz a soha fel nem tárható egészhez képest, torz, mert csak töredék, torzó. Ezért a történésznek törekednie kell arra, hogy

³⁴⁵ [...] teachers must, at some point use judgement in deciding a diagnosis and in choosing which strategies to apply, and there was a duty of care in wishing good things for the student, not for teachers sake, but for students. It is [...] a deep desire for the well-being of another person, and this often requires meaningful personal interactions, a deep understanding of that person, and compassion and sympathy. This is at the core of the helping professions.”

vizsgálata tárgyának életét minél több kontextusban rekonstruálja. [...] Minden feltárt kontextus, melyben a vizsgált személy vagy közösség megjelenik, részét képezi világának, s mindegyik másik arcát mutatja annak.” (Szijártó, 2014, 240. o.)

A korabeli tanítóságról kialakított kép a nemcsak a társadalomban, de még a szakmai közönség esetében is szélsőséges álláspontok között mozgott. Karácsony Sándor, a neves pedagógus például éles bírálatot fogalmazott meg a tanítók egy kétségtelenül létező rétege ellen: „A tanítóság nem reprezentálja a kultúrát és nem ismeri - tudományos tisztánlátással és művészi intuícióval legalább nem - úgy a közönségét, hogy feladatának megfelelhessen. [...] A részeg kántort, a félművelt mestert, az örökké éhes és urak asztalánál hű kutya módjára étvágygerjesztőnek előevő kostát, a pálcázógépet, a Kolumbusz tojását fél kiló vajon is megmagyarázó panamistát, aki azzal védekezik a kétoldalt belapított földgömb mellett a tanfelügyelő előtt, hogy úgy kapta, a disznó- malachizlalással, főkorteskedéssel mellékfoglalkozó, bizonyítványgyáros, parasztkoma, nem író, nem olvasó, irodalmilag is agyonszatírált, meguntatott figuráját? A köztudatban élő alakja tanító nem felel meg a mi magasabb céljainknak.” (Karácsony, 1985, 99. o.) A magasabb célokat némi emelkedettséggel Klebelsberg a következőképp szemléltette: „Olyan tanítói karra van szükségünk, amely szereti a falut: ha egy fiatal tanító élete párjául derék, házias lányt választ, aki szerető szívvel osztja meg vele életét, akkor ez a tanító nem fogja magát elhagyatva érezni, mert a tanya népe, ha benne jóakarátú barátot fog találni, felkeresi és megbecsüli. Nem úgy képzelem, hogy csak a tankötelezetteket oktassa, hanem a népnek igazi barátja, lelke legyen a tanító.” (Klebelsberg, 1927, 367. o.). Alkalmas-e a magyar tanító a kultúráközvetítő, nevelő feladatra? A kérdést sokan, sokféleképp feltették, a „nemzet napszámosa” elnevezéstől az „apostoli” státuszig számtalan címmel ruházták fel az alsófokú iskolák oktatóit. Maguk sem voltak egységesek feladatuk és lehetőségeik megítélésében: „Nagyon szép ez a pálya, de egyre nehezebb.” - fogalmazott egyikük. (Pethő, 1991, 143. o.)

A szegedi intézet 1844-es alapítása oktatástörténeti mérföldkövet jelentett nemcsak Szeged, hanem az egész ország pedagógusképzésében. Az iskola olyan szellemi műhellyé vált, amely szervesen kapcsolódott elsősorban a régió intézményeivel és az ott működő szakemberekkel, de már az első évektől kezdve részt vett a nemzeti szintű szakmai és közéleti diskurzusban. Bárány Ignác, Lubrich Ágost nyomdokain haladva a későbbiekben egészen Bálint Sándorig vagy Becker Vendelig olyan szakmai színvonalat tudott képviselni az intézmény, amely a változó körülmények és nehézségek közepette is alkalmassá tette a pedagógiai szakértelem formálásában aktívan részt vevő oktatói gárda szerepére. A város szellemi arculatának

formálásához sikerrel hozzájárultak, az intézet az első időktől kezdve nyitott, együttműködésre törekvő volt: már az alapításkor külföldi tanulmányúton vettek részt, és kifejezték igényüket a minél szélesebb körű tudásmegosztásra. A tanárok aktív, alkotó jellegű közéleti és szakmai tevékenysége szerteágazó volt, a tankönyvírástól kezdve a politikai szerepvállalásig, kultúraszervezésen át a tudományos tevékenységig számtalan területen hatott inspirálóan. Az egyetemmel, a tanárképző főiskolával, a gyakorló iskolákkal, egyházi- és közintézményekkel, magánalapítványokkal, más képzőkkel való folyamatos kapcsolatkeresés során termékenyítő erejű vitáktól sem mentes, de együttműködésre kész, szellemileg élénk közeget teremtettek. Bár a tanári kar képzettsége eleinte változó képet mutatott, korszakunkban már egyértelműen emelkedett, és a tanítóképző-intézeti tanári végzettség megszerzésével magasabb színvonalat ért el. A tanári kar tagjai rendszeresen részt vettek továbbképzéseken, konferenciákon, törekedtek gyakorlatuk tudományos megalapozottságának növelésére. Határozott véleményük volt a tanítóképzés belső tartalmainak és szervezeti kérdéseinek aktualitásairól, ezeket több, országos illetőségű fórumon is megosztották, csakúgy, mint rendszeres értekezleteiken és írásaikban.

A tanári kar eredményességét több ezer Szegeden végzett tanító igazolja: ők többségükben a dél-alföldi régióból érkeztek, magyar anyanyelvűek és katolikus vallásúak voltak, de az intézet diáksága ennél tarkább képet mutatott mind társadalmi háttérüket, nyelvi vagy vallási viszonyaikat illetően. A diákok visszaemlékezései szerint nemcsak a szakmai felkészítésük történt meg diákéveik alatt, hanem egy olyan szemléletformáló folyamaton is keresztülmentek, amely később meghatározta nemcsak a szakmához, hanem a világhoz való hozzáállásukat is. (Csillik, 1994, 1998) Ehhez a változatos egyesületi élet és tanórán kívüli tevékenységek sora is hozzájárult, csakúgy, mint a maga nemében egyedülálló Magyar Tanítójelöltek Lapja című folyóirat készítésében való részvétel.

Az előírt tanítási tartalmak az évek során sűrűn változtak, a képzőben konstruktív módon viszonyultak a szabályozásokhoz: a helyi tanmenet kialakításával igyekeztek azt a saját képükre formálni, nem kizárólag a pedagógus profiljához, sokkal inkább a helyi gazdaság és társadalom, de legnagyobb mértékben a diákok igényeihez igazítani. A nevelői hivatásszemélyiség formálása állt a fókuszban, az egyes tantárgyak tartalmait és módszertanukat is ennek a szolgálatába állították. A tartalmak és a módszerek mintegy organikus szövedéket alkotva jelenítették meg a szemlélet- és tanítói jellemformáló folyamatot, amelyet a hivatásra nevelés lényegének tartottak. Az itt elsajátítható tartalmak nem voltak egyedülállóak, amennyiben országosan előírt és használt tantervek és tankönyvek mentén haladtak, viszont a helyi

igényekre történő gyors és intenzív reakció (gazdasági szakoktatás bevezetése, első és sokáig egyedülálló Vezérkönyv kiadása a gazdasági ismeretek oktatásához kapcsolódóan, iskolán kívüli népművelési tanfolyam önálló kidolgozása és engedélyeztetése az elsők között) különösen hatékonyra tette. Az intézet módszertani kultúrája gazdagnak mondható, egyfajta fontolva haladás jellemezte. Nem vetették el a „bevált jót”, de nyitottak voltak az újdonságok iránt és nem féltek alkalmazni az előremutató eljárásokat (cselekedtetés, filmek stb.). A módszertani értekezleten elhangzottak szerint kifejezetten proaktívan viszonyultak az új tudományos eredmények alapján kibontakozó nevelői eljárásokhoz.

Az intézeti oktatás homlokterében a gyakorlati képzés állt, amelyet igyekeztek évről-évre csiszolni, hatékonyabbá tenni, a hospitálások, óramegbeszélések szakmai igényességét növelni. Az Apponyi Kollégium Szegedre helyezése nemcsak újabb kihívást, de szakmai fejlődési potenciált is jelentett, amelyet igyekeztek kiaknázni.

Az iskolai terek és eszközök gyarapodása egyértelműen érzékelhető a vizsgált korszakban, különösen az új épületegyüttes átadása jelentett nagy előrelépést. Bár az épület a kor igényeire szabva készült, felépítésének átgondoltságát bizonyítja, hogy a megfelelő modernizálás után ugyan, de a mai napig középiskola működik benne. A szertárak, könyvtárak ellátottsága a vizsgált korszakban mindig kihívást jelentett, de igyekeztek törekedni a praktikumra, bemutatni és a diákok számára további használatra biztosítani azokat a felszereléseket, amelyekre az életben, tanítói pályájuk során szükségük lesz.

Az intézet katolikus szellemisége és nemzeti elkötelezettsége egyértelműen kimutatható, noha az egyházi főhatóságokkal és az állammal való együttműködés nem mindig volt felhőtlen. Amennyiben viták és súrlódások alakultak ki, az intézet vezetői és tanárai igyekeztek szakmai alapon képviselni érdekeiket, a nevelési célokat és a diákok szempontjait szem előtt tartva, hitbéli vagy politikai jellegű háttérű korlátolt gondolkodásról és cselekvésekről még a kiélezett időszakokban (pl. a Tanácsköztársaság idején) sem tettek tanúbizonyságot. Az egyház és a kormányzat a legtöbb esetben értékelte az itt folyó munkát, nem egyszer összefogtak az ilyen vagy olyan okból (pl. oktatáspolitikai döntések, árvíz, háború stb.) megszűnés szélére került intézmény megmentéséért. Az intézet „szakmai ethosza”, pedagógiai értékvilága, a hivatásra nevelés, a hagyományok tisztelete mellett a modernitásra törekvés folytonos igénye alkotta azt az ötvözetet, amely biztosította életképességét. Elsősorban lokális-regionális hatóköre mellett kiemelendő az itt folyó szakmai tevékenység, pedagógiai tudásformálás, és az ahhoz kapcsolódó eredmények és vélemények több fórumon történő rendszeres megosztása és

megvitatása, amely által hozzájárultak egész tanítói szakma korabeli útkereséséhez, a hivatásról való gondolkodáshoz, a szakmai öndefiníció szélesebb körű újragondolásához is.

Jelen dolgozat a téma tudományos igényű feldolgozásának csak egy lépcsőfokát jelentheti, számos terület vár még feltérképezésre. Érdemes volna újabb szempontok bekapcsolása mellett a kutatás időhatárainak kiterjesztése: az intézet 19. századi történetéhez kapcsolódó iratanyag teljes áttekintésével, illetve az 1945 utáni események számbavételével. Külön vizsgálatot igényel a tanári kar tagjainak bemutatása, pályaképük, szakmai és közéleti tevékenységük ábrázolása, kapcsolatrendszerük feltárása. Ugyanígy a diákok esetében, fontos volna az Alma Mater alapjaira épített karrierutak összegzése. Becker Vendel életművének teljességre törekvő összefoglalása és értékelése is várat magára, csakúgy, mint az intézet tevékenységének összehasonlító elemzése más mértékadó, felekezeti, vagy akár állami képzőkkel, ezáltal a téma országos, akár nemzetközi kontextusba helyezése. Ezen jövőbeli kutatási irányok kimunkálása lehetőséget adhat a pedagógusszakmáról való gondolkodás, a képzéssel és a hivatással kapcsolatos szakmai diskurzus szempontjainak árnyalásához.

Köszönetnyilvánítás

Tisztelettel köszönöm témavezetőim, Dr. Fízel Natasa és Prof. Dr. Pukánszky Béla támogatását, szakmai iránymutatásukat, tanácsaikat, segítségüket. Bátorításuk, útmutatásuk meghatározó szerepet játszott kutatói pályám elindulásában és fejlődésében.

Hálásan köszönöm opponenseimnek, Prof. Dr. Németh Andrásnak és Dr. Sanda István Dánielnek alapos és tanulságos bírálataikat, hasznos észrevételeiket, javaslataikat, inspiráló gondolataikat.

Köszönettel tartozom a tisztelt bíráló bizottság tagjainak, Prof. Dr. Bárdos Jenőnek, Prof. Dr. Falus Ivánnak, dr. habil Szűts Zoltánnak, Dr. Verók Attilának, Dr. Gortva Jánosnak, Dr. Mogyorósi Zsoltnak, valamint Hajdu Krisztiánnak és Dienes Nikolettnek. A doktori folyamat kísérése során mindannyiuk hatékony közreműködése, sokszínű látásmódja, támogató attitűdje nagymértékben hozzájárult a dolgozat színvonalának emeléséhez.

Köszönet illeti a Neveléstudományi Doktori Iskola oktatóit, akik nemcsak neveléstudományi tájékozottságomat növelték, hanem fontos szerepet játszottak kutatói szemléletem formálódásában is.

Szeretnék köszönetet mondani valamennyi évfolyamtársamnak, akikkel doktori képzésünk során együttműködtünk, különösen Dr. Szűts-Novák Ritának, Hegedűs Renáta Ildikónak és Roszik Dórának. Személyes és szakmai támogatásuk jelentősen hozzájárult a kutatás eredményességéhez.

A legnagyobb köszönet a családomat illeti, türelmük, támogató szeretetük biztosította a kutatás sikeréhez nélkülözhetetlen háttérrel.

Irodalom

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára VIII. 64. 4.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1914–1927.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára VIII. 64. 5.k. Tanári értekezleti jegyzőkönyvek 1928–1935.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára VIII. 64.a. 1.d. Tantestületi jegyzőkönyvek 1844–1939.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára VIII. 64.b. 4.d. Általános iratok 1914–1929.

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára Szegedi Római Katolikus Tanítóképző Iratai Általános VIII. 64.b. 5.d. Általános iratok 1930-1933.

Szeged Csanádi Egyházmegyei Levéltár Egyházigazgatási Iratok Püspöki Hivatal Iratai 1927. 7.d.

Szeged Csanádi Egyházmegyei Levéltár Egyházmegyei Tanfelügyelőség iratai. Elemi népiskolák. Dr. Becker Vendel apátkanonok iratai I.3.b. 7.d.

Szeged Csanádi Egyházmegyei Levéltár Tanítónőképző és Tanítóképző Iratai 1918–1927 VIII.2. 7.d.

Szeged Csanádi Egyházmegyei Levéltár Vass József (1948): A szegedi tanítóképző-intézet első negyven esztendeje 1844–1884 Kézirat. IV.4.b. K 6053

Korabeli források

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló tizenegyedik jelentéséből 1883-1884. (1885) Magyar királyi egyetemi nyomda. Budapest.

Becker Vendel (1932): *A tanítóképzés reformja. Tanítóképzés és papnevelés* Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat, Szeged.

Dr. Becker Vendel 1933. január 21-én kelt levele Glattfelder Gyula püspökhöz a tanítóképzés reformjának ügyében Szeged, 1933.

Becker Vendel (1938): A líceum és a tanítóképzés *Magyar Kultúra* 25. évf. 19. sz.

Becker Vendel (1934): *Az alsófokú gazdasági szakoktatás problémája és a Szegeden felállítandó „Gazdasági Szaktanítóképző Főiskola”.* Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat, Szeged

Becker Vendel (1936): *A magyar alsófokú gazdasági szakoktatás problémája és annak megoldása*. Szent István Társulat, Budapest

Becker Vendel (1938): *A liceum és a tanítóképzés* Magyar Kultúra 25. évf. 19. sz.

Becker Vendel (1939): *A gazdasági népoktatás és a nemzet jövője*. Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat, Szeged

Becker Vendel (1947): *A mezőgazdasági szakoktatás országos megszervezése – Kertmagyarország megvalósítása*. Szeged.

Benkóczy Emil (1928): *Pyrker első magyar tanítóképzője*. Egri Érseki Liceumi Könyvnyomda, Eger.

Budapesti Hírlap (1854) **544.** sz. 3069.

Budapesti Visszhang 1856. 08.28. 35. szám 291. szerk. Szilágyi Virgil

Délmagyarország. (1940) **16.** évf. 1. sz. január 3.

„(Iskola-ügy.) Ö cs. ’s apost. kir. Főlsége hazánkban a’ népnevelés’ előmozdítására tanítóképző intézetek fölállítását (Pesten, Szegeden, Miskolczon, Érsekújváron, Nagy-Kanizsán) méltóztatott legkegyelmesebben határozni.” (1842) *Egyházi Tudósítások*. **2.** félév. 23. sz., 194.

Egyházi Tudósítások (1843) **1.** félév. 5. sz., 55.

Fodor Ferenc (1926): *Népiskolai egységes vezérkönyvek 2. A magyar elemi népiskolai földrajzi oktatás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Frank Antal – Németh Imre (1930): *Neveléstörténelem a tanító- és tanítóképző intézetek V. osztálya számára* Szent István Társulat, Budapest.

Frank Antal (1932): Dr. Becker Vendel: A tanítóképzés reformja. *Magyar Pedagógia*. Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának folyóirata **41.** 87–88.

Garamszeghi Lubrich Ágost (1871): *Neveléstudomány. 4. köt.* Budapest.

Garamszeghi Lubrich Ágost (1878): *Neveléstudomány. 1. köt.* Budapest.

Horn József (1937): *Közgazdasági és társadalmi ismeretek a tanító- és tanítónőképző-intézetek számára*. Franklin Társulat, Budapest.

Imre Sándor (1937): *A tanítóképzés és az egyetem*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Imre Sándor (1939): A tanítóképzés és a liceum *Magyar Tanítóképző. 2.*

Karácsony Sándor (1985): *A magyar észjárás*. Magvető Kiadó, Budapest.

Kisparti János (1937): *Népnevelési kérdések*. A Szegedi Tankerület közleményei. Szeged.

Klebelsberg Kuno (1927): *Beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916–1926*. Budapest.

Koltai István (1939): *A csurgói m. kir. áll. tanítóképző-intézet története*. Szegedi M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem Pedagógiai-Lélektani Intézet, Szeged.

Kornis Gyula (1926): *A pszichológia és logika elemei középiskolák számára*. Franklin Társulat, Budapest.

Magdics Ignác (1918): *Hitelemzés tanító- és tanítónőképzők katolikus növendékei számára*. Szent István Társulat, Budapest.

Magyar Tanítójelöltek Lapja (MTL) 1928–1938.

Majer István (1844): *Népneveléstan*. Buda 1844.

Majer István (1885): A magyar képezdek reformja. In: *A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatás állapotáról szóló tizenegyedik jelentéséből 1883–1884*. Magyar királyi egyetemi nyomda, Budapest.

Miskolczy István – Mezösi Károly (1939): *Egyetemes történelem a líceum és leánylíceum II. osztálya számára II. kötet a nagy francia forradalomtól napjainkig*. Szent István Társulat, Budapest.

Móczár Miklós – Török Imre (1928): *Gazdasági ismeretek az elemi népiskolai tanítóképző-intézetek II. osztálya használatára*. Franklin Társulat, Budapest.

Móczár Miklós – Török Imre (1930): *Gazdasági ismeretek az elemi népiskolai tanítóképző-intézetek III. osztálya használatára*. Franklin Társulat, Budapest.

Prónai Antal – Sík Sándor (1926): *Magyar irodalomtörténeti olvasókönyv a középiskolák VII. és VIII. osztálya számára*. Szent István Társulat, Budapest.

Prónai Antal (az új tanterv szerint átdolgozta Németh Sándor) (1933): *A magyar irodalom története és olvasókönyv a tanító- és tanítónőképző intézetek számára*. Szent István Társulat, Budapest.

Reizner János (1900): *Szeged története 3*. Szeged Szab. Kir. Város Közönsége, Szeged.

Religio és Nevelés (1844) 1. félév. 38. sz. 304.

Straub Ferenc – Vadász Zoltán (1931a): *A természeti, gazdasági és háztartási ismeretek tanításának vezérkönyve kath. tanítók és tanítónők, valamint tanító(nő)képző-intézeti növendékek használatára*. Szent István Társulat, Budapest.

Straub Ferenc – Vadász Zoltán (1931b): *Az élet számokban Számolási és mérési példatár a katolikus elemi népiskolák számára*. Szent István Társulat, Budapest.

Straub Ferenc – Vadász Zoltán (1935): *A számolás és mérés tanításának vezérkönyve kath. tanítók és tanítónők, valamint tanító(nő)képző-intézeti növendékek használatára*. Szent István Társulat, Budapest.

Szakál János (1934): *A magyar tanítóképzés története*. Hollósy, Budapest.

Szegedi Tanítójelöltek Lapja (SZTL) 1926–1928.

Szilágyi Virgil (szerk.) (1856): *Budapesti Visszhang*. 1856. 08. 28. 35. sz. 291. o.

Weszely Ödön (1928): *Nevelés- és tanítástan tanító- és tanítónőképző- intézetek használatára, valamint a továbbképzés céljaira*. Szent István Társulat, Budapest.

Értesítők

Az intézet igazgatósága (1907, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1906-907. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1907

Az intézet igazgatósága (1910, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1909-19010. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1910

Becker Vendel (1925, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1924-25. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1925

Becker Vendel (1926, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1925-26. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1925

Becker Vendel (1928, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1927-28. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1928a

Becker Vendel (1928, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet összevont értesítője az 1919-20., 1920-21., 1921-22. tan évekről.* Szeged. = Értesítő, 1928b

Becker Vendel (1929, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1928-29. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1929

Becker Vendel (1930, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1929-30. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1930

Becker Vendel (1931, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1930-31. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1931

Becker Vendel (1932, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1931-32. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1932

Becker Vendel (1933, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1932-33. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1933

Becker Vendel (1934, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1933-34. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1934

Becker Vendel (1935, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1934-35. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1935

Becker Vendel (1936, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1935-36. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1936

Becker Vendel (1937, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1936-37. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1936

Becker Vendel (1938, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1937-38. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1938

Becker Vendel (1940, szerk.): *A szegedi kir. kath. liceum és tanítóképző-intézet évkönyve az 1939-40. tanévről.* Szeged. = Értesítő, 1940

Galler Kristóf (1898, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1897-1898. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1898

Galler Kristóf (1900, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1889-900. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1900

Galler Kristóf (1901, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1900-901. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1901

Galler Kristóf (1904, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1903-904. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1904

Galler Kristóf (1905, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1904-905. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1904

Galler Kristóf (1912, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1911-1912. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1912

Galler Kristóf (1913, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1912-13. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1913

Galler Kristóf (1917, szerk.): *A szegedi kir. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1916-1917. tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1917

Szabó Mihály (1884, szerk.): *A szegedi kir. róm. kath. képezde értesítője az 1883-1884-iki tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1884

Szabó Mihály (1886, szerk.): *A szegedi róm. k. kir. tanítóképző-intézet értesítője az 1885-1886-iki tanévről*. Szeged. = Értesítő, 1886

Szakirodalom

Bakacsi Géza (1995): *Szegedi Tanítónőképző képes évkönyve az 1930-1965 iskolai évekről*. Szeged.

Bakacsi Géza (2003): *Tanítóképzés Szegeden: 1844–2002*. Szerzői kiadás, Szeged.

Ballér Endre (1996): *Tantervelméletek Magyarországon a XIX-XX. században*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.

Balogh Margit (2020): A Horthy-korszak egyházpolitikai jellegzetességeiről In: *A Horthy-korszak vitatott kérdései. A 2020. szeptember 14-15-én rendezett A Horthy-korszak vitatott kérdései című konferencia szerkesztett változata*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Baranyai Lenke (2009): *Az Isteni Megváltó Leányai Tanítóképzője és jogutódja, a Soproni Állami Tanítóképző története, 1899-1957*. Szerzői kiadás, Sopron.

Baranyiné Kóczy Judit - Fehér Ágota (2019): *240 éves a győri tanítóképzés: az Apáczai Csere János Kar emlékkönyve 1778-2018*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr.

- Baska Gabriella (1998). A tanítóság hétköznapijai és ünnepei az 1896. év pedagógiai sajtója alapján. In: Bábosik István - Széchy Éva (szerk.): *Új tehetségek és kutatási eredmények a hazai neveléstudományban*, Pro Educatione Gentis Hungariae Alapítvány, Budapest. 23-31.
- Baska Gabriella (2011). *Iskola, gyermek és tanítói ideál a 19. és 20. század fordulóján*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Bényei Miklós (2012): „Eltéphetetlen kötelék” Régi-új gondolatok a helyismereti tevékenységről EKF Líceum Kiadó, Eger
- Blazovich László (2007): *Szeged rövid története*. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged.
- Bollókné dr. Panyik Ilona (1988): A magyar tanítóképzés tantervtörténeti előzményei és hasznosítási lehetőségeik a négyéves tanítóképzés tervezésében. In: Magyarfalvi Lajos (szerk.): *A tartalmilag megújított négyéves tanítóképzés*. Budapest.
- Borgnakke, Karen – Dovemark, Marianne – Marques da Silva, Sofia (ed.) (2017): *The postmodern professional: Contemporary learning practices, dilemmas and perspectives*. Tufnell Press, London.
- Bourdieu, Pierre (2002): *A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Bódy Zsombor (1999): A mikrotörténelem haszna nagy társadalmi csoportok kutatásában. *Századvég* 4. évf. 15. sz. 39–57.
- Burke, Peter (1992): Antropológusok és történészek. Megjegyzések egy kapcsolat történetéről. *Korunk*. 4.sz. 27-34.
- Cieger András (2010): A politikus, mint hivatás a 19. századi Magyarországon. *Korall*, 11. évf. 42.sz. 131–150.
- Cúthné Gyóni Eszter - Endrődy Orsolya - Pölcz Ádám (2020): *Élő hagyomány a Budai Képzőben: mozaikok 150 év történetéből*. ELTE Tanító- és Óvóképző Kar, Budapest.
- Csillik László – Gácsér József (1994): *A Szegedi Királyi Katholikus Tanítóképző Intézet Emlékkönyve 1844-1994*. Szegedi Tanítóképzőt Végzettek Baráti Köre, Szeged.
- Csillik László (1998): *A Szegedi Állami Tanítóképző Intézet emlékkönyve, 1948-1963*. Szegedi Tanítóképzőt Végzettek Baráti Köre, Szeged.
- D’Amico Pawlewicz, Diana (2020): *Blaming teachers: professionalization policies and the failure of reform in American history*. Rutgers University Press, New Brunswick.
- Dienes Dénes – Ugrai János (2020): *A Sárospataki Református Kollégium története*. Hernád Tiszáninneni Református Kiadó, Sárospatak.
- Dobos József (szerk.) (2005): *Libelli Historiae Academiae Agriensis Az egri tanítóképző története 1928-1959*. EKF Líceum Kiadó, Eger.
- Dobrai Katalin – Farkas Ferenc (2019): Szervezetfejlesztés és professzionalizáció a nonprofit szektor szervezeteiben. *Marketing és Menedzsment*, 48. 4. sz. 38–51.

Dietrich, Jürgen – Tenorth, Heinz Elmar (2003): *A modern iskola kialakulása és működése*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Donáth Péter (2004): Vizsgálatok, diagnózisok – a tanítóképzés hosszú „lázás” állapota után. Kísérletek a képzők világnézeti -politikai és szakmai rekonstrukciójára a Hegedűs-kormány idején In: Feitl István – Sipos András (szerk.): *Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19-20. században*. Napvilág Kiadó, Budapest.

Donáth Péter (2008a). *A magyar művelődés és tanítóképzés történetéből, 1868–1958*. Trezor Kiadó, Budapest.

Donáth Péter (2008b). *Oktatáspolitikai és tanítóképzés Magyarországon, 1945–1960*. Trezor Kiadó, Budapest.

Donáth Péter (2010): A felsőfokú szakképzés megteremtésére irányuló 1918-19, 1938, 1947–48 és 1956-59 évi kísérletek motívumairól. *Iskolakultúra*. 2. 2010. 86-92.

Donáth Péter (szerk.) (2012): *Sorsfordító mozzanatok a magyarországi kisgyermekkorai nevelőképzés, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az ELTE TÓK és épülete történetéből*. Trezor Kiadó, Budapest.

Dráviczki Sándor (2000): *Tanítóképzés Északkelet- Magyarországon 1914–1959 között*. Studium Kiadó, Nyíregyháza.

Duró Lajos (1988): Várkonyi (Hildebrand) Dezső fejlődéslélektani munkássága In: *Várkonyi (Hildebrand) Dezső Emlékkötet*. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae Sectio Paedagogica Et Psychologica. JATE Kiadó, Szeged.

Éhártné Varga Zsuzsanna (1998): *A pápai Állami Tanítóképző Intézet emlékezete: 1896-1996*. A Pápai Tanítóképző Centenárium Alapítvány, Pápa.

Fehér Erzsébet (1997): *Tanítóképzők története Sárospatak (1857–1997)*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Fehér Erzsébet (2007): *A sárospataki tanítóképzés másfél évszázada (1857–2007)*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Fericsán Kálmán (2000): Az iskolatörténeti kutatásokról általában. In: Kéri Katalin (szerk.): *Ezerszínű világ (Dolgozatok a neveléstörténet köréből) Mozaikok a nevelés történetéből V*. Pécsi Tudományegyetem - Tanárképző Intézet, Pécs.

Fischerné Dárdai Ágnes (2006): *Történelmi megismerés – történelmi gondolkodás II*. ELTE BTK és Magyar Történelmi Társulat, Budapest.

Fischerné Dárdai Ágnes: A problémaorientált történelemtanítás koncepciója. *Új Pedagógiai Szemle*. 2007. 11.sz., 49–59.

Fizel Natasa (2013): Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködése a főiskolai hallgatók áthallgatásának tükrében (1928–1932). In: Baska Gabriella, Hegedűs Judit és Nóbik Attila (szerk.): *A neveléstörténet változó arcai*. ELTE – Eötvös Kiadó, Budapest. 109–120.

Fizel Natasa (2013): A párhuzamos tanszékek megalakulásának körülményei a Ferenc József Tudományegyetemen. In: Andl Helga, Molnár-Kovács Zsófia (szerk.): *Iskola a társadalmi térben és időben 2011–2012*. I. kötet. PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs.

Fizel Natasa (2014): Kooperáció vagy integráció? A Szegedi Állami Polgári Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködésének szegmensei 1928 és 1932 között In: *Magyar Pedagógia*. **114.** évf. 4. szám 237–257.

Fizel Natasa (2015): A szegedi tanárképző főiskola hallgatói által felvett pedagógiai, pszichológiai és filozófiai témájú kurzusok a Ferenc József Tudományegyetemen (1928–1937). In: Baska Gabriella és Hegedűs Judit (szerk.): *Égi iskolák, földi műhelyek: Tanulmányok a 65 éves Németh András tiszteletére*. ELTE PPK, Budapest. 108–118.

Fizel Natasa (2017): A pedagógusprofesszió és a hazai kutatástörténeti előzmények. *Pedagógia történeti Szemle*, 3. évf.

Fizel Natasa (2018): *A magyar polgári iskolai tanárképzés története (1868–1947): Esély az együttműködésre - Professzionizáció és intézményesülés*. Gondolat, Budapest.

Fizel Natasa (2020): Várkonyi Hildebrand és a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Szegeden. *Educatio*. **29.** 4. sz. 592–605.

Fizel Natasa (2021): Várkonyi Hildebrand, Dolch Erzsébet és a szegedi Kerti Iskola In: Szokolszky Ágnes (szerk.): *A pszichológia fejlődése a vidéki Magyarországon a kezdetektől a rendszerváltás utáni évekig*. JatePress, Szeged.

Fizel Natasa (2023): Várkonyi Hildebrand, Dolch Erzsébet, és a szegedi Kerti Iskola In: Fizel Natasa: *Válogatott tanulmányok a neveléstörténet tárgyköréből* Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged 83–104.

Fónai Mihály- Barta Attila- Gyüre Annamária Csilla- Péntes Ferenc (2014): A joghallgatók rekrutációja és professzió-képének néhány eleme. *Pro Futuro*, **4.** 2.sz. 11–37.

Frank Tamás (2017). Az 1930-as évek tanítósága Az Est című napilapban megjelent cikkek tartalomelemzése alapján. *Tudomány és hivatás*, **2017.2.** sz., 57–67.

Frank Tamás (2018): Tanítóság a korabeli bulvársajtó tükrében az 1930-as évek hajnalán. *Különleges Bánásmód - Interdiszciplináris Folyóirat*. **4.** 3. sz., 39-54.

Frank Tamás (2019). Nádpálca-disputa. *Tudomány és hivatás*, **4.** 2. sz., 56–66.

Gábris József (1984): *A nevelőképzés évtizedei Esztergomban*. Esztergomi Tanítóképző Főiskola, Esztergom.

Gaál Endre (szerk.) (1991): *Szeged története* 3. 2. rész. Somogyi Könyvtár, Szeged.

Garai Imre (2016): *A tanári elitképzés műhelye. A Bárány Eötvös József Collegium története 1895–1950*. ELTE Eötvös Collegium, Budapest.

Garai Imre (2020): Szakmások, szakszerűsödés, hivatássá formálódás. In: Garai Imre – Kempf Katalin – Vincze Beatrix (szerk.): *Mestermunka. A neveléstudomány aktuális*

diskurzusai. A kötet prof. dr. Németh András 70. születésnapjára készült. ELTE PPK-L'Harmattan, Budapest.

Gombos Norbert (2011): *A közép- és felsőfokú tanítóképzés fejlődése Magyarországon – a korabeli központi tantervek tükrében.* Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Pályatervezési és Tanárképző Intézet, Gödöllő.

Gulyás Antal (1997): *A tanítóképzés története Székesfehérváron.* Fejér Megyei Levéltár Közleményei, Székesfehérvár.

Gyáni Gábor (1997): A mindennapi élet, mint kutatási probléma. *Aetas*, 1. sz.

Horváth Dóra – Mitev Ariel (2015): *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv.* Alinea Kiadó, Budapest.

Huszár János (2006): *Iskola a viharban: emlékek a Pápai Tanítóképzőről.* Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa.

Huszka László (1977): *A szegedi tanítóképző kezdetei: 1842–1849: a hazai tanítóképzés helyzete a szegedi intézet megalapítása előtt.* Somogyi Könyvtár, Szeged.

Huszka László (1990): A Szegedi Tanítóképző első negyedszázada (1842–1867) In: Micheller Magdolna (szerk.): *Fejezetek a pedagógusképzés történetéből III. Csongrád megye Magyar Tudományos Akadémia Területi Bizottsága, Szeged.* 90–186.

K. Horváth Zsolt (2010): Nullius in verba. Előszó. In: Carlo Ginzburg: *Nyomok, bizonyítékok, mikrotörténelem.* Kijarat Kiadó, Budapest.

Karády Viktor és Valter Csilla (1990): *Egy országos vonzáskörű szegedi főiskola.* Móra Ferenc Múzeum, Szeged.

Károlyi Attila (szerk.) (2022): *A piarista 300 éve Szegeden.* Dugonics András Piarista Gimnázium Piarista Rend Magyar Tartománya, Szeged.

Kelemen Elemér (2007): *A tanító a történelem sodrában.* Iskolakultúra, Pécs.

Keller Márkus (2010): *A tanárok helye.* L'Harmattan – 1956-os Intézet, Budapest.

Keller Márkus – Kiss Zsuzsanna (2021): Hivatások autonómiája. *Replika*, 119–120. sz. 9–12.

Kéri Katalin (2001): *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Kéri Katalin (2015): *Női élet, leánynevelés az újkorban – Válogatott tanulmányok.* Gondolat, Budapest.

Kiss Róbert Károly (2010): Az Apponyi Kollégium szegedi története In: *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola története (1928-1947).* 143–156.

Kleisz Teréz (2002): A professziódiskurzus. *Tudásmenedzsment.* 3. évf. 2. sz. 28–51.

Ködöböcz József (1986): *Tanítóképzés Sárospatakon. A kollégiumi és középfokú képzés négy évszázada.* Tankönyvkiadó, Budapest.

Kovátsné Németh Mária (2008): *Győri tanítóképzés 1778–2008*. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr.

Kövér György (2019): Van-e, volt-e vidéki történetírás? In: Lengvári István – Pilkhoffer Mónika – Vonyó József (szerk.): *Az ember helye, a hely embere. Emberközpontú történetírás, helytörténeti kutatás. A helytörténetírás módszertani kérdései*. Magyar Történelmi Társulat Kronosz Kiadó, MTA Pécsi Területi Bizottsága, Budapest-Pécs.

Ladányi Andor (1988): A felsőfokú tanítóképzés előzményei (1945–1959). In: Magyarfalvi Lajos (szerk.): *A tartalmilag megújított négyéves tanítóképzés*. Budapest.

László Péter (2008): *A dombóvári tanítóképző 1927–1959*. Szerzői kiadás, Szekszárd.

Lovász Etelka- Batáriné Tanics Erzsébet (2003): Munka-pályatanácsadás mint professzió. *Munkaügyi Szemle*, **47.** évf. 6. sz. 47–49.

Magos Gergely (2010): Kiterjedt állam – beteljesületlen álom. A magyarországi gyógyszerészet professzionalizációja. *Korall*, **11.** évf. 42. sz. 54–76.

Magos Gergely (2017): Mérlegen a hivatások. A professzionalizációs paradigma historiográfiája. *Aetas*, **32.** évf. 2. sz. 138–157.

Medick, Hans (2000): *Mikrotörténelem*. In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 4. A történelem poétikája*. Kijárat Kiadó, Budapest.

Miklós Péter (2010): Adatok a szegedi katolikus tanítóképző intézet történetéhez az első világháború befejezésétől az államosításig. In: Kiss Róbert Károly – Vajda Tamás: *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola története (1928–1947)*.

Mikonya György (2014): Hagyomány és modernitás: néptanítói modellek és a jelen kor kihívásai a tanítóképzésben. In: Jenei Teréz (szerk.): *Hagyomány és modernség a XXI. századi tanítóképzésben*. Nyíregyháza.

Molnár János (2009): *A bajai érseki- és állami tanítónőképző intézetek története 1929–1948*. Szerzői kiadás, Baja.

Molnár Lajos (2020): *Emlékidézés az oktatásról és a pápai iskolákról. Tanítójelöltek diákrónikája*. Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa.

Molnár Péter-Csabai Márta-Csörsz Ilona (2003): Orvosi professzionalizáció és magatartástudomány. *Magyar Tudomány*, **48.** 11. sz. 1391–1400.

Nagy Krisztina (2009): Professzionalizáció- és professzió-elméletek a segítő hivatások tükrében. *Esély*, **20.** évf. 2. sz. 85–105.

Nagy Péter Tibor (é. n.): *Tanítók és tanítóképzők vitája a tanítóképzésről* [www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=kutatasok/93 Utolsó letöltés: 2024-01-05]

Nagy Péter Tibor (2011): A professzionalizációs folyamatok történetének kutatása a 2000-es években. *Iskolakultúra*, **21.** évf. 1. sz. 3–8.

Németh András (1990): *Előtanulmányok alsó fokú pedagógusképzésünk fejlesztéséhez. A magyar tanítóképzés története (1775–1975) I. köt.* Zsámbéki Tanítóképző Főiskola, Zsámbék.

- Németh András (1992): *Lubrich Ágost*. OPKM, Budapest.
- Németh András- Pukánszky Béla (2004): *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh András (2012): *Magyar pedagógusképzés és pedagógus szakmai tudásformák I. 1775–1945 Nemzeti fejlődési trendek, nemzetközi recepciók hatásai*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Németh András (2013): A néptanítói szakismeretek konstrukciós folyamatai a 20. század elején – A Néptanítók Enciklopédiája példája alapján (1911–1915). *Magyar Pedagógia*. **113.** 2. sz. 101–118.
- Nóvik Attila (2019): *A pedagógiai szaksajtó és a néptanítói szakmások a dualizmus korában*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.
- Osváth Ferenc (2021): *A nagykovácsi református tanítóképző-intézet története*. Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, Nagykovács.
- Pap K. Tünde (2007): Posztmodern hatások korunk neveléstörténetírásában In: Biró Zsuzsanna Hanna – Pap K. Tünde (szerk.): *Posztmodern kihívások a pedagógiatörténet-írásban* Gondolat, Budapest
- Pakot Levente (2010): A közösségi megosztottság történelmi kontextusai. In: Papp Gábor-Szijártó M. István (szerk.): *Mikrotörténelem másodfokon*. L'Harmattan, Budapest.
- Pálmai Judit (2017): 20. század eleji családkép a közoktatás dokumentumaiban. A család és a család funkciói a Horthy-kori tantervekben, tankönyvekben és szakfolyóiratokban. *Történelemtanítás*, **8.** 1–2. sz.
- Pelesz Nelli (2022): Szakmások diákszemmel. Professzionizmus és pályaszocializáció a Magyar Tanítójelöltek Lapjában (1926–1938) In: Molnár, Gyöngyvér - Tóth, Edit (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban 2021: A neveléstudomány válaszai a jövő kihívásaira*. Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Szeged, Budapest. 133–147.
- Pekár Tamás (2002): *A jogi asszisztens – egy új jogász professzió?* Jogelméleti Szemle. 4. sz.
- Pethő László (1991): *A tanítók és a társadalom*. Educatio, Budapest.
- Pukánszky Béla – Németh András (1996): *Neveléstörténet* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pukánszky Béla (1999): Utazás a szobában. Gyermeküket tanító apák a XIX. században. *Magyar Pedagógia*. **99.** 1. sz., 97–106.
- Pukánszky Béla (2001a): *A gyermekkor története*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Pukánszky Béla (2001): Felméri Lajos ismeretlen arca – a gyermekképzés újszerű vonásai az első kolozsvári pedagógiaprofesszor írásaiban. In: Csapó Benő-Vidákovich Tibor (szerk.): *Neveléstudomány az ezredfordulón*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 423–432.
- Pukánszky Béla (2002a). Gyermeküket tanító apák a 19. század pedagógiai irodalmában. *Iskolakultúra*. **12.** 3. sz., 5–15.

Pukánszky Béla (2002b): Reformpedagógia Szegeden a két világháború között In: Németh András: *Reformpedagógia-történeti tanulmányok*, Osiris, Budapest. 101–120.

Pukánszky Béla (2002c): *Tizenkilencedik századi magyar neveléstani kézikönyvek gyermekszemlélete a gyermekkor történetére vonatkozó kutatások tükrében*.

Rébay Magdolna (2017) (szerk.): „...szelíd, de szigorú és egyben nagyon igazságos bánásmódban...”: *arisztokraták nevelése-oktatása Magyarországon a XIX.–XX. században*. Belvedere Meridionale, Szeged.

Regős János (1994): *A kőszegi tanítóképző intézettől a szombathelyi tanárképző főiskoláig (1926–1991)*. Győr.

Revel, Jacques (2000): A mikroszintű vizsgálat és a társadalmi jelenségek konstruálása In: Czoch Gábor- Sonkoly Gábor (szerk.): *Társadalomtörténet másképp. A francia társadalomtörténet új útjai a kilencvenes években*. Csokonai Kiadó, Debrecen.

Révész Judit (2018): *A tanítás, mint értelmiségi hivatás*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest.

Rickards, Field – Hattie, John – Reid, Catherine (2021): *The Turning Point for the Teaching Profession Growing expertise and evaluative thinking*. Routledge, New York.

Romsics Ignác (2017): *A Horthy-korszak*. Helikon Kiadó, Budapest

Rózsa Sándor – Nagybányai Nagy Olivér – Oláh Attila (2006): *A pszichológiai mérés alapjai* Bölcsész Konzorcium, Budapest

Ruszák Miklós (2013): Professzionizáció – Hasonlóságok és különbségek a szociológia és a coaching szakmává válása között. *Magyar Coachszemle*. 2. évf. 5. sz. 4–10.

Sántha Kálmán (2013). *Multikódolt adatok kvalitatív elemzése*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Sántha Kálmán (2022): *Kvalitatív tartalomelemzés*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.

Schlumbohm, Jürgen (2000): Mikrotörténelem – makrotörténelem. *Aetas* 4. sz.

Simon Katalin (2010): Mesterségből hivatás. Sebészmesterek és orvosdoktorok Magyarországon az egységes orvosi képzés bevezetéséig. *Korall*. 11. évf. 42. sz. 77–102.

Simon Zoltán Boldizsár (2010): A hisztoriográfiai reflexió néha öngyilkos vállalkozás. In: Papp Gábor-Szijártó M. István (szerk.): *Mikrotörténelem másodfokon*. L'Harmattan, Budapest.

Somogyvári Lajos (2024): Iskolatörténet – módszertani kihívások és válaszok In: Mohr Szilárd – Berta-Szénási Panna – Nemes-Wéber Zsófia: *Iskolatörténeti mozaikok. A 2023. június 16-án Veszprémben a VEAB székházában megrendezésre kerülő Iskolakép Konferencia tanulmánykötete*. PTE KPVK, Szekszárd.

Stummer Krisztina (2021): A nőkről alkotott kép hazánkban a 20. század első felében sajtótermékek tükrében. *Képzés és Gyakorlat*, 19.1–2. sz., 39–48.

Susskind, Richard – Susskind, Daniel (2018): *A szakmák jövője*. Antall József Tudásközpont, Budapest.

Syring, Marcus – Sabine Weiss (2019): *Lehrer (in) sein – Lehrer (in) werden – die Profession professionalisieren*. Verlag Julius Klinghardt, Bad Heilbrunn.

Szabó Dóra Éva (2016): Várkonyi Hildebrand Dezső fő gondolatai a Cselekvés iskolája című folyóirat tükrében In: Fízel Natasa (szerk.): *Gutta cavat lapidem. Az esőcsepp kivájja a követ. Hallgatói tanulmányok a neveléstörténet tárgyköréből. A Kiss Áron Neveléstörténeti Tehetségműhely publikációi*. Délvidék Kutató Központ, Szeged.

Szabolcs Éva (1999): *Tartalomelemzés a gyermekkép történeti kutatásában. Gyermekkép Magyarországon 1867–1890*. Tankönyvkiadó. Budapest.

Szabolcs Éva - Hegedűs Judit (2008): A gyermekről való gondolkodás differenciálódása a dualizmus korában. *Iskolakultúra*. **18.** 5-6. sz., 77–85.

Szabolcs Éva (2013): Mikrotörténelem és pedagógiatörténet. In: *Neveléstudomány*. **3.** sz. 60–65.

Szekeres András (1999): Mikrotörténelem és általános történeti tudás. In: *Századvég* **4.** évf. 15.sz. 3–16.

Szijártó M. István (1996): Mi a mikrotörténelem? In: *Aetas* **4.** sz. 157–182

Szijártó M. István (2003): A mikrotörténelem. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Osiris, Budapest.

Szijártó M. István (2010): A mikrotörténelem másodfokú egyenlőtlenségei. In: Papp Gábor-Szijártó M. István (szerk.): *Mikrotörténelem másodfokon*. L'Harmattan, Budapest.

Szijártó M. István (2014): *A történész mikroszkópja*. L'Harmattan, Budapest.

Szijártó M. István (2021): *A történelem diskurzusa. Bevezetés a 20. századi történetírás történetébe és elméletébe*. Ráció Kiadó, Budapest

Szokolszky Ágnes (szerk.) (2009): *A lélektan 80 éves története a szegedi egyetemen 1929–2009*. JATE Press, Szeged.

Sztanáné Babics Edit - Zorn Antal (2020): *150 éves a tanítóképzés Baján*. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja.

Szűcs Katalin (2012): A gyászjelentések pedagógiai vetületei. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 155–171.

Szűcs Katalin (2018). Tanítói narratívák a Család és Iskola című folyóiratban. *Pedagógiatörténeti Szemle*. **4.** 3–4. sz., 45–66.

Szűts-Novák Rita (2021): „Ha Méltóságod e tanulmányt olvasásra méltatná...” A két Imre Sándor és Gyulai Pál levelezésének nemzetneveléssel kapcsolatos interdiszciplináris jelentősége In: Gombos, Norbert (szerk.): *Imre Sándor- emlékkötet. Tanulmányok a*

nemzetnevelő pedagógus, művelődéspolitikus halálának 75. évfordulójára. Károli Gáspár Református Egyetem - L'Harmattan Kiadó, Budapest.

T. Kiss Tamás (1998): *Állami művelődéspolitikai az 1920-as években.* Magyar Művelődési Intézet-Mikszáth Kiadó, Budapest.

Tátrai Viktor (2022): Professzionizáció és karriermobilitás *Korall.* 23. évf. 90.sz.

Tóth Gábor (1996): *A magyarországi tanítóképző-intézeti tanárképzés története.* Apponyi Kollégium. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.

Tóth László (2013): *A tehetséggondozás és kutatás története* Didakt Kiadó, Debrecen.

Ugrai János (2019): *Intézménytörténeti megközelítések és a helytörténetírás. Interdiszciplináris megfontolások a helytörténetírás okulására.* In: Lengvári István – Pilkhoffer Mónika – Vonyó József (szerk.): *Az ember helye, a hely embere. Emberközpontú történetírás, helytörténeti kutatás. A helytörténetírás módszertani kérdései.* Magyar Történelmi Társulat Kronosz Kiadó, MTA Pécsi Területi Bizottsága, Budapest-Pécs.

Ugrai János (2022): Protestáns lelkészek, tanárok, tanítók *Aetas.* 37. évf. 1. sz. 5–21.

Varga István – Oláh János (1999): *Becker Vendel élete és munkássága.* APC Stúdió, Gyula.

Varsányi Péter István (2008): *Fejezetek a soproni evangélikus és állami tanítóképző történetéből (1921–1957).* Szerzői kiadás, Sopron-Szombathely.

Viczián János (szerk.) (1997): Magyar katolikus lexikon. 3. köt. Szent István Társulat, Budapest.

Vincze Beatrix (2017): A földi édenhez vezető „harmadik utas” elméleti és gyakorlati modellek a két világháború közötti Magyarországon In: Németh András- Vincze Beatrix(szerk.): *Továbbélő utópiák- magyar életreform törekvések és nemzetközi recepciók hatásai* Gondolat, Budapest.

Vincze Tamás (2014): A tanítói hivatásszemélyiség fejlesztése az egykori középfokú tanítóképzésben In: Jenei Teréz (szerk.): *Hagyomány és modernség a XXI. századi tanítóképzésben.* Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza. 87–101.

Vörös Katalin (2018): A nők szerepe a Magyar Iparoktatás folyóiratban – a női iparoktatás és munkavállalás megítélésének változásai az első világháború éveiben. *Per aspera ad astra*, 5. 2. sz., 137–159.

Wilensky, Harold L. (2010): Minden szakma hivatás? *Korall.* 11. évf. 42. sz. 19–53.

Táblázatjegyzék

1. táblázat Az intézetben működő oktatók 1920 és 1938 között	118
2. táblázat Az alkalmazott kódok rendszere	183
3. táblázat A Magyar Tanítójelöltek Lapja vizsgált évfolyamainak kódrendszere	186
4. táblázat Az egyes témák előfordulásának néhány eloszlásmutatója	191
5. táblázat Az évfolyamokból vett minta és az összes évfolyam megfeleltethetősége.....	192
6. táblázat Az egyes évfolyamok szimilaritás analízise Simple match módszerrel.....	195
7. táblázat Az egyes évfolyamok szimilaritás analízise Jaccard módszerrel.....	196
8. táblázat Az egyes évfolyamok szimilaritás analízise Kutckartz & Rädiker zeta módszerrel	197
9. táblázat Az egyes évfolyamok szimilaritás analízise Russel & Rao módszerrel	199
10. táblázat Az egyes évfolyamok hasonlóság analízise négyzetes euklideszi távolság módszerrel	200
11. táblázat Az egyes évfolyamok hasonlóság analízise block távolság módszerrel	201
12. táblázat Főbb témák előfordulásának korrelációs táblája.....	201
13. táblázat A növendékek számának alakulása.....	304
14. táblázat A növendékek száma felekezeti hovatartozás szerint.....	307
15. táblázat A növendékek száma anyanyelvük és a beszélt nyelv szerint.....	310
16. táblázat A növendékek száma életkor szerint.....	313
17. táblázat A növendékek száma a szülők lakhelye szerint.....	321
18. táblázat A növendékek száma a szülők polgári foglalkozása szerint.....	334
19. táblázat A növendékek száma magaviselet szerint.....	345
20. táblázat A növendékek száma szorgalom szerint.....	347
21. táblázat Az érdemjegyek száma és az eredmények átlaga tantárgyanként.....	350

Ábrajegyzék

1. ábra A növendékek számának alakulása tanéven belül és a vizsgált időszakban.....	145
2. ábra A kimaradt és magántanulók számának alakulása.....	147
3. ábra A növendékek számának alakulása vallás szerint.....	150
4. ábra A növendékek számának alakulása az egyéb vallások szerint.....	151
5. ábra A növendékek számának alakulása anyanyelv szerint.....	152
6. ábra A növendékek számának alakulása beszélt nyelv szerint	153
7. ábra A növendékek átlag és medián életkorának alakulása.....	153
8. ábra A növendékek számának alakulása a szülők lakhelye szerint	154
9. ábra A növendékek számának alakulása a szülők foglalkozása szerint.....	155
10. ábra A növendékek számának alakulása magaviseletük szerint	157
11. ábra A növendékek számának alakulása szorgalmuk szerint (1929-30-ig)	158
12. ábra A növendékek számának alakulása szorgalmuk szerint (1933-34-től 1937-38-ig) ..	159
13. ábra A tantárgyak számának alakulása	159
14. ábra A tantárgyak átlag és medián eredményeinek alakulása.....	160
15. ábra A lap működtetésében résztvevők területi adatai	179
16. ábra A lapban közölt műfajok előfordulása.....	181
17. ábra Témák eloszlása a Magyar Tanítójelöltek Lapja vizsgált négy évfolyamában	184
18. ábra Az 50 leggyakoribb szó 1926-1938.....	185
19. ábra A Magyar Tanítójelöltek Lapja évfolyamaiban kódolt szövegrészek gyakorisági eloszlása	187
20. ábra A Magyar Tanítójelöltek Lapja évfolyamaiban létrehozott memók gyakorisági eloszlása	188
21. ábra Az egyes évfolyamokban előforduló témák száma	188
22. ábra Az egyes témák évfolyamokban való megjelenése	189
23. ábra A vizsgált évfolyamokban a fő témák gyakorisága és megoszlása	190
24. ábra Az érzelem-lélek témájú szövegrészek előfordulása az egyes évfolyamokban	193
25. ábra A magyarság-történelem témájú szövegrészek előfordulása az egyes évfolyamokban	194
26. ábra A vallás témájú szövegrészek előfordulása az egyes évfolyamokban.....	195
27. ábra A kódok közötti kapcsolatháló	202
28. ábra Az egyes témák találkozási gyakorisága egy évfolyamon belül	203
29. ábra Az egyes témák találkozási gyakorisága egy kódolt szegmensben belül	204
30. ábra A Magyar Tanítójelöltek Lapja címlapja, 1928	299
31. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1927	300
32. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1927	300
33. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1927	301
34. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1928	302
35. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929	303
36. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1936	303
37. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1931	304
38. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1933	304
39. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929	305

40. ábra Tanítójelölt verse, 1936	305
41. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1933	306
42. ábra Válogatás a folyóiratcikkek címeiből Magyar Tanítójelöltek Lapja 1926-1938.....	306
43. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1935	307
44. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1937	308
45. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1937	308
46. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1928	309
47. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929	309
48. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929	309
49. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1938	310
50. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1930	311

Melléklet

Dokumentumközlés

MNL CSML VIII. 64. b. 1.d. Szegedi R. Kat. Tanítóképző Iratai 1836–1853 Általános iratok
54/1845.

Fenséges cs. kir. örökös Főherceg, Magyarország Nádora, és királyi helytartója s
Nagyméltóságú Helytartótanács, Legkegyelmesebb Urunk! Legkegyesebb Uraink!

Legmélyebb hálás érzelemmel fogadván Ő Felségének legkegyelmesebb Urunknak abbeli atyai
gondoskodását, miszerint országunkban létező öt kir. képezde tanárai szakbeli ismereteik
bővítése végett egy hónapig Bajorországban utazva az ottani tanítóképző-intézeteket
meglátogassák, s ezek szerkezetével és tanításmódjával megismerkedjenek, legnagyobb
örömmel siettünk ezen legfelsőbb kíváнатnak a körülményekhez képest lehető pontossággal
megfelelni.

Ugyanis a Nagyméltóságú Helytartótanács elnökségétől hozzánk érkezett parancs által kijelölt
időben útnak indultunk és Pozsonyban augusztus 3-án egyesülvén, 4-én Bécsbe érkezünk, hol
5-én útleveleket váltottunk, 6-án pedig folytattuk útunkat Linczen és Salzburgon át
Münchennek, hová 11-én eljutottunk. Itt a nagyméltóságú ausztriai követ úrnak bemutatván
magunkat és általa a fenséges bajor kormánynál kieszközölt ajánló levéllel elláttatván, az
ország minden kerületében létező és így számszerint nyolcz kath. tanító képző- intézet közöl -
a mint ezek helyeinek egymástóli távolsága, időnk rövidsége és úti költségünk engedé - négyet
látogatunk meg, nevezetesen a Freising, Lauingen, Eichstadt és Straubing városokban
létezőket , és pedig (az első adások ideje már elmulván) többnyire próbatétek folyama közben,
mellyeket mindenütt éber figyelemmel kísértünk, ezeken kívül pedig mindenről, mi az ottani
tanítóképzők eszközeire, módjára és sikerére nézve minket érdekelhetett, kérdezősködésünkre
az illető előljárók által körülményesen értesítettünk. Nem kevesebb gondot fordítottunk a
tanítóképzés tetteges eredményére, vagyis az elemi iskolákban gyakorlott tanítási és nevelési
eljárás eszközeire, módjára és sikerére, a miért is utunkban több nagyobb kisebb helységek,
kiváltképen pedig München főváros elemi iskoláit, mind hétköznapiakat, mind ünnep- és
vasárnapokat, mind férfi – mind lány- gyermekekéit, részint próbatétek, részint előadások

alkalmával meglátogattuk, szinte éber figyelemmel vizsgálgtván, és különösen is értesítettven minden ránk nézve érdekes adatokat illetőleg.

Mindezekről immár - a tanítóképző-intézetek iránt ugyan részletesebben, az elemi iskolák iránt pedig csak mellesleg és általában - legitt cs. kir. Fenségednek és a nagyméltóságú kir. Helytartó-tanácsnak magas- és kegyes színe elébe teljes hódolattal és legnagyobb készséggel terjesztjük közös tapasztalásinkat és észrevételeinket.

A tanítóképző-intézetekről.

A tanítóképző-intézetek, vagyis az úgy nevezett „iskolatanitók nevelőházai” /Schullehrer-Seminarien/ csak egyik t. i. a közép és legfontosabb fokát alkotják az általános tanítóképzésnek. Az egész képzés ugyanis 8 évre terjed, u. m. 3 évig tart az előleges képzés a nevelőházon kívül, vagyis elkészítés a nevelőházba léphetésre, valamellyik a kormány által e végre fölhatalmazott iskolatanító vezérlete alatt, 2 évig tart a sajátlagos képzés a nevelőházban, végre a nevelőházból kilépés után következik a képzés befejezése, 3 évi gyakorlatban valamellyik iskolatanító mellett. A tanítóképzést mind e 3 fokára nézve egyenlő karba helyezve tapasztaltuk mindenütt, mivel, a mint értesítettünk, a kormány által 1836 évben kiadott intézménynél fogva a tanítóképzés rendszere az ország mind a nyolcz kerületében, a katholikusokra nézve szintűgy, mint a protestánsokra, egyenlőképen megalapított.

I. Az előleges képzésről

Tanítói pályára léphet minden ifju, ki az elemi oskolákat elvégezte s mind erről, mind jó erkölcsi magaviseletéről bizonyítványt mutathat elő az illető kerületi kormánynak, a melly előtt egyszersmind az iskolai biztosság jelenlétében szigorú próbatétet is kell kiállania elvégzett elemi tanulmányiból. E próbatét sikerülte után az ifju utasíttatik háromévi előképeztetésre valamellyik iskolatanító vezérlete alatt azok közöl, kik kitűnő képességek tekintetéből a kerületi kormány által e végre különösen fölhatalmazvák. Ezen idő alatt a tanítónövendék gyakoroltatik minden elemi tanulmányokban, oktattatik a rajzolás és zenészet elemeiben annyira, miszerint orgonán és hegedűn könnyebb darabokat eljátszani tudjon, sőt egyéb hangszer használatában se legyen egészen járatlan, egyszersmind némi ismereteket szerez a tanítói és egyházzolgálati foglalkozásban: mind a mikre nézve a kerületi iskolabiztos előtt évenként szigorú vizsgálat alá vettetik. E mellett pedig erkölcsi nevelésére a legnagyobb gond fordíttatik akképen, miszerint

nemcsak az ő probált jámborságú tanító főnökének vezérlete és fölvigyázata, hanem egyszersmind az illető kerületi hatóságnak is gondos ellenörködése alatt áll, egyszerű hazafiságra szoríttatva, és minden nyilvános mulatóhelyekről eltiltatva.

II. A nevelőházakbani képzésről

I. A nevelőházakba lépés módja és föltételei

A három évi előképzés után a 16–20 (sem több sem kevesebb) éves ifju szükséges bizonyítványokkal ellátva, mellyek t.i. a háromévi előképzésben részesülés, az illető hatósági orvos által megvizsgált testi hibátlanságát, a nevelőházban tartás 120 forintnyi költségének viselésére képességét. Kiváltképen pedig feddhetetlen erkölcsiségét tanusítják - jelenti magát a kerületi tanulmánybiztosságnál, hol feljegyeztetvén a kerületi nevelőházban kitűzött napon tartandó fölvételi próbatétre utasíttatik, mellyet az illető tanulmánybiztos jelenlétében a tanítószemélyzet előtt szerencsésen kiállván, a nevelőházba felvétetik. E próbatét sikerülésére megkivántatik, hogy a) az elemi iskolák minden tanulmányiban jeles ismeretet b) a zenészetben és rajzolásban is némi jártasságot c) az irati fogalmazásban világos-fölfogási, hű- emlékezési és helyes gondolkodási tehetséget, egyszersmind pedig kül és bel (calligraphiai és nyelvtani) szabályszerűséget is tanítson. Sikertelen próbatét után az ifju visszaküldetik, így történik másod izben is, harmad izben pedig vagy rossz erkölcsisége miatt már első izben is, más pálya választására utasíttatik.

II. A nevelőházak szerkezete

A nevelőházak vagyis a tanítókat képző seminariumok a nevezetnek a szó teljes értelmében megfelelnek, épen olly szerekezetűek, minők a papnövendékek seminariumai, elég tágosak 50-70 növendéknek tanító-, tanuló- evő-, és háló-teremeket s a tanítóknak is kényelmes lakást szolgáltatni, ellátván mindenféle czélszerű bútorzattal s a tanulmányokhoz szükséges eszközökkel: ilyenek a zenészetet illetőleg több orgona, zongora, clavicordium, hegedű, trombita, dob stb. miszerint a növendékek egyszerre többen is gyakorolhassák egynemű hangszeren magukat, a többi tanulmányokat illetőleg pedig a tanítóképző- házak ellátvák czélszerű könyvtárakkal, és természetrajzi gyűjteményekkel, műtani és gazdasági eszközökkel s kerttel, hol nevezetesen a földművelés, kertészet, gyümölcsfa termesztés, selyemhernyó, és méhtenyésztés ismeretibe gyakorlatilag is beavattatnak a növendékek. A nevelőházakhoz,

miként valódi kolostorhoz kapcsolva a templom vagy házi kápolna, hol a növendékek naponkénti istentiszteletöket végzik.

A tanítószemélyzet egyike t. i. az első tanár, egyszersmind felügyelője (inspectora) vagyis helybeli kormányzója és gondviselője az intézetnek, ő tartja fön a rendet és figyelmet, ő gondoskodik a ház minden kellékeiről, ő közlekedik a kerületi kormányzóval az intézet minden ügyében. A második tanár, egyszersmind praefectus vagyis inspector segéde, és szükség esetén helyettese. E kettőhöz adatva még egy harmadik tanár is, és egy segédtanító (assistens vagy supplens), a zenészet és rajzolás tanítására pedig külön külön mesterek alkalmazvák. A három tanár és a segédtanító szükségképen az intézetben nyer ingyenlakást és tartást, valamint fűtést, gyertyát, és házi szolgálatot, a zenészet és rajzolás mesterei pedig csak lakást nyernek ingyen, ha t. i. az épület tágassága engedi. A tanítószemélyzet készpénzbeli fizetése egyedenként 1200 frttól le 500 frtig bajorpénzben.

A növendékek két évi osztályra különöztvők, mind az első-, mind a második évek saját lecke- és tanuló teremmel, néhány hálóteremmel is, evő-teremök mindenütt közös, a háló-terem pedig csak néhány, hol t. i. a felügyelő a második évi növendékeknek az első évek iránti gőgözségét az evő és hálóteremben ábecze-rend szerinti összevegyítés által vélte és tapasztalta kiirthatónak. Ételt, lakást ágglyal együtt, s ezek tisztántartását, fűtést, világítást a legszükségesebb bútorzatot, valamint betegség esetén gyógyszer és orvosi kezelést az intézetben nyerik a növendékek, mind a mikért 120 frtot fizetnek fejenként és évenként, csupán az olly szegényebb sorsuaknak, kik szorgalom és kiváltképen jámborság által kitüntetik magokat, engedtetik el a 120 ft évi járandóságnak fele, vagy egészen is, a kormány jutalmazó segedelme gyanánt, egyébiránt pedig a fizetés elmulasztása a növendéknek kizáratását vonja maga után.

III. A nevelőházak tanulmányi rendszere

- a) A tanulmányok sorozata és fölosztása a két osztály,
és hetenkénti leckeórák szerint

Vallástan.

Első osztályban: a katechismus első felének magyarázata, a vasárnapi és ünnepi evangéliumok magyarázata, a vallástörténetnek első része, vallásos énekek betanulása és előadásuk gyakorlata, írásbeli katechsatiók készítése. Minderre hetenként 4 óra fordítatik.

Második osztályban: a katechismus második felének magyarázata, a vallástörténetek második része, vallásos énekek és bibliai mondatok betanulása, és előadásuk gyakorlata, írás- és szóbeli gyakorlat a katechizálódásban. Hetenként 4 óra.

Anyai nyelv.

Az első osztályban: gyakorlat a helyes olvasásban és ennek tanításában, hang-, szó-, és mondatban alkalmazott gyakorlatokkal, gyakorlatok a dictando-írásban. Hetenként 4 óra.

A 2ik osztályban: gyakorlat a helyes olvasásban és ennek tanításában, a községjegyző körében előforduló iratokkészítése és dictálása, különös figyelemmel a helyesírásra. Hetenként 4 óra.

Világismeret.

Az első osztályban: a föld részeinek és nevezetesebb tartományainak valamint a természet legérdekesebb és legfontosabb tünetényei-, és termékeinek rövid ismertetése, mezőgazdasági ismeretek, gyakorlat földképek készítésében, a legfontosabb események ismerete a világtörténetből, kiváltképen azoké, melyek az Istenben való hitnek és polgári kötelességek érzetének megerősítésére szolgálhatnak. - Hetenként 4 óra.

A 2ik osztályban Németország kiváltképen Bajorhon pontosabb ismerete, földrajz készítéssel összekötve, a német tartományok legjelesebb természetményei és készítményeinek ismertetése, különös tekintettel a kereskedelemre, műipar-, és mezőgazdaságra, kertművelés, gyümölcsfa-termesztés, selyemhernyó- és méhtenyésztés, a német tartományok, kiváltképen Bajorország történetéből a legfontosabb események, az Istenben való hitnek és a polgári kötelességek érzetének megerősítésére. - Hetenként 4 óra.

Számvetés.

Az 1ső osztályban: Az elemi iskolákban tanult mindenféle számvetésnek gyakorlata fejben és szóban, valamint írva a táblán, gyakorlat a fej- és szóbeli számvetés tanításában. – Hetenként 2 óra.

A 2ik osztályban: Gyakorlat a nehezebb számvetési feladatok szó- és írásbeli kidolgozásában s ennek tanításmódjában. - Hetenkint 2 óra.

Szépírás.

Az 1ső osztályban: Utmutatás és gyakorlat a német és latin betűk helyes képzésében és szabályos összekötésében, a vonalak közt, egy vonalon, és vonal nélküli írásban, különös tekintettel az arányszerűsége. - Hetenként 4 óra.

A 2ik osztályban: Írásgyakorlatok, utmutatás és gyakorlat az írás tanításmódjában. Hetenként 4 óra.

Rajzolás.

Az 1ső osztályban: Gyakorlatok a rajzolás elemeiben különös tekintettel a legközönségesebb mesterségekre. - Hetenként 2 óra.

A 2ik osztályban: Gyakorlatok a rajzolás különféle szerkezetiben, különös tekintettel a művészetekre. - Hetenként 2 óra.

Tanítás- és neveléstudomány.

Az 1ső osztályban: Általános tanítás- és neveléstudomány. - Hetenként 2 óra.

A 2ik osztályban: Különös tanítás- és neveléstudomány, iskolai jegy és rendtartás, szó- és írásbeli gyakorlatok egyes tanulmányi tárgyak előadásmódjában, gyakorlati utmutatás süketnémák nevelés- és tanításmódjában (melly azonban a több rendbeli nehézségek miatt még több intézetben hiányzik). - Hetenként 2 óra.

Zenészet.

Az 1ső osztályban: Oktatás az éneklésben, a zongorán, orgonán, hegedűn, és egyéb műszereken játszásban, a generalbass alapismeretei. - Hetenkint 6 óra.

A 2ik osztályban: Gyakorlatok az éneklésben, valamint a zongorán, orgonán, hegedűn, s egyéb hangszereken játszásban, a generalbass tökéletesebb ismerete, azonban nem annyira saját műdarabok készítése, mint a különféle hangszerek összeillesztése végett. - Hetenkint 6 óra.

Jegyzetek.

- a) A tanulmányi leczkék, vagy is a tanítók előadásai nem közvetlenül váltják föl egymást, hanem tanulási és gyakorlati órák szövetnek közbe közbe, és pedig minden egyes tanulmányra legalább kétannyi idő, mennyi ugyanazon tanulmányból az előadásra fordított. Nem kevésbé fontos szerepet visz.
- b) A zenészet, mint más egyes tanulmány, mivel annak előadására és gyakorlatára kétannyi idő fordítatik, mint más egyes tanulmányra, és pedig naponként -mind az első – mind a második évi osztályban.

b) Tanítás módja.

A vallástan, anyai nyelv, világismeret, számvetés, szépirás mind olyan tanulmányok, melyeket a tanítónövendékek már az elemi iskolákban tanultak, és a tanítói pályára háromévi előképzésük folyamata alatt ismétlés által alaposabban és világosabban felfogtak, - tárgyai szinte a tanítóképző-intézetekbeni oktatásnak is, és pedig ez elemi iskolákéval szorosan megegyező terjedelemben és rendszerben. A tanítóképző intézetekbeni oktatásnak tehát nem célja a tanítónövendékeket mindenféle új ismeretekkel halmozni, hanem inkább a már tanultaknak előadásában olyan tökélyre vezérteni, miszerint az által a gyermeki észhez leereszkedni, és a gyengéd szívre hatni tudjanak, azért a tanítóképző intézetekben az előszámlált tanulmányok éppen olyan módon adatnak elő, miképpen majd a tanítónövendékeknek kell egykor azokat tanítaniok. Erre hatnak a tanítás- és neveléstani előadások, és ezeknek gyakorlatbani alkalmazása, mellynél kiváltképpen második évi tanítónövendékek működése igényeltetik, az első éviéek még csak látás és hallás által vévén abban részt. Ily gyakorlatokra előbb a helybeli elemi iskolákba vezettetnek át a tanítónövendékek, de ez célszerűtlennek tapasztaltatik, leginkább azért, mivel a tanítás amaz alapelve, hogy 'a tanítónak ismerni kell mindenik tanítványa elméleti tehetségeit', alkalmazásba nem vétethetett. Azért jelenleg a helybeli elemi iskolák majd egyik, majd másik osztályából – t. i. a melyiknek körébe tartozik azon tanulmány, mellyből a tanítónövendékek oktatási gyakorlatot tartandók – a tanítóképző intézet lecke-termébe bocsátatik néhány különféle tehetségű gyermek, de mindig ugyanazok tehetségeik és előmeneteleik könnyebb ismerete végett. Néha egyszerre mind a három elemi osztályból jönnek össze ilyen ismeretes gyermekek, midőn t. i. a tanítónövendékek a tanításra azon legfontosabb szobájában tesznek gyakorlatot, miképpen kelljen több osztálybeli gyermekeket ugyanazon iskolateremben célszerűleg tanítani, vagy is mindenik osztályt saját tanulmányában egyszerre foglalkodtatni, a mi Bajorországban is a csupán egy tanítót fizethető községeknél elkerülhetetlenül kívánatos. A tanítónövendékeknek orgonistákká és egyháziakká képzését illetőleg sem hiányzanak a helyszínén intézet-gyakorlatok a tanítóképző-intézethez kapcsolt templomban naponkint tartott istenszolgálat alkalmával, a midőn t. i. egyszer egyik, másszor másik növendék kíséri a sz. misét orgonával és énekszóval, melly utóbbihoz a többi is csatlakozik. Legalább minden vasárnapon, és pedig egész zenekarral dicsőítetik a sz. mise, ugyancsak a tanítónövendékek működven több fokozatú énekszóval, és mindenféle hangszerrel. – A sekrestyési szolgálatot szinte a növendékek teljesítik föl váltva, miszerint e tekintetben is gyakorlatilag képeztessenek. Általában elégséges alkalom és eszköz nyilatik a tanítónövendékeknek magokat kiképezni, és

tökéletesíteni, még szünidejüket is czélszerű könyvek olvasásával tölthetik, melyekkel az intézet könyvtára bőven ellátva s folyvást gyarapíttatik azon pénzösszegeből, melyet a kormány e végre évenként a tanítószemélyzet rendelkezése alá enged.

c) Próbátétek.

Az iskolai év folyama közben többször tartatik részletes próbatét egyes tanulmányok főbb szakaszainak befejezett előadása után, általános próbatét azonban csupán az iskolai év végén augusztus hónap első felében tartatik a kerületi tartománybiztos elnöklete mellett, de nem nyilvánosan, vagyis: minden hallgatóság mellőztével, csak különösen fontos okból (millyen például a mienk vala) engedi meg az előljárátság valamelly hallgatónak jelenlétét. Ezek iránti kérdezősködésünkre azt nyertük válaszul: hogy e rendszabálynak két fontos czélja van, u. m. 1.) nehogy a tanítónövendék idegenek jelenléte által megfélénkítessék, sőt meg is zavartassék a reá nézve egész életpályát elhatározó vizsgálaton, mellynek elégtelen eredménye teljes elmozdittatást vonna maga után, próbatétet javítás végett ismételnie nem szabad, 2) nehogy a vizsgáló tanárnak alkalom nyitassék, idegenek jelenléte miatt, akár a vizsgálat alatt lévő ifju kimélése, akár önnön tündököltetése tekintetéből, könnyebb vagy válogatottabb kedvencz föladatokat, és így a megfejtésre sikerülhetőbbeket kitűzni. Az általános próbatét kiterjed az intézet mind első – mind másod évi valamennyi tanulmányira, kiváltképeni szigorúsággal a másodévi növendékekre nézve, nem csak szóbeli előadás által minden egyes tanulmányból, hanem írásbeli dolgozatok által is, nevezetesen a katechisatio és neveléstan köréből, az egyes elemi tanulmányok előadásmódjában pedig , különösen a másodévi tanítónövendékeknek gyakorlati próbát is kell kiállaniok, mivégre az elemi iskolák különféle osztályaiból az év folyama közben tanítási gyakorlatokra átjáró tanuló-gyermekek bocsáttatnak a próbatét helyére, kiket a másodévi tanítónövendékek, egyenkint előállván, a 'kifejtő' tanításmód szerint oktatnak legelőbb is a vallási tanulmányokból, majd a fejbeli számvetésből, azután oedig a többi elemi tanulmányokból az elemi iskolák olvasókönyveinek segedelmével, mivel ezek tartalmába t. i. a mindenféle mulatva-oktató elbeszélésekbe szövék mindazon világismeretek, melyeket minden embernek tudnia szükséges vagy hasznos. Ezen gyakorlati oktatás módja imez: a tanítónövendék utasíttatik valamellyik elbeszélésnek fölolvasására, mellynél kitüntesse jártasságát a szavak tiszta kimondásában és hangoztatásában, értelem és szöszöveti részletek szerint, ezután az olvasást utánoztatja a gyermekekkel rendre, mindegyik által olvastatván nehány mondatot az elbeszélésből, olvastatás után pedig a tanítónövendék elmondhatja az

elbeszélés tartalmát részenként egyik és másik gyermek által fölváltva, és közben közben alkalmasan intézett kérdezgetés által próbálja a gyermekeket, fölfogta-e az egyes szavak értelmét, s a mondatok tartalmát nem csak külön, hanem vonatkozólag és összefüggésében is, végre a kifejtő magyarázathoz fog, fölvevén az elbeszélés egyes szavait és mondatait, tekintettel előbb is a nyelvtani szabályokra és szerkezetre, azután pedig egyéb benne foglalt, vagy vele rokonos, és belőle kifejthető ismeretekre nézve. – S ezen tanításmód nekünk igen megtetszett, fölötte czélszerűnek találván azt mind kellemes és figyelmet gerjesztő módora, mind pedig időkimélés tekintetében.

A szépírás- és rajzolásbul tett előmeneteleik tanusítására több rendbeli írás- és rajzpéldányokat, meg földképeket kell mindkét évi tanítónövendékeknek előmutatniuk, mellyket t. i. az iskolai év folyama közben időnkint készítenek.

A zenészetből tett előmeneteleiket szinte gyakorlatilag tanusítják mindkét évi tanítónövendékek egyenként, előbb ugyan az orgonán énekszóval kísérve azt, részint a szép egyházi énekiből, részint pedig az egyházi szertartásokból, azután következik a karéneklés és karzene, mellynél mindkét évi növendékek összehatva működnek különféle fokozatú énekszóval és mindennemű hangszeren-játszással.

Nevelési rendszer a tanítóképző-intézetekben

A tanítóképző-intézetekben legelőbbkelő szerepet visel a nevelés, az erkölcsi fegyelem, mivel a tanításmódban és egyházi zenészetben jártasság mellett a néptanítónál leglényegesebb kellékül a vallásos jámborság tekintetik, a kormány ugyanis nem annyira óhajt sok ismerettel bíró, mint inkább istenfélő, jámbor alattvalókat, istenfélő jámbor alattvalókat pedig csak istenfélő jámbor tanító képezhet. Mivel azonban a tanítónövendékeknek illy nevelése csak szüntelen szemmel-tartás és szüntelen jóra-irányzás által érthetik el legbizonyosabban: azért a tanítónövendékek a két iskolaéven át az intézetben laknak és folyvást szigorú fölvigyzat, rend és fegyelem alatt tartatnak a szinte benlakó tanárok által, miszerint a rossz hajlamok megzaboláztatván és a kénytelenített megszokásnak mintegy természetté váltta által jó irányt nyervén a nevelés üdvös célja sikeresíttessék.

Megtörténik ugyan néha, hogy annyi növendék gyűl össze és találhatik képesnek a tanítóképző-intézetbe fölvételre, miszerint mindnyájan benlakást nem nyerhetnek: ezen esetben az intézeti tanítószemélyzet gondoskodik az illető növendékek szállásáról az intézeten kívül olly család körében, melly vallásosság, jámborság és példás házi rendtartás tekintetében ismeretes, e

mellett pedig írásbeli biztosítást ad, hogy szállásbér elvesztés és egyéb tetemes büntetés alatt kötelezi magát a nála beszállásolt tanítónövendék erkölcsi magaviselete fölött szigorúan őrködni, a tanítónövendék pedig köteles az egész napot az intézetben tölteni a többi növendékekkel együtt, reggel szállásáról egyenesen az intézetbe, valamint estve is innen egyenesen haza költöztetve magát mindkét ízben a szállásadónál jelentvén, ellenkező esetben a tanítói pályáról teljesen elmozdítottatnék.

Szintelen vallásosság és jámborság, kiváltképen alázatosság és engedelmesség, szelídség és egyezés, tisztesség és pontosság, általában pedig a legszigorúbb rendtartás főelemei a tanítóképző-intézetbeni nevelésnek. Nyáron 4 1/2, télen 5 óráig kelnek föl, és esti 9 óráig, vagy félórával utóbb mennek ágyba. Az egész napi órák fölosztva isteni szolgálatra, leckére, tanulásra, evésre, sétálásra és pihenésre. Sétálni nyáron vacsora, télen pedig ebéd után járnak ki valamelyik tanító fölügyelése mellett. Egyébként is az intézetből csak fölügyelő kíséretében bocsátotnak ki, és csupán méltó oknál fogva.

III. Utóképzés

A tanítóképző-intézetek másodévi növendékei, a tanulmányokból tett próbatétők elégséges eredménye és erkölcsiségük ajánlatossága esetében háromévi utóképzésre, vagy is gyakorlatra mennek valamelyik önálló iskolatanító mellé, miről a kerületi iskolabizottsági és rendőrségi hatóságokat azonnal értesítik. E gyakorlati három év folyama közben is folyvást szigorú fölügyezet alatt tartatnak, mind foglalkozásukra, mind pedig és különösen magaviseletére nézve. Harmadik évben tartoznak a kerületi kormányzéknel az önálló tanítóságra képesítő próbatételen megjelenni, mellynek ideje hathétet előbb a hírlapokban közzé tettetett s a legnagyobb szigorúsággal tartatik a kerületi tanítóképző-intézet tanítószemélyzete előtt s a kerületi tanulmányi biztos elnöke mellett. Csak a próbatét elégséges eredménye képesít valakit önálló tanítóságra, elégtelen eredménye első és másod ízben visszautasítást, harmad ízben pedig a tanítói pályáról teljes elmozdítottatást vonna maga után.

Az önálló tanítóságra képesített egyedek akármelly megürült elemi tanítói állomásért folyamodhatnak, de csak a legkitünőbb ajánlatosságu nyer elsőbbséget és neveztetik ki a kerületi kormány által.

Még az alkalmazott önálló tanítórul sem fordítja el figyelmét a Kormány, szigorú kötelességévé tévén a kerületi tanulmányigazgatónak, az alatta lévő iskolatanítók hivatalbeli eljárásuk és kiváltképen erkölcsi magukviselete fölött ellenőrködni. A hivatalukban és erkölcsi maguk

violetében jeleskedő tanítók jövedelmesebb állomásra, s előregedésük esetében a Kormány gyámolítására tarthatnak számot, a hanyagok, vagy erkölcstelenkedők pedig minden irgalom nélkül elmozdittatnak a tanítói pályáról, mivel e tekintetben egyes iránti irgalom a közönség – sőt egész nemzedékre nézve kártékony hatásúvá válnék.

Az elemi iskolákról.

Az elemi iskolák mint következetes kifolyásai a tanítóképző-intézeteknek, ezeket igazán dicsőítő legjobb karban állanak, királyi rendelet parancsolja, és pedig szigorú büntetés alatt, hogy minden 6 éves férfi és lánygyermek a hétköznapi elemi iskolákba járjon 12 éves koráig, azokból kikerülte után pedig 18 éves koráig a vasárnapi és ünnepi iskolákba. S míg egy részről ezen legfelsőbb rendelet végrehajtásában a kormányhatóságok szigorú pontossággal eljárnak, más részről a tanítószemélyzet ügyességével, s fáradhatlan buzgalmával mind a tanítás, mind a nevelés tekintetében oly fényes sikert fejt ki, mellyet nekünk csak bámulni kellett, ugyanis az elemi iskolákból a közéletbe lépő férfi- és lány-gyermekek tudják mind azt, a mit minden embernek tudnia szükséges és hasznos. A Kormánynak azon bőkezűsége, miszerint a kitünőbb előremenetelű tanulóknak (egyik évben ugyan a férfi-, más évben pedig a lány-gyermekeknek) tetemes pénzösszegbe kerülő jutalmakat oszt ki, hathatósan ösztönzi a gyermekeket mind a szorgalmas iskolabajárára, mind a vetélkedő előremenetelre. El nem mulaszthatjuk különösen a lánygyermekre nézve megjegyezni, mikép ezek többnyire női kezekre bízva, némelly városokban, sőt már falukban is ugynevezett „tanító szerzetes szüzekre” nagy gonddal oktattatván mindennemű női munkákra is u. m. fonásra, és pedig előbb egy- s azután két orsójú rokkán, melly utóbbin mindenik kéz külön külön szál eresztésével működik, továbbá kötésre, varrásra, és pedig előbb házi gazdaságban legszükségesebb ruhák, u. m. ümög, gatyá, szoknya és egyéb női ruhadarabok készítésére, miután pedig a legszükségesebb női munkákban már elég jártasságra tettek volna szert, a tehetős szüzek lányai mindenféle ékességi munkákra mint himezésre stb. szinte oktattatnak.

A vasárnapi és ünnepi iskolák tanulmánytárgyai sem egyebek ugyan, mint az elemi iskolákéi, csupán azoknak életbevágó gyakorlati előadásmódja igényli leginkább figyelmünket. Legmeglepőbben hatott ránk München fővárosban a lányoknak középponti ünnepi és vasárnapi iskolájok, mellynek épen próbatétén volt szerencsénk jelen lenni. Elragadtatva érzők magunkat nem csak szóbeli feleleteik által a legéletbevágóbb ismeretekből, hanem leginkább írásbeli rögtönzött dolgozataik által, mellyekben részint a nyelvtani szabályokkal tökéletesen

megegyező stylust, részint a biztos és mondhatni férfi kézvonásitól alig különböztethető betűképzést, részint és leginkább az ékes és szívreható kifejezéseket alig győztük csodálni. Egy igen tágos terem egészen meg volt rakva mindenféle kézműveikkel, a legdurvább anyagból szintugy, mint a legfinomabb kelmékből.

Minden rendű elemi iskolákban azonnal szemünkbe ötlött a legnagyobb rend és tisztaság, ezek valódi templomok! - a falak befüggesztvük nem csak mindenféle a tanításhoz szükséges föld- és történet-rajzi képekkel is, a tanító feje fölött pedig, hova a tanulók szemei irányozvák, függ a megváltás és kereszténység jele - a feszület.

Általában az iskolai tanítás és nevelés hatását a közönséges életben is mindenütt annyira tapasztalhatni, miszerint méltán mondatik, hogy a bajor nép a status igényeinek és céljának, valamint az ember rendeltetésének is, igen megfelelőleg van tanítva és nevelve.

Ezek eredményei utazásunknak Bajorországban, melyeket részint saját tapasztalásaink, részint azon iskolai előjárók szóbeli értesítése után, kikkel érintkezésbe jövünk, császári királyi Fenségednek, s a nagyméltóságú kir. Helytartótanácsnak magas és kegyes színe elébe terjeszteni szerencsénk van, el nem mulaszthatván egyszersmind hálásan megemlíteni azon megkülönböztető fogadtatást, mellyben mindenütt, kiváltképen pedig Münchenben részesültünk, hol nagyságos Lehner kir. udvari káplán és kanonok mint iskolabiztos kalauzolásának köszönhetünk leginkább a főváros többrendbeli elemi iskoláinak legalkalmasabb időbeni látogathatását és több tekintetbeni értesíttetésünket mind az elemi iskolák, mind a tanítóképző-intézetek iránt.

Végezetül legmélyebb hálás köszönetünket fejezzük ki azon legmagasabb kegyelemért, melly nekünk alkalmat nyitott szakbeli ismereteink gyarapítására, és pedig nem csak külföldi tapasztalásaink által, hanem különösen a saját körünkbeni eszmecsere által is részint korábbi tapasztalatainkat, részint a jelen gyakorlati pályánkon megjegyzett észrevételeink, készségeink és nehézségeinket illetőleg. S mivel illy eszmecsere ugyanazon pályán működő egyedek közt az annyira fontos közcélnak szent ügyét csak előmozdíthatja: bátorkodunk azon legmélyebb alázatosságú kérésünkkel befejezni ezen fölterjesztésünket, hogy vajha ezután is nyújtana a legfelsőbb kegyelem nekünk alkalmat - ha nem is külföldön utazásra, de legalább honunk valamellyik városába, talán a középponti Pestre- időnkint összejöhetnünk néhány napi szólalkozásra, egyes tapasztalatainknak s észrevételeinknek egymással közlése végett (a bajorországi tanítóképző-intézetek tanárainak dicséretes példája szerint)! - Egyebiránt is császári királyi Fenségednek, s a Nagyméltóságú királyi Helytartó-tanácsnak magas kegyeibe

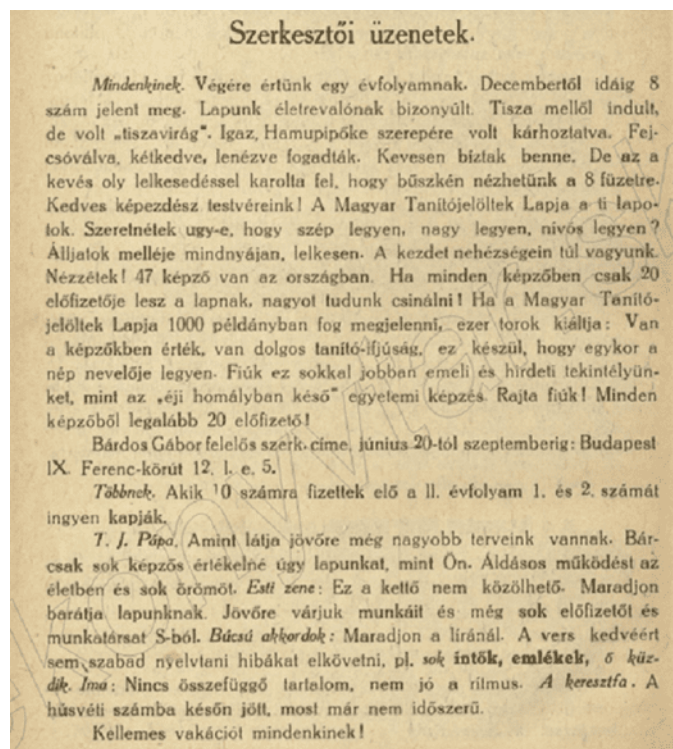
s további pártfogásába legmélyebb hódolattal és alázatossággal ajánlván magunkat, vagyunk és maradunk. Kelt szept. 15én 1845.

Császári Királyi Fenségednek
a Nagyméltóságú királyi Helytartótanácsnak

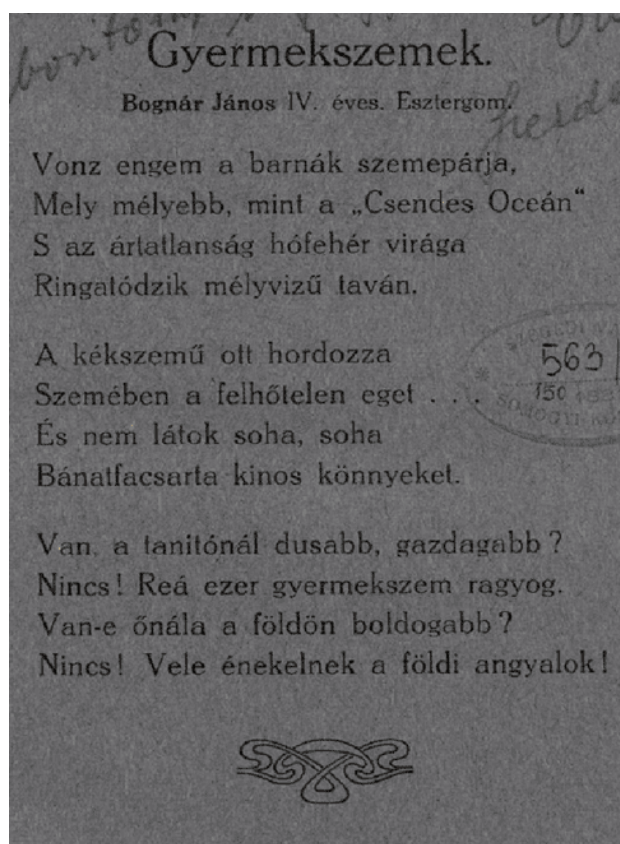
legalázatosabb és legkészségesebb
szolgái Magyarország mind öt
kir. Képezdjének tanárai.

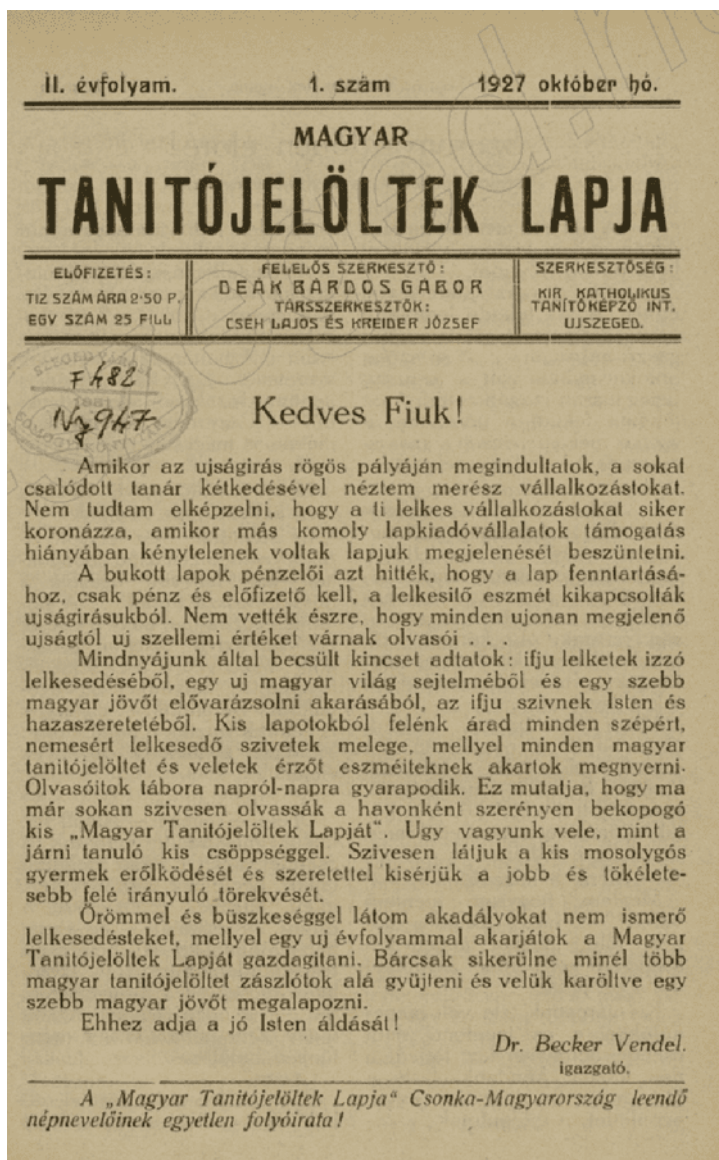
30. ábra A Magyar Tanítójelöltek Lapja címlapja, 1928

31. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1927

32. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1927

33. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1927

A mi jelszavunk!

Írta: Fiák István IV. éves, Nyíregyháza.

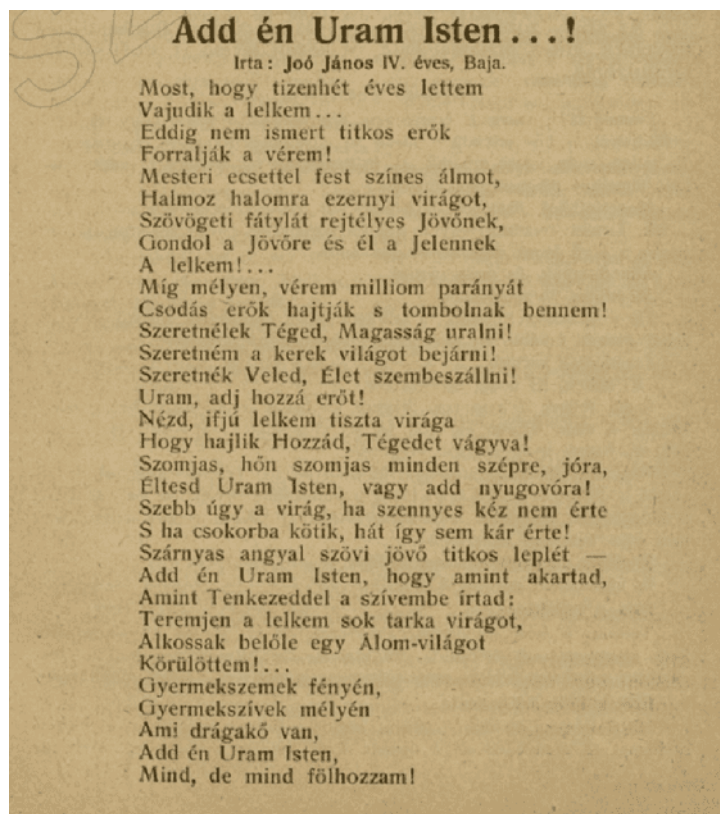
Jertek óh jertek jövő tanító!-
Fennen lengessük célunk zászlaját,
Nagy dicső eszmék szent tüzének lángja,
Ifju lelkünkét mélyen hasssa át.
Szent célunk felé dolgozva haladjunk,
Nagy tér előttünk, hol a munka vár,
S legyen e tér hol munkás magyar lelkünk,
Szent tüztől égve egymásra talál.

S most, hogy fáj a szívünk s zokogva tekint
Trianon felé könnyes két szemünk,
Ne csüggedjünk el, hisz' van még nekünk
Hazát megmentő munkás két kezünk.
Ne lankadjon le soha két karunk.
Ez is buzdítson s töltse el a lelkünk,
Hogy mi dolgozni s élni akarunk.

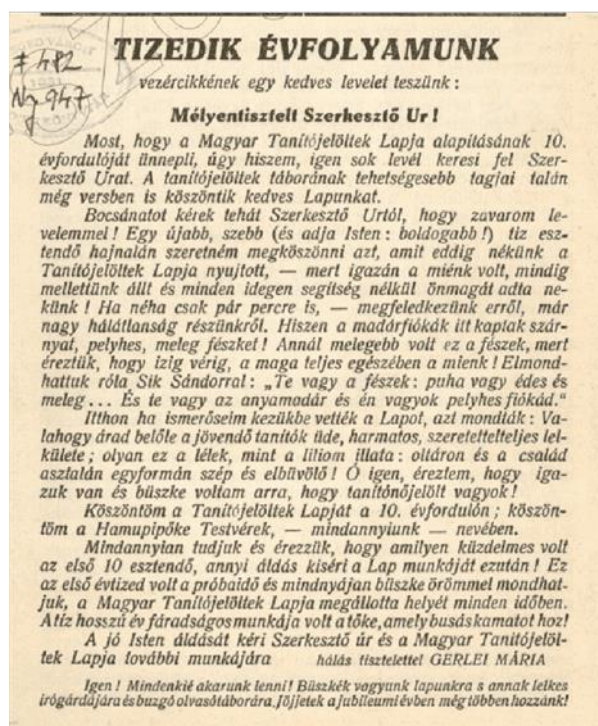
Igen! ezt valljuk élni akarunk még,
De nem hazánknak tépett roncsein,
Hanem a régi dicső nagy hazában,
Őseink földjén, sirjuk halmain.
Ott ahol ők laktak, ami a miénk.
Melynek minden röge édes, szent nekünk,
Melyért imádkozunk összetett kézzel
És odaadjuk ha kell életünk.

Mi tanítók leszünk, magyar tanítók,
Célunk nemes lesz, munkánk alkotó,
Gyermekszívekbe magyar érzéseket
Szent hivatással, buzgón ápoló.
Küzdjünk és bizzunk erős akarattal,
Legyen munkánknak ez a jelszava,
Csak így fog egyszer derengni keleten,
Borus egünknek biborhajnala.

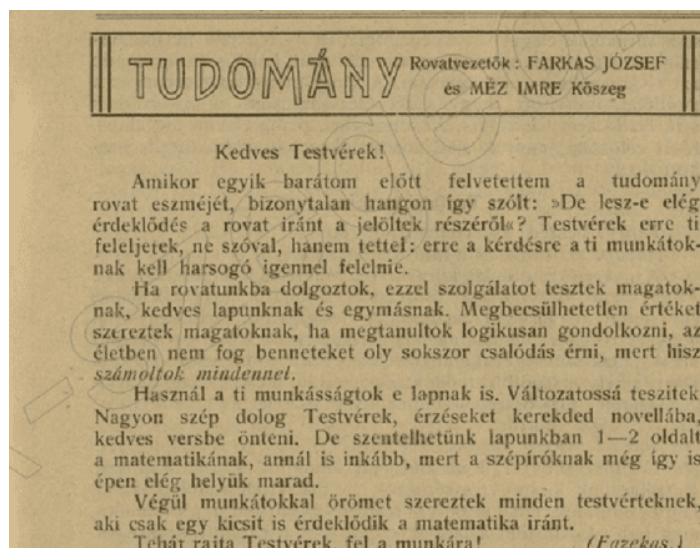
34. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1928

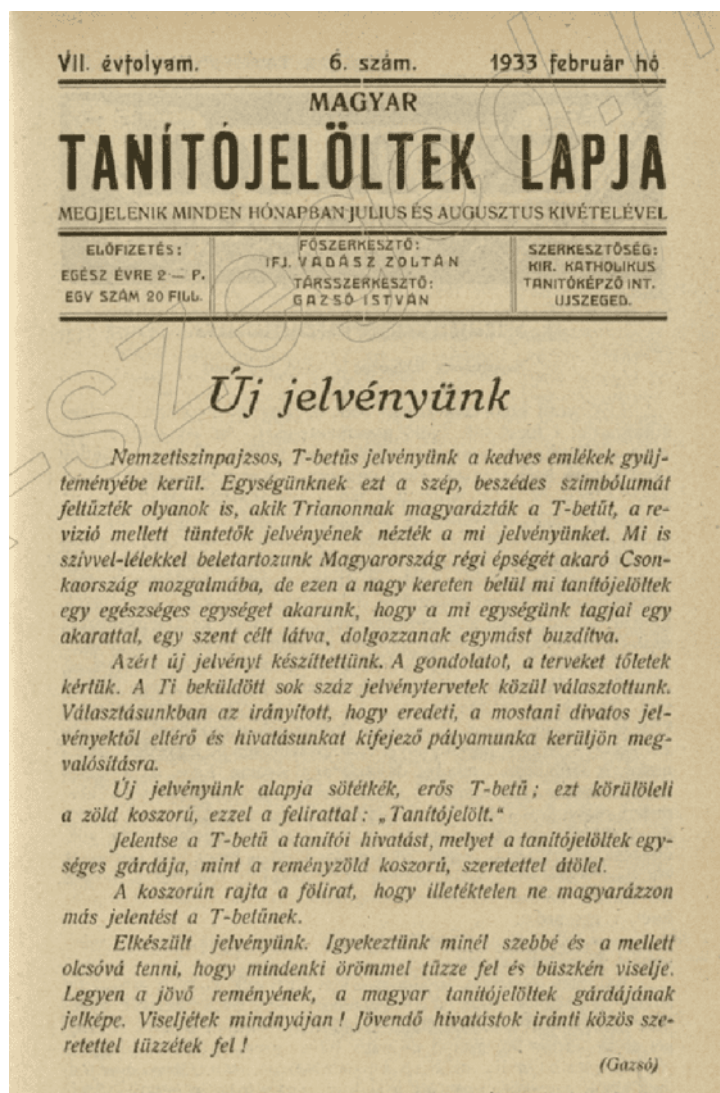
35. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929

36. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1936

37. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1931

38. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1933

Testvéreim!

Jövendő magyar tanítók, hozzátok szólok!... Munkás perecek után kezembe veszem lapunkat, a Tanítójelöltek Lapját és lelkesedéstől csillogó szemekkel olvasom. Ujjong a lelkem, amikor tudom, hogy e lapnak minden szava, minden betűje a miénk, a mi alkotásunk. Sorain keresztül érzem sok ezer testvérem szíve dobogását és lelkem mérhetetlen örömmel, büszkeséggel telik meg. De... Ahányszor leteszem kezemből a lapot, mindég egy kis hiányt érzek a lelkemben: Nem látom eléggé a sorokból, hogy azokat a jövő tanítói írják. Egyszóval: Nincs a lapnak olyan színezete, amelyből meg lehetne állapítani, hogy tanítójelöltek írják, szerkesztik. Igaz, sok ügyes, szép, nemfés tartalmú munka kerül felszínre. Szép dolog az irodalommal való foglalkozás és a tanítónak sokat is kell vele foglalkoznia. Én azonban úgy érzem, a mi munkánk nem merülhet ki csak abban, hogy kísérletezzünk novellák és versek írogatásával. Próbáljunk azzal foglalkozni, ami jövendő hivatásunk lesz: a gyerekekkel, a tanítással. Küldjünk be a lapba tanítási tervezeteket, gyermektanulmányokat és más pedagógiai természetű munkákat! Bíráljuk meg ezeket! Folytassunk vitát a lap útján pedagógiai kérdésekről! Éreljük magunkban a jobb nevelőt! Ugy tartom ezt megoldhatónak, hogy a lap állandó rovatot nyújt ilyen munkák számára. Valaki beküldi ilyen irányú írását s azt e rovatban közlik. A következő számban hozzászólunk, megbíráljuk. Vagy esetleg felvet valamelyikünk egy pedagógiai problémát s egyuttal arra vonatkozó nézeteit. A legközelebbi alkalommal mások is fűznek hozzá reflexiókat. Így egyszerű, parázs pedagógiai viták jönnének létre, amelyek nagyban hozzájárulnának ahhoz, hogy jobb pedagógusokká lehessünk.

Hogy pedig ne csak beszéljek (azaz hogy írjak) közlésesem egyik tervezetemet. Kérlek benneteket, szedjétek részeire, szójátok hozzá bíráljátok meg!

Fel tehát, testvéreim, arra a munkára, amelynek révén jobb tanítókká lehetünk! Testvéri szeretettel Fürcht Ferenc V. éves Budapest, 1.

Hozzászólásaitokat a szerző címére (Csepel, Templom-u. 11.) küldjétek, aki megjegyzéseivel hozzánk juttatja. (Szerk.)

39. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929

Első hospitálás

Laczkó Jenő, Kalocsa

Ajkamon nevetés csilingel, fulkosom, szaladok,
Körülzsibongnak vidám gyermekrajok.
Könny szökik szemembe, ha tikkadtan megállok,
Mert felém nyúlnak, megölelnek a gyenge kis karok.

Patazkik ajkukról a csacsukaság árja,
Mindegyik azt kéri, én legyek a párja,
Véngyerek futok, bútfeledve máma.
S arcomra hull ajkuk pajkos csókvirága.

Jencit, a kis lúrkót, mikor utolértem,
Csillogni szemében gyermekségem véltem.
Karomba kaptam, magamhoz öleltem,
Pirulva megcsókolt s minden bűt feledtem,
Mert újra vidám, játszi gyerek lettem.

Csimpaszkodtak rajtam, kezem rájuk tettem,
Azt hittem nem látnak s mind hozzám öleltem
S mikor gyanakodva hátratekintettem,
Könnyek közt mosolygott az Úr Jézus felettem.
S mikor szemeim némán rászégeztem,
A gyerekek elmentek,
Keresztjét a falról szépen leemeltem,
A szenvedő arcot forrón megcsókoltam,
Gyengén, mint kisdedet, magamhoz öleltem.

40. ábra Tanítójelölt verse, 1936

41. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1933

42. ábra Válogatás a folyóiratcikkek címeiből Magyar Tanítójelöltek Lapja 1926–1938

Kis természetrajz.

A prepa.

Gosztola József, Jászberény.

Úton-útfélen található. Egyensapkájáról és a „T” alakú jelvényéről ismerhető meg. Többféle családba tartozik. Van, aki szorgalmas, törekvő. Ez a hangya-félékhez sorolható. Van, aki téllenül henyél, lebzsel. Az ilyen a lajhár-félékhez tartozik. Olyat is találunk, aki más csomagjából hizik meg. Ez az élősködő, vagy parazita. Legvégül pedig van talpnyaló, tehát csúszó-mászó is.

Testén fejet, tort és potrohát különböztetünk meg. Fejét bunda borítja, mely télen 30 cm hosszúra is megnő. Ez védi az agyat a befagyástól. A fejet a nyakon található fekete sáv választja el a törzstől. Testét tintafoltos, zsirpecses kabát és kályhacső alakú nadrág fedi. Felső végtagjai bütyökben, az alsók pedig cipőben végződnek.

Rágószervei jól fejlettek. Állkapcsait több órán át is működésben tudja tartani. Belső szervei sincsenek elsatnyulva. Legfejlettebb a gyomor, melynek ürtartalma egyedenként változik. A közepes átlag 5 liter, azonban a 8-9 literes ürtartalmú gyomor sem ritkaság. Ebből következik, hogy eltartása sokba kerül. Tápláléka nagyon különböző. A vasszegettől kezdve a spenótig mindent felfal. Ha éhes, fogait csaltogatja. Ilyenkor nagyon veszedelmes. Ha azonban jólakott, a világ legjámbo-rabb lényé. Zsákmányát ugrás közben máncaival ragadja meg.

Érzékszervei nagyon jók. Látása igen éles. Már 50 méterről észreveszi a túróscsuszán a lepertőt. Szaglóbunkói bámulatosan kifejlődtek. Az ebédlőbe belépve azonnal megállapítja, hogy rakottburgonya, avagy sajt lesz-e vacsorára? Hallása fejletlen. Ha felhívják felelni, oda se szagol. Sok ellensége van. Ide tartozik: a borbély, a felkelés, a reggeli-torna, a tanulás és a felelés. A szappantól és víztől is irtózik. Legkedvesebb foglalkozása az evés és az alvás. Társas életet él az u. n. internátusokban, de jobban szereti a szabad életet. Ordítással értetik meg egymást, melytől az intézet falai is megremegnek.

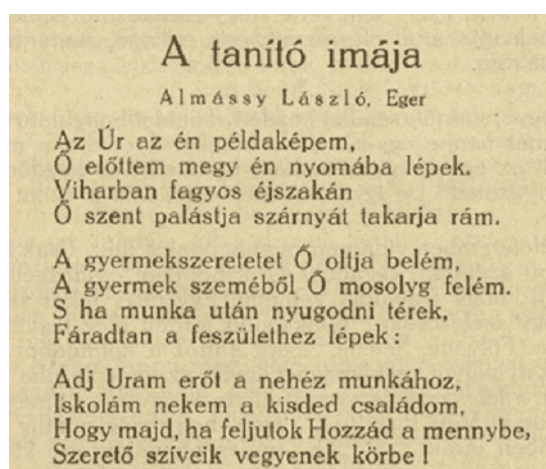
Fejlődésében több időszakot különböztetünk meg. Gyermekkorát ő is a mama szoknyája mellett tölti. Ez rendszerint a 14. évig tart. Ezen idő alatt iskolákba is jár. A 4 középis-kola elvégzése után felvételét kéri a prepák közé. A felvétel többnyire meg is történik. A felvétel utáni 3 hónap a próba-idő. Dec. 6-án azután az öreg prepák fényes külsőségek és rémes üvöltések közepette beavatják a titokba s felveszik a prepák kasztjába. Az I. évben „bundás” a neve. Mig ezt a

nevet viseli, nagyon udvarias. Szemei a II. évben nyílnak ki, amikor ő dirigál a leghangosabban: „bundás, a tálat!” A következő években mindig jobban nekibátorodik. Teljes kifejlődését az V. év végén éri el. Ekkor óbsítot kap s kilép az életbe. Vannak egyedek, kik nem 5 év alatt fejlődnek ki, hanem 7-8 év alatt. Ezek az ősprepák. Ezeket rendszerint az orruk alatt levő szőrpamatról lehet megismerni. Kiveszőfélben vannak.

43. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1935

44. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1937

45. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1937

**Gyönyörű
karácsonyfa díszek**

és ajándéktárgyak
nagy választékban
és olcsón

Korda Rt. Szeged
Fogadalmi templomtér sarok.

A Szt. István Társulat
kiadásában megjelent
Vezérkönyvek.

A beszéd- és értelemgyakorlatok
tanításának Vezérkönyve tanítók és tanítónők, valamint tanítóképző-intézeti növendékek használatára. Az elemi népiskolák I. és II. osztályai anyagával. Írta: Finta Sándor.

A beszéd- és értelemgyakorlatok
tanításának Vezérkönyve, tanítók és tanítónők, valamint képzőintézeti növendékek használatára. Az elemi népiskolák III. és IV. osztálya anyagával. Írta: Homor Imre.

A számolás és mérés
tanításának Vezérkönyve, kath. tanítók és tanítónők, valamint képző-intézeti növendékek használatára. Az elemi népiskolák I–VI. osztálya anyagával. Tankönyv a tanítóképzők V. o. számára. Írták: Straub Ferenc és Vadász Zoltán.

Megrendelhetők a Szent István-Társulat könyvkiadóhivatalában, B u d a p e s t, VIII. Szentkirályi-u. 28. és könyvkereskedésben: Budapest, IV. Kecskeméti-u. 2., Szeged, Czegled, Pécs, Balasagyarmat.

„VIHAR“
sapka- kalapüzem
Szeged, Szentháromság-u. 54.

Legolcsóbb sapka bevásárlási hely: katonaság, vasutasok, postások, egyetemi hallgatók, diákok stb. részére.

Női kalapjaink a legolcsóbbak!

Hozott anyagból munkát vállalunk. — Egyesületeknek, tanintézeteknek valamint viszonteladóknak nagy árkedvezmény!

**BRENNER
UTÓDAI**
fényképészeti műterem

SZEGED
Jókai-utca 3. szám

46. ábra Szegedi Tanítójelöltek Lapja, 1928

Félreértés.

Tanító: (az üveg átlátszóságára akarja rávezetni a gyermeket.) „Hát mért látsz ki azon az ablakon, Pista?”

Pista: „Mert a Marci meg én óra előtt verekedtünk és kiütöttük.

47. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929

Pályázatot hirdetünk: 1. Hogyan fogom én az ifjúságot szent Imre szellemében nevelni? 2. Dal szent Imréhez. Szöveg és dallam. (Ketten is csinálhatják. Egyik a szöveget, másik a dallamot) Jutalmul 2–2 értékes könyvet adunk. Határidő március 22.

48. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1929

Az elemiiskola felszerelésének legszükségesebb darabjai

A tanítónövendék, hogy gyakorlati tanításának sikerességét biztosítsa, még tanítása előtt átnéz egy csomó kölcsönkért vezérkönyvet, aztán a jól felszerelt iskola szertárából összehord minden elképzelhető szemléltető eszközt, s így lép a gyermekek elé s végzi el tanítását.

Képzeljük el, hogy ez a növendék szerencsésen tanító lesz s kikerül az életbe. A szerencse kedvez neki, tanítói állást kap, egy tanyai iskola tanítója lesz, ahol bizony nyomát sem lel semmiféle vezérkönyvnek s a szükséges szertári daraboknak és csak egy igen nagy optimizmussal feketének nevezhető tábla s kopott padok fogadják, a tanterem négy üres csupasz fala között. Ilyenkor következik aztán a kétségbeesett kapkodás. Mit tegyen, mihez fogjon? Mert az mégis csak igaz, hogy bizonyos tanítási eszközök nélkül nem lehet tanítani.

Ám az a tanító, aki már jelölt korában saját maga készítelt és gyűjtött tanítási eszközöket, szemléltető képeket s azokat gondosan meg is őrizte, ha ilyen helyzetbe kerül, mosolyogva szedheti elő s állíthatja ezeket munkába.

Gyűjtünk, de mit? Ezt akarom elmondani. Talán ezek lehetnek a legszükségesebbek:

Feszület. Néhány darab nagyobb sztt. kép.

Fali olvasótáblák, az elemi isk. I. o. könyve alapján. (kb. 6 db. 80×50 cm-es nagyságban.)

Mozgatható betűk. 8×14 cm-es nagyságban, a kis és a nagy abc.

Játékpénzek papírból.

Sikidomok Keményebb papírból, megfelelő nagyságban: négyzet, téglalapok, háromszögek, hatszögek, kör.

Négyszögméter lécekből összeállítva.

Testek fából vagy keményebb papírból megfelelő nagyságban, esetleg kis lécekből a vázuk, papírból a hálójuk: kocka, hasábok, gúla, kúp.

Köbméter lécekből összeállítva.

Szemléltető színes körlapok a törtekre vonatkozólag ($1/2$, $1/3$, $1/4$, $1/5$, $1/6$, $1/8$, $1/10$, $1/12$ -ek)

Piaci-, gabona-, élelmiszerárak táblázata kicserélhető ártábláskákkal, 80×50 cm-es nagyságban.

Számológép. Számolóköcskák vagy golyók, egyes és tizes darabok.

Községünk adatai. (terület, népesség, lakosok száma stb.)

A kis és nagy címer koronával.

A Himnusz (kottázva) és a *Szózat* két verse, 80×50 cm. nagyságú papírlapon.

Térképek: a község és határa, járás, vármegye térképe. Magyarország hegy- és vízrajzi, politikai térképe. Európa hegy- és vízrajzi térképe, feltüntetve rajta az országok határai. A két földgömb térképe.

Kis földgömb.

Kis ásványgyűjtemény. (Esetleg rovargyűjtemény.)

Szemléltető képek az egyes tanításokhoz.

A legegyszerűbb fizikai és vegytani kísérletekhez szükséges eszközök és anyagok. (Ezek, valamint az előbbieket gyűjtéséről és beszerzéséről külön cikkben óhajtunk beszélni.)

Hangjegytábla (1 oktávós).

A felsoroltak közt nincs egy sem, melyet egy kis leleményességgel és ügyességgel ne lehetne elkészíteni, vagy olcsón beszerezni. (A felsoroltak elkészítése kb. 15 P-be kerül, ami apródonként kiadva nem tűnik föl soknak.) Úgy gondolom, ha már csak ilyen kis gyűjtemény áll is a felszerelés nélküli iskolába lépő tanító rendelkezésére, s mindezekhez hozzájárul lelkes tanítói tevékenysége, lehetetlen, hogy ne tudjon talpig becsületés igazi magyar tanítóhoz illő munkát végezni!

49. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1938

MAGYAR

TANÍTÓJELÖLTEK LAPJA

ELŐFIZETÉS:
EGÉSZ ÉVRE 3 P.
EGY SZÁM 30 FILLFŐSZERKESZTŐ:
KIS HÁZI, MIHÁLY
TÁRSZERKESZTŐ:
SÁNDOR ISTVÁNSZERKESZTŐSÉG:
KIR. KATHOLIKUS
TANÍTÓKÉPZŐ INT.
UJSZEGED.*Elvitte a lapot a posta...*

Az alföldi faluba. Reszkető kezű, galambösz tanító veszi a kezébe. Forgatja a lapot; nézi... olvassa: Magyar Tanítójelöltek Lapja. Az ősz népnevelő felveszi öreg pápaszemét s tapozni kezd. Lapoz a kéz... olvas a szem... repül... száll a gondolat. Száll túl a falun, túl a határon. Száll a gondolat, visz az emlékezés. Az öreg tanító csendesen ölbeereszti a lapot, leteszi a csontkeretes pápaszemét; letke visszazáll a múltba... látja magát mint tanítójelöltet, az elszakított Felföld képzőjének hársfalomban udvarán... Szeme könnyelábad. Régen, nagyon régen volt az. Évtizedek repültek tova azóta; ezer éves határok omoltak össze. Rég volt... nagyon rég volt. A könnyes szemű öreg megrázkódik. Újból felveszi a lapot s a csontkeretes pápaszemét. Könyyes szemmel olvasni kezd. Halkan tovajordulnak a lapok... lassan jelszáradnak a könnyek. Olvasás alatt bizakodás lopózik az öreg arcadókra s remény a történelem szemekbe, melyet már nem a bánat játyoloz; örömkönnny csillog azokban.

...Eltovasta már a lapot. Félve ölbeereszti; tekintetével szeretettel megsímogatja. Nézi a címlapot; szeretettel, melegen. Ott áll egy ifjú, kezében a fáklya. A Magyar Igazság fáklyája. A tanító feláll; szekrényéhez megy... kinyitja. Ott van egy elszárgult oklevél, a: Múlt. Mellé teszi a lapot, a: Jelen... A szoba homályba borul; a karosszékekben pihen az öreg tanító. Behunyt szeme előtt megjelenik a fáklyás ifjú. Most gyermek-sereg élén áll; minden gyermek kezében van egy kis fáklya. Az ifjú előre mutat; jelzárul a fáklyás sereg. A vezérfáklyás int. Megindul a fáklyaerdő. Mennek előre... A trianoni szegyen-kortátnál vannak... előre... a fáklyák a régi határokon lobognak. Az öreg tanító mosolyog; boldogan suttogja: Jövő...

(Sándor.)

50. ábra Magyar Tanítójelöltek Lapja, 1930

13. táblázat A növendékek számának alakulása

		I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
1919-20	Év elején beiratkozott	8	14	36	29		87	
	Év közben kimaradt	2	5	6			13	
	Év végén vizsgát tett	6	9	30	29		74	
	Ebből magántanuló volt			2	3		5	
1920-21	Év folyamán beiratkozott	11	13	13	35		72	
	Év közben kimaradt	4	1	1	1		7	
	Év végén vizsgát tett	7	12	12	34		65	
	Ebből magántanuló volt			3	1		4	
1921-22	Év folyamán beiratkozott	9	11	16	19		55	Tévesen 10 név szerepel a névsorban, de több adat is van 11 főhöz.
	Év közben kimaradt	1			1		2	
	Év végén biz.nyert	8	11	16	18		53	
	Ebből magántanuló volt	2	4	4	5		15	
1922-23	Év folyamán beiratkozott	20	10	12	17		59	
	Év közben kimaradt	2	1				3	
	Az év végén biz. nyert	18	9	12	17		56	
	Ebből magántanuló volt		1	1	8		10	
1923-24	Év folyamán beiratkozott	42	20	10	13		85	
	Év közben kimaradt	7	1		2		10	Tévesen csak 1 szerepel a névsorban
	Meghalt				1		1	
	Az év végén biz. nyert	35	19	10	10		74	
	Ebből magántanuló volt				1		1	
1924-25	Év folyamán beiratkozott	41	31	19	10	10	111	Tévesen csak 18 szerepel az összesítőben
	Év közben kimaradt	1	3	1			5	
	Magántanuló volt	1	1		1		3	
	Az év végén biz. nyert	41	29	18	11	10	109	
1925-26	Év folyamán beiratkozott	45	41	28	19	10	143	
	Év közben kimaradt	3	2	1		1	7	Tévesen csak 1 szerepel a névsorban
	Vizsgálatról visszalépett		1				1	Tévesen csak 0 szerepel a névsorban
	Magántanuló volt					2	2	

	Az év végén biz. nyert	42	38	27	19	9	135	
1926-27	Év folyamán beiratkozott	49	40	39	26	20	174	Tévesen a névsorban 47 szerepel
	Év közben kimaradt	3	1				4	Tévesen a névsorban 1 szerepel
	Vizsgálatról visszalépett			2			2	
	Magántanuló volt				1		1	
	Az év végén biz. nyert	46	39	37	27	20	169	
1927-28	Év folyamán beiratkozott	50	47	39	40	25	201	Névsorban 49 szerepel, nem igazolható, hogy melyik a helyes.
	Év közben kimaradt	3	5	1			9	
	Az év végén biz. nyert	47	42	38	40	25	192	
1928-29	Év folyamán beiratkozott	46	43	43	34	39	205	
	Év közben kimaradt	3		4	1		8	
	Vizsgálatról visszalépett				1		1	
	Az év végén biz. nyert	43	43	39	32	39	196	
1929-30	Év folyamán beiratkozott	47	42	40	41	41	211	
	Év közben kimaradt	4	1	1	2	2	10	Tévesen 8 szerepel az összesítőben
	Meghalt					1	1	
	Magántanuló volt				2		2	
	Az év végén biz. nyert	43	41	39	41	38	202	
1930-31	Év folyamán beiratkozott	44	41	44	40	44	213	
	Év közben kimaradt		3	3	3	1	10	
	Az év végén biz. nyert	44	38	41	37	43	203	
1931-32	Év folyamán beiratkozott	44	44	41	39	42	210	Tévesen 38 szerepel az összesítőben
	Év közben kimaradt	1	2	3	3	1	10	Tévesen 1 szerepel az összesítőben
	Az év végén biz. nyert	43	42	38	36	41	200	Tévesen 37 szerepel az összesítőben
1932-33	Év folyamán beiratkozott	44	43	42	49	38	216	
	Év közben kimaradt			2	1		3	
	Az év végén biz. nyert	44	43	40	48	38	213	
1933-34	Beírt tanulók	46	43	42	38	47	216	
	Év közben kimaradt	1	1	1	1		4	
	Vizsgálatról visszalépett		1	1	1		3	
	Osztályoztatott összesen	45	41	40	36	47	209	
1934-35	Beírt tanulók	47	44	44	46	35	216	
	Év közben kimaradt	6		1	1	1	9	

	Vizsgálatról visszalépett		1	1	1	3	
	Osztályoztatott összesen	41	43	42	45	33	204
1935-36	Beírt tanulók	48	41	43	50	42	224
	Év közben kimaradt	1	2	1	4		8
	Vizsgálatról visszalépett	1	4			1	6
	Osztályoztatott összesen	46	35	42	46	41	210
1936-37	Beírt tanulók	37	45	36	44	44	206
	Év közben kimaradt	2	5		5		12
	Osztályoztatott összesen	35	40	36	39	44	194
1937-38	Beírt tanulók	37	38	38	42	43	198
	Év közben kimaradt	4	1	4	4	1	14
	Osztályoztatott összesen	33	37	34	38	42	184

Tévesen 44 szerepel az összesítőben, nem igazolható a helyessége.

14. táblázat A növendékek száma felekezeti hovatartozás szerint

			I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Maradt	1919-20	Római katolikus	6	8	29	26		69	
		Evangélikus, református		1	1	3		5	Tévesen a névsorban mindenki r. k.
Beiratkozott	1920-21	Római katolikus	9	10	11	33		63	
		Evangélikus, református	2	3	2	2		9	
Beiratkozott	1921-22	Római katolikus	8	7	13	14		42	Tévesen 15 szerepel az összesítőben
		Unitárius				1		1	
		Ágostai evangélikus				1		1	Tévesen 0 szerepel az összesítőben
		Evangélikus, református		4	3	3		10	Tévesen 3 szerepel a névsorban
		Görögkeleti	1					1	
Beiratkozott	1922-23	Római katolikus	16	10	8	13		47	Tévesen III.-ban és IV.-ben összeseknél 0 szerepel
		Református	4		4	4		12	Tévesen I.-ben 3 ref., 15 r. k.
Beiratkozott	1923-24	Római katolikus	38	17	10	9		74	Tévesen a névsorban 11 r. k. és 9 ref. szerepel
		Református	2	3		4		9	Névsorban 8 r. k. és 5 ref. szerepel
		Görög katolikus	1					1	
		Görögkeleti	1					1	
Beiratkozott+mt	1924-25	Római katolikus	38	30	18	11	6	103	Névsorban 29 r. k. és 3 ref. szerepel
		Református	1	2	1		4	8	
		Görög katolikus	1					1	
		Görögkeleti	2					2	
Beiratkozott+mt	1925-26	Római katolikus	43	39	26	18	12	138	
		Református	1		1	1		3	
		Görög katolikus		1				1	Tévesen a névsorban 2 g. kel., 0 g. k. szerepel
		Görögkeleti		1	1			2	
		Ág. ev.	1					1	
Beiratkozott+mt	1926-27	Római katolikus	49	38	38	25	19	169	
		Református		1		1	1	3	Tévesen a névsorban nem szerepel
		Görög. katolikus		1				1	
		Görögkeleti			1	1		2	
Maradt	1927-28	Római katolikus	43	42	36	38	23	182	
		Református	1		1	1	1	4	

		Görög katolikus	3				3	<i>Tévesen a névsorban 2 szerepel</i>
		Görögkeleti		1	1	1	3	<i>Tévesen V.-ben az összeseknél 40 szerepel</i>
Maradt	1928-29	Római katolikus	42	41	39	31	38	191
		Református		1		1		2
		Görög katolikus		1				1
		Görögkeleti					1	1
		Ágostai evangélikus	1					1
Maradt	1929-30	Római katolikus	43	40	36	41	37	197
		Református		1	1		1	3
		Görög katolikus			2			2
Maradt	1930-31	Római katolikus	43	38	40	33	43	197
		Református			1	2		3
		Görög katolikus	1			2		3
Maradt	1931-32	Római katolikus	41	41	38	35	39	194
		Református	1	1		1	1	4
		Görög katolikus					1	1
		Görögkeleti	1					1
Maradt	1932-33	Római katolikus	44	41	37	48	37	207
		Református		1	2		1	4
		Görög katolikus			1			1
		Görögkeleti		1				1
Maradt	1933-34	Római katolikus	41	40	38	34	47	200
		Református	3		1	1		5
		Görög katolikus	1			1		2
		Görögkeleti		1	1			2
Maradt	1934-35	Római katolikus	37	38	39	42	31	187
		Református		3		1	1	5
		Görög katolikus	2	1			1	4
		Görögkeleti			1	1		2
		Izraelita	1					1
		Ismeretlen	1	1	2	1		5
Maradt	1935-36	Római katolikus	46	34	42	46	39	207
		Református					1	1

		Görög katolikus		1		1	2	
Maradt	1936-37	Római katolikus	33	39	34	31	43	180
		Református				2		2
		Görög katolikus				1		1
		Görögkeleti					2	2
		Ágostai evangélikus	2	1		1		4
		Ismeretlen			2	4		6
Maradt	1937-38	Római katolikus	31	35	33	37	38	174
		Református					2	2
		Görög katolikus	1	1		1	1	4
		Ágostai evangélikus	1	1	1		1	4

15. táblázat A növendékek száma anyanyelvük és a beszélt nyelv szerint

			I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Maradt	1919-20	Magyar	6	8	25	22		61	
		Német		1	5	7		13	
Beiratkozott	1920-21	Magyar	10	13	12	29		64	
		Német	1		1	6		8	
Beiratkozott	1921-22	Magyar	9	11	16	17		53	
		Német				2		2	0 szerepel, de az évf. szám 19
Beiratkozott	1922-23	Magyar	20	10	11	17		58	
		Német			1			1	
Beiratkozott	1923-24	Magyar	42	20	10	12		84	
		Német				1		1	
Beiratkozott+mt	1924-25	Magyar	41	32	19	10	10	112	
		Német	1			1		2	
Beiratkozott+mt	1925-26	Magyar	44	40	28	19	12	143	49 szerepel
		Német	1	1				2	
Beiratkozott+mt	1926-27	Magyar	49	39	37	27	20	172	
		Német		1	1			2	
		Bolgár			1			1	
Maradt	1927-28	Magyar	47	42	37	38	25	189	
		Német			1	1		2	
		Bolgár				1		1	
Maradt	1928-29	Magyar	43	42	39	31	37	192	
		Német		1		1	1	3	
		Bolgár					1	1	
Maradt	1929-30	Magyar	41	39	38	41	37	196	
		Német	2	2	1		1	6	
Maradt	1930-31	Magyar	41	38	41	36	43	199	
		Német	3			1		4	
		Csak magyarul beszél	35	36	40	36	41	188	
		Németül beszél	6	2	1	1	1	11	

		Angolul beszél				1	1	
		Románul beszél	1					1
		Horvátul beszél	1					1
		Szerbül beszél	1					1
Maradt	1931-32	Magyar	43	39	38	36	40	196
		Német		3		1	1	5
		Csak magyarul beszél	39	35	34	36	40	184
		Németül beszél	3	6	4	1	1	15
		Románul beszél		1				1
		Horvátul-szerbül beszél	1					1
Maradt	1932-33	Magyar	44	43	40	47	37	211
		Német				1	1	2
		Csak magyarul beszél	42	43	32	41	36	194
		Németül beszél	1		7	6	2	16
		Franciául beszél				1		1
		Horvátul-szerbül beszél	1		1			2
Maradt	1933-34	Magyar anyanyelvű	45	41	40	36	47	209
		Csak magyarul beszél	42	38	32	29	41	182
		Németül beszél	3	2	7	6	6	24
		Franciául beszél				1		1
		Horvátul-szerbül beszél		1	1	1		3
		Románul beszél	1	1				2
Maradt	1934-35	Magyar anyanyelvű	41	43	42	45	33	204
		Csak magyarul beszél	38	38	38	42	26	182
		Németül beszél	3	5	2	3	6	19
		Horvátul-szerbül beszél			1		1	2
		Románul beszél			1			1
Maradt	1935-36	Magyar anyanyelvű	46	35	42	46	41	210
		Csak magyarul beszél	45	34	39	41	36	195
		Németül beszél	1	1	1	3	5	11
		Horvátul-szerbül beszél				2		2
		Románul beszél			2			2
Maradt	1936-37	Magyar anyanyelvű	35	40	36	39	44	194

Tévesen 37 szerepel

4 szerepel

95 szerepel

12 szerepel

Hiányzik a szám

Maradt		Csak magyarul beszél	34	36	36	36	37	179	176 szerepel
		Németül beszél		3		2	3	8	
		Horvátul-szerbül beszél					3	3	
		Románul beszél				1	1	2	
		Tótul beszél	1	1				2	
	1937-38	Magyar anyanyelvű	33	37	34	38	42	184	
		Csak magyarul beszél	30	35	30	36	39	170	
		Németül beszél	2	1	3	2	2	10	
		Románul beszél					1	1	
		Tótul beszél	1	1	1			3	

16. táblázat A növendékek száma életkor szerint

1919-20	Maradt				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
1905-ben sz.	1				1
1904-ben sz.	2	2			4
1903-ban sz.	1	5	4		10
1902-ben sz.	2		14	5	21
1901-ben sz.		1	5	9	15
1900-ban sz.		1	2	8	11
1899-ben sz.			3	3	6
1898-ban sz.			1	2	3
1897-ben sz.				1	1
1895-ben sz.			1		1
1894-ben sz.				1	1
	6	9	30	29	74
1920-21	Beiratkozott				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
1906-ban sz.	2				2
1905-ben sz.	2	1			3
1904-ben sz.	1	3	2		6
1903-ban sz.	3	3	4	3	13
1902-ben sz.	3	4	1	14	22
1901-ben sz.		2	2	6	10
1900-ban sz.			2	3	5
1899-ben sz.				4	4
1898-ban sz.			1	1	2
1897-ben sz.			1	1	2
1896-ben sz.				1	1
1895-ben sz.				2	2
	11	13	13	35	72
1921-22	Beiratkozott				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
1906-ban sz.		2			2

1905-ben sz.	5	2	1		8	
1904-ben sz.	2	2	3	5	12	Tévesen fordítva szerepeltek
1903-ban sz.	1	2	6	2	11	
1902-ben sz.	1	3	3	3	10	Tévesen 18 szerepel
1901-ben sz.			3	5	8	
1900-ban sz.				1	1	
1899-ben sz.					0	
1898-ban sz.				1	1	
1897-ben sz.				1	1	
1896-ben sz.				1	1	
	9	11	16	19	55	
1922-23	Beiratkozott					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen	
1908-ban sz.	2				2	
1907-ben sz.	3				3	
1906-ban sz.	4	1	2		7	
1905-ben sz.	7	6	3	1	17	
1904-ben sz.	3	1	2	7	13	Tévesen 12 szerepel
1903-ban sz.	1	1	2	2	6	
1902-ben sz.			3	3	6	
1901-ben sz.				4	4	
1900-ban sz.		1			1	
	20	10	12	17	59	
1923-24	Beiratkozott					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen	
1909-ban sz.	7				7	
1908-ban sz.	19	2			21	
1907-ben sz.	10	4	2		16	Tévesen 3 szerepel
1906-ban sz.	4	6	1	3	14	
1905-ben sz.	1	6	4	3	14	
1904-ben sz.		2	1	2	5	
1903-ban sz.	1		1	2	4	
1902-ben sz.				3	3	
1901-ben sz.					0	

1900-ban sz.			1		1	
	42	20	10	13	85	
1924-25	Beiratkozott+mt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1910-ben sz.	8					8
1909-ban sz.	13	5				18
1908-ban sz.	10	16	2			28
1907-ben sz.	7	8	4	1		20
1906-ban sz.	2	3	4	2	1	12
1905-ben sz.			6	4	2	12
1904-ben sz.	2		3	4	7	16
	42	32	19	11	10	114
1925-26	Beiratkozott+mt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1912-ben sz.	1					1
1911-ben sz.	10					10
1910-ben sz.	10	7				17
1909-ban sz.	14	15	3			32
1908-ban sz.	7	10	14	2		33
1907-ben sz.		8	9	4	2	23
1906-ban sz.	1		2	4	1	8
1905-ben v korábban sz.	2	1		9	9	21
	45	41	28	19	12	145
1926-27	Beiratkozott+mt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1912-ben sz.	12	1				13
1911-ben sz.	19	10				29
1910-ben sz.	9	9	7			25
1909-ban sz.	7	11	14	3		35
1908-ban sz.	2	6	10	13	2	33
1907-ben sz.		1	7	8	4	20
1906-ban v korábban sz.		2	1	3	14	20
	49	40	39	27	20	175

1927-28	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1913-ban sz.	9					9
1912-ben sz.	13	9	1			23
1911-ben sz.	15	16	8			39
1910-ben sz.	5	7	10	6		28
1909-ban sz.	3	9	9	14	3	38
1908-ban sz.		1	7	10	12	30
1907-ben sz.				9	6	15
1906-ban v korábban sz.	2		3	1	4	10
	47	42	38	40	25	192
1928-29	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1914-ben sz.	8					8
1913-ban sz.	13	7				20
1912-ben sz.	11	12	7	1		31
1911-ben sz.	8	14	16	8		46
1910-ben sz.	1	5	6	8	6	26
1909-ban sz.		3	9	7	14	33
1908-ban sz.	1		1	6	9	17
1907-ben sz.	1	2		2	10	15
	43	43	39	32	39	196
1929-30	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1915-ben sz.	5					5
1914-ben sz.	14	9				23
1913-ban sz.	13	11	7			31
1912-ben sz.	7	11	13	8	1	40
1911-ben sz.	4	6	11	17	8	46
1910-ben sz.		2	4	7	6	19
1909-ban sz.			3	8	8	19
1908-ban sz.		1		1	9	11
1907-ben sz. v korábban		1	1		6	8
	43	41	39	41	38	202

1930-31	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1916-ban sz.	5					5
1915-ben sz.	13	4				17
1914-ben sz.	15	12	9			36
1913-ban sz.	11	11	12	7		41
1912-ben sz.		7	10	12	9	38
1911-ben sz.		4	5	10	17	36
1910-ben sz.			3	3	7	13
1909-ban sz.				4	7	11
1908-ban sz.			1		2	3
1907-ben v korábban sz.			1	1	1	3
	44	38	41	37	43	203
1931-32	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1918-ban sz.	1					1
1917-ben sz.	5					5
1916-ban sz.	13	5				18
1915-ben sz.	7	13	4			24
1914-ben sz.	16	13	12	8		49
1913-ban sz.		11	11	11	8	41
1912-ben sz.	1		7	9	12	29
1911-ben sz.			4	5	12	21
1910-ben sz.				3	3	6
1909-ban sz.					4	4
1908-ban sz.				1		1
1907-ben v korábban sz.				1	2	3
	43	42	38	38	41	202
1932-33	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1918-ban sz.	6	1				7
1917-ben sz.	12	5				17
1916-ban sz.	12	10	4			26
1915-ben sz.	11	7	14	4		36

Névsor szerint 36

1914-ben sz.	2	16	12	15	8	53
1913-ban sz.	1	3	9	11	12	36
1912-ben sz.		1		10	10	21
1911-ben sz.				4	4	8
1910-ben v korábban sz.			1	4	4	9
	44	43	40	48	38	213

1933-34	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1920-ban sz.	1					1
1919-ben sz.	16					16
1918-ban sz.	6	6	1			13
1917-ben sz.	6	11	5			22
1916-ban sz.	8	11	11	4		34
1915-ben sz.	4	10	6	9	3	32
1914-ben sz.	1	3	13	13	14	44
1913-ban sz.		1	3	7	11	22
1912-ben sz.	1		1	2	9	13
1911-ben sz.	1				5	6
1910-ben sz.						0
1909-ban sz.			1		3	4
1908-ban sz.					1	1
1907-ben v korábban sz.					1	1
	44	42	41	35	47	209

45, 41, 40, 36, 47

1934-35	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
1920-ban sz.	10	2				12
1919-ben sz.	14	14				28
1918-ban sz.	10	8	7			25
1917-ben sz.	4	3	12	5		24
1916-ban sz.	1	8	10	10	4	33
1915-ben sz.	1	5	9	10	8	33
1914-ben sz.	1	1	4	15	10	31
1913-ban sz.				3	7	10
1912-ben v korábban sz.		2		2	4	8

	41	43	42	45	33	204	
1935-36	Maradt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
1921-ben sz.	13					13	
1920-ban sz.	17	9	2			28	
1919-ben sz.	11	12	15			38	
1918-ban sz.	3	9	7	6		25	
1917-ben sz.	2	4	5	11	3	25	
1916-ban sz.		1	6	10	10	27	
1915-ben sz.			4	11	10	25	
1914-ben sz.			1	5	14	20	
1913-ban v korábban sz.			2	3	4	9	
	46	35	42	46	41	210	
1936-37	Maradt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
1922-ben sz.	11					11	
1921-ben sz.	16	11				27	
1920-ban sz.	5	15	8	2		30	
1919-ben sz.	2	7	12	12		33	
1918-ban sz.		5	7	10	6	28	
1917-ben sz.	1	2	5	5	12	25	
1916-ban sz.			1	4	10	15	
1915-ben sz.			3	2	10	15	
1914-ben v korábban sz.				4	6	10	
	35	40	36	39	44	194	
1937-38	Maradt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
1923-ban sz.	8					8	
1922-ben sz.	8	11				19	
1921-ben sz.	6	16	10			32	
1920-ban sz.	10	6	12	2	2	32	37 szerepel
1919-ben sz.		3	7	14	14	38	34 szerepel
1918-ban sz.	1		2	12	12	27	25 szerepel
1917-ben sz.		1	3	4	4	12	

1916-ban sz.				2	3	5
1915-ben v korábban sz.				5	7	12
	33	37	34	39	42	185

Áramlat szerint 38

17. táblázat A növendékek száma a szülők lakhelye szerint

1919-20	Maradt				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
Szeged	2	1	11	6	20
Arad			1		1
Abaujtona			1		1
Krassó-Szörény				1	1
Bihar			1		1
Bács-Bodrog		1	1	6	8
Békés					0
Csanád		1		1	2
Csongrád		2	1	2	5
Heves		1			1
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	1		1	1	3
Sopron	1	1			2
Pozsony			1		1 <i>Tévesen 2 szerepel</i>
Somogy	1	2	2	3	8
Temes				1	1
Torontál	1		7	6	14
Hajdú			1		1
Szepes				1	1
Zágráb				1	1
Moson			1		1
Csehország			1		1
	6	9	30	29	74
1920-21	Beiratkozott				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen

<u>Szeged</u>	5	3	1	9	18
Arad	1		2	5	8
Abaujtoma				1	1
Baranya		1			1
Bihar				1	1
Bács-Bodrog				1	1
Békés				2	2
Csanád		2	4	1	7
Csongrád	2	3	2	2	9
Heves			1		1
Moson				1	1
Pest-Pilis-Solt-Kiskun		2		1	3
Pozsony				1	1
Somogy			2	2	4
Sopron			1		1
Temes				2	2
Torontál	3	1		6	10
Veszprém		1			1
	11	13	13	35	72

1921-22	Beiratkozott				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
<u>Szeged</u>	1	6	4	3	14
Arad			1	1	2
Bihar			1		1
Csanád	2	1		3	6
Csongrád	1	2	4	4	11
Heves	1	6	6	5	18
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	1	1	1		3
Sopron				2	2
Pozsony				2	2
Torontál		1	2	2	5
Zala	2				2
Szolnok	1		1		2

	9	17	20	22	68	11, 16, 19, 22 szerepel
1922-23	Beiratkozott					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen	
Szeged	1	1	4	3	9	
Arad	2			1	3	4 szerepel
Baranya				1	1	
Barcs			1		1	
Békés	1	2		1	4	
Csanád	8	1	2	4	15	
Csongrád	3	2	2	4	11	
Heves	1				1	
Pest-Pilis	1	1			2	
Pozsony	1				1	
Somogy				1	1	
Temes	1		1		2	
Torontál			2	2	4	
Zala	1	3			4	
	20	10	12	17	59	
1923-24	Beiratkozott					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen	
Szeged	18	6	1	6	31	
Bács-Bodrod				1	1	
Békés	3	3	1		7	
Csanád	7	4	4	1	16	
Csongrád	9	1	1	2	13	
Hajdú	1				1	
Pest-Pilis	1	1			2	
Somogy				1	1	
Torontál				2	2	
Zala	2	4	3		9	
Jász-Nagykun-Szolnok	1				1	
Zemplén		1			1	
	42	20	10	13	85	
1924-25	Beiratkozott+mt.					

	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Arad	1		1			2
Békés	1	1	2	1	1	6
Bihar	1					1
Csanád	6	6	3	2	1	18
Csongrád	7	14	1	1	2	25 15 szerepel
Jász-Nagykun-Szolnok	1	1				2
Nógrád	1					1
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	1		1			2
Somogy	1					1
Sopron	1					1
Torontál	2			1	1	4
Zala	1	1	4	3		9
<u>Budapest</u>	1					1
<u>Kecskemét</u>	1					1
<u>Szeged</u>	17	3	7	1	5	33
Bács-Bodrog		2				2
Fehér		1				1
Szatmár		1				1
Ung		1				1
<u>Hódmezővásárhely</u>		1		1		2
Heves				1		1
	43	32	19	11	10	115 Helyesen 42 szerepel
1925-26	Beiratkozott+mt.					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Arad	2	1				3
Békés	8	1		2	1	12
Bihar		1				1
Csanád	6	6	6	4	1	23
Csongrád	4	5	2	1		12
Jász-Nagykun-Szolnok	2	1	1			4
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	3	3	1	1		8
Somogy	2	1				3
Sopron					1	1

Torontál		1	1		1	3	
Zala		1	1	4	3	9	
<u>Budapest</u>	3	3	2		1	9	
<u>Kecskemét</u>	2	1				3	
<u>Szeged</u>	11	16	10	7	2	46	48 szerepel
Szatmár			1			1	
<u>Hódmezővásárhely</u>			2		1	3	
Heves					1	1	
	43	41	27	19	12	142	41 és 28, és 145 szerepel
1926-27	Beiratkozott+mt.						Helyesen 45 és 28
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Arad	3	1				4	
Békés	4	7		1	1	13	
Bihar			1			1	
Csanád	4	7	5	6	2	24	
Csongrád	7	2	5	3	2	19	
Jász-Nagykun-Szolnok		1	2	1		4	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	8	5	3	2		18	
Somogy		1	1			2	
Sopron	1					1	
Torontál	2	2	3			7	
Zala	2		2	1	7	12	
Szatmár				1		1	
Heves	2					2	
<u>Budapest</u>	1	1	3	1	1	7	
<u>Kecskemét</u>	3	2	1			6	
<u>Szeged</u>	12	10	13	9	6	50	
<u>Hódmezővásárhely</u>		1		2	1	4	
	49	40	39	27	20	175	
1927-28	Maradt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Arad	1	3		1		5	
Békés	2	4	7			13	
Bihar	1			1		2	

Csanád	7	3	8	3	6	27
Csongrád	2	7	2	6	3	20
Jász-Nagykun-Szolnok	1			3	1	5
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	3	5	2	3	2	15
Somogy				1		1
Szatmár					1	1
Torontál		2	2	2	1	7
Zala	1	1			1	3
Győr	1	1				2
<u>Budapest</u>	4	1	1	2	1	9
<u>Kecskemét</u>	1	2	1	1		5
<u>Szeged</u>	17	13	12	15	7	64
<u>Hódmezővásárhely</u>	1			1	2	4
Nógrád	1		2			3
Vas	2			1		3
Veszprém	2		1			3
	47	42	38	40	25	192

1928-29	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Arad	4		3		1	8
Békés	1	2	3	6		12
Bihar	1	1			1	3
Csanád	5	3	3	7	3	21
Csongrád	2	6	4	2	6	20
Jász-Nagykun-Szolnok	3	1			3	7
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	3	3	5	2	3	16
Somogy		1			1	2
<u>Sopron</u>		1				1
Torontál	2			2	2	6 8 szerepel
Zala	1	1				2
Győr			1			1
<u>Budapest</u>		3	2	1	2	8
<u>Kecskemét</u>		1	2	1	1	5
<u>Szeged</u>	18	15	12	9	15	69

<u>Hódmezővásárhely</u>				1		1
<u>Debrecen</u>	2					2
Nógrád		1		1		2
Vas		1			1	2
Veszprém		3				3
Fejér		1				1
Heves			1			1
Borsod	1					1
	43	44	36	32	39	194

Helyesen 43 és 39, és 196 szerepel

1929-30	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Arad	1	2		2		5
Békés	2		2	2	6	12
Bihar	1	1	1			3
Csanád	5	6	5	5	8	29
Csongrád	3	5	3	4	4	19
Jász-Nagykun-Szolnok	1	3	1			5
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	6	3	3	4	2	18
Somogy	1		1	1		3
Sopron			1			1
Torontál	5	1		1	1	8
Zala	1	1	1	2		5
Győr			1	1		2
<u>Budapest</u>	2		1	2	1	6
<u>Kecskemét</u>				2	2	4
<u>Szeged</u>	13	17	15	13	13	71
<u>Hódmezővásárhely</u>			1		1	2
<u>Debrecen</u>		2				2
Nógrád	1		1			2
Veszprém	1		1	1		3
Fejér			1			1
Borsod				1		1
	43	41	39	41	38	202

1930-31	Maradt					

	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Arad	2	1	1		2	6	
Bács-Bodrog		3				3	
Békés		1	2	2	5	10	
Bihar	1		1	1	1	4	
Borsod			1			1	
Csanád	3	2	5	5	4	19	
Csongrád	2	6	3	4	16	31	
Fejér				1		1	
Győr					1	1	
Heves	1	1			1	3	
Jász-Nagykun-Szolnok	1	2	2	1		6	
Nógrád	1					1	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	6	3	4	2		15	
Somogy			1			1	
Torontál	4	3	2	2		11	
Vas	2		1	1		4	
Veszprém	2			2		4	
Zala	1	1			1	3	
Zemplén		1				1	
<u>Baja</u>	1					1	
<u>Budapest</u>	2		3	3	2	10	
<u>Debrecen</u>	1		2			3	
<u>Kecskemét</u>					2	2	
<u>Szeged</u>	12	13	13	15	14	67	65 szerepel
Megszállt terület	1					1	
	43	37	41	39	49	209	Helyesen 44, 38, 37, 43 és 203 szerepel
1931-32	Maradt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Magyar honos	43	41	32	38	41	195	Áramlat szerint 36
Szegeden lakik	21	11	7	12	14	65	55 szerepel
Csongrád vm-ben	8	1	4	1		14	
Csonka-M.o. más vm-ben	14	29	21	25	27	116	
Külföldi honos		1	6			7	

1932-33		Maradt					Tévesen 212 szerepel
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Magyar honos	44	43	40	48	38	213	
Szegeden lakik	18	22	13	17	13	83	
Csongrád vm-ben	9	9	1	2	2	23	
Csonka-M.o. más vám-ben	17	12	26	29	23	107	
1933-34		Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
<u>Szeged</u>	17	17	19	10	17	80	
Csongrád	6	7	8	5	4	30	
<u>Budapest</u>	1	1		2	1	5	
<u>Debrecen</u>				1		1	
<u>Hódmezővásárhely</u>	3	1	1			5	
<u>Sopron</u>					1	1	
Arad	1	1	2	2	2	8	
Békés	3	4	2	2	1	12	
Bihar				1	1	2	
Csanád	8	4	5	1	5	23	
Fejér					1	1	
Heves				1	1	2	
Jász-Nagykun-Szolnok				1	3	4	
Nógrád		2			1	3	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	3	2	2	5	6	18	
Somogy	1					1	
Szabolcs					1	1	
Tolna	1					1	
Zala	1	2		2	2	7	
Vas			1	3		4	
	45	41	40	36	47	209	
1934-35		Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
<u>Szeged</u>	13	17	18	19	11	78	Tévesen 20 szerepel
Csongrád	4	6	6	4	2	22	
<u>Budapest</u>		1	1			2	

<u>Debrecen</u>				1	1	2
<u>Hódmezővásárhely</u>	2	3		1		6
<u>Kecskemét</u>				1		1
Arad				1	2	3
Baranya	1					1
Békés	2	2	2	4	1	11
Csanád	7	7	6	3	3	26
Fejér	1					1
Heves					1	1
Hont	1			1		2
Moson	1					1
Nógrád			1			1
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	4	4	2	4	4	18
Somogy		1				1
Szabolcs	1					1
Szolnok	2		1		1	4
Tolna		1				1
Torontál	2	1	2	5	4	14
Vas				1	1	2
Zala			3		2	5
	41	43	42	45	33	204

1935-36	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
<u>Szeged</u>	12	12	16	14	19	73
Csongrád	8	3	2	4	4	21
<u>Budapest</u>			1	1		2
<u>Debrecen</u>					1	1
<u>Hódmezővásárhely</u>	1	2	5	1	1	10
<u>Kecskemét</u>	2				1	3
Arad	2			2	1	5
Baranya		2				2
Békés	4	1	2	4	3	14
Csanád	6	6	8	3	5	28
Fejér		1	1			2

Heves			1			1
Hont				1	1	2
Moson				1		1
Nógrád	1		1	1	1	4
Pest	4	5	3	5	2	19
Somogy	2		1	1		4
Szabolcs	1	1		1		3
Szolnok	2	2		2		6
Tolna			1			1
Torontál				1	1	2
Vas					1	1
Zala	1			3		4
Külföldi honos				1		1
	46	35	42	46	41	210

1936-37	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
<u>Szeged</u>	15	15	12	14	16	72
Csongrád		7	4	5	8	24
<u>Budapest</u>	1		2	3	1	7
<u>Miskolc</u>				1		1
<u>Hódmezővásárhely</u>	1	1	2	3		7
<u>Békéscsaba</u>	1	1				2
<u>Szolnok</u>			1			1
<u>Kecskemét</u>	1	1				2
Arad					1	1
Baranya			1			1
Békés	1	2	2	2	3	10
Csanád	7	5	6	6	2	26
Fejér			1			1
Hont		1				1
Moson				1	1	2
Nógrád					2	2
Pest	5	3	3	1	4	16
Somogy		1		1		2

Szabolcs		1	1			2
Szolnok		1			2	3
Tolna				1		1
Torontál	3	1	1	1	1	7
Zala					2	2
Külföldi honos					1	1
	35	40	36	39	44	194
1937-38	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
<u>Szeged</u>	9	13	14	11	16	63
Csongrád	2	4	5	4	4	19
<u>Budapest</u>	4				3	7
<u>Miskolc</u>					1	1
<u>Hódmezővásárhely</u>	1		1	3	3	8
<u>Békéscsaba</u>		1	1			2
<u>Szolnok</u>				1		1
<u>Kecskemét</u>		1	1	1		3
Arad			2			2
Baranya				1		1
Bács-Bodrog	1					1
Békés	3	1	2	2	1	9
Csanád	2	9	4	6	7	28
Fejér				1		1
Hajdú	2		1			3
Hont			1			1
Győr					1	1
Nógrád			1			1
Pest	2	4	1	6	1	14
Somogy		2	1		1	4
Szabolcs	1			1		2
Szatmár					1	1
Szolnok	2					2
Tolna	1				1	2
Torontál	3	2			1	6

Esztergom					1	1
Külföldi honos	1					1
	34	37	35	37	42	185
<i>Áramlat szerint 33, 34 és 38</i>						

18. táblázat A növendékek száma a szülők polgári foglalkozása szerint

1919-20	Maradt				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
Köztisztviselő	1	2	4	1	8
Tanító			2	4	6
Kántor			1		1
Iparos	2	1	4	6	13
Kereskedő	1	1	2	1	5
Kisbirtokos	1	2	5	3	11
Magánzó		1	8	6	15
Napszámos			1		1
Szolga				1	1
Vasutas		1	2	5	8
Gazdatiszt	1			1	2
Katona		1			1
Vállalkozó			1	1	2
	6	9	30	29	74
1920-21	Beiratkozott				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
Tanítás terén működik	2	3	1	4	10
Rendőr				1	1
Östermelő		2	2	7	11
Iparos, kereskedő	2	4	3	9	18
Más ért. pályán működik	5	2	4	6	17
Magánzó és nyugdíjas	2	2	3	8	15
	11	13	13	35	72
1921-22	Beiratkozott				
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen
Tanítás terén működik	2	1	3	4	10
Rendőr			3	3	6
Östermelő	3	1	2	1	7
Iparos, kereskedő	2	1	6	4	13
Más ért. pályán működik	2		1	1	4

Magánzó és nyugdíjas	2	2	3	3	10	
Vasuti alk. és postás		4	1	3	8	
	11	9	19	19	58	Helyesen 9, 11, 16 szerepel

1922-23 Beiratkozott						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen	
Tanítás terén működik	4	1	2	5	12	Tévesen 11 szerepel
Rendőr	1				1	Tévesen 0 szerepel
Östermelő	4	3	1	2	10	
Iparos, kereskedő	3	1	1	6	11	
Más ért. pályán működik	2	2	3	1	8	
Magánzó és nyugdíjas	2	2	1	2	7	
Vasúti alk. és postás	4	1	4	1	10	
	20	10	12	17	59	

1923-24 Beiratkozott						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	Összesen	
Tanítás terén működik	11	2	2	2	17	
Rendőr, börtönőr, katona	3	1	1		5	Tévesen 4 szerepel
Östermelő	4	6	3	1	14	
Iparos, kereskedő	6	2	1	1	10	
Más ért. pályán működik	6	3		4	13	
Magánzó	1	1	1	1	4	
Vasúti alk. és postás	11	5	2	4	22	
	42	20	10	13	85	

1924-25 Beiratkozott+mt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Pap, tanár, tanító	5	7	1	2	2	17
Napszámos	1	3	1			5
Egyéb östermelő	1	1	1			3
Kisiparos	5	4	1	1	1	12
Köztisztviselő	2	2	1		2	7
Magánzó	2	3	1	2	1	9
Keresk. v. közl. tisztv.	2	5		1	2	10

Keresk. v. közl. segédszemély	9	3	2			14
Kisbirtokos, kisbérelő	3		4	3	1	11
Kisbirtokos, napszámos	1		1			2
Altiszt	1	1	1	1		4
Katonaaltiszt	1		2			3
Nyugdíjas	9	3	2	1	1	16
Egyéb			1			1
	42	32	19	11	10	114

1925-26	Beiratkozott+mt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Pap, tanár, tanító	8	5	7	1	3	24
Napszámos		1		3	1	5
Egyéb őstermelő		1			2	3
Kisiparos	5	8	1	1	1	16
Köztisztviselő	7	1		4	1	13 14 szerepel
Magánzó	1	1	2		1	5
Keresk. v. közl. tisztv.	2	6	3	1		12
Keresk. v. közl. altiszt	2	1			1	4
Kisbirtokos	8	3	3	4		18
Ipari v. bányászati tisztvis.		1				1
Ipari v. bányászati segédszemély		1	4			5
Más értelmiségi		1	2	1	1	5
Háztulajdonos		1				1
Nyugdíjas	8	7	5	5	1	26
Egyéb	4	1	1			6
	45	39	28	20	12	144 Helyesen 41, 19, 145 szerepel

1926-27	Beiratkozott+mt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Kisbirtokos	6	7	2	2	1	18
Napszámos			2		5	7
Egyéb őstermelő	1		1		1	3
Kisiparos	13	5	7	3	2	30
Köztisztviselő	1	6	3			10
Magánzó	1	1	2	3	2	9

Keresk. v. közl. tisztv.			4	7	1	12
Keresk. v. közl. altiszt	8	1	2		1	12
Pap, tanár, tanító	6	8	4	6	1	25
Ipari v. bányászati tisztvis.		2	2			4
Ipari v. bányászati segédszemély	2	1	2	3		8
Más értelmiségi	2	2	1	2		7
Nyugdíjas	9	6	7	1	4	27
Egyéb		1			2	3
	49	40	39	27	20	175

1927-28	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf..	Összesen
Kisbirtokos	9	8	9	4	2	32
Napszámos				2		2
Egyéb őstermelő				1		1
Gazdasági tisztviselő		1			1	2
Gazdasági segédszemély				1		1
Kisiparos	10	7	5	4	2	28
Köztisztviselő	4	1	1	3	1	10
Magánzó	4		2	1	3	10
Keresk. v. közl. tisztv.		3	3		6	12
Keresk. v. közl. altiszt	11	5		3		19
Pap, tanár, tanító	9	4	7	3	6	29
Ipari v. bányászati tisztvis.				1		1
Ipari v. bányászati segédszemély		2	2	3	2	9
Más értelmiségi		1	2	3	1	7
Nyugdíjas		10	7	11	1	29
	47	42	38	40	25	192

Tévesen 3 szerepel

1928-29	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf..	Összesen
Kisbirtokos	8	8	7	7	4	34
Napszámos					2	2
Egyéb őstermelő		1			1	2
Gazdasági tisztviselő	1		1			2
Gazdasági segédszemély	2				1	3

Kisiparos		7	9	5	4	25
Köztisztviselő	6	4	4	2	2	18
Magánzó		8	1	2	1	12
Keresk. v. közl. tisztv.	2	1	4			7
Keresk. v. közl. altiszt	6		1	2	3	12
Pap, tanár, tanító	5	7	7	6	3	28
Ipari v. bányászati tisztvis.		1			1	2
Ipari v. bányászati segédszemély	1				3	4
Más értelmiségi	5	1	2		3	11
Nyugdíjas	7	5	3	8	11	34
	43	43	39	32	39	196

1929-30	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Kisbirtokos-földműves	7	5	7	4	5	28
Napszámos	1					1
Egyéb őstermelő		1	1	3	1	6
Gazdasági tisztviselő	1		1	1		3
Gazdasági segédszemélyzet		1	1			2
Kisiparos	10	3	4	10	7	34
Köztisztviselő	4	3		4	2	13
Magánzó	1	2	7	2	7	19
Keresk. v. közl. tisztv.	3	2	4			9
Keresk. v. közl. altiszt	2	5	3	7		17
Pap, tanár, tanító	3	4	8	5	7	27
Ipari v. bányászati tisztvis.	1					1
Ipari v. bányászati segédszemély	1					1
Más értelmiségi	3	6		1	1	11
Nyugdíjas	6	9	3	4	8	30
	43	41	39	41	38	202

1930-31	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Pap, tanár, tanító	5	4	7	8	5	29
Orvos		1				1

Köztisztv.		1	3	3	2	9
Vasutas	4	1	5	5	5	20
Katona	1	3	3		1	8
Önálló gazda	5	1	6	10	7	29
Gazd. alk.		1	2	1		4
Önálló kereskedő	3	1	1		1	6
Önálló iparos	1	6		6	10	23
Ipari alk.	2	2	2			6
Nyugdíjas	1	5	5	4		15
Altiszt	8	3			2	13
Szolga	3	2	3			8
Munkás			3			3
Napszámos	7	5				12
Egyéb	5		1		3	9
	45	36	41	37	36	195

Helyesen 44, 38, 43, 203 szerepel

1931-32	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Köizépbirtokos	1					1
Kisbirtokos	3	5	7	5	7	27
Kisbérelő	3	3	3	2		11
Östermelő		1				1
Gazd. tisztv.			1			1
Gazd. segédsz.		2		1		3
Nagyiparos	1				1	2
Kisiparos	5	3	5		5	18
Ipari tisztv.					1	1
Ipari, bányászati segédsz.	1	3	4	2		10
Kiskereskedő	4	3	1	2	2	12
Ker. tisztv.		1				1
Altiszt					1	1
Közl. vállalkozó	1					1
Közl. tisztv.	1	3	1	7	5	17
Köztisztviselő	1		4	1	3	9
Pap, tanár, tanító	9	3	4	4	7	27
Orvos, ügyvéd	1		1	6		8

Közhivatali altiszt	3	1	1	1		6	5 szerepel
Katonatiszt		2			1	3	
Katonaaltiszt			1	1		2	
Nyugdíjas tisztviselő	3	1	5	4	2	15	
Egyéb nyugdíjas		10		1		11	
Nyugdíjas altiszt	4					4	
Házi cseléd		1				1	
Egyéb	1			1	5	7	
Árvaházi tanuló	1					1	
	43	42	38	38	40	201	37 és 41 szerepel

1932-33	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Kisbirtokos, kisbérlő		2	5		4	11
Kisbirtokos, napszámos	1	1		2		4
Egyéb önálló őstermelő		1		4		5
Gazd.tisztv.	2				1	3
Egyéb gazd. segédsz.		1	2		1	4
Földművelési napszámos	2		1			3
Kisiparos	5	6		10		21
Ipari napszámos			1			1
Ker.tisztv.			1	1		2
Kiskereskedő	2	2	5	2	2	13
Egyéb ker.segédsz.	2				1	3
Közl. tisztv.			2	2	8	12
Egyéb közl. segédsz.	5	2				7
Köztisztv.	3	2	1	2	1	9
Pap, tanár, tanító	6	6	3	9	5	29
Orvos, ügyvéd, közjegyző stb.				1		1
Altiszt, hivatali szolga	2	2	1	1	1	7
Katonaaltiszt	1	2	2		1	6
Nyugdíjas köztisztv.	2	2	2	3	2	11
Egyéb nyugdíjas tisztv.	2		2		4	8
Nyugdíjas altiszt, szolga	3	4	5	4	1	17
Napszámos		1		1		2

Egyéb és ismeretlen foglalkozású	7	8	7	6	6	34	
	45	42	40	48	38	213	Áramlat szerint 44 és 43.

1933-34	Maradt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf..	Összesen	
Középbirtokos és bérlő (100-1000 kat holddal)			1			1	
Kisbirtokos, kisbérlő (100 kat holdon alul)	5	7	2	4	7	25	
Kisbirtokos, napszámos	1			2	2	5	
Egyéb önálló őstermelő	2		1			3	
Gazd.tisztv.	1	2			1	4	
Földműves napszámos		2				2	
Kisiparos, bányakisváll.	5	7	3	5	6	26	
Egyéb ip. v. bány. segédszemély	3				3	6	
Ipari v. bány. napszámos		2		2		4	
Kiskereskedő	2	3	1	3	2	11	
Közl.nagyvállalkozó			1			1	
Közl. tisztv.			3			3	
Egyéb közl. segédsz.	3	5				8	
Köztisztv. és közhiv. Alk. díjnok	4		3		4	11	
Pap, tanár, tanító	7	4	14	4	11	40	
Másféle értelmiségi					1	1	
Közhiv. alk. altiszt v. szolga	2		1	1		4	
Katonatiszt (csendőrtiszt)			1		2	3	
Katonai altiszt (csendőraltiszt)		3		1		4	
Nyugdíjas köztisztv.	6	5	2	4	5	22	
Egyéb nyugdíjas tisztv.			3	1	2	6	
Nyugdíjas altiszt, szolga v. munkás	3	2		6		11	
Egyéb és ismeretlen foglalkozású	1		4	2	1	8	
	45	42	40	35	47	209	Áramlat szerint 41 és 36

1934-35	Maradt						
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf..	Összesen	
Kisbirtokos, kisbérlő (100 kat holdon alul)	6		3	6	4	19	
Kisbirtokos, napszámos		2	2			4	
Egyéb önálló őstermelő	1		1			2	
Gazd.tisztv.			2			2	

Földmívelési napszámos		4			2	6
Nagyiparos, bányaváll.				1		1
Kisiparos	9	6	4	7	2	28
Egyéb ip. v bány. segédszemély	2	4		1		7
Ipari v. bány. napszámos					2	2
Kiskereskedő	1		1	1	4	7
Ker. tisztviselő	1					1
Közl. tisztv.	3	1	6			10
Egyéb közl. segédsz.		2	3	2	2	9
Köztisztv. és közhiv. alk díjnak	2	5	3	1		11
Pap, tanár, tanító	4	8	7	8	4	31
Közhiv. alk. v. másf. ért. alt. v. szolg.	2	5		1		8
Katonatiszt					1	1
Katonai altiszt	3	2	1	1		7
Nyugdíjas köztisztv.		1		7	4	12
Egyéb nyugdíjas tisztv.	4					4
Nyugdíjas altiszt, szolga v. munkás	2	1		4	6	13
Tőkés, járadékos, háztulajdonos				3		3
Egyéb és ismeretlen foglalkozású	1	2	9	1	2	15
Árvaházi, szeretetházi tanulók				1		1
	41	43	42	45	33	204

1935-36	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf..	Összesen
Kisbirtokos, kisbérlő (100 kat holdon alul)	1	4	5	6	1	17
Kisbirtokos, napszámos	4		1	6	4	15
Egyéb önálló őstermelő	1					1
Gazd.tisztv.	4					4
Földmívelési napszámos			1		1	2
Kisiparos	6	9	2	5	5	27
Egyéb ip. v bány. segédszemély	1	1	2	1	2	7
Ipari v. bány. napszámos	1					1
Kiskereskedő	3	1	3	3	1	11
Közl. tisztv.	2	3	1	4		10
Egyéb közl. segédsz.	1	1	1		2	5

Köztisztv.	4		6	7	1	18	
Pap, tanár, tanító	9	6	10	8	6	39	
Közhiv. alk. v. másf. ért. alt. v. szolg.	3	1			3	7	
Katonatiszt, csendőrtiszt				1		1	
Katonaaltiszt		6				6	
Nyugdíjas köztisztv.		1			5	6	10 szerepel
Egyéb nyugdíjas tisztv.	4	1	7	5	4	21	17 szerepel
Nyugdíjas altiszt, szolgál. v. más munkás	1	2			3	6	
Tőkés, járadékos, háztulajdonos	1					1	
Egyéb és ismeretlen foglalkozású					1	1	
Árvaházi, szeretetházi tanulók			3		2	5	
	46	36	42	46	41	211	Áramlat szerint 35

1936-37	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen
Kisbirtokos, kisbérllő (100 kat holdon alul)	3	4	6		2	15
Kisbirtokos, napszámos			1	6	3	10
Egyéb önálló őstermelő	1					1
Gazd.tisztv.		3			1	4
Földművelési napszámos	1			1	1	3
Nagyiparos, bányaváll.	1					1
Kisiparos	6	5	9	4	5	29
Egyéb ip. v. bány. segédzemély	2	1		1		4
Ipari v. bány. napszámos		1				1
Kiskereskedő	1	3	1	4	2	11
Ker. tisztviselő				1		1
Közl. tisztv.		3	2		3	8
Egyéb közl. segédsz.	2	1		2	1	6
Köztisztv.	4	3	1	4	4	16
Pap, tanár, tanító	5	9	5	5	8	32
Közhiv. alk. v. másf. ért. alt. v. szolg.	1	3		2	2	8
Katonatiszt, csendőrtiszt	2		1			3
Nyugdíjas köztisztv.	5	2		5	5	17
Egyéb nyugdíjas tisztv.				3	4	7
Nyugdíjas altiszt, szolgál. v. munkás		1	10	1		12

Árvaházi, szeretetházi tanulók	1				1	2
Egyéb és ismeretlen foglalkozású		1			2	3
	35	40	36	39	44	194

1937-38	Maradt					
	I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf..	Összesen
Kisbirtokos, kisbérő (100 kat holdon alul)	8	3	3	6	7	27
Kisbirtokos, napszámos			1			1
Egyéb önálló őstermelő		1		2	2	5
Gazd.tisztv.			2		1	3
Földművelési napszámos	3					3
Kisiparos	4	9	4	8	3	28
Ipari v. bány. tisztv.	1				1	2
Egyéb ip. v bány. segédszemély	1	2			3	6
Ipari v. bány. napszámos	2		1			3
Kiskereskedő	3	2	3	1	2	11
Ker. tisztviselő				1		1
Egyéb ker. segédsz.		1				1
Közl. tisztv.			2	1		3
Egyéb közl. segédsz.	2	1		2	2	7
Közl. napszámos		1				1
Köztisztv.	3	4	4	1	2	14
Pap, tanár, tanító	3	5	6	6	3	23
Másféle ért., ilyeneknél alk. segéd, im. stb.			2			2
Közhiv. alk. v másf. ért. alt. v szolg.	2	2	1		1	6
Katonaaltiszt, csendőraliszt		1		2	1	4
Nyugdíjas köztisztv.		2	4	3	10	19
Egyéb nyugdíjas tisztv.					2	2
Nyugdíjas altiszt, szolga v. munkás	1	3	1	5		10
Különb, v. közelebbről meg nem nev. n.					2	2
	33	37	34	38	42	184

19. táblázat A növendékek száma magaviselet szerint

			I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Maradt	1919-20	Példás	3	3	16	12		34	
		Dicséretes	3	5	5	10		23	
		Jó		1	6	3		10	
		Nem szabályszerű			1	1		2	
		Rossz						0	+ III. - 2 mt, IV. - 3 mt.
Maradt	1920-21	Példás	5	4	6	18		33	
		Dicséretes	2	8	5	12		27	
		Jó			1	3		4	
		Nem szabályszerű				1		1	
		Rossz						0	
Maradt	1921-22	Példás	6	6	5	9		26	Szerepel benne a kimaradt
		Dicséretes	3	5	7	8		23	
		Jó			4	2		6	
		Nem szabályszerű						0	
		Rossz						0	
Maradt	1922-23	Példás	11	5	7	6		29	
		Dicséretes	4	4	5	8		21	
		Jó	2			3		5	
		Nem szabályszerű	1					1	
		Rossz						0	
Maradt	1923-24	1	23	13	7	6		49	
		2	12	4	2	4		22	
		3		2	1			3	
		4						0	
Maradt	1924-25	Példás	33	20	10	6	9	78	+ I. , II., IV. évf. - 1-1 mt.
		Jó	7	7	7	4	1	26	
		Szabályszerű		1	1			2	
		Rossz						0	
Maradt	1925-26	Példás	28	31	21	12	8	100	
		Jó	12	7	6	7	1	33	

		Szabályszerű	2					2	
		Rossz						0	
Maradt	1926-27	Példás	33	31	32	16	17	129	
		Jó	13	8	5	10	3	39	
		Szabályszerű						0	
		Rossz						0	
Maradt	1927-28	Példás	37	34	27	24	16	138	Áramlat szerint 47
		Jó	8	8	10	16	9	51	
		Szabályszerű	1		1			2	
		Rossz						0	
Maradt	1928-29	Példás	38	40	33	24	32	167	
		Jó	5	3	6	8	7	29	
		Szabályszerű						0	
		Rossz						0	
Maradt	1929-30	Példás	38	33	36	33	29	169	+ IV. - 2 mt.
		Jó	5	8	3	6	9	31	
		Szabályszerű						0	
		Rossz						0	

20. táblázat A növendékek száma szorgalom szerint

			I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.	V. évf.	Összesen	
Maradt	1919-20	Ernyedetlen	1		7	4		12	+ III. - 2 mt., IV. - 3 mt.
		Kitartó	2	2	5	8		17	
		Kellő	3	5	12	12		32	
		Változó		2	4	2		8	
		Semmi						0	
Maradt	1920-21	Ernyedetlen	2	1	4	10		17	
		Kitartó	4	3	1	6		14	
		Kellő	1	4	5	13		23	
		Változó		4	2	5		11	
		Semmi						0	
Maradt	1921-22	Ernyedetlen	3	3	2	5		13	
		Kitartó	2	4	3	6		15	
		Kellő	3	4	5	6		18	
		Változó			6	1		7	
		Semmi						0	Tévesen 9 és 19 szerepel
Maradt	1922-23	Ernyedetlen	4	1	1	1		7	
		Kitartó	6	5	5	5		21	
		Kellő	6	2	4	9		21	
		Változó	1		2	2		5	
		Semmi	1	1				2	
Maradt	1923-24		1	2	3	3	7	15	
			2	18	8	2	3	31	
			3	15	8	4		27	
			4		1			1	
Maradt	1924-25	Dicséretes	3	5	3	2	2	15	+ I., II., IV. - 1-1 mt.
		Kellő	21	13	9	2	8	53	
		Változó	16	10	5	6		37	
		Csekély			1			1	
Maradt	1925-26	Dicséretes	4	4	6	5	3	22	
		Kellő	15	23	8	9	3	58	

		Változó	21	11	13	5	2	52	
		Csekély	2				1	3	
Maradt	1926-27	Dicséretes	4	5	4	5	6	24	+ IV. - 1 mt.
		Kellő	21	16	21	12	10	80	
		Változó	20	17	12	6	4	59	
		Csekély	1	1		3		5	
Maradt	1927-28	Dicséretes	8	17	9	4	4	42	Áramlat szerint 47
		Kellő	24	17	9	21	14	85	
		Változó	12	8	18	15	7	60	
		Csekély	2		2			4	
Maradt	1928-29	Dicséretes	9	6	9	6	4	34	
		Kellő	21	25	8	11	25	90	
		Változó	12	10	22	15	10	69	
		Csekély	1	2				3	
Maradt	1929-30	Dicséretes	7	9	4	10	7	37	+ IV. - 2 mt.
		Kellő	16	16	27	18	17	94	
		Változó	20	16	8	11	14	69	
		Csekély						0	
Maradt	1933-34	Jelesrendű		2	1		1	4	
		Jórendű	11	17	12	19	22	81	
		Elégségesrendű	23	12	20	13	24	92	
		Egy tárgyból elégtelen	4	7	3	3		17	
		Két tárgyból elégtelen	5	3	4	1		13	
		Több tárgyból elégtelen	2					2	
Maradt	1934-35	Jelesrendű		1	4	2	4	11	
		Jórendű	9	8	13	12	14	56	
		Elégségesrendű	22	21	17	24	12	96	
		Egy tárgyból elégtelen	5	9	1	2	1	18	
		Két tárgyból elégtelen	4	3	7	5	1	20	
		Több tárgyból elégtelen	1	1			1	3	
Maradt	1935-36	Jelesrendű	1		3	4	6	14	
		Jórendű	21	18	17	14	16	86	
		Elégségesrendű	10	9	8	15	19	61	

Maradt	1936-37	Egy tárgyból elégtelen	6	5	6	8	25	
		Két tárgyból elégtelen	5	3	7	4	19	
		Több tárgyból elégtelen	3		1	1	5	
		Jelesrendű	1	2	1	2	3	9
		Jórendű	14	11	14	10	21	70
		Elégségesrendű	13	23	18	21	16	91
		Egy tárgyból elégtelen	4	3	2	3	3	15
		Két tárgyból elégtelen	3	1	1	3	1	9
		Több tárgyból elégtelen					0	
Maradt	1937-38	Jelesrendű	2	1	3	1	3	10
		Jórendű	16	14	13	12	15	70
		Elégségesrendű	12	16	13	13	18	72
		Egy tárgyból elégtelen	1	4	3	9	4	21
		Két tárgyból elégtelen	2	2	1	3	2	10
		Több tárgyból elégtelen			1			1

21. táblázat Az érdemjegyek száma és az eredmények átlaga tantárgyanként

1919-20																															
Évfolyamok	I.o						II.o						III.o						IV.o												
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		
Hit- és erkölcsan	2	3	1		6	4,17	3	2	3	1		9	3,78	11	7	6	4		28	3,89	6	12	8	3		29		3,72			
Neveléstan és nev. tört.	1	2	3		6	3,67	3	1	2	3		9	3,44						0		7	6	10	6		29		3,48			
Tanítástan és módszert.					0							0		8	8	8	3	1	28	3,68								0			
Tanítási gyakorlat					0							0		3	8	12	5		28	3,32	2	11	12	3		28		3,43			
Magyar nyelv és irodalom			4	2	6	3,67		2	4	2	1	9	2,78	4	5	10	9		28	3,14	2	11	13	3		29		3,41			
Német nyelv			3	3	6	3,5	1	3	2	3		9	3,22	10	6	2	9	1	28	3,54	5	6	9	9		29		3,24			
Történelem	2	1	3		6	3,83	2	3	4			9	3,78	3	8	15	2		28	3,43								0			
Alkotmánytan					0							0							0		3	12	10	4		29		3,48			
Földrajz	1	1	3	1	6	3,33		3	3	3		9	3,00	5	9	14	3		31	3,52								0			
Mennyiségtan	1		2	3	6	2,83	1	2	3	2	1	9	3,00	4	5	10	6	3	28	3,04	3	10	5	9	2	29		3,10			
Természettan és vegytan			1	1	4	6	2,50		3	3	5	11	2,82		12	9	7		28	3,18								0			
Fizika					0							0			5	18	5		28	3,00	1	4	17	7		29		2,97			
Gazdaságtan	1	1	1	3	6	3,00	3	3	2	1		9	3,89	7	9	10	2		28	3,75	4	9	15	1		29		3,55			
Egészségtan					0							0							0		1	3	18	7		29		2,93			
Ének	2		1	3	6	3,17	3	2	2		2	9	3,44	7	3	8	10		28	3,25	5	9	6	9		29		3,34			
Zene	3	1		2	6	3,83	3	1	3	2		9	3,56	5	4	6	11	2	28	2,96	3	5	6	11	4	29		2,72			
Rajz	1	2	3		6	3,67	1	3	5			9	3,56	3	3	12	8		26	3,04	4	7	18			29		3,52			
Szépírás		3	1		4	3,75		1	4	4		9	2,67						0		1	6	16	6		29		3,07			
Szlöjd	1	3	2		6	3,83	3	4	3		10	4,00	2	10	15	1		28	3,46	4	10	14	1		29		3,59				
Torna	1	2	3		6	3,67	3	2	2	2		9	3,67	10	11	7			28	4,11	6	9	13	1		29		3,69			
Írásbeli külalak	2	3	1		6	4,17	6	3				9	4,67	1	12	12	3		28	3,39	5	9	13			27		3,70			
1920-21																															
Évfolyamok	I.o						II.o						III.o						IV.o												
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		

Hittan	4	1	1	1	7	4,14	8	2	1	1	12	4,42	6	3	3	12	4,00	18	8	5	3	34	4,21				
Neveléstudomány					0		3	2	5	2	12	3,50	4	2	3	3	12	3,58	14	14	5	1	34	4,21			
Gyakorlati tanítás					0						0			5	5	2	12	3,25	6	13	10	5	34	3,59			
Magyar nyelv	2	2	2	1	7	3,71	3	5	4		12	3,92	2	4	2	3	1	12	3,25	5	14	8	7	34	3,50		
Német nyelv	3	2		2	7	3,86		3	2	7	12	2,67	2	1	1	7	1	12	2,67	8	5	10	10	1	34	3,26	
Történelem	2	2	2	1	7	3,71	2	6	4		12	3,83	4	4	2	2		12	3,83						0		
Alkotmánytan					0						0						0			8	17	7	2	34	3,91		
Földrajz	4	1	1	1	7	4,14	2	2	2	4	2	12	2,83	2	7	2	1	12	3,75						0		
Mennyiségtan	1	3	2	1	7	3,57	2		1	7	2	12	2,42	1	1	5	5	12	2,83	10	7	4	12	1	34	3,38	
Kémia és természetrajz		5	1	1	7	3,57		3	4	5		12	2,83		1	8	3	12	2,83						0		
Fizika					0							0			3	4	5	12	2,83	3	5	15	10	1	34	2,97	
Gazdaságtan		3	2	2	7	3,14	2	3	6	1		12	3,50	1	2	3	6	12	2,83	10	8	11	5		34	3,68	
Egészségtan					0							0						0		2	11	19	2		34	3,38	
Ének	3	3		1	7	4,14		6	1	5		12	3,08	2	4	1	3	2	12	3,08	15	11	4	4		34	4,09
Zene	2	4	1		7	4,14	3	4	1	4		12	3,50	1	4	3	4		12	3,17	6	15	4	5		30	3,73
Rajz	1	2	3	1	7	3,43	1	6	3	2		12	3,50	2	2	7	1		12	3,42	1	5	21	7		34	3,00
Szépírás	1	3	2	1	7	3,57	3	3	5	1		12	3,67					0		7	15	5	7		34	3,65	
Szlőjd	2	4	1		7	4,14	3	3	3	3		12	3,50		7	5		12	3,58	4	11	17	2		34	3,50	
Torna	2	3	2		7	4	2	5	3	2		12	3,58	3	4	5		12	3,83	13	11	9	1		34	4,06	
1921-22																											
Évfolyamok	I.o						II.o						III.o						IV.o								
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5		1	2	3	4	5				
Magaviselet	5	3				8	4,63	6	5			11	4,55	5	7	4		16	4,06	8	9	1			18	4,39	
Szorgalom	2	2	4			8	3,75	3	4	4		11	3,91	1	3	5	7	16	2,88	5	6	6	1		18	3,83	
						0						0						0							0		
Hit és erkölcesan	2	3	3			8	3,88	3	7	1		11	4,18	4	6	2	4	16	3,63	9	3	4	3		19	3,95	
Testtan						0		4	4	3		11	4,09					0							0		
Nevelés oktatástan						0						0		4	2	3	7	16	3,19						0		
Neveléstörténet						0						0						0		5	6	6	1		18	3,83	
Tanítási gyakorlatok						0						0			5	9	2	16	3,19	2	7	7	2		18	3,50	
Magyar nyelv	1	2	3	2	8	3,25	1	4	3	3		11	3,27	1	7	5	3	16	3,38	3	2	8	5		18	3,17	
Magyar történelem					0							0		3	7	1	5	16	3,50						0		
Magyar alkotmánytan					0							0						0		6	2	5	5		18	3,50	
M.o. földrajza					0							0		3	4	6	3	16	3,44						0		

Német nyelv	3	2	3	8	3	5	4	2	11	3,27	3	6	5	2	16	2,63	1	4	4	9	18	2,83				
Egyetemes tört.	2	2	2	2	8	3,5	3	5	2	1	11	3,91			0						0					
Egyetemes földr..	2	3	2	1	8	3,75	3	2	4	2	11	3,55			0						0					
Mennyiségtan	2	1	2	3	8	3,25	2	5		4	11	3,45	2	3	8	3	16	2,25	3	2	3	10	18	2,89		
Természetrájk v. kémia		4	3	1	8	3,38		2	6	3	11	2,91	1	2	9	4		16	3,00					0		
Fizika					0						0			2	7	7		16	2,69	2	2	7	7	18	2,94	
Egészségtan					0						0							0		2	2	10	4	18	3,11	
Gazdaságtan	3	3	2		8	4,13	1	8		2	11	3,73	2	6	8			16	3,63	3	5	5	5	18	3,33	
Ének	1	3	2	2	8	3,38	1	3	5	1	1	11	3,18	3	2	4		9	3,89	6	7	3	2	18	3,94	
Zene	2	1	5		8	3,63	4	3	2		3	12	3,42	2	3	3	6	2	16	2,81	3	3	5	7	18	3,11
Rajz	1	3	3	1	8	3,5	2	3	5	1		11	3,55	1	7	8			16	3,56	1	4	11	2	18	3,22
Szépírás	2	4	2		8	4						0						0							0	
Kézimunka	3	4	1		8	4,25	2	6	3			11	3,91	5	5	6			16	3,94	7	5	5	1	18	4,00
Testgyakorlás	1	5	2		8	3,88	4	3	4			11	4,00		5	7	4		16	3,06	3	5	6	4	18	3,39
Írásbeli külalak	2	3	3		8	3,88		7	4			11	3,64	2	6	7	1		16	3,56	2	9	7		18	3,72

1922-23																																								
Évfolyamok	I.o					II.o					III.o					IV.o																								
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5																				
Magaviselet	11	4	2	1	18	5	4			9	1	5			6	6	8	3		17																				
Szorgalom	4	6	6	1	1	1	5	2		1	1	5	4	2		1	5	9	2																					
					0					0					0					0																				
Hit- és erkölcsan	6	8	2	2	18	3	2	4		9	8	3		1	12	8	3	4	2	17																				
Testtan					0	1	5	1	2	9					0					0																				
Lélektan					0					0		3	2	4	9					0																				
Nevelés oktatástan					0					0					0					0																				
Neveléstörténet					0					0					0	7	4	2	2	15																				
Tanítási gyakorlat					0					0					0	4	3	6	4	17																				
Magyar nyelv		8	6	2	2	2	2	5		9	2	4	3	3	12	1	11	3	2	17																				
Magyar történelem					0					0					0					0																				

Magyar alkotmánytan	0							0							0							2	10	3	2	17		3,71				
M.o. földrajza	0							0							0							0										
Német nyelv	1	5	6	5	1	18	3,00	2	1	3	2	1	9	3,11	7	5	12	3,58	3	1	3	9	1	17	2,76							
Egyetemes tört.	2	4	6	2	2	16	3,13	3	2	1	2	1	9	3,44	5	3	3	1	12	3,92	0											
Egyetemes földr.	2	5	7	4		18	3,28	1	3	1	3	1	9	3,00	1	6	5	12	3,67	0												
Mennyiségtan	2	2	7	5	2	18	2,83	2		3	4		9	3,00	3	3	1	4	1	12	3,25	1	5	5	4	2	17	2,94				
Természetrájk v. kémia	1	4	6	6	1	18	2,89	2	5		2		9	3,78	2	5	1	4		12	3,42	0										
Fizika	0							0							0							2	5	4	6	17		3,18				
Egészségtan	0							0							0							4	6	4	3	17		3,65				
Gazdaságtan	1	5	7	5		18	3,11	1		7	1		9	3,11	1	4	6	1	12	3,42	2	6	3	6	17		3,24					
Ének	1	4	5	7	1	18	2,83		1	4	4		9	2,67	1	1	10		12	3,25	2	5	8	2	17		3,41					
Zene	1	5	5	7		18	3,00		3	1	5		9	2,78	1	5	3	3	12	3,33	2	7	3	4	1	17	3,29					
Rajz	2	4	10	2		18	3,33	1	2	3	3		9	3,11		2	9	1	12	3,08		4	10	3	17		3,06					
Szépírás	2	7	7	2		18	3,50	0							0							3	6	5	3	17		3,53				
Kézimunka	1	9	7	1		18	3,56	1	4	3	1		9	3,56	3	6	3		12	4,00	1	6	4	5	16	3,19						
Testgyakorlás	1	6	11			18	3,44	6	3				9	4,67		5	7		12	3,42	2	13	2		17		4,00					
Írásbeli külalak		9	7	2		18	3,39		3	4	2		9	3,11		7	2	3	12	3,33	4	6	4	3	17		3,65					
1923-24																																
Évfolyamok	I.o							II.o							III.o							IV.o										
	1	2	3	4				1	2	3	4				1	2	3	4				1	2	3	4							
Magaviselet	23	12				35	4,66	13	4	2				19	4,58	7	2	1				10	4,60	6	4				10	4,60		
Szorgalom	2	18	15				35	3,63	3	8	8				19	3,74	3	2	4	1				10	3,70	7	3				10	4,70
	0							0							0							0										
Hit- és erkölcsan	11	11	13				35	3,94	7	10	2				19	4,26	5	4	1				10	4,40	4	4	2				10	4,20
Testtan	0							7							3	8	1				19	3,84	0							0		

Lélektan	0				0				5 2 2 1				10 4,10		0								
Neveléstan	0				0								0		5 3 2 10 4,30								
Számítási gyakorlat	0				0								0		1 8 1 10 4,00								
Magyar nyelv	5	21	9		35	3,89	3	8	6	2	19	3,63	2	7	3	1	13	3,77		4	6	10	3,40
Német nyelv	12	21	2		35	4,29	9	9			18	4,50	5	4	1		10	4,40	6	4		10	4,60
Történet	4	16	13	2	35	3,63	10	7	1	1	19	4,37	3	5	2		10	4,10	7	3		10	4,70
Földrajz	3	13	18	1	35	3,51	5	7	7		19	3,89	2	5	3		10	3,90		6	4	10	3,60
Mennyiségtan	2	11	17	5	35	3,29	1	9	8	1	19	3,53	2	2	5	1	10	3,50		5	5	10	3,50
Természettan	3	10	17	5	35	3,31	6	6	7		19	3,95	4	2	4		10	4,00	1	5	4	10	3,70
Természettan	0				0				2 2 5 1				10 3,50		1 5 4 10 3,70								
Gazdaságtan	6	16	13		35	3,80	6	8	5		19	4,05	2	6	2		10	4,00	3	7		10	4,30
Ének	11	6	15		32	3,88	2	9	8		19	3,68	4	2	4		10	4,00	3	4	4	11	3,91
Zene	3	7	23	1	34	3,35	2	6	10	14	32	2,88	1	3	4	2	10	3,30	1	4	4	1	10 3,50
Rajz	7	14	13		34	3,82	3	13	3		19	4,00	2	4	4		10	3,80	2	8		10	4,20
Szépírás	12	17	6		35	4,17					0				0		0						
Kézi munka	14	16	5		35	4,26	1	11	7		19	3,68	3	5	2		10	4,10					0
Testgyakorlás	12	17	6		35	4,17	1	16	2		19	3,95	2	6	2		10	4,00	10		10 4,00		
Írásbeli külalak	5	26	4		35	4,03	5	8	6		19	3,95	1	7	2		10	3,90	4	6	10 4,40		

1924-25						II.						III.						IV.						V.o						
Évfolyamok	I.o						o						o						o						.					
	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		+ II. -				
Magaviselet	33	7		40	4,8	3	20	7	1	28	4,6	8	10	7	1	18	4,5	0	6	4		1	4,6	0	9	1	10	4,9	1 mt.	
Szorgalom	3	21	16	40	3,6	8	5	13	10	28	3,8	2	3	9	5	1	18	3,7	8	2	2	6	0	3,6	0	2	8	10	4,2	
					0					0							0					0					0			
Hit- és erkölcsan	10	24	6	1	41	4,0	5	9	13	6	4,1	1	28	5	10	2	1	18	4,0	6	3	4	4	1	3,9	1	9	1	10	4,9

Testtan				0		6	12	10		28	3,8 6				0																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												

Írásbeli külalak	8	30	3	41	4,1 2	5	21	2	28	4,1 1	5	10	3	18	4,1 1	3	7	1 0	4,3 0	1	9	10	4,1 0		
1925-26																									
Évfolyamok	I.o					II.o					III.o					IV.o					V.o				
	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4	
Magaviselet	28	12	2		42 4,6 2	31	7		38 4,8 2	21	6		27 4,7 8	12	7		9 4,6 3	8	1		9 4,8 9				
Szorgalom	4	15	21	2	42 3,5 0	4	23	11	38 3,8 2	6	8	13	27 3,7 4	5	9	5	9 4,0 0	3	3	2	1	9 3,8 9			
Hit- és erkölcstan	11	13	18		42 3,8 3	10	16	12	38 3,9 5	7	9	11	27 3,8 5	6	4	8	1 9 3,7 9	4	3	2		9 4,2 2			
Testtan					0	6	19	13	38 3,8 2				0				0				0				
Lélektan					0				0	9	9	9	27 4,0 0				0				0				
Neveléstan					0				0				0	7	6	6	9 4,0 5				0				
Neveléstörténet					0				0				0				0	4	4	1	9 4,2 2				
Iskolaszervezet tan					0				0				0				0	3	5	1	9 4,2 2				
Tanítási gyakorlat					0				0				0	12	7		1 3,6 9 3	4	1	4	9 4,0 0				
Magyar nyelv	7	12	17	6	42 3,4 8	10	21	17	48 3,8 5	9	7	11	27 3,9 3	4	7	6	2 9 8	2	2	4	1	9 3,5 6			
Német nyelv	9	8	20	5	42 3,5 0	8	16	13	38 3,8 2	6	11	10	27 3,8 5	3	3	11	2 9 7	3	2	2	2	9 3,6 7			
Történelem	14	18	9	1	42 4,0 7	25	9	4	38 4,5 5	9	9	9	27 4,0 0	7	7	5	9 4,1 1				0				
Földrajz	9	15	17	1	42 3,7 6	11	14	12	38 3,9 2	6	14	7	27 3,9 6	9	10		9 4,4 7				0				
Alkotmánytan					0				0				0				0	4	1	4	9 4,0 0				
Mennyiségtan	5	11	22	4	42 3,4 0	5	11	20	38 3,5 0	2	7	17	1 27 3,3 7	4	5	9	1 9 3	1	3	5	9 3,5 6				
Természetrajz, kémia	6	12	24		42 3,5 7	10	20	7	38 4,0 3	9	8	10	27 3,9 6	5	6	7	8 3,8 9				0				

Fizika					0				0		5	7	14	1	27	3,5 9	5	3	11		1 9	3,6 8				0			
Egészségtan					0				0						0						0		4	4	1	9	4,3 3		
Gazdaságtan	9	16	15	2	42	3,7 6	8	25	5	38	8	10	14	3	27	4,2 6	7	9	3		1 9	4,2 1	4	3	2	9	4,2 2		
Ének	3	18	17	4	42	3,4 8	4	9	23	2	38	9	3	14	10	27	3,7 4	4	8	7		1 9	3,8 4	6	1	2	9	4,4 4	
Zene	6	16	13	7	42	3,5 0		15	20	3	38	2	1	9	15	2	27	3,3 3	4	5	9	1	9	3	2	3	2	9	3,5 6
Rajz	9	13	18	2	42	3,6 9	3	16	19		38	8	3	17	7		27	3,8 5	5	14		1 9	4,2 6	2	4	3	9	3,8 9	
Szépírás	6	15	21		42	3,6 4					0					0					0						0		
Kézi munka	10	18	14		42	3,9 0	4	22	12		38	9	7	19	1		27	4,2 2				0					0		
Testgyakorlat	17	15	10		42	4,1 7	14	17	7		38	8	10	12	5		27	4,1 9	7	10	2	1 9	4,2 6	3	5	1	9	4,2 2	
Írásbeli külalak	10	20	12		42	3,9 5	14	17	7		38	8	5	19	3		27	4,0 7	5	7	7	1 9	3,8 9	1	4	4	9	3,6 7	
1926-27																													
Évfolyamok	I.o						II. o					III. o					IV. o					V.o							
	1	2	3	4			1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4				
Magaviselet	33	13			46	4,7 2	31	8			39	4,7 9	32	5			37	4,8 6	16	10		2 6	4,6 2	17	3		20	4,8 5	
Szorgalom	4	21	20	1	46	3,6 1	5	16	17	1	39	3,6 4	4	21	12		37	3,7 8	5	12	6	3	2 6	3,7 3	6	10	4	20	4,1 0
Hit- és erkölcstan	11	19	15	1	46	0 3,8 7					0 3,9 0		10	8	18	1	37	3,7 3	8	8	8	2	0 2 6	3,8 5	8	10	1	19	4,3 7
Testtan					0		8	9	21	1	39	3,6 2					0					0					0		
Lélektan					0						0		6	11	20		37	2 3,6				0					0		
Neveléstan					0						0						0		6	6	9	5	2 6	3,5 0				0	
Neveléstörténet					0						0						0					0		9	9	2	20	4,3 5	
+ IV. - 1 mt.																													

+ IV. -
1 mt.

Tanítási gyakorlat					0				0					0		5	10	11	2	3,7		7	7	6	20	4,0			
					3,6				3,6					3,8					2	6	7				5				
Magyar nyelv	8	16	17	4	45	2	10	11	13	5	39	7	10	12	13	2	37	1	4	7	13	2	6	0	7	4	9	20	0
					3,5														2	6	0						20	3,9	
Német nyelv	7	15	22	2	46	9	4	3	22	6	35	4	4	7	18	8	37	9	4	6	10	6	6	1	4	11	5	20	5
					3,9														2	6	1						20	3,9	
Történelem	8	25	12		45	1	11	16	12		39	7	4	18	14	1	37	8	3	13	10		6	3				0	
					3,7														2	6	3								
Földrajz	13	14	15	4	46	8	9	16	13	1	39	5	8	15	14		37	4	10	13	3		6	7				0	
																												4,2	
Alkotmánytan					0						0						0		0				8	7	4	19	1		
					3,3						3,2						3,5		2								20	3,7	
Mennyiségtan	5	12	21	8	46	0	5	7	19	7	38	6	6	10	20	1	37	7	2	10	12	2	6	6	5	5	10	20	5
Természettan, kémia					3,5						3,8						3,9		2				2	3,7					
	7	17	16	6	46	4	9	15	14		38	7	9	19	8	1	37	7	8	6	10	2	6	7				0	
																	3,6		2				2	3,6					
Fizika					0						0		8	9	20		37	8	3	12	10	1	6	5				0	
																												4,1	
Egészségtan					0						0						0		0				6	10	4	20	0		
					3,9						3,6						3,7		2				2	3,8				4,1	
Gazdaságtan	13	18	14	1	46	3	6	13	18		37	8	4	18	15		37	0	3	15	8		6	1	5	12	3	20	0
					4,2						3,9						4,2					4	4,1					4,3	
Ének	14	28	4		46	2	7	23	9		39	5	11	23	3		37	2	11	29	5		5	3	8	11	1	20	5
					3,9						3,7						4,1		2				2	4,0				4,2	
Zene	13	19	12	2	46	3	8	17	11	3	39	7	10	23	4		37	6	9	10	7		6	8	8	8	4	20	0
					3,4						3,4						3,7		2				2	3,6				4,2	
Rajz	6	8	32		46	3	6	7	24	2	39	4	7	14	15	1	37	3	4	10	12		6	9	4	16		20	0
					3,6																								
Szépírás	3	24	19		46	5					0						0		0				0					0	
					3,6						3,9						3,8											0	
Kézi munka	7	16	23		46	5	7	21	11		39	0	5	21	11		37	4					0					0	
					3,8						4,5						4,1		2				2	4,1				4,4	
Testgyakorlás	13	13	18	2	46	0	25	10	4		39	4	14	16	7		37	9	10	11	5		6	9	10	9	1	20	5
					4,0						3,9						4,0		2				2	4,0				4,0	
Írásbeli külalak	10	28	8		46	4	9	18	12		39	2	8	23	6		37	5	7	14	5		6	8	4	13	3	20	5
Egyházi ének- és zene											0		5	27	4		36	3	6	11	6	1	4	2				0	
1927-28							II.						III.						IV.						V.o				
Évfolyamok	I.o						o						o						o					.					

	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4						
Magaviselet	37	8	1		46	4,7 8 3,8	34	8		42	4,8 1 4,2	27	10	1		38	4,6 8 3,6	24	16		4	4,6 0 0	16	9		25	4,6 4 3,8	Áramlat szerint 47		
Szorgalom	8	24	12	2	46	3	17	17	8	42	1	9	9	18	2	38	6	4	21	15	0	3	4	14	7	25	8			
Hit- és erkölcstan	37	8	1		46	4,7 8	17	18	7	42	4,2 4 3,8	13	16	8		37	4,1 4 3,8	17	20	3	0	4,3 5	15	10		25	4,6 0			
Testtan					0		7	22	13	42	6					0					0				0					
Lélektan					0					0		11	6	17	4	38	3,6 3				0	3,7 5				0				
Neveléstan					0					0						0		8	14	18	0				0					
Neveléstörténet, szervezettan					0					0						0					0		9	11	5	25	4,1 6			
Tanítási gyakorlat					0					0						0					4	3,6 5	6	11	8	25	3,9 2			
Magyar nyelv	10	17	13	6	46	3,6 7 4,0	14	19	9	42	4,1 2 3,8	10	17	8	3	38	3,8 9 3,5	7	14	16	3	0	3,6 3 3,7	4	6	15	25		3,5 6 3,6	
Német nyelv	12	25	8	1	46	4 4 4,0	9	19	14	42	8 8 4,0	7	9	21	1	38	8 8 3,7	7	14	19		0	0 0 3,8	6	8	7	4		25	4
Történelem	15	21	7	3	46	4 4 4,1	11	21	10	42	2 2 3,9	6	15	17		38	1 1 3,6	9	18	12	1	0	8 8 4,3				0			
Földrajz	19	15	12		46	5 5 4,1	15	12	13	2	42	5 5 3,9	8	13	14	3	38	8 8 3,6	16	14	5		3 3 4,3				0			
Alkotmánytan					0					0						0					0		7	14	4	25	4,1 2			
Mennyiségtan						3,1 7 3,4					3,3 1 3,7						3,2 9 3,6					4	3,2 8 3,7	2	9	12	2		25	3,4 4
Természetrajz és kémia	3	19	16	6	44	3	7	20	14	1	42	9	6	12	19	1	38	1 1 3,6	5	21	14		0	8 8 3,7			0			
Fizika					0					0		6	11	21		38	1 1 3,6	5	19	16		0	3 3 4,3				0			
Egészségtan					0					0						0					0		7	10	8	25	3,9 6			
Gazdaságtan	3	24	9	4	40	5 5 4,0	8	21	13	42	8 8 4,3	5	13	14	6	38	5 5 4,2	5	16	19		0	3,6 5 4,3	6	7	12	25	3,7 6 4,7		
Ének	12	28	4	2	46	9	19	20	3	42	8	16	16	6		38	6 6 4,2	19	17	4		0	8 8 4,3	18	7		25	2		

Áramlat
szerint
47

Zene	12	25	7	2	46	2	10	17	15	42	3,8	8	9	16	13	38	3,8	9	15	17	8	4	4,1	8	10	13	2	25	4,3
						3,7					3,6						3,7					4	3,8					25	4,3
Rajz	9	22	11	4	46	8	4	17	21	42	0		8	14	16	38	9	6	21	13	0	3	9	15	1	25	2		
						3,8																							
Szépírás	9	21	15	1	46	3				0	3,8					0	4,0				0						0		
						3,8																							
Kézi munka	10	19	17		46	5	6	24	12	42	6	8	22	8	38	0		0			0						0		
						4,2					4,1						4,2				4	4,0					25	4,2	
Testgyakorlás	12	31	3		46	0	13	20	9	42	0	17	12	7	36	8		14	15	11	0	8	10	10	5	25	0		
Írásbeli dolg.						4,1					4,1					3,9					4	4,0					25	4,0	
külsalak	12	27	7		46	1	12	26	4	42	9	8	21	9	38	7		12	18	10	0	5	7	12	6	25	4		
Egyházi ének- és																3,9					3	4,1					25	3,8	
zene					0					0		8	17	11	36	2		12	18	8	8	1	5	10	8	23	7		
1928-29																													
Évfolyamok	I.o						II.o					III.o					IV.o					V.o							
	1	2	3	4			1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4				
					4,8						4,9					4,8					3	4,7					39	4,4	
Magaviselet	38	5			43	8	40	3		43	3	33	6		39	5		24	8		2	5	32	7		39	3		
					3,8					3,8					3,6						3	3,7					39	3,3	
Szorgalom	9	21	12	1	43	8	6	25	10	2	43	1	9	8	22	39	7	6	11	15	2	2	4	25	10	39	2		
					0					0					0						0					0			
					4,2					4,4					4,1						0					10	4,0		
Hittan	17	20	5	1	43	3	26	10	7	43	4	18	10	11	39	8					0		10		10	0			
						4,0				4,0																			
Testtan					0		12	20	11	43	2				0						0					0			
															3,7						0					0			
Lélektan					0					0		9	11	19	39	4					0					0			
																					3	3,9				0			
Neveléstan					0					0					0			11	8	13	2	4				0			
Neveléstörténet					0					0					0						0		19	16	4	39			
Szervezetan					0					0					0						0		20	15	4	39			
Tanítási																					3	3,8				39	3,1		
gyakorlat					0					0					0			6	16	10	2	8	4	19	16	39	9		
					3,6					4,2					4,4						3	3,3				39	2,9		
Magyar nyelv	8	15	17	3	43	5	13	27	3	43	3	20	16	3	39	4		6	7	12	2	8	7	15	12	5	39	2	
					4,2					3,8					3,7						3	3,6					39	3,2	
Német nyelv	21	13	8	1	43	6	11	18	10	4	43	4	7	14	18	39	2	6	10	16	2	9	8	16	15	39	9		

Történelem	14	24	5		43	4,2 1	16	23	1	3	43	4,2 1	10	16	13		39	3,9 2	10	14	8		3	4,0 2					0		
Földrajz	12	24	7		43	4,1 2	14	23	4	2	43	4,1 4	13	17	9		39	4,1 0	8	22	2		3	4,1 2					0		
Alkotmánytan					0						0						0						0		5	20	14		39		
Mennyiségtan	6	12	21	4	43	3,4 7	3	22	16	2	43	3,6 0	4	5	23	7	39	3,1 5	6	19	17		4	3,7 2	4	4	8	24	3	39	2,7 4
Természettudomány és kémia	7	20	16		43	3,7 9	7	24	9	3	43	3,8 1	10	15	14		39	3,9 0	8	12	12		3	3,8 2					0		
Fizika					0						0		7	3	28	1	39	3,4 1	6	10	16		3	3,6 2					0		
Egészségtan					0						0						0						0		19	14	6		39		
Gazdaságtan	9	23	11		43	3,9 5	5	22	13	3	43	3,6 7	5	16	17	1	39	3,6 4	4	11	12	5	3	3,4 2	4	4	18	17		39	3,1 1
Ének	16	16	10	1	43	4,0 9	14	16	13		43	4,0 2	19	17	3		39	4,4 1	21	11			2	4,6 2	6	26	10	3	39	4,1 9	
Zene	9	23	10	1	43	3,9 3	12	21	9	1	43	4,0 2	8	16	15		39	3,8 2	12	14	6		3	4,1 2	9	11	18	10	39	3,5 6	
Rajz	9	16	14	4	43	3,7 0	7	22	12	2	43	3,7 9	4	18	17		39	3,6 7	5	12	15		3	3,6 2	9	6	33		39	3,6 3	
Szépírási	7	22	14		43	3,8 4					0						0						0						0		
Kézi munka	10	19	14		43	3,9 1	14	22	7		43	4,1 6	9	26	4		39	4,1 3					0						0		
Testgyakorlás	7	29	7		43	4,0 0	14	22	6	1	43	4,1 4	9	19	11		39	3,9 5	11	17	4		3	4,2 2	2	14	23	2	39	3,8 5	
Írásbeli dolgoz.						3,8					4,0						3,8						3	3,9						3,3	
Külső alakja	5	25	10	1	41	3	9	28	6		43	7	6	20	13		39	3,7 2	5	19	8		2	1	7	17	15		39	0	
Egyházi ének- és zene					0						0		4	21	13	1	39	3,7 2	8	14	10		3	3,9 2	4	10	16	12	1	39	3,3 8
1929-30																															
Évfolyamok	I.o						II.o						III.o						IV.o						V.o						
	1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			
Magaviselet	38	5			43	4,8 8	33	8			41	4,8 0	36	3			39	4,9 2	33	6			3	4,8 9	5	29	9		38	4,7 6	+ IV. - 2 mt.
Szorgalom	7	16	20		43	3,7 0	9	16	16		41	3,8 3	4	27	8		39	3,9 0	10	18	11		3	3,9 9	7	7	17	14		38	3,8 2
					0						0						0						0						0		

Hittan	20	19	4	43	4,3 7	22	10	9	41	4,3 2 3,9	24	10	5	39	4,4 9	21	10	9	1	4	4,2 1 4	13	8	17	38	3,8 9			
Testtan				0		13	12	16	41	3				0						0					0				
Lélektan				0					0		12	23	4	39	4,2 1					0					0				
Neveléstan				0					0					0		18	18	5		4	4,3 1 2				0				
Neveléstörténet				0					0					0					0			13	16	9	38	4,1 1			
Szervezetan				0					0					0					0			15	17	6	38	4,2 4			
Tanítási gyakorlat				0					0					0		8	23	10		4	3,9 5	6	15	17	38	3,7 1			
Magyar nyelv	11	10	16	6	43	3,6 0	10	21	10	41	4,0 0	19	12	8	39	4,2 8	7	18	16		4	3,7 8	9	11	16	2	38	3,7 1	
Német nyelv	10	13	19	1	43	3,7 4	15	9	5	2	31	4,1 9	3	19	15	2	39	3,5 9	8	17	15	1	1	8	9	13	16	38	3,8 2
Történelem	14	19	10		43	4,0 9	18	17	6	41	4,2 9	10	20	8	1	39	4,0 0	10	11	18	2	1	1				0		
Földrajz	13	18	11	1	43	4,0 0	15	16	10	41	4,1 2	12	22	5		39	4,1 8	10	21	10		1	0				0		
Alkotmánytan				0					0					0						0		7	16	15	38	3,7 9			
Mennyiségtan	3	13	21	6	43	3,3 0	6	8	22	5	41	3,3 7	12	26	1	39	3,2 8	7	8	23	3	4	3,4 6	8	8	19	1	36	3,6 4
Természettan és kémia	7	19	17		43	3,7 7	10	16	15		41	3,8 8	9	17	13		39	3,9 0	12	14	15		1	3			0		
Fizika				0					0		2	19	17	2	40	3,5 3	8	10	23		4	3,6 3					0		
Egészségtan				0					0					0					0			13	19	6	38	4,1 8			
Gazdaságtan	6	15	22		43	3,6 3	11	10	17	3	41	3,7 1	3	18	14	4	39	3,5 1	6	17	16	2	1	6			0		
Ének	13	27	3		43	4,2 3	10	27	4		41	4,1 5	17	17	5		39	4,3 1	13	24	4		4	4,2 2	10	18	10	38	4,0 0
Zene	12	18	13		43	3,9 8	11	21	9		41	4,0 5	10	22	7		39	4,0 8	11	16	14		4	3,9 3	7	12	19	38	3,6 8
Rajz	3	18	22		43	3,5 6	5	17	19		41	3,6 6	6	25	8		39	3,9 5	1	11	29		4	3,3 2	4	21	13	38	3,7 6
Szépírás	3	18	22		43	3,5 6					0				0				0							0			

Kézi munka	10	27	6	43	4,0 9	14	16	11	41	4,0 7	9	27	3	39	4,1 5	0				0							
Testgyakorlás	18	15	10	43	4,1 9	17	11	13	41	4,1 0	17	19	3	39	4,3 6	12	22	7	4	4,1 2	14	18	6	38	4,2 1		
Írásbeli dolg. külalakja	5	26	12	43	3,8 4	3	26	12	41	3,7 8	6	18	15	39	3,7 7	6	23	12	4	3,8 5	9	19	10	38	3,9 7		
Egyházi ének- és zene				0					0		6	19	14	39	3,7 9	7	16	17	4	3,7 1	9	12	17	38	3,7 9		
1930-31																											
Évfolyamok	I.o					II.o					III.o					IV.o					V.o						
	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4			
Magaviselet	40	4			44	4,9 1	36	2		38	4,9 5	35	6		41	4,8 5	35	2		7	4,9 5	36	7		43	4,8 4	
Szorgalom	8	24	12		44	3,9 1	9	19	10	38	3,9 7	9	18	14	41	3,8 8	9	18	10	7	3,9 7	9	19	14	1	43	3,8 4
					0					0					0					0					0		
Hittan	23	14	6	1	44	4,3 4	19	9	10	38	4,2 4	18	13	10	41	4,2 0	21	11	5	3	4,4 3	18	14	11	43	4,1 6	
Testtan					0		7	24	7	38	4,0 0				0					0					0		
Lélektan					0					0		13	13	14	41	3,9 3				0					0		
Neveléstan					0					0					0		8	20	9	3	3,9 7				0		
Neveléstörténet					0					0					0					0		14	23	6	43	4,1 9	
Szervezettan					0					0					0					0		28	13	2	43	4,6 0	
Tanítási gyakorlat					0					0					0		1	25	10	7	3,7 0	5	18	19	1	43	3,6 3
Magyar nyelv	15	18	11		44	4,0 9	9	18	10	38	3,9 2	8	17	14	41	3,7 6	5	15	16	3	3,6 5	9	17	17	43	3,8 1	
Német nyelv	16	14	12	2	44	4,0 0	11	15	12	38	3,9 7	15	18	8	41	4,1 7	4	25	8	3	3,8 9	11	16	16	43	3,8 8	
Történelem	7	25	11	1	44	3,8 6	16	17	5	38	4,2 9	14	21	6	41	4,2 0	5	29	3	7	4,0 5				0		

Földrajz	9	20	11	4	44	3,7 7	18	18	2		38	4,4 2	14	18	9		41	4,1 2	10	23	4		3	4,1 6			0				
Alkotmánytan					0						0						0					0		11	22	10	43	4,0 2			
Mennyiségtan	1	12	28	3	44	3,2 5	5	10	15	8	38	3,3 2	6	18	13	4	41	3,6 3		14	23		7	8	3,3 8	8	11	23	1	43	3,6 0
Természettrajz és kémia	6	21	16	1	44	3,7 3	13	18	7		38	4,1 6	10	20	8	3	41	3,9 0	7	24	6		7	3	4,0 3			0			
Fizika					0						0		9	15	17		41	3,8 0	4	13	19	1	7	4	3,5 4			0			
Egészségtan					0						0						0					0		5	22	16	43	3,7 4			
Gazdaságtan	13	23	6	2	44	4,0 7	15	13	9	1	38	4,1 1	8	17	15	1	41	3,7 8	5	19	13		7	8	3,7 8			0			
Ének	21	21	2		44	4,4 3	17	15	6		38	4,2 9	13	25	3		41	4,2 4	13	16	7	1	7	1	4,1 1	16	22	5	43	4,2 6	
Zene	15	26	3		44	4,2 7	11	19	8		38	4,0 8	13	20	8		41	4,1 2	13	17	7		7	6	4,1 6	7	21	15	43	3,8 1	
Rajz	5	26	12	1	44	3,8 0	4	24	10		38	3,8 4	8	25	7	1	41	3,9 8	9	28			7	4	4,2 4	7	36		43	4,1 6	
Szépírás	6	28	9	1	44	3,8 9					0						0					0					0				
Kézi munka	11	29	4		44	4,1 6	8	24	6		38	4,0 5	18	21	2		41	4,3 9					0				0				
Testgyakorlás	21	20	3		44	4,4 1	15	21	2		38	4,3 4	12	21	8		41	4,1 0	12	21	4		3	4,2 2		12	24	7	43	4,1 2	
Egyházi ének- és zene	25	10	9		44	4,3 6	20	11	7		38	4,3 4	12	16	13		41	3,9 8	6	18	13		7	1	3,8 1	8	23	12	43	3,9 1	
1931-32																															
Évfolyamok	I.o						II. o						III. o						IV. o						V.o .						
	1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			
Hittan	20	15	9		44	4,2 5	16	16	9	1	42	4,1 2	17	12	9		38	4,2 1	16	14	6		3	4,2 8		25	14	1	1	41	4,5 4
Testtan					0		5	22	14	1	42	3,7 4					0					0						0			
																													Belekerült I.-ben 1 kimaradt		

Beleker
ült I.-
ben 1
kimarad
t

Lélektan	0					0		12	14	12	38	4,0 0			0			0		
Neveléstan	0					0					0		13	9	14	3 6	3,9 7	0		
Neveléstörténet	0					0					0					0		19	3	
Isk.																		22	6	
szervezetten	0					0					0					0		19	21	
Tanítási																3	3,8	5	2	
gyakorlat	0					0					0		4	22	10	6	3	13	24	
Magyar nyelv	13	17	14	44	3,9 8	17	18	7	42	4,2 4	22	10	6	38	4,4 2	7	22	7	6	0
Német nyelv	15	21	8	44	4,1 6	20	14	8	42	4,2 9	14	12	12	38	4,0 5	11	17	8	6	8
Történelem	13	18	13	44	4,0 0	4	22	16	42	3,7 1	14	13	11	38	4,0 8	15	15	6	6	5
Alkotmánytan	0					0					0					0		29	5	
Földrajz	17	16	11	44	4,1 4	18	15	8	42	4,1 9	23	11	4	38	4,5 0	24	12		3	4,6
Mennyiségtan	3	14	18	9	44	3,2 5	7	14	19	2	42	3,6 2	5	10	19	4	38	2	6	4
Természetrajz	12	17	14	1	44	3,9 1	10	21	10	1	42	3,9 5	22	11	5		38	5	15	15
Gazdaságtan	16	14	14		44	4,0 5	12	19	11		42	4,0 2	18	15	5		38	4	14	11
Közgazdaságtan																				
n				0							0							0		18
Fizika				0							0		8	15	14	1	38	3,7 9	9	15
Egészségtan				0							0							0		11
Ének	12	25	6	1	44	4,0 9	17	15	8	2	42	4,1 2	14	18	5	1	38	4,1 8	11	21
Zene	5	27	8	4	44	3,7 5	10	17	12	3	42	3,8 1	15	7	15	1	38	3,9 5	8	18
Egyházi ének,																		6	2	13
zene	27	11	4		42	4,5 5	20	18	3		41	4,4 1	15	10	13		38	4,0 5	10	18
Rajz	7	23	14		44	3,8 4	9	15	17	1	42	3,7 6	6	30	2		38	4,1 1	9	20
Szépírás	8	23	13		44	3,8 9					0						0			

Kézi munka	20	22	2	44	4,4 1	14	20	8	42	4,1 4	18	18	2	38	4,4 2			0			0				
Testgyakorlás	23	18	3	44	4,4 5	21	19	2	42	4,4 5	19	18	1	38	4,4 7	16	19	1	6	4,4 2	16	2	18	9	
Írásbeli dolg.					3,9					4,0					3,9			3	3,9				4,3		
Külsőlakja	10	23	11	44	8	11	20	11	42	0	10	16	12	38	5	7	21	8	6	7	23	27	6	56	0
1932-33																									
Évfolyamok	I.o					II.o					III.o					IV.o					V.o				
	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4	
Hittan	19	17	8		4,2 5	29	11	3	43	4,6 0	19	13	8	40	4,2 8	23	12	13	8	4,2 1	23	10	5	38	4,4 7
Testtan					0	14	19	10	43	4,0 9				0					0					0	
Lélektan					0				0		10	18	12	40	3,9 5				0					0	
Neveléstan					0				0					0		11	26	11	4	4,0 0				0	
Neveléstörténet					0				0					0					0		17	17	4	38	4,3 4
Isk. szervezeten					0				0					0					0		21	10	7	38	4,3 7
Tanítási gyakorlat					0				0					0		5	31	12	4	3,8 5	8	17	13	38	3,8 7
Magyar nyelv	13	19	11	1	4,0 0	19	18	6	43	4,3 0	16	12	12	40	4,1 0	16	24	8	4	4,1 7	15	18	5	38	4,2 6
Német nyelv	12	21	11		4,0 2	9	21	13	43	3,9 1	12	14	11	40	3,8 8	21	15	12	4	4,1 9	16	16	6	38	4,2 6
Történelem	19	20	5		4,3 2	15	23	5	43	4,2 3	14	19	7	40	4,1 8	20	21	7	8	4,2 7				0	
Alkotmánytan					0				0					0					0		11	23	4	38	4,1 8
Földrajz	14	18	11	1	4,0 2	18	16	9	43	4,2 1	13	21	6	40	4,1 8	25	16	7	4	4,3 8				0	
Mennyiségtan	8	9	21	6	3,4 3	4	8	30	43	3,3 5	5	17	16	40	3,6 3	4	13	29	4	3,4 0	9	5	24	38	3,6 1
Természettan	7	11	25	1	3,5 5	14	15	14	43	4,0 0	12	17	11	40	4,0 3	18	26	4	4	4,2 9				0	

Gazdaságtan	7	20	16	1	44	3,7	5	14	18	11	43	4,0	7	10	18	11	1	40	3,9	3	16	25	7	4	4,1	8	9			0			
Közgazdaságtan					0						0							0	3,5					0		15	14	9	38	4,1	6		
Fizika					0						0			5	13	20	2	40	3		6	29	12	1	8	3,8				0			
Egészségtan					0						0							0						0		23	15		38	4,6	1		
Ének	12	18	13	1	44	3,9	3	11	17	14	1	43	3,8	8	11	17	11	1	40	3,9	5	14	21	9	4	8	4	4	23	11	38	3,8	2
Zene	5	17	15	7	44	3,4	5		18	21	4	43	3,3	3	4	17	13	6	40	3,4	8	10	16	20	2	8	1	6	20	12	38	3,8	4
Egyházi ének-, zene	15	22	7		44	4,1	8	9	20	12		41	3,9	3	4	17	17		38	3,6	6	9	13	22	4	8	6	6	14	18	38	3,6	8
Rajz	11	27	6		44	4,1	1	14	17	12		43	4,0	5	13	24	3		40	4,2	5	11	30	7		8	8	14	23	1	38	4,3	4
Szépírás	11	24	9		44	4,0	5					0							0						0					0			
Kézimunka	14	28	2		44	4,2	7	16	24	3		43	4,3	0	17	23			40	4,4	3				0					0			
Testgyakorlás	26	17	1		44	4,5	7	8	32	3		43	4,1	2	24	16			40	4,6	0	34	14			8	1	33	4	1	38	4,8	4
Írásbeli dolg. külalakja	5	25	13	1	44	3,7	7	13	20	10		43	4,0	7	5	25	10		40	3,8	8	11	32	5		8	3	15	19	4	38	4,2	9
1933-34																																	
Évfolyamok	I.o							II.o							III.o							IV.o							V.o				
	1	2	3	4				1	2	3	4				1	2	3	4				1	2	3	4			1	2	3	4		
Magaviselet	41	4			45	4,9	1	33	8			41	4,8	0	37	3			40	4,9	3	34	2			6	4	44	3		47	4,9	4
Szorgalom	5	17	23		45	3,6	0	5	22	13	1	41	3,7	6	9	15	16		40	3,8	3	12	19	5		6	9	16	19	12	47	4,0	9
Hittan	19	19	7		45	4,2	7	17	17	6	1	41	4,2	2	22	12	5	1	40	4,3	8	20	13	3		6	7	27	18	2	47	4,5	3
Testtan					0			9	19	12	1	41	3,8	8					0							0					0		
Lélektan					0							0			18	16	6		40	4,3	0					0					0		
Neveléstan					0							0							0			10	17	9		6	3				0		

Neveléstörténet	0					0					0				0		12	21	14	47	3,9		
Isk.																					6		
szervezetten	0					0					0				0		21	19	7	47	4,3		
Tanítási															3	3,9					0		
gyakorlat	0					0					0		7	21	8	6	7	8	33	6	47	4,0	
					3,6						4,0					3	4,5					4,2	
Magyar	9	16	16	4	45	7	15	13	11	2	41	0	15	16	8	1	40	3	19	16	1	47	3
					3,6						4,2						3	4,2				3,7	
Német	8	13	23	1	45	2	18	16	7		41	7	18	16	6		40	0	16	12	8	47	7
					4,1						4,2						4,3						
Történelem	13	27	5		45	8	14	23	4		41	4	17	20	3		40	5	9	25	2		0
																						4,2	
Alkotmánytan					0						0						0						1
					3,8						4,1						3	4,4					
Földrajz	9	18	18		45	0	18	12	11		41	7	16	15	9		40	8	20	13	3		0
					3,4						3,4						3	4,0					3,9
Mennyiségtan	5	16	19	5	45	7	8	9	19	5	41	9	6	8	23	3	40	3	7	22	7		1
					3,6						3,9						4,2						
Természetrájt	9	14	19	3	45	4	7	25	9		41	5	18	14	8		40	5	18	16	2		0
					3,7						4,0						4,1						
Gazdaságtan	7	20	16	2	45	1	9	24	8		41	2	18	11	11		40	8	11	20	5		0
Közgazdaságtan																							4,0
n					0						0						0						0
																	3,5						
Fizika					0						0		7	10	22	1	40	8	11	19	6		0
																							4,4
Egészségtan					0						0						0						9
					3,5						4,0						3	3,9					4,0
Ének	6	18	17	4	45	8	11	20	10		41	2	7	23	8	2	40	8	7	20	8	1	0
					3,4						3,5						3	3,8					3,7
Zene	7	10	23	5	45	2	5	15	17	4	41	1	3	18	17	2	40	5	10	15	8	3	9
Egyházi ének-					3,8						4,1						3,7						3,8
zene	10	16	15	1	42	3	13	19	8		40	3	7	16	13	1	37	8	9	14	11	1	1
					3,5						3,9						3,8						4,0
Rajz	4	19	21	1	45	8	10	20	11		41	8	7	21	12		40	8	9	22	5		9
					3,7						4,0						3,9						4,3
Szépírás	8	20	16	1	45	8	9	23	9		41	0	9	21	10		40	8	7	18	11		2
					3,8						3,8						4,1						
Kézimunka	5	29	11		45	7	6	23	12		41	5	11	23	6		40	3					0
					4,4						4,5						4,5						4,9
Testgyakorlás	22	22	1		45	7	24	17			41	9	22	17	1		40	3	24	12			1

Írásbeli dolg.						3,7						4,1						4,0						3	4,1						4,3			
Külsőlakja	6	23	16			45	8	14	20	5	2	41	2	10	20	10			40	0	9	25	2			6	9	19	24	4			47	2
1934-35																																		
Évfolyamok	I.o					II.o					III.o					IV.o					V.o													
	1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4			1	2	3	4
Magaviselet	37	4			41	4,9	38	5			43	4,8	36	6			42	4,8	42	3			4	4,9	26	7			33	4,7				
Szorgalom	3	18	19	1	41	3,5	8	11	23	1	43	3,6	7	19	16	42	3,7	9	18	18	5	3,8	12	14	7			33	4,1					
Hittan	20	7	14			41	4,1	15	6	21	1	43	3,8	17	11	13	1	42	4,0	20	13	12	5	4,1	14	11	7	1	33	4,1				
Testtan						0	4	17	21	1	43	3,5						0	3,8						0	4,1						0		
Lélektan						0						0	9	16	17	42	1						0	3,8						0				
Neveléstan						0						0						0	8	21	16	5	2						0					
Neveléstörténet						0						0						0						0	4,1	18	13	2	33	4,4				
Isk. szerveztan						0						0						0						0	4,2	15	12	6	33	4,2				
Tanítási gyakorlat						0						0						0						0	2,8	7	20	5	1	33	4,0			
Magyar	8	8	23	2	41	3,5	10	12	21			43	3,7	15	13	13	1	42	4,0	18	19	8	5	4,2	18	12	3	33	4,4					
Német nyelv	7	9	25			41	3,5	9	21	13			43	3,9	12	15	14	1	42	3,9	19	15	11	5	4,1	16	9	8	33	4,2				
Történelem	8	25	8			41	4,0	8	17	17	1	43	3,7	15	15	12			42	4,0	22	19	4	5	4,4			0			4,5			
Alkotmánytan						0						0						0						0	4,3	19	12	2	33	4,5				
Földrajz	10	12	18	1	41	3,7	11	12	19	1	43	3,7	13	15	14			42	3,9	23	16	6	5	4,3			0			4,1				
Mennyiségtan	3	14	22	2	41	3,4	5	15	20	3	43	3,5	8	12	19	3	42	3,6	8	8	25	4	5	3,4	14	11	6	2	33	4,1				
Természettan	9	17	12	3	41	3,7	13	13	16	1	43	3,8	17	18	7			42	4,2	11	19	14	4	3,9			0			4,1				
Gazdaságtan	13	17	11			41	4,0	11	13	17	2	43	3,7	15	20	7			42	4,1	23	15	7	5	4,3			0			4,3			

Közgazdaságtan					0	0					0					0					13 9 11 33 4,0				
Fizika					0	0					3,6 42 9					11 20 13 1 5 1					0				
Egészségtan					0	0					0					0					17 15 1 33 4,4				
Ének					8 19 12 2 41 3,8	9 15 17 2 43 3,7					8 21 11 2 42 3,8					8 25 11 1 5 3,8					10 9 14 33 3,8				
Zene					4 9 22 6 41 3,2	2 13 20 8 43 3,2					6 13 18 5 42 3,4					5 15 21 4 5 3,4					7 13 12 1 33 3,7				
Egyházi ének-zene					9 18 11 1 39 3,9	9 10 20 1 40 3,6					10 15 15 1 41 3,8					6 16 20 1 3 3,6					6 15 10 1 32 3,8				
Rajz					10 25 6 41 4,1	15 25 3 43 4,2					15 26 1 42 4,3					9 36 5 0 4 4,2					7 26 33 4,2				
Szépírás					9 23 9 41 4,0	5 31 7 43 3,9					12 25 5 42 4,1					15 23 7 5 8 4,1					0				
Kézi munka					13 22 6 41 4,1	13 26 4 43 4,2					20 22 42 4,4					0 4 4,5					0 4,8				
Testgyakorlás					18 22 1 41 4,4	21 21 1 43 4,4					27 15 42 4,6					23 22 5 1 4 4,1					29 4 33 4,3				
Írásbeli dolg.					3 25 13 41 3,7	4 29 10 43 3,8					12 25 5 42 4,1					15 23 7 5 8 4,1					11 21 1 33 4,3				
Külsőalakja					3 25 13 41 3,7	4 29 10 43 3,8					12 25 5 42 4,1					15 23 7 5 8 4,1					11 21 1 33 4,3				
1935-36						II.					III.					IV.					V.o				
Évfolyamok					I.o	II.o					III.o					IV.o					V.o				
					1 2 3 4	1 2 3 4					1 2 3 4					1 2 3 4					1 2 3 4				
Magaviselet					40 6 46 4,8	33 2 35 4,9					35 7 42 4,8					43 3 4 4,9					31 10 41 4,7				
Szorgalom					8 20 16 2 46 3,7	5 19 10 1 35 3,8					6 14 21 1 42 3,6					10 21 15 6 3,8					13 20 8 41 4,1				
Hittan					11 22 13 46 3,9	18 10 6 1 35 4,2					14 9 17 2 42 3,8					19 17 8 2 6 4,1					15 12 14 41 4,0				
Testtan					0	15 16 3 1 35 4,2					0					0					0				
Lélektan					0	0					8 18 12 4 42 3,7					0					0				
Neveléstan					0	0					0					12 20 14 6 3,9					0				
Neveléstörténet					0	0					0					0					21 17 3 41 4,4				

Isk.																												4,5	
szerveztan	0						0					0					0					23 18				41	6		
Tanítási																	4 3,8										4,2		
gyakorlat	0						0					0				6	26	14		6	3	16	17	8	41	0			
					3,4					3,8								4	4,4					4,4					
Magyar	3	22	13	8	46	3	8	15	12	35	9	7	16	16	3	42	4	28	12	6	6	8	22	17	2	41	9		
					4,2					4,2								4	4,2						4,2				
Német	18	21	6	1	46	2	17	10	8	35	6	11	14	16	1	42	3	19	17	10	6	0	17	18	6	41	7		
					4,1					4,2								4	4,5										
Történelem	12	29	5		46	5	14	15	6	35	3	20	13	8	1	42	4	26	18	2	6	2				0			
																										4,5			
Alkotmánytan	0						0					0					0					23 16 2				41	1		
					3,8					4,0								4	4,5										
Földrajz	10	19	17		46	5	8	20	7	35	3	10	15	15	2	42	9	28	15	3	6	4				0			
					3,5					3,3								4	3,6							3,5			
Mennyiségtan	3	23	15	5	46	2	4	11	14	6	35	7	5	14	18	5	42	5	7	11	22	0	3	8	7	26	41	6	
					3,7					4,1								4	4,1										
Természetrajz	11	16	15	4	46	4	13	15	7	35	7	10	22	10		42	0	18	18	9	1	6	5			0			
					3,7					3,8								4	4,3										
Gazdaságtan	4	26	16		46	4	8	14	13	35	6	14	13	15		42	8	23	17	6	6	7				0			
Közgazdaságtan																											4,3		
n	0						0					0					0					19 17 5				41	4		
																	3,5	4	3,9										
Fizika	0						0					6 9 27				42	0	11	22	13	6	6				0			
																										4,4			
Egészségtan	0						0					0					0					21 18 2				41	6		
					3,6					3,6								4	3,7							4,0			
Ének	8	18	14	6	46	1	6	13	13	3	35	3	11	16	13	2	42	6	9	19	17	1	6	8	12	19	10	41	5
					3,4					3,5								4	3,7								3,9		
Zene	5	14	23	4	46	3	6	12	13	4	35	7	8	10	19	5	42	0	11	16	13	6	6	0	10	17	14	41	0
Egyházi ének-					3,8					4,2								4	3,6								3,7		
zene	11	21	10	3	45	9	18	7	9	34	6	7	12	17	3	39	9	8	18	16	3	5	9	6	18	15	39	7	
					4,2					4,0								4	4,2								4,3		
Rajz	15	26	5		46	2	9	19	7	35	6	11	28	3		42	9	12	33	1	6	4	16	25		41	9		
					3,9					4,2								4	4,2								4,1		
Szépírás	6	31	9		46	3	12	20	3	35	6	8	25	9		42	8	15	28	3	6	6	9	28	4	41	2		
					4,3					4,3																			
Kézimunka	14	32			46	0	13	20	2	35	1	10	31	1		42	1					0					0		
					4,4					4,5								4	4,7								4,7		
Testgyakorlás	24	20	2		46	8	21	13	1	35	7	23	18	1		42	2	33	13		6	2	30	11		41	3		
Írásbeli dolg.					3,6					4,1								4	4,3								4,2		
Külalakja	1	27	18		46	3	9	22	4	35	4	11	26	5		42	4	21	20	5	6	5	17	19	5	41	9		

1936-37																											
Évfolyamok	I.o					II.o					III.o					IV.o					V.o						
	1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4		1	2	3	4			
					4,8					4,9					4,7					3	4,9					4,9	
Magaviselet	31	4			9	37	3			3	28	8			8	36	3			9	2	40	4			1	
Szorgalom	9	11	15		3	8	23	9		8	5	18	13		8	36	8	21	10	9	5	13	17	14		8	
Hittan	12	16	7		4	19	12	9		5	9	16	10	1	2	36	3,9	11	15	3	5	21	12	11		3	
Testtan					0	15	17	8		8					0					0						0	
Lélektan					0					0	8	20	8		0	36	4,0			0						0	
Neveléstan					0					0					0			5	20	14	9	3,7				0	
Neveléstörténet					0					0					0					0		19	22	3		4,3	
Isk.																										6	
szervezetten					0					0					0					0		21	22	1		4,4	
Tanítási																				3	3,9					5	
gyakorlat					0					0					0			5	27	7	9	5	13	29	2	4,2	
Magyar	10	13	11	1	3,9	18	14	8		4,2	6	15	14	1	3,7	36	2	7	16	15	1	9	4	14	20	10	4,0
Német	12	15	8		4,1	14	15	9	2	4,0	11	11	13	1	3,8	36	9	11	11	15	2	3	3,7	15	18	10	4,0
Történelem	16	17	8		4,2	12	19	7	2	4,0	15	13	8		4,1	36	9	13	13	13		3	4,0			7	
					41	0				3											9	0				0	
Alkotmánytan					0					0					0					0		29	14	1		4,6	
																										4	
Földrajz	8	18	9		3,9	11	18	11		4,0	19	12	5		4,3	36	9	16	16	7	3	4,2				0	
					7					0											9	3					
Mennyiségtan	6	13	15	1	3,6	7	15	18		3,7	4	15	16	1	3,6	36	1	5	12	20	2	3	3,5			3,5	
					9					3											9	1	8	13	20	9	
Természetrjz	12	8	12	3	3,8	15	15	10		4,1	19	14	3		4,4	36	4	10	16	11	2	3	3,8				
					3					3											9	7				0	
Gazdaságtan	19	9	7		4,3	13	15	12		4,0	14	20	2		4,3	36	3	12	18	9		3	4,0				
Közgazdaságtan					4					3											9	8				0	
n					0					0					0						0			17	19	8	4,2
																										0	

Fizika					0					0		6	14	16		36	3,7 2		9	20	10		3	3,9 7					0			
Egészségtan					0					0						0							0		23	20	1		44	4,5 0		
Ének	3	17	12	3	35	3,5 7	12	15	13	40	3,9 8	11	17	8		36	4,0 8		11	18	8	2	3	3,9 7		17	17	10		44	4,1 6	
Zene	4	15	14	2	35	3,6 0	7	16	16	1	40	3,7 3	8	17	11		36	3,9 2		8	16	15		3	3,8 2		17	14	12	1	44	4,0 7
Egyházi ének- zene						3,9 7					4,4 1						3,8 3						3	3,8 1		18	13	11		42	4,1 7	
	11	10	12		33	3,6 6	24	7	8	39	3,8 5	9	12	15		36	4,2 5		6	17	13		3	4,1 0		14	26	4		44	4,2 3	
Rajz	5	13	17		35	3,8 3	5	24	11		40	4,1 3	11	23	2		36	4,2 2		8	27	4		3	4,0 8		13	26	5		44	4,1 8
Szépírás	7	15	13		35	4,1 7	10	25	5		40	4,4 3	10	24	2		36	4,8 9						0						0		
Kézimunka	11	19	5		35	4,4 3	19	19	2		40	4,5 5	32	4			36	4,6 4						3	4,4 9		31	13			44	4,7 0
Testgyakorlás	19	12	4		35	4,2 3	22	18			40	4,2 8	23	13			36	4,3 1		21	16	2		3	4,2 6		31	13			44	4,4 3
Írásbeli dolg. Külalakja	13	17	5		35		17	17	6		40		13	21	2		36			14	21	4		9		21	21	2		44		
1937-38																																
Évfolyamok	I.o						II. o					III. o							IV. o						V.o							
	1	2	3	4			1	2	3	4		1	2	3	4				1	2	3	4			1	2	3	4				
Magaviselet	32	1			33	4,9 7	30	7			37	4,8 1	29	5			34	4,8 5		30	8			3	4,7 9		39	3			42	4,9 3
Szorgalom	5	17	11		33	3,8 2	6	17	14		37	3,7 8	7	15	12		34	3,8 5		10	14	14		3	3,8 9		8	18	16		42	3,8 1
Hittan	23	6	4		33	4,5 8	12	14	10	1	37	4,0 0	18	12	4		34	4,4 1		19	14	5		3	4,3 7		19	15	8		42	4,2 6
Testtan					0		5	21	10	1	37	3,8 1					0							0						0		
Lélektan					0						0		10	17	6	1	34	4,0 6						0						0		
Neveléstan					0						0						0			8	18	12		3	3,8 9					0		
Neveléstörténet					0						0						0							0		11	19	11	1	42	3,9 5	
Isk. szervezetten					0						0						0							0		8	25	8	1	42	3,9 5	

Tanítási gyakorlat	0					0					0					9 22 7					3 4,0 8 5		16 20 6					42 4,2 4	
Magyar	12	13	8	33	4,1 2	5	19	13	37	3,7 8	11	14	8	1	34	4,0 3	8	15	12	3	3,7 4	9	14	19	42	3,7 6			
Német	10	12	10	1	33	3,9 4	10	17	10	4,0 0	10	11	12	1	34	3,8 8	9	16	8	5	3,7 6	9	19	13	1	42	3,8 6		
Történelem	15	12	6	33	4,2 7	10	16	11	37	3,9 7	17	14	3	34	4,4 1	16	15	7	8	4,2 4					0				
Alkotmánytan	0					0					0										0		18 22 2					42 4,3 8	
Földrajz	18	14	1	33	4,5 2	17	19	1	37	4,4 3	20	13	1	34	4,5 6	12	19	7	8	4,1 3					0				
Mennyiségtan	7	12	12	2	33	3,7 3	4	13	18	3,5 1	4	15	11	4	34	3,5 6	4	18	14	2	3,6 3	7	14	17	4	42	3,5 7		
Természetrájt	8	16	7	2	33	3,9 1	17	16	4	4,3 5	17	15	2	34	4,4 4	19	13	6	8	4,3 4					0				
Gazdaságtan Közgazdaságtan	15	10	8	33	4,2 1	9	19	9	37	4,0 0	17	13	4	34	4,3 8	17	18	3	8	7					0				
	0					0					0										0		13 20 9					42 4,1 0	
Fizika	0					0					9 15 10					34 3,9 7		11	19	8	8	4,0 8				0			
Egészségtan	0					0					0										0		15 25 2					42 4,3 1	
Ének	7	18	8	33	3,9 7	5	14	17	1	3,6 2	10	12	12	34	3,9 4	7	22	9	8	3,9 5	14	17	11	42	4,0 7				
Zene	9	8	16	33	3,7 9	3	18	13	3	3,5 7	7	14	13	34	3,8 2	10	13	12	3	3,7 9	6	18	17	1	42	3,6 9			
Egyházi ének- zene	15	11	5	31	4,3 2	12	14	9	35	4,0 9	11	13	9	33	4,0 6	7	18	11	2	3,7 9	9	12	18	39	3,7 7				
Rajz	5	19	9	33	3,8 8	5	19	13	37	3,7 8	10	16	8	34	4,0 6	14	17	7	8	4,1 8	7	32	3	42	4,1 0				
Szépírás	3	20	10	33	3,7 9	10	17	10	37	4,0 0	9	15	10	34	3,9 7	13	13	12	8	4,0 3	14	25	3	42	4,2 6				
Kézimunka	9	17	7	33	4,0 6	12	20	5	37	4,1 9	21	9	4	34	4,5 0				0	4,3 9				0					
Testgyakorlás	16	14	3	33	4,3 9	17	16	4	37	4,3 5	14	18	2	34	4,3 5	20	13	5	8	4,3 9	24	17	1	42	4,5 5				
Írásbeli dolg. Külsőlakja	6	19	8	33	3,9 4	9	18	10	37	3,9 7	9	25		34	4,2 6	13	17	8	8	4,1 3	15	25	2	42	4,3 1				

